પ્રકાશકના બે બોલ

સ્વ. શ્રીયુત એલેક્ઝાન્ડર કિન્લૉક ફાર્બસ. જેમના ચિરસ્મરણીય સ્મારક રૂપે મુંબઈમાં સને ૧૮૬૫ થી શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા સ્થપાઈ છે, તેમણે સને ૧૮૪૬ ના નવેમ્બરમાં અમદાવાદમાં એસીસ્ટન્ટ જડજ થયા ત્યારથી ગુજરાતના ઇતિહાસ તેમ જ તેનાં પ્રાપ્ય સાધનોના સંશોધનને નવો અવતાર આપ્યો. તેમણે પ્રથમ રા. ભોગીલાલ પ્રા. માસ્તર પાસે ગુજરાતી ભાષાનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો. પછી સને ૧૮૪૮ ના નવેમ્બરથી કવિ દલપતરામ ડાહ્યાભાઇને ગુજરાતી ભાષાના વિશેષ અભ્યાસ અર્થે પોતાની પાસે રાખ્યા. ઉપરાંત જેમ જેમ તેઓ ગુજરાતી અને ગુજરાતીઓના પરિચયમાં વિશેષ ને વિશેષ આવતા ગયા તેમ તેમ ગુજરાતના પૂર્વકાળ અને મધ્યકાળના મહિમા, ગૌરવ, અને સંસ્કૃતિથી વિશેષ જાણીતા થયા, અને તેમને ગુજરાતનો તે કાળનો વિશદ ઇતિહાસ લખવાનું મન થઈ આવ્યું. એટલે તેમણે તે સંબંધમા જ્યાંત્યાંથી મળી આવતા સાધનો, સાહિત્યો અને સામગ્રીઓ એકઠી કરવા માંડી અને તન, મન અને ધન તેમાં સમર્પણ કરવા લાગ્યા.

તેમણે આ હેતુથી ગુજરાતના, ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ, સંગ્રામપ્રસિદ્ધ, યશ અને કીર્તિથી ઉજ્જ્વલ વિભાગો અને સ્થાનોમા પરિભ્રમણ આદર્યું. તેમાં સ્વ. કવીશ્વર દલપતરામ ડાહ્યાભાઈ તેમના ઘણુંખરૂં સહચારી હતા. તેમ કદિ કદિ, સ્વ. કવીશ્વર એકલા પણ આત્મપ્રેરણાથી તેમ જ શ્રીયુત ફાર્બસ સાહેબની પ્રેરણાથી પણ ગુજરાત સોરઠમા એ કામ માટે ફરતા. એ બન્નેના પ્રવાસ અને પ્રયાસના પરિણામે ગુજરાતના ઇતિહાસ સંબંધી, અને તે સાથે ગુજરાતી પ્રાચીન અને મધ્યકાલીન ગ્રંથસ્થ તેમજ કંઠસ્થ ગદ્યપદ્ય સાહિત્ય તેમજ ગુજરાતની પૂર્વકાલીન

તથા પ્રાક્કાલીન જનતાની સંસ્કૃતિ, રૂઢિરીવાજો, શિક્ષણપ્રણાલિ વગેરે સંબંધી માહિતીઓ અને તે સાથે તે કાળે ગુજરાતી પ્રજાની સાહિત્યરુચિ અને કેળવણી–શિક્ષણમાં અગ્ર સ્થાન ભોગવી રહેલું હિન્દી સાહિત્ય, એ વગેરેનો સંગ્રહ–સંચય અહોળા પ્રમાણમા થયો. એમાની કેટલીક પ્રાચીન સાહિત્યસામગ્રીઓ–ગ્રંથો–હસ્તલિખિત પ્રાચીન ગ્રંથો બન્યુ ત્યાં સુધી શ્રમ અને દ્રવ્યના ભોગે શ્રી. ફાર્બસ સાહેબે ખરીદી લીધા અને જ્યાં ન બન્યુ ત્યા તેની પ્રતિ–આવૃત્તિઓ સાગ લહીઆ રોકીને પણ ઉતરાવી લીધા. આવા ઘણાક પરિશ્રમો ગુજરાત બહાર પણ શ્રીયુત ફાર્બસ સાહેબે કરેલા–કરાવેલા હતા. એ સહુ સંગ્રહ તપાસાવી, શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાએ આ પ્રકાશક પાસે તૈયાર કરાવેલી હસ્તલિખિત પુસ્તકોની સવિસ્તર નામાવલિ ભાગ ૧–૨ તેમ જ સંક્ષિપ્ત યાદી જોયેથી તેનો કંઈક ખ્યાલ વાચકને આવશે. ઉપરાંત એવો કેટલોક સંગ્રહ અમદાવાદ–ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીમાં પણ પડેલો જાણ્યામા છે, તે પણ એ બન્ને વિદ્વાન સંશોધકોના પરિશ્રમનો પૂરતો ખ્યાલ આપે છે.

આટલુંજ નથી. શ્રી ફાર્બસ સાહેબે તે કાળના પ્રાચીન અને મધ્યકાલીન ઇતિહાસો અને સાહિત્યોના નિધિરૂપ ભાટચારણોને સંતોષી, સમાગમોથી તેમને પ્રસન્ન કર્યા હતા; અને તે પછી તેમની પાસેના માહિતીભર્યા સંગ્રહોની પણ યથાશક્ય નકલ ઉતરાવેલી છે. તેમના પેઢીપરપેઢી ઉતરી આવતા ચોપડાઓમાથી ગુજરાતના કેટલાએક રાજ્યો અને રાજવંશો સંબંધી માહિતીઓ, વાર્તાઓ, રાસા–ગરબાઓ, કવિતો, ગરબીઓ, છંદો–ચારણી તેમ જ ગુજરાતી ભાષામા ગ્યાયલું લખાયલું સઘળું સાહિત્ય યથાશક્ય ઉતરાવી લીધુ છે. ઉપરાંત ગુજરાત કાઠીયાવાડના રાજ્યોના દફતરદારો, કારભારીઓ, વહીવંચાઓ દ્વારા રેવાકાંઠો, મહીકાંઠો, વાત્રકકાંઠો, બનાસકાંઠો, ઈડર, દાંતા, ધરમપુર, કાઠીઆવાડ, પાલનપુર નાંદોદ, ધરમપુર, આદિ રાજ્યો સંબંધી વિવિધ હકીકતો, વૃત્તાન્તો, અને તવારીખો પણ

કવીશ્વર દલપતરામભાઈની નિયોજનાથી પ્રમાણભૂત મેળવેલાં છે. ગુજરાતના રાજાઓનાં દાનપત્રો, મંદિરાદિના શિલાલેખો, પ્રશસ્તિઓ, પાળીઆપરનાં ઉટ્ટંકનો, સ્મશાનની દેરડીઓમાંના ઉલ્લેખો, વગેરેનો અક્ષરાન્તરો અને શક્ય હતું ત્યાંથીય રબીગો પણ કરાવી લીધાં છે.

આ સહુ સાહિત્યસામગ્રીમાંથી સ્વ. શ્રી ફાર્બસ સાહેબે કવીશ્વર દલપતરામ, સ્વ. ભાઉ દાજી, સ્વ. શાસ્ત્રી વ્રજલાલ કાળિદાસ આદિની સહાયથી સારોદ્ધાર અને તારણો કઢાવી તેનો ઉપયોગ અંગ્રેજી રાસમાળા ભાગ ૧ અને ૨ ભાગમાં કર્યો છે. પરંતુ તે ઉપરાંત એ મૂળ સામગ્રીનો' ઉપયોગ, ગુર્જર જનતાને રસિક વાંચન પૂરું પાડે એવા, ગુજરાતીમાં લખાયલા પુસ્તકમાં થાય એવી શ્રી ફાર્બસ સાહેબની ઇચ્છા હતી. તેથી તેમણે ગુજરાતી રાસમાળા તેમાથી તૈયાર કરવાની સૂચના સ્વ. કવીશ્વર દલપતરામ ડાહ્યાભાઈને કરી અને તેમણે કેટલાંક પ્રકરણો મૂળ સામગ્રીને આધારે લગભગ મૂળની ભાષાશૈલિમાં એમ ને એમ મળ્યા તેવાં જ, વિના છાંટયે તેમ વિના ચૂંટયે, લખી કાઢ્યાં. એ સંગ્રહ અમદાવાદની વર્નાક્યુલર સોસાયટીના સેક્રેટરી મી. ટી. જી. કર્ટીસે શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાને પ્રકટ કરવાને સને ૧૮૯૮ માં સોપ્યાં. આ ગ્રંથ સાથે જોડેલી સ્વ. કવીશ્વર દલપતરામ ડાહ્યાભાઈની પ્રસ્તાવના જોતા તેમણે કેવી રીતે તે સંગ્રહી રચી તૈયાર કર્યો છે, એ સારી રીતે સમજી શકાશે.

કવીશ્વરે આ ગ્રંથને "ગુજરાતી રાસમાળા" એ નામ આપેલું છે. પણ મૂળ અંગ્રેજી રાસમાળાના ગુજરાતી ભાષાન્તરને "રાસમાળા" નામ આપેલું હોઈને એ બન્ને સંબંધમાં નામમાં સંભ્રમ થતો અટકાવવા આ પુસ્તકને "ગુજરાતના કેટલાએક ઐતિહાસિક પ્રસંગો અને વાર્તાઓ." એ નામ આપવું ઉપયુક્ત ધાર્યું છે. આ ગ્રન્થમાંના ઘણાખરા સાહિત્યનો ઉપયોગ અંગ્રેજી રાસમાળામાં તેમ જ તેના ભાષાન્તરનાં ટિપ્પણોમાં પણ થયો હોવાથી તેમ જ તેની ભાષાશૈલી શિથિલ, સ્ખલિત પ્રવાહવાળી અને સાદી હોવાથી, તેમ જ મૂળ પુસ્તકોમાથી એમ ને એમ ઉંચકી

તેનાં ભાષાપ્રવાહ, વિચાર, વસ્તુસંકલના, પુનરુક્તિનો વિવેક, અગત્ય–અનગત્યની બાબતોની છાંટણી–ચૂંટણી આદિ ઉપર કવીશ્વર પૂરતું લક્ષ આપી શક્યા નથી. તેમ આ ગ્રંથને તેમણે પ્રકરણવાર લખેલ હોવાનું કહેલું છે, છતાં તેનાં મુખ્ય મુખ્ય વિગતબંધ પ્રકરણો પાડેલા નથી. એટલું જ નહીં પણ જે બાબતો ઉતારેલી છે તેની સંકલના સાધી નથી તેમ સમય કે સંબંધનો ક્રમ જોયો નથી. જેમ યોગ્ય લાગ્યું તે ક્રમે લખેલું છે. એકંદર જોતાં ગ્રંથ કેવળ અપરિપક્વ–રાંધણવાળી દશામાં તૈયાર કરેલો છે; તેમ તે સંપૂર્ણ પણ નથી.

વળી જોકે પ્રસ્તાવનામાં આ ગ્રંથની સાથે જ અનુક્રમણિકા જોડેલી હોવાનું કવીશ્વરે કહેલું છે, પરંતુ તે અહીં સામેલ જણાતી નથી. કદાચ ફાટેલાં પાનાં સાથે તે તણાઈ ગઈ હોય તો કાંઈ કહેવાય નહીં. મળેલી પ્રતિના કાગળો ઘણા જર્જરિત, કરમાયલા છે. લખાણ બને બાજુએ લખેલું છે; આગળ પાછળનાં થોડાંક પાના ફાટલતૂટલ અને કમી છે.

"ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી" ના સંગ્રહમાં આ ગ્રંથની એક નકલ (નં. ૨૪૩, પાનું ૫૭ મું) હોવાનું જાણ્યામાં આવતાં તે મંગાવી જોતાં એ પ્રતિ અધૂરી જણાઈ છે, તેમ શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાની પ્રતિ કરતાં ઘણી ઓછી વસ્તુવાળી, પાનાના અંક વિનાની માલુમ પડી છે. તેના આગલા પાનામાં પાના ૨૧૮ થી શરૂ થતો અને ૪૭૦ આંક જણાવેલો છે, અને અને તેય અધુરી અનુક્રમણિકા હોય તેમ જણાય છે. ખરી રીતે એ પ્રતિનાં પાનાં ૧૯૦ છે, છતાં કવીશ્વરની નોંધ પ્રમાણે તેનાં ૪૭૮ પાનાં હોવાં ઘટે છે.

ઉપર જણાવેલી અપરિપક્વ અને અસંકલિત સ્થિતિવાળો આ ગ્રંથ હોવાથી શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાએ તે પ્રકટ કરવા ધારણા રાખી નહતી. પરંતુ "ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી" તરફથી તે

પ્રકટ કરવા માટે પોતાને સોંપવાની માગણી થતા, તેમ જ આ ગ્રંથ કવીશ્વર પાસે લખાવાયો ત્યારે તે પ્રકટ કરવાનો મૂળ ઉદ્દેશ હતો એ વિચાર લક્ષમાં લેતા અમારી સભાએ એની ભાષાશૈલી તેમ જ વસ્તુને એમ ને એમ સાચવી, માત્ર પ્રકરણો પાડી, પ્રકટ કરવાનું કામ મને સોંપ્યું અને તેટલું જ કામ મેં કર્યું છે. અલબત્ત કેટલેક સ્થળે ભાષાદોષ કે અક્ષરચૂક જણાતા તે સુધારવાની છૂટ લીધી છે તેમ તેની એકધારી જોડણી ધોરણસર રહે, એ કારણે જોડણી ક્યાંક ક્યાંક સુધારી છે.

આ ગ્રંથને બે ભાગમા વહેંચી નાખ્યો છેઃ પહેલા ભાગમા રાજ્યોના પ્રસંગો અને બીજા ભાગમા વાર્તાઓ સમાવેલ છે; છતા કવીશ્વરનો વસ્તુક્રમ તો તે ને તેજ રાખ્યો છે. ઉપરાંત થોડીક વાતો અને બાબતો જેવી કે જગદેવ પરમાર, કેશર રાસાનો સાર, વગેરે બહુ મોટી હોઇને, ગ્રંથનું કદ વધી જતા પડતી મૂકેલી છે.

મુંબઇ, શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભામંદિર, ૩૬૫, ગિરગામ બેક રોડ મુંબઇ નં. ૪ જેઠ વદિ ત્રયોદશી, મંગળવાર તા. ૨૦-૬-૩૩	ગ્રંથસારોદ્ધાર કરનાર પ્રકાશક **અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની**

પ્રસ્તાવના

મેહેરબાન આનરેબલ અલેક્ઝાન્ડર કિન્લાક ફારબસ સાહેબે ગુજરાતમા વહીવંચા ભાટોના ચોપડા તથા જૈન લોકોના રાસ વગેરે જૂના પુસ્તકોનો શોધ કરીને રાસમાળા નામનું એક પુસ્તક અંગ્રેજી ભાષામાં રચીને વિલાયેતમા ૧૮૫૬ ની સાલમાં છપાવ્યું છે. તેના બે ભાગ છે. અને એના ચાર વિભાગ છે. એમાંના ત્રણ વિભાગમાં જે અસલ પુસ્તકો ઉપરથી તેમણે પ્રકરણ દાખલ કરેલા છે, તેમાના કેટલાએક પ્રકરણો મને સોપીને મને કહ્યું જે આટલા પ્રકરણોનું એક પુસ્તક ગુજરાતીમા છપાવીને પ્રકટ કર્યું હોય, તો તે ગુજરાતી વાચનારાઓને ઘણુ ઉપયોગી થઈ પડે. એ કામ ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઇટીની મારફતે થાય, તો ઘણું સારૂં. પછી આ પુસ્તક તૈયાર કરાવવાનું અને પ્રકટ કરવાનું કામ એ સોસાયટી એ માથે લીધું. અને સોસાઇટીના સેક્રેટરી મહેરબાન ટી. બી. કર્ટીસ સાહેબના હુકમથી મેં એટલે દલપતરામ ડાહ્યાભાઇએ એ તૈયાર કર્યું".[1]

'આ પુસ્તક વાચવાથી વાચનારને ઇતિહાસનું જ્ઞાન થશે, તથા આગળના ક્ષત્રીયો કેવા બહાદુર હતા તે જણાઈ આવશે. આ દેશમાં એવો ચાલ હતો કે ફક્ત ઇતિહાસ જાણવા સારૂ લોકો જૂની વાતો સાભળતા નહોતા; પણ તેમા વીરરસ કે, અદ્ભુત રસના ચમત્કારથી સાભળનારાની મીઠાશ ઉપજે, એવી વાતો સાભળવા ચાહતા હતા. તેથી કવિઓએ અલંકાર મેળવીને નવરસ પાઈને ઇતિહાસની વાતોને આજ સુધી જીવતી રાખી છે. તેમાં સાચી વાત કેટલી છે, અને અસંભવિત

---

૧. આ પુસ્તક પાછળથી કવીશ્વર દલપતરામ ડાહ્યાભાઇએ ગુ. વ. સોસાયટીના મંત્રી મિ. કર્ટિસ દ્વારા શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા મુંબઈને સોંપ્યું છ,જે અત્યારે પ્રકટ થાય છે. પ્રકાશક અં. બુ. જાની.

વાતો કેટલી છે, તે શોધક પુરૂષો સમજી શકે છે. કેટલીએક વાતો એ ત્રણ પુસ્તકોમાંથી જૂદી જૂદી ઢબમાં, અને એકબીજાને મળતી આવે નહીં, એવી રીતની મળી આવી; ત્યારે તેનો તપાસ કરીને પોતાના મનમાં ખાતરી થઈ, તે પ્રમાણે દાખલ કરવાનું સાહેબે ફરમાવેલું, તેથી તેમ દાખલ કરેલું છે. કેટલાએક પ્રકરણો વ્રજભાષામાં કે મારવાડી, અથવા ચારણી, શુદ્ધ કે અશુદ્ધ ભાષામાં છે, તે અસલ પ્રમાણે શાસ્ત્રી અક્ષરોથી લખીને તેનો ગુજરાતીમાં અર્થ તેની જોડે લખેલો છે.

સંવત ૮૦૦ ઉપરના સૈકડામા ગુજરાતમા મોટામા મોટું રાજ અણહીલવાડ પાટણમા સ્થપાયું. તે વખતથી ગુજરાતના રજપૂત રાજાઓના ઇતિહાસ આ પુસ્તકમાથી મળી આવશે.

તે પાટણ વસાવનાર વનરાજ ચાવડો હતો. તેનો બાપ જયશિખરી ચાવડો હતો. તેનું નામ રત્નમાળ નામના ગ્રંથમાંથી, તથા જૈનના જિન હરખકૃત કુમારપાળ રાસમાથી મળી આવે છે. આ પુસ્તકમા પ્રથમ તે જયશિખરનું ચરિત્ર દાખલ કર્યું છે. તે રત્નમાળ ગ્રંથ કૃષ્ણાજી નામના કવિએ રચેલો છે. તેની ભાષા પ્રવીણસાગર ગ્રંથના જેવી છે. તેથી જણાય છે કે તે સંવત ૧૮૦૦ના સૈકામાં બનેલો હશે. આમા લખેલુ જે જે પ્રકરણ જેની જેની પાસેથી મળેલું તે ધણીનું નામઠામ તે તે પ્રકરણને મથાળે લખેલું છે.[1]

મહેરબાન ફારબસ સાહેબને સંસ્કૃત પ્રબંધચિંતામણિ, દ્વયાશ્રય, શત્રુંજયમાહાત્મ્ય, કુમારપાળચરિત્ર, કુમારપાળ પ્રબંધ, ઔદિચ્ય પ્રકાશ, શંકરદિગ્વિજય, નગરખંડ, ભોજપ્રબંધ, અને હિંદુસ્તાની ભાષાના પૃથ્વીરાજ રાસો, રત્નમાળા, પ્રવીણસાગર, આદિત્યસિંધુ, તથા ગુજરાતીમા કુમારપાળ રાસો, વસ્તુપાળ તેજપાળનો રાસ અને મુસલમાનીમા આઈન અકબરી, તથા મીરાતે એહમદી, અંગ્રેજીમાં

---

[1] પુસ્તક પ્રકટ કરતાં એવી નોંધ મથાળાને બદલે પાદનોંધમાં મૂકેલી છે. પ્રકાશક અં. બુ. જાની.

ટોડ રાજસ્થાનઃ એટલાં પુસ્તકો ઘણી મહેનતથી મળ્યાં હતાં.

શાસ્ત્રી વ્રજલાલ કાળીદાસે દાક્તર ભાઉ દાજીને વાસ્તે એથી પણ વધારે એટલે કીર્તિકૌમુદી, ભોજપ્રબંધ, રાજશેખરનો ચતુર્વંશતિ પ્રબંધ વગેરે મોકલ્યાં છે, અને હું ધારું છું કે હજી અમદાવાદના, ખંભાતના, વઢવાણના અને પાટણના જૈનના પુસ્તક-ભંડાર કોઈથી જોવાઈ શક્યા નથી. તેઓ જોવાશે ત્યારે ગુજરાતના ઇતિહાસનાં ઘણાં પુસ્તકો ભગી આવશે.

વહીવંચા ભાટોનું ગુજરાત રાજાઓની જૂની વાતો અને વંશાવળી ઉપરથી ચાલે છે; માટે વાતો તથા નામો કોઈને લખવા આપતા નથી. તેથી તે ઘણી મુશ્કેલીથી સાહેબને મળ્યાં હતાં. અને કેટલાએ ગ્રંથો મેળવતાં પણ ઘણી મહેનત પડી હતી. રત્નમાળનું પુસ્તક વઢવાણના દેથળ ગઢવીએ અધુરું આપ્યું અને પ્રથમ કહેતો હતો કે મારે ઘેર પૂરું પુસ્તક છે; પણ તેની આપવાની ઇચ્છા ન હતી. પાટણમાં હીરજી બારોટે કહ્યું હતું કે મારે ઘેર તે પુસ્તક છે, પણ તેણે ઘણો લોભ જણાવ્યો. તેથી સાહેબે તેની દરકાર જણાવી નહીં.

ભૂજના રાવસાહેબના પૂર્વજોના ઇતિહાસનો લખપતસિંધુ નામનો ગ્રંથ છે, એવું સાંભળ્યાથી સાહેબે ત્યાંના રાવસાહેબને બે પત્રો લખ્યા હતા. પણ તે ગ્રંથ આવ્યો નહીં. તેથી આ પુસ્તકમાં ભૂજના રાવ અને નવાનગરના જામસાહેબના પૂર્વજોની ખ્યાત વધારે લખાઈ નથી. માટે કાઠિયાવાડમાં આવી રીતે શોધ કરીને ત્યાંના ઇતિહાસનું પુસ્તક કોઈ બનાવશે તો તે ઘણું સારું થશે.

રાજ વાસ્તે આ દેશના કેટલાએક રાજાએ પોતાના બાપને, ભાઇને, તથા વિશ્વાસુ માણસને વિશ્વાસઘાત કરીને મારી નાંખેલા છે. તેથી કોઈ કોઈનો વિશ્વાસ કરે એવું નહોતું. અને રાજાઓ પણ ધાડ મેળવીને ગામો લુંટતા હતા, અને ભાયાતો જીવક વાસ્તે બારવટાં કરતા હતા. રાજા ગુજરી જાય તેની સાથે રાણીઓને બળી મરવું પડતું હતું. રાજાઓ પોતાનું રાજ રાખવા સારૂ પોતાની દીકરી મુસ-

લમાનને દેતા હતા; ઇત્યાદિ ઘણાં દુઃખકારક ચાલ હતા. કેવી રીતે ઇન્સાફ થતા હતા તે વાતો તો કયાંઈ વાંચવામાં આવતી જ નથી. ફક્ત હાની અને માંહોમાંહે લઢીમુઆની વાતો જોવામાં આવે છે.

આ પુસ્તક વાંચીને આજના રાજ સાથે તે વાતો મેળવી જોશે તો ઘણો ફેરફાર જણાશે. આ પુસ્તકમાં મેં મારા વિચાર પ્રકટ કર્યા નથી, કારણ કે સાહેબની તેવી મરજી નહોતી. માટે વાંચનારાઓએ જ વિચાર કરવો કે તે વખતના રાજાઓને અને રૈયતને કેવાં દુઃખ પડતાં હતાં. આ પુસ્તકમાં કીયા કીયા રાજસ્થાનનો ઇતિહાસ છે; તે આની અનુક્રમણિકા વાંચવાથી જણાશે.

દોહરો

ओगणीसें बावीशमां, सजी प्रकरण संबंध;
शुदी दशमी वैशाकमां, पूरण कर्यो प्रबंध.

એ. કે. ફોરબસ સાહેબની તારીફનો સવૈયો

पार विना उपकार कर्या सरकार तणो अधिकार धरीने,
वात जूनी ठकरात तणी दि(न) रात लखी गुजरात ठरीने;
मान मळ्युं न मानवीनुं, अपमान कर्युं न गुमान करीने;
ईंग्लीश के रुश आर्बसमा पण फार्बस तुल्य थशे न फरीने

સંકીર્ણ સાલવારી[1]

૧૫૭૩

૧૫૭૮ ૧૬૨૯ આઝીઝ કોકાને ઈડરના રાજાએ અમદાવાદમા ઘેર્યો.

૧૬૦૫ ૧૬૩૪ ટોડરમલને અકબરે મોકલ્યો.

૧૬૬૪ ૧૬૬૧ અકબર મુઓ, તેનો પુત્ર સલીમ ગાદીએ બેઠો

૧૭૦૮ ૧૭૧૦ શિવાજીની ગાદીએ શાહુ રાજા થયો.
 ૧૭૬૪

૧૭૨૭ ૧૭૮૦ શેરબુલંદખાએ ગુજરાત હાથ કર્યું.

૧૭૩૨ ૧૭૮૮ અભેસંઘજી ગુજરાતમા આવ્યા.

૧૭૫૫ ૧૭૮૧ ગાયકવાડ તથા પેશવાએ ગુજરાત લીધી.

ઇસ્વી. સંવત તે વખતમા હતા તેઓના નામ.

૧૧૯૧ ૧૨૪૭ પૃથ્વીરાજ ચહુવાણને મારીને દીલ્લી શાહબુદીને લીધી.
ગુ. ઇ. ૩૨

૧૧૯૪ ૧૨૫૦ મહમદ ઘોરીએ કનોજ લીધું ? તે જેચંદના વંશના મારવાડમાં ગયા.
 ગજનીના કુતબુદીને પાટણના ભીમદેવને હરાવ્યો.

૧૨૯૭ ૧૨૫૩ કરણ વાઘેલાનું રાજ અલ્લાઉદીને લીધું.

૧૩૫૧ ૧૪૦૭ મુજફરે ઈડરના રાવ રાયમલજીને હેરાન કર્યો. ૪૩
 ? સોમનાથનું દહેરૂં પાડ્યુ.

૧૪૧૧-૧૨ ૧૪૬૭ અમદાવાદ વસાવ્યુ અહમદશાહે.

---

૧. કેટલેક સ્થળે આ સાલવારી ચોક્કસ નથી. તે મેળવી પાકી કરવાની જરૂરત પ્રસ્તુત ગ્રંથપ્રકાશનને અંગે હવે નહીં લાગ્યાથી,–કારણ એ વિષય આ પુસ્તકમાં સમાવાયલો નથી, તેમ મહત્વનો કે ઉપયોગી નથી, તેથી તે સશોધી ચોક્કસ કરેલ નથી. જેમ હતી તેમ ને તેમ આપી છે. પ્રકાશક અં. બુ. જાની.

૧૪૨૬ ૧૪૮૨ અહમદનગર વસાવ્યુ, ઈડર તથા ચાંપાનેર ઉપર ખંડણી બેસારી. ૪૫

૧૪૪૩ ૧૪૯૯ મહમદશાહે ઈડર ઉપર ચઢાઈ કરી ને તેની કુંવરીને પરણ્યો.

૧૪૪૯-૫૭ ૧૫૦૫ ચાપાનેરના રાજા ગંગદાસે પાદશાહને હરાવ્યો. મેવાડના તથા આબુના કુંભા રાણાને હરાવ્યા. પછી મહમદ બેગડો ગાદીએ બેઠો. ૪૭

૧૪૬૮ ૧૫૨૪ મહમદ બેગડાએ સોરઠ ઉપર ચઢાઈ કરી, જૂનાગઢના મંડળિક.

૧૪૭૨ ૧૫૨૮ કચ્છ ઉપર ચઢાઈ કરી. પછી ચાપાનેરના પતાઈ રાવળ.

૧૪૮૪ ૧૫૪૦ પતાઈ રાવળને જિતીને ઉમરાળાના ગોહેલને કેદ કરીને લાવ્યો.

૧૫૦૭ ૧૫૯૩ ફિરંગી સાથે લડવા દમણ ગયો.

૧૫૧૧ ૧૫૬૭ મહમદ બેગડો મુઓ, તેનો દીકરો મુજફ્ફરશાહ થયો. તેની વખતમા ઈડરના રાજા ભીમદેવે બળવો કર્યો તેથી પાદશાહે લીધું. પછી ભીમદેવનો દીકરો ભારમલજી થયો. ઈડરનો રાજા સુરજમલ હતો તે મુઆથી તેનો દીકરો રાયમલજી નાની ઉમ્મરનો હતો, તેથી સુરજમલજીનો ભાઇ. ૫૧
ભીમદેવ ધણી થઇ પડયો હતો.

૧૫૯૫ ૧૬૦૧ મહમદખાન સાથે ઈડર, ઝાલાવાડ વગેરેને લઢાઈ થઈ ૫૩

૧૫૭૭ ૧૬૨૮ અકબરને હાથ ગુજરાત ગઈ.

વિષયાનુક્રમણિકા

ભાગ ૧ લો

ભાગ ૨ જો વાર્તાપ્રસંગો

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા—મુંબઈ

શાળા-પાઠશાળાઓને ઇનામ માટે તેમ પુસ્તકાલયોના સંગ્રહ માટે અડધી કિંમતની ગોઠવણ

સાહિત્યપ્રચારને ઉત્તેજનની યોજના

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાએ મુંબઇ ઇલાકાના, સરકારી, દેશી રાજ્યોના તેમજ મ્યુનિસિપાલીટીઓ અને લોકલ બોર્ડોના કેળવણી ખાતાઓમા અભ્યાસ તથા વાચનપ્રચાર દ્વારા તથા વિદ્યાર્થીઓને અપાતા ઇનામો દ્વારા, તેમ જ તેમના હસ્તકની નિશાળોની તથા સાર્વજનિક લાઇબ્રેરીઓ અને પુસ્તકાલયોમા ગુજરાતી સાહિત્યનો પ્રસાર બહોળા પ્રમાણમા સહેલાઈથી ઓછા ખરચે થઈ શકે તે માટે પોતાની માલીકીના નીચે જણાવેલા પહેલા દશ સુધીના આકવાળા પુસ્તકો (રાસમાળા ભાગ ૧–૨ સિવાય) અર્ધી કિમ્મતે ઉપલી સંસ્થાઆને વેચાતા લઈ શકવાની અનુકૂલતા કરી આપવાને યોજના કરી છે.

રાસમાળા ભાગ ૧–૨ આ સસ્થાઓને ૧૨॥ ટકામા કમીશનથી વેચાતી આપવા ઠરાવ્યુ છે.

આ યોજનાનો લાભ લેવા તે તે કેળવણી ખાતા અને સસ્થાઓ પ્રેરાય તે માટે પોતાની માલીકીના પુસ્તકોનો પરિચય તૈયાર કરી પ્રકટ કરેલો છે. જેને તે જોઈતો હોય તેને મગાવ્યેથી મફત મોકલવામા આવશે.

આ પુસ્તકો અડધી કિમ્મતે વેચાતા લેવા ઇચ્છતી સંસ્થાએ નીચેને શરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો

રા. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની, બી એ.
શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા મદિર
લેમીંગ્ટન રોડની બાજુમા, કોંગ્રેસ સ્ટ્રીટ, ૩૬૫, ગિરગામ,
મુંબઇ નં. ૪

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાની માલીકીનાં પુસ્તકો ૧૧

૧-૨ રાસમાળા (સચિત્ર) તૃતીય આવૃત્તિ, ભાગ ૧ લો, તથા બીજો; રચનાર સ્વ. શ્રી. એલેક્ઝાન્ડર કિન્લોક ફાર્બસ. ભાષાન્તરકાર, અને વિવિધ ટિપ્પણીઓ તથા પરિશિષ્ટો યોજનાર દિ. બ. રણછોડભાઈ ઉદયરામ દવે. દરેકનું મૂલ્ય ૫-૮-૦

૩. ફાર્બસ જીવનચરિત—રચનાર, સ્વ. મન સુખરામ સૂર્યરામ ત્રિપાઠી, જે. પી. મૂલ્ય ૦-૮-૦ (હાલ અપ્રાપ્ય).

૪ માર્કસ ઓરેલીઅસ એન્ટોનીનસના સુવિચારો—ભાષાન્તરકાર, સ્વ હિરનરેશ, સર કેશરીસિંહજી, ઉપોદ્‌ઘાત લખનાર અને સંસ્કૃતસુભાષિત અને તત્ત્વજ્ઞાનનાં વચનો નોંધનાર રા. રા. નગીનદાસ પુરુષોત્તમદાસ સંઘવી. મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

૫ શ્રી. ફા. ગુ. સભાનાં પુસ્તકોની સવિસ્તર નામાવલિ ભા. ૧ લો, ૨ જો; (૧-૫૦, અને ૫૧ થી ૧૫૦ પુસ્તકોની યાદી) તૈયાર કરનાર રા. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની બી. એ. દરેકનું મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

૬-૧) શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાનાં હ. પુસ્તકોની સંક્ષિપ્ત યાદી. તૈયાર કરનાર રા રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની, બી. એ

૭ ગુજરાતનાં ઐતિહાસિક સાધનો ભાગ ૧-૨(સાથે લેખ)પટ્ટો, વંશાવળીઓ, શહેરો વગેરે સંબંધી હકીકતોનાં લખાણ. સભાનાં સાધનોને આધારે તૈયાર કરનાર રા. રા. નર્મદાશંકર વહાલજી દ્વિવેદી, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૮ રસકલ્લોલ : બાળાઓએ ગાવાનાં સ્ત્રીજીવનનાં પ્રચલિત ગીતો. સંપાદક રા. રા. છગનલાલ વિ. રાવળ. રૂ. ૦-૧૦-૦.

૯ પ્રબોધબત્રીશી (કવિ બંધારા માંડણકૃત) અને **રાવણ મંદોદરી સંવાદ** (કવિ શ્રીધરકૃત). બન્નેય જૂના ગુજરાતીના ગ્રંથો—ટીકા સાથે. સંશોધક સ્વ. ગ. મણિલાલ બ. વ્યાસ, ટીકા તથા ઉપોદ્‌ઘાતના લેખક રા. રા. શંકરપ્રસાદ છગનલાલ રાવળ. મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦.

૧૦ પ્રાચીન કાવ્યવિનોદ ભાગ ૧ લો-પ્રાચીન આખ્યાનો અને પદો, નાકર આદિ કવિઓના ગ્રંથો, (ભાષા કંઇક અર્વાચીન ગુજરાતી જેવી) સંપાદક રા. રા. છગનલાલ વિ. રાવળ. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

૧૧ અહુનવર—એ નામનો સર્જનહતો મંત્ર, પારસી ધર્મતત્ત્વનું વૈદિક દ્રષ્ટિએ અવલોકન રા. રા. માનશંકર પિતાંબરદાસ મહેતા. મૂલ્ય ૦-૮-૦

१२ चतुर्विंशतिप्रबन्धः-श्री राजशेखरसूरिसन्दृब्धः-परिशिष्टेन समलंकृतः संशोधितश्च एम. ए. इत्युपपद-धारिणा प्रो.हीरालालेन। मूल्यं रु. २-८-०

१३ प्रबन्धचिन्तामणिः—श्री मेरुतुंगाचार्यरचितः शास्त्री दुर्गाशंकरेण संशोधितः मूल्यं १-८-०

૧૪ શાક્તસંપ્રદાય—સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતીમાં તેનો પ્રચાર અને ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર અસર. કાદિ અને હાદિ મતનાં બે શ્રીચક્રો સાથે લે દિ. બ. નર્મદાશંકર દેવશંકર. મહેતા. બી. એ. મૂલ્ય ૧-૮-૦.

૧૫ ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો—ભાગ ૧ લો પ્રાચીન યુગથી વાઘેલા વંશની સમાપ્તિ પર્યન્તના. મહારાજા અશોકથી ગુર્જર વંશ પર્યન્ત ગોઠવી સંશોધી તૈયાર કરનાર, રા. રા ગિરજાશંકર વલ્લભજી આચાર્ય. એમ એ. કયુરેટર, પ્રીન્સ ઑફ વેલ્સ મ્યુઝીઅમ-મુંબઇ. મૂલ્ય રૂ. ૪-૮-૦

૧૬ મહાભારત-પ્રાચીન ગુજરાતી અનુવાદ, વૈષ્ણવકવિ હરિદાસકૃત આદિપર્વ અને નાગરકવિ વિષ્ણુદાસરચિત સભાપર્વ સંપાદક અને સંશોધક રા. રા. કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રીજી, માંગરોળ.

૧૭ ગુજરાતના કેટલાએક ઐતિહાસિક પ્રસંગો, તથા વાર્તાઓ વા. ગુજરાતી રાસમાળા, સંગ્રહ કરનાર અને લખનાર સ્વ. કવીશ્વર દલપતરામ ડાહ્યાભાઇ મૂલ્ય રૂ ૦-૧૨-૦.

૨ સભાના પારિતોષિકથી પ્રસિદ્ધ ગ્રન્થો ૫.

(૧) મેટરલીંકના નિબંધો-(ભાષાન્તર) રા. રા. ધનસુખલાલ કૃ. મહેતા.

(૨) વૈષ્ણવધર્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-રા. ગા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી (અપ્રાપ્ય; દ્વિતીય આવૃત્તિ સંશોધાવી તૈયાર કરાવાય છે.)

(૩) શૈવમતનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી. (અપ્રાપ્ય; દ્વિતીય આવૃત્તિ સંશોધાવી તૈયાર કરાવાય છે)

(૪) દેહ, જીવ અને આત્માની વૈજ્ઞાનિક મીમાંસા (ભાષાન્તર)-રા. રા. પ્રેમશંકર નારણજી દવે.

લોર્ડ મોરલીકૃત કોમ્પ્રોમિસ (ભાષાન્તર), સત્યાગ્રહની મર્યાદા રા. રા. મહાદેવ હરિભાઇ દેશાઇ, બી. એ. એલએલ. બી. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૩ સભાના આશ્રયથી પ્રસિદ્ધ ગ્રંથો ૬

(૧) નર્મકોષ સ્વ કવિ નર્મદાશંકર લાલશંકર દવે.

(૨) "ભક્તકવિ શ્રી દયારામનું જીવનચરિત્ર"-લે. રા. શંકરપ્રસાદ છગનલાલ રાવળ, પ્રકાશક રા. રા. નારણદાસ પરમાણંદદાસ દમોદરવાળા.

(૩-૪) કાઠિયાવાડનું કંઠસ્થ સાહિત્ય, ભાગ ૧ લો તથા ૨ જો (પ્રાચીન સંગ્રહો)—રા. રા. હરગોવિન્દ પ્રેમશંકર ત્રિવેદી. મહુવા

(૫) અભિમન્યુ આખ્યાન—જનતાપીકૃત (ર. સં. ૧૭૮૫), રા. રા. મંજુલાલ રણછોડલાલ મજમુદાર, બી. એ. એલએલ. બી. વડોદરા

(૬) સંપુડાખ્યાન (કાવ્ય) રા. રા. ગજેન્દ્રશંકર લાલશંકર પંડ્યા એમ. એ. સુરત

૪ મુદ્રણાલયમાં છે.

(૧) રુસ્તમ બહાદુરનો પવાડો (શામળ) ગ. રા. અંબાલાલ બુલાખીદાસ જાની, બી. એ.

(૨) કેશવકૃત ભાગવત દશમસ્કંધ—રા. રા. અં. બુ. જાની, બી. એ.

(૩) રા. રા. નરસિંહરાવ ભોળાનાથ દીવેટીયાનાં "ફાઇલોલોજીકલ લેકચર્સ" ભાગ ૧ લાનું ભાષાન્તર (સચિત્ર)—રા. રા. રા. પ્રે. બક્ષી, બી. એ.

(૪) "ચતુર્વિંશતિ પ્રબંધ"—ગુજરાતી અનુવાદ. તૈયાર કરનાર પ્રો. હિરાલાલ રસિકદાસ કાપડીયા, એમ. એ.

(૫) પ્રબંધચિંતામણિ—મેરૂતુંગાચાર્યકૃત ગુજરાતી અનુવાદ. તૈયાર કરનાર રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી.

(૬) મહાભારત ગુજરાતી—ભાગ ૨ જો વૈશ્યકવિ નાકરરચિત આરણ્યક પર્વ, સંશોધક ગ. રા. કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રી. માંગરોળ

(૭) નરપતિકૃત "પંચદંડ" (સં. ૧૫૪૫) સંશોધક રા. રા. શંકરપ્રસાદ છગનલાલ રાવળ.

૫ તૈયાર થતાં ૫

(૧) રાસમાળાની પુરવણી—દિ. બ. રણછોડભાઈ ઉદયરામ દવેએ સંગ્રહીત, ભાષાંતર લખનાર રા. ગ. જિગ્નશંકર વલ્લભજી આચાર્ય એમ એ.

(૨) "રૂક્મિણીની વેલી"—(પ્રાચીન) તૈયાર કરનાર ગ. રા. નરહરલાલ ઇચ્છારામ દેસાઈ બી. એ.

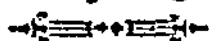
(૩) મધુસૂદન વ્યાસકૃત હંસાવતીની વાર્તા—સં. ૧૬૪૪ (પ્રાચીન) સંશોધક રા. રા. શંકરપ્રસાદ છગનલાલ રાવળ.

(૪-૫) શૈવધર્મ અને વૈષ્ણવ ધર્મ—તેના સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર અને ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર તેની અસર. સંશોધિત પરિવર્ધિત દ્વિતીય આવૃત્તિ, કર્તા રા. ગ. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી.

મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કું.

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ—મુંબઈ નં. ૨

ઐતિહાસિક કેટલાએક પ્રસંગો

પ્રકરણ ૧ લું

મકવાણાઓ સંબંધી કાંઇક

મેથાણના મકવાણા

ગીત સૂરખણાની જાતનું.

ખસે ખેડ ખત્રડાં તણી ભેળ માતી ખરી,
લાખ લાખાં દળાં મેળ લાડો;
જોરાવર રાજથી ભીર ન કુઇ જદી,
આવીઓ ભૂપતો તદે આડો. ૧

ખેધ ખુરાશાણરા વેધ માતા ખરા;
ધરાપર ધમધમે ગેણ ધ્રુજ્જે;
ભીર ગોદડ તણી તાણવા મહા ભડ;
ડમર કર આવિયો કાન દૂજ્જે. ૨

હેવરા કુંજરાં નરાં ચાલતાં હસમ,
વસમ ગત સિંધુવા રાગ વાગે;
ઝીકતો આભસર ટેક દે ઝીલિયો;
ખેલિયો પ્રગરા ખાગ ખાગે. ૩

અલંગારો ખેઢીયો નાહકુર ઊફરો,
દળે દે પાણ ઘમસાણ દાખે;
લાહરાં ધરાવે અઓ ધર ભૂપતો
રાવ કાદા તણી ધસ રાખે. ૪

ભાવાર્થ:–ખડક જાતિના કાઠિપોનો મેળાવો ખરેખરો થયા છતા તેનું ગામડું હાથમાથી ખસ્યું અને જોરાવર ધરાંગધરાના રાજથી જ્યારે

મદદ થઇ શકી નહીં; ત્યારે લાખલાખની ફોજ ભેળવીને વરરાજા ભૂપતસંગ આડો આવ્યો.

ખુરાશાણી એટલે મુસલમાન લોકો ખરા ઉન્મત્ત હતા. તેઓનો એધો લઇને વેધ્યા તે સમે પૃથ્વીનું પડ ધમધમવા લાગ્યું અને આભ ધ્રુજી રહ્યો. જાણે કે ગોધુ નામના કાઠીની મદદ કરવા સારૂ મહાસુભટ બીજો કૃષ્ણ ધામધુમ કરીને આવ્યો. ૨

મોટામોટા હાથીઓ અને પાળાનાં, ટોળાં ચાલવા લાગ્યાં, અને ભયંકર રીતે સિંધુ રાગનાં વાજાં વાગ્યાં અને માથે તૂટી પડતો આભ ટેકો દઇને ઝીલ્યો. અને તલવાર વડે એ ઝરડામાં ખૂબ ખેલ્યો. ૩

નાંઢાજીનો દીકરો ઉદરેરાઇને જુદી જ તરેહથી ચાલ્યો અને દૈવ જેવાને દળી નાંખ્યાં એવું યુદ્ધ દાખવ્યું; અને કાઠી રાજાની પૃથ્વીનું રક્ષણ કરીને પછી તે ભૂપતશંધ પોતાના બાપની જમીનમાં ઘેર વળી આવ્યો. ૪

હળવદના ભાયાત મેંથાણવાળા છે. તેઓનો ગરાસ હળવદના રાજે દબાવ્યો ત્યારે મેથાણવાળે, જેમ પોતાનો ગરાસ જતો હોય ત્યારે કેટલાક હાકરડા મુસલમાનને પોતાની દીકરી અપાય એ જ રીતે ભૂપતસંધને દીકરી આપી. એટલે ભૂપતસંધના ડરથી હળવદના રાજે મેથાણવાળાને ગરાસ તરત પાછો આપ્યો. તે ભૂપતસંધના દકરાળા ઝાલી બાઇ સંવત ૧૮૯૮ સાલમાં હયાત હતા.

એ ભૂપતસંધ મોટો પરાક્રમી હતો. તે માણસને મારી નાંખતાં, કાંઈ વાર લગાડતો નહોતો. ભંકોડાથી સોસો ગાઉ ફરતે લૂંટફાટ કરતો હતો અને મોટામોટા રાજાઓને પણ કાયર કરતો હતો. તે દરેક બારશને દહાડે ભંકોડાના બ્રાહ્મણોની ચોરાશી જમાડતો હતો તથા ગરીબોને અને તીર્થવાસીઓને પોતાના ગામમાં સદાવ્રત આપતો હતો, ગરીબને લૂંટતો નહોતો. તે સંવત્ ૧૮૭૦ની સાલમાં ગુજરી ગયો.

પછી તેના દકગળાં મળીબાઇએ પોતાના જેઠ દાદાજીના બે દીકરાને દત્તપુત્ર કરીને લીધા અને બીજી અમરત બાઇએ નથુભાઇના ત્રણ દીકરાને દત્તપુત્ર કરીને લીધા. તેમા નારણજી તથા રતનશંધજી એ બેના નામથી વહીવટ ચાલતો હતો. મળીબાઇની તરફથી રતનશંધજી અને અમૃતબાઇની તરફથી નારણજીનું નામ દાખલ થયું હતું. એ નારણજી ગુજર્યા પછી તેને ઠેકાણે તેના ભાઇ રામજીનું નામ દાખલ થયું. અને રતનશંધજીને ક્ષયનો રોગ થવાથી તેના ભત્રિજા ડોસાજીનું નામ તેને બદલે દાખલ થયુ. એ ડોસોજી આશરે સંવત ૧૯૦૦ માં ગુજર્યો. ત્યારપછી એકલા રામાજીનુ નામ ચાલતું હતું. રામાજી ગુજર્યા પછી તેના દિકરા પ્રતાપસિંહજી અને વખતસિંહજી એ બે ભાઇઓ મળીને વહીવટ ચલાવવા લાગ્યા. તેઓ ઓરમાન ભાઇઓ છે.

કોળી ઠાકરડા ૭ શાખાઓના છે—

જાત	તાલુકો.
૧ મકવાણા	ઝંઝુવાડા, કટોસણ, તથા પનાર
૨ રાઠોડ	ધાંદુ તથા વાઘપર
૩ સોલંકી	ભંકોડા તથા કકવાવ
૪ ડાભી	ઘોડાસર
૫ ચહુવાણ	આખજીઆણું
૬ વાઘેલા	ઠાકરેચી

કટોસણના ઠાકોરની ખ્યાત[1]

મકવાણા વંશમા પાટડીએ મોઢોજી થયા. તેના ફટાયા કુંવર સામતોજી હતા. તે, સંવત ૧૩૭૦ મા પાટડીએથી, કટોસણ પાસે સાણથળી ગામ છે, ત્યા આવીને રહ્યા ત્યા પ્રથમ બીહોલા તથા હડીઓલ રજપુતો રહેતા હતા. તેઓને મારીને સોઢાજીએ તે ગામ હાથ કર્યા હતા. તે સામતાજીના હાદલજી, મેમોજી, જેગાજી, એ

૧ લખાવનાર' બારોટ બાવસિંહ કલ્યાણ, રાણીનગરના રહેવાસી, સિદ્ધપુર તથા વઢવાણના વહિવંચા બારોટ રૂપસિંહ આતમારામ.

રીતે એક પછી એકના પુત્ર થયા. એ નોગાથીએ મણુથળને પાદરે એક મોટા કૂવો બંધાવેલો છે. નોગાજીના ખાનોજી અને કરણોજી થયા. તે કરણોજીના વંશના રજપૂતો સણથળમાં હાલ છે, અને ખાનાજીને મદારશા નામના ફકીરનો મેળાપ થયો. તેની મદદથી મહમદશાહ બેગડા પાસે કરોસણ પરગણું મળ્યું. તે વટલ્યા અને ખાટની દીકરીને પરણ્યા. તેની વીસમી પેઢીએ પ્રતાપજી થયા, તેના ભગવાનજી અને રાણોજી હાલમાં કરોસણમાં છે.

પનારના મકવાણાની ખ્યાત[૨]

પનારના કોળી ઠાકોર મકવાણા છે. તેની બધી વંશાવળીની અમને ખબર નથી. પણ હાલ હામીર ખાનાજી છે. તેની પાંચમી પેઢીએ રૂપાજી હતા. તેનો દીકરો કુપાજી પરાક્રમી હતો. તે દેશમાં વિખ્યાત હતો. જ્યારે ભંકોડાના ભૂપતસિંહને તેના મોટા ભાઈઓએ પરગણામાંથી જ કાઢી મૂક્યા ત્યારે તે છનીઆર ગામમાં પીનરાઈ કાકાને ઘરે જઈને રહ્યા. તે વખતે ભૂપતસિંહની ઉંમર ૧૨ વર્ષની હતી. તેની પાસે એક બકરો હતો. તેને અને છનીઆરવાળાના બકરાને લડાવ્યા. ભૂપતસિંહનો બકરો હારીને નાઠો, ત્યારે ભૂપતસિંહને પોતાના બકરા ઉપર ચીઢ ચઢી અને કહ્યું કે ફટ ભૂંડા! મારી લાજ ખોવરાવી. એમ કહીને તેણે તેનું માથું કાપી નાખ્યું. ત્યારે છનીઆરને ઠાકરડે જાણ્યું કે એણે આજ બકરાનું માથું કાપ્યું, પણ તે કોઈ સમે આપણાં છોકરાની ઉપર આ રીતે રીસ ચઢે તો તેને પણ વગાડી દેશે. માટે ભૂપતસિંહ અહીંથી જાય તો સારું. પછી તેને ત્યાંથી વિદાય કર્યો.

એટલે ભૂપતસિંહ પનાર પાસે પોતાના બાપનું ગામ કોઇતીયું છે ત્યાં આવીને રહ્યા. ત્યારે પનારના કુપાજીનો વજીર કોળી પશુ પનારો હતો. તેણે કુપાજીને કહ્યું કે આપણી દીકરી ભૂપતસિંહને આપીએ તો ઠીક.

---

૨ લખાવનાર: પનારના કારભારી હરગોવિંદ મૂળજી પનારના વહીવંચા અમદાવાદમાં બારોટ કાળીદાસ તથા કાકુ છે.

ત્યારે કુપાજીએ કહ્યું કે એના હાથમાં લગીરે ગરાસ નથી. એટલે દીકરી કેમ દેવાય? ત્યારે વજીરે કહ્યું કે આપણે મદદ કરીએ તો એના ગરાસ મળે. પછી કુપાજીએ તેને પોતાની દીકરી પરણાવી. અને કુપાજીએ ૨૦૦૦ કોળીનાં માણસો એકઠાં કરીને ભૂપતસિંહના ભાઇ નથુભાઇ તથા દાદાભાઇને મારી નાંખ્યો. એટલે બીજા ભાઇ ભત્રીજા નાસી ગયા. અને તેઓનાં ૧૨ ગામ ભૂપતસિંહને તાબે કર્યાં.

ભૂપતસિંહની મા પાસે ભરોડાના મઠનો ગોસાંઈ જતો આવતો હતો. તે બાબત કારભારી વાણીઆએ ભૂપતસિંહ આગળ ચાડી કરી કે આ અતીત આપણા દરબારમાં આવે છે તેથી આપણી સારી વાત કહેવાતી નથી. તેથી ભૂપતસિંહે પોતાની માને તરવારથી મારી નાખી, અને અતીત તો નાસી ગયો તે ફરીથી આવ્યો નહિ. પછી તેના ચેલા આવીને તેના મઠમાં રહ્યા.

એ કુપાજીના મેલીકાર, અમદાવાદ, વઢવાણ, અને લીંમડી સુધી રસ્તે લૂંટવાને ફરતા હતા. અને સાણંદનો રાજા વર્ષો વર્ષ દિવાળીએ એક ઘોડો આપતો હતો, તેથી તેના દેશમા લૂંટફાટ કરતા નહિ. તે દિવસથી આજસુધી સાણંદ પરગણાની વોળના તથા ધોળકાની વોળના રૂ. ૭૯૮-૭-૨ માનાજીને મળતા. તે સિવાય બીજાં ઘણાં ગામોની વોળ લેતા હતા. પણ જ્યારે અંગ્રેજ સરકારનું રાજ થયું ત્યારે માનાજીને પૂછ્યું કે તમને કેટલા ગામોની વોળ મળે છે ત્યારે તેણે તમામ ગામો લખાવ્યા હતા. પણ જે જે ગામોના પટેલોએ કબુલ્યું નહિ તે તે ગામોની વોળ લેવાનુ બંધ થયું.

માંડળનો જોઢો પટેલ પેશ્વા સરકાર આગળ બહુ માનીતો હતો. જે ભોમીઆઓની જમે ઉઘરાવવા સારૂ પેશ્વાની ફોજની આગળ ચાલતો હતો. તેવામા હળવદની જમેના બે લાખ રૂપીઆ ચડેલા હતા. તે લેવા ગયા ત્યારે ત્યા બાઇસાહેબ રાજ ચલાવતા હતાં, અને કુંવર નાના હતા. ત્યારે બાઇએ જોઢા પટેલને કહ્યું કે હાલ રૂપૈયા ભરવાની શક્તિ નથી, અને વઢવાણવાળાએ અમારૂં કેટલુંએક પરગણું ઉજ્જડ

કર્યું છે અને તે એક ઘડી પણ સુખ પડવા દેતા નથી, માટે હમણા માફ કરો તો સારૂં. ત્યારે જેહા પટેલે કહ્યું કે નહિ આપો તો ગામમા આગ લગાડીને હાલ હાલ રૂપૈયા લેશું. આ બાઇને કુપાજીએ ધર્મની બહેન માની હતી. તેથી કુપાજીને બાઇએ કહ્યું કે જેહા પટેલને મારી નાખો તો મારૂં દુ:ખ મટે. એવામા, પનારનું ગામ અરીવાળું હતું ત્યા પેશ્વાની તરફથી તોરણ બાંધવા માટે જેહો પટેલ ગયો ત્યારે કુંપાજીએ ત્યા જઇને તે પટેલને મારી નાખ્યો. એ કામમા વીરમગામના દેશાઇની પણ કુપાજીને સલાહ હતી. જેહો પટેલ મુઆથી બધા પરગણાઓવાળા ઘણા રાજી થયા.

એક વાર કુપાજીએ બખતરપાખરવાળા સવાસો સ્વાર સાથે લઇને અમદાવાદ પાસેના મોજે ઓડ કમોડના ઢોર વાળ્યા.ને વારે ત્યા ગાયકવાડ, સિંધીઆના થાણાના સાડ સવારો હતા. તેઓ વહારે આવ્યા. તેમાના ૨૨ સ્વારોને કુપાજીએ મારી નાખ્યા. તેના પોતાના ૪ સ્વારો મરાયા અને થાણું નાસી ગયું.

પછી સરખેજનું થાણું રહેતુ હતું ત્યાથી ૬૦ સ્વારો લઇને એકવાણીઓ આવ્યો. તેની સાથે ડંકો નિશાન હતું. તેણે આવીને દગો દીધો. ત્યારે સ્વારોએ જાણ્યું કે થાણુ આવી પહોચ્યું. તેથી નાઠા ત્યારે થાણાવાળે કુપાજીને બરછી મારી તેથી તે મરાયા. તેની લાશ થાણાવાળા લઇ ગયા, તે આપતા નહોતા ત્યારે કુપાજીના કુંવર સાતાજીએ કહ્યું કે અમે કદિ તમારે ગામ ડેરો કરશુ નહિ અને લાશ પાછી આપો. પછી લાશ પાછી આપી. તે પનારે લાવીને અગ્નિદાહ કર્યો. તેનો પાળીયો ઓડ કમોડ પાસે ધાલ્યો.

પાછી સંવત ૧૮૪૭ અથવા ૪૮મા બાબાજીની ફોજ પનારમાથી એંસી બાન પકડીને વીરમગામ લઈ ગઈ. તેઓના દંડના આઠ હજાર રૂપૈયા લઇને છોડી મૂકયા.

સંવત ૧૮૫૨મા મલ્હારરાવે પનાર માર્યું ત્યારે પનારમાં કોળીનાં ૧૦૦૦ ઘરો હતાં. મલ્હારરાવે પનારને બાળી દીધું તેથી તે ગામ

તારાજ થયું. ત્યારે સામતોજી કાંકરેચીમાં ભાભર પરગણામાં જઈને રહ્યા. છેલ્લી વારે રૂ. ૧૦,૦૦૦ મલ્હારરાવને દંડના આપ્યા અને તેનો ફાળો પરગણાના લોકોને માથે નાંખીને સામતાજીએ વસુલ કર્યો. અને સંવત ૧૮૫૭માં પનાર ગામ ફરીથી વસાવ્યું.

પછી જ્યારે ભૂપતસિંહે કડી પરગણાના શેદરાણા ગામનું બાન પકડયું ત્યારે સામંતસિંહજીએ કહ્યું કે એ ગામની વેળ મને મળે છે, માટે તે ગામની બાન તમારાથી લેવાય નહિ. પછી ભૂપતસિંહ સાથે લડાઈ થઈ ત્યારે ભૂપતસિંહના ત્રણ માણસો મર્યા અને સામતાજીનું એક મર્યું.

સંવત ૧૮૬૭ માં સામતોજી ગુજર્યા ત્યારે તેના કુંવર માનાજીની ઉંમર ૨૨ વર્ષની હતી. તે માનાજી સંવત ૧૮૬૮ મા પહેલ-વહેલાં સાતસેં માણસોની ધાડ લઇને પાછલી બે ઘડી રાતે વીરમગામનાં ચોટામા ગયા, અને પહોર દિવસ ચડતા સુધી ગામ લૂટયું. પ્રથમ એક વાણીયાની દુકાને જઇને કહ્યું કે એક ડોસી મરી ગઇ છે વાસ્તે નાળીયેર લેવુ છે, માટે દુકાન ઉઘાડ. વાણીયાએ દુકાન ઉઘાડી, એટલે દુકાન લૂંટી લીધી, ત્યારે સરકારના તથા કસબાતીના ૪૦૦૦ માણસો હથીયાર લઇને આવ્યા, અને લડાઈ થઈ. તેમાં માનાજીના બે માણસો મરાયા અને વીરમગામના પણ બે મરાયા. તેમા એક સરકારનુ માણસ તથા બીજો ગામનો તાઇ મુઓ. પછી ગામના માણસોનું જોર થતા ધાડવાળા નાસી ગયા. તે વખતે ઝાઝી લૂંટ મળી નહિ.

પછી એ જ વર્ષમા ૬૦ સ્વાર અને એક હજાર પાળા લઇને માનાજીએ બાવળી ગામ લૂંટયું. ત્યા પરદેશી અતીતની જમાતનાં એંસી માણસો હતા તે લડવા આવ્યા. ત્યારે માનાજીનાં બે માણસો મર્યા. પણ ત્યાના ઢોર વગેરે માલ લઇને આવ્યાં અને અતીત મરાયો. વળતી વખતે ગામ કરેજી લૂંટયું. એ બન્ને ગામ લીંબડીના રાજાના હતા તેની ખુણ પહોચ્યાથી ઓજે તલસાણેથી

રાજ્યની તરફના ૫૦ સ્વાર લઈને ભાથાન રવીભાઇ પોથીભાઇ આવ્યા. તેઓ સાબરમતી પાસે ધાડ લેવા ગયા ત્યારે ધાડવાળા નાસી ગયા. અને માનાજી પાસે ફક્ત ૧૫ સ્વાર રહ્યા. તેમાંથી પણ ચાર વડોદરાના ૭ સ્વારો નાઠા. માનાજીના બનેવી સરાદપરાના બેચરજી હતા તે તથા બીજા સગાંવ્હાલાં હતા એવા ૯ સ્વારો માનાજી પાસે રહ્યા. ત્યારે ગામ કુંવરવામાં ખબર થઇ કે માનાજી અંતરાયા છે. તેથી ત્યાંના પાળા ૨૫ બંદુકો લઇને માનાજીની મદદે આવ્યા. કેમકે એ ગામની વેળ માનાજી ખાતા હતા. પછી તવસાણાવાળા મેઘાજીનો ભત્રિજો ૨૨ વર્ષનો હતો તેને ગોળી વાગ્યાથી તે તરત મરી ગયો અને મેઘાજીને માનાજીએ બરછી મારી તે તેના પડખામાં વાગી. પ્રથમ મેઘાજી માનાજી ઉપર બરછી ઉપાડીને આવ્યો હતો. એ ગગડીયાઓએ બખતર પહેર્યાં નહતાં. પછી સરાદપરાવાળા તેનાજી બેચરજીના કાકાએ મેઘાજીની ઘોડીને બરછી મારી તેથી તે ઘોડી મરી ગઈ. પછી કુંવરની લોથ તથા ઘવાયેલાને લઇને ગગડીયાઓ પાછા ગયા અને માનાજી માલ લઇને પનારમાં આવ્યા.

તેટલામા વીરમગામના કસબાતીઓને ગાયકવાડ સાથે ટંટો થયાથી કસબાતીઓના ઉચાળા પનારમાં આવ્યા. ત્યારે માનાજી અને કસબાતી મળીને કસબાતીનું ગામ મામર લૂંટયું. તેમાં એક તરફ રબારીનો વાસ હતો તે લૂંટવા ગયા ત્યારે ત્રણ રબારી આપે આડા ઉભા રહ્યા અને પેસવાનો લાગ ફાવવા દેતા નહોતા. એકને તો રુસ્તમ મદળ નામના કસબાતીએ ગોળી મારી પૂરો કર્યો અને બીજાને માનાજીએ બરછી મારી મારી નાંખ્યો.

પછી ત્રીજે મ્હોંમાં ઘાસ લીધુ અને વેગળો રહ્યો. પછી તે વાસ લૂંટયો. તે જ દહાડે ગામ કાયથા કસબાતીનું હતુ તે લૂંટયું. એ રીતે ગાયકવાડ સાથે કેટલાએક દહાડા સુધી બહારવટું કર્યું. ત્યારે ગાયકવાડે કસબાતીઓને મનાવીને તેઓનાં નવ ગામ પાછાં આપ્યાં.

આગળ જેઠા પટેલને પનારવાળાએ માર્યા હતા. તેનું વેર જેઠા પટેલનો કડીમાં પ્રાણદાસ પારેખે, કે જે કડીમાં રહેતા જેસંગભાઇનો

બાપ થાય, તેણે લીધું. તે એવી રીતે કે એક સમયે પાનાજીના રસ્તામાં વણઝારાની પોઠ જતી હતી. અમદાવાદથી પાટડી સુધી માનાજીનો રસ્તો કહેવાતો. એ રસ્તે જે વણઝારાની પોઠ નીકળે તે માનાજીને હદ આપે એવો હક્ક હતો. તેનો રૂા. ૧ મળતો. તેમાંથી એક વણઝારા માનાજીના પિતરાઇ પનારના રામાજીનો બાપ માલાજી હતો. તેને પકડીને કાકરેજમાં લાબર પરગણાની ઝાડીમાં લઇ ગયો. તે વણઝારાના વારસદારે કડીના સરકારમાં માનાજી ઉપર ફરિયાદ કરી કે માનાજીના માર્ગનો માનાજીએ બંદોબસ્ત રાખ્યો નહિ તેથી માનાજીનો પિતરાઇ અમારામાંના એક જણને પકડી ગયો છે. ત્યારે પ્રાણદાસ પારેખ કડીના સુબાનો કારભારી હતો તથા મજમુદાર પણ તે જ હતો. તેણે વિચાર્યું કે મારા સસરાને પણ વગર વાંકે માર્યો છે તેનું વેર વાળવાની આ તક મળી છે. વળી તે પણ વણઝારાને પકડી જનાર માલોજી પણ આવીને પ્રાણદાસ પારેખને રૂા.૧૦૦૦ નજરાણામા આપીને મળ્યા અને કહ્યું કે માનાજી અમારા મઝીયારામાથી ભાગ આપતા નથી, અને અમને ગામમા પણ પેસવા દેતા નથી. તેથી અમે બહારવટે ફરીયે છીએ; માટે અમારો ગરાસ અપાવો. એટલે તે પારેખે પનાર ઉપર ૧૦૦ સ્વારો મોકલ્યા. તે દરેક સ્વારને દરરોજ મોશલીના રૂા. ૫ કર્યા. તે સ્વારો ચાર મહિના સુધી પનારમા રહ્યા અને તેઓએ ગામમાથી લૂંટી લાવીને ખાવા માંડ્યું. તેથી પનાર ઉજ્જડ થયું. તેવામા પાનાજીનો બાપ સામતોજી ગજર્યો. પછી પંચાન કરીને ટંટો પાર પાડયો. પનારની સીમમા દોહસો વીંઘા જમીન રામાજીને આપી અને રસ્તાની પોઠીઆની પોળ આવતી હતી તેમાથી રામાજીને અર્ધ ભાગ આપવાનો ઠરાવ કર્યો તથા તેને પનારમા ઘર ચણાવવા દીધાં.

એ વાતનો જામીન પનારનો ફતેહ બારોટ થયો અને રામાજીને ગામમાં લાવ્યો તથા પેલા વણઝારાને છોડાવી મૂકયો અને સરકારે મોશલી માફ કરી.

વળી સવત ૧૮૬૯મા માનાજીએ ૫૦૦ માણમોની ધાડ મેળવી ને મોજે જખાણુ લૂટયુ ત્યાના લોકએ પહોર વાર સુધી લડાઇ કરી અને તે ગામના પટેલ બે, તથા બે બ્રાહ્મણો મરાયા પછી ગામના લોક નાસી ગયા ત્યાના મુખીને એ લડાઇમા ઝટકો વાગ્યો છે તે મુખી સ ૧૯૦૮ સુધી તો હૈયાત હતો

એ જ વર્ષમા માનાજીએ ચોરનડોદરાની ભેસો લીધી ત્યારે તે ગામથી પોણા ગાઉ ઉપર એક તળાવ છે ત્યા ૨૫ સ્વારો અને ૧૦૦ પાળા રાખીને ફક્ત ૧૨ સ્વારો જઇને ગામની ભેસો લીધી ત્યારે તે ગામના સાત સ્વાર તથા ૨૦ પાળા વહારે આવ્યા તે તળાવ નજીક આવ્યા ત્યારે માનાજીએ ૧૨ માણસોને મારી નાખ્યા અને સમનખાન સિપાઈ હતો તે માનાજીને શરણે આવ્યો એટલે માનાજીએ પોતાની ઘોડી ઉપર લઈ લીધો પછી પોતાને ઘરે લાવીને પોશાકનો સીરપાવ આપીને વિદાય કર્યો એ લડાઇમા માનાજીના ત્રણ માણસો મર્યા

પછી સવત ૧૮૭૦મા ખભાત પાસે મેતલીનો માડ કહેવાય છે ત્યા માનોજી ૭૦ સ્વાર અને ૧૫૦ માળાની ધાડ લઇને ગયો બખતરપાખરવાળા ૩૦ સ્વારો પોતાની પાસે હતા તે ગામમા ઢોર નદીમા પાણી પીતા હતા ત્યાથી ઉપાડી લીધા ત્યારે બૂમ પડવાથી આસપાસના ગામોમાથી વહાર આવી પહોચી તેઓની પાસે ઘણી બદુકો હતી અને ધાડપાળા એક નદીમા હતા વહારવાળા એક ટેકરા ઉપર હતા તેથી બદુકોનો માર ઘણો વાગ્યો ત્યારે ધાડ ભેળા ત્રણ ઉંટ હતા, તેમાના એકને પગે ગોળી વાગવાથી તે બેસી ગયુ તેના ઉપર ૨૦ બખતર હતા તે ઉંટ મેતલીના માડની નદીમાં તણાયુ તથા રૂા ૫૦૦ની એક ઘોડી મૂઇ અને બે આદમી મુઆ પછી ધાડવાળા નાઠા અને ગોઝમા આવીને હાગર રામસિંહને ઘેર રાત રહ્યા. કેમકે તેની સાથે દોસ્તી હતી એ રીતે શુકન સારા ન થયા તેથી પાછા ઘેર આવ્યા બીજે ઠેકાણે લૂટવા જવાનો વિચાર હતો પણ ગયા નહિ

પછી સંવત ૧૮૭૧માં ગેરદ ગામ લૂંટયું. તે ધાડમાં ૫૦ માણસો હતા. તે વખતે એ ગામના કોઇ લોકો સામા વઢવા આવ્યા નહિ, તેથી સુખે લૂંટીને ચાલ્યા આવ્યા.

એ જ વર્ષમાં અમદાવાદ પાસેનું કાચરીયુ ગામ લૂંટયુ. ત્યાંના લોકોએ ઝાંપા આડા આવીને આતરીને ધાડમાના બે માણસોને ગોળીથી માર્યા.

પછી સાણોદનું સોયલા ગામ લૂંટયું. કારણ કે સાણોદવાળાએ એ વર્ષમા વરસુંતનો ઘોડો આપ્યો નહતો. ત્યા પણ કોઈ સામુ લડવા આવ્યું નહિ.

પછી રાધનપરની આણી તરફ ગાઉ ત્રણ ઉપરનું નવાબનું એક ગામ લૂંટયું. તેની વહારે ૪૦૦ ઘોડા સાથે નવાબ ચઢયો. અને ગામ આધારા તથા ઓસગ વચ્ચે આવીને ધાડવાળાઓને આંતર્યાં. તે ધાડના અસ્વારો હતા તેમાથી થોડાક મરાયા. તેવામા પનારના ૧૦૦૦ માણસો આવી પહોચ્યા. અને લડાઈ કરી તેમા નવાબના ૭ માણસો મર્યા એ લૂંટમાથી ૨૦ ભેંસો ધાડવાળાના હાથમા રહી અને ૧૩૦ ભેંસો જ પાછી વાળી ગયા.

સંવત ૧૮૭૨ મા ૧૯ ઉંટની કતારમા બનાત તથા પરવાળા વગેરે ચાલીસ હજાર રૂપીયાનો માલ મારવાડી વેપારીનો હતો, તે ઉંટો વીરમગામના ખાના ગામ વસેળીના પાદરમાથી પકડીને પનારમા લાવ્યા. તેની વહારે વીરમગામથી સરકારી માણસો તથા કસબાનાં મળીને ૪૦૦ પાળા તથા કડીએથી સ્વાર અને પાળા મળીને ૧૦૦૦ આવ્યા. તેમા કડીના મુસલમાન હસનભાઇ શેઠ ચઢીને આવ્યા. તે સમયે તમામ સુવાળ પરગણાના હાકડા સરકારની તરફથી આવ્યા ત્યારે છનીઆર ગામના જીનાજીએ પનારમા આવીને માનાજીને કહ્યું કે તમે આ કામ સારૂ કર્યું નહિ. હવે એ માલમાથી ત્રણ ભાગ સરકારને આપો તથા એક ભાગ મને આપો તો હું તમારી મદદ કરીસ. ત્યારે માનાજીએ કહ્યુ કે તમને કે સરકારને આમાથી એક બનાત પણ

નહિ આપું, અને જેને મારી સાથે લડવાની હિંમત હોય તે મારી સામે આવે. પછી ઉનાજીએ જઇને હસનભાઇને કહ્યું કે માનાજી તો તમને કાંઇ ભાગ આપનાર નથી. જો તમારામાં શક્તિ હોય તો લડીને લીઓ. પછી સરકારે પનાર ઉપર હલ્લા કર્યાં અને બે તોપો લઇને ચાલ્યા. તેઓને એક ભરવાડે કહ્યું કે માનાજીએ કોળીઓનાં દશ હજાર માણસો ખાખરાની ઝાડીમાં એકઠાં કરી રાખ્યાં છે; માટે હામ પહોંચતી હોય તો જજો, નહિ તો તોપો સુધાં ખુંચી લેશે. એટલે હતા ત્યાં અટકી પંચાત કરાવી. તેમાંયે થી શેઠ ત્રિકમ નાથાભાઇ તથા ઔદિચ્ય બ્રાહ્મણ બ્યાસ અનુપરામ તુળજારામ એ બે વીરમગામના તથા કડીના શેઠ હસનભાઇ વગેરો, એ ત્રણ જણાએ પંચાત કરી ને ઠરાવ કર્યો કે રૂ. ૫૦૦૦) માનાજીને મળે અને એ લુંટનો બધો માલ સરકારને આપવો, પણ તેમાંથી ચોથા ભાગનો માલ ધાડના કોળીઓ તાણી ગયા હતા તે તો ગયો.

પછી સંવત ૧૮૭૬માં ગામ માનાજીનાં મા મેળજ ગયા હતાં. ત્યાં પોતાની ઉવાઇનાં ખેતર હતાં. તેના વજે સારૂ ગયા હતાં. ત્યારે ત્યાંના દેદીઆએ કહ્યું કે માનાજીની મા આવી છે. એમ તુકારાથી કહ્યું. એ વાતની માનાજીને ખબર થવાથી માનાજી ૨૫ પાળા લઇને ત્યાં ગયો. અને દેદવાડો લુંટયો. પછી તે ગામને પાદર આવીને તે દેદોને બોલાવીને ગાભા પાછા આપ્યા અને કહ્યું કે હવેથી વિચારીને બોલાવજો.

પછી ત્યાંના મુખીએ અમદાવાદમાં અંગ્રેજ સરકારમાં મી. ડુલાવ સાહેબ ઉપર રીપોર્ટ કર્યો કે માનાજીએ ગામ લુંટયું. ત્યારે તે સાહેબે ૧૦૦ સ્વારો લઇને માનાજીને પકડવા સારૂ ઉબાવા વીરાભાઇને મોકલ્યો. એટલે માનાજી અંબાજીની ઝાડીમાં નાસી ગયો, અને ૭ મહિના સુધી બહારવટે રહ્યો. તે દરમ્યાન વીરમગામ પરગણા સહીં ઘણો ભય ઉપજવા લાગ્યો. તે એ કે માનાજી બહારવટે નીકળ્યો છે તે પરગણું ઉજ્જડ કરશે. એ બાબત અમદાવાદની સરકાર આગળ ઘણા રીપોર્ટ થયા ત્યારે ડુલાવ સાહેબે કડીના શેઠ હસનભાઇને કહ્યું કે

માનાજી જ્યાં હોય ત્યાંથી બોલાવો, એનો ગુન્હો માફ કરીશું. ત્યારે હસનખાંએ માનાજીની મોટી દીકરાણી આનંદબાઈ ઉપર કાગળ લખ્યો કે ઠાકોર જ્યાં હોય ત્યાંથી તેડાવો. સરકાર ગુન્હો માફ કરશે. ત્યારે દીકરાણીએ ચાર સ્વારો મોકલ્યા. તેઓ જઈને ભાભર પરગણામાંથી માનાજીને તેડી લાવ્યા. તે આવીને પ્રથમ હસનભાઈને મળ્યો. એટલે હસનભાઇ તેમને અમદાવાદ તેડી ગયો અને દુલાવ સાહેબને મેળવ્યા. ત્યારે સાહેબે કહ્યું કે તમારો ગુન્હો માફ છે અને તમે સાચા ઇકરાર લખાવો કે આજ પછી આવું કામ કરશો નહિ. મોજે અને સરકારની મદદ રાખજો. ત્યારે ઇકરારમા લખાવ્યું કે મેં દેલવાડો લૂંટયો છે અને શેલાધુમાંનાં ગાડા લૂંટવા ગયો હતો પણ લૂંટયાં નથી, પછી સાહેબ સાથે વીરમગામ આવ્યા અને માનાજીનો ગરાસ લખાવવા માંડયો. ત્યારે જે જે ગામનો પટેલોએ લખાવ્યો તે પ્રમાણે સાહેબે મંજુર રાખ્યો પણ માનાજીએ લખાવ્યો તે મંજુર રાખ્યો નહિ. પછી તે સાહેબ માનાજી ઉપર ઘણી મહેરબાની રાખતા હતા અને પોતાની સ્વારીમા માનાજીને સાથે ફેરવતા હતા.

સંવત ૧૮૮૧ મા પનારના ઠાકરડા મેઘાજી આકળજીએ વીરમગામના પટેલ દયાળજી જીવણને ઝટકો માર્યો. તે એટલા સારૂ કે એ પટેલ અમદાવાદની ભાડાની ગાડીઓ પાચ ચલાવતો હતો, અને ફેરે ફેરે રૂ. ૧) વોળનો માનાજીને આપતો હતો. તેમા ભાગ લેવા સારૂ મેઘાજીએ તેને વીરમગામની સીમમા જખમ કર્યો. વળી મેઘાજીએ મોજે શીયાળની ખડવા બાળી અને પાચ સાત માણસો મેળવીને રસ્તે જનારા મુસાફરોને લૂંટવા માડયા. તે સમયે વીરમગામના કુમાવીસદાર તાત્યા સાહેબ દક્ષિણી હતા. તેઓએ માનાજીને કહ્યું કે તમે મેઘાજીને પકડી લાવો તો તમને સરકાર ઇનામ આપશે. ત્યારે માનાજી પાટણના કુમાવીસદાર ઉપરનો કાગળ લઇને ૨૦ સ્વાર અને ૨૫ પાળા લઇને તે તરફ ગયા. અને ભાભર પરગણામાથી તેને પકડી લાવ્યા ને મેઘાજી પાસે બે માણસો હતા. તેઓને પકડવાથી ઇનામના રૂ. ૫૦૦) ચેરી સાહેબે માનાજીને આપ્યા.

- સંવત ૧૮૮૨માં રામાજીએ મોજે ભાવડા નજીક તકરારી પડતર જમીન માનાજીની હતી તે ખેડવા સારૂ હથિયારબંધ ૨૫ માણસો મોકલ્યા. તે જમીનનો અટકાવ કરવા સારૂં માનાજીએ ૩૨ પાળા મોકલ્યા અને ત્યાં લડાઈ થઈ, તેમાં રામાજીના એક માણસને ઠેર માર્યો તથા બીજાને હાથે ગોળી વાગી. પણ તે જીવતો રહ્યો. તેનો મુકદ્દમો અમદાવાદની સેશન્સ કોર્ટમાં ચાલ્યો. ત્યારે માનાજીના ૩૦ માણસોને દોઢ વર્ષની ટીપ મારી, ને માનાજીને પણ એટલી ટીપ મારી. પણ માનાજીને બેડી અને મજુરી વિનાની કેદ મળી.

. સંવત ૧૮૮૮થી માનાજીના પનાર ગામમા સરકારે થાણુ રાખવા માંડયું. પછી સંવત ૧૮૯૦માં માનાજીએ માણંદના બાના મોજે પીપળાણુમાં મોદીની દુકાનેથી જબરીથી ખીચડી શેર ૧૦ તથા ૧૦ ઘોડાનું જોગાણ લીધું. તેનો મુકદ્દમો અમદાવાદમા ચાલ્યો ત્યારે મી. બારડોલ સાહેબે માનાજીને દશ મહિના કેદ રાખવાની શિક્ષા કરી તથા રૂા. ૫૦૦૦ના જામીન લીધા હતા તે જામીનદારો પાસેથી રૂા. ૫૦૦૦ સરકારે લીધા. તે જામીનદારોના નામઃ (૧) મોજે ઉકડીના અણદોજી, (૨) મોજે વિઠ્ઠલપુરના જેઠોજી, (૩) મોજે રતનપુરના અજોજી અને (૪) મોજે શીણાજના હા. કહેવોજી.

ઝંકવાણાની પૂરવણી[1]

વહીવટી સાહેબનો સાળો ફાર્બસ સાહેબ કડી પરગણાનો અધિકારી હતો. તેણે હિન્દુસ્તાનની એક બાઇડી રાખી હતી. તે સાહેબ અમદાવાદમા પીરમશાહના રોજા આગળ ઉતર્યા હતા. અને માનાજી શેઠ હીમાભાઇની ધર્મશાળામા ઉતર્યા હતા. તે બન્ને જણા વચ્ચે આડી વંડી હતી તે ફેડીને માંહી પેસીને માનાજીએ તે બાઇડીના દાગીના રૂા. ૪૫૦૦ની કીંમતના ચોરી લીધા. તે ઘરેણું મોજે પનારમા લુહાર પાસે ગળાવ્યુ તથા કેટલાએક દાગીના પરગામમાં વેચ્યા હતા. પછી માનાજીના કારભારીએ મૂર્ખાઈને લઇને

[1] લખાવનારઃ ઠા. રામજી માલાજી પનારના.

તેમાનો દાગીનો એક સરકારમા રજુ કર્યો અને બીજા દાગીના જ્યા જ્યા વેચ્યા હતા ત્યાત્યાથી બતાવ્યા, ત્યારે સરકારને માલ પાછો મળ્યો. પણ માનાજીને કાઇશિક્ષા કરી નહિ

એક વાર ગામ બજાણાને પાદર માનાજીએ મારવાડીના ૫૦ ઊટ લૂટયાં ત્યારે સરકારે માનાજીને અઢાર મહિના કેદની શિક્ષા કરી, તે કેદ પૂરી થઈ ત્યારે પનારના કોળીના માણસો ૧૦૦ તથા દાદી, લશ્કા વગેરે ૨૫ સામૈયુ લઇને ગાજતે વાજતે ભદર આગળ ગયા, અને માનાજી કેદખાનામાથી નિસર્યા તેને લઇને ગાજતેવાજતે ઉનોગ ચાલ્યા તેની કલેકટર સાહેબને ખબર થઈ, એટલે તરત પકડીને ફરીથી કેદમા ઘાલ્યો

નીકન સાહેબ અને વહીવટી સાહેબના વખતમા માનાજીએ ખુબ લૂટફાટ કરી અને માનાજીને બધી થઇને ૭ વાર કેદ મળી હતી તેમા છેલ્લી વાર ૭ વર્ષની કેદની શિક્ષા કરી ત્યારે તેના કારભારી દુર્ગોવિંદ વાણીયાને પણ કેદનો હુકમ થયો તે વખતે દુરગોવિંદ વાણીયાએ પોક મૂકી ત્યારે માનાજીએ કહ્યુ કે શીયડા! મારો કારભારી થઇને રોવા બેઠો છે? કઇ ફિકર ન રાખ

સવત ૧૮૯૫ મા જેઠ મહિનામા અફીણના પોઠીયા ત્રણ મેમણો પાસેથી વીરમગામ પાસે મોજે વણીને પાદરથી સરકારની દાણચોરી આમત માનાજીએ પકડયા તેના ઇનામના રૂ ૫૦૦) આમર્ટન સાહેબે સરકારમાથી આપ્યા

સવત ૧૮૯૭ ના પોષમા બહારવટીયાના ઘોડા ત્રણ, જત જેઠા, તથા જત મદા વગેરેને દેત્રોજા ગામમાથી પકડયા તે પકડવા જવામા માનાજીના ૧૫૦ માણસો અને સરકારના પાગી ૧૦ તથા ૧૦ સ્વાર હતા તેના ઇનામના રૂ ૩૦૦) સરકારે માનાજીને આપ્યા અને એ બહારવટીયાને સાન વર્ષની ટીપ એકૃઝ સાહેબે મારી વળી એ જ વર્ષમા ગરાસદારી ગાડીઆમા ૨૪॥ રેશમી થાન હતા તે મોજે સચાણા અને ચોરવડોદરા વચ્ચે લૂટાયા તે વાઘેલા ગામની સીમ-

માંથી રૂ ૩૦૦૦) નો માલ તથા ૨૧ હરામખોરોને માનાજીએ પકડાવ્યા તે વખતે વીરમગામના મામલતદાર પણ સાથે હતા. અને માનાજીના ૧૫૦ માણસો હતા ને આ બાબત હરમોવને મુકામે તા. ૧ જાનેવારી ૪ મ ૧૮૪૨ ને રોજ માનાજીના સર પાગ કલેકટર ખાનામા ૯૨ એકના રૂ. ૧૭) ના પગારથી બહાલ કર્યા

સવત ૧૯૦૨ મા ગમપગની સીમમા ઊંટ એક લૂંટાયુ તેના પગના ગામપરે ગ્યા. તે બાબત ગમપગ ઉપર સરકારે ત્રીસ મોહોર કર્યા અને માનાજી વગેરે પર તહોમત આવ્યુ હતુ, પણ સાબીત ન થયાથી સરકારે છોડી મુક્યા, અને માનાજી ઉપર જૂની સાહેદી પૂરનાર બે જણાને શિક્ષા થઈ

સવત ૧૯૦૩ ના આષાઢમા મોજે ગોરખજ તથા મજેવદ વચ્ચે અમદાવાદના શેઠ હમા પ્રેમચદના આગડીયા રૂ ૧૧,૦૦૦ ના લૂટાયા ત્યારે કૅનજેમ સાહેબે માનાજીને સાથે લઈને જઈને ચોરવડો કરાવી ૩૦ હરામખોરોને પકડ્યા હતા. તે કામમા માનાજીના ઘોડા બે મુઆ અને સરકારે રૂ ૩૫૦ માનાજીને ઇનામના આપ્યા એ માનાજીના કુંવરનુ નામ જેહાભાઈ હતુ

પ્રકરણ ૨ જું

વરસોડા, માણસાના ચાવડાની ખ્યાત [૧]

ચાવડાના વહીવંચા કહે છે કે ઉજ્જનનો રાજા વિક્રમાજિત પરમાર હતો. તેના વંશમાં ન્યાથી ચાહા નામનો રાજા થયો. તેના વંશના થયા તે ચાહમાન ઉર્ફે ચાવડા કહેવાયા. તેનું રાજ્ય પૂર્વ હિન્દુસ્તાનમા ચાહગઢમાં હતું. તેના વંશમા ભામ રાજા થયો. તેણે ચાહગઢ છોડીને સેનગઢમા રાજ સ્થાપ્યું. તેના વંશમાં મહીપાળ નામે થયો. તેણે સેનગઢ છોડીને આબુ પાસે રાજ્ય સ્થાપ્યું. તેના વંશમા જેતસી થયો. તેણે આબુ છોડીને મારવાડમાં માજણો ગઢ છે ત્યા રાજ સ્થાપ્યું. તેના વંશમા ભીમદેવ થયો તેણે ત્યાંનું રાજ્ય છોડીને ભીનમાળ (ભિન્નમાળ)મા રાજ સ્થાપ્યું. તેના વંશમાં પરશુરામ થયા. તેઓને મારીને છાડા રાઠોડે ભીનમાળ લીધું. તેની રાણી કુંવર સુધા નાસીને ગુજરાતમા આવી અને ચાવડાની રાજધાની ગુજરાતમા થઈ. તેના વંશમા વનરાજ વગેરે થયા.

વિક્રમથી વનરાજ સુધીમા ૩૬ પેઢીઓના રાજા તથા રાણીઓનાં નામ તથા રાણીના બાપના નામ તે વહીવંચાએ લખાવ્યા છે. પણ તે નામોની ખાત્રી થતી નથી, માટે આ ઠેકાણે લીધા નથી.

છેલ્લી વારે ગુજરાતનું રાજ્ય મૂળરાજે લીધુ. ત્યારે ચાવડા ભુવડદેવનો ભાઈ અજેરાજજી હતો. તેના વંશનો એહેવનંદ નાની ઉમરનો હતો. તેને લઈને તેની મા જેસલમેરમા પોતાને પીયર જઈને રહી. તે કુંવર મોટો થયો ત્યારે મોસાળમા રહ્યાથી તેને પણ રાણા પદવી મળી. અને તેણે આવી છેક મોરા ગઢમા રાજ્ય સ્થાપ્યું. તેનો દિકરો વિક્રમસિંહ થયો. તેણે પોતાના પૂર્વજોનું વેર વાળવા સારૂ પાટણના સોલંકી સાથે ઘણી વાર લડાઇ કરી:

---

૧ લખાવનારઃ માળવામાં રામપરા શહેર પાસે વસોઇ ગામનો બારોટ ઓંકારજી ભૈરવદાસ તથા તેના ભત્રીજા મોડજી જગરૂપજી.

દોહરો—નિરમ શીયે વજાડિયા શત્રારે ઉગ સાલ
જાણી હર મંદિર હુવે ઝાવગરો ઝણુમાર —૧

તેના વિજેક ણુજી, શાદૂલજી, શેરમર્ણજી, વાનરાજ, અખેરાજ, જેતસી, કર્મસિંહ લાખણસિંહ, એ રીતે એક પછી એક પુત્ર થયા

લાખણસિંહના વીરમદેવજી અને વસતસિંહજી એમ બે પુત્રો થયા તે વસતસિંહના વંશના હાલ કચ્છમા છે અને વીરમદેવજીના આશકરણુજી તેના હરધરજી, તેના મોકાશી તેના પુંજોજી, થયા તેની મા ગારીયાધારના ગોહિલ મરતાનજીની દિકરી હતી એ પૂંજાજીની બ્હેન, સજાણુમા ઉદેપુરના રાણા કર્ણને પરણાવી હતી અને પૂંજાજી પાસેથી જોડે આવેલો મોરો ગઢ પડાવી લીધુ ત્યારે તેણે અમદાવાદ આવીને પોતાની બીજી બ્હેન એજનકુવ મા મહમદ બેગડાને આપી ત્યારે પાદશાહે વડાગ પાસે ધાવડા પાદર છે તે ઇનામ આપ્યો પણ પછીથી પાછો તે લઇને કહ્યુ કે કડી પરગણામા ડાંગના ગામ છે ત્યા દેદવિમન નામના ચૌહાણનુ રાજ્ય છે તેના સાત ભાઇઓની ઠકરાત સાત ઠેકાણે છે તે બીહોલવાડ કહેવાય છે તેઓ પાદશાહનો મુનક લૂટે છે માટે તેઓને મારીને જીત્યો હાથ કરો પછી પાદશાહની ફોજ લઇને તથા ગભી વિજ્યને ચાકર રાખીને જઇને અબાશણ અને પછી ડાંગવા ગામને પાદર મુકામ કર્યો અબાશણના ઔદિચ્ય બ્રાહ્મણ જાનીએ નડવાનુ મુહૂર્ત આપ્યુ અને કહ્યુ કે તમે એક દિવસમા સાત ગામ લેશો ત્યારે પૂંજાજીએ કહ્યુ કે તનારુ વચન ફળશે તો તમને અમારા કુળગોર સ્થાપીશુ પછી બીહોલાની પાચ ઠકરાતો લીધી

દોહરો—દેહ દળીયો ગામતે ગોઝારિયે ગોપાળ,
લાસ લપેટયો લોહરે વરમોડે વરગાળ—(૨)

પૂંજારો દળ પ્રગટિયો, આચો દેદવિયાટ,
પાઠવ જેવો પૂંજ્ય મન, ભિડે ખાગારી ઝાટ —(૩)

પરંતુ તે વેળા તેમનાથી પીલવાઇની અને વંકાસણાની ઠકરાતો લેવાઇ નહિ. તેથી ત્યાં હાલ સુધી બિહોલા રજપુતો રહે છે.-અને પેથાપુર, સેંઓદર, તથા કરોલ વગેરેની વાઘેલવાડ કહેવાય છે. તે બન્ને જીલ્લા પાલ્લાઉ પૂંજાજીને આપ્યા. પછી પૂંજાજીએ કેટલાક રજપુતોને તથા ભાટ ચારણોને ગામો કેટલાંએક બક્ષીસ આપ્યાં. પોતાના ઓરમાન ભાઇ વીરમદેવજીને કડી પાસે વડસમુ, તથા વીસોદરા વગેરે બાર ગામ આપ્યાં. રજપુત ભીમા રાણાને બેઉનો બાર ગામનો જીલ્લો આપ્યો. પોતાનો ચાકર મારવાડી વિજલ ડાભી હતો તેને ડાંગરવું ગામ આપ્યું. ખણા પરમાને ખલાણા ગામ આપ્યું. છત્તરસિંગ ડોડીઆને પુંધરા ગામનો ૫૦૦ વીંઘાનો વાંટો આપ્યો. ચાદલ ગઢવીને કવિતાની બક્ષિસમાં વેવસણ ગામ આપ્યું. તે ગામ હાલ સુધી તેના વંશના ચારણો ખાય છે. ભાટ રાણાને માણકપુર આપ્યું.

પૂંજાજીએ પોતાની રાજધાની અંબાસણમાં સ્થાપી અને ૪૬ વર્ષ રાજ્ય કર્યું. તેની કવિતા ઘણી છે.

પૂંજાજીના મેરાજી તથા વણવીરજી એ બે દિકરા હતા. તે મોરાજીએ ગાદીએ બેઠા પછી મેઉાણું ગામ વસાવ્યું. પછી તે ગુજર્યા. અને તેનો વંશ નહોતો તેથી ભાઇ વણવીરજીનો દિકરો વાતલજી ગાદીએ બેઠો. તેણે પીપળેશ્વર મહાદેવને સાલડી ગામ આપ્યું. તેનો દિકરો નરબદજી થયો. તેણે મહોળાને પાદર રાવળું તળાવ ખોદાવ્યું. કારણ કે તે રાવળ સાખે કહેવાય છે. વળી તેણે વડા અને દેવડો ગામ ભાટોને બક્ષીસ આપ્યા. તે કડી પરગણામા છે. અને હાલ સુધી ભાટોને ઘેર છે. નરબદજીના જેસંઘ-રાવળ તેના ત્રણ દિકરા થયાઃ ઇશ્વિરદાસજી, સુરજમલજી અને સામંતસિંહજી.

જ્યારે જેસિંહ રાવળ પડયા ત્યારે સુરજમલજી લડાઇખોર હતા. તેથી ગાદી સારૂ લડાઇ કરવા માંડી. પછી કારભારી, રાવસી મહેતાએ વહેંચણ કરી આપી. ઇશ્વિરદાસજીને અંબોડ તથા ગ્રોટાણું એ બે જીલ્લા આપ્યા.

સામંતસિંહને એમાસણ તથા માણસા એ બે ગામ આપ્યાં. ઈશ્વરદાસજીના વણારસી રાવળ થયા. તેના સિંધો રાવળ અને સિંધા રાવળને સાત દિકરા હતા. તેઓએ સાત ભાગે ગામો વહેંચી લીધાં. તેથી રાજ તૂટી ગયું. એટલે કેટલાંએક ગામો કોળીઓએ દબાવી લીધાં. અને એ સાત ભાઈઓના વંશના છે. તેઓમાં કોઈને એકાદ ગામ અથવા વાંટો રહ્યો છે અને ખેડુ જેવા થઈ ગયા છે. તે સાત ભાઈઓનાં નામઃ જયમલજી, કાનજી, અદોજી, સાજોજી, હુજોજી, હરાજજી, અને સાંગોજી. તે દરેકના ભાગમાં બાર બાર ગામો આવ્યાં હતાં.

મેસાણાવાળા સૂરજમલજીનો વંશ

હવે ઉપર લખેલા મેસાણાવાળા સૂરજમલજીનો વંશ નીચે મુજબઃ—

સુરજમલના પૂંજો રાવળ, તેના સદદાસ, તેના શીહો રાવળ થયા. તેણે મેહાણાને પાદર શીહાસર તળાવ ખોદાવ્યું. તેના સાદુલ રાવળ, તેના ગંગા રાવળ, અજો રાવળ, અને માન રાવળ એ ત્રણ દિકરા થયા. તેમાં અજો રાવળના વંશના ગામે વડામા ચાવડા રજપૂતો ખેડુ જેવા છે. અને માન રાવળનો વંશ નથી. અને ગંગા રાવળે મેહાણું છોડીને વરસોડે રાજધાની કરી તથા પથ્થરનો કિલ્લો બંધાવ્યો.

ગંગાના આશકરણ રાવળ તથા અખડો રાવળ. તે અખડાજીએ વરસોડામાં પાકો કૂવો બંધાવ્યો. અને તેના વંશના ગામ કોશામાં ધરધણી ચાવડા રજપૂતો છે. આશકરણે પાદશાહની ફોજ સાથે લડીને નિશાન પડાવી લીધાં.

સોરઠઃ—આશા અખડો બાલુ, ગેડ તિહારે ગંગ ઉત;
નંદ હતાં નિશાણ, પડાયા દળપત્ત શાહરાં. (૪)

આશકરણના રામદાસજી, કલ્યાણદાસજી, રતનસંઘજી, અને વખતસંઘજી એ ૪ થયા. અને દિકરી ૧ બેન કુંવરબા હતી. તે ઈડરના રાઠોડ રાવકલ્યાણમલજીને પરણાવી હતી. પાંચમો ઓરમાઇ ભાઈ પ્રતાપસિંહ

હતો. એ કલ્યાણદાસજીના વંશના હાલ વરસોડામાં છે. તેઓ ન્હાના ભાઇ અથવા ન્હાનુ રાજ્ય કહેવાય છે. રતનસિંહનો વંશ નથી. તથા વસનસિંહના વંશના ગામ આન્ત્રોલના ચાવડા છે. વરસોડા પાસે ઉજ્જડ ગામ હાજી પર છે. ત્યાં રતનસિંહ પોતાના બાપ સાથે અણુ-બનાવથી ઝેર ખાઇને મુઆ ને તેની રાણીઓ ચાર ગામ અન્ત્રોલીયાને પાદરે સતીઓ થઇ. પ્રતાપસિંહજીના વંશના ગામ પડસુમામાં ચાવડા છે.

રામદાસજીના માનસિંહજી તથા પુરણમલજી, તથા બીજી રાણીના કેશવદાસજી એક થયા. તેમાંના બે ભાઇઓ ગુજરી જવાથી કેશવદાસજી ગાદીએ બેઠા. તેણે બાલમુકુંદ પુરી ગોસાઇને સિદ્ધ જાણીને, ઇડરથી તેડાવીને ગોવના ગામ અર્પણ કર્યું. તે હાલ સુધી તે ગોસાઇનો શિષ્ય ખાતો હતો. કેશવદાસજીના દયાળદાસજી અને તેના દિકરા ત્રણ થયા. ગિરધર રાવળ, હરમલજી અને અજબસંઘજી. તેમાં હરમલજીના વંશના રંગપરમા હતા. અને અજબસિંહજીના વંશના ગળધરામાં હતા. દયાળદાસજીની બીજી રાણીના રૂપસિંહજી, નારણદાસજી અને ગમાનસંઘજી હતા. તેમા રૂપસિંહજીના વંશના ચાવડા ગામડ બલામાં છે અને નારણદાસ તથા ગમાનસિંહજીના વંશના લાકરોડમાં રજપૂતો છે.

આ ગિરધર રાવળ સાથે મોટા રાજાઓ પણ લડી શકતા નહિ.

દોહરો—પાલણીયા નેજા ફરહરે નીશાણા કા નાદ;
ગિરધર ન કરે ગઢપતિ વરસોડાસેં વાદ. (૫)

ગિરધરના ગોપજી તથા જાલુજી થયા, અને બીજી રાણીના અમર-સિંહજી તથા ત્રીજીના રતનસિંહજી, મહોબતસિંહજી, મહોકમસિંહજી, તથા કીર્તિસિંહજી એ રીતે સાત કુંવરો થયા. તેમાંથી અમરસિંહજી ગાદીએ બેઠા એ વખતમાં પાદશાહની ફોજ લેંબોદરા ઉપર આવી. તે ગામ વાઘેલા ભગવંતસિંહજીનું હતું. માટે તેઓ (વરસોડા)ની સહાયતા માગવા આવ્યા, ત્યારે સહાયતા કરી તેનુ ગામ બચાવ્યું.

દોહરો—અમને રાર્જ રામચંદ્ર વભીખણ મનાપત્ત
લંકા ગઢ સેંઓદરે, તેને દિધો તખત (૬)

અમરસિંહના ભીમસિંહ, હેમંતસિંહ, બાદરસિંહ, તથા બીજી રાણીના ભગવતસિંહ, ભાયરોજી, લાલસિંહજી, અને ખાતુજી, અને ત્રીજી રાણીના એરસંઘજી તથા અમરોજી, એ રીતે ૯ કુંવરો થયા. આ ભીમસિંહ ને મુસલમાનોની રોજ સાથે લડાઈ થઇ હતી.

દોહરો—લડ્યાં કાક લંઓદરે, પડિયા મીર પઠાણ;
પરણીને પતર્યો નહિ, ભીમકુંવર કુલભાણ. (૭)

ભીમસિંહના ભગતસિંહજી, તથા બીજી રાણીના બદસિંહજી થયા ને ભગતસિંહજી ગુજરી જ્યાથી બદસિંહજીને ગાદી મળી. તેણે સંવત ૧૮૨૭ ની સાલમાં બદરપુરૂ વસાવ્યું. બદસિંહજીના કુંવર બે થયા. તેમા મોટા રતનસિંહજી રાવળ. બીજી રાણીના રૂપસિંહજી અને ત્રીજી રાણી રાનબા (જનાનબા) સંવત ૧૮૩૭ ના માગશર શુદ ૧૧ ને રોજ વરસોડાના પાદરે ધણી સાથે સતી થઇ. રતનસિંહજીના ગંભીરસિંહજી તથા મોતીસિંહજી, તેમાના ભીમસિંહજી. તેમાં ગંભીરસિંહજીનો વંશ નથી. અને મોતીસિંહજી હાલ વરસોડાની ગાદીએ છે. મોતીસિંહજીના કિશોરસિંહજી લાલસિંહજી એ બે છે. અને એક દિકરી જામનગર જામમાટેબને ત્યાં પરણાવી છે.

માણસાવાળાની વહી:

ઉપર લખેલા મોતીસિંહજીથી અગાઉ સોળમો પુરૂષ જેમંગજી રાવળનો ત્રીજો દિકરો સંવત ૧૬૬૩માં સામંતસિંહજી હતો. તેના હુણકરણજી, રત્નોજી અને સુંડાજી એમ ત્રણ દિકરા થયા. તેમાં રત્નાજીના વંશના ચાવડા ભામોલ ગામમાં છે, અને સુંડાજીનો વંશ નથી. હુણકરણજીના માનસિંહજી, અને ભીમાજી થયા. તે ભીમાજીના વંશના ચાવડા પાંચોટમાં છે.

માનસિંહજીના જેઠાજી, અનેજી, વાઘજી, અને આસોજી થયા અને તે અનોજીના વંશના ચાવડા સેધારીએ તથા સિસોદમાં છે. અને

વાઘજીના વંશના ખારા મીઠા ગામમાં આશાજીના મરતોલ ગામમાં છે. જેહાજીના સુરસિંહજી, અને ચાંદાજી થયા. ચાંદાજીના વંશના ડડીઆલ ગામમાં છે. એ સુંરસિંહજીએ અંબાસણથી આવીને માણસામાં સંવત ૧૬૭૫માં રાજધાની કરી અને કીલ્લો બંધાવ્યો. તે સુરસિંહજીના પ્રતાપસિંહજી, અને રાજસિંહ થયા. તે રાજસિંહજીના વંશના ઉદાનપરમાં છે. પ્રતાપસિંહના વખ્તરાજજી, તેના વજેરાજજી, તેના ઉદયભાણજી, સુરજમલજી, હરિસિંહ એ ત્રણ થયા. તે ફટાયા એ ભાઇઓએ ગામ ૭ લઇને બલોલમાં રાજ કર્યું. ઉદયભાણજી, પૃથ્વીરાજજી, અભેસિંહજી, અમરસિંહજી અને મહાસિંહજી એ ચાર થયા. તેમાં છેલ્લા બે ભાઇના વંશના હરણુંડા ગામમાં છે અને અભેસિંહના વંશના માણસામાં રહે છે, પણ પુનાના વાટાના ધણી છે.

પૃથ્વીરાજજીના પ્રતાપસિંહજી, રાવળ ખુમાણસિંહજી, ગુમાનસિંહજી તથા સુરતસિંહજી એ ચાર થયા. પ્રતાપસિંહજીના ઇન્દ્રસિંહજી, અરજણસિંહજી, ઉમેદસિંહજી, બાદરસિંહજી અને નાથજી એ પાચ થયા. તેમાં ફટાયામાં ફક્ત નાથજીનો વંશ માણસામા છે.

એ ઇન્દ્રસિંહજી દરરોજ એક કોળીને મારી નાખતો હતો, તથા કેટલાએક કોળી રૈયત પાસેથી કર લેતા હતા તે કર બંધ કર્યો. ઇન્દ્રસિંહજીના પરવતસિંહજી, તથા હાથીજી એ બે થયા. એ પરવતસિંહજીને લોકો ભાભો કહેતા હતા. તેણે સડતાળા કાળમા ગરીબ લોકોને અન્ન જમાડીને બચાવ્યા હતા.

ગીત

પડમળિયાં પૃથ્વી કાળજ પડીઓ જગત રવડીઓ પૂજક ન જડીઓ,
એડ દેસાંતે ખૂણે બડીયો, રાવળ રાણ ભરણ તદ ચડીઓ —૧
અન્ન તણા ભંડાર ઉઘાડે, ચાચર ચરૂ ધાનરા ચઢાવે;
ધાનેરાંહાં ધરણા ધ્રપાડે, જેજેકાર જેકાર જપાડે. —૨
આવે જમવા વરણ અઢારે, સાદ ધરમરા સાંજ સવાર,
રાળે તોએ લાખ હજારે, ભુંજઇ નિત્ય ભજે ભાભારે. —૩

આબુમિરો ચંદ જેમ મનાણો, રૂગણ તણો અવતાર કહાણો,
દેખો વસમા વેહેંચી દાણો, ન કર્યો બેઠો બહુ ખાચાણો —૪
બાલ તણો લક્ષણ જગ જાણો, પોરે ન ફેરે નિમ્યો પાણો,
કર્યો મુંમારો મેંદો કાળો, હળીઓ કાળ પરો મડનાણો. —૫
વૂડો કાળ રહી જગ વાના, આગભો ભરે અપ્પાના,
ખત્રીવટ રીઓ ચો ભુમ ખ્યાતા, જગે નહિ પૃથ્વીપડ જાના —૬

એ પરબતસિંહજીના નાહરસિંહજી, ફતેહસિંહજી અને અભેસિંહજી એ ત્રણ થયા, તથા દીકરી એક ગેરા કુંવરબા હતા તે ઈડરના મહારાજ ભવાનસિંહજીને પરણાવ્યા હતા અને બીજી રાણીના ધીરસિંહજી તથા દમીરસિંહજી હતા.

નાહરસિંહજીના ફતેહસિંહજી થયા તેને વંશ નહોતો માટે ફતેહસિંહજીથી અગાઉ ચોથી પેઢીએ પ્રતાપસિંહજીના દીકરા નાથજી લખ્યા છે. તે નાથજીના સામતસિંહજી, તખતસિંહજી, તથા જિતસિંહજી એ ત્રણ થયા, તથા દિકરી એક સુજાણબા હતી તે ઈડરના મહારાજ ગનસિંહજીને પરણાવી હતી. તે તખતસિંહજીના કલ્યાણસિંહજી, ભારતસિંહજી, ખુમાણસિંહજી, ઉમેદસિંહજી, મગનસિંહજી, અને ભોજજી થયા પછી ભારતસિંહજીના પથુજી, અણુરાજી, અને બાદરજી એ ત્રણ થયા તથા દિકરી એક ઈડરના કુંવર ઉમેદસિંહજીને પરણાવી હતી તે સતી થઈ અને બીજી ફૂલબા મહારાજ ગંભીરસિંહજીને પરણાવી હતી, તખતસિંહજીના વંશના થયા તેઓને ગામોના વાટા મળેલા છે

સામતસિંહજીના જાલમસિંહજી, મુળજી અને જેરાજી એ ત્રણ થયા, તથા દિકરી ખુમાનબા ઉદેપુર પાસે બાગોરમાં પરણાવી હતી અને બીજી મદનકુંવરબા જોધપુરના મહારાજ માનસિંહજીને પરણાવી હતી તેને માનસિંહજીએ જીવતી ને જીવતી ભીંતમાં ચણાવી લીધી. એ જાલમસિંહ તથા મુળજીનો વંશ નથી.

જેરાજીના અમરસિંહજી થયા તેને આબુમાની ગાદી મળી. તેના દીકરા ભીમસિંહજી તેના કુંવર હાલ ગાદીએ છે.

પ્રકરણ ૩ જું

ધંધુકાના વાલમ બ્રાહ્મણો [1]

पारिमक શબ્દનો અપભ્રંશ થઇને વાલમ થયો છે. માટે વાલ્મિક બ્રાહ્મણો વાલ્મિક ઋષિના વંશના છે. તેઓનું અસલ સંસ્થાન વળા એટલે વલ્લભીપુર કહેવાય છે.

વાલ્મિક ઋષિના વખતમાં હિન્દુસ્તાનમાં મોટું રાજ્ય અયોધ્યામાં હતું. તેથી તેમણે ત્યાંના રાજાના ચારિત્રનું રામાયણ નામનું પુસ્તક રચીને ભેટ કર્યું તેથી તેની ચિત્રકોટ અથવા ચિતોડગઢમાં જાગીર મળી હતી. પણ અસલ સંસ્થાનની માયાથી તેના વંશના બ્રાહ્મણો વલ્લભીપુરમાં આવીને રહ્યા હતા. તે વલ્લભીપુરનું ડાટણ વાળ્યા પછી કેટલાંએક વર્ષ ઉપર એલક્ષવાળાનું રાજ્ય હતું. તે વખતમાં તે વાલ્મિક બ્રાહ્મણોનાં ૯૯૯ ઘર હતાં અને તેઓ કાયસ્થની નાતના ગોર હતા. કાયસ્થની કન્યા પરણે ત્યારે રૂ. ૧૦૦ તેઓ દાપાના લેતા હતા. તેથી કેટલાએક ગરીબ કાયસ્થોની દિકરીઓ મોટી થઇ, પણ ગોરને દાપું આપવાની શક્તિ વિના પરણાવી શકતા નહોતા. દાપું ઓછું કરવા સારૂ કાયસ્થની નાતવાળા સઘળાએ વિવાહ કરવા બંધ રાખ્યા. એવી ગડબડ ચાલ્યાથી ઘણી મોટીમોટી કન્યાઓ કુંવારી રહી. અને બ્રાહ્મણો ત્રાગાં કરવાની બ્હીક બતાવતા હતા. તેથી કાયસ્થોનો કાંઈ ઉપાય ચાલતો નહતો. ત્યારે એ લોકોએ વળાના રાજા એલક્ષવાળા પાસે ફરિયાદ કરી. ત્યારે રાજાએ લગ્નનો એક સારો દિવસ જોઇને બધી કન્યાઓને એક દહાડો પરણાવવાનો ઠરાવ કર્યો. અને કહ્યું કે એ કન્યાઓ પરણતાં જેટલું ખર્ચ થશે તેટલું અમે આપીશું.

વળી તેમણે બ્રાહ્મણોને કહ્યું કે તમારો જે હક હશે તે કન્યાઓ પરણ્યા પછી અમે ચુકાવી આપીશું. આ વાત બ્રાહ્મણોએ કબુલ કરી નહિ અને કહ્યું કે અમારા દાપાના રૂપીઆ આગળથી આપો, નહિ તો કન્યાઓ પરણવા દેશું નહિ. પછી વળામાં બ્રાહ્મણોનું જોર

[1] ઉત્તારનાર: ધંધુકાના ભટ મંજજ ભવાનીશંકર.

ઘણું દીઠું. ત્યારે રાજાએ બધી કન્યાઓને તળાજે લઇ જઇને પર-ણાવી. અને બીજી ન્યાતિના બ્રાહ્મણોથી કામ ચલાવ્યું. તે કન્યાઓ પરણાવીને કાયરથો પાછા વળામા આવ્યા, ત્યારે .વાલ્મિક બ્રાહ્મણોએ દાપાં લેવા સારૂં ત્રાગાં કરવા માડયા. એટલે રાજાએ બધાયે વાલ્મિકી-ઓને એક જગાએ બોલાવ્યા, અને સૌને નિભાવ થાય એટલાં દાપાનો બંદોબસ્ત કરવાની પંચાત કરવા માડી. ત્યારે બ્રાહ્મણોએ રીસમા રાજાને પણ અઘટિત વચનો કહ્યા. રાજાને રીસ ચઢી તેથી તેણે ભીલ લોકોને બ્રાહ્મણો સામે લડવા કહ્યું અને પોતે આઘોપાછો થઇ ગયો. પછી તે ટંટામાં કેટલાંએક બ્રાહ્મણોનાં ખૂન થયાં અને બાકી રહ્યા તે બધા પોતાના ઉચાળા લઇને વળામાંથી નીકળ્યા. તેમણે સમ ખાધા કે આપણા વંશનો કોઈએ કાયસ્થનું ગોરપદું કરવુ નહિ, અને આપણે કોઇએ વળામા રહેવું નહિ.

પછી તેઓ ધંધુકાને પાદર નીકળ્યા. ત્યારે ધંધુકાનો રાજા ધનમેર કોળી હતો. તેને કંઈ સંતાન નહતું. તેથી તેણે પોનાનો ગરાસ એ બ્રાહ્મણોને કૃષ્ણાર્પણ કર્યો. ત્યારે ૨૦૦ બ્રાહ્મણો ધંધુકામાં રહ્યા અને કેટલાએકે રાજાનો પ્રતિગ્રહ લેવાની ના પાડી. તેઓ ગુજરાતમા ગામ વસો તથા સોજીત્રામા જઇને રહ્યા. ધંધુકામા જેઓ રહ્યા તેઓને તેમણે એવો હક્ક કરી આપ્યો કે ધંધુકામાં રહેનારા તમામ ક્ષત્રિય તથા વૈશ્ય જાતિના લોકોનું ગોરપદું વાલ્મિક બ્રાહ્મણો સિવાય બીજો કોઈ કરી શકે નહિ તે સમયે ધંધુકા-મા અડાળજા વીશા મોઢ વાણીયાના ૩૫૦ ઘરો હતા. તેઓના ગોર મોઢ બ્રાહ્મણો ગોરપદું કરવા પરગામથી આવતા હતા. તેઓને આવતા બંધ કર્યા. એ બંદોબસ્ત હાલ સુધી ચાલે છે. ધંધુકાના હરેક જાતિના વાણીયા તથા કણબીમા ત્યાના વાલ્મિક સિવાય કોઈ ગોરપદું કરી શકતા નથી. જે વાલ્મિકોએ તે વખતે ધંધુકામા કબૂલ કર્યું નહિ અને પછીથી સગામંબંધીને લીધે ધંધુકામાં આવીને રહ્યા. એવા ૫૦ ઘર ત્યાં છે. તેઓનું ગોરપદું પણ ત્યા ચાલી શકતું નથી.

પ્રકરણ ૪ થું

પાદડીના દેશાઈની ખ્યાત[1]

એ દેશાઇ ન્યાતે કૈડવા કણબી છે. તેઓના પૂર્વજો અસલ ઇડિરવાડામાં રહેતા હતા. મૂળ પુરૂષનું નામ જોધા, રણમલ, વેણા, મકન, મહીન, ત્રિકમ, અને ભાણજી. એ રીતે એક પછી એક થયા. તેમાં વેણા દેશાઈનું નામ વેરશી દેશાઇ પણ હતું. તેઓ અસલ ઇડિરવાડામાં કાવર ગામમાં રહેતા હતા. ત્યાર પછી ઇડિરના રાજાએ સન્માન કરીને ઇડરમાં રાખ્યા અને ઇનામી ગામ છ આપ્યાં. તેથી બે ત્રણ પેઢી સુધી ત્યાં રહ્યા.

પછી એક સમયે ચાપાનેરના પતાઇ રાવળના દકરાળીને પીયરથી આવતા કોઈ મુસલમાન રાજાએ પકડીને રાખ્યા ત્યારે પતાઇ રાવળે ઘણી તદબીર કરી પણ તે દકરાળી પાછું મળ્યું નહિ. ત્યારે ઇડરમાં વેરશી પટેલ ઉપર પતાઇ રાવળે કાગળ લખી મોકલ્યો કે કોઇ તરેહથી અમારૂં દકરાળું પાછું અપાવો તો તમારી ઉપર ઘણી મહેરબાની રાખીશું. ત્યારે પટેલે કહ્યું કે બે કે ત્રણ હજાર માણસો મારી સાથે આપો તો તમારૂં દકરાળું લાવી આપું. પછી તેમણે માણસો આપ્યા. તે લઇને પટેલ જાત્રા કરવાને મિષે નીકળ્યા અને રસ્તામાં એક મુસલમાનના ગામ પાદર મુકામ કર્યો. ત્યાંના મુસલમાન રાજાને કહ્યું કે અમારે જાત્રા કરવા જવું છે માટે તમારા માણસો વળાવું સારૂ આપો.

પછી તેના માણસો સાથે લઇને જાત્રા કરી આવ્યા અને વળતા પાછા તેજ ગામે મુકામ કર્યો. ત્યારે તે મુસલમાનને મળવા સારૂ પોતાને ઉતારે બોલાવ્યો. અને પ્રથમ તેનું ઘણું સન્માન કર્યું. પછી કાંઈ વાત કરવાને મિષે એકાંત લઈ જઈને કટાર ઉઘાડી કરીને કહ્યું કેઃ હું તમને મારી નાખીશ અને મારૂં મોત તમારી સાથે થશે. તમારા જીવવા માટે તમે ચાકરોને કહો કે તેઓ

---

[1] લખાવનારઃ વડોદરાના બારોટ ગલાબસંઘ (ગુલાબસિંહ) તથા વીરમગામના દેશાઇ કુબેરજી બાપુજી.

ઉઠ વેગળા રહે તમે માગ રથમા બેસો, નહિ તો મારી નાખીશ ત્યારે તેણે ચાકરોને પણ વેગળા રાખ્યા, અને પોતે વેરશી પટેલના રથમાં બેઠો પછી પટેલે કહ્યુ કે અમારા રાજાનું હકરાણુ પાછુ સોપો એટલે તે હકરાણુ તેણે સોપ્યુ હકરાણુ તેમજ તે મુસલમાન રાજાને લઈને ચાપાનેર આવ્યા ત્યા તેનું સન્માન કરાવીને સામમામો સીરપાવ અપાવીને ચાપાનેરમા રાખ્યા ત્યા રહીને તે પટેલે રાજનું કારભારૂં કર્યું

પછી માના કાળિકાના કોપથી ચાપાનેરનુ રાજ મુસલમાનોએ તોડ્યુ, ત્યારે વેરશી પટેલ અમદાવાદ આવ્યા તેવામા અમદાવાદ પરગણાની આબાદી બાદશાહ કરતા હતા, અને મુસલમાનો બંદોબસ્ત કરતા હતા. પણ વીરમગામ મેવાસ ઝાડી વગેરે ઘણી હતી અને તેમાં વાઘેલા રહેતા હતા તેઓ પાદશાહને ગાંઠતા નહોતા એ સમયે વેરશીભાઈએ અરજ કરી કે સરકાર મહેરબાની કરીને મને ફરમાવો અને મદદ કરો તો મારાથી બની શકે એવી ચાકરી હું કરૂં ત્યારે સરકારે મહેરબાની કરીને હુકમ કર્યો અને મદદ આપી તેથી તેણે વીરમગામ પાદશાહને તાબે કર્યું તેથી પાદશાહે વીરમગામ ઇનામમા આપ્યુ એટલે વેરશીભાઈએ આબાદી કરી અને પરગણાનો બંદોબસ્ત નાખીને ઘણા વર્ષ સુધી ત્યાની ઉપજ ખાધી પછી વેરશીભાઈ ગુજર્યા

તેમના પછી બીજી તથા ત્રીજી પેઢી સુધી વાળીઆ કારભારી હતા તેઓ ખૂટીને થાણુ લઈ આવ્યા અને નાગરોને કારભારી રાખીને સરકારી થાણાને મારફતે પરગણાનો વહીવટ ચલાવ્યો પછી ત્રિકમજી દેશાઈ થયા તેણે એ નાગર તથા વાળીઆઓને મારી નાખીને પોતે સરકારની વતી એ વહીવટ ચલાવ્યો

પછી તેના દિકરા ભાણજી દેશાઈએ વહીવટ ચલાવ્યો એ ભાણજી કાશીએ જઈને કાવડ ભરી લાવતા તેઓ દર મુકામથી દશ પગના પોતે કાવડ ઉપાડતા હતા તે કાવડ ફરી જવાથી ઘણા દિલગીર થયા. ત્યારે દેવે કહ્યુ કે તે સોળ કન્યાદાન કર્યાં છે તેને જોરે આના માગનામાથી ગંગાજળના શીશા નીકળશે.

પછી તેમ થયું. તે ભાણોજીના દિકરા અદેકરણ દેશાઇ તથા ભૂખણદાસજી થયા, અને પરભુદાસ તથા લાલદાસ એ પાટમા.

પાદશાહીની પડતી દશા અને પેશવાઈની ચડતી હતી એવામાં વીરમગામથી થાણું ઉઠી ગયું. ત્યારે દેશાઇએ સરખધી રાખીને વીરમગામ કાયમ રાખ્યું. સંવત ૧૭૮૦ ની સાલમા ગામને કિલ્લો ચણાવ્યો. અદેકરણ દેશાઈ ગુજર્યા પછી તેના મોટા દિકરા ભાવસિંહજી બાર વર્ષની ઉમરના હતા. તેમને ગાદીએ બેસાડીને કાકા ભૂખણદાસજીએ વહીવટ ચલાવ્યો. તે પછી જોધપુરના મહારાજની તરફથી અમદાવાદથી રતનસંઘ ભંડારી ફોજ લઇને વીરમગામ ઉપર આવ્યા. ત્યારે ભૂખણદાસજીએ તેના સામો મોરચો માંડીને લડાઈ કરી. ભાવસિંહજીને લડાઇમા ચાલતા હતા તે વખતે લાગ્યાની નિશાનીઓ દરવાજાના કમાડમા આજ સુધી છે. પછી વીરમગામ લેવાનો કાઇ લાગ ફાવ્યો નહિ ત્યારે ભંડારી કૂચ કરીને ઉપડી ગયો. તે સમયનાં ગીત.—

ગીત પહેલું

तरां थावरां साझीये साखबाणां तणां दीनदारां धरां बांध दायां;
दीम गोधाणरा नाखीया ठाकरे भईरे भाईं देशाईं भाया.—१

અર્થ—ભલાભાઈ દેશાઈ, તે બખતર પાખર સજીને બાણને માર કર્યો અને મુસલમાનોની જમીન સાથે દાવો બાધ્યો અને જોધપુરના રજપુતોને ધસાવી નાંખ્યા. ૧.

गुड उडत निशाण नाणां गजे, शोझ्न लाजे बजे राग सिंधु,
घप हो वाप ऊझारा जवारिया दारखे सारिया मार हिंदू—२

વાવટા ઉડે, નિશાન અને નાળો ગાજે, કંઇકના માથા ભાગે અને સિંધુ રાગ વાગે. ઓ લડવૈયા બાપ ! તારા ઓવારણા લઉં. તે હિન્દુને મારીને ઠામ બેસાર્યા. ૨.

अदरा मदासु सदा लेतो अयो दाण में अदारी अदो दाळो
खेदकीधो रतो सोड सें साळीयो पाळीयो चोड राठोडपाळो-३

એ અદેકરણના વંશના। તું હંમેશા બાપદાદાનો ચાલ રાખતો આવ્યો છે અને લડાઇમાં જ્યારે ત્યારે તારો એ જ ઢાળો (રીત) છે તેં રતનસિંહને ખેંચો અને પડખે થતો તેને અટકાવ્યો અને તેં શહેરવાળાને-પાછો વાળ્યો. ૩.

दोयुजा माण धूफाळ मिळे दळां पाण 'देखाडीया वाण पारे;
घेफ घाटे'गया छेक छेकां गया हेक'मार गया टेक हारे—४

તું બીજો ભાણજી દેશાઇ થયો. અને તેં લશ્કરનું ધમસાણ મેળવી હાથ દેખાડયા અને તારા બાણ આરપાર ઉતરી ગયા. શત્રુ કેટલાએક કપાઇ ગયા, કેટલાએક છેકછેકાં નાશી ગયા અને કેટલાક આદમી ટેકને હારી ગયા. ૪.

ગીત બીજું

गोळा उछळे घमसां रोळ मचे सोर पड धर सारी
बे गजराज अमल बाथे भावो ने भंडारी १

ગોળા ઉછળે અને કિલ્લા ઉપર રોળ મચે અને આખી પૃથ્વી ઉપર સોર પડ્યો. ભાવસધજી અને રતનસિંહજી એ બે હાથી બે મલ્લની પેઠે બાથોબાથ લથડાવ્યા.

प्रत सजाळ भडां घड झडे शूर रह्या स्वखडग साही
विदा हजार धूळाशु घढीया डगीया नहि देशाई २

લડવૈયાના ધડમાથી આતરડાના ગુચળા ઉડયા અને કેટલાએક શૂરા તરવાર પકડીને રહ્યા. અને વીશ હજારની ફોજ સામે લડયા પણ તે દેશાઈ હટયા નહિ ૨.

घदे अदाघत रावत थंका, मांडे कंकण मोटो;
काटे अवोह -आपरो कीयो काढ दीयो नव कोटो—३

અદેકરણના વંશનો વાંકડો રાજા બોલ્યો, અને તેણે મોટું યુદ્ધ માંડ્યું અને પોતાનો કિલ્લો લોટવા દીધો નહીં, અને નવકોટી મારવાડના ધણીને કાઢી મૂક્યો ૩

'जणजण तणतण वात जोधाणे के महाराज फ़रमायो
'वीरमगाम तणो गढ वंको नर वंको वश नायो—४

જોધપુરમા દરેક જણ વાત કરે છે કે: અરે મહારાજ! તમે શો નહિ કાઢયો? વીરમગામનો વાંકો ગઢ અને વાંકો નરતાબામાં આવ્યો નહી. ૪

અદેકરણ દેશાઇએ વીરમગામના કસબાતી ટાંકઅલીને કાંઈ ઠેકાણે કામે મોકલ્યો હતો. તે કામ બરાબર ન કર્યાથી તેને કચેરીમાં ગાળો દીધી; તેથી તેણે એક સમે રાત્રિએ આવીને કટારથી દેશાઇને મારી નાંખ્યો. તે વખતે તેમના નાના ભાઈ ભૂખણદાસ સુંવાળ પરગણાના બંદોબસ્ત વાસ્તે ત્રણ હજાર માણસો સાથે દેતરોજ મુકામે હતા અને ભાવસંઘજી નાની ઉમ્મરના હતા. તેથી ટાકસલીએ પૈસા ખરચીને કાઇ અમડાઇ કરી હતી. માટે તેને અદેકરણજીએ મારવા માંડયો, ત્યારે ભૂખણદાસે તેને ધંધુકે મોકલ્યો હતો. તે અદેકરણજીના મોતને વખતે ધંધુકે હતો, તેથી સગાવહાલાએ માણસો મોકલીને દેતરોજથી ભૂખણદાસજીને તેડાવ્યા; તેણે આવીને દેન દીધું, અને કહ્યું કે મારનારનું નામ જાહેર કરવું નહીં. કેમકે કસબાતીનું જોર છે, વાસ્તે આ સમયે લડાઇ કરવામા ફાયદો નથી અને કોઇ વખતે જોઇ લઇશું.

ત્યાર પછી વીરમગામમા પરકોટો એટલે રાજગઢ કરાવ્યો અને બંદોબસ્ત રાખ્યો. તે સમે કસબાતી મુસલમાનો ૪૦૦૦) વીરમગામમાં હતા, માટે દેશાઇએ ઉપરથી કાંઈ અદાવત રાખી નહીં, પણ મનમા વેર રાખ્યું; અને પુરબીઆ, આરબ, સિંધી તથા મારવાડી વગેરે બે હજાર શિરબંધી રાખ્યા.

પછી એક સમે મોજે બાવળા પાસે ગામ રજોડે ગાયકવાડની ફોજ ૪૦૦૦) માણસોની હતી. તેના ઉપર ટાક અલીભાઈ તથા ધેસુએ :કાગળ લખી મોકલ્યો કે તમને રૂપૈયા વીશ હજાર અમે આપીએ, અને તમે અમારી મદદમાં આવો; તે દેશાઇ ઘણા ઉન્મત્ત થયા છે, તેઓને કબજે કરીએ. તે કાગળ બાવળાના અમીન

માલજીભાઇ જે દેશાઇના વેવાઇ હતા તેને હાથ આવ્યાથી તેણે દેશાઇ ઉપર તર્ત કાગળ લખ્યો ત્યારે દેશાઇએ પણ ગાયકવાડની ફોજવાળા ઉપર લખ્યુ કે અમારી મદદમા તમે આવો તો અમે તમને વીશ હજાર રૂપીઆ આપીએ, અને કસબાતીને કબજે કરીએ ત્યારે ગાયકવાડી સુબે વિચાર્યું કે મુસલમાનોને મદદ કરવા કરતા હિદુઓને મદદ આપવી તે ઠીક છે પછી તે ફોજ વીરમગામ આવી અને તેઓએ મુસલમાનોને દિલાસો આપ્યો હતો કે અમે તમારી મદદે આવીએ છીએ પછી ફોજે આવીને મોણપર તળાવ પછવાડે મુકામ કર્યો ત્યારે દેશાઇએ રાજાને બારી પાડીને ગતની વખતે ફોજના ૨૦૦૦) માણસોને તે માહી લીધા અને બીજા પોતાના માણસો લઇને કસબાતીઓને ઘેર જઇને તેઓના માઇડીઓ છોકરા સુધાને મારી નાખ્યા એ સમે અનીજી નાસીને ગામ બહાર ગયો અને બીજા પણ ઘણાક સિપાઇઓ નાસીને વઢવાણ નીમડી તથા ધ્રાગધ્રા વગેરેમા જઇને રહ્યા તેના વશના ત્યા હાલ સુધી વીરમગામી સિપાઇઓ કહેવાય છે આ વાત આશરે સવત્ ૧૭૮૮ ની સાલમા બની પછી અનીજી બહારવટે ફરતો હતો તેને ભાવસધજી દેશાઇના માણસોએ દમાડા ગામ પાસે ઠાર માર્યો

આ ભૂખણદાસ દેશાઇએ વીરમગામમા સદાવ્રત બાધ્યુ કે તીર્થવાસી સાધુ તથા બ્રાહ્મણોને સીધુ આપવુ તથા પરદેશી વિદ્યાર્થી બ્રાહ્મણો વીરમગામમા ભણવાના હોય તેઓને રોજ અન્ન આપવુ તે હાલ સુધી ચાલે છે અને પાદડીમા તીર્થવાસીઓને સ્દાવ્રત અપાય છે તે પણ ભૂખણદાસનુ જ બાધેલુ છે

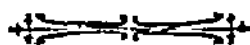
જ્યારે પેશ્વાની તરફથી દામાજી ગાયકવાડ વેગેને મુકામે આવ્યા હતા અને જ્યારે અમદાવાદ મારવાડીઓ પાસેથી છોડાવ્યુ ત્યારે પણ ભૂખણદાસ દેશાઇને દામાજીએ પોતાની મદદમા બોલાવ્યા હતા

પછી સરકારે દેશાઇને અમદાવાદમા રોકીને કહ્યુ કે તમે વીરમગામનો કિલ્લો અમને સોપો, તેને બદલે તમને જાદુ ઇનામ આપીએ

પછી એવો ઠરાવ કર્યો કે દેશાઇને પાટડી વગેરે વીશ ગામ આપવાં અને વીરમગામ પરગણાની ઉપજમાંથી સેંકડે રૂ. ૭ાા આપવા. પછી દેશાઇ ઘેર આવીને પોતાનું કુટુંબ તથા સરસામાન લઇને પાટડીએ ગયા અને વીરમગામમાં સરકારી અમલદાર મૂકીને વહીવટ ચલાવ્યો.

આ દેશમાં કોળી, કાઠી, જત, જોઇડી, દેસી વગેરેનો ઉપદ્રવ ઘણો લાગ્યો તેથી પરગણું અને કસબામાં પણ વસ્તીનો જીવ ઉંચો થયો. ત્યારે સરકારે ભૂખણદાસજીને કહ્યું કે તમે આવીને કસબામાં રહો, સરકાર તમારી ઘણી બરદાસ્ત રાખશે. તે ઉપરથી સરકારની મહેરબાનીથી વીરમગામમાં આવવાનો વિચાર કરીને પાટડીનાં વીશ ગામમાંથી પોતાનાં હિસ્સાના ગામ બે મોજે ઘોડાપુલેટા તથા સૈકડર ગામ મધ્યેનો હિસ્સો લઇને વીરમગામમા આવીને રહ્યા અને મેવાસી વગેરેનો બંદોબસ્ત રાખીને પરગણાની આબાદી કરી. તેથી સરકારે મહેરબાની કરીને ગામ સયાણું ઇનામમા આપ્યું, તથા સુખપાલનો શિરપાવ આપ્યો. તે દિવસથી તેઓએ એવો બંદોબસ્ત કર્યો કે ફટાયા અને ટિલાયતને ગરાસની વહેંચણી તાલુકદારોની રીતે કરવી અને ફટાયાને જીવાઇ આપવી, અને ટિલાયત ભાવસંઘ દેશાઇ પાટડીની ગાદીએ રહ્યા.

પાટડીએ	વીરમગામે
૧ ભાવસંઘ દેશાઇ તેના પુત્ર	૧ ભૂખણદાસજી
૨ નથુભાઇ	૨ દયાળભાઇ
૩ વખતોભાઇ	૩ નરસીદાસજી
૪ કુબેરભાઇ	૪ બાપુ દેશાઇ
૫ જોરાવર સંઘજી	૫ કુબેરજીભાઇ
૬ કુંવર હિમ્મત સંઘજી	

પ્રકરણ ૫ મું
ઈડરની હકીકત[1]

અસલ ઐલવણ અને વાતાપી એવા નામના બે રાક્ષસો અહીં રહેતા હતા. તે ઐલવણે ઈડર વસાવ્યું, અને વાતાપીએ વડાલી વસાવી. તે બન્ને રાક્ષસોને અગસ્ત્ય ઋષિએ માર્યા, તેની વાત પુરાણમાં છે.

ત્યાર પછી ઘણાં એક વર્ષ સુધી આ દેશ ઉજ્જડ રહ્યો. પછી કલિયુગમા વેણુ વચ્છરાજ નામના રાજાએ ઈડરમાં રાજ્યસ્થાપન કર્યું. તેની વાત એવી ચાલે છે કે ઉત્તરમા હરદ્વારની પેલી તરફ શ્રીનગર નામનું શહેર છે. ત્યાંના રાજાને દીકરો ન હતો. ત્યારે પંડિતોને બોલાવીને રાજાએ પૂછ્યું કે કોઈ એવો ઉપાય કરો કે મારે પુત્ર થાય. ત્યારે એક પંડિતે કહ્યું કે હું એક પ્રયોગ કરૂં, તેથી રાજાને પુત્ર પ્રાપ્તિ થાય. પછી તેણે પ્રયોગ કર્યો અને કહ્યું કે જ્યારે રાણી રજસ્વળા થાય ત્યારે તેને ચોથે દહાડે રૂધિરથી સ્નાન કરીને પછી જળથી નાહીને રાત્રિએ રાજા પાસે જાય અને પ્રભાતમાં પાછી રૂધિરથી નાહીને જળથી નહાય તો ગર્ભ રહે અને પુત્રપ્રાપ્તિ થાય.

પછી રાણીએ તે રીતે કર્યું, અને બીજે દહાડે પ્રભાતમા જ્યારે રૂધિરથી સ્નાન કર્યું. તે સમે આકાશમાં ગીધડી ઉડતી આવી. તેણે જાણ્યું કે આ રૂધિરથી ભીંજાએલો માંસનો લોચો છે. તેથી રાણીને ઉપાડીને ઉડી તે ઈડરના ડુંગર ઉપર લાવીને મૂકી. તે ડુંગરની ગુફામા સિદ્ધ પુરુષો રહેતા હતા. તેના આશ્રમમાં ધૂમાડા નીકળતા જોઇ રાણી ત્યા ગઈ, અને જાળાને ઓથે ઉભી રહીને સિદ્ધની પ્રાર્થના કરીને, પોતાની હકીકત કહીને વસ્ત્ર માગ્યું; એટલે તેઓએ પહેરવા સારૂં વસ્ત્ર આપ્યું.

પછી તે રાણી પાણીના આશ્રમ ઉપર જઇને નાહીને વસ્ત્ર પહેરીને જોગીરાજ પાસે આવી; ત્યારે તેને દીકરી માનીને રાખી. તેને

---

૧ લખાવનાર ગઢવી સવાઇરામ રતનસંઘજી, રહેવાસી મોજે ઘેરીસણા વ ઈડરના; તથા બારોટ.

દશ માસ પૂરા થયા ત્યારે પુત્ર થયો. તેની ઉમ્મર પાંચ વર્ષની થઈ ત્યારે તે ભોમીરાજ(જોગીરાજ)નાં વાછરડાં ચારતો હતો, માટે તેને વછરાજ એવા નામથી બોલાવવા માડ્યો.

તેને જોગીએ કહ્યું કે મહાકાલેશ્વરના ડુંગર પાસે તું જઈશ નહીં, કેમકે ત્યા અઘોરી રહે છે, તે તને મારી નાખશે.

એવું કહ્યાથી વછરાજ કોઇ વખતે તે તરફ જતો ન હતો. પણ એક સમે હાલ જે મહારશાનો ડુંગર કહેવાય છે, ત્યા એક જોગી રહેતો હતો, ત્યા વછરાજ જઇ ચઢ્યો અને જોગીરાજને જોઇને તેણે પ્રણામ કર્યા. ત્યારે જોગીરાજે કૃપા કરીને કહ્યું કે, તું એ ડુંગર ઉપર જા. ત્યારે વછરાજે તેને કહ્યું કે મારા ગુરુએ ત્યા જવાની મને ના પાડી છે. જોગીએ ફરીથી કહ્યું કે તું ત્યા જા અને તે અઘોરી તારૂ સન્માન કરીને બોલાવશે; અને પછી કહેશે કે આ તેલની કઢાઈ તપાવેલી છે તેને તું સાત પ્રદક્ષિણા કર. ત્યારે તું કહેજે કે મહારાજ! શી રીતે પ્રદક્ષિણા કરવી? તમે આગળ ચાલો, તે પછાડી હું ચાલુ. એમ કહીને તે અઘોરીની પછાડી તું ફરજે અને સાત પ્રદક્ષિણા પૂરી થાય, એટલે તે અઘોરીને તે કઢામા મારુ સ્મરણ કરીને નાખજે, તેથી તે સોનાનો પુરુષ થશે. પછી તેના હાથ, પગ વગેરે કાપી કાપીને સોનુ વાવરજે. તે કાપેલું અંગ બીજે દહાડે સાજુ થશે, પણ તે પુરુષનુ માથું કાપીશ નહીં.

પછી તે વછરાજે ત્યા જઇને તેમ કર્યું, તેથી સોનાનો પુરુષ તેને હાથ લાગ્યો. તે લઇને પોતાના ગુરુ પાસે આવીને સર્વ હકીકત કહી. ત્યારે ગુરુજીએ કહ્યુ કે મારે તો સોનાનુ કાંઈ કામ નથી; પણ તારું નામ પ્રખ્યાત રહે તેવી ઇમારત તુ બંધાવ.

પછી તે વછરાજે ત્યા વસતી આબાદ કરી અને ડુંગર ઉપર ઈડરીયો ગઢ બંધાવ્યો, તથા ડુંગર ઉપર કુંડ તથા એક વાવ કરાવી અને એક સારો બાગ બનાવ્યો. તે બાગમાથી કોઈ પુષ્પ ચોરી જતું. ત્યારે વછરાજે માળીને ઘણી તાકીદ કરી. તેથી માળીએ આખો

દહાડો ચોકી કરી અને નાગે હાથ તરવાર લઈને વછરાજ ચોકી કરવા ગયો તે સમે એક ગુફામાથી નાગપુત્રી આવીને ફુલ લેવા લાગી ત્યારે વછરાજ તેની કેડે થયો, અને એ નાગકન્યા નાસીને ગુફામા પેઠી એટલે વછરાજે દોડીને તેના માથાની વેણી પકડીને કાપી લીધી, અને પાછો પોતાને સ્થાનકે આવ્યો, પણ દેવકન્યાની વેણીનો મહિમા જાણીને તેની પૂજા કરતો હતો

પછી નાગકન્યાએ પાતાળમા જઈને પોતાના બાપ આગળ વાત કરી ત્યારે નાગદેવે પોતાના બે દૂતોને મોકલ્યા અને કહ્યુ કે એવા જુલમ કરનારને મારો પછી તે દૂતોએ આવીને જોયુ, ત્યારે તે વેણીની પૂજા કરતો હતો તે વાત દૂતોને જઈને નાગદેવને જાહેર કરી અને કહ્યુ કે તે પુરૂષ મહાતપવાન અને પ્રતાપી છે, માટે તેને આ કન્યા પરણાવવા યોગ્ય છે પછી નાગદેવે એ કન્યા તેને પરણાવી, તેથી તેનુ નામ વેણી વછરાજ—પડ્યુ

વિક્રમથી અગાઉ એક હજાર વર્ષ ઉપરને આશરે એ વેણી વછરાજે કિલ્લો બંધાવ્યુ અને કેટલાએક વર્ષ સુધી રાજ કર્યુ છે એ વારે તારંગાના ડુંગર પાસે એક વિવર છે, તેમા થઈને તે રાજા તથા રાણી પાતાળમા ગયા

ત્યાર પછી ઘણા વર્ષ સુધી એ દેશ ઉજ્જડ રહ્યો પછી વિક્રમના શકમા પરીહાર જાતના રજપૂતોએ નારવાડના મંડોવર શહેરથી આવીને કિલ્લો બંધાવ્યુ અને પાચ સાત પેઢી સુધી રાજ કર્યુ તેના વંશમા પરાગિયા અમરસંઘજી નામના સંવત ૧૨૫૧ ની સાલમા કનોજનો રાજા જેચંદ હતો પરગો રાજસૂયયજ્ઞ, પોતાની કુંવરી સંજોગતાના વિવાહમા કરતો હતો

તે સમે બધા રાજ્યનોમા કંકોતરીઓ મોકલીને દેશદેશના રાજાઓ તેડાવ્યા હતા ત્યારે દિલ્લીનુ રાજ પૃથિરાજ ચહુવાણને ઘેર હતુ તેણે કનોજ જવાનો વિચાર કર્યો ત્યારે ચિત્તોડમા શીસોદીઆ રાવળ સમરસીનુ રાજ હતુ તે પૃથિરાજનો બનેવી હતો, તેને પોતાની સાથે લઈ જવા માટે પૃથિરાજજીએ તેડાવ્યા

તે સમરસી રાવળ તૈયાર થયા. તે સમે ઈડર વગેરે ચિત્તોડના તાબામાં હતા. તેથી પઢારીઆ અમરસંઘજી ઉપર રાવળનું તેડું આવ્યું. એટલે પઢારિયો પોતાના ૫૦૦૦) અસ્વારો સહિત પોતાના કુંવરને સાથે લઇને ચિત્તોડ ગયા. અને ઈડરના રાજની અમરસંઘજીએ પોતાના ચાકર કોળી હાથી સોડને સારૂ માણસ જાણીને સુપરત કરી; અને પોતે દિલ્લીએ થઇને પૃથિરાજજી સાથે કનોજ ગયા, પણ પાછા દિલ્લીએ આવીને મોટી લડાઇમા કુંવર સુદ્ધા અમરસંઘજી કામ આવ્યા.

તે વાત ઈડરમા સંભળાઈ ત્યારે તેની કેટલીએક રાણીઓ સતી થઈ, અને કેટલીએક તો ઈડરથી ઉત્તરમા ઝાળની ગોઝારી ડુંગરી કહેવાય છે, તે ઉપરથી પડીને મરણ પામી.

પછી ઈડરની ગાદી ઉપર કોળી હાથી સોડ બેઠો. તેનો દીકરો સામળીઓ સોડ થયો. તે મહાજુલમી થયો. તેનો કારભારી નાગર બ્રાહ્મણ હતો, અને ઈડરમા નાગરના ઘણા ઘર હતા તેઓનો તે મુખી હતો. તેની દીકરી બહુ રૂપાળી હતી, તે સામળીઆ સોડની નજરે આવી; એટલે તે નાગરને કહ્યું કે તારી દીકરી મને પરણાવ. ત્યારે નાગરે વિચારીને કહ્યું કે ૭ મહીનાની મુદત આપો. પછી તે રાજાએ તેટલી મુદત આપી ત્યારે નાગરે વિચાર્યું કે કોઈ જબરો ગજ્ત હોય તેને મળું. એવા વિચારથી નીમર્યો, અને પાટણવાડા સામે તરા ગામમાં આવ્યો.

તે સમે ત્યાના રાવળ સોનંગજી હતા. તે કનોજના રાજા સિયાજીના કુંવર અને ચાવડાના ભાણેજ હતા માટે તે મોસાળમા રહેતા હતા. તેની સાથે પેલા નાગરે મેળાપ કર્યો અને કહ્યું કે હિમ્મત હોય તો નવ લાખ રૂપૈઆની ઈડરની ગાદી અપાવું.

પછી તે સાથે બંદોબસ્ત કરીને ઈડરમા આવીને સામળીઆ સોડને કહ્યું કે વિવાહ ઉપર માગ સગાવહાલાને તેડાવું છુ. પછી સો રથોમા ચારસેં કે પાચસો માણસોને બેસારીને, પડદા નાખીને

પોતાની હવેલીમાં લઈ ગયો અને આંજણા કણબીને કહીને દ
પીવાનો દારૂ તથા બકરાં વગેરે મંગાવીને મિજબાનીનો સામાન તૈ
કર્યો અને રાવજી સોનંગજીને પણ પોતાની હવેલીમાં છાની
ઉતારો આપ્યો.

પછી સામળીઆ સોડને કુટુંબ, કબીલા, નોકરચાકર સં
જમવા તેડ્યો. તેઓને પંગતે બેસાડીને ખૂબ દારૂ પાયો. પ
પોતાનાં માણસોને શમશા કરી કે હવે ઘી પીરસો. તે વ
હવેલીમાંથી રજપૂતો હથિયાર લઈને નીસર્યા, ત્યારે એક કોળ
સામળીઆ સોડને બહાર કાઢ્યો. તેની વાંસે રજપુતો દરવાજાનું તા
તોડીને મારતા મારતા ઈડરના ગઢ ઉપર ચડ્યાં; અને ગઢથી બહ
ડુંગર ઉપર તેને મારી નાખ્યો.

પછી રાવ સોનંગજી તેને જોવા સારૂ આવ્યાં ત્યારે સામળીઆ
સોડે મરતાં મરતાં પોતાને અંગુઠે કરીને લોહીનું ટીલું કર્યું અ
કહ્યું કે મારૂં નામ રાખજો. તે એટલું કે તમારો વંશનો જ્યારે ઈડ
ની ગાદીએ બેસે ત્યારે એટલું કહે કે 'તપે સામળીઆ સોડનું રાજ
અને મારા વંશનો હોય તેને હાથે ગાદીએ બેસતી વખતે ટીલું કરાં
એ વાત રાવજીએ કબૂલ કરી. તેથી રાવજીના વંશનું ઈડરમાં રા
રહ્યું ત્યાં સુધી તથા હાલ પોળોમા એ ચાલ છે કે સામળીઆ
વંશના મોજે સરવણમાં છે. માટે રાવજી ગાદીએ બેસે ત્યારે સરવણ
ઠાકોર ટીલું કરે એ વાત કબૂલ કરી. પછી સામળીઆ સોડ
મરી ગયો.

તે વખતે સામળીઆ સોડની રાણી ગર્ભવંતી હતી, તે નાસી
મહાદેવ ખોખરનાથજીને શરણે ગઈ; એટલે ત્યાંના અતીતે તેને માર
દીધી નહીં. પછી તેને દીકરો અવતર્યો તેના વંશના કોળા પાટણવાડ
માં છે; તેઓ શાખે ખોખર કહેવાય છે.

સોનંગજીએ સંવત્ ૧૩૧૦ ની સાલમાં ઈડર લીધું અને જ
ઠેકાણે સામળીઓ સોડ પડ્યો ત્યાં તથા તેના રૂધિરના છાંટા પડ્

ત્યાં અને તેના શરવીરો પડયા ત્યાં કાળી ચૌદશને દહાડે લોકો તેલ સિંદુર ચડાવવા લાગ્યા.

એ રાવજીની કેટલીએક પેઢી સુધી ઈડરનું રાજ ચાલ્યું. તેના વંશમાં છઠ્ઠા રાવ રણમલ થયા. તેણે સંવત્ ૧૪૨૫ ની સાલમાં સાતસેં ગામની જગા ભારિરની, તે જાદવ વંશના રજપુતોના તાબામાં હતી તે લઇને સોલંકીઓને આપી. તે રણમલ પાસે રણમલ નામના ૧૧ સરદારો હતા.

ઈડરના ડુંગર ઉપર રાવ રણમલે બેઠક ચણાવી, તે રણમલની ચોકી કહેવાય છે. ત્યાં જે લોકો જાય તેઓએ જરૂર અફીણનો કસુંબો કાઢવો જોઇએ. લાખ પસાવ કરે તે સરદાર ત્યાં બેસવા જોગ છે, એવું લોકો કહે છે; કારણ કે રાવ રણમલે ત્યા બેસીને લાખ પસાવ કર્યો હતો.

કનોજના રાવ શીયાજીના પુત્ર ૩: આસ્તાનજી, સોનંગજી, અને અજજી

સંખ્યા	રાવજી સોનંગની વંશાવળી	ગાદીએ બેઠાનું વર્ષ સંવત્	મહીનો તથા તિથિ
૧	રાવ સોનંગજી	૧૩૧૨	જેઠ શુદ ૧૧
૨	રાવ એહેમલજી	૧૩૪૦	અષાડ વદી ૨
૩	રાવ ધવળમલજી	૧૩૪૨	ચૈત્ર શુદ ૩
૪	રાવ લુણકરણજી	૧૩૬૭	શ્રાવણ શુદી ૧૨
૫	રાવ ખારહતજી	૧૩૮૩	ફાગણ શુદી ૯
૬	રાવ રણમલજી	૧૪૦૨	મહા શુદી ૧૦
૭	રાવ વજેમલજી	૧૪૬૦	ભાદરવા વદી ૫
૮	રાવ પ્રતાપમલજી	૧૪૮૧	કાર્તિક શુદી ૩
	(આના વખતમા અમદાવાદ તથા અહ્મદનગર વસ્યા)		
૯	રાવ અભેમલજી	૧૪૯૧	માગશર શુદી ૪
૧૦	રાવ જામાલજી	૧૫૦૧	પોષ શુદી ૭

૧૧	રાવ વરશધજી	૧૫૧૦	વૈશાખ વદી ૫
૧૨	રાવ જેતકરણજી	૧૫૧૬	શ્રાવણ શુદી ૪
૧૩	રાવ જેઠીજી	૧૫૨૩	જેઠ શુદી ૯
૧૪	રાવ દુરગભમજી	૧૫૨૯	ચૈત્ર શુદી ૭
૧૫	રાવ પુંજા	૧૫૩૪	ફાગણ વદી ૯
૧	રાવ નારણદાસજી	૧૫૩૬	મહા વદી ૧૪
૧૭	રાવ ભાણજી	૧૫૩૮	કાર્તિક શુદી ૧૧
૧૮	રાવ સૂરજમલજી—કુંવરપદે ગુજર્યા સંવત ૧૫૫૮		
૧૯	રાવ મલજી	૧૫૦૩	
૨૦	રાવ ભીમ	૧૫૬૮	આસો શુદી ૧૫
૨૧	રાવ ભારમલજી	૧૫૭૩	માગશર વદી ૮
૨૨	રાવ પુંજા	૧૫૯	પોષ શુદી ૩,
૨૩	રાવ નારણદાસ	૧૬૦૧	વૈશાખ શુદી ૧૩
૨૪	રાવ વીરમદેવજી	૧૬૩૦	અસાડ શુદી ૭
૨૫	ભાઈ કલ્યાણમલજી—સુત વજેમન કુંવરપદે ગુજર્યા તેના	૧૬૫૩	અષાડ વદી ૭
૨૬	રાવ જગતનાથજી	૧૭૦૦	વૈશાખ શુદી ૩

અને સંવત્ ૧૭૮૭મા મહારાજ અભેસંધજીએ અમદાવાદ લીધું, ત્યારે તેની સાથે પટાવત, ઉદાવત ચાનસંઘજી હતા, તેમને ઈડરના દેશાઈ ઈડરમા તેડી આવ્યા હતા ત્યારે તે ચાનસંઘજી ગણ મતની ચોળીએ ગયા હતા, અને ઘોડા ૧૦૦, ઊંટ ૨૦૦ તથા લાખ પસાવ એક ચારણને બક્ષીશ આપ્યા હતા

દોહરો—સો ઘોડા હવ (ઊંટ) દોયસે પાના લાખ પસાવ,
ઉદાવત આને દીયો, ચ. ઇડગઢ આવ—૧

એ ચાનસંઘજીના વંશના હાલ ઈડર ઇલાકામા ભાણવગના ઠાકોર અજિતસંઘજી ગનાબસંઘજી છે

૧ રાવ રણમલજીનો પટાવત ખારી ખાવડનો રણમલ હતો, તેને. વર્ષ ૧૨ સુધી પોતાને ઘેર જવાની રજા મળી નહીં ત્યારે તેની રાણીએ રાવજીની રાણી ઉપર કાગળ મોકલ્યો, તેમાં લખેલો દોહરોઃ

ઈડર ગઢરી રાણિયા! ઓલંભો સહિયો;
યાં દશ રણમલ ઓળગૂ, માં દશ મોકલિયો.—૧

અરે ઈડરગઢની રાણીઓ! આ ઠપકો સહન કરજો, અને તમારી તરફ રણમલ નોકર છે તેને અમારી તરફ મોકલજો.

આ કાગળના સમાચાર રાણીએ રાવજીને કહ્યા, ત્યારે રાવજીએ બીજે દિવસે પેલા રણમલને કહ્યું કે એક દિવસમાં તમે ખારી ખાવડે જઇને આવો તો તમને રજા છે. (ખારી ખાવડ ઈડરથી ઉત્તરમાં બસેં ગાઉ ઉપર છે)

એમ કહેવાનું કારણ એ હતું કે રાવજી પાસે નવલખો ઘોડો હતો તે એક દહાડામા ત્યા જઇને આવે એવો હતો. તેથી રાવજીએ જાણ્યું કે હુ આવી રીતે રજા આપીશ ત્યારે તે મને કહેશે કે તમે જ એક દિવસમા ત્યા જઈ આવો. એટલે હું મારા નવલખા ઘોડા ઉપર ચઢીને ત્યાં જઈ આવીશ. એવા વિચારથી તેણે આમ રણમલને કહ્યું. પણ રણમલે એવી રજા લેવાનું કબુલ કર્યું નહીં. અને પછી તેણે નવલખા ઘોડાના હાણીઆ સાથે દોસ્તી કરી અને તેની પાસેથી તે ઘોડો માગી લઇને રાત્રિએ ખારી ખાવડે જઇને ત્યા ઘણી વાર સુધી રહીને પાછો પરોઢીએ ઈડરમા આવ્યો.

એવી રીતે ઘણી વાર જઈ આવ્યો. ત્યારે તે ઘોડાને ખરેરો કરતી વખતે કાંઈ રજ ઘોડા ઉપર રહી ગઈ. પછી રાવજીએ આવીને તે ઘોડાને જોયો અને ઘોડા ઉપર હાથ ફેરવ્યો ત્યારે રાવજીને હાથે રજ લાગી. ત્યારે રાવજીએ કેટલાએકને પૂછયું કે આ રજ કયા ઠેકાણાની હશે? એટલે એક જણે રજ ચાખી જોઇને કહ્યું કે આ રજ ખારી ખાવડની છે.

પછી રાવજીએ હાણીઆને ધમકી દઇને પૂછ્યું. એટલે હાણીએ માફી માગીને કહ્યું કે આપે ખારી ખાવડના રણમલને રજાનું ફરમાવ્યું

હતું, તે દિવસથી એ રણમલ આ ઘોડે ચઢીને દરરોજ ત્ય
આવે છે.

પછી રાવજીએ રણમલને રજા આપી કે રાત્રિએ શા
જાઓ છો? સુખેથી દિવસે જાઓ, હું રાજી છું.

એ રાવજીના પુત્ર રાવ વજેમલ થયા. તેઓએ ખડપુ પર
ની જવાસાની રાજધાની વાંસદા ભીલના તાબામાંથી લઈ ચ
રજપૂતને સોંપી. પછી બારમા રાવ જેતકરણ થયા. તેઓએ ટકરાવ
પાદવી જવા ભળોલમાં હતી તે દેવડા રજપુતોના તાબામાંથી
ચિતોડના રાણા ઉદેસંઘજીને સોંપી. તેના પુત્ર રાવ જેડી થયા.
ફોજ કરીને ઉદેપુરના રાણાને શિકાર કરતાં પકડીને પોતાના
અને ઉદેપુરના સીમાડા કાઢવા તકરાર ખોલી (માંડી); તેમાં સ
વાળો રાજા વચ્ચમાં પડયો. પછી સલુંબરવાળાને રાવ સાથે
થઈ, તેમાં તે બને મરાણા. તે બન્નેની છત્રીઓ શેઢાની હદ
છે. તે હાલ ગોગંદા તથા ઉદેપુર વચ્ચે નાઈ નદીના શેઢા ઉપ

જેડીના હરબ્રહ્મ અને હરબ્રહ્મના રાવ પુંજોજી થયા.
ઉમ્મર આશરે વર્ષ ૧૨ થી ૧૫ સુધીની હતી, અને ગાદીનો પો
લેવા માટે તે રાવ પુંજો દિલ્હીએ પાદશાહ પાસે ગયા. ત્યાં પાદશા
શિરપાવ થતાં, સનંદો વગેરે મળવાની તૈયારી થઈ.

તે વાત જેપુરના રાજાને ન ગમ્યાથી તેણે પાદશાહને અ
સવળું સમજાવીને કહ્યું કે આપ ઈડરવાળા ઉપર આટલી મહેરબ
રાખો છો, પણ એમાંથી આખર જતાં ઈડરવાળા વખો કરશે,
ઈડરનું રાજ્ય હાથમાં આવવાની રાજની નદાનમવડે આ વખત
તે વાત પાદશાહના સમજ્યામાં આવી. તેથી બોલ્યા જે એ
શાથી જણાય? ત્યારે કહ્યું જે ઈડરવાળા પાસે એક ઘોડો
સુંદર છે, તે આપ મંગાવી જુઓ. તે જો આપે તો સામ
ખરા; અને જો ના પાડે તો હરામખોર સમજવા. તે વાત પાદર
માની અને ઘોડો લેવા માણસ મોકલ્યું.

અને જેપુરવાળાએ ઈડરવાળાને સમજાવેલું જે હજુરની મરજી એવી છે કે તમને પકડાવીને ખરાબ કરવા, માટે હવે તમે તમારા દેશમાં જાઓ. તેની નિશાની એ છે જે આજ તમારી પાસેથી તમારો ચડવાનો ખાસ ઘોડો મંગાવશે. એ રીતે અવળું સવળું બન્નેને સમજાવેલું.

પછી પાદશાહનુ માણસ ઘોડો માગવા આવ્યુ ત્યારે ઈડરવાળા ખરી વાત સમજીને ત્યાથી નાઠા અને પછવાડે પાદશાહની ફોજ ચડી. તે દશબાર ગાઉ ઉપર જતા એક ગામમા સુતારને ઘેર ઉતર્યા હતા ત્યાં ઘેરી લીધા. પછી રાવ પુંજો ત્યાથી નાસીને અતીતની જમાતમા ગયો. તેવામા રાવ પુંજાની મા ઉદેપુરમા પોતાના પીયરમાં જઇને રહ્યા હતાં. તેવામા દિલ્હીની ફોજે આવીને ઈડર કબજામા લીધુ, અને આખું પરગણુ ખાલસા કર્યું.

રાવની માજીએ ધાર્યું કે રાવ પુંજો ક્યાઇ મરાયો હશે, તેથી નિરાશ થયા હતા. પછી ચાર પાચ વર્ષ જતા અતીતની જમાત સાથે રાવ પુંજો ઉદેપુર ગયા. ત્યા રાણાજીએ તેઓનુ સન્માન કરીને પોતાની પાસે રાખ્યા. પછી તેને ફોજ આપીને પોતાના રાજ્યની સભાળ લેવા સારૂ મોકલ્યા

તેમણે આવતા પ્રથમ પોળો મારી, પછી ઈડર આવીને લડાઇ કરીને ઈડર પાછુ લીધુ તે દિવસથી ગાદી ઈડરમા રાખી, પણ ખજાનો, માલ મિલકત અને કબીલો શરવણમા રાખતા હતા, અને પોતે ઈડરમા રહેતા હતા.

પછી અમદાવાદના એહેમદશાહે સંવત્ ૧૪૮૨ માં અહમદનગર વસાવેલું, તેનો કિલ્લો રાવ પુંજાના વખતમા ચણાવતા હતા તે કિલ્લો પુંજાજીએ ચુપકાથી જઇને ઘણી વાર પાડી નાંખેલો. તેથી અહમદ-નગરના હાકેમે જાહેરનામું કરેલું જે રાવ પુંજાજીનું માથું કાપી લાવે તેને ઇનામ આપવામાં આવશે.

પછી એક સમે રાવ પુંજો અહમદનગર આવ્યો અને નુકશાન કરીને નામના પછવાડે વાર ચડી. ત્યારે રાવજીનો સરંજામ અફરા-તફરી થઈ ગયો, અને રાવજીની ઘોડી કમાર્ગે ચડીને એક વાંધામાં પડી ગઇ, તેથી રાવજી નીચે પડ્યા અને ઉપર ઘોડી પડી તેથી ગુજરી ગયા.

પછી સવારમાં એક કઠિયારો તે જગ્યાએ લાકડાં કાપવા જઈ ચડ્યો તેની નજરે પડ્યાથી તેણે પાદશાહના ઢંઢેરાનામા ઉપર લક્ષ રાખીને રાવજીની તરવારે રાવજીનું માથું કાપીને પેલા હાકેમને નજર કર્યું તેથી તેને ગુન્હેગાર ઠરાવીને પાદશાહે દેશપાર કર્યો. એ વખતથી પાદશાહનો અમલ ઈડરમાં થવાનો પેગામ ઉભો થયો

તે પુંજાજીના પુત્ર રાવ નારણદાસજી ગાદીએ બેઠા અને તેના પછી રાવ ભાણ થયા તે ઘણા પરાક્રમી થયા તેઓએ પાછુ ઈડરનુ રાજ જમાવ્યુ, અને પોતાના દેશના શેઢા નક્કી કર્યા. તે એવી રીતે કે પેલી હદ ઠરાવઈનુ શાખ લાસ મારીને મોજે ગેઢીડા તથા ચોઢીના વચ્ચે શેઢાના ઘોડા નક્કી કર્યાં તેની નિશાની જે તે જગ્યાએ ધારોઈના રાવજી તથા ઈડરના ઘોડા પથરા ઉપર કરીને જમીનમાં ગોરવેના, તે શેઢાના ઘોડા હાલ સુધી કહેવાય છે.

ત્યાથી ઉદેપુર સાથે ગોગદા તથા ઉદેપુર વચ્ચે નાઈ નદી ઉપર રાવ જેસીંગજીની છત્રી છે, તે ઈડરના તાબામા લઇને મેવાડનુ પરગણુ ઉદેપુરમા નક્કી કર્યું

ત્યાથી મોમ નીદી(નદી)એ થઇને ચાલ્યા તે ડુંગરપુર નજીક એ ગાઉ ઉપર હાલ થાણુ ગામ કહેવાય છે પણ તે જગ્યાએ રાવજીનુ થાણુ કહેવાતુ હતુ ત્યા ડુંગરપુરનો શેઢો નક્કી કરીને, ત્યાથી મોમ નદીએ થઇને ચાલ્યા તે માલપુર, મગોઢી ઈડરના તાબામા કરીને ચાલ્યા તે કપડવણુજ લઇને બાવન પરગણુ એટલે પરાતીજ પટો પોતાનો ઠરાવીને સાબરમતી ઉપર ગયા, તે ઉભી નદીએ થઇને ઉતર્યાં તે નદીને ઉગમણે કાંઠે ગયા, તે ગઢવાડામા થઇને તારંગા

તાએ કરીને શીરોહીના ઘોડાનો સીમાડો મેળવ્યો. એ રીતે દેશની હદ નક્કી કરી.

પછી પાવાગઢના રાવળ પતાઈ સાથે લઢાઈ કરીને પતાઈ રાવળને અમદાવાદમા લાવીને ૭ મહીના કેદમા રાખીને છોડી મૂકાવ્યો અને પતાઈને ખૂબ દહેશત લગાડી.

પછી બીજી વાર અમદાવાદના મહમુદ બેગડાએ સંવત્ ૧૫૪૧ના પોશ સુદી ૩ ને રવિવારે પાવાગઢ માર્યો. તે લઢાઈમા રાવ ભાણ એ ફોજનો મુખી હતો. પતાઈ સાથે બીજા પાચ રાજાઓ માર્યા ગયા.

રાવ ભાણે આઠ સરોવર બંધાવ્યા હતા. તેઓના નામ: (૧) માણસર, (૨) બાબસર ટીંટોઇ પટામા, (૩) સમળેસર વડાળી પાસે, (૪) ભાણુસર દધાળીયા પાસે, (૫) પખાનસર ઘાટી નીચે, (૬) ઝુમસર ઈડરની સાત ગાઉ વસાઈ પાસે, (૭) સુનસર મુનાઈ પાસે (૮) રાણેસર રાણીએ બંધાવ્યુ.

રાવ ભાણ પછી તેનો પુત્ર સુરજમલ ગાદીએ બેઠો. તે પછી તેનો પુત્ર રાયમલ ગાદીએ બેઠો. તેના વખતમા આશરે ચારપાચ વર્ષ સુધી ઈડર પાદશાહને હાથ ગયુ હતુ અને અમદાવાદથી ઝેરખાન સૂબો આવ્યો હતો. તેણે તમામ ઈડર પરગણુ કબજે કરીને નાવલોની વાડી પાસે ગઢીયે મુકામ રાખ્યો અને રાવજી પોતાના કબીલા સુદ્ધા સરવણમા રહેતા. પછી તેમણે ઝેરખાનને માર્યા. તેથી ફોજ નાસી ગઈ અને રાવજીના હાથમા ઈડર આવ્યુ.

ઉપર લખેલા રાવ સુરજમલને વાઘ મારવાનો શોખ હતો. તેઓ મુંગીયા ભીલની દીકરીને પરણ્યા. તે રાણીને વસાઈમા રાખી હતી. તે સુરજમલ કુંવરપદે ગુજર્યા.

તેમનો કુંવર રાયમલજી નાની ઉમ્મરનો હતો, તેથી તેનો કાકો ભીમ ગાદી દબાવી પડ્યો. એ ભીમનો દીકરો ભારમલ હતો. તેને અને રાયમલજીને ખૂબ લડાઈ ચાલી ત્યારે ભારમલજી અમદાવાદના પાદશાહને મળીને ઝેરખાન નવાબને લાવ્યા અને ઈડરમા ચણું

ધાર્યું. પછી રાયમલજીએ નવાબને મારીને રાજ લીધું અને ભારમલજી અમદાવાદ પાદશાહની ચાકરીમાં રહ્યા, તે રાયમલજી ગુજર્યા ત્યારે તેને પુત્ર ન હતો, માટે ભારમલજી આવીને ગાદીએ બેઠા.

એ રાયમલજીને પાઠાનું દરદ હતું. રાવ ભારમલ પડ્યા પછી તેનો પુત્ર રાવ પુંજો ગાદીએ બેઠો. તેના પછી રાવ નારણદાસજી થયા. તેમને સાત કુંવરો હતા. તેઓમાં મોટા વીરમદેજી ગાદીએ બેઠા. તે પરાક્રમી હતા. તેનું ચારિત્ર પછીના પ્રકરણમાં આપેલું છે.

પ્રકરણ ૬ ઠું

વીરમદેવ ચરિત્ર[1]

દોહરો—સદા મનોરથ શુભ કરણ, બાણી આખર લેશ,
સારો પહેલો સમરજે, ગુણદાતાર ગણેશ—૧

આશરે સંવત્ ૧૬૩૦ મા રાવ નારણદાસજી ઈડરગઢ ઉપર રાજ કરતા હતા. તે રાવ નારણદાસજી, તે સમાને વિષે બડો પ્રતાપી હતો અને તેનો કુંવર વીરમદેવજી બડો શૂર, ધીર, માનમાણરો દુર્યોધન, હાથમાણરો કરણ, બાણરો અર્જુન, જાણરો સહદેવ જેવો હતો. તેની ઉમ્મર આશરે વીશ વર્ષની હતી, ત્યારે કુંવરજીને ગણગોર–(ગણગોરનો મેળો) નો ઘણો શોખ હતો. તે ગણગોરની અસ્વારી નીકળતી હતી; એવામાં પુગળ દેશથી એક કવિ આવ્યો. તેણે વાત કરી કે ગણગોર અહીંની ઠીક છે; પણ તે કરતાં પુંગળની ગણગોર તારીફ કરવા લાયક છે. ત્યારે કુંવરજી બોલ્યા કે પુગળની ગણગોર મારા દેખવામાં ક્યારે આવે? એટલે કવીશ્વર બોલ્યો કે શ્રાવણ સુદિ

---

૧ લખાવનારઃ મોજે કુવાવાના ચારણ વીરજી. આ ચરિત્રની ભાષા જગદેવ ચરિત્રના જેવી છે, પણ અર્થ જુદો લખવો પડે માટે તેવો ફેરફાર કર્યો છે. ક. દ. ડા.

૩ ને દિવસે પુંગળમાં ગણગોરનો મોટો ઉત્સવ થાય છે, તે જરૂર જોવા લાયક છે. ત્યારે કુંવર વીરમદેજી બોલ્યા કે એક વાર ત્રીજ ઉપર જઇશું; અને પુંગળના બાગમાં મહાલશું.

એમ કહી કુંવરજી મહેલમાં ગયા. રાતે ઘણી મોજ શોખ કરી. પછી પ્રભાતે સહુ સરદારોને બોલાવી કહ્યું કે જુવાન જુવાન સરદારો તૈયાર થાઓ. પછી તે સહુ ત્રીજ આડા દશ દિવસ રહ્યા ત્યારે પુંગળ પહોંચ્યા અને ત્યાંના બાગમાં ઉતર્યા. પછી પુંગળની સ્ત્રીઓ ત્રીજ ઉપર રમતી રમતી બાગમા આવી અને ત્યા હીંડોળા બાંધી હીંચવા લાગી. એટલામાં કુંવર વીરમદેજી તેઓની નજરે આવ્યા ત્યારે તે સ્ત્રીઓ પૂછવા લાગી કે આ કોણ છે?

દોહા.

कण घरसुं आया कहो, जशो कठे जोधार;
मारो विवरो में कह्यो, थें कुण राजकुमार. २

અર્થ:—કઇ પૃથ્વીથી આપ આવ્યા અને ઓ બહાદૂર! આપ કયા જશો? અમારી વિગત તો અમે કહી, પણ હે રાજકુંવર! તમે કોણ છો?

ત્યારે કુંવરે કહ્યું કે—

ईडर गढसुं आवीआ, वीरम नाम विशेष;
आण धरतीमें आवीआ, देखण पुंगळ देश. ३

પછી કુંવરજીએ પૂછ્યું કે આટલી જણીઓ ત્રીજ રમવા આવી છે, તેઓમાં મહાસ્વરૂપવાન આ સ્ત્રી છે તે કોણ છે?

ત્યારે એક વડારણ (દાસી) કસ્તુરી નામે હતી, તેણે જવાબ દીધો કે પુગળના નગરશેઠ રતનચંદ શાહુકારની દીકરી પના નામે છે; તે બધી સાહેલીઓનો સાથ લઇને આજ ત્રીજનો ઉત્સવ છે, માટે હીંડોળે હીંચવા આવી છે.

પછી પનાંએ(ને) કહ્યું કે:

मांने लागे मेंहणो, कुळ लाजे पितमात;
कहो वाई किम कोजीये, भूपाळांसुं यात. ४

અર્થ: અરે બાઈ! રાજા સાથે તમે વાત કરો તેથી મને મેણું લાગે, અને તમારા માબાપનું કુળ લાજે, માટે એવી વાત કેમ કરીએ?—૪.

ત્યારે પનાંએ પોતાની ભાભીને જવાબ દીધો કે:

सुण भाभी समजे नहीं भूषाळांस फेल;
.... ५

પછી ભાભીએ ઘેર આવીને ઘરનાં માણસો આગળ વાત કરી કે પનાંને ઈડરગઢના કુંવર વીરમદેવજી જે પુંગળ જોવા આવ્યા છે, તેઓની સાથે સ્નેહ થયા જેવું લાગે છે.

એ પનાનું વેવિશાળ તેનાં માબાપે સુરતના શેઠ ચંદ્રભાણના દીકરા હીરાલાલ સાથે કર્યું હતું.

પછી કુંવર વીરમદેવજી પુંગળમાં આશરે બે મહીના રહ્યા અને ઘણો મોજશોખ કર્યો. પછી કહેવા લાગ્યા કે પુંગળની સ્ત્રીની કવીશ્વરે જેવી તારીફ કરી હતી તેવી જ છે; એમ કહીને ઘણો જ આનંદ પામ્યો.

તે તહેનાર જોઈને ત્યાંથી ચાલ્યા અને થોડા દિવસમાં ઈડર આવી પહોંચ્યા. તે વાતને પાંચ કે સાત વર્ષ વીતી ગયાં ત્યારે પોતાના પિતા રાવશ્રી નારણદાસજી દેવલોક પામ્યા અને વીરમદેવજી ગાદીએ બેઠા; પણ તે પહેલાં કુંવર વીરમદેવજી ચંદ્રાવત જાતિના રામપરાના રાજાની કુંવરીને પરણ્યા હતા. તે રામપરું બહુ ભાણનું કહેવાતું હતું.

रामपरो बहु भाणरो, देवत उपजे सुख,
घर घर नारी पदमणी, घर घर चंपा वृख. ६

તે ચંદ્રાતી (ચંદ્રાવતી) રાણી ઉપર વીરમદેવજીનો ઘણો સ્નેહ હતો. પછી એ સમે દશરા ઉપર રામપરાનો ભાટ ઈડરમાં આવ્યો.

તેવામાં વીરમદેજી દશરાથી અગાઉ કેટલાએક દિવસ સુધી દરરોજ દશરાના જેવી સવારી કરતા હતા અને દશરા ઉપર વાઘેલા, રેહેવર, ડાભી, રાઠોડ, સીસોદીઆ, અને ભીહોલા વગેરે રાવજીના તમામ ઉમરાવો આવેલા હતા. પછી દશરાને દહાડે સાંજ ઉપર ધામધૂમથી સવારી બહાર નીકળી. તે સમે રાવજી પણ ઘોડા ઉપર સવાર થયેલા હતા.

પછી હમેશાંના ચાલ પ્રમાણે ચોગાનીએ પાડો છુટો મૂકયો. તે પાડો સાત વર્ષની ઉમ્મરનો અને મજબૂત જોરાવર હતો. તે સવારોને ધક્કો દઇને નાઠો. તેને સરદારોના હથિયારોના જખમ થોડા ઘણા વાગેલા ખરા, પણ તેને કોઈ અટકાવી શક્યું નહીં. પછી રાવજી પોતે ઘોડો દોડાવીને તે પાડા પાસે જઈ પહોંચ્યા અને તલ્વારના ઘાથી પાડાનું માથું કાપી નાખ્યું. તે જોઇને બધા કવિઓએ તથા સરદારોએ અને બીજા સહુ લોકોએ રાવજીને શાબાશી દીધી. ત્યારે રામપરાનો ભાટ બોલ્યો કે આ દેશના પાડાનું માથું કાપવું તેમા તે શી વડાઈ છે? પણ અમારા દેશમા અરણા પાડા થાય છે તેનું માથું એક ઘાથી કાપે ત્યારે શાબાશી ખરી!

એવું સાભળીને રાવજીએ કહ્યું કે ઠીક છે. તમારા દેશમા આવશું ત્યારે ત્યાના અરણા પાડા જોઈ લઇશું. વળી રાવજીએ મનમા જાણ્યું કે આ ભાટ સમજ્યા વગર બોલે છે.

પછી રાવજી સવારી સુદ્ધા દરબારમાં આવ્યા અને રાત્રિએ રાણી ચંદ્રાવતીને પૂછ્યું કે તમારા દેશમા અરણા પાડા કેવા થાય છે? ત્યારે રાણીએ કહ્યું કે તે પાડા ઘણા જોરાવર હોય છે.

પછી પાંચ સાત દહાડા જતા પેલા ભાટને જવાની રજા આપી. તે ભાટને પેસા રાવજીએ બક્ષીસ આપી. પણ તેટલાથી ભાટનું મન માન્યું નહીં, અને તે રામપરે ગયા પછી બે મહીના થતાં રાણી ચંદ્રાવતીજીને તેડવા સારુ તેના બાપની તરફનાં માણસો ઇડરમા આવ્યાં.

તેઓને રાવજીએ એક મહીના સુધી રાખ્યા અને તેઓની રાવજીએ ઘણી બરદાસ્ત કરી.

પછી રાણીને પીયર જવાની રજા આપી ત્યારે રાણીએ કહ્યું કે શ્રાવણની ત્રીજ ઢુકડી આવી. ત્યારે રાવજીએ પોતાના સરદારોને તૈયાર કર્યા. એ સમે રાવજીની પાયગામાં ૧૮૦૦ ઘોડા હતા. તેમાથી એક હજાર ઘોડા સાથે લઈને ઈડરથી નીકળ્યા અને ત્રીજે દહાડે ડુંગરપરની બજાર વચ્ચે થઇને નીકળ્યા. તે સમે ડુંગરપરનો રાજા તથા રાણી બજાર સામા જરૂખામા બેઠા હતા. ત્યારે તે રાણીએ વીરમદેવજીના કાઇક વખાણ કર્યા, તેથી તે રાજાને ખોટું લાગ્યું અને તેણે વીરમદેવજીની સરભરા કરી નહીં. તેથી વીરમદેવજીને રીસ ચઢી, પણ તેઓને ઉતાવળા જવું હતું માટે ચાલ્યા ગયા.

રામપરના ભાટે રામપરના રાજાને કહેવું કે રાવજીને અરણા પાડાને જોવાનો શોખ છે. તેથી તે રાજાએ એક પાડાને રાતબ દઈ તાજો કરવા માડયો હતો. રાવજીએ રામપરમા એક ખ્વાસને ખબર કરવા મોકલ્યો. ત્યારે તેને ત્યાના રાજાએ વધામણીનો શિરપાવ આપ્યો, અને માકર વહેંચી. પછી રાવજી નજદિક પધાર્યા ત્યારે પેલા અસતોષી ભાટે અદેખાઇથી પેલા પાડાને રાવજીને આવવાના રસ્તા તરફ છોડી મૂકયો. તેને આવતો જોઇને રાવજીએ પોતાના સરદારને પૂછ્યુ કે આ શુ જનાવર આવે છે? ત્યારે સરદારોએ તપાસ કરીને કહ્યુ કે, એ તો અરણો પાડો છે, માટે આપણે ઉફરાટે માર્ગે થઇને જઇએ તો ઠીક.

વીરમદેવજીએ તે સરદારોનું કહેવું માન્યું નહીં અને પોતે તે પાડાના સામા ગયા. પછી તે પાસે આવ્યો એટલે પેંગડા ઉપર પગનો હચરકો દઇને ખૂબ જોરથી પાડાના કાંધમા તરવાર મારી; તેથી પાડાનું માથું કપાઇને વેગળું પડયું અને પગના હચરકાથી પેંગડા તૂટી ગયા.

પછી રાવજી રામપરામાં પધાર્યા, તેથી સહુને ઘણો હર્ષ થયો. પછી રામપરાના રાજાના જાણવામાં પાડાની વાત આવી ત્યારે તેણે ભાટને ઠપકો દઇ કહ્યું કે મેં તો ફક્ત રાવજીને દેખાડવા સારૂ પાડો તૈયાર કર્યો હતો, અને તેં તે પાડાને રાવજીના સામો શા વાસ્તે મોકલ્યો? એમ કહીને તેના ઉપર રીસ કરી. પછી રાવજી ત્યાં બે મહીના સુધી રહીને ચંદ્રાવતી રાણીને તેડીને પાછા ઈડર પધાર્યા.

પછી એક સમે કોઇ સોદાગર અરબી ઘોડા બે લઇને વેચવા આવ્યો. તે રાવજીની આગળ ફેરવી દેખાડયા. તે ઘણા વખાણવા લાયક હતા, માટે છત્રીસ હજાર રૂપૈઆની કિમ્મતે રાવજીએ રાખ્યા. તેમાં એકનું નામ નટવો અને બીજાનું નામ ઝાલાર હતું.

રાવજી દર પૂનમે કવિઓને ઇનામ આપતા હતા. અને તેઓએ ઘણા કવિઓને વતન-બક્ષીસ આપેલા તે હાલ સુધી તે કવિઓના વંશવાળા ભોગવે છે.

પછી જ્યારે પૂનમનો દહાડો આવ્યો ત્યારે એક ચારણ સાખે ઝુલો, નામે સાયોજી સારા કવિ હતા, તેઓને બોલાવીને ઝાલાહર નામનો ઘોડો ખરીદ કર્યો હતો તે સોનેરી સાજે શણગારીને આપ્યો તથા એક લાખ સુધા પસાવ કર્યો. તે દિવસે પેથાપુરના રાજાની દીકરી વાઘેલી રાણીને મહેલ જવાનો રાવજીનો વારો હતો, તેથી તે રાણીના મહેલમાં રાત્રિએ રાવજી બિરાજ્યા. ત્યારે રાવજીએ સહેજ વાત કરી કે આજ તો ઝાલાહર ઘોડો અમે ઝુલા સાયોજીને બક્ષીસ કર્યો. ત્યારે રાણીએ કહ્યું કે આપ ઈડરના રાજા છો, અને એવું એક ટટ્ટુ બક્ષીસ આપ્યુ, તેમા શી મોટી વાત છે? ત્યારે રાવજીએ કહ્યું કે બીજા ઘોડા તો ટટ્ટુ જેવા ખરા, પણ ઝાલાહરની કિમ્મત ૧૮, અઢાર હજાર રૂપૈઆ આપ્યા હતા, માટે તે ટટ્ટુ કેમ કહેવાય?

રાણીજીએ કહ્યું કે આપ જેવા રાજાની આગળ તો ઝાલાહર જેવા ટટ્ટુમા જ ગણાય. ત્યારે રાવજીએ ગુસ્સે થઇને કહ્યું કે તમારો બાપ

ઝાલાદર જેવાં ટટ્ટુ કેટલા બક્ષીસ આપે છે? વાઘેલીજીએ કહ્યું કે મારો બાપ તો એક તાલુકદાર છે, માટે તે તો ઝાલાદર જેવા ઘોડા કયાંથી આપી શકે?

પછી વાઘેલીજી રજા લઇને સવારમા પોતાને પીયર પધાર્યાં અને પોતાના બાપને કહ્યુ જે ઝાલાદર જેવો ઘોડો ખરીદ કરીને કોઇ નામીચા ચારણને બક્ષીસ કરો, તો જ હું ફરીથી ઇડર જાઇશ, કેમકે એ વિષે મારે રાવજીને વાદ થયો છે.

પછી તે ઠાકોરે કચ્છમા અને ઝાલાવાડ વગેરેમાં માણસો મોકલીને કહ્યું કે વીશેક બાવીશ હજાર રૂપૈઆ ખરચીને ઝાલાદર ઘોડો ખરીદ કરી આવો. પછી તે માણસ બધે ફરીને આવ્યા, પણ એવો ઘોડો મળ્યો નહીં. પછી ઝૂલા સાયોજીને અઢાર હજાર રૂપૈઆ આપીને પેલો ઘોડો ખરીદ કર્યો, અને ચાર મહીના સુધી રાતબ દઇને વધારે તાજો કર્યો. પછી નામીચા કવિનો શોધ કરવા માંડયો, પણ ઝુલા સાયોજી જેવો કવિ મળ્યો નહીં, ત્યારે સાયોજીને બોલાવીને તે ઘોડો શણગારીને તેને બક્ષીસ આપ્યો.

તેણે જઇને ઇડરમાં વાત કરી, તેથી રાવજી ઘણા ખુશી થયા. પછી રાવજી રાણી વાઘેલીજીને તેડવા સારૂ પેથાપુર પધાર્યા, અને પેથાપુરના ઠાકોરની ત્યા રાવજીએ વાત કરી અને રાવજીએ સાળા કટારીમા એક ગામ આપવાનુ કહેલું, વાસ્તે ગામ ગદું જે સાબરમતીને કાંઠે છે, તે પોતાના મોટા સાળાને બક્ષીસ આપ્યુ. પછી વાઘેલીજીને તેડીને પાછા ઇડર પધાર્યા. તે ગદું હાલ સુધી પેથાપુરના તાબામા છે.

પછી રાવજીને ડુંગરપુરના રાજા સાથે સીમાડાની તકરાર થઇ, ત્યારે તે સીમાડા ઉપર પોતાનું લશ્કર લઇને રાવજી ગયા અને ડુંગરપુરના રાજાને લખી જણાવ્યું કે તમે પધારો તો આ સીમાડાની હદ નક્કી કરીએ. પછી ડુંગરપુરનો રાજા ત્યા આવ્યો નહીં; ત્યારે રાવજી સવારી સુદ્ધા ડુંગરપુરમા સામા ગયા. ત્યારે ડુંગરપુરના રાજાએ

લડાઇનો સામાન તૈયાર કરાવ્યો. રાવજીના મનમાં લડાઈ કરવાનો વિચાર નહતો, તેથી તેઓ ડુંગરપુરના દરવાજા આગળ ગયા. એટલામાં ડુંગરપુરના કોટ ઉપરથી બંદુકો છૂટી. પછી રાવજીએ બહાર મુકામ કરીને ઈડરથી તોપો મંગાવી અને લડાઈ કરવા માંડી; અને બે દિવસ સુધી લડાઈ કરી. છેલ્લી વારે દરવાજો તોડીને ત્રણ દિવસ સુધી ડુંગરપુર લુટ્યું અને ડુંગરપુરનો રાજા નાસી ગયો. તેના મહેલ રાવજીએ થોડાક પાડ્યા.

खग पाखरे फहियाळ खळके, जोरायर जोधे
आज फो गरपरां उपर, घद्दे वीरमदे;
धये ध्रधक नाळ धडहड, सत नारियां सफज्ज,
आयियो पांत्रीश उपर, धीर शूर कमधज्ज;
मार मडप पाड मेहेलां, लोल कीरत ले,
जीतरा वजडावी जांगी, वळ्यो वीरमदे. १

અર્થઃ—જોરાવર જોધાજીના વંશના એ તલ્વાર અને કડીઓ વાળી પાખરો ખખડાવી અને તે વીરમદેજી, આજ ડુંગરપર ઉપર ચાલે છે; ત્રંબાળુ ધમકે છે, નાળોના ધડાકા થાય છે અને સત્યતા રૂપી રાણીને વાસ્તે પાત્રીશ ગાઉ ઉપર ધીરજવાળો રાઠોડ બહાદુર આવ્યો. માડવો તોડીને મહેલ પાડીને ચંચળ કીર્તિ લીધી, અને જિતના ઢોલ વગાડીને વીરમદે પાછો વળ્યો......................૧.

એ રીતે ડુંગરપર મારીને પાછા આવતા સામળાજીમા મુકામ કર્યો. એ લડાઇમા ચારે ભાઇઓ હતા. તેમા રાવ વીરમદેજી અને કલ્યાણમલજી એ બન્ને સગા ભાઈ. તેઓનું મોસાળ ઉદેપુરના રાણા પ્રતાપસિંહજીને ઘેર હતુ. અને ત્રીજો ભાઇ રાયસંધજી અને ચોથો ગોપાળમલજી, તે બન્ને પોશીનાના ઠાકોર વાઘેલા રતનસિંહજીના ભાણેજ હતા. સામળાજીને પાદર તે રાયસિંહજી ઘોડો ભરીને જંગલમા જતા હતા; ત્યા ડુંગર ઉપરથી વાઘણ ઉતરતી તેણે ભાળી અને

તે પોતાના સામી આવી, ત્યારે તેને બીજુ કોઈ ઓસાણ આવ્યુ નહીં, પણ પોતાના હાથમા પાણી ભરેલો લોટો હતો, તે વાઘણના કપાળમા માર્યો, તેથી વાઘણ પડી ગઈ, એટલે તેને કટાર વડે મારી નાખી અને પાછા મુકામ ઉપર આવ્યા, ત્યારે ચાકરે વાત કરી કે રાયસિંહજીએ લોટાથી વાઘણ મારી

પછી રાવ વીરમદેવજી તે જોવા ગયા ત્યા વાઘણને પડેલી દીઠી તે જોઈને રાવજીએ વિચાર્યું કે આ રાયસિંહજી જીવતો રહેશે તો મને પણ હેરાન કરશે તેથી રાયસિંહજીને મારવાનો ઠરાવ મનમા રાખ્યો પછી તેઓ ઈડરમા આવ્યા

એક વરસ વીત્યા પછી દિલ્હીના પાદશાહની ફોજ અમદાવાદમા હતી તે ઈડરમા આવી, તે એટલા સારૂ કે રાવજીનો ખજાનો ખાલી હતો, તેથી ખંડણીના રૂપૈઆ મુદતસર ભરી શક્યા નહીં, અને પાદશાહના સરદારોની નજરમા ઈડરનો મુલક સારો લાગ્યો, માટે તે ખાલસા કરવા સારૂ આપીને દેશ જપ્ત કર્યો અને તમામ ઠેકાણે પોતાના થાણા બેસાર્યા ત્યારે રાવજી અદારમે ઘોડા સુદ્ધા ઈડરમાથી નીકળ્યા, તે પોળોમા જઈને રહ્યા અને પાદશાહની ફોજ બીજોઠે જઈને પડી તેથી રાવજીને ખરચીની તંગાશ પડવાથી સવારોને તથા ઘોડાને લાંઘણો થઈ ત્યારે વીરમદેવજી ઉદાસ થયા, અને ધાર્યું કે મારે વેરથી દેશ ગયો અને કોઈ રહ્યુ નહીં, માટે હવે મારે આત્મઘાત કરવો

તેઓને શિવની ઉપાસના હતી, માટે ચાકર પાસે લોટો ભરાવીને જંગલમા જવાને બહાને મુકામ ઉપરથી ચાલ્યા ત્યારે સાથેના સરદારોએ કહ્યુ કે અમે સાથે આવીશુ તેઓને સાથે આવવાની ના પાડી અને પોતે તથા એક ચાકર, બન્ને જણ ચાલ્યા, અને નદીમા ગયા ત્યા સ્નાન કરીને લોટો માંજીને ભરી લીધો. પછી શંખેશ્વર નામે શિવને મંદિર ગયા ચાકરને મંદિર બહાર ઉભો રાખ્યો પછી શિવજીને જળ ચડાવીને તરવાર ઉપાડીને પોતાના

કાધ ઉપર માડી, અને એવું ધાર્યું કે માથું ઉનારીને શિવને ચડાવું. એવામાં ગેબી શબ્દ થયો કે તું આત્મઘાત કરીશ નહીં. ત્યારે રાવજીએ ધાર્યું કે મને વારે એવું કોઈ આ ઠેકાણે નથી, પણ મારો જીવ ડર પામતો હશે; તેથી ફરીથી કાધ ઉપર તલ્વાર માડી; ત્યારે ફરીથી એવો શબ્દ થયો, ત્યારે જાણ્યું કે શિવજી મનાઈ કરે છે. ત્યારે રાવજીએ કહ્યું કે મહારાજ! તમે મને વારો છો, પણ મારો દેશ પાદશાહને શાહજાદે પડાવી લીધો, અને મારી પાસે ખરચી પણ નથી, માટે મારા અઢારસેં ઘોડાને અને અઢારસેં સવારોને હું ખાવાને શું આપું? અને હું શાથી જીવું? એમ કહીને વળી મરવા માડ્યું. ત્યારે આદર્શનાણી થઈ કે તારે ખરચી વાસ્તે કાલે મધ્યાહ્ને રૂપૈઆ ભરેલા બે ઊંટ આવશે અને તારી ફત્તેહ થશે.

એવું સાંભળીને તેઓને વિશ્વાસ આવ્યો, એટલે તલ્વાર મ્યાન કરીને પાછા મુકામ ઉપર આવ્યા અને થોડુંઘણું ખાવાનું હશે તે ખાઇને રાત કાઢી. બીજા દિવસના મધ્યાહ્ન થયા ત્યારે પોતાને મોસાળ ઉદેપુરથી બે લાખ રૂપૈઆની મોહોરો, બે ઊંટ ભરીને મોકલેલી, તે આવી પહોચી.

તે આવના પહેલા એક ચારણ નામે આલો બુઢણો રાવજીને જાચવા આવેલો તેણે કહ્યું કે મને લાખ પસાવ આપો. ત્યારે રાવજીએ કહ્યું હતું કે હાલ તો મારી પાસે ખરચી નથી, પણ તમે મારી પાસે રહો અને મારા હાથમા નાણા આવશે ત્યારે લાખ પસાવથી અધિક આપીશ. ત્યારે ચારણે સોરઠો કહ્યો

સોરઠો—વીરમદે વનવાસ, કાસુ કીરતીયા તણો,
લકા લીલ વિનાસ, રામ નહીં ધીરયણઉત

અર્થ—એ રણમલના વંશના વીરમદે, વનવાસમા પણ કીર્તિને વાસ્તે લીલાવિલાસ વાળી લંકા રામે આપી નહોતી કે શું?

પછી તે ઊંટ આવ્યા એટલે તે તપાસી લઇને રાણાજીના કાગળો વાચ્યા. તે સમે આલે બુઢણે લાખ પસાવ માગ્યા, એટલે

તેને તેમાથી દોઢ લાખ રૂપૈઆની મોહોરો આપી દીધી અને પચાસ હજારની રાવજીએ રાખી અને ચારણને વિદાય કર્યો

પછી ઘાસ, અન્ન વગેરે રાવજીએ મગાવ્યા પછી વિચાર્યું કે પાદશાહના શાહજાદાને ફોજ સુદાં કાઢી શકાય એવુ નથી, માટે શી રીતે કરવુ

પછી એક સમે સવારના પોહોરમા પોતાના ઉટવા નામના ઘોડા ઉપર સામાન મડાવીને ઘોડો ફેરવવાને બહાને નીકળ્યા ત્યારે સરદારોએ કહ્યું કે અમે સાથે આવીએ, ત્યારે રાવજીએ ના પાડી અને એક ભરોસાદાર ચાકરને લઇને નીકળ્યા અને પોળોના દરવાજા આગળ જઇને ધાર્યું કે હું શાહજાદા પાસે જાઉં અને દરેક ઉપાયથી મરે તો તેને ચુકથી મારું, નહીંતર હું ત્યા મરી છુટુ પણ આવુ દુખ ઝાઝા દહાડા સુધી વેઠવુ તે ઠીક નથી

પછી પોતે બીસોડે આવ્યા. તે સમે શાહજાદો બીસોડાને પાદર બુરજની છે તેના ઉપના માળ ઉપર હવા ખાવા બેઠો હતો તેના બારણા આગળ જઇને ઉતરી પડીને ઘોડો ચાકરને સોપીને કહ્યુ કે આ ઠેકાણેથી ખસીશ નહીં

એમ કહીને પોતે બુરજની ઉપર ગયા અને શાહજાદાને મળ્યા તેણે રાવજીનુ સન્માન કર્યું અને ધાર્યું કે વીરમદેજી એકલા આવ્યા છે માટે ધમકી દઇને પરગણું લખાવી લઇશ પછી થોડીકવાર વાતો કરીને કાગળ તથા કલમદોત મંગાવીને હાજર રાખ્યા. તેથી રાવજીના જાણવામા પણ તે વાત આવી

પછી રાવજી વિચારવા લાગ્યા કે આ શાહજાદાને મારીને હું શી રીતે જીવતો જઈ શકીશ એવામા એક બિલાડી આવી. તે એક કબુતરને પોતાના પગ વચ્ચે પકડીને નીચી જમીન ઉપર રમાડતી પડી તેથી કબુતરના કેદ થઈ ગયા અને બિલાડીને કશી ઈજા થઈ નહીં

તે કૌતુક જોઇને રાવજીએ ધાર્યું કે આ રીતે હું પણ શાહજાદાને પકડીને ભોંય ઉપર પડું તો શાહજાદો મરી જાય અને ઇશ્વર કરે તો હું જીવતો રહું. અને કદાપિ બન્ને જણા મરશું તોપણ જે થશે તે ખરૂં!

તે સમે રાવજી પાસે ફક્ત એક નાની કટારી હતી. પછી શાહજાદાને ગળે પકડીને રાવજીએ બારીએથી પડતું મૂક્યું અને પડતાં પડતા શાહજાદાને કટારીના ત્રણ જખમ કર્યાં. તે શાહજાદો નીચે અને વીરમદેજી ઉપર એ રીતે બન્ને જણ ભોંય ઉપર પડ્યા; તેથી શાહજાદો મરી ગયો અને રાવજી ઘોડા ઉપર સવાર થઇને પોતાના ચાકરને પછવાડે બેસાડી લઇને ઘોડો દોડાવતા પોળોમા ગયા.

પછી શાહજાદાની ફોજ ઉદાસ થઇને પાછી અમદાવાદ ગઈ અને ઇડરમાથી પણ થાણુ ઉઠી ગયુ પછી રાવજી ઇડરમા પધાર્યા, પણ પોતાની સવારી લઇને ભીલોડે ગયા, ત્યા બે પોહોર વાર લડાઈ ચાલી. પછી જમાદાર નીકળી ગયો અને બધો ઈડર જીલ્લો રાવજીએ કબજે કર્યો; અને કેટલાએક દહાડા સુધી રાવજી ભીલોડે રહ્યા.

પછી ત્યાથી વડાલીએ જવાનો વિચાર કર્યો. ત્યા જતા વચમાં કરીઆદરે ગામ આવ્યુ. ત્યાના દેશાઇને ઘેર મારવાડના ચારણના છોકરા બે દુકાળને લીધે આવેલા, તે દેશાઇએ રાખેલા હતા. તે દેશાઇનો કૂવો અવાડાબંધ રસ્તા ઉપર હતો. તેનો કોસ એક ચારણ-નો છોકરો હાકતો હતો અને બીજો છોકરો તેને વાસ્તે ભાત લઇ જતો હતો. એવામા રાવજીની સવારી આવતી જોઇને ભાત લઈ જનાર છોકરો વાડ તરફ દબાઇને ઉભો હતો, તે વાડના ચડમા બેસી ગયો. તેને રાવજીએ પૂછ્યુ કે તુ કોણ છે અને શા વાસ્તે વડના ચડમાં બેઠો છે? ત્યારે તે છોકરે કહ્યું કે મેં સાંભળ્યું છે કે 'વીરમદેજી વાડમા વરસે છે'. માટે હું જોઉં છું કે આ ઠેકાણે ક્યાં વરસો છો?

એવું સાંભળીને રાવજીએ પોતાના હાથમાંથી જડાવ કડાં કાઢીને વાડમાં નાંખ્યાં અને કહ્યું: 'જોઇ લે તને કાંઇક જડશે.' પછી તે છોકરે કડાં ઉપાડી લીધાં અને રાવજીનાં વખાણ કર્યાં. અને ત્યાંથી આગળ પેલા કુવા પાસે ગયા અને ઘોડાને પાણી પાવા માંડયું.

પછી પેલા કોસ હાંકનાર છોકરાએ રાવજીને ઓળખીને સલામ કરી, ત્યારે રાવજીએ પૂછયું કે આ કૂવો તારો છે ? છોકરો જાતે કવિયો ચારણ હતો. તેણે કહ્યું કે 'કવિઓને કૂવા કેથે ?' મતલબ કે કવિયોને કૂવા કયાંથી હોય ? કૂવો તો દેશાઇનો છે. તે જ વખતે રાવજીએ તે કુવો તે છોકરાને બક્ષીસ કર્યો, તેના વંશના હાલ સુધી તે કૂવાની ઉપજ ખાય છે.

પછી રાવજી વડાલીએ આવ્યા અને પોતાના ભાઇ રાયસિંહજી પણ સાથે હતા. ત્યાં ઘણાએક દિવસ રહીને ઇડરમા પધાર્યા.

એવામાં રાયસિંહજીએ કવિઓને ધન આપી દેવા માડયું તથા જબરા મેવાસા ઉપર ચડાઇઓ કરવા માંડી. તેથી વીરમદેવજીને અંદેશો આવ્યો કે રખેને આ ભાઇ જોરાવર થઇ પડે નહીં, તેથી તેને ચૂકથી મારવાનો વિચાર કરતા હતા, પણ તે દાવમાં આવતો નહોતો.

પછી રાયસિંહજીએ જૂદો પરો માગ્યો, ત્યારે રાવજીએ કહ્યું કે કારભારીઓને પૂછીને જવાબ દઇશું. પછી કારભારીની સલાહ લઇને પરગણામાં જૂદે જૂદે ઠેકાણે જીવાઇનાં ગામો આપવા માંડયા, ત્યારે રાયસિંહજીએ કહ્યું કે જૂદે જૂદે ઠેકાણે તો હું લઇશ નહીં, મને તો એક તાલુકાનાં ગામો આપો.

એવામાં પોશીનો તાલુકો વાઘેલા રતનસિંહજીના તાબામાં હતો તેની પાસે બસેં ઘોડા હતા. તે રતનસહિંજી રાયસિંહજીનો મામો થતો હતો. તે મામાભાણેજને ઘણો સ્નેહ હતો અને રાયસિંહજીની બ્હેન જેપુરના રાજાને પરણાવી હતી અને વીરમદેવજીની પટરાણી ચંદ્રાવતજી હતાં. તેઓની સાથે પણ રાયસિંહજીને સંપૂર્ણ હેત હતું. વળી રાય-

સિંહજીના તાબામાં ૧૫૦ ઘોડાં રહેતાં હતાં, તેથી રાયસિંહજીએ જબરાઇથી વડાલી પરગણું ૮૪ ગામનું દબાવી બેઠા, તથા ઇડરથી ઉત્તરાદાં ખડક વગેરે ગામોમા પોતાનો અમલ જમાવવાનો તેણે વિચાર કર્યો ને પોતાના મામાના સવારોને પણ પોતાની પાસે રાખ્યા; અને બીજા સિરબંધી પણ રાખ્યા. ત્યારે વીરમદેવજીએ વિચાર્યું કે લડાઇથી તો રાયસિંહજીને જિતાય નહીં; પણ કોઈ દાવપેચથી મારૂં.

પછી રાવજી પોતે વડાલીએ રાયસિંહજીને મળવા ગયા અને કહ્યું કે શા માટે સિરબંધી વગેરેનું ફોકટ ખર્ચ કરો છો? અને તમે ઇડરમા રહીને વડાલી પરગણું માગ્યું હોત તો હું કયા ના કહેતો હતો, ઇત્યાદિ ઘણાં વચનો કહ્યા તથા દિલાસો આપ્યો અને રાવજી ૧૦ દિવસ વડાલીમા રહ્યા. પછી તેઓએ રાયસિંહજીને કહ્યું કે ભાઇ! તમે ઇડરમાં આવજો અને તમારી મરજીમા આવે તેટલા દિવસ ત્યા રહેજો. ત્યારે રાયસિંહજીએ કહ્યું કે હાલ મારે અહીં કામ છે અને ઇડર આવવાની ફુરસદ નથી.

પછી રાવજી ત્યાથી નીકળ્યા ત્યારે રાયસિંહજી ઇડરના દરવાજા સુધી વળાવા આવ્યા, પણ તે ઇડરમા પેઠા નહીં, કેમકે તે રાવજીનો વિશ્વાસ રાખતા નહોતા.

રાયસિંહજીએ વડાલી પાસે સમળેસર નામનું તળાવ છે ત્યાં સારો બાગ અને જગા બનાવી.

દોહરા—વડાલીરી વાડિયા, સમળેસરને તીર;
રમતો આવે રાયસંધ, વીરમદેરો વીર.

રાવજીએ ઘણી તદબીરો કરી, પણ રાયસિંહજી દાવમા આવ્યા નહીં; ત્યારે પોતે મંદવાડનું બ્હાનુ કાઢ્યું. તે એવી રીતે કે ફક્ત એક પોતાનો ખવાસ અને એક ચાકર જાણે, બીજા કોઇને ખબર પડે નહીં. એવી રીતે મંદવાડને ઢોલીએ પોઢયા. અને રાયસિંહજીની બ્હેન જેપુર પરણ્યા હતા, તે બ્હેન એ વખતે ઇડરમા હતા, પણ તે

બ્હેનને કે કોઈ રાણીને પણ સાચી ખબર પડવા દીધી નહીં અને પરગણામા એ મંદવાડની વાત ફેલાઈ; તેથી સગાંવહાલાં, દેશાઇ પટેલો વગેરે આરામ પૂછવા આવ્યા.

પછી રાવજીએ રાયસિંહજીને લખ્યું કે મને ઘણો મંદવાડ છે, તેથી પરમેશ્વર ઉગારશે તો હું ઉગરીશ એવું છે. માટે તમે આવો તો રાજની તપને સુપરત કરવી છે.

એ પત્ર વાંચીને રાયસિંહજીએ પોતાની બ્હેન ઉપર તથા રાણી ચંદ્રાવતજી ઉપર કાગળ લખ્યો, જે રાવજીને મંદવાડ છે તે વાત ખરી છે કે ખોટી છે? ત્યારે તેઓએ પણ જવાબ લખ્યો જે રાવજીને માસ દોઢ થયા ઘણો મંદવાડ છે.

પછી તેઓના ઉપર ભરૂંસો રાખીને રાયસિંહજી ઈડર આવ્યા અને પોતાના સરદારો સુદ્ધા દોઢીએ જઇને કહેવરાવ્યું કે હુકમ હોય તો આપને આરામ પૂછવા આવું.

પછી રાવજીએ એક નાનો કટાર મગાવીને ઉઘાડો કરીને પોતાની પાસે છાનોમાનો રાખ્યો. અને કહ્યું કે એકલા રાયસિંહજીને બોલાવો; કેમકે ઝાઝાં માણસોથી મને ગભરામણ થાય છે.

પછી રાયસિંહજી એક ત્યાં ગયા, ત્યારે રાવજી તેઓને મળવા ઉઠયા એટલે રાયસિંહજીએ ખામુખા કહીને પોતાનો હાથ આપ્યો. તે હાથ ઝાલીને રાવજી ઉઠયા, પછી એક હાથ ગળામાં ઘાલીને મળ્યા અને બીજે હાથે પેલી કટારીના ચારપાંચ ઘા રાયસિંહજીના કાળજામાં માર્યા, તેથી રાયસિંહજી પડી ગયા અને પેટ ફૂટી ગયું અને આંતરડાં બહાર નીકળી પડ્યાં, તે જ વખતે જીવ નીકળી ગયો.

પછી જનાનખાનામાં સહુએ જાણ્યું કે રાયસિંહજીને માર્યા ત્યારે રાયસિંહજીની બ્હેનને ઘણો ગુસ્સો ચડ્યો અને તેણે જાણ્યું કે વીરમદેને મારૂં, પણ તે બાઈનો કાંઈ ઉપાય ચાલ્યો નહીં.

પછી સરદારોએ આવીને રાયસિંહજીની વૈકુંઠી એટલે ઠાઠડી બહાર કાઢીને વડાલીએ લઈ જઇને સમળેશ્વરની પાળ ઉપર અગ્નિદાહ કર્યો.

પછી વડાલીએથી હલકારા મોકલીને પોશીનાના ઠાકોર રતન-સિંહજીને એ વાતની ખબર આપી. ત્યારે તે ઠાકોર બોલ્યા કે મારા ભાણેજને દગો કરીને માર્યો છે માટે કોઈ સમે હું વીરમદેજીનો દેશ ઉજ્જડ કરૂં નહીં, તો પાડું નામ રતનસિંહજી નહીં.

પછી તેણે રાયસિંહજીના ઘોડા, માણસો વગેરે તમામ સામાન પોતાને મગાવી લીધો. પછી તે માણસો તથા પોતાની સરબધી લઇને રતનસિંહજીએ બહાર નીકળીને જઇને ડુંગરોમા મુકામ કર્યો. અને પોતાના કબીલાને પણ ત્યા બોલાવી લીધો.

પછી બહારવટું કરવા માડયુ, ત્યારે વીરમદેજીએ પોતાની તરફથી સારા સારા માણસોને ત્યા રતનસિંહજીને સમજાવવા મોકલ્યા. પણ રતનસિંહનો ગુસ્સો ઉતર્યો નહીં અને તેણે કશી વાત માની નહીં, તેથી તે માણસો પાછા ઇડરમા આવ્યા.

પછી તે રતનસિંહ વાઘેલે ઇડરના ખાલસાનુ રોજ એક ગામ મારવા માડયુ એવુ એક મહીના સુધી ચાલ્યુ ત્યારે દેશમા ગભરાટ ઉઠયો.

પછી રાવજીએ ઇડરથી બહાર પોતાની સવારીનો પડાવ કર્યો પછી પોશીના પરગણામા જઇને વાઘેલા રતનસિંહજીને બોલાવવા સારૂ સારા માણસોને મોકલ્યા, પણ તેઓ આવ્યા નહીં. ત્યારે રાવ-જીએ કહાવ્યુ કે તમે કહો તેવી ખાતરી આપુ, પણ તમે મળવા આવો ત્યારે રતનસિંહજીએ કહ્યું કે આરાસુરી અંબાજીના દેવળમા તમે આવો, તો ત્યા હું આવીશ, બીજા કોઇનો મને ભરોસો નથી.

પછી રાવજી અંબાજીએ ગયા અને રતનસિંહ વાઘેલો પણ ત્યાં ગયો અને તેણે અંબાજીના ડુંગરમા વેગળે મુકામ નાખ્યો. પછી તેણે

રાવજી તરફ અરજી લખી મોકલી જે રાયસિંહજીની રાણીઓને જીવકના ગામ આપવાનો બદોબસ્ત કરો પછી રાવજીએ તેના કહ્યા પ્રમાણે તે રાણીઓને જીવકના ગામોનો પટો કરી આપ્યો

પછી રતનસિંહને વિશ્વાસ આવ્યો, તેથી તે અમાજીના દેવળમા આવ્યા અને ત્યા પદર દહાડા સુધી રહ્યા ત્યા રાવજીએ રતનસિંહ ઉપર ઘણુ હેત દેખાડ્યુ અને ઈડરનુ પ્રધાનપણુ તેને આપવાનો શિરપાવ આપના માડ્યો ત્યારે રતનસિંહજીએ કહ્યુ કે એ શિરપાવ તો ઈડર જઈને લઈશ પછી રાવજીએ જઈને કહ્યું કે કાલે ઈડર તરફ કૂચ કરશુ ત્યારે રતનસિંહે કહ્યુ કે પકા જમાન તથા બાહેધરી આપો તો હું ઈડર આવુ ત્યારે રાવજીએ કહ્યુ કે તમે કહો તેવા જમાન આપુ ત્યારે રતનસિંહે કહ્યુ કે માતા અંબાજીના સોગન ખાઈને માતાજી જમાન આપો

પછી બીજે દહાડે તે બન્ને જણ માતાના દેવળમા પેઠા અને રાવજીએ સોગન ખાધા કે આજ પછી તમને કશો દગો કરૂ તો શ્રી અંબાજીના જમાન છે તેનો અર્થ રાવજીએ પોતાના મનમા એવો રાખ્યો કે આજના દહાડા પછી દગો કરૂ નહીં

પછી બન્ને જણા તે દેવળ જોવા લાગ્યા તે વખત રતનસિંહજીની નજરચૂક થઈ એટલે રાવજી પાસે કટારી હતી તે કાઢીને રાવજીએ રતનસિંહના પેટમા તથા છાતીમા ઘા માર્યા એટલે રતનસિંહ સોથ પડ્યા અને તરત જીવ નીકળી ગયો

પછી રાવજી પોતાના મુકામની મેડી ઉપર જતા રહ્યા અને રતનસિંહના સિરબધીઓને કહેવરાવ્યુ કે મે રતનસિંહજીને તો મારી નાખ્યા, માટે હવે તમે પોશીને જાઓ, નહિ તો હું પોશીના મારીશ

પછી તે સિરબધીઓ રતનસિંહની લાશ લઈને પોશીને ગયા અને રાવજી ત્યાથી નીકળીને ધનાળીને રસ્તે થઈને ઈડર ગયા

રતનસિંહને માર્યાનુ ગીત મોજે વીસાવના ધાવડીયા દેવાણદ ચારણે કરેલુ છે, તેનો ફક્ત એક દુહો નીચે આપ્યો છે.

महाराय रतन धोलाके मारत, खत्रि मलेसह काज खत;
देषळ सोहत भमत धीरमदे, भीम तणा हाथीया भत.

અર્થ:—મોટા રાવળજીએ રતનને બોલાવીને માર્યો, તે કામને ક્ષત્રિઓ ભેળા મળીને ખત્તા આપે છે. અને ભીમના અજ્ઞાની હાથીની પેઠે વીરમદે દેવળમા ભમતા હતા, તેથી દેવળ શોભતું હતું.

પછી ઇડર આવીને રાવળજીએ વડાલી પરગણું કબજે કર્યું. પેલા ચારણે ગીતામા રાવળજીને ઠપકો દીધો હતો, તેથી રાવળજીને ગુસ્સો ચડ્યો હતો કે આ ચારણ વિના મને કોઈ બીજો આવો ઠપકો દઈ શકે નહીં માટે ધાર્યું કે ફરીથી એ ચારણ મારા ભેગો થાય તો તેને મારી નાખું.

પછી એક સમે રાવજી વડાલીએ પધારેલા હતા, અને તે ચારણ પણ ત્યા જઈ ચડ્યો. તે જાણીને રાવળજીએ પોતાના ઘોડા ઉપર સામાન મંડાવ્યો અને કહ્યુ કે દેવાણંદ ચારણને મારે મારવા જવું છે. તે વાત પેલા ચારણને કોઇએ જઇને કહી. તેથી તે ચારણ પીથાપુર તરફ નાઠો. પછી વડાલીથી અધ ગાઉ ઉપર રાવજી તેની કેડે જઈ પહોચ્યા, અને કહ્યું કે તુ મારૂં વાંકુ બોલીને નાસી જાય છે, માટે હું તને જીવતો મૂકનાર નથી. ત્યારે ચારણે કહ્યું કે આપ મને શૂ મારશો, હુ તો આપના મારવા પહેલો મરીશ. એમ કહીને પોતાની પાસે છરો હતો તે પોતાને ગળે ઘાલવા માંડ્યો, ત્યારે રાવજીએ કહ્યુ કે તુ મરે તો તને મારા સોગન છે. હુ તો તારી પરીક્ષા જોતો હતો કે જોઇએ તારી હિમ્મત કેવી છે? અને તુ વાઘેલા રતનસિંહના પક્ષનો છું, પણ મારે તને મારવો નથી.

એમ કહીને રાવજી ઘોડા ઉપરથી ઉતર્યા અને ચારણને પાસે બોલાવ્યો. પછી તેને પોતાનો ઘોડો તથા નક્કર સોનાના કડા તથા બીજો પોશાક પોતાના અંગનો ઉતારીને બક્ષીસ કર્યો અને રાવજી પાછા વડાલીએ પધાર્યા, અને થોડા દિવસ ત્યા રહીને પાછા ઇડરમાં પધાર્યા.

... પછી વિચાર કર્યો કે મને ગોહત્યા લાગી, માટે ક્યાંઇની યાત્રા કરીને પાપ ધોઉં. પછી નર્મદાની જાત્રા કરવા નીકળ્યા અને નર્મદા કાંઠે ઓંકારનાથ નજદિક ગયા. ત્યાં ડુંગરપરાના રાજાને વાંસદાના રાજા સાથે વેર હતું, માટે તે પાદશાહની ફોજ લઇને વાંસદા ઉપર જતો હતો. તેણે જાણ્યું કે વીરમદેવજીએ મારૂં ડુંગરપર માર્યું હતું માટે આ ઠેકાણે લડાઈ કરીને વીરમદેવજીને મારૂં. એવું ધારીને રાવજી સાથે લડાઈ એક આખો દિવસ કરી. તેથી આશરે ૧૦૦ માણસો ડુંગર પરનાં અને પાદશાહની ફોજનાં મળીને મરાયાં અને વીરમદેવજીનાં ૧૫ મૂઆં, અને વીરમદેવજીની જિત થઈ.

પછી તેઓએ ઓંકારેશ્વર જઇને હજાર ગાયોનાં દાન કર્યાં, તથા બીજું પણ ઘણું પુણ્ય કર્યું. પછી પાછા ઈડર પધાર્યા.

પછી કેટલાએક દિવસ ગયા કેરે પોતાના કબીલા સુદ્ધાં દ્વારકાંની જાત્રા કરવા સારૂ ગયા. ત્યાં ગોમતીમાં ન્હાઇને ૧૨૦૦ ગૌદાન કર્યાં, અને બ્રાહ્મણોની ચોરાશી જમાડી, દક્ષિણા આપી અને ત્યાં સદાવ્રત બાંધ્યું. પછી ૭ દિવસ ત્યાં રહીને પછી પાછા આવતાં હળવદને પાદર તળાવ ઉપર મુકામ કર્યો અને તળાવની રચના જોવા લાગ્યા. તે તળાવની પાળે ચણાવેલી છત્રીઓ જોઇને રાવજીએ કોઇને પૂછ્યું કે આ હળવદના રાજાનાં સ્મશાન હશે?

તે સમે હળવદના રાજાનો ગોર રાવજીને મળવા આવ્યો હતો. તેણે હાથ જોડીને કહ્યું કે આ રાજાજીનાં સ્મશાન નથી, પણ અહીંના મોચીઓનાં સ્મશાન છે. તે મોચી મરે છે ત્યારે મોચણ સતી થાય છે. તે ઉપર તેના વંશના હોય તે છત્રી ચણાવે છે. તેઓની આ છત્રીઓ છે. ત્યારે રાવજીએ પૂછ્યું કે રાજાનાં સ્મશાન કયે ઠેકાણે છે? તેઓની ક્યાંય છત્રીઓ જણાતી નથી. ત્યારે ગોરે કહ્યું કે આજ સુધીમા અહીંની કોઈ રાણી તો સતી થઇ નથી અને રાજાનાં સ્મશાન તો સામી પાળે છે. ત્યારે રાવજીએ કહ્યું કે હળવદનો રાજા કોઈ રજપુત રાણીને પરણ્યો નહીં હોય. નહીં તો રજપુતાણી સતી થયા

વિના રહે નહીં. ત્યારે પેરે ગોરે કહ્યુ કે રાજા પરણે છે તો રજપુતાણીઓને જ. વળી તેઓને મત ચડાવવા વાસ્તે રાજાએ એક ઉપાય કર્યો હતો. તે એવો કે મોચીઓના ઘર હતા તે ઠેકાણે પોતાનો મહેલ ચણાવ્યો. તો પણ કોઈ રાણીને સત ચડતું નથી, અને મોચણોને ચડે છે.

પછી ગોરે બન્ને રાજાઓનો મેળાપ કરાવ્યો, ત્યારે રાવજીએ પોતાની બહેનનુ સગપણ હળવદના રાજ વેરે કરાવ્યુ અને કહ્યું કે હવે જોજો કે મારી બહેન સતી થાય છે કે નહીં'

પછી રાવજી ઈડર પધાર્યા અને લગ્ન જોવરાવીને પોતાની બહેનને પરણાવ્યા. અને કેટલાએક વર્ષ પછી હળવદના રાજ ગુજરી ગયા, ત્યારે વીરમદેવજીની બહેન સતી થયા. તેને સત તો આવ્યુ નહોતુ, પણ વીરમદેવજીનુ વચન સાચુ પાડવા સારૂ બળી મૂઆ.

વીરમદેવજીએ કેટલાએક દિવસ જતા કાશીએ જવાનો વિચાર કર્યો અને પોતાના સરદારો સુદ્ધા સવારી લઇને નીકળ્યા અને રસ્તામા સરવણ મુકામ કર્યો. ત્યા પોતાના પૂર્વજોની કરાવેલી મહેલાત હતી, ત્યા પાચસાત દહાડા રહીને પોતાના ખડગ પરગણાનો બંદોબસ્ત કરીને ત્યાથી નીકળ્યા

પછી ઉદયપુર ગયા ત્યાનો રાણો રાવનો મામો થાય, માટે તે સવારી લઇને સામા આવ્યા ઉદયપુરમા ત્રણચાર દિવસ સુધી રહ્યા. પછી એક દિવસે જગમદિરો જોવા સારૂ તે બન્ને રાજાઓ નીકળ્યા અને પીછુલા તળાવની પાળ ઉપર આવ્યા. ત્યા ઉદયપુરની સ્ત્રીઓ પાણી ભરતી હતી તથા કોઈ ગાનતાન કરતા હતા, તે જોઇને ઘણા ખુશી થયા, અને રાવજીએ કહ્યું કે આવી શોભા થોડે જ ઠેકાણે છે.

પછી બન્ને રાજા એક નાવમા બેઠા અને બીજાં પણ બે ચાર નાવ તૈયાર કરાવેલા હતા તેમા બીજા સરદારો બેઠા. પછી તે તળાવ વચ્ચે મહેલાત છે, તેને જગમદિર કહે છે, તે જોવા સારૂ તે તરફ નાવ

ચનાવ્યા એવામા સિંચાણા પક્ષીએ ઉડતા ઉડતા આવીને તળાવમા ચોટ કરીને માછનુ પકડયુ તે જોઇને ગવજી વગેરે બધા સરદારો અચરજ પામીને ખુશી થયા

પણ તે સમે ગણાજીની નજર તે તરફ નહોતી માટે તેઓએ રાવજીને પૂછ્યુ જે કયે ઠેકાણેથી માછલુ પકડયુ? ત્યારે વીરમદેજીએ પોતાના હાથમા રૂ ૨૫,૦૦૦) ની કીમતના જડાવના બે કડા હતા તેમાથી એક કાઢીને કહ્યુ કે આ ઠેકાણેથી માછલુ પકડયુ આમ કહીને તે કડુ તળાવમા નાખ્યુ ત્યારે ગણાજીએ પૂછ્યુ કે તમે કડુ કયે ઠેકાણે નાખ્યુ? એટલે ગવજીએ બીજુ કડુ નાખીને કહ્યું કે આ ઠેકાણે નાખ્યુ તે જોઇને રાણોજી તથા બધા સરદારો અચરજ પામ્યા અને ગણાજીએ કહ્યુ કે એવા કીમતી કડા તમે નાખી દીધા પણ એ ઠેકાણે પાણી બહુ ઊંડુ છે, માટે તે કડા હાથ આવશે નહીં

ત્યારે ગવજીએ કહ્યુ કે તે કડા પાછા લેવા સારૂ મે નાખ્યાં જ નથી એ તો સિંચાણાની ચોટ જોઇને હુ ઘણો ખુશી થયો, માટે પચીસ હજારની કીમતના કડાં મે સિંચાણાને રીઝમા આપ્યા છે. નીતિમા કહ્યુ છે રાજાનો એવ રીતે ત્યારે તે ઠેકાણે ગનાએ જરૂર રીઝ આપવી જોઇએ માટે મે કડા આપ્યા

પછી તે મહેલમા જઇને ગાનતાન કરાવ્યુ પછી બીજે દહાડે દાણુપાણીનુ કરીને કસુંબો પીને બન્ને રાજા મોટી સભા ભરીને બેઠા. તે સમે મોટો પાળેગના ઓગ ચારણ, તે ગણાજીના પોળ બારોટ એટલે દસુદી હતા. તેઓએ આવીને વીરમદેજીના વખાણ કર્યાં અને સારી કવિતા કહી. ત્યારે રાવજીએ તેને લાખ પસાવ આપ્યો, અને બીજા કવિઓને પણ હજારો રૂપૈઆ વહેંચી આપ્યા એ રીતે ઉદયપુરમા આશરે એક મહિના સુધી રહ્યા.

પછી ગણાજીએ ગયા ત્યાના પોતાના ગોરને એક હાથી આપ્યો, તથા રૂ ૧૦૦નુ વર્ષાસન કરી આપ્યુ. અને તે સિવાય હજારો રૂપૈઆનુ દાનપુણ્ય કર્યુ

પછી ત્યાંથી નીકળ્યા અને જેપુર તરફ આવ્યા. ત્યાં ગજ-સિંહજીની બ્હેન હતા અને તેનો કુંવર સાત વર્ષનો ગાદીએ હતો. તેથી બાઇ વહીવટ ચલાવતા હતા. તેણે એવું ધાર્યું કે વીરમદેવજીએ મારા ભાઇને માર્યો, માટે તેઓને અહીં તેડાવીને દગાથી મારૂં. પછી તેણે રાવજીને ત્યાં તેડાવવાનો પત્ર લખ્યો અને માણસ મોકલ્યા અને કહેવરાવ્યું કે, ભાઈ ! મને મળ્યા વિના પરભાર્યું ઉદેપુર પધારવું નહીં.

પણ રાવજીને ત્યાં જવાનો ભરોસો પડતો નહોતો. પછી જેપુર પંદર ગાઉ પર રહ્યું ત્યારે બાઇએ જાણ્યું કે તેઓ પરભાર્યા ફરિ જશે, તેથી જેપુરના મુખ્ય કારભારીને તથા બીજા સારા માણસોને રાવજીના સામા મોકલ્યા. પછી તેઓએ ઘણી મનુવાર કરી, પણ રાવજીએ જેપુર જવાની મરજી જણાવી નહીં, અને કહ્યું કે મારે જરૂરના કામ સારૂ દિલ્હીએ પાદશાહની હજુરમાં જવું છે, માટે ત્યાંથી વળતા જેપુર આવીશું.

એવો જવાબ બાઇને પણ લખી મોકલ્યો. ત્યારે બાઇએ જાણ્યું કે રાવજી અહીં આવશે નહીં, માટે હું રાયસિંહજીનું વેર શી રીતે વાળી શકીશ ? પછી પોતાના કુંવરને સામા મોકલ્યા. ત્યારે રાવજીએ જાણ્યું કે હવે ગયા વિના છુટકો નથી, અને હું આ ભાણેજની સાથે જ ખાવાપીવાનું કરીશ, તેથી મને શી રીતે દગો કરશે ?

પછી રાવજી જેપુર પધાર્યા અને ત્યાં સાવચેતીથી રહેતા હતા. તેથી દગો કરવાનો જોગ બાઇને મળ્યો નહીં એક મહીના સુધી રહીને રાવજીએ રજા માગી, ત્યારે બાઇએ પોતાની મતલબ પાર પાડવા સારૂ વધારે દિવસ રાખવાની તાણ કરવા માડી.

પછી રાવજીએ ત્યાંના ભાટચારણોને એક લાખ રૂપૈઆ વહેંચ્યા અને તે બાઇને તથા કુંવરને ભારે શિરપાવ આપ્યો. બાઇએ તથા કુંવરજીએ રાવજીને શિરપાવ આપ્યો તેમાં જે વાગો આપ્યો તે વાગામાં ઝેર ચોપડ્યું હતું તે ઝેર એવું હતું કે શરીરે અડતા જ તે પહેરનારો મરી જાય.

રાવજીએ તે પોશાક તે વખને પંહેર્યો નહીં, પણ ગાંઠડી બંધાવીને ઊંટ ઉપર મૂકાવી. પછી ત્યાંથી નીકળ્યા તે કાંકરોલીએ આવ્યા. ત્યાં શ્રીનાથજીનું નવું ધામ તે વખને બંધાતું હતું. ત્યાં રાવજીને દિલ્હીએથી પાદશાહનું તેડું આવ્યું; ત્યારે પોતાના જનાનાને તથા બીજો સામાન ઇડર તરફ રવાના કર્યો. પછી પોતે છડી સવારીથી દિલ્હીએ પધાર્યા. પણ લડાઈનો સામાન સાથે રાખ્યો હતો અને ઇડરથી વધારે મંગાવ્યો હતો.

દિલ્હીમાં એક બે દિવસ રહ્યા પછી પાદશાહે હજુરમાં બોલાવ્યા અને પછી હુકમ કર્યો કે અટક જવું છે; માટે તમારો લડાઈનો સામાન લઇને ત્યાં જાઓ. ત્યારે રાવજીએ કહ્યું કે આપના હુકમ પ્રમાણે કરીશ, પણ મને ઘર મૂક્યાને એક વર્ષ થયું છે, માટે મારે ઘેર જવાની એક વર્ષની મને રજા મળવી જોઇએ. પછી આવીને હાજર થઇશ.

ત્યારે પાદશાહે વર્ષ એકની રજા આપી. એટલે રાવજી પોતાના મુકામ આગળ આવ્યા. તે સમયે સુરતનો એક મહા પંડિત રાજબ્રાહ્મણ હતો. તેણે રાવજી પાસે આવીને રાવજીની કવિતા કહી તેથી રાવજી ઘણા ખુશી થયા. તે બ્રાહ્મણ પાદશાહની કવિતા પણ કરતો હતો, તેથી તેને પાદશાહે માન આપેલું હતું, તેથી રાવજીએ તેને એક લાખ અને સત્તાવીશ હજાર રૂપૈઆનો શિરપાવ બક્ષીસ આપ્યો. તેણે રાવજીની ઘણી તારીફ કરીને કહ્યું કે આપ જેવા રાજા આજ હિન્દુસ્તાનમાં થોડા છે.

પછી તે કવિએ પાદશાહની આગળ પણ રાવજીનાં વખાણ કર્યાં. પછી પાદશાહની દૂર્મેં રાવજીને રાખડી બાંધીને ભાઈ કરીને બોલાવ્યા; તેથી રાવજીએ તેને કપડાં અને જરીઆન નીરપમલીનાં કરીને આપ્યાં, અને દૂર્મેંએ વીરમદેવજીને શિરપાવ આપ્યો; તથા પાદશાહે હાથી વગેરેનો શિરપાવ આપ્યો, અને રાવજી ઉપર પાદશાહ ઘણા ખુશી થયા અને પ્રથમ રાવ નારણદાસજીનો મેળાપ પાદશાહને

થયેલો ત્યારે તેઓનું શરીર પાતળું જોઇને પાદશાહે કહેવું જે અચ્છા, દુબળિયા રાવજી! તુમારા ચાર બેટા હે, સો ચારે આભકા થંભ જેસા હોયગા. એ વાત સંભારીને પાદશાહે વીરમદેવજીનાં વખાણ કર્યાં.

પછી રાવજી ઇડર તરફ પધાર્યા. ત્યા આવતા ભીલોડે મુકામ કર્યો અને પોતાના પધારવાની ખબર ઇડરમાં કરી; તેથી લોકોને ઘણો આનંદ થયો.

પછી રાવજીએ કહ્યું કે જેપુરથી આવેલો પોશાક લાવો. કાલે ઇડરમા જવું છે, માટે આજ તો તે પોશાક ધરશું. ખવાસે તે પોશાક હાજર કર્યો, એટલે રાવજીએ પહેર્યો; તેથી તેમાનુ ઝેર શરીરે ચડી ગયું અને ચાર ઘડીમા દેહ છૂટી ગયો.

તેથી મહા હાહાકાર થયો અને એ વાતની ઇડરમા ખબર મોકલી અને ભીલોડાની મગરી (ડુંગરી) ઉપર રાવજીને અગ્નિસંસ્કાર કર્યો. પછી ત્યા છત્રી કરાવી, તે હાલ સુધી છે.

રાણી ચંદ્રાવતજી તથા રાણી વાઘેલીજી વગેરે રાવજીનો પાઘ લઇને ઇડરમા સાત સતીઓ થઈ. પછી વીરમદેવજીના ભાઇ કલ્યાણ-મલજી ગાદીએ બેઠા.

ઇતિશ્રી વીરમદેવજીનું ચરિત્ર સંપૂર્ણ.

પ્રકરણ ૭ મું

રાવ પૂંજોજી અને ઈડર

વીરમદેવજીની ગાદીએ બેસવાનો હક્ક ભાઈ ગોપાળદાસજીનો હતો, પણ સરદારોએ મળીને કલ્યાણમલજીને બેસાર્યા ત્યારે ગોપાળદાસજી જઈને પાતશાહની ફોજ લાવ્યા તે આવતાં મીઓડ માડવે લાન મીયા સાથે લડાઈ થવાથી ત્યાં કામ આવ્યા તે ગોપાળદાસજીના વંશના વાંઝાસણામાં છે

પાંચમા ભાઈ શામળદાસજીના વંશના બોટાળી પાસે વસાઈ ગામમાં છે છઠ્ઠા ભાઈ કૃશનદાસજીના વંશના મોજે આખળવાડમાં છે સાતમા ભાઈ રતનસિંહજીનો વંશ નથી

કલ્યાણમલજીની રાણી વિનયાવતી ઉદેપુરના અને માણવતી બૂંદીના હતા તેઓ બ્રહ્માની ખેડમાં દર પૂનમે બ્રહ્માજીના દર્શને જતા હતા ત્યાં મોટો મેળો ભરાતો હતો એ રાણીઓનું રૂપ જોવા સારૂ તરસંગમાનો રાણો વાઘ બ્રાહ્મણને વેશે દેશમાં ગયો તેણે દક્ષિણા લેવા આનાકાની કરી તેથી જાહેર થયું પછી તેને ઈડરમાં કેદ કર્યો ત્યાં જતો ગુજર્યો પછી રાવે તરસંગમો લીધો કેટલેક ૬૦ ગામો સુધી તરસંગમો ગણ્યો વાવના કુંવર જેતમાલજીને પાછો આપ્યો અને ૩૦૦ ગામો ઈડર ખાલસા કર્યાં

રાવ કલ્યાણમલજી પછી રાવ જગનાથજી થયો એ વખતમાં ઈડરની જમેબંધી દિલ્હીની વતી અમદાવાદમાં ચૂકતી હતી અને વડોદરાનો વૈનાગ ભાટ હામી ભરતો હતો તેનું લેણું ઈડરના રાવ પાસે ઘણું થયું ત્યારે તે લેણું ખોટું કરવા સારૂ વૈનાગ ભાટને ઉતારે એક દાસી મોકલીને તેને માથે વ્યભિચારનો ગુનો મૂકીને તેને કાઢ્યો તે બારોટ વડોદરે જઈને પછી દિલ્હીએ પાદશાહ પાસે ગયો

અને સોનાના થાળમા પાણી ભરીને, આબાનું પાદડું તથા શેલડીનો કડકો તથા બાખરાના પાદડામા ખીસકોલી બનાવીને, તેના મોઢામા સાકરનો કડકો આપીને તે થાળી નજરાણામા લઈ ગયો.

ત્યારે પાદશાહે પૂછ્યું કે આનો ભેદ શો છે? ત્યારે તેણે કહ્યુ કે એક ઠેકાણે સોનાની થાળી જેવી જમીન છે. અને તેમા આબાના આડ ઘણા છે અને તેની કેરી પાકવા સારૂ જોઇએ તેટલી શેલડી પાકે છે. પણ બાખરાની ખીસકોલી સાકર ખાઈ જાય છે. માટે જો મારી સાથે ૫૦૦૦ સવાર આપો તો, તે દેશ હુ પાદશાહના કબજામા કરી આપુ.

ત્યારે પાદશાહે પાચ હજાર સવાર આપીને શાહજાદા મુરાદને સાથે મોકલ્યો. ત્યારે ઇડરના વકીલ દિલ્લીમા હતા, તેઓએ ઇડર લખી જણાવ્યુ કે દિલ્લીની ફોજ ગુજરાત તરફ આવે છે, અને તેની સાથે વૈતાળ બારોટ છે.

એટલે રાવ પોતે વૈતાળ બારોટનુ અપમાન કરેલુ તે વાત તો ગળી ગયા અને સામો દોસ્તીની રીતે એ બારોટ ઉપર ઇડરથી પત્ર લખ્યો કે અમને તમારો પાકો ભરૂસો છે, માટે અમારી ઉપર ફોજ આવતી હોય તો તમે અમને ચેતાવજો ત્યારે બારોટે લખ્યુ કે તમારે કશી ફિકર રાખવી નહીં. છતા એકદમ ઇડર ફોજ આવી અને કાંઈ લડાઈ થયા વિના ગઢ લીધો ત્યારે ગવજી ત્યાથી નાશીને પોળોમા જઇને રહ્યા. એ વિષે કવિતા છે

દોહરો—જગ ઓળ્યુ જગનાથિયે..... .....

....

છપય

सवत सतर प्रमाण, वर्ष बाळोतर वीमळ;
त्रीज तिथि रविवार, मास आसो वद निर्मळ;
शाहजादो मुराद, लेण गढ ईडर आयो;
वैताळ भाट वदियो वदण, कूड करी राय कढियो,

करषा रोपां काज, साथ जगनाथ सजायो,
पुंजराज अंग पडिया पछे, लोहाथळ ईडर लियो.

અર્થ: સંવત્ ૧૭૧૨ની મ વ અને આસો વદ ૩ ને રવિવારે શાહજાદો મુરાદ ઈડરગઢ લેવા આવ્યો તૈયાર લડાઈ કરવા સારૂ રાવ જગનાથે ફોજ સજી. પણ વૈનાળ ભાટે તેને લડવા દીધો નહીં, અને તે રાવને કપટ કરીને કાઢ્યો એ જગનાથજીનો દેહ પડ્યા પછી તેના દીકરા પુંજાજીએ તરવારના બળથી ઈડર પાછુ લીધુ.

પછી તેનો દીકરો રાવ પુંજાજી થયો તેણે પાદશાહ સાથે ઘણુ ઘણુ બહાદુરનુ કર્યું અને ઘણા મુગલોને માર્યા તેનુ ગીત આ છે.

ગીત.

रावे रहँस्या पठाण पड रण, ईडरिये दल आणी,
नाथ नाथ करती निशवासर, पाडे धाह पठाणी. १
पुंजेजी खळखेत पछडया, तणरी नहि तयोवी,
फन तणे दुःख भागीये फावण, चूमफरे मुख बीबी, २
जोध जडे यमधज्ज जणारे, खागरा हिला खाया,
मेली धाह दीये मूगलाणी, नाथ किसीधा नाया ३

અર્થ:—લડાઈમા રાવે પઠાણને માર્યા, તે પડ્યા, ઈડરમાથી ફોજ લાવીને. તેથી રાત દહાડો પઠાણોની સ્ત્રીઓ ખાવંદ, ખાવંદ, કરતી બૂમો પાડતી રહી. ૧

પૂંજાજીએ રણભૂમિમા દુષ્ટોને પછાડ્યા, તેઓના ઓસડ કે ઉપાય થયા નહીં ધણીના દુઃખથી કારણ ભાગીએ, એમ બીબીઓ મોઢે બૂમ પાડે ૨

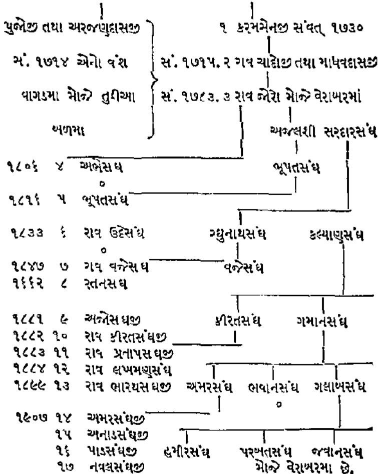
અને કહે કે જેની સાથે રાઠોડ લડાઇ કરે તે કેમ જીવે? કે જેઓની તરવારે રોહિલા પઠાણો ખાધા, એમ મુગલાણીઓએ નિસાસા મૂક્યા અને એઓનો ધણી જીવતો આવ્યો નહીં ૩

પ્રકરણ ૮ મું

ઈડરના રાજાઓનો પોળોનો કબજો

રાવ કલ્યાણમલજીની વંશાવળી

રાવ જગનાથજી તથા ગોપીનાથજી પોળોમાં સં. ૧૭૧૫

પૂંજાજી પછી અરજણદાસજીએ અમદાવાદ ઉપર ઘણો ત્રખો કર્યો. તેમની પાસે આશરે ૧૦૦૦ શિરબંધી હતા અને તંબુ ડેરા સહિત મોજે ધામોદની નાળમા આશરો પકડીને રહ્યા. એટલામા અમદાવાદથી મોજે દેવગીયાના રાજાનો કુંવર તથા વાસવાડાના રાજાનો કુંવર, અને લુણાવાડા, ડુંગરપર, એ રીતે ચાર રાજાના કુંવરો પોતપોતાને ઘેર જવા માટે નીકળેલા. તેઓએ આવીને રણાસણામા મુકામ કર્યો. ત્યા રણાસણાવાળાએ સારી ચાકરી કરી. પછી તેઓ રવાના થયા.

એટલામા એ કુંવરો આવ્યાની ખબર રાવ અરજણદાસને થઈ. ત્યારે તેમણે મુદ્દામ માણસ મોકલીને કહાવ્યુ જે મને મળતા જજો. તેથી કુંવરો ધામોદ ગયા અને મસલત કરી જે રણાસણાની જગા વિકટ છે માટે તે જો જગા રાવજીના હાથમા આવે તો ત્યા રહીને ઈડર તથા અમદાવાદ સુધી દોડ કરી શકાય.

એવો ઠરાવ કરીને એ કુંવરોના તથા રાવજીના મળીને આશરે ૫૦૦૦ માણસો સાથે લઈને તે સૌ મળ્યા અને રણાસણા ઉપર ત્રાવ આવીને પડી ધામોદ ગયા. ત્યારે રહેવરોનો સંદેશો આવ્યો જે અરજણદાસજી બહારવટે છે, માટે રખે આપણા ઉપર ફીતુર કરે. તેથી તેઓ સાવચેત રહ્યા.

એટલામા તો ધારણા પ્રમાણે એકદમ ફોજ આવી, તેવો રહેવરોએ ઝાપા આડા રહીને તોફાનો માર્યો, તેથી ચારે રાજાઓ પડયા. તેઓનાં નામ: (૧) રાવજી પોતે, (૨) ડુંગરપરનો કુંવર, (૩) લુણાવાડાનો કુંવર, (૪) દેવગીઆનો કુંવર; એ ૪ પડયા. ફક્ત વાસવાડાનો કુંવર જીવતો રહ્યો. તેણે ચારે રાજાની લોથો ઉપડાવી, અને ત્યાથી નાઠા તે પાછા ધામોદમા આવીને તેઓને અગ્નિદાહ કર્યો

રાવ અરજણદાસજીને પાચ વર્ષનો કુંવર હતો, તેને વાસવાડે લઈ ગયા અને મોજે ટુટિયા બગનો પટો થોડીએક ઉપજનો તેને કાઢી આપ્યો. તે વાસ હજી સુધી ત્યા આબાદ છે.

એ પ્રમાણે અરજણદાસજીની અવસ્થા થઈ. તે વેળા શરવણમા રાવ જગનાથજીના ભાઈ ગોપીનાથજી હતા. તેઓએ વખો કરીને ઈડર લીધું અને ત્યાથી અમદાવાદવાળાઓને કાઢ્યા, અને ગોપીનાથજી-એ ઈડરનું રાજ પાચ વર્ષ સુધી કર્યું. તેમાના ઉમરાવ રહેવરોમા રણાસણાના રહેવર ગરીબદાસજી હતા.

તે ગરીબદાસજી તથા ઈડરના કસ્બાતીએ એક સલાહ કરી. ગરીબદાસજીએ વિચાર્યું જે અહીં રાવજીનો અમલ જામશે તો અરજણ-સંઘજીનું વેર મારી પાસેથી લેશે; માટે તેમને અહીંથી કાઢીએ તો ઠીક. એવું ધારીને તેઓ અમદાવાદની ફોજ લઇને આવ્યા અને રાવજીને ઈડરમાથી કાઢ્યા.

તે ગોપીનાથજી પોતાની બે રાણીઓ, તેમા એક ઉદેપુરની અને બીજી પેથાપુરની વાઘેલીજી, તેઓને લઇને કોટ ઉપર ચઢીને નાઠા, એટલે કસબાતીઓ રાણીઓની કેડે થયા. ત્યારે રાવજી કળનાથ મહાદેવ તરફ નીકળી ગયા અને રાણીઓ ઈડરથી ચાર ગાઉ ઉપર ગોઝારીયા મગરા પાસે ફાટુ તળાવ છે, તેમા પડીને મરી ગઈ.

એ રાવજીને સવારોર અફીણનુ બધાણ હતુ. તે અફીણ ન મળ્યાથી વડાલીનો બ્રાહ્મણ કળનાથ મહાદેવની પૂજા કરવા આવેલો, તેને રાવજીએ પોતાના હાથના જડાવ સોનાના બે કડા આપીને કહ્યુ જે એક કડું તને બક્ષીસ આપુ છુ અને એકનુ અફીણ મને લાવી આપ; તે લઇને હુ મોજે સરવણ જઇશ. પછી જ્યારે ઈડરની ગાદી મળશે ત્યારે તને એક ગામ આપીશ.

પછી તે કડા લઇને બ્રાહ્મણ વડાલીએ ગયો અને પોતાની સ્ત્રીને તે વાત કહી. ત્યારે સ્ત્રીએ પાછા જવાની ના પાડી, તેથી તે ગયો-નહીં અને અફીણ વિના રાવ ગોપીનાથજી ત્યા મરણ પામ્યા. એ વાત આશરે સવત્ ૧૭૨૦ કે ૨૧ મા બની. અને ઈડરની ગાદી તેમના વંશમાથી છૂટી તે પાછી મળી નહીં અને ઈડરમા મુસલમાનનો અમલ થયો.

રાવ ગોપીનાથનો પુત્ર રાવ કરમમેનજી. તેની ઉમ્મર વ ૧૦–૧૨ ની હતી. તેણે સરવણમાં રહીને પોતાની ઉમ્મર પૂરી કીધી. તેના દીકરા બે થયા, તેમાં એક હળવદની ઝાલીજીનો કુંવર રાવ ચાંદો અને દાંતાની બારડજીનો કુંવર માધવસંધજી.

તે રાવ ચાંદો સરવણમાં મોટો થયો અને માધવસંધજીની મોં ઝાઇમાં મોજે એરણ આપેલું, તેથી તે એરણમાં મોટો થયો. પછી માધવસંધજી ત્યાંથી વખે નીકળ્યા; તે પોશીના પટામાં મોજે ચાંપલપર છે, ત્યાં અમદાવાદની ફોજ સાથે લડાઈ કરી. પછી જઈને વેગામરનો પટો દબાવીને ત્યાં રહ્યો. તેનો વંશ હાલ વેગામરમાં છે.

પછી રાવ ચાંદે ઈડરની ગાદી વાસ્તે ઘણો વખો કર્યો; પણ કાંઈ લાગ ફાવ્યો નહીં, ત્યારે છેલ્લી વારે નિરાશ થઈને પોળોમાં પડાર રજપુતોનો અમલ હતો ત્યાં પોતાનું સાસરું હતું. તે સસરાજીને એટલું લખ્યું કે મેં ઈડર વાસ્તે આજસુધી વખા કર્યા, પણ અમારા નસીબમાં નહીં, તેથી કશું વળ્યું નહીં. માટે હવે મારે કાશી પાસે જવાનું છે, માટે હું તમારો છેલ્લો મેળાપ કરવા સારૂ પોળોમાં આવું છું.

એવું લખીને ત્યાં ગયા અને એકએ મહીના સુધી ત્યાં રહ્યા. પછી કાશીએ જવા સારૂ નીકળ્યા અને પોળોથી ૪–૫ ગાઉ ઉપર મોજે સરસાઉ–પોશો નામનું છે ત્યાં મુકામ કરીને પોળોના ઠાકોરને પત્ર લખ્યો અને બીજો પત્ર પોતાના સરદારને લખ્યો જે હવે છેલ્લો મેળાપ કરવા સારૂ કાલે જરૂર આવજો, અને ગોઠ જમીને પાછા જજો.

પછી પોળોનો ઠાકોર ઘણી ખુશીથી મળવા ગયો અને રાતે ગોઠ જમવાની થઈ; ત્યારે ઘણો દારૂ પાયો, તેથી તેનાં બધાં માણસો બેભાન થયાં. એટલે તે રાવજીએ બધાં માણસોને તથા સસરાજીને મારી નાંખ્યા. પછી સવારમાં પોળોમાં જઈને પોતે ગાદીએ બેઠા. તે દિવસથી હાલ સુધી પોળોનું રાજ તેના વંશના હાથમાં છે.

હાલ પોળો પટાનાં ગામ આશરે ૬૨ છે, તેમાં ૪૫ આબાદ અને બીજાં ઉજ્જડ છે. ત્યાંની જમીન રતાશ ઉપર છે. તમામ પટાની જમીનમાં ત્રણ ભાગમાં ડુંગર અને એક ભાગમાં નાના ડુંગર છે.

પાણી ૧૫ થી ૨૫ હાથની ઉંડાશમાં છે. મોટી નદી કહેવા જેવી હરણાવ એ પટામાં છે. તે નદી બ્રહ્માની ખેડને પાદર થઇને સાબરમતીને મળે છે. અનાજ કુરીઆ, બંટી, વરી, શામળી, અડદ, માવરો, કોદરા, ચણા પાકે છે. તમામ ગામોમા ભીલની વસ્તી છે. ફકત ત્રણ ગામોમા કણબી છે. આખા પટામાં ફકત ઘોડાદરમા વાણીઆનાં ઘર ૫૦ છે. પટામાંથી કામઠીબંધ ભીલો ૪૦૦૦ સુધી મળી આવે. તેઓને રાવજી બોલાવે તો અમલ, તમાકુ વગેરે વગેરે આપીને પંદર દહાડા કે મહીના સુધી રહે. ૪૦ રજપુતો રાવજી પાસે નોકર છે; ૧૫ સિપાઇઓ છે. રાવજી પાસે ૫૦ ઘોડાં છે. એ પટામા કાઠની ઉપજ સારી છે. ત્યાનો કાઠ, વડનગર, વીસલનગર જાય છે.

રાવ ચંદ્રસંઘજીનો કાંઇક હક્ક ઇડરમા હતો, એવું કેટલાએક પરવાના ઉપરથી જાણવામા આવ્યુ છે.

પોળોમાં જૂનું શ્રાવકનુ દેહેરૂ આશરે ત્રણ લાખ રૂપૈઆનું છે. તે પઢાર રજપુતોના રાજ્યમા શેઠ વજેચંદે બંધાવેલુ છે. બીજું પોળોને આથમણે દરવાજે શરણેશ્વર મહાદેવનું દેહેરૂં છે. તેનુ કામ જોતા આશરે દોઢ કે બે લાખ રૂપૈઆનુ છે. તેના પત્થર અહમદનગરના છે.

અસલ જે પઢાર રજપૂતોનું રાજ્ય હતુ, તેમના ભાયાત પોળોના ઠાકોર હતા, માટે તે દિવસથી તે હાલ સુધી પોળો ઉપર કોઇની જમાબંદી વગેરે કોઇનો હક્ક નથી.

ત્યાં પહાડોમાં એક રસ્તો છે. તેને બન્ને છેડે મોટા દરવાજા છે. ત્યાં વજાનગર શહેર રાજા વજેચંદે વસાવેલું, તે ગામ તો ઉજ્જડ થયું અને તે દરવાજા ઉપરથી પોળો નામ રહ્યુ.

પછી ઈડરમા જોધપુરના ભાયાત મહારાજ આણદસઘજી તથા રાયમલજીનું રાજ થયુ તેની હકીકત હવે લખાશે

પ્રકરણ ૯ મું

ઈડરના હાલના રાજાઓની વંશાવળી[1]

સૂર્યવંશી રાજાનુ અયોધ્યામા રાજ હતુ તેના વંશમા રાઠોડ થયા અને તેમણે કનોજમા રાજધાની કરી એ વંશમા રાઠોડ શીયોજી થયા તેના કુવરો ૩ હતા અગતાનજી, સોનગજી અને અજજી એઓના હાથમાથી પાદશાહે કનોજ લીધુ ત્યારે તે ત્રણે ભાઈઓ ત્યાથી નીકળ્યા સોનગજી એ ઈડરના સામળીઆ સોડને મારીને ઈડર લીધુ અને અજજીએ દ્વારકા લીધુ અને અગતાનજી પાલીએ આવ્યા, ત્યારે તેઓના ભેગા સવાર ૫૦૦ હતા

ત્યા પલિવાળ બ્રાહ્મણોની વસ્તી ઘણી હતી તેઓએ કહ્યુ કે તમે અહીં રહો, અને આપના સવારો વગેરેનો પગાર અમે આપીશુ, અને તમે અમારો બદોબસ્ત રાખો પછી તેઓ ત્યા રહ્યા એવામા મંડોવરના તખ્ત ઉપર પઢીઆર રજપૂત હતો, તેઓના તાબામા પાલી હતી

અને પાલીનો એક ગૃહસ્થ બ્રાહ્મણ મગનીરામ નામે હતો, તે દક્ષણના હૈદરાબાદ તરફ રોજગાર વાસ્તે ગયો હતો તેની સ્ત્રી સ્વરૂપવાળી હતી તેને લઇ જવાનો વિચાર મંડોવરના પઢાર રાજાનો હતો

પછી એક સમે પાલીથી પૂર્વમા ત્રણ ગાઉ ઉપર પુનાગર માતા છે, ત્યા પાલીના બ્રાહ્મણની ઉજાણી હતી તેથી બધા બ્રાહ્મણો

---

1 (લખાવનાર- બારોટ દલા ગગારામ, રહેવાસી ગામ મારવાડમા કુંચાપદ, તાબે મેડતાના રાઠોડોના વહીવંચા તથા ગઢવી સવાઈરામ)

ત્યાં ગયા. ત્યારે તેઓના બંદોબસ્તને વાસ્તે રાઠોડો પણ ત્યા ગયા. એવામાં મંડોવરવાળો રાજા બે હજાર સવારો લઇને પાલીમા ગયો, અને પેલી બાઈ ઘેર રહી હતી, તેથી તેને લઇને ચાલ્યા અને પછવાડે લડાઈ કરવા સારૂ ૧૫૦૦ સવારો રાખ્યા. તેઓએ કેટલાક બ્રાહ્મણોને કબીલા સુધા મારી નાખ્યા. પછી રાઠોડો આવી પહોચ્યા અને લડાઇ કરી. તે લડાઇમા અસ્તાનજી કામ આવ્યા.

ત્યારે તેના કુંવર ધુંહડજી પંદર વર્ષની ઉમ્મરના હતા અને તે સમે ખડાગઢમા ગોહેલોનુ રાજ હતું. તેના કારભારી ડાભી હતા. તે ડાભી ખુટીને પાલીમાં રાઠોડ પાસે આવ્યા અને કહ્યુ કે અમને મોટું ઈનામ આપો તો અમે તમને ખેડનું રાજ અપાવીએ.

પછી એવો બંદોબસ્ત કરીને ડાભીએ કહ્યુ કે અમે ખેડમાં જઇને ગોઠ કરીશું અને તમને તેડાવીશુ, ત્યારે તમે ત્યા આવજો. પછી રાઠોડોએ ગોહેલ તથા ડાભી બન્નેને મારી કાઢીને ખેડનું રાજ લીધુ, અને ગાદીએ ધુંહડજીને બેસાર્યા. તેના રાયપાલજી, કનરાવ, જાલણશી રાવ, છાડોજી, ટીડોજી, સલખોજી, વીરમજી અને ચંડોજી, એ રીતે એક પછી એકના કુંવર થયા.

ચંડાજીના વખતમા પાદશાહે પઢીઆરો પાસેથી મંડોવર લઈ લીધુ અને ત્યા કરમા અલીનું થાણુ મૂક્યુ. ત્યારે પઢીઆર ઈંદાજીએ પોતાના રાજાની દીકરી ચુંડાજીને પરણાવીને કહ્યુ કે મંડોવર તમને દાયજામા આપીએ છીએ.

સોરઠો—**इंदोरो उपकार कमधां कदी न वीसरे**
चूडो चवरी चाड, दे मंडोवर दायजे.

અર્થ—ઇંદારનો ઉપકાર રાઠોડો કદિ નહીં વીસરે, જે ચુંડાજીને ચોરીએ ચઢાવીને પહેરામણીમા મંડોવર આપ્યુ.

પછી ચુંડાજીએ લડીને મંડોવર લીધુ. તે ચુંડાજીના દીકરા રિણમલજી થયા અને તેના ૨૪ દીકરા થયા હતા. તેમાથી ૧૫ વંશ

હાલ સુધી છે. અખેરાજજી, જોધોજી, ચાપોજી, પાતોજી, બાલોજી, રૂપાળોજી, નારણદાસજી, દુદોજી, કરણોજી, માલણોજી, મંડળોજી, કાંધલજી, બીદોજી, રઘુનાથસંઘજી, અને ચંદ્રસેનજી.

એ રણમલજી ચિતોડની લડાઈમાં કામ આવ્યા. પછી તેના કુંવર અખેરાજજી પાટની હતા. તેની મા અખેરાજજીને ૫ મહીનાના મૂકીને ગુજરી ગયા હતાં. ત્યારે જોધાજીની માએ અખેરાજજીને મોટા કર્યા હતા.

પછી ગાદીએ બેસવાનું મુહૂર્ત આવ્યું ત્યારે અખેરાજજી તેઓને પગે લાગવા ગયા; ત્યારે માએ આશીષ દઈને કહ્યું કે મારા દીકરા જોધાની સારી પેઠે તું બરદાસ્ત રાખજે. ત્યારે અખેરાજજીએ કહ્યું કે માનાજી[1] આપ ફરમાવો તો જોધાજીને ગાદી આપું. ત્યારે રાણીએ કહ્યું કે એવું તો મારી જીભે હું કહું નહીં. પછી ગાદીએ બેસવા સમે અખેરાજજીએ જોધાજીને ગાદીએ બેસાર્યા. અને જોધાજીએ સંવત્ ૧૫૫૫ ના જેઠ સુદ ૧૧ ને શનિવારે જોધપુર વસાવ્યું અને તેના કિલ્લાનું નામ ચિંતામણિ પાડ્યુ.

અખેરાજજીના કુંવર જેતોજી થયા. તેઓના વંશના હાલ સુધી જેતાવત અને કુંપાવતનાની સાખથી ઓળખાય છે.

અખેરાજજીએ નાના ભાઈને ટીલું કરીને ગાદીએ બેસાર્યા, માટે આજ સુધી જેતાવત હોય તે જોધપુરવાળાને તથા ઈડરવાળાને ગાદીએ બેસતી વખતે ટીલું કરે છે, કારણ કે હાલના ઈડરના રાજા પણ એ જોધાજીના વંશના છે, માટે તે એવો ચાલ રાખે છે.

જોધાજીના કુંવર સોજોજી થયા. તેના વાઘોજી, ગંગદેજી, માલદેજી, ઉદેસંઘજી: એ રીતે એક પછી એક કુંવર થયા. એ ઉદેસંઘજીને અકબરશાહે મહારાજ પદવી આપી. તેના સુરસંઘજી, ગજસંઘજી, જશવતસંઘજી, અજિતસંઘજી: એ રીતે અનુક્રમે ગાદીપતિ થયા.

અજિતસંઘના આઠ કુંવરો થયા: અભેસંઘજી, વખતસંઘજી, દેવીસંઘજી (એ દેવીસંઘજીને પોકરણના રાજાને ખોળે આપ્યા.)

આણંદસંઘજી, કીશોરસંઘજી, જોરાવરસંઘજી (ખેમસરના રાજાને ખોળે આપ્યા). આઠમા કુંવરને ખેરવાના રાજાને ખોળે આપ્યા. તેઓનું નામ માલૂમ નથી.

અજિતસંઘજીએ પાદશાહની ગાદી ઉપર ૭ જણને બેસાડ્યા અને પછી ઉઠાડી મૂકયા. પછી સાતમો મહમદશાહને બેસાર્યો અને સાત દિવસ સુધી દિલ્હીમા અજિતસંઘજી મહારાજની દૂહા ફરી હતી. જેપુરનો રાજા જેર(સ)લમરનો રાવ(ણો), ભાવલપુરનો નવાબ, શીરોહીનો રાવ અને શીખરાનો રાવ એ પાંચ રાજા અજિત-સંઘજીને શરણ હતા. પાદશાહને ગાદીએ બેસાડીને ત્રણ વર્ષ સુધી દિલ્હીમા રહીને પછી અજિતસંઘજી જેપુરમા આવ્યા અને કુંવર અભેસંઘજીને પાંચ હજાર સવાર સાથે પાદશાહની ચાકરીમાં દિલ્હીએ રાખ્યા.

પછી એક સમે પાદશાહ જમનાજીમા નાવ નંખાવીને અભે-મંઘજીને સાથે લઈ સહેલ કરવા બેઠા. તે નદી વચ્ચે જતાં અભેસંઘજીને નાંખી દેવા માંડ્યા, ત્યારે પૂછ્યુ કે મને શા વાસ્તે મારો છો ? એટલે કહ્યુ કે તમે વખતસંઘજી ઉપર કાગળ લખો કે અજિતસંઘજીને મારી નાખે; એવો પત્ર લખો તો તમને બચાવીએ. ત્યારે તેઓએ ભંડારી વાણીઆ રગનાથ પાસે એવો પત્ર લખાવ્યો કે હું તને નાગોરની ગાદી આપીશ અને તું અજિતસંઘને મારી નાખજે.

પછી તે કાગળ જોધપુર આવ્યો. તે વખતસંઘજીએ વાંચીને પોતાના બાપ અજિતસંઘજીને મારી નાખ્યા. તેની લાશ સાથે સતીઓ બળવા ગઈ ત્યારે ત્રણ કુંવરોને સાથે લીધા અને મંડોવર સ્મશાનમાં જઈને સરદારોને તે કુંવરો સોપ્યા.

તેમાં આણંદસંઘજી તથા રાયસંઘજી એ બે કુંવરો રોઇચાના કુંવરોના ભાણેજ હતા અને ત્રીજા કિશોરસંઘજી ભાટીઓના ભાણેજ હતા. એ ત્રણેને મામા ચહુવાણ માનસંઘજીને તથા દેવીદાનજીને તથા માનસંઘજીના કુંવર જોરાવરસંઘજીને સોપ્યા. તેઓને લાખ એકનો

પટો ગામ રોઈયાનો હતો, તે છોડી ત્રણ કુંવરોને લઈને નીસર્યા, તે જોધપુરથી પૂર્વમાં ૧૫ ગાઉ ઉપર ગામ ચાંદેલા છે ત્યાં જઈને મુકામ કર્યો.

ત્યારે મારવાડનું ગામ બરોડા છે, તેનો પટો દશ હજાર રૂપૈયાનો હતો. તેના ઠાકોર મોકમસંઘજીને વખતસંઘજીએ કહ્યું કે તમે પાછળ જઈને એ ત્રણ કુંવરોને મારી નાંખો અથવા પકડી લાવો.

પછી તે મોકમસંઘજી પોતાના આડસેં સવારોને લઈને ચડ્યા અને મોજે ચાંદેલે જઈને કુંવરોનાભેગા થયા. તેને આવતા જોઈને ઠાકોર માનસંઘજી, દેવીદાનજી અને જોરાવરસંઘજી એ ત્રણ જણ કમરો બાંધી, કચેરી કરીને બેઠા હતા અને તેઓના ઘરના આશરે બારસેં સવારો હતા. તેઓના ડેરા પાસે જઈને મોકમસંઘજી ઉતર્યા અને કહ્યું કે એ ત્રણ કુંવરો મને સોપો. ત્યારે માનસંઘજીએ કહ્યું કે તે તો સતીઓએ મને સોપ્યા છે. છતાં હું તમને સોંપું, પણ તેઓને તમે ત્યાં લઈ જઈને શા વાસ્તે મારશો? આ કટારી લ્યો અને અહીં જ તેઓને મારી નાંખો. ત્યારે મોકમસંઘજીએ કહ્યું કે ઠાકોર! તમે ઘણી કરી, અને મને પણ તમારા ભેગો ભેળાવ્યો. માટે હવે તો જે તમારૂં થશે તે મારૂં થશે. આમ કહીને મારવાડમાં ઓડાવળો કરીને ડુંગર છે ત્યા જઈને રહ્યા અને બહારવટું કરવા લાગ્યા. તેઓએ પોતાનો કબીલો મારવાડના વિકાનેર પ્રાંતમાં માતા કરણીજી ગામે દેશણોત પાસે છે, તે ચારણોની માતા છે, ત્યાં મેલ્યો. ત્યાં આજ સુધી એવો દસ્તુર હતો કે કોઈ મોટા રાજાનું ખૂન કરીને કરણીજી માતાને શરણે આવે તો કોઈએ પણ તેનું નામ લેવાય નહિ. એ માતાનો એટલો ડર હતો.

એવામાં રાજસ્થાન પટાવાળા ચાંપાવત ૪ જણ. સવાઈસંઘજી, માનસંઘજી, પ્રતાપસંઘજી અને જુજારદાસજી હતા, તેઓનો સાત હજાર રૂપૈયાનો પટો હતો. તેઓને મહારાજ અજિતસિંહજી સાથે કાંઈ બોલવું પડ્યું હશે, તેથી તેઓનાં ગામ જપ્ત હતા. વાસ્તે તેઓ પણ બારવટે

નીસરીને ઓડવજે ગયેલા હતા, અને તેઓના કબીલા પણ માતા હરણુજીને શરણ મૂક્યા હતા.

એવામાં દિલ્હીના પાદશાહની તીજોરી અજમેરથી દિલ્હીએ જતી હતી, તે ચંપાવતોએ પડાવી લીધી. પછી પેલા તેઓની ભેગા થયા, ત્યારે ચંપાવતોએ બે લાખ રૂપૈયા કુંવરોને સામધરમીપણાથી નજરાણે કર્યા અને કહ્યું કે અમે પણ કુંવરો સાથે રહીને વખો (બહારવટું) કરીશું. તે વારે કુંવર આણંદસંઘજીએ કહ્યું કે મને રાજ મળશે ત્યારે તમને ત્રણેને પટા આપીને હું રાજી કરીશ; કેમકે તમે તમારા સામધરમી છોઃ ચહુવાણ માનસંઘજી વગેરે, તથા જોધા મોકમસંઘજી વગેરે, અને પ્રતાપસંઘજી વગેરે ચંપાવતો. એ રીતે એ ત્રણેને એવો દિલાસો આપ્યો. પછી તેઓ મારવાડમાં લુંટફાટ કરવા લાગ્યા.

જ્યારે અભેસંગજીને પાદશાહે જમનાજીમાં ડર લગાડીને અજિતસંઘજીને મારવાનો પત્ર લખાવ્યો હતો, ત્યારે પાદશાહે અભેસંઘજીને ઈડર પરગણું બક્ષીસ આપીને નવ મોહોરોનો લેખ કરી આપ્યો હતો. તે લેખ લઈને પરોત જગુજી દિલ્હીથી જોધપુર જતા હતા. તેને ગામ મેડતા પાસે જતા આ બહારવટીયા પકડીને ડુંગર પાસે લઈ ગયા. ત્યારે પરોત જગુજીએ કહ્યું કે મને દિલ્હીએ જવા દો, તો પાદશાહની તથા મહારાજની હજુરમાં અરજ કરીને ઈડરનો પટો હું તમને અપાવીશ.

એ વાતના સોગન ખાઇને જગુ પરોત દિલ્હીએ ગયો અને મહારાજ અભેસંઘજીને કહ્યું કે તમારા ભાઇઓ મારવાડને લુંટીને ખરાબ કરે છે, માટે તેઓને ઈડરનો પટો આપો અને આપણા બાવીશ પરગણામાંથી કોઈ પણ પરગણું છેલ્લી વારે તો આપવું પડશે, માટે ઈડર પરગણું આપીને સમાધાન કરો.

પછી ઈડરનો લેખ આપ્યો તે પરોતે જઇને બહારવટીયાઓને આપ્યો. એ બહારવટીયાનું ગીત છે, તેમાં એક એવું વાક્ય છે કે

मरुधरा मथी दधि जेम माने–મતલબ કે માનસંઘજીએ મારવાડ દેશ સમુદ્રની પેઠે મથન કર્યો હતો.

એ સમે ઉદાવત લાલસંઘજી બોરસદના નવાબની ચાકરીમાં ત્રણસો સવારો સુધાં હતા. તે મારવાડમાં રજા લઇને પોતાને ઘેર જતા હતા. તે ઈડર મુકામે રણમલ તળાવ પાસે ઉતર્યો.

તે સમે ઈડરનું રાજ દેશાઈ મોતીચંદ વખતચંદ વાણીઆ વગેરે સ્વતંત્ર રાજાની પેઠે કરતા હતા. તે દેશાઈ આવીને લાલસંઘજીને મળ્યા અને કહ્યું કે ઈડરનું રાજ તમને આપીએ. ત્યારે તેણે કહ્યું કે ઈડરનો પટો તો પાદશાહે હમણાં જ અભેસંઘજીને આપ્યો છે, માટે આપણાથી લેવાય નહિ; પણ તેઓના ભાઇ આણંદસંઘજી વગેરે બહારવટે ફરે છે, તેઓને અહીં લાવીએ. આમ કહી લખત વગેરેથી પાકો બંદોબસ્ત કર્યો

પછી તે ઓડવજે કુંવરો પાસે ગયા અને કહ્યું કે અમે ઈડરના દેશાઇઓ સાથે બંદોબસ્ત કરીને આવ્યા છીએ, માટે આપ ત્યાં પધારો.

ત્યારે જેતાવત અદેરામજી તથા કુંપાવત અમરસંઘજી પણ એ કુંવરો પાસે ચાકરીમાં હતા. પછી ત્યાંથી ફોજ જમાવીને ચાલ્યા. તેમાં આશરે પાંચ હજાર માણસો હતા.

આવતાં હરિસોઇ પરગણાના રોહીડા ગામને પાદર મુકામ કર્યો. ત્યારે પોશીનાના વાઘેલા ઠાકોરે કહ્યું કે ઈડર તરફ ફોજ જવા દઇશું નહિ કેમકે તે રાવજીનું છે. એમ કહીને રસ્તો બંધ કર્યો. ત્યારે ત્યાં બોલાચાલી ચાલી અને કહ્યું કે રાવજી તો જોધપુરમાં રહે છે અને અમને પાદશાહે નવ મોહોરોનો લેખ ઈડરનો કરી આપ્યો છે, માટે તમે અમને શા વાસ્તે રોકો છો?

ત્યારે વાઘેલે કહ્યું કે અમે ઈડરના રાવજીના પટાવત છીએ, તે માટે તમને ઈડરમાં જવા દેશું નહીં. ત્યારે ઠાકોર પ્રતાપસંઘજીએ અને માનસંઘજીએ કહ્યું કે તમારી દીકરીનું સગપણ મહારાજ આણંદસંગજી વેરે કરાવીએ અને તમારે છે તે કરતાં ૧૨ ગામનો પટો

ત્યારે અપાવીએ. ત્યારે પોશીનાના વાઘેલે કહ્યું કે મહારાજ પ્રથમ અમારી દીકરીને પરણે અને મોજે ધનાળ વગેરે ૧૨ ગામનો પટો લખી આપે, તો પછીથી જવા દઈશ.

પછી તે પ્રમાણે કર્યું અને પોશીને કબીલો રાખીને ઈડરથી મોતી દેસાઈને તેડાવીને તે સાથે બંદોબસ્ત કરીને સંવત ૧૭૮૫ ના ફાગણ સુદ ૭ ને દિવસે ઈડરમાં પેઠા,

એવામાં ઈડરના તખ્ત વાસ્તે રાવજી પોળોમા રહીને લૂંટફાટ તથા બહારવટું કરતા હતા. બે વરસ જતાં ઈડરમા રાજ જામ્યું.

તે પછી બોરસદના નવાબ ભાઈઓના ટંટાથી નાશીને ઈડરમા મહારાજ આણંદસંઘજીની મદદ માગવા આવ્યો; ત્યારે મહારાજે પોતાના સરદારોના અભિપ્રાય લઈને પોતાના બે ભાઈઓને સરદારો સાથે આપીને નવાબની કુમકે મોકલ્યા. તે સરદારોનાં નામ ચહુવાણ માનસંઘજી, તથા તેનો કુંવર, જોરાવરસંઘજી, ચંપાવત સવાઈસિંઘજી, ચંપાવત પ્રતાપસંઘજી, જોધા ગોકમસંઘજી, જેતાવત અદેરામજી, ચંપાવત છત્રણદાસજી, એટલા સરદારો લઈને બન્ને કુંવરો સાથે ગયા. અને કુંપાવત અમરસંઘજી અને ચહુવાણ અમરસંઘજી અને ચહુવાણ દેવીસંઘજી ઈડરમા મહારાજ પાસે રહ્યા.

બોરસદ આગળ મોટી લડાઈ થઈ અને સામેથી તોપોનો માર ઘણો ચાલ્યો. તેથી દશ દિવસ સુધી કિલ્લો લેવાયો નહિ. પછી તેના કારભારીને ફૂટવીને ત્રણ દરવાજા ઉઘડાવીને અંદર પેઠા.

એ લડાઈમા કુંવર જોરાવરસંઘજીને તલ્વારોના બે ત્રણ ઘા વાગ્યા, પણ તે જીવતા રહ્યા અને ઈડરના ૫૦ માણસો મરાયા અને સો મૂઆ. પછી છેલ્લી વારે જિત કરીને નવાબને ગાદીએ બેસાર્યો. ત્યારે નવાબે રાયસંઘજીને કહ્યું કે પરગણામા મારો અમલ સારી પેઠે ચલાવીને પછી તમે ઈડર પધારજો, ત્યાં સુધી તો અહીં રહેવું જોઈએ. તેથી માસ આઠ સુધી ત્યા રહ્યા.

એવામાં પોળોમાં રાવળજીએ પોતાના સરદારો એકઠા કર્યા. તેમાં ગામ રણાસણના ઠાકોર શાખે રહેવર તેઓ તથા માનપરના ઠાકોર, સરડોઇના, રૂપાળાના, અને ઘોરવાડના રહેવરોને આસપાસના ભોમીઆ રાવળજી પાસે ભેળા થયા. તેમાં પોશીનાના વાઘેલા ગયા નહોતા. એ સરદારોએ કહ્યું કે અમે જઇને સામધરમીપણાથી લડીશું અને તમને ગાદી એપાવીશું; પછી તો તમારૂં નશીબ હશે તેમ થશે; એમ કહીને તે સરદારો ગામ દેશોતરમાં ગયા. ત્યાં ડાભી રજપુતોનાં ૪૦૦ ઘર હતા.

એ સમે ઇડરમાં ઘણુંક કસ્બાતીઓનું જોર હતું. તેમાં નાયક અને ભટી એવી બે કોમના હતા. તેઓનાં ઘર આશરે ૧૫૦૦ હતાં, અને ઇડરના દરવાજાની તથા ચોરાની સોંપણી તેઓને હતી. તેઓ ઉપર પત્ર લખીને સલાહ કરી, પછી તેઓ ઇડર આવ્યા.

સંવત ૧૭૮૭ ના શ્રાવણ વદિમાં તે રહેવરોએ ઇડર લીધું; ત્યારે મહારાજા આણંદસંઘજી પોતાનો જનાનો લઇને પોતાના સરદારો સહિત ડુંગર ઉપરના કિલ્લામાં ગયા. ત્યાં પણ દબામણી થઈ ત્યારે પેલી તરફની બારીએથી સરદારોએ જનાનો વિદાય કર્યો અને મહારાજા આણંદસંઘજી ઘોડીને દરવાજેથી નીસરીને કિલ્લાથી ઉત્તરમાં ફરીને જનાના ભેગા થવા ચાલ્યા.

તેઓની કેડે રહેવરોના સવારો પહોચ્યા, અને લડાઈ થઈ. તે સમે મહારાજા સાથે થોડા સવારો હતા. તે પણ જુદા જુદા પડી ગયા અને શત્રુઓ કાંઇક વેગળા હતા. ત્યારે મહારાજે નગારીને કહ્યું કે ડંકો કર; એટલે આપણા સવારો આવી પહોચે. ત્યારે નગારીએ કહ્યું કે આપણા સવારો વેગળા રહી ગયા છે, તેઓ તરત આવી સકશે નહિ અને ડંકો સાંભળીને શત્રુઓના સવારો આવી પહોચશે. પછી મહારાજે બે ત્રણ વાર ગુસ્સે થઇને કહ્યું કે તું મારો હુકમ કેમ તોડે છે? ડંકો કર. ત્યારે નગારીએ ડંકો કર્યો. એટલે તેના ઉપર શત્રુઓનાં ત્રણસેં ઘોડાં આવી પહોચ્યાં અને મહારાજાની હજુરમાં

રહેનાર દેવીસંઘજી પ્રથમ કામ આવ્યા અને કુંપાવત અમરસંઘજી ઘાયલ થયા. નગારાવાળો રામદાન હતો તે કામ આવ્યો. પછી મહારાજનો ઘોડો અને મહારાજ પણ કામ આવ્યા; અને બીજા કોઈ નાશી છુટયા; અને રહેવરોએ ઈડર કબજે કર્યું. મહારાજની રાણીઓ શીરોઇ પરગણામા ગામ રોહીડે જઈને સતીઓ થઇ. તેમા એક તો સોનંગરીજી, બીજી વાઘેલીજી અને એક દાસી સતી થઇ. તેની છત્રીઓ ત્યા છે.

गीत—अखत उछळे बाण, फवाळवे आरती,
सबळ गज गाह घीवाह सामो;
आणंद महाराज गढ परणते ईडरे,
भरे हद जान देवीदान मामो १

અર્થ:—બાણ રૂપી અક્ષત ઉછળ્યા અને તલવાર રૂપી આરતી થઇ, અને જોરાવર હાથીઓ વચ્ચે પેસીને વિવાહમા સામો ઇજને મહારાજ આણંદસંઘજી ઇડર ગઢને પરણ્યા દેવીદાન મામો બેહદ જાનમા મળ્યો. ૧.

दुगाघी चुकावता घाव दुणादीये,
भाणने सारथी कहे भाळो;
ईंद्र ज्यु वींद अजमालसुत ओपियो,
विहरी ढाल फतमाळवाळो. २

અર્થ:—લાગો ચૂકાવી આપના બમણા ઘા દીધા, ત્યારે અરૂણે સૂર્યને કહ્યુ કે આ જુઓ, અજમલનો દીકરો આણંદસંઘ ઇંદ્રની પેઠે વર થઇને શોભ્યો. ૨

सिधवा राग गवरी जोतो शोहला,
घीर रण धकावता पाव धरता;
धूरता झूरता येहि धीधायका,
कमध मछरीक अरज्ञोक करता ३

અર્થ:—ત્યા સિંધુ રાગ અને કાળિકાએ શોરલાં ગાયાં, અને ધીર નરો રણક્ષેત્રમા ધકારના પગ મૂકતા હતા, સ્થિરતા અને શૂરતા, પીધેલા થઇને ચાલતા હતા. રાઠોડ અને ચૌહાણ શત્રુઓની ઝીક કરતા. ૩

> गढपति सरग भाणेज मामो गया,
> फरण ग्रभवासरा टाळ फेरा,
> मुह चढे लडेवा आवेया मांडहा,
> करां वखाण चहुवाण केरां. ४.

અર્થ:—તે ભાણેજ અને મામો એ બન્ને રાજા સ્વર્ગમા ગયા, ગર્ભવાસમાં ફરવાના ફેરા ટળ્યા; ચડે મોંઢે લડવા આવીને મંડયા, એ ચહુવાણનાં શાં વખાણ કરૂં ? ૪.

મહારાજ આણંદસંઘજી મરાયાની વાતની ઓરસદમાં મહારાજ રાયમંધજીને ખબર થઇ, ત્યારે તેમણે શિરબંધી રાખીને ઈડર ઉપર આવવાની તૈયારી કરી અને ગામ મુનાઇએ આવ્યા. ત્યાં ચાર મહીના સુધી રહીને લૂંટફાટ કરવા લાગ્યા. પણ દાવ ફાવ્યો નહીં.

ત્યારે વિજાપુરના બારોટ કેશરીસંઘ તથા દાવડના બારોટ અનોપચંધને મહારાજ રાયમંધજીએ બોલાવીને તેઓને શિરપાવ આપીને કહ્યું કે આ સાભર કાંઠાની નવ જાગાઓવાળા કોળી ઠાકોરો રાવજીની તરફ છે. તેમાં ઘંગેળના મકવાણ, આગલોળના રાઠોડ, વક્તાપરના મકવાણ, ખેડાવાળાના મકવાણ, પરબપોળના મકવાણ, કડોલીના મકવાણ, તાજપરના પરમાર, દેહોલના મકવાણ અને હાંપુના પરમાર, તેઓને મળીને તમે ખૂટવો અને કહો કે અમો ઈડર લઇએ ત્યારે તમારે ગવજી તરફથી ઠાલા બંદુકના અવાજ કરવા, અને અમારી સાથે સલાહ રાખવી.

પછી તે બારોટોએ જઇને તેઓને ખૂટાવ્યા અને મહારાજ રાયમંનજીએ કેટલાએક દહાડા સુધી ગામ મુનાઇએ રહીને બહારવટું

ટેર્યું. પણ તે ગામ દૂર પડવાથી પછી ગામ બડોલીએ રહીને બહાર-વટું કર્યું અને ત્યાં મારવાડી વગેરે દશ હજાર માણસોની ફોજ જમાવી, અને ઈડરના ભરી અને નાયક એ બન્ને કોમના કસ્બાતી-ઓને ફૂટવ્યા, અને તેઓને પટા તથા જાગીર આપવાનો દિલાસો આપ્યો. ત્યારે કસ્બાતીઓએ કહ્યું કે પ્રથમ તમારે અમારા કસ્બામાં આવવું.

પછી રાયસંઘજીએ પોતાની ફોજ ચારે તરફ મેલી અને પોતે તથા સરદારો ચહુવાણ માનસંઘજી તથા તેના કુંવર જોરાવરસંઘજી તથા જોધા ઠાકોર ગોકમસંઘજી, ચંપાવત પ્રતાપસંઘજી તથા સવાઈ સંઘજી, અને માનસંઘજી તથા જીવણદાસજી: તે સર્વે હરોલ ગામમાં ભેળા થઈને ઈડરના ડુંગરમાં મહારશાહની ટુંક ઉપર ૧૩૦૦ માણસો સુધાં ચડ્યા અને પછી ઈડરમાં ઉતરીને કસબામાં આવ્યા. એટલે સરદારોએ મહારાજ રાયસંઘજીને પૂછ્યું કે કેમ કરવું છે?

ત્યારે મહારાજે ફરમાવ્યુ કે મામાજી માનુસંઘજીને પૂછો, અમારા માલિક તો એ છે. એટલે માનસંઘજીએ કહ્યું કે કસબાતીઓને પણ મારી નાંખવા, એટલે નિષ્કંટક રાજ કરીએ.

પછી કસ્બાતીઓના આશરે ૧૦૦૦ માણસો મારી નાંખ્યાં. પછી કિલ્લા ઉપર હલ્લો કરી અને રહેવરોને મારીને કિલ્લો હાથ કર્યો; ત્યારે કેટલાએક રહેવરો નાશીને પોતાને ઠેકાણે ગયા અને રાવજી પોળોમા ગયા, અને મહારાજ આણંદસંઘજીના કુંવર રાવસંઘજી ૭ વર્ષની ઉમ્મરના હતા, તેને ગાદીએ બેસાડીને રાયસંઘજી રાજ-કારભાર કરવા લાગ્યા. રહેવરોના હાથમાં આશરે આઠ મહીના સુધી ઈડર રહ્યું હશે.

પછી મહારાજ રાયસંઘજીએ ગામ રણાસણના ઠાકોર અદેસંઘજી ઉપર ચડાઈ કરી. ત્યા જતા રસ્તામા કોઈ ભીલે કહ્યું કે મહારાજ આપની સવારી રણાસણે લડવા જાય છે અને રણાસણના ઠાકોર અદેસંઘજી તો મરણ પામ્યા અને તેનો કુંવર ગાદીએ બેઠા.

તે વાત સાભળીને મહારાજને ઘણી દિલગીરી ઉપજી તે મારો શત્રુ તેને મોતે મુઓ, ને મારે હાથે મુઓ નહીં તે ઘણુ માઠુ થયુ પછી તે સમાચાર કહેનારને તીર મારી મારી નાખ્યો અને રણાસણ જઈને ગામને ઘેરો ઘાલ્યો સવત્ ૧૭૮૦ ની સાલમા એ વાત બની

ત્યારે રણાસણનો ઠાકોર નાશીને પુણાવાડે સોઝ કરીને પોતાની બહેન પરણાવી હતી ત્યા ગયો અને મહારાજ રાયમલજી દોઢ મહિના સુધી ત્યા રણાસણમા રહ્યા અને ત્યા થાણુ તથા કુભા ભગીને મેલીને રણાસણના ૨૪ ગામ ખાલસા કરીને, રૂપાલ પાસે ગામ આણુદરૂ ખાલસાતુ હતુ, ત્યા ડુગરી ઉપર કિલ્લો બધાવ્યો તેનુ નામ રાયગઢ પાડ્યુ ૧૭૮૯ મા એ કિલ્લો ચણાવ્યો અને ત્યા ઘોડા ૧૦૦ તથા સો પાળાનુ થાણુ મેલ્યુ અને મહારાજ શ્રી ઈડર પધાર્યા પછી તે રહેવરોને અને ગઢડોને હરરોજ લડાઈ ચાલતી હતી

ગીત

निग्रदीह नगारा घीह मटे नह घड जाघ राजवे घटे,
नत फौजो गजवघ मटे नह, मारूरे ना घघ मटे १

અર્થ:—રાત દહાડો નગારાનો ધમકારો મટે નહીં અને બહાદુરોના દિન ઓછાય નહિ, રોજ હાથીઓની ફોજો મટે નહિ અને મારવાડીની લડાઈ મટે નહિ ૧

आ कळ ते घढतेह न आखो, चडते पडते खेत चडे,
पढिया पाखे सासन पडशे, पडे घणा तद साझ पडे. २

અર્થ:—આખો દહાડો અથડાતા અને લડતા જાય, ચડતા પડતા પણ રણક્ષેત્રમા ચડે, કોઈ માણસ મુવા વિના સાજ પડે નહિ ઘણા માણસો મરે ત્યારે સાજ પડે. ૨.

दळ जूहे जघ वाळ दहु दश, झातर पाखर रमसोळ,
वेदी कहेर मटरी काळो, घर ईडर वाळो घमरोळ.

અર્થ:—દશે દિશાઓમા દેશની પેઠે ફોજો જોડાય, ઘણા તીર અને પાખરની રેળ થાય, આવો કાળો કહેર કે દહાડે મટશે ? અને ઇડર દેશનો ધમરોળ ક્યારે મડશે ? ૩

आथ धव भल क भलां आसाराधा, सोहणा भला के सथ,
रेहेवर भला के राठघड, हैमर भला के भला हय. ४

અર્થ:—અને હથીઆર ભલા કે લડવૈયા ભલા ? એ સરદારો ભલા કે સોબતીઓ ? એ રેહેવર ભલા કે રાઠોડ ભલા ? અને ઘોડા ભલા કે હાથી ભલા ? ૪

धाहां पडे उपडे धमसां, राहां खडे न काम रडे;
सोह्द पडे लडे दळ सामा, धरती हाथ न कडे घडे ५

અર્થ:—ફોજો ઉપડે ને ત્રાસ પડે, રસ્તા ચાલે નહિ અને કામ સરે નહિ, ફોજ સામા લડીને સરદારો પડે, પણ દેશ સ્વતંત્ર થઈ કબજે થઈ શકે નહિ ૫

પછી ઇડરની ગાદીએ મહારાજ રાનસઘજીને રાખીને, રાયસઘજીએ મોડાસામા પોતાની રાજધાની તથા મહેલ વગેરે કર્યા અને પોતે કબીના સુધા ત્યા રહેતા હતા

એ રણાસણા પાચ વર્ષ સુધી ઇડરના ખાલસામા રહ્યુ પણ રેહેવરો ઘણા હેરાન કરતા હતા, તેથી દેસોતર વગેરેના ગામ સર ખાલસે રાખીને બાકીના બાર ગામ સહિત રણાસણા પાછુ આપ્યુ

તે વાતને પાચ વર્ષ થયા પછી પૂનાના મરેઠાની ફોજ આવી તેમા જતકુંની ઓરત સુખતીઆર હતી એ ફોજમા આશરે ૧૫,૦૦૦ માણુસો હતા. તેણે મોડાસે આવીને કહ્યુ કે ખડણી આપો ત્યારે મહારાજ રાયસઘજીએ ખડણી આપવાની ના કહી

એવી તકરાર ચાલતી હતી ત્યારે ફોજની માતેક બાઇએ કહ્યુ કે મહારાજ રાયસંઘજી બહુ રૂપાળા છે, માટે મારે જોવાની ઇચ્છા

છે, માટે તેઓ આવરી કરીને અમારી ફોજની નજીક પધારે તો ખંડણી માફ કરું

તે વખત ગાયકવાડએ કબૂલ કરી નહિ. પછી એક ગમે ફોજનો બીગની પાસા ઉપર પખાલ ભરીને જતો હતો, તેને દેખીને મહારાજ ગાયકવાડએ કહ્યું કે આ પાડો તીરથી વીંધાય કે નહીં ?

એટલે બીગતીએ ફોજમા જઈ ખૂબ પાડી, તેથી ૫૬૨ હજાર મરેલ તેજ વખતે ચડીને આવ્યા, અને ગામમા મારનારી ૧૫૦ હતા તે માયા ગયા. તરત જ મહારાજ ગાયકવાડ પોતાના જનાનાને લઈને નાસીને કપાલ પાસે ગાયગઢ ગામ છે ત્યા આવ્યા. ત્યાથી પછી ગમો આવ્યા, અને મોડાસા મરેઠાઓના હાથમા ગયું

તે વખતે ચાપાવત જગન્નાથજી કામ આવ્યા તથા ચાપાવત પ્રતાપસંહજી ઘાયલ થઈ પડ્યા હતા, તેને રાજા જાણીને મરાઠાએ પાલખીમા બેસાડીને સાથે લીધા ને અમદાવાદ લઈ ગયા અને કેદમા રાખ્યા.

પછી તેના દંડના રૂપિયાની ત્રિષ્ટિ એંશી હજારની થતી હતી, તે રૂપિયાના ભિટ લઈને છડિગથી વિદાય કર્યાં. એવામા અમદાવાદના કેદખાનામાથી એક ચાકર પ્રતાપસંહજીને લઈને નાઠો, તે પેથાપર પાસે પેલા ભિટને ને તેને ભેટ થઈ એટલે તે ભિટ પાછા વાળીને ઈડરમા આવ્યા ત્યારે મહારાજ ગાયકવાડએ પ્રતાપસંહજીને કહ્યું કે આ એંશી હજાર રૂપિયા તમારા નામના કાઢયા છે, તે તમે લઈ જાઓ, એટલે પ્રતાપસંહજીએ કહ્યું કે મહારાજ માટે રૂપિયા જોઇએ નહિ ખાવન, રોટી બોળી આપો છો

પછી સરદારોએ ભાંજઘડ કરીને રૂપિયા ચાળીસ હજાર ખજાને નખાવ્યા અને ચાળીસ હજાર પ્રતાપસંહજીને આપ્યા એ પછી રાજ્ય જામ્યુ ત્યારે જે પોતાના સરદારો હતા તેઓને ચાકરીને બદલે પટા આપ્યા તે સંવત્ ૧૭૯૭ ની સાલથી આપ્યા

૧ પ્રથમ મુડેટીનો પટો ચહુવાણ માનસંહજીને આપ્યો

૨ ચાદરણીનો પટો ચાપાવત સનાઈસંઘજીને આપ્યો
૩ મહુનો પટો ચાપાવત પ્રતાપસંઘજીને આપ્યો
૪ ગાદીઓનનો પગ જેતારામ અદેરામજીને આપ્યો
૫ ટુટોદનો પટો કુપાવત અમરસંઘજીને આપ્યો
૬ વડીયાનીનો પટો કુપાવત બાદરસંઘજીને આપ્યો
૭ ભેરણનો પટો જોધા અદરસંઘજીને આપ્યો
૮ ભાણપર પટો ઉદાવત લાનસંઘજીને આપ્યો

એ સમે ઈડરમા કાકો રાયસંઘજી અને ભત્રીજો રાવસંઘજી એ બન્ને બિરાજતા હતા ત્યારે સરદારોએ વિચાર્યું કે એક મ્યાનમા બે તલ્વારો સમાય નહીં, માટે કોઈ સમે રમે દગો થાય વાસ્તે તે બન્ને હાલ જૂદા પડે તો સારૂ પછી તેનો વિચાર કરવા સારૂ ચ[illegible]ણની હવેલીમા બધા સરદારો એકઠા થયા એ સમે રાયસંઘજીની ઉમ્મર આશરે ૧૧ વર્ષની હતી અને કુપાવત અમરસંઘજી મહારાજ રાય સંઘજીને કહેવા લાગ્યા કે, મહારાજ ! ગુન્હો માફ કરો તો કહુ પછી કહ્યુ કે સહુ કોઈ કહે છે કે એક મ્યાનમા બે તલ્વારો સમાય નહીં માટે એક રાજધાનીમા બે રાજવીઓથી રહેવાય નહીં, વાસ્તે આપે બીજા ગામમા પધારવુ જોઈએ

ત્યારે રાયસંઘજીએ કહ્યુ કે એવુ મારી આગળ કોઈ કહેલુ નથી, ફક્ત તે કહ્યુ, માટે મારે અહીં રહેવુ નહિ અને તારે પણ અહી રહેવુ નહિ એમ કહીને રાયસંઘજી રાયગઢ પધાર્યા અને કુપાવત અમરસંઘજી મારવાડમા ગયા અને તેમનો ટીંગાઈનો પટો ચાપાવત માનસંઘજીને આપ્યો

એ અમરસંઘજીને મારવાડમા પટો મળ્યો નહિ, ત્યારે ત્યા ૭ વર્ષ સુધી રહીને પાછા ઈડરમા આવ્યા, ત્યારે તેને ગામ મળીયો તેનો પટો આપ્યો

તે અમરસંઘજીના કુવર શેરસંઘજી તથા ધીરતસંઘજીને ઉ[illegible]નો પટો આપ્યો પછી મહારાજ રા[illegible]સંઘજીએ ચપાવત પ્રતાપસ

દીકરા મકનસંઘજી અને તેના બે દીકરાને પટા આપ્યા. તેમાં ફતેહસંઘજીને મહુનો પટો અને ખુમાણસંઘજીને વાંકાનેરનો પટો આપ્યો. તથા ભટી જેતસંઘજીને ગામ ટોટડા આપ્યું અને તે ચાંપાવતના જ્જ્સામાં ભળ્યા.

વળી તે મહારાજે ચાંપાવત ગમાનસંઘજીને ગામ ચીબોડું આપ્યું. તે મહુના જ્જ્સામા ભળ્યો. ચાંપાવત અભેસંઘજીને ગામ બેટાળી આપ્યું. તે આપઅખતીયાર છે. ગામ મુનાઇ ભટીને આપ્યું, તે કુંપાવતના જ્જ્સામાં ભળ્યા. ગામ પુનાશણ શીશોદીયા મહાસંઘજીને આપ્યું. તે હાલ કુંપાવતના જ્જ્સામાં છે; પણ આગળ ચાંપાવતના જ્જ્સામાં હતા. ગામ મેંપ જેતાવતને આપ્યું.

તે પછી મહારાજ રાયસંઘજી ગુજર્યા, એટલે મહારાજ રાવસંઘજીના વારામાં મોડાસા, બાયડ, હરસોલ એ ત્રણ પરગણામાં પેશવા સરકારનો અરધો ભાગ ઠર્યો, તેની વિગત જે—

તે વખતમા રેહેવરો તથા પાળોના રાવજી વગેરે ભૂમિયા મળીને પેશવાની ચાળીશ હજારની ફોજ ઇડર ઉપર લાવ્યા અને ઇડર નજદીક ફોજે પડાવ કર્યો. તે ફોજના માલેક આપા સાહેબે કહ્યું કે કાં તો ત્રણ પરગણાં અમને લખી આપો, નહિ તો ઇડર છોડો; કારણ કે આણંદસંઘજી તથા રાયસંઘજી વચ્ચે ઇડર જ્જ્સો સહિયારો હતો. તેમાં રાયસંઘજીનો વંશ નથી; માટે તેનો ભાગ સરકારને બક્ષીસ આપો ત્યારે દરબારે ચાંપાવત સિવાય સર્વે સરદારોને બોલાવીને પૂછ્યું. ત્યારે સરદારોએ કહ્યું કે આ વખતે ફોજનું જોર ઘણું છે, માટે લડવું નહિ અને એ ત્રણ પરગણામાં અરધો ભાગ આપવો

પછી લખત કર્યું અને દરબારની સહી થઈ અને સર્વે સરદારોએ મતાં કર્યા, અને તે લેખ આપાજીને આપ્યો. ત્યારે આપાજીએ કહ્યું કે કોઇનું મતું કરવું બાકી છે? ત્યારે કહ્યું કે ચાંપાવતનું મતું નથી થયું, તે જોઇએ ખરું.

ત્યારે આપા સાહેબનું તેડું ચાંપાવતને ગયું. એટલે ચાંપાવત સૂરજમલે કહ્યું જે ફોજમાં દશ હજાર પ્યાદાંનો માલેક જાનમહમદ આરબ છે તેની બાંહધરી આપે તો હું આવું. પછી તે પ્રમાણે બાંહધરી લખાવી લઇને સૂરજમલજી ૫૦૦ સવારો લઇને આપા સાહેબ પાસે ગયા, અને તંબુમા બેસાડીને આપા સાહેબે લખત દેખાડીને કહ્યું કે આમા બધા સરદારોનાં મતાં થયા છે, માટે તમારૂં મતું કરી આપો.

પછી સૂરજમલજીએ તે લખત વાચીને તરત ફાડી નાંખ્યું અને કહ્યુ કે મહારાજ તો પાટના ધણી છે, પણ દાંતના ધણી તો અમે છીએ, માટે એમ નહિ થાય. પછી બાંહધરીને કહ્યું કે મને ગામ ચાદરણીએ પહોચાડો. પછી તેણે ત્યા પહોચાડયા.

તેવામાં પેશવા સરકારને શરીરે કસર થવાથી ખેપીઓ આવ્યો જે ફોજને તરત પૂને બોલાવી છે, તેથી તે ફોજ પાછી ગઈ, પણ તેઓ કેટલાએક ગામોમા થાણા મૂકી ગયા.

પછી અહમદનગર વગેરેમાથી સરદારોએ થાણા ઉઠાડી મૂકયાં અને જે જે ઠેકાણે થાણા રહ્યા તે તે ઠેકાણે પેશવાનો ભાગ થયો. એ વાત સંવત્ ૧૮૪૨ મા બની. પછી સંવત્ ૧૮૪૭–૪૮ માં મહારાજ રાયસંધજી દેવ થયા, તેઓના બારમાને દહાડે કુંવર ભવાનસંધજી ગુજર્યા. તે ભવાનસંધજીની ઉમ્મર ૩૬ વર્ષની હતી.

એ ભવાનસંધજીએ કુંવરપદે ચાપાવત સૂરજમલજીને દગો કરીને સંવત્ ૧૮૩૬ ની સાલમા મારી નાખ્યા હતા. તેનુ કારણ જે ઈડરમા એક દિવાન અને એક પ્રધાન હમ્મેશા હોય છે. તેથી સૂરજમલજી પ્રધાનપણું કરતા હતા. તે આપઅખતીઆરી કરવા લાગ્યા, ત્યારે ભવાનસંધજીએ તેને મારવાનો વિચાર કર્યો, ત્યારે તે વાતની મહારાજ રાયસંધજીને ખબર પડયાથી તેઓને મના કરી. પણ કુંવરે માન્યું નહીં અને કાંઈ બહાનું કરીને સૂરજમલજીને ડુંગર ઉપર રૂઠી

રાણીનું ભાગી ગામ છે ત્યાં લઈ ગયા અને ત્યાં તરવારના ઝખમથી મારી નાંખ્યા.

સોરઠો—ચાંપા ચૂક કરે, નેં રદ જો મારત નહિ.
ગુજ્જર ધરાધરે, કરતે નો સુજો કમધ. ૧

અર્થઃ—જો ચૂક કરીને રાજા ચાંપાવતને મારત નહિ, તો રાઠોડ સૂરજમલ ગુજરાત દેશ મહારાજાને ઘેર કરી આપત.

પછી સંવત્ ૧૮૪૮ માં ભવાનસંગજીના કુંવર મહારાજ ગંભીરસંગજી ગાદીએ બેઠા. તેઓનો જન્મ સંવત્ ૧૮૩૫ માં થયો હતો, માટે તેઓ તેર વર્ષની ઉમ્મરના હતા.

મહારાજ રાયસંગજીના કુંવરો પાંચ હતા, તેઓનાં નામઃ મોટા ભવાનસંગજી, બીજા જાલમસંગજી, તેને મોડાસા પરગણું મળ્યું હતું, તેનો વંશ નથી. ત્રીજા સગરામસંગજી, તેઓને અહમદનગર મળ્યું. પાંચમા અંદરસંગજી, તેઓને ગામ સુઅર વગેરે મળ્યાં.

જ્યારે ભવાનસંગજી ગુજર્યા ત્યારે કાકો જાલમસંગજી ગંભીર-સંગજીને ખોળામાં લઈને ગાદી ઉપર બેસતા હતા અને રાજ કરતા હતા. એવામાં બધા સરદારો ચાંપાવતની હવેલીએ એકઠા થયા અને દિવાનજી, વીજાપરના નાગર મહેરામનજી હતા તે પણ સરદારો ભેગા થયા; અને વિચાર્યું જે એક મ્યાનમાં બે તરવારો સમાય નહિ, માટે આપણે જાલમસંગજીને કહેવું જોઈએ કે તમારે ગાદી ઉપર બેસવું નહિ. ગાદી ઉપર તો મહારાજ ગંભીરસંગજી બેસે.

પછી એ રીતે મહારાજ જાલમસંગજીને કહ્યું ત્યારે જાલમસંગજીએ પૂછ્યું કે મને શી સલાહ આપો છો ? ત્યારે સરદારોએ કહ્યું કે તમે રાજવી છો, અમે તમને શી સલાહ આપીએ ?

એવું સાંભળીને અંદરસંગજી સિવાય રાજવી ત્રણ ત્રણ ભાઈઓ ઉઠ્યા અને પોતાના ઘોડા તથા પાળા લઈને નીસર્યા. તે સગરામ-સંગજી અહમદનગર ગયા અને જાલમસંગજીએ મોડાસા લીધું. અમર-સંગજી આપક ગયા.

એ રીતે મહારાજ ગંભીરસંઘજી નાના હતા, તેથી કાકાઓ વગર આપ્યે જગ્યાઓ દબાવી બેઠા. પછી એ બાબત બાલેટર સાહેબ-ની હજુરમાં સાદરે ફરિઆદ ચાલતી હતી. તે સાહેબ સંવત્ ૧૮૭૯ માં સાદરાની ગાદી ઉપર આવ્યા હતા, અને સંવત ૧૮૮૧ માં ગયા. ચોથા અંદરસંઘજી આંખે અપમ હતા. તેથી હજુરમાં રહ્યા. તેઓને સુઆરનો પટો મળ્યો હતો.

અહમદનગરના મહારાજ સગરામસંઘજી કહ્યા, તેઓના કુંવર કરણસંઘજી અને તેઓના તખતસંઘજી થયા, તેને જોધપુરની ગાદી મળી.

સુઆરના મહારાજ અંદરસંઘજી, તેના હમીરસંઘજી, નાહરસંઘજી, સરદારસંઘજી, અને ભીમસંઘજી, એ ચારે ભાઇઓ વિદ્યમાન હતા.

જ્યારે ગંભીરસંઘજી મહારાજની ઉમ્મર ૧૮ વર્ષની થઈ ત્યારે એટલે સંવત્ ૧૮૫૩ આશરેમાં મહારાજે કહ્યું કે ત્રણ ભાઇઓ વચ્ચે બે પરગણા આપું, પણ ચાર પરગણા દબાવી પડયા છે તે ખાવા દઈશું નહિ. આમ કહીને લડવા સારૂ ફોજ તૈયાર કરીને ઈડરથી પાંચ ગાઉ ઉપર હીંગળાજ ગામ છે ત્યા મુકામ કર્યો.

ત્યારે અહમદ નગરના સગરામસંઘજી તથા મોડાસાના જાલમ-સંઘજી એ બે મળીને મહારાજ સામા લડવા આવ્યા અને ત્યા લડાઈ થઇ. તે વખતે બને તરફ તોપો પણ હતી. તેથી બને તરફનાં ઘણાં માણસ મરાયા; પણ સાઝે લડાઈ બંધ રહી અને બીજે દહાડે મહેરાણ તથા ચાપાવત અને જોધા પછવાડે હતા તેઓ આવી પહોચ્યા, અને તેઓએ સામાવાળા ઉપર પત્ર લખી મોકલ્યો, જે હવે તમારા સામા અમે લડવા આવ્યા છીએ, માટે તમારે તૈયાર થવું. અમે અહમદનગર પણ છોડીશું નહિ.

એવામાં મહારાજ ગંભીરસંઘજીના પટાવત ટીંટાઈના ઠાકોર ભવાનસંઘજીએ પીરતોલ બે ચાર દિવસ ઉપર ભરેલી, તે ઉપર બદામ મૂકીને વછોડવા માંડી, પણ છૂટી નહિ, એટલે પધારી સ૬

કરીને વછેરાનાં પીસ્તોલ છૂટી, તેથી હાથ ફાટી ગયો; તેથી ખોટા શુકન જાણીને મહારાજ ગંભીરસંઘજી ફોજ લઇને પાછા ઇડર ગયા. અને ભવાનસંઘજીને ટીંટોઇ તરફ લઇ જતાં ગામ મઉ પાસે ભવનાથ મહાદેવ પાસે દેહ છૂટયો.

પછી મોડાસાના મહારાજ જાલમસંઘજીએ પોતાની આસપાસનાં પારકા છત્રાના ગામો દબાવવા માંડ્યા. આમલીઆરાનાં, તથા માલપરના રાઠોડનાં તથા મોનપરનાં અને સરડોઇ વગેરેનાં રેહેવરોનાં ગામ દબાવવા સારૂ મારવાડી વગેરેની ફોજ ભેળી કરી.

એ પ્રથમ માલપુર ઉપર આશરે સંવત્ ૧૮૫૫ મા ચડાઇ કરી; ત્યારે માલપરના રાઠોડ પાસે ૮૦૦ સરબંધી હતા, અને મહારાજ જાલમસંઘજી પાસે ૫,૦૦૦ માણસોની ફોજ હતી. તે માલપરવાળા સાથે મહારાજે ત્રણ દિવસ સુધી લડાઈ કરી. આખર માલપરના ઠાકોર ગંભીર જાલમસંઘજીને મારીને માલપરમાંથી રાઠોડોને કાઢીને ગાદીએ પોતે બેસીને આઠ મહીના સુધી અમલ કર્યો અને તેનાં ગામોમાં થાણા બેસાડ્યા. એટલે તે રાઠોડો બહારવટે નીસર્યા અને મોડાસા પરગણાનાં ગામો બાળવા માંડ્યાં; અને લોકોને હેરાન કર્યાં ત્યારે માલપરની સલામી રૂ. ૬૦૦ અને માંગોદીના રૂ. ૫૦૦) લેવા ઠરાવીને તે ગામો રાઠોડોને પાછાં સોપ્યાં. તે સ્વર્ગવાસી જાલમસંઘજીના કુંવર રાવળજી તખતસંઘજીએ પાછાં આબાદ કર્યાં.

સંવત ૧૮૮૧ માં કુંવર ઉમેદસંઘજી દેવ થયા. તેની સાથે તેમની બે રાણીઓ તથા એક દાસી સતી થઈ. તે કુંવરજી સીતળાના રોગથી ગુજર્યા. તેની ઉમ્મર વર્ષ ૨૭ ની હતી.

સતી થયેલી રાણીઓ: (૧) ધરોળના ઠાકોર રતનસંઘજી ચહુવાણની દીકરી, (૨) માનસાના ઠાકોર પીથુજી ચાવડાની બેન, (૩) રાખેલી ખવાસણ. એ ૩ સતીઓ થઇ અને બીજી બે રાણીઓને સત આવ્યું નહિં; તેનાં નામ: (૧) વાંસવાળાની રાજાની દીકરી,

(૨) દેવગીઆના રાજાની દીકરી. એ વિધવાઓ પોતાના પીયરમાં છે.

કુંવર ઉમેદસંઘજીનું ગીત

देण मोज आधार गज याज अतबूथियां,
ग्यान गंभीरसुत समत गृढो;
चाय चित रपण चहुवाण अर चावडा,
घभो सुरपत तणो वेणवृढो. १

અર્થ:—કવિઓને ગરાસ, હાથી, ઘોડા ઘણા આપનારો, ગૂઢ જ્ઞાનવાળો, સુબુદ્ધિવાળો, ગંભીરસિંહનો પુત્ર, તેનુ મન ચાહીને રાખનારી ચહુવાણી તથા ચાવડીજી તે સુધા ઇંદ્રનો વૈભવ લેવા ગયો ૧

साल सम घादियां द्रवण दल सापणे,
झाल अरडाडणो घगां बल झोक,
तरण जेम भाल उघोलकारी तवां,
लाल सतियां सहित गयो सरलोक २

અર્થ:—શત્રુનુ સાલ, દુશ્મનની ફોજ તોડનારો, તલ્વારના જોરથી શત્રુને ઝાલીને કાટનારો, જેનુ કપાળ સૂર્યના જેવુ તેજસ્વી છે તે લાલ સતીઓ સુધા દેવલોક ગયો ૨

करी ओदय हरी अक्षा उपर फहां,
जरी न हस्त पातां गरजसा भेद;
राणियां तलक साथे करी राठवड,
अमरची परी अंद्र हुवो उमद ३

અર્થ:—પૃથ્વી ઉપર શુ છે? એમ જાણીને ખોટી કરી, અને નદીઓને સમુદ્રની ભેટની પેઠે રાણીઓમા મુખ્ય રાઠોડજી સાથે જઇને દેવની અપસરા થઇ અને ઉમેદસંઘ ઇંદ્ર થયો ૩

चमर दलतां थफां साम चहुवाणरी,
आय कयो घाणरो करन पद नाण;

धणी होय मालिया कुंवर जोधाणरो,
भुवन शक तणे हिंदुवाणसे भाण. ४

અર્થ:—માથે ચમર ફરતાં છત્રા ચહુવાણીનો ધણી, કવિઓની દોલત, નિશાની ગખવા સારૂ, ધણી થઈને જોધા કુળનો કુંવર આવ્યો, જાણે ઈડરને ઘેર હિંદુઓનો સૂર્ય. ૪

सूर अर शशी लग हरोगज माहरो,
परम पद, पामसि असी पूरो:
मेटशे यभो सुर तणां उमेदसी,
मेटशे पछय गौलोक मूरो. ५

અર્થ:—ગજ્જધંધના કુળનો સૂર્યચંદ્રની અવધ સુધી મોક્ષ પામશે એવો પૂરો, ઉમેદસિંહ દેવનો વૈભવ લેશે, પછી તે ગોગે ગૌલોક જશે. ૫

એ કુંવરનું મોત સાભળીને ઈડરમા રાવળ રઘનાથ ભૂધર ઔદીચ્ય બ્રાહ્મણ નાણાવટી હતો, તેને ગભરાટ થયો, કે દરબારશ્રીની વૃદ્ધાવસ્થા છે, માટે તેમના પછી આપણો ધણી કોણ થશે? એવી ઉદાસીથી કોડી સાથે માથું પછાડ્યું, ત્યારે કોડી ઉપર સોદાનો દસ્ત-શેરો હતો તે ગબડીને તેના માથા ઉપર પડ્યાથી માથું ફૂટી ગયું, તેથી તે મરી ગયો, તેથી તેના દીકરાને દરબારે મોજે માથાસુણ બક્ષીસ ત્રાંબાપત્રે લખી આપ્યું છે; તે હાલ સુધી ખાય છે.

સંવત્ ૧૮૮૮ ના શ્રાવણ શુદમાં લાલજી જવાનમંધજીનો જન્મ થયો. તે પછી આશરે ત્રણ માસ જતા મહેરબાન આસકીન સાહેબ-ની સવારી ઈડરમાં આવી; ત્યારે મહારાજ ગંભીરમંધજીએ તે સાહેબ-ને દરબારમાં બોલાવીને સર્વે સરદારો સમક્ષ કુંવરજીને લાવીને સાહેબને ખોળે આપ્યા; અને કહ્યું કે હવે મારી તો વૃદ્ધાવસ્થા છે, માટે આ કુંવર હું તમને સોંપું છું, તેને તમે રાજ્ય કરાવશો તો કરશે.

ત્યારે સાહેબે મહારાજને હિમ્મત આપી પછી સંવ્ત
ના શ્રાવણ વદી ૧૧ ને રોજ મહારાજશ્રી ગંભીરસંઘજી
ત્યારે ૧૩ મતી થઇ અને કુવરજી જવાનસંઘજી માતાજી
પુલકુવરજી કુવરને મોટા કરવા સારૂ રહ્યા

કવિત્ત

पडे नक्षत्र भुवपंथ धरा कन्है, कपन हद धर,
सुरभी निशा सहाय, शब्द कठित विललातकर,
ईंद्रव्रषा तुछ अंब, व्रपा अनमंत उपलवद,
तेजखंड भये तंड, गड घुमंड मारुतह,
अस उदूघट ओसुगन आगमन, हा भावी वल होय हो
तण माट हुवो ओतम वपु, भूप भाणकुल भाण भा १

અર્થ—જે વર્ષમા મહારાજ ગભીરસંઘજી દેવ થયા, તે વર્ષમા પૃથ્વી તરફ તારા ખર્યા, ધડાકા થયા, ભૂકંપ થયો, પૃથ્વીગાયો ની રક્ષા મૂકીને, કરૂણ શબ્દ દુઃખથી કરતી હતી ઇંદ્રે થોડા પાણીનો વરસાદ કર્યો અને વૃષ્ટિ માથે પથરા એટલે કરા પડયા માર્તંડ જે સૂર્ય તે તેજભંગ થયો આ પવન ઘણા ધુમાડીઆ ખાતો હતો એના અઘટિત અપશુકન ભવિષ્ય થવાના થયા, અને હોનાર બનાવનુ જોર થયુ તેથી સૂર્યવંશી સૂર્ય જેવો રાજા ઉત્તમ દેહ એટલે દેવ રૂપ થયો ૧

भूपत पडे गभीर अभग हिंदु आण उजागर,
सुनी सबे रनियास, हरखी सतियां कहे हरहर,
तवे वंश तारवा, सथा मह्न पखां सदाया,
साथ करो मामरो निसि होत असो नृपराजरो
हुओ प्रभात हलामणो २

અર્થ—હિન્દુઓમા જાગતી જ્યોત જેવા અને અડગ ગંભીરસંઘજી રાજા પડયો, તે વાત સાભળીને રાણીવાસની બધી રાણીઓ સતિયો હરખીને શિવ શિવ કહેવા લાગી અને તેઓ વશને તારવા સારૂ અને માબાપ

તથા સ્વામી અને એ ત્રણે કુળને ઉજળાશ ચઢાવવા સારૂ કહેવા લાગી કે સ્વામીનો સાથ કરીએ વાત એવી રીતે ગઈ, પછી ગજાધિરાજનું પ્રભાતે સિધાવવુ થયે

गजनाद घणकार, तात झणकारत वामा,
महक महक वावलु डहक परताल ददामा,
अभगल भगल असो नसो तण घडी वरतायो,
जण वनितारो जूथ सयूह जातरा सिधायो
सो गंभीर नृप सतिया सहित, हा हसत मुख हँडली,
ले चल्यो अस्त पामण कजे, मयंक उडुगण मडली ३

અર્થ—વણુમાર શબ્દની ગર્જના થઈ તેવામા સરોદા વગેરેની તાતના ઝણુકાર થયા નાગાણી નોબતો ત્રહક ત્રહક વાગવા લાગી કરતાલા અને નગરા ડહક ડહક વાગ્યા અમગળિક સમે એવુ મગળિક થયુ તેવુ ઘડીએ વર્તાયુ અને જે સ્ત્રીઓનો જથ્થો રાજા સહિત જાનાએ ગયો તે વેળા ગભીર રાજા સતિયો સહિત જાણે હાથીના મોરા આગળ હાથણીઓ ચાલી અથવા જાણે કે અસ્ત પામવા સારૂ ચદ્રમા તારાઓની મડળી લઇને ચાલ્યો હોય તેમ સ્વર્ગે સચર્યો

हा हस्ती हींडती, आणद करती उक सति
पग पग जस पावती क्रमे अश्वमेध करती,
दान पुण्य दे यति नेह तोडती पुरनर
ध्यान साम धरती, पड मानती तृणपरि
कुण बिरद प हि सतिया कहु, पण में पहडी पारखी
आ स्त्रीओ अबला अधर, आ सबला शूर सारखी ४

અર્થ—તે સ્ત્રીઓ હસતી હસતી હીંડતી આનદ કરતી અને ઉત્કઠા ધરતી પગને પગને જશ પામતી, અને અશ્વમેધ યજ્ઞ જેવુ કામ કરતી દાન પુણ્ય કરતી અને શહેરથી તથા રૈયતથી સ્નેહ તોડતી સ્વામીનુ ધ્યાન ધરતી અને પોતાના શરીરને તણખલાના જેવુ

મણતી; આ સતીઓની ટેક કેના જેવી કહું? પણ મેં એવી પરીક્ષા કરી કે બીજી સ્ત્રીઓનાં નામ અબળા કહેવાય, પણ આ સબળા શૂરવીરા જેવી છે.

अंतथान उपरी आय सतियां अणयारे,
पतंग करी प्रणाम आदि कय ए उचारे,
हे दिनकर! हे देव! सह तुम सति सुहाइ,
शुध इडर सामरो सामतण थान सदाइ
कर जोड अरज वदन करे उर धर ध्यान अनूपरा,
मरडा अश कति हाली मसत, अरडरथी रहो उपरा. ५

અર્થ:—અંતસ્થાન એટલે સ્મશાન ઉપર તે સમે સતીઓ આવી અને સૂર્યને પ્રણામ કરીને પ્રથમ એવી કયા બોલી કે હે સૂર્ય! હે દેવ! તમે સતિઓના સાચા મદદગાર છો, અમારા સ્વામી શુધ ઈડરનો ઠેકાણેજ હજો અને અમે હમેશા તેની પૃથ્વીમા હજો; એ રીતે હાથ જોડીને વદન કરી, અરજ કરી, મનમા ઉત્તમ ધ્યાન ધરીને ને શક્તિઓ મરડાઇને ઉત્તમ થઇ ચાલીઓ, ને નિર્ભય થઇને ચિતા ઉપર રહી.

भूपत धन्य भाटीयां पृथ्वी जस थास प्रमाणां,
शीसोदा धन्य साख, सार धन्य हे चहुयाणां.
धन्य साख चावडा, उमर सौ भाग्य वडाले,
धणी साथ घरुथ धडे, पावक तन सती मजाले.
कहे साख साख धन्य धन्य कवि इ पति धन्य नृप तो वरणियां
सामरो नाथ भवसिंधुसे, तारण झो का तरणियां ६

અર્થ:—ને રાણીના પિતા ભાટી રાજા ધન્ય છે, જેનો વશ પૃથ્વીપ્રમાણ રહ્યો છે. વળી શીશોદીઆની શાખને ધન્ય છે અને ચહુવાણની શાખને ધન્ય છે, ચાવડાની શાખને ધન્ય છે, કે જેઓનો

આડંબર અને સૌભાગ્ય મોટાં છે. સ્વામીની સાથે અચળ ધારણાથી સતિઓએ અગ્નિમાં શરીર બાળ્યાં. કવિ કહે છે કે તે દરેક શાખને ધન્ય છે અને જે સ્વામી તેને પરણ્યો તેને પણ ધન્ય છે, જાણે કે ભવસાગરમાં સ્વામીનું નાવ તારવા સારૂ હોડીઓ ઝૂકી.

> मंड वंश मरजाद मंड आनंद अतिय मन,
> मंड रसन हरि मंत्र मंड वैराग्य साधुजन;
> मंड कंप कायरा मंड क्षत्रिय पुरुपातन,
> कमध मंड यद कीत, कीत कर मंड सुजस क्रम.
> वड मंडि मसार विच, साम साथ तन छंडियां,
> पतनी गंभीर चितापरे, प पग मंडे मडियां. ७

૧ અર્થ:—વંશની મર્યાદા માંડી, અને મનમાં અતિશય આનંદ માંડ્યો, જીભે હરિ નામનો મંત્ર માંડ્યો, અને સાધુ જનના મનમાં વૈરાગ્ય માડ્યો, કાયરને કંપ થવા માંડ્યો, ક્ષત્રીઓને શૂર ચડવા લાગ્યું, રાઠોડોની અચળ કીર્તિ માંડી, અને કીર્તિ કરે એવાં સુજશનાં કર્મ માંડ્યા. સંસાર વચ્ચે મોટો ધર્મ માંડીને, સ્વામીની સાથે શરીર છોડ્યાં. ગંભીરશંઘજીની પત્નીઓએ ચિતા ઉપર પગ માંડવાથી એટલા વાનાં મંડાયાં.

તે સતિઓનાં અને તેમના પીયરનાં નામ

૧. દોલતકુંવરી: મારવાડના ગામ એશિયાના ભાટી, તે જેસલમેરવાળાના ભાયાતની દીકરી.
૨. જશકુંવરી: ઇડરવાડાના ગામ ધરોળના ઠાકોર રતનશંઘજીની બહેન.
૩. અજબકુંવરી: દેવગીયાના શીશોદીયા સામતસંઘજીની દીકરી, પ્રતાપગઢ પાસેના.
૪. લાલકુંવરી: વસવાળાના રાવજી વજેસંઘજીની દીકરી.
૫. તખતકુંવરી: માણસાના ઠાકોર સમળસિંહજીની બહેન.

૬. ચંદાકુંવરીઃ ઈડરવાડામાં ગોરલના ઠાકોર જાલમસંઘજીની દીકરી.
૭. વદનકુંવરીઃ માળવામાં ગામ મોયીના ભટીની દીકરી.

મહારાજ ગંભીરસંઘજી પડયા પછી માસ ૭ જતાં મહેરબાન આસકીન સાહેબે પોતાની સ્વારીનો મુકામ ત્રણ મહીના સુધી ઈડરમા રાખ્યો અને તે રાજાને માથે કરજ હતું, તથા પટાવતો હરકત કરતા હતા, માટે સાહેબે ઈડરમા જપ્તી મેલી અને સંવત્ ૧૮૯૦ ના જેઠ માસમા મહારાજ જવાનસંઘજીને રાજ્યાભિષેક કર્યો. તે સમે ગામ ધારપર રજુ બાહર નાથજીને ત્રણ ભાઇઓ વચ્ચે બક્ષીશ આપ્યુ.

પછી સંવત્ ૧૯૦૨ મા ગામ લાલોડું રૂ. ૧૫૦૦ ની પેદાશનું, તે ઈડરમા ગોપીનાથજીનું મંદિર કરાવીને તેની આઊરિકા વાસ્તે તાંબાપત્ર લખીને સ્વામીનારાયણના આચાર્યજીને બક્ષીસ આપ્યું. સંવત્ ૧૯૦૭ મા ગામ ધામડી ગોવિંદને બક્ષીશ આપ્યુ. એ બે ગામ મહેરબાન વાલેસ સાહેબના વખતમા આપ્યા.

ગંભીરસંઘજી દેવ થયા ત્યારે દીવાનજી કાયથ સાધુરામજીના ભાઈ બેચજી હતા અને પછીણ કુકડીઆના ઠાકોર દરજણસંઘજીનું હતું.

ત્યારપછી બાપુજીની મરજીથી માણસાના ઠાકોર પથુજી તથા મુરેઠીના ઠાકોર જામલસંઘનુ પૂછણું થવા લાગ્યુ, એટલે દરજણસંઘજી રીસાઇને ઘેર ગયા. એ ગંભીરસંઘજી મહારાજનો એવો ચાલ હતો કે સરબંધી રાખીને ચડાઈ કરવી, ને પોતાના પટાવતોનાં ગામ પણ મારવા.

સંવત્ ૧૮૬૦ મા મુરેઠીના બાર ગામો લુટયા હતા. તે સમે મહારાજ ગાયકવાડ સરકારની ફોજ લીધી હતી, તથા પોશીના ગામ માર્યું હતું. તેમ સંવત્ ૧૮૫૮ મા ગામ મઉ માર્યું હતુ. સંવત્ ૧૮૭૨ મા ઉંડણી ઉપર ચડાઈ કરી આવીને ગોળા માર્યા હતા, તેમજ રૂપાલના ઠાકોર ફતેહસંઘનું ફીડી ગામ સંવત્ ૧૮૮૪માં માર્યું હતું. તે સમે ઠાકોર ફતેસંઘે પાલણપુર જઇને ત્યાના મેહેલ સાહેબ પાસે એ બાબતની ફરિયાદ કરી હતી; ત્યારે તે સાહેબે મહારાજને

પાલણપુરમા બોલાવ્યા હતા અને મહારાજને ત્યા છ મહીના સુધી રહેવુ પડયુ હતુ

તે સમે ત્યાના દીવાનજી શ્રી ફત્તેહખાનજીની મા માજીબાઇએ મહારાજશ્રીને ભાઈ કરીને બોલાવ્યા અને રાખડી બાધી હતી "જે કોઈ ધર્મનો ભાઈ માને છે, તે બાઈ બજેર ઉપર ભાઇને રાખડી નિમિત્ત પોશાક વગેરે મોકલે છે, ત્યારે તે ભાઈ વીરપસલી ઉપર તેથી વધતી કિમ્મતના રૂપૈયા મોકલે છે ' હાલ ફતેખાનજી બીબી મહારાજ જવાનસધજીને રાખડી મોકલે છે અને જવાનસધજી તેને વીરપસલી મોકલે છે

મહારાજ ગભીરસધજીએ મેવા નામની હાથણી એ માજી બાઇને આપી હતી એ માજી બાઇનો એવો ચાલ હતો કે ફત્તેહખાનજી કોઈ ચારણ કે ભાટને બે રૂપૈયા આપે ત્યારે તેમાથી દર રૂપૈયે એક આનો માજીબા કાપી લેતા હતા તેનો એક સોરઠો કોઇ કવિએ કરેલો છે

सोरठो—दो रुपिया देवेय आना दो लवे अरा,
तु पवे तेदेय माजीबा दोलत मली

મહારાજ ગભીરસધજીની વિશેષ હકીકત તેમના પટાવતોના ઇતિહાસમા આવશે

પ્રકરણ ૯ મું

મુરેડી ચહુવાણનો ઇતિહાસ[1]

મારવાડમાંથી મહારાજ આણંદસંધજી સાથે ચહુવાણ માનસંધજી અને તેના કુંવર જોરાવરસંધજી આવ્યા હતા. તે પછી તે મહારાજે જોરાવરસંધજીને મુરેડીનો પટો આપ્યો હતો. જોરાવરસંધજીના ભાઈ રઘનાથસંધજીને ગોતાનો પટો મળ્યો.

જ્યારે પાલણપરની ફોજ ગઢવાડા ઉપર આવી હતી, ત્યારે મોજે મહાવડવાળાએ મુરેડીએ આવીને ઠાકોર જોરાવરસંધજીની મદદ માગી અને કહ્યું કે અમે વટલેલા પણ ચહુવાણ જાતે છીએ; માટે તમારે જાતભાઇની મદદ કરવી યોગ્ય છે. પછી તે સહુ સ્વાર લઇને ગઢવાડામા ૨૭ ગામો બાદ રાખ્યાં અને ફોજ સાથે લડાઈ કરી.

વંશાવળી

મુરેડીના જોરાવરસંધજી, તેના પુત્ર કહળસંધજી, તેના દોલતસંધજી	ગોતાના રઘનાથસંધજી, તેના પુત્ર સુરતસંધજી, તેના ઉદેસંધજી

દોલતસંધજીની ગાદીએ ઉદેસંધજી બેઠા. તેના પુત્ર જાલમસંધજી અને તેના પુત્ર સુરજમલજી.

ઉપર લખેલા દોલતસંધજીને શિકાર કરવાનો બહુ શોખ હતો. તે પાણીના ઘાટ ઉપર ખાડો ગાળીને માંહી સંતાઇને બેસે, જેને ઓદી કહે છે. પછી જનાવર પાણી પીવા આવે તેને ગોળાથી મારે. એમ કરતાં બંદુક ફાટી, તેના જખમથી દોલતસંધજી મરણ પામ્યા હતા.

ઉદેસંધજીના પિતા સુરતસંધજી પાસેથી એક સમે મહારાજ કુંવર ભવાનસંધજીએ મોજે ગોતા પટો પડાવી લેવાનું ધાર્યું હતું; કારણ કે પોતાનાં ઘણાખરા ગામો આપી દીધાથી પટાવતો હેઠે

---

૧. ઇડરના પટાવત મુરેડીના ચહુવાણોનો ઇતિહાસ: લખાવનાર: ગઢવી ધીરજી રતનસંધજી: ગામ કુવાવાના.

ાાવ્યાં હતા. તે થોડે થોડે પાછાં લઇને ખાલસા કરવા ચાહતા હતા.

વાસ્તે પ્રથમ સુરતસંઘજીના ઉપર મોશલ કર્યો, કે તમારા ામાંથી એકાદ ગામ દરબારને સ્વાધીન કરો. એ વાત મહારાજ ાસંઘજીને ગમતી નહોતી અને સત્રમંઘજીની ઉમ્મર આશરે ૪૫ ની હતી અને કુંવરથી ભગવાનસંઘજીની ઉમ્મર આશરે પચીશ ની હતી. તેથી મહારાજશ્રીના મનમાં કુંવરજીનો ડર રહેતો હતો, ો તેને કાંઈ વધારે કહી શકતા નહીં.

પછી તે સુરતસંઘજી વખે (બહારવટે) નીકળ્યા. તે પાલ્યથી ઉત્તરમા પહાડો તથા જવાસ નામના ઇદેવ(પ)રના ગામો છે, પોતાના કબીલા સુધા જઇને રહ્યા. અને પ્રથમમા જ બીયોડનો ી એક તથા એક વાણીઓ એવાં બે બાર (બાન) પકડયા. તેઓ ૫૦૦ દંડના આપીને છૂટયા.

પછી મોજે બજોલીના વાણીયાને તથા એક કણબીને પકડયા, ને પણ દંડ લઇને છોડી મમ્યા. પછી મોજે ગઢોડાનાં ઢોર . પછી અલાની એક લુંટવા આવ્યા. ત્યા ઇડરનું થાણું પચાશ નું તથા પચાસ પાળાનુ હતુ. તેઓની સાથે સારી પેઠે લડાઈ થઈ.

તો બરદાસ્ત રાખે છે, માટે તેઓને મનાવવા જોઇએ, પણ એ વાત કુંવરજીના દિલમાં ઉતરી નહિ.

ત્યારે મહારાજ શવસંઘજીએ કુંવરજીથી છાનો પત્ર સુરતસંઘજી ઉપર લખ્યો કે મારૂં થાળીનું ગામ ચોરીવાડા છે તે ગામ તમે મારશો, એટલે હું અન્ન ખાવું બંધ કરીશ; ત્યારે કુંવજી તમારી સાથે મેળાપ કરશે.

પછી તે કાગળ વાચીને ધાડ ભેગી કરી અને આવીને ચોરીવાડા ગામ લૂંટયું, બાળ્યું અને ત્યાંનાં બાન તથા ઢો લીધાં. તેની ખૂસ ઇડરમાં આવી, ત્યારે મહારાજ સવસંઘજીએ જમવું બંધ કર્યું. એટલે કુંવરજીએ કહ્યું કે કાગળ લખીને સુરતસંઘજીને તરત તેડાવીએ અને તમે થાળ આરોગો.

પછી તેઓને તેડાવ્યા, તે ઇડરના અતીત મણિગરનો ગુરુ તથા બળવંતગરનો ગુરુ બે બેની ખાહેંધરી લઇને ઇડરમાં આવ્યા. ત્યારે કુંવરજીએ કચેરીમા બોલાવ્યા અને ગુસ્સો કરીને કહ્યુ કે તમે આટલું બધું અમારૂ નુકશાન શા વાસ્તે કર્યું? એમ કહીને ખૂબ ધમકી દીધી. ત્યારે સુરતસંઘજીએ પેલો સવસંઘજીનો પત્ર હતો તે કુંવરજીના હાથમાં આપ્યો. ત્યારે કુંવરજીએ દરબારશ્રીને કહ્યું કે આટલાં વાનાં આપે જ કરાવ્યાં છે, અને વળી અન્ન આરોગતા નહોતા?

તે સાંભળીને દરબારે બોય બોનરી અને એ બાપદીકરા વચ્ચે વધારે દ્વેષ પેદા થયો. પછી દરબારશ્રીએ સુરતસંઘજીને કહ્યુ કે મેં તારા સારા વાસ્તે સલાહ આપી હતી અને તેં આવી રીતે તે વાત જાહેર કરી, વાસ્તે હું જાણું છું કે તારૂં મોત નજદીક આવ્યું છે, તેથી તને એવી અક્કલ સુઝી.

પછી સુરતસંઘજીનો પરો પાછો સોંપ્યો. પછી સુરતસંઘજી ૭ મહીના જીવીને સંવત્ ૧૮૦૧ માં ગુજરી ગયા. તેના પુત્ર ઉદેસંઘજીને સુરેડી પરો વારસામાં મળ્યો. તેના પુત્ર જાલમસંઘજી આશરે સંવત્

૧૮૬૦ ની સાલમાં ગાદીએ બેઠા. તે સમે ઈડરની ગાદીએ મહારાજ ગંભીરસંઘજી હતા.

સંવત ૧૮૭૬ મા મોજે નાદરી તથા ધનાલ એ બે અસલ જાલમસંઘજીના તાબામાં હતાં. માટે દરબારે કહ્યું કે અમે એ બે ગામ ગુજરનાર ઠાકોરને જૂદા આપ્યાં હતાં, માટે તમારા પેટનાં એ ગામો નથી, વાસ્તે દરબારને હવાલે કરો.

તે વાત જાલમસંઘજીએ કબૂલી નહિ અને વખે નીકળવાનો વિચાર કર્યો. તેવામાં મહીકાંઠાના પોલીટીકલને ઓદ્ધે બાલેંટન સાહેબ આવ્યા. તેવામાં વાકાનેરના ઠાકોર ધીરજી પણ દરબાર ઉપર બહારવટે નીકળ્યા હતા. તે વખાનું મૂળ પણ મોજે ચાંદણીથી થયું હતુ અને ચણાખગ પટાવતો દરબારના રૂપૈયા આપતા નહોતા, તેથી મહારાજ ગંભીરસંઘજીએ બાલેંટન સાહેબની હજુરમાં ફરિયાદ કરી, ત્યારે તે સાહેબે ઈડરના તમામ સરદારોને સાદરે તેડાવ્યા અને દરબારના હકના રૂપૈયા બાબત કહ્યું. ત્યારે જેઓ રૂપૈયા આપતા નહોતા તેઓએ ભાગ્યો જવાબ દીધો કે અમારા ઘરમા રૂપૈયા નથી. અમે દરબારના ચાકર છીએ અને આ અમારા માથા છે, તે દરબારના છે. તે ફક્ત અમારી પાસે આ ઘોડા છે તે ખંઢી રાખો.

એ રીતે ઉંબણી તથા કુકડીઆના કુંપાવત સિવાય સઘળાઓએ જવાબ દીધો અને માસ એક સુધી પંચાત ચલાવી. પણ કોઈએ રોકડા રૂપૈયા આપવા કબૂલ કર્યાં નહી. ત્યારે સાહેબે તે સરદારોના પગમા બેડીઓ નાખી; તેઓના નામ

૧: ડાબી બાજુએ બેસનાર મુડેટીના ઠાકોર જાલમસંઘજી.
૨: જમણી બાજુએ બેસનાર ટીંટોઈના ઠાકોર કનકસંઘજી.
૩: વાંકાનેરના ઠાકોર ધીરજી, તે ચાંપાવત ખગ, પણ મુખ્ય આડ પટાવતો માંહી.
૪: ટોડાના ઠાકોર પહાડસંઘજી તે ચાંપાવતના ભાયાત એ ચારે જણને કેદ કર્યાં.

૧: ડાબી બાજુએ બેસનાર મેઢાસણના ઠાકોર અજિતસંઘજી ચાર વરસની ઉમ્મરના હતા, માટે તેના કારભારી પાસેથી જબરદસ્તીથી મોજે રાયગઢ લખાવી લીધું.

૨: જમણી બાજુએ બેસનાર ઉડણીના તથા મેઢાસણના કુંપાવત પાસેથી ગામ મોજે માયાશળ લીધું. તે ગામ આંબલીના ઠાકોરનું હતુ. તે ઠાકોર કુંપાવતના ભાયાત હતા.

૩: જમણી બાજુએ બેસનાર મઉના ગોપાળસંઘજી પાસેથી મોજે ધારાપર લીધુ. તે ગામ મહારાજ જવાનસંઘજી પાટ બેઠા ત્યારે ગાવી ગુસા હરનાથજીને ત્રણ ભાઇઓ વચ્ચે બક્ષીસ આપ્યું.

૪: જમણી બાજુએ બેસનાર ગાડીઆલના ઠાકોર જેતાવત ગલાબસંઘનું ગામ મોજે ભૂતીયું લીધુ.

૫: જમણી બાજુએ બેસનાર ચાદણીના ઠાકોર ચાંપાવત રામસંઘજી પાસેથી બાર ગામનો હરસોલનો પટો લીધો.

ઉપર લખ્યુ છે કે ચાર જણાઓને ટેદ કર્યા, તેઓ વાકાનેરના ઠાકોર ધીરજી વખે હતા, ત્યાથી વીજાપરના ભાટની બાહેધરી આપીને આપીને તેડાવેલા હતા. તે ધીરજી સાથે હથીઆરબંધ આદમી ઉપર હતા. ત્યારે મહારાજે બોલકોલથી ભરોસો આપીને તે માણસોને કાઢી મુક્યા. પણ ધીરજીનો ભાઈ ઉદરજી વર્ષ ૧૫ ની ઉમ્મરનો હતો તે ધીરજી પાસે હોકો ભરી આપવા સારૂ રહેલો હતો. પછી જ્યારે સરકારના સિપાઇઓને હેર માર્યા અને દશ જણને જખમી કર્યા, ત્યાર પછી ઉદરજી પણ મરાણો. તેના દોહા સોગઠા છેઃ

भाईं तणे सर भार पडियो धीरा उपरे;
शर्मां पजाडे सार अपछर वरीयो उदलो १
फट आरय फटफाह मशाण पगां तळ पडीओ;
पधे होय पटफाह पक रुण घाये उदलो २

તે સમે ધીરજી પાસે બજજી નામનો એક રજપુત હતો, તે પોતાના ઘર તરફ નાસી ગયો.

दोहरो—कवीला साथे चित्तकरे वेहतो गयो वजाय,
अपछर परियो उदलो, मारु करे मजाय ३

એ ધીરૂ ૭ મહીના સુધી કેદ રહીને પછી બેડીઓ તોડીને ગઢ ઉપરથી પડતુ મૂકીને નાશી ગયો. તે ફરી ફરીને ત્રણ વાર પકડાયો અને ત્રણ વાર નાશી ગયો અને બહારવટે જ મરી ગયો તેના નામડા ઘણા છે, તેમા એવુ એક ચરણ છે કે—

धीरज तारो धाक्यो कलकत्ते दीधा कमाड

પછી તેના દીવાન હિંમતરામને તેનુ વતન મળ્યુ અને મુંદ્રેજીના દીવાન જાનમહમદ ચાર મહિના સુધી કેદમા રહ્યા પછી સાડ હજાર રૂપિયા તથા મોજે ઓડુ પોતાના ભાયાતનુ હતુ તે દરબારને આપીને કેદમાથી છૂટ્યા તથા મુંદ્રેજીનુ દાણ દરબારને આપવાનુ કબૂલ કર્યુ અને દશ વરસ સુધીના કેદ જમાન વીજપરના ભરી આપ્યા

ટીંગાઇના દીવાન ચાર મહીના કેદમા રહીને દરબારના ચઢેના રૂપિયા શાહુકારને ભરૂનાખીને છૂટ્યા અને ટોડડાના દીવાન ચાર મહીના કેદમા રહીને મોજે પાટીની મનાભીના દશ સાલ ૧૦ લેવાનો પોતાનો હક્ક દરબારને આપીને છૂટ્યા

એ વખતે તે સરદારોએ બારેટન સાહેબને માથે એવો બંને મૂક્યો કે એક લાખ રૂપિયા દરબાર પાસેથી લાચ લઇને અમારા દંડ અપાયો હશે એ સમે ઇડરના કારભારી દામોદર બારોટ હતા

મહીકાંઠા એજન્સીના દફતરદાર ઠક્કર નાનજીભાઇ હતા તેના ઉપર સરદારોએ પોતાની પાસેથી લાચ લીધાનુ સાબીત કર્યુ, તેથી સરકારે તેને બરતરફ કર્યો તે પછી તેણે એક વર્ષ સુધી રાજકોટના રાજાનો કારભાર કર્યો પછી ત્રણ વર્ષ સુધી ગોંડળના રાજાનો કારભાર કર્યો. તે પછી ભૂજમા પોતાનુ વતન હતુ માટે ૭ વર્ષ સુધી ત્યા ઘેર બેસી રહ્યા પછી આઠ વર્ષ સુધી ભૂજનો કારભાર કરીને સંવત્ ૧૯૦૭ મા તે ગુજરી ગયો

મુરેઠીના ઠાકોર જાલમસંઘજી ૧૦ વર્ષના જમાન આપીને પોતાને ઘેર આવ્યા હતા, તેથી દરબાર સાથે મનમાં સંપૂર્ણ અંટસ રાખતા હતા. પછી જ્યારે તે દશ વર્ષ પૂરાં થયાં અને અગીઆરમું વર્ષ બેઠું તેને પહેલે જ દહાડે બંદુકોવાળા મકરાણી ૫૦૦ રાખીને પોતાના છત્રાયતના સુદ્ધાં ૧૫૦ સ્વારો તથા પોતાના ત્રણ કુંવરો સૂરજમલજી, શેરસંઘજી અને ઉમેદસંઘજી સહિત જઇને ગામ ચોરીવાડ સંવત્ ૧૮૮૯ મા માર્યું. તે ગામ લૂંટ્યુ તથા તેના ઢોર લીધાં અને બાન પકડયાં. તે વાત સાંભળીને મહારાજ ગંભીરસંઘજીએ તરત આવીને મુરેઠીથી ત્રણ ગાઉ ઉપર મોજે બજોલીએ મુકામ કર્યો અને ત્યાં વીજાપરના બારોટની બાહેધરી આપીને ઠાકોર જાલમસંઘજીને તેડાવ્યા અને પૂછ્યું કે તમે શા વાસ્તે અમારૂં ગામ માર્યું? ત્યારે ઠાકોરે કહ્યું કે તમે અમારા સાઠ હજાર રૂપૈયા તથા દાણ અને મોજે કાનપર લીધું તે પાછું આપો; નહીં તો અમે તમારો દેશ લૂંટીશું.

પછી પંચાત કરીને મોજે કાનપર પાછુ અપાવ્યું અને કસુંબા પીધા. એ સમે મહીકાઠા જીલ્લાની સુપરત પાલણપુરના મેલ સાહેબને હતી.

તે પછી ઠાકોર જાલમસંઘજી મુરેઠીમા રહેતા હતા અને તેના ભાઈ અભેસંઘજીને મોજે ગોતા તથા રતનપરનો પટો આપેલો હતો. પણ તે ગુજરી ગયા અને તેને વશ નહોતો. તેથી તે ગામો જાલમસંઘજીએ નાના કુંવર ઉમેદસંઘજીને આપવાનો વિચાર કર્યો. પણ તેણે ધાર્યું કે એનો ઇલાયદો પટો છે. માટે શ્રી દરબાર તાજમ આપે ત્યારે અપાય; માટે તે પૂછવા સારૂ પોતાના કારભારીને ઈડર મોકલ્યો.

તેણે જઇને દરબારને પૂછ્યુ ત્યારે દરબારે કહ્યું કે તમે જે દિવસનું મુહૂર્ત ઠરાવશો તે દિવસે અમે આવીશુ. પછી તે કારભારીએ પાછા આવીને પાઘડી બંધાવવાનો દિવસ ઠરાવ્યો અને દરબારશ્રીને બોલાવવા સારૂ ઈડર ગયા. ત્યારે દરબારશ્રી પોતે ન પધાર્યા, પણ

પોતાના કુંવર ઉમેદસંધજીને મુંદરીએ મોકલ્યા; તેઓ ત્યાં ગયા. એ કુંવરજીનું સગપણ ઠાકોર જાલમસંધજીની દીકરી બાઈ ગલાબ કુંવરબા સાથે કરેલું હતું.

જાલમસંધજીને બે ઠકરાણીઓ હતી. તેમાં એક તો પોતાના રાવજી વજેસંધજીની દીકરી રાઠોડજી; તેને બે દીકરા અને એક દીકરી હતી. દીકરા સુરજમલજી, તે તે સમે પંદર વર્ષની ઉમ્મરના હતા અને બીજા શેરસંધજી તે બાર વર્ષની ઉમ્મરના હતા.

બીજી ઠકરાણી વરસોડના ઠાકોરની દીકરી ચાવડીજી, તેના કુંવર ઉમેદસંધજી તે આઠ વર્ષની ઉમ્મરના હતા. તેથી જાલમસંધજીનો વિચાર એવો હતો કે શેરસંધજી તો ટીલાઇતનો સગો ભાઈ છે, માટે તેને તો તે ભાગ આપશે; પણ આ ઉમેદસંધ ઓરમાન ભાઈ છે, માટે તેને કાંઈ આપશે નહિ. વાસ્તે તેને ગોતાનો પટો આપું તો ઠીક. પણ ઠકરાણી રાઠોડજીએ મહારાજ કુંવરજી શ્રી ઉમેદસંધજીને કહેવરાવ્યું કે આપ પધાર્યા છો, તો તમારા સગા સાળા શેરસંધજીને ગોતાની (પાઘડી) બંધાવવી જોઇએ.

વળી જાલમસંધજીના કારભારી પરમા રતનો, તથા પાચો અથવા પાતો હતો, તેઓની પણ એવી જ મરજી હતી, માટે તેઓએ પણ કુંવરજીને એ જ સલાહ આપી.

મુંદરીમાં હમેશાં ઝાઝા કારભારીઓ હોય છે.

દોહરોઃ—मुंदरी महरी करे, पांच सात प्रधान;
एक एकथी आगळा, काढी न शके कान.

પછી તે કુંવરજીએ શેરસંધને પાઘડી બંધાવી અને તાજમ પણ આપી. પછી પાછા ઈડર ગયા. તે ઉપરથી ઠાકોર જાલમસંધજીને દરબાર ઉપર ખોટું લાગ્યું અને પોતાની ઠકરાણી રાઠોડજી ઉપર પણ ખોટું લાગ્યું અને તે ઠકરાણીના બે કુંવરો ઉપરથી મન ઉતર્યું.

આ બાપદીકરાને લડાઈ થવાનું મૂળ તથા ઘણાં માણસો અંગ્રેજ સરકાર વગેરેનાં મરાયાં; તેનું બીજ પણ એ જ છે.

એ ગેરમંધજી તે દિવસથી ગોતે જઇને ત્યાં સ્વર્ગવાસી અભેમંધજીની ઠકરાણી રાઠોડજી હતાં તેને ખોળે રહ્યા અને તેનો તમામ વારસો એને મળ્યો. તેના પટાનું બીજું ગામ રતનપર, તેમાં ગેરમંધજીના ચાર પાંચ આદમી તે ગામની ચોકી કરવા રહેતા હતા. તે ગામ નજીક મેઢ મેઢ વળાસણાના ઠાકોર મોકમમંધજીનું ગામ ખામઢી છે, તેમાં વળાસણાવાળાના આદમી રહેતા હતા.

પછી એક સમે ચોમાસામાં બંને તરફના લોકો શીમાડા ઉપર ખેડવા આવ્યા. ત્યાં શીમાડા બાબત ટંટો થયો. તે દિવસ તો ઓડેલીના ઠાકોરે વચમાં પડીને બંને તરફના માણસોને વેરી નાખ્યા.

પછી તે માણસોએ પોતપોતાના ધણી પાસે ફરિયાદ કરી, ત્યારે બંને ધણીઓએ પોતપોતાના માણસોને એવો જવાબ દીધો કે તમે મરદ હતા કે કોણ હતા? એમાં અહીં શું ફરિયાદ કરવા આવ્યા? લઢી મરીએ નહિ?

પછી બીજે દહાડે તે હથિયારબંધ થઇ હળ લઇલઇને આવ્યા અને ખૂબ લડાઈ થઈ. ત્યારે રતનપુરનું એક માણસ મરાણું, બીજાં જખમી થયાં. એ વાત સાંભળીને ગેરમંધજીએ મુરેડીએ જઇને પોતાના બાપને કહ્યું કે વળાસણાવાળાએ મારૂં એક માણસ માર્યું; વાસ્તે તમે મારી મદદ કરો, નહીતર વળાસણામાં બે હજાર સરબંધી છે, તેઓને હું પહોંચીશ તો નહિ, પણ વળાસણાને પાદર જઇને લઢી મરીશ પછી જેમ તમારી નજરમાં આવે તેમ કરજો.

પછી ઠાકોર જાલમસંગજી ફોજ કરીને વળાસણે ગયા, અને લડાઈ થઈ, એ સમે ઇડરના મહારાજની એવી મરજી હતી કે બેમાંથી એક જે માથે જશે તેનું મારે સાલ ઓછું થશે.

મહારાજ પાસે મુરેડીવાળા જાહેર કરવા ગયા ત્યારે મહારાજે ફરમાવ્યું કે વળાસણાવાળા જ્યારે તમારા માણસને મારશે ત્યારે આપણી મારવાડીની શી લાજ રહેશે? અને ત્યારે તો તેઓ કોઈ

સુગાભાઈ શેરસંઘજીને અપાવ્યો, વાસ્તે આ ગોરલ ગામ એક ઉમેદસંઘજીને આપો.

તે વાત સુરજમલજીએ કબુલ કરી નહિ, ત્યારે ઠાકોર જાલમસંઘજી ગુસ્સે થઈ રીસાઈને જોધપુરમાં મહારાજ માનસંઘજી પાસે ગયા. ત્યાં ૭ મહીના સુધી રહ્યા, પણ ત્યાં કોઈ પરો મળ્યો નહીં, અને ગાંઠની ખરચી ખાવી પડી.

કુંવર ઉમેદસંઘજીને ત્યાં સાથે લઈ ગયા હતા અને ઉમેદસંઘજીની માને સુંટેડી પાસે મોજે નાદરીમાં રાખી ગયા હતા. અને સુરજમલજી તથા તેની મા તથા ભાઈ સુંટેડીમાં રહ્યા હતા અને સુરજમલજીના તથા તેના પિતાના કારભારીઓ જૂદા થયા.

તેમાં ઠાકોર જાલમસંઘજીના કારભારીને હાથ ત્રણ ગામો હતાં. એક મોજે નાદરી, બીજું ધનાળ અને ત્રીજું ગલોટીયું. સાત ગામો સુરજમલજીને હાથ ગયાં હતાં. સુંટેડી, કાનપર, નવુંગામ, દેવાસણ, અમરાસણ, ગોરલ અને સાતમું રણોદર. તે સિવાય સુંટેડી પરે ભીલોનાં ગામ છે તે મોજે દેચળીયું, કસનગઢ, વાઘેસરી વગેરે.

પછી ઠાકોર જાલમસંઘજી જોધપુરથી શીરોહ ગયા. ત્યાં ચાર હજાર રૂપૈયાની પેદાશનો પરો મળ્યો, તેથી ત્યાં એક વર્ષ સુધી રહ્યા.

પછી ઉમેદસંઘજીને કોટાના રાજાની ચાકરીમાં રાખીને, પોતે પાછા નાદરીએ આવ્યા. પોતે ધાર્યું હતું જે હું રીસાઈને જોધપુર જઈશ, એટલે સુરજમલજી મને મનાવવા આવશે અને મારૂં વચન કબુલ કરશે. તે તો કાંઈ થયું નહિ ત્યારે પોતાની મેળે પાછા આવ્યા.

પછી સુરજમલજીને કહેવડાવ્યું જે તું ગોરલ ગામ ઉમેદસંઘજીને આપ, નહિ તો હું સુંટેડી પરો દરબારને લખી આપીશ. આવી ઘણી ધમકી દીધી, પણ કાંઈ માન્યું નહિ ત્યારે ઠાકોર જાલમસંઘજીએ લડાઈ કરવાના વિચારથી સરબંધી રાખવા માંડયા.

પરો તમારે જેને સોંપવો હોય તેને ભલે સોંપો. હું વળી ગમે ત્યાં ભાવનગર વગેરેમાં જઈને રહી ખાઈશ.

એવો પત્ર લખ્યો. ઠાકોરે તેનો જવાબ લખ્યો જે તમને નવું ગામ તથા કાનપર આપું. તે હું છવું ત્યાં સુધી તમે તેટલાનો ભોગવટો કરો અને પછી મુંટેડીનો પરો તમારો છે. પણ હાલ મુંટેડીમાંથી નીસરીને નવા ગામમાં અથવા કહાનપરમાં રહો. તે વાત કબૂલ કરતાં સૂરજમલજી રીસાઇને અહમદનગર ગયા અને ત્યાં ૩૦૦ બંદુકોવાળા સરબંધી એકઠા કર્યા. અને મુંટેડીના છત્રાયતોને તેડાવ્યા. તેઓનાં નામ:

૧. મોજે ભાણપર અરધાના ઠાકોર કરણજી.

૨. મોજે સુકલાના ઠાકોરની ઉમ્મર વર્ષ ૫ની હતી, માટે તેની વતી તેનો કાકો નાહારજી.

૩. હાથરવાના ઠાકોર જીવરાજજી.

૪. મોજે મારવાડના ઠાકોર જવાનસંઘજી

૫. ઝેઝવાડના ઠાકોર અજીતસંઘજી.

એટલા સૂરજમલજીની તરફેણમાં હતા. વાસ્તે તેઓને છાના કાગળો લખીને અહમદનગરમાં તેડાવ્યા અને જે છત્રાયતો ઠાકોર જાલમસંઘજીની તરફના હતા તેઓને તેડાવ્યા નહિ.

જાલમસંઘજીની તરફના છત્રાયતોના નામ:

૧. ભાણપર અરધાના ઠાકોર ગલાબસંઘજી.

૨. મોજે મેંજના ઠાકોર અજેસંઘજી.

૩. મોજે મલાસાના ઠાકોર ભગવાનસંઘજી.

પછી સંવત્ ૧૮૮૬ ના આશરે આસો સુદિમા રાતના બાર વાગતાં સૂરજમલજી મોજે નાહરી ઉપર ગયા અને તેના સરબંધીઓએ બંદુકોના ભડાકા કર્યા.

આ દેશનો એવો શિરસ્તો છે કે "જ્યારે ફોજ શત્રુના ગામને પાદર આવે ત્યારે ફોજના માથેકે નગારચીને હુકમ કર્યો હોય જે તું નગારૂં બજાવીશ નહિ, અમારે છ નું ગામ મારવું છે; તેમ

સમે તમારી મુંરેઠી પણ દબાવી પડશે; માટે તમારે જોઇએ તો દરબારના સરબંધી તથા નાણાં મંગાવજો.

પછી વળાસણાવાળા દરબારને જાહેર કરવા ગયા, ત્યારે તેઓને પણ એવો જ જવાબ દીધો. વળાસણામાં દરબારનો અરધ ભાગ હંમેશાથી છે. વળાસણામાં એક ભગવાણી માનસ નામે હતી, તે ઇડરના દરબારમાં કાંઇ સમાચાર કહેવા ગઈ હતી અને તે વકીલાત કરે એવી હતી.

વળાસણાવાળાની ફઇ વાસણે પરણાવ્યાં હતાં, તે વિધવા થયાથી પીયરમાં રહેતા હતાં. તેની પાસે એ વેરાગણ ચાકરીમાં રહેતી હતી. તેણે દરબારથી આગળ કહ્યું કે મુંરેઠીવાળા સાથે બધા મારવાડી સરદારો મળીને વળાસણે લડવા આવ્યા હતા, તેઓને મારીફુટી ઘસરડીને કાઢી મુક્યા.

એવે સમે દરબારથી પાસે કુકડીઆના ઠાકોર અરજણસંઘજી બેઠા હતા, તેઓના મનમા એ વાત સાંભળીને બહુ માઠું લાગ્યું, કેમકે તેનો દીકરો તથા ભાઇઓ પણ મુંરેઠીવાળાની સાથે હતા. તેથી તેમણે જાલમસંઘજી ઉપર પત્ર લખ્યો જે વળાસણ માર્યા વિના આવો તો ઇડરમાં મોંઢું દેખાડશો નહિ: અને રૂપૈયા જોઇએ તો પચાસ હજાર રોકડા મારા ઘરમાં છે, તે સઘળા તમારા છે.

તે પત્ર વાંચીને ઠાકોર જાલમસંઘજીએ હલાં કરી અને આગલે દહાડે પણ ઘોડીઘણી લડાઈ થઈ હતી ત્યારે ઉંડણીના કારભારી મહેતા ઇચ્છા છગણ વચમા નિવારણ કરવા પડ્યા હતા, તેની ઘોડીને ગોળી વાગ્યાથી ઘાયલ થઈ હતી, તે ૭ મહીના જીવીને પછી મૂઈ.

બીજે દહાડે હલાં કરી, ત્યારે વળાસણાની તરફના મોજે ખાસકીના ઠાકોર મરાણા, વળાસણા લુંટ્યું, બાળ્યું અને ત્યાનાં ઢોર તથા બાન લીધાં, તથા મોજે કૈયોડનાં ઢોર પણ જાલમસંઘજીએ લીધાં અને જાલમસંઘજી તરફના પરમાર રામાજી વજેજી ઘોડેથી પડ્યા ને ઘોડો હાથથી છુટ્યો, તે વળાસણાવાળાને હાથ લાગ્યો.

ખોરેડીના ઠાકોરનું માથું જાલમસંઘજીએ કાપી લીધું હતું, માટે કહ્યું કે અમારો ઘોડો આપો તો માથું પાછું આપીએ. પછી તેઓએ ઘોડો પાછો આપ્યો નહિ, પણ લોકોએ જાલમસંઘજીને કહ્યું કે તમે સમજુ છો, માટે રજપૂતનું માથું રાખવું યોગ્ય નથી. પછી તે માથું પાછું આપ્યું. અને ઘોડા બાબતનું વેર રહ્યું. પણ પછી તો અંગ્રેજ સરકારનો દિનપરદિન મજબુત બંદોબસ્ત થતો ગયો, તેથી વેર ઘસાઇ ગયું. પણ તથાપિ કેટલાએક મન મનમાં એવું સમજે છે કે અંગ્રેજ સરકારનું રાજ નહિ હોય ત્યારે એક બીજાનું વેર વાળીશું.

એ પછી સહુ સહુને ઠેકાણે ગયા. તે પછી સંવત્ ૧૮૮૩ માં મોજે ગોરસના ઠાકોર ચહુવાણ જાલમસંઘજી ગુજર્યા. તેઓને દીકરો નહોતો અને એક દીકરી ચાંદબાઈ નામે હતી, તે મહારાજ શ્રી ગંભીરસંઘજી વેરે પરણી હતી. ત્યારે મહારાજે કહ્યું કે મારા સસરાનું ગામ મને કન્યાદાનમાં આપેલું છે. તે માટે ખાલસા કરીને અથવા તે રાણીજીની હાથખરચીનું કરીને ત્યાં થાણું રાખીશું, અને મારી સાસુ ઓરબાઈ છે તેને અન્નવસ્ત્ર વગેરે જે જોઇએ તે અમે આપીશું, અને એ સાસુની મરજી પણ તે ગામ મહારાજશ્રીને આપવાની હતી. ત્યારે મુંરેડીના ઠાકોર જાલમસંઘજીએ કહ્યું કે એ તો મારા બાપનું ગામ છે, અને સ્વર્ગવાસી જાલમસંઘજીનો વારસદાર હું છું, એમ કહીને જબરદસ્તીથી મુછ મુંડાવીને સપિંડી શ્રાદ્ધ વગેરે ક્રિયા તેમણે કરી. એ ક્રિયા મહારાજશ્રીને પોતાને કરવાને મરજી હતી. પણ જાલમસંઘજીએ કહ્યું કે તમે વેર કરશો તો, મુંરેડીનો પટો છોડીને અમે બહારવટે જાઇશું.

પછી મહારાજે કરીને વિચાર્યું કે વળી કોઈ સમે જોઈ લઇશું, પણ હાલ તો તેમને રાજી રાખવા. પછી તે ગામ મુરેડી તાબે કર્યું. તેને વરસ એક થયું ત્યારે ઠાકોર જાલમસંઘજીએ પોતાના પાટવી કુંવર સુરજમલજીને કહ્યું કે પ્રથમ ગોતા તથા રતનપોરનો પટો ઉમે...

સગાભાઈ શેરમંઘજીને અપાવ્યો, વાસ્તે આ ગોરલ ગામ એક ઉમેદમંઘજીને આપો.

તે વાત સુરજમલજીએ કબૂલ કરી નહિ, ત્યારે ઠાકોર જાલમમંઘજી ગુસ્સે થઈ રીસાઇને જોધપુરમાં મહારાજ માનમંગજી પાસે ગયા. ત્યા છ મહીના સુધી રહ્યા, પણ ત્યા કોઈ પરો મળ્યો નહીં, અને ગાંઠની ખરચી ખાવી પડી.

કુંવર ઉમેદમંઘજીને ત્યા સાથે લઈ ગયા હતા અને ઉમેદમંઘજીની માને મુંડેઠી પાસે મોજે નાદરીમા રાખી ગયા હતા અને સુરજમલજી તથા તેની મા તથા ભાઈ મુંડેઠીમાં રહ્યા હતા અને સુરજમલજીના તથા તેના પિતાના કારભારીઓ જૂદા થયા.

તેમા ઠાકોર જાલમમંઘજીના કારભારીને હાથ ત્રણ ગામો હતાં. એક મોજે નાદરી, બીજું ધનાળ અને ત્રીજુ ગથોડીયુ. સાત ગામો સુરજમલજીને હાથ ગયા હતા. મુંડેઠી, કાનપર, નવુગામ, રેવામણ, અમદાસણ, ગોરલ અને સાનમું રણોદર. તે સિવાય મુંડેઠી પટે ભીલોના ગામ છે તે મોજે ઢેચણીયું, કસનગઢ, વાઘેમરી વગેરે.

પછી ઠાકોર જાલમમંગજી જોધપુરથી શ્રીકોટ ગયા. ત્યા ચાર હજાર રૂપૈયાની પેદાસનો પરો મળ્યો, તેથી ત્યાં એક વર્ષ સુધી રહ્યા.

પછી ઉમેદસંઘજીને કોટાના ગજની ચાકરીમા રાખીને, પોતે પાછા નાદરીએ આવ્યા. પોતે ધાર્યું હતું જે હું રીસાઇને જોધપુર જાઇશ, એટલે સુરજમલજી મને મનાવવા આવશે અને મારૂ વચન કબૂલ કરશે. તે તો કાંઈ થયુ નહિ ત્યારે પોતાની મેળે પાછા આવ્યા.

પછી સુરજમલજીને કહેવરાવ્યું જે તુ ગોરલ ગામ ઉમેદમંઘજીને આપ, નહિ તો હું મુંડેઠી પરો દરબારને લખી આપીશ. આવી ઘણી ધમકી દીધી, પણ કાંઈ માન્યું નહિ. ત્યારે ઠાકોર જાલમમંઘજીએ લડાઈ કરવાના વિચારથી સરબંધી રાખવા માંડયા.

તે વાત સુરજમલજીએ સાંભળી, ત્યારે પોતાના બાપને પત્ર લખ્યો જે તમે સરબંધી શા વાસ્તે રાખો છો? અને આ મુંડેઠીનો

પટો તમારે જેને સોપવો હોય તેને ભલે મોપો. હું વળી ગમે ત્યાં ભાવનગર વગેરેમાં જઇને રળી ખાઇશ.

એવો પત્ર લખ્યો. ઠાકોરે તેનો જવાબ લખ્યો જે તમને નવું ગામ તથા કાનપર આપું. તે હું જીવું ત્યા સુધી તમે તેટલાનો ભોગવટો કરો અને પછી મુંડેડીનો પટો તમારો છે. પણ હાલ મુંડેડીમાંથી નીસરીને નવા ગામમાં અથવા કહાનપરમાં રહો. તે વાત કબૂલ કરતાં સુરજમલજી રીસાઇને અહમદનગર ગયા અને ત્યાં ૩૦૦ બંદુકોવાળા સરબંધી એકઠા કર્યા. અને મુંડેડીના ભાયાતોને તેડાવ્યા. તેઓના નામ

૧. મોજે ભાણપર અરઘાના ઠાકોર કરણજી.

૨. મોજે સુડલાના ઠાકોરની ઉમ્મર વર્ષ ૫ની હતી, માટે તેની વતી તેનો કાકો નાહારજી.

૩. હાથરવાના ઠાકોર જીવરાજજી.

૪. મોજે મારવાડના ઠાકોર જવાનમંઘજી

૫. ઉઝવાડના ઠાકોર અજીતમધજી.

એટલા સુરજમલજીની તરફેણમા હતા. વાસ્તે તેઓને છાના કાગળો લખીને અહમદનગરમા તેડાવ્યા અને જે ભાયાતનો ઠાકોર જાલમમંઘજીની તરફના હતા તેઓને તેડાવ્યા નહિ.

જાલમમંઘજીની તરફના ભાયાતોના નામ

૧. ભાણપર અરઘાના ઠાકોર ગલાબમંઘજી.

૨. મોજે મેંજના ઠાકોર અજેમંઘજી.

૩. મોજે મહાસાના ઠાકોર ભગવાનમંઘજી.

પછી સંવત્ ૧૮૮૬ ના આશરે આસો સુદિમા રાતના બાર વાગતા સુરજમલજી મોજે નાદરી ઉપર ગયા અને તેના સરબંધીઓએ બંદુકોના ભડાકા કર્યા.

આ દેશનો એવો શિરસ્તો છે કે "જ્યારે ફોજ શત્રુના ગામને પાદર આવે ત્યારે ફોજના માલેકે નગારચીને હુકમ કર્યો હોય જે તું નગારૂં બજાવીશ નહિ, અમારે છનું ગામ મારવું છે; તેમ

ડના નગારચી નગારૂં બજાવ્યા વિના રહે નહિ તે એવું ધારે કે હું નગારૂં બજાવીને ગામવાળાને ચેતાવું તો પરમેશ્વરનો ગુનેહગાર થાઉં નહિ તેમ જ સિરબંધી લોકોને હુકમ કર્યો હોય કે તમે બંદુક છોડજો નહિ તે વાત તેઓએ કબૂલ કરી હોય, તોપણ બંદુક છોડ્યા વિના રહે નહિ કારણ કે એકદમ લડાઈ થઈ ચૂકે તો સિરબંધીનું કામ ઘણા હલકા સુધી આવે નહિ, વાસ્તે ગામને ચેતાવવા, એટલે તે ગામ તરત હાથમાં આવે નહિ ”

ભાગમભાગીને જાલમસંગના આદમીઓ સામા લડવા આવ્યા, પણ જાલમસંગે જાણ્યું કે સામી ફોજના ઘણા માણસો છે, માટે આપણે નાસી જવું તે ઠીક છે એવું વિચારીને પોતાની ઠકરાણીને લઈને નાસી ગયા તે ઠકરાણીને મોરજે મરણ પામ્યા મુઆ તે ગામ દાનાઈ નામ તે પોતે સાત વર્ષને પર અગાઉ રાખેલું હતું તેમાં ૫૦ વરસ થઈ ગયાં હતાં પછી પોતે ડુંગરમાં જતા રહ્યા અને મોરજે નાસી ગામ સુરજમલજીએ હાથ કર્યું અને હાથવાળાના ઠામના ભાઈ ને પચાસ બંદુકવાળાનો થાણેદાર સ્થાપીને પોતે મુરટીએ ગયા

સુરજમલજીની બેન રતનકુંવરનાનું સગપણ મહારાજ કુંવરશ્રી ઉમેદસંધજી વેરે કરવું હતું તે કુંવરજી સંવત ૧૮૮૧ માં દેવ થયા રતના તેની સાથે સગપણ કીધાને કુંવર મા વિર પાંચ વર્ષ પછી મહારાજ ગંભીરસંગે એવું કહ્યું કે એ કન્યા મને પરણાવો તે વાત ઠાકોર જાલમસંગે તથા સુરજમલજીએ કબૂલ કરી નહી, કારણ કે મહારાજની ઉંમર વધાર થઇ હતી માટે ના પાડી

ત્યારે મહારાજશ્રીએ સુરજમલજીને કહ્યું કે તમે એમ કરો તો અમે તમારા પક્ષમાં રહીશું એટલે સુરજમલજીએ તે વાત કબૂલ કરી હતી

પછી જાલમસંઘજી ડુંગરોમાં ગયા ત્યારે તેઓએ જાણ્યું કે એ બાઇને સુરજમલજી ઈડરમાં પરણાવશે તેથી સુરજમલજીની મા ઉપર

ઠાકોરે છાનો પત્ર લખ્યો જે એ કુંવરીને અહીં મોકલી દેજો. અમે ક્યાંઇ સારે ઠેકાણે પરણાવીશું.

પછી તે બાઇને ઠકરાણીએ ત્યાં મોકલી દીધી. ત્યારે બાપે સીમલાણાના રાજા જેરતવાળા ભાયાત છે તેને ઘેરે એ બાઇનું સગપણ કર્યું હતુ. માટે જાલમસંઘજીએ પોતાના ભાયાત ચઢુવાણુ વાસવાવાળા પસાણેગઢના ઠાકોર અરજણસંઘજી પાસે એ બાઇને મોકલી દીધી અને લખ્યુ જે આ બાઇને તમે સીમલાણાના રાજા ઘેરે પરણાવજો. તેમા ખર્ચ થશે તે બધુ અમે આપીશુ.

પછી તેણે પચાશ હજાર રૂપેયા ખરચીને એ બાઇને ત્યા પરણાવ્યા. પછી જાલમસંઘજીએ બંદુકદાર ૬૦૦ મકરાણી તથા આરબ રાખ્યા, તે લઇને એ જ વર્ષમા રાતના બાર વાગતા ગામ નાદરીમા પેસ. ત્યા સુરજમલજીના થાણદારે ખૂબ લડાઈ કરી. તેમા જાલમસંઘજીના પાચ માણસો મરાણા અને સુરજમલજીના ત્રણ મરાણા, પણ તે ગામ થાણદાર કનજીએ છોડયુ નહીં.

દૂહો—वाकरीओ वें वाच, आयो खड अदमालरा;
फनियो कालीनाग, निश्चळ कीधी नादरी. १

અર્થઃ—તે ખીજાયેલો વાઘ ઉદેસંઘજીનો દીકરો જાલમસંઘજી ચાલી આવ્યો, પણ કાળીનાગ જેવા કનજીએ નાદરી ગામ નિશ્ચળ કર્યું.

પછી તે જાલમસંઘજી પાછા પોતાને ઠેકાણે ગયા. તે ઇડર ઉપ્લામા આગીયા, મરેડા ગામ પાસે બારીયાનુ તળાવ કહેવાય છે ત્યા ઘણી ઝારી છે; તે તળાવ ઉપર જંગલમા રહેતા હતા.

નાદરીથી વળતા કેટલાએક આદમી સુરજમલજીના ગામ ગલોડીયા ઉપર ગયા અને ત્યાની મેડી સળગાવી દીધી. ત્યા સુરજમલજીના ત્રણ આદમી હતા, તે નાશી ગયા. વળી દસ પંદર દહાડામા પાછા તૈયાર થઇને રાતની વખતે મુરડી ઉપર આવ્યા.

ત્યા સુરજમલજીએ પોતાની પાસે પાંત્રીસ આદમી રાખ્યા હતા અને પોતાનો કારભારી દેવડો સરતાનસંઘજી, તે ઇડર ગયો હતો.

એવામાં સુરજમલજીના ભેદીયા એટલે ખાનગીદાર ફરતા હતા, તેઓએ આવીને સુરજમલજીને કહ્યું કે હાકેમ તનાના ઉપર આવે છે ત્યારે સુરજમલજીએ પોતાના કામભારી તરફ ઠુકર પત્ર લખ્યો કે અમ માના ઉપર હાકેમ આવે છે, અને મહારાજશ્રીએ મને ઘણીવાર બોલ બોલ આપેલા છે કે અમે તમારી મદદ કરીશુ, માટે જો મહારાજ પધારે તો તેડી આવજો, નહિ તો તમે તરત પાછા આવજો

એ વાત કામભારીએ મહારાજ રણજીતસિંઘજીને જાહેર કરી, ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે અમે મદદમા આવીએ છીએ તેમ તો એમ કહ્યુ તો ખરૂ પણ જવાની મરજી નહોતી એમ વળી નવુ વેર ઉભુ થાય એવા ડરથી તૈયારી કરતા તે દહાડો કાઢી નાખ્યો, અને બીજે દહાડે સવારી સહિત નીસરીને વડાલીએ મુકામ કર્યો ત્યારે પેલા કામભારીએ કહ્યું કે મુરેટી તો બીજી દિશાએ રહી અને આપ આ દિશાએ ક્યા પધારો છો? ત્યારે મહારાજે કહ્યું કે અમે જઇને હાકમને આવતાનો રસ્તો રોકશુ અને તેઓને મુરેટી ઉપર જવા ન દેતા તેઓની સાથે લડાઈ કરીશુ

અને મુરેટીમા તો અગલે દહાડે હાકેમ ફોજ લઇને ગયા અને ખૂબ લડાઈ થઈ તેમા જાલમસંઘજીના પાંચીસ આસામી મૂઆ, અને સુરજમલજીના પાંચ સાત મૂઆ પણ તે ગામ આસાનથી રહ્યું આખી રાત લડ્યા પછી ખાનગ પાડીને જે સુરજમા સુરજમલજીના પાંચ સાત બહુરદાર હતા, તે સુરજમા ગામના મૂઆ નાખ્યા અને તેમા દારૂના ઢગલા હતા તે ભડાગાથી તેમા માણસો મૂઆ તે વખતે સુરજમલજીને જમણે હાથને પોચે ગોળી વાગી.

પછી બીજે દહાડે ગાહીઓના હાકેમ આવ્યા, તથા મુરેટીના આગ સાગ માણસો મળીને હાકમ જાલમસંઘજી પાસે ગયા અને કહ્યું કે તમે કોની સાથે લડો છો? તમારા દીકરાને હાથે ગોળી વાગી તેમા તમારી આબરૂ નહિ એમ કહીને ગામ બહાર હાકેમનો મુકામ કર્યો અને પત્રાન ચલાવીને નવુ ગામ તથા કાનપરૂ સુરજમલજીને

આપવાનો ઠરાવ કર્યો તે લેવાને સૂરજમલજીએ કબુલ કર્યું. ત્યારે ઠાકોરે કહ્યું કે હાલ સૂરજમલજી તે ગામોમાં જાય.

પછી સૂરજમલજી નીસરીને પોતાની મા તથા કબીલા સુદ્ધા નવા ગામમાં જઈને રહ્યા અને જાલમસંગજી મુંડેડીમા રહ્યા. એ બાપ-દીકરાની લડાઈનું ગીત છે.

પછી સૂરજમલજી નવા ગામમા ચાર દિવસ રહ્યા, પણ તેને બાપની બ્હીક રહી. તેથી પોતાને રહેવાની જગ્યા શોધવા માંડી; પણ કોઈ સરદારે તેઓને ગણ્યા નહિ, ત્યારે શાસણનું ગામ કુવાલું છે, તેમાં કિલ્લો તથા રહેવાની જગ્યા સારી છે, તેથી ત્યા જઈને રહ્યા. ત્યારે ત્યાના માલેક ચારણે પણ ત્યા રાખવાની ના પાડી કે સાહેબ! અહીં તો રહેવાની જોગવાઈ નથી; ત્યારે તેમણે કહ્યું કે અમે ધાયલ છીએ, મારે પારો છૂટે એટલા દહાડા રહેવુ છે.

એવામા મહારાજશ્રી ગંભીરસંગજી કાંઈ કારણ માટે મોજે કુકડીએ પધાર્યા હતા ત્યારે પેલા ચારણે જઈને પૂછ્યુ કે સૂરજમલજી અમારા ગામમા આવીને રહ્યા છે, તે જો મહારાજશ્રીની મરજી હોય તો રાખીએ. ત્યારે મહારાજે સહી સુદ્ધા પત્ર લખીને આપ્યો જે અમે રાજી છીએ. તમે સુરજમલજીને સુખેથી રાખો. પછી તેઓએ રાખ્યા. તે ચાર વર્ષ સુધી ત્યા રહ્યા, પણ કબીલો કુવાલમા રાખીને.

પોતે અહમદનગરના મહારાજ કરણસંગજીની ચાકરી કરવા ગયા, ત્યા તેમને ગઢેડું ગામ મળ્યુ હતુ તથા ઘોડે નોકરી આપી હતી.

એવામા કોઈ શાહુકારના પોઠીઆ અફીણ વગેરે રૂપૈયા એક લાખના માલના હતા; તે માળવેથી શામળાજી સુધી આવ્યા. તે માલ અમદાવાદ જવાનો હતો. તે શાહુકારને ભીલનો ઘણો ડર લાગ્યાથી તે સુરજમલજી પાસે આવ્યો અને કહ્યું કે તમને રૂપૈયા ૨૫૦ આપીશ અને તમે મારે વળાવે આવો.

પછી સુરજમલજી પોતાના વીશ સ્વારો લઈને પોઠીયા લેવા ગયા. તે લઈને આવતાં રસ્તામાં પચાશ ભીલ લુંટવા આવ્યા. તેઓની

સાથે લડાઈ થઈ. તેમાં એક ભીલને ઠાર કર્યો, તેનું માથું કાપી લાવ્યા અને બીજો એક ભીલ ઘાયલ થયો. પછી તે માલ ઈડર સુધી અકબંધ પહોંચાડયો.

પછી મેવાડ ઇલાકાનું મોજે પાલીયું અને વણેયું ગામ છે ત્યાંના ભીલો ઉપર સો સ્વાર લઈને ચડાઈ કરીને ગયા. તે ભીલોનો સરદાર પીપીઓ ભીલ હતો, તે તો નાશી ગયો અને તેની ઓરતો બે; તેમાં એક માનીતી અને બીજી અણમાનીતી હતી. તેમાંથી અણમાનીતી સ્ત્રી તથા તેનો દીકરો એક અને એક દીકરી. એ રીતે ત્રણ માણસો હાથ આવ્યાં, તેઓને પકડીને ડાનપરમાં લાવ્યા.

તે વાત સાંભળીને રોડાના ઠાકોર પહાડસંઘજીએ જાણ્યું કે એ ભીલ પાંચસે રૂપીયા દંડ આપી શકે એવો છે. માટે હું જઈને તેને પકડું, એટલે સુરજમલજીને કાંઈ ન મળતાં તેનો દંડ મને મળશે. એમ જાણીને હલખરીથી તે ભીલને પકડી લાવ્યા, ત્યારે તેને રૂપીયા ૭૦૦ દંડના મળ્યા. અને સુરજમલજીના મનમાં રોડા ગામ મારવાનો વિચાર થયો. પણ ત્યાંના ઠાકોર પહાડસંઘજી મહીના પછી ગુજરી ગયા, એટલે વિચાર્યું જે મારો વઢીઓ ગયો, હવે હું કોની સાથે લડું?

એવામાં મહારાજશ્રી ગંભીરસંઘજીએ રૂપાનું ગામ કટી માર્યું હતું, તે બાબત પાલણપુરના સાહેબની હજુરમાં ફરીયાદ થવાથી સાહેબે રૂ. ૭૦૦)નું હુકમનામું કર્યું; પણ તે રૂપીયા મહારાજે આપ્યા નહોતા. અને મહારાજશ્રી દેવ થયા; ત્યારે રૂપાના ઠાકોરે જાણ્યું કે હવે મારા રૂપીયા આવશે નહિ, માટે ધાર્યું, કે ઈડરનું કોઈ સારું બાન પકડું તો રૂપીયા આવે. વળી તે વાસ્તે અને હુકમનામું કેવી રીતે બજાવવું તેની તેને ખબર નહોતી, વળી બહારવટે નીકળવાનો પણ તેનો વિચાર હતો.

ત્યારે ઈડરનો કારભારી ખેમચંદ હતો. તેનો ભાઈ અખેચંદ વેપાર કરતો હતો. તે પરતાપગઢથી અફીણ તથા કપડ વગેરેનો પાંચ હજાર રૂપીયાનો માલ લઈને આવતો હતો. તેની સાથે દશ બંદુકદારો

હતા તે રૂપાલમા રાતવાસો રહ્યા. ત્યાં રૂપાલના ઠાકોરે મીજમાની આપી અને ઘણી ચાકરી કરી. અને તે બંદુકદારોને પહેલા જમાડીને માલ સાથે વિદાય કર્યા અને શેઠને એકલા રાખીને કહ્યું જે અમે તમને ઠેઠ ઈડર સુધી પહોચાડવા આવીશું.

એમ કહીને પછવાડે રાખીને પછી પોતાનો દશ સ્વારો લઈને વોળાવા જ્હાને નીસર્યા અને બે ગાઉ ઉપર જઈને શેઠને પકડીને રૂપાલથી ઉત્તરમા માણી, પેઢમાણીં એવા નામનાં ગામો ડુંગરમાં છે, તેની સીમમા ઘણી ઝાડી છે ત્યા જઈને રહ્યા.

તે વાણીએ કહ્યુ જે તમે માગો તેટલા રૂપૈયા હું દંડના આપુ, ત્યારે ઠાકોરે કહ્યું જે તમારા રૂપૈયા અમારે લેવા નથી, પણ તમારો ભાઇ ઈડરનું કારભારૂ કરે છે તે અમારા હુકમનામાના સાત હજાર રૂપૈયા અપાવે, અથવા તે રૂપૈયા વળી રહે ત્યા સુધી અમારી પાસેથી દરબારના હક્કના રૂપૈયા લે નહિ, એવો બંદોબસ્ત કરાવી આપે તો તમને છોડી મુકીએ.

પછી અભેચંદ શાહે પોતાના ભાઇ ઉપર પત્ર લખ્યો, પણ ભાઇએ કહ્યું જે દરબારના રૂપૈયા તો, ઈડર ઉપર સરકારની જપ્તી છે માટે, તે સરકારના હાથમા છે, મારા હાથમા નથી.

પછી રૂપાલના ઠાકોરે તે અભેશાહને ઘણુ દુખ દીધુ, તે એવી રીતે કે તેને લાઘણો કરાવી, માર માર્યો, અને તેના કાનમા દારૂ ભરીને સળગાવ્યો. એવી ઘણી ઘણી સખ્ત કરી, ત્યારે અેભચંદ શાહે સુરજમલજીને કહ્યુ જે મારા લાઇને લાવી આપો તો સાત હજાર રૂપૈયા હું તમને આપુ એવુ લખત લખીને સુરજમલજીને આપ્યુ.

ત્યારે સુરજમલજીએ તપાસ રાખવા માંડી કે રૂપાલના ઠાકોર ક્યે ઠેકાણે છે. ત્યારે ગામ વાડીના ભીલોને રૂપાલ સાથે વેર હતુ; કારણ કે રૂપાલવાળાએ ઘણી વાર વાવડીના ભીલના ખૂન કર્યા હતાં, તેથી સુરજમલજીએ વાવડીના ભીલોને તેડાવીને કહ્યું જે તમે ઠાકોર કસેમંધજીની ખબર લાવો તો તમને અઢીસેં રૂપૈયા આપીશુ.

પછી તે બીજો તેની શોધ કરવા સારૂ વાદીનો વેશ લઈને તથા નટનો કે શાહુકારનો અથવા જોગીનો વેશ લઇને ગયા અને ખબર લાવ્યા જે માળી પેટમાગા પાસે તે ઠાકોર તથ તેના કુંવર ગોમાજી અખેચંદ નાઈને લઈને ગયા છે, તે અમે તમને દખાડીએ

પછી મુગ્જભનટએ ઘણી રીતે ફોજ એકઠી કરવા માંડી પોતે તો કૂવામાં રહેતા હતા, પણ તેમના બંને મદુકદાર ટીંબામાં રહેતા તથા બંને અદમનગરમાં, બંને મો ગામમાં એવી રીતે આસ પાસના ગામોમાં રહીને મુજભનટનો પગાર ખાતા હતા અને લોક આગળ કહે કે અમે ચાકરીબાત ઉમેદવાર છીએ

પછી તે સઘળા સરસાધી ભેગા કરીને પોતાના ...ાયનો સુખા લઈને પેના ભીલોને આગેવાન કરીને ચાલ્યા તે પેરી ઝાંપે નદિ ગયા ત્યારે અખેચંદ શેઠનો સમોયા બ્રાહ્મણ ટેકરા ઉપર ચઢીને આસપાસ જોતા હતો તેના ઉપર બંદુક ફોડી. તે બ્રાહ્મણને પગે ગોળી વાગી તથા એક બીજ ઠાકોર ફત્તેમચંદનો હતો તેને ગોળી વાગ્યાથી મરણ પામ્યો

તેની ખબર થયાથી ગામના એક ખાડો હતો, તેમા અખેચંદ શેઠને બેસારીને ઠાકોર જમૈયો તાણીને ખાડામાં ...ઉપર ચઢી બેઠો અને કહ્યું કે ...તો ... તને તરત મારી નાખીશ તેમ જ બીજા ખાડામાં પેના સમોયા બ્રાહ્મણને લઈને પડ્યા અને બોલ્યા કે નાશિઓ હમ કુત્તા હોકર તુમારે પીછાડી આતા હૈ "

પછી મુગ્જભનટએ પેતાનો કમીના મોજે ગોતથી લઈને મેવાડ ઉતામાં ...ામ પાનવરે મોકલ્યો. અને પોતે લખેના નામને તળાવે છ સાત દહાડા રહીને પછી ધુઓ ...ગર, ગામ મધે પાસે ...ઝાડામાં છે, ત્યાંની ઝાડીમાં જઈને રહ્યા.

પછી સહેજે ...થી ગાજ..., અમદાવાદ તથા ...થી ... અને સવત ૧૮૮૧ ના મહા વદ ૩ ને દિને મોજે ... અને મોજે ગોત ઉપર આવ્યા તે સઘે ૧૧ મદુકો

હતા. (સુબેદારો હશે) તેઓ પાછલી ૭ ઘડી રાતે ગોતે આવ્યા, ત્યારે પાદર ખેતીવાળા લોકો હતા તેઓએ જઈને ગામમાં ખબર કરી કે લશ્કર આવે છે. ત્યારે ત્યાં લડાઈ થઈ અને નીચે લખેલા રજપૂતો કામ આવ્યાઃ

૧ રતનો રાઠોડ, ૨ કૈતજી વાઘેલો, ૩ ગાનાર મીર એક, ૪ કરજી પાતાને ગોળીઓ બે, પગમાં એક અને છાતીમાં એક વાગી. તે હાલમાં વિદ્યમાન છે, ૫ સાલજી ભાટી, ૬ ગલજી દેવડાને ગોળીઓ બે વાગી, તે હાલ જીવતો નથી; ૭ ગલજી નાહલજી ભટીને પગમાં ગોળી લાગી તે હાલ વિદ્યમાન છે; ૮ ખુશાલીઓ ખવાસને હાથે ગોળી વાગી, તે હાલ વિદ્યમાન છે.

ત્યાં મેડીથી નીચે એક ઘેરો બાંધ્યો હતો, તેને લેવા સારૂ સાહેબની તરફનો તુર્કી સ્વાર એક આવ્યો. તેને ગોળી વાગ્યાથી તે મરણ પામ્યો. પછી બીજા જે જે આવ્યા તે પણ એકે એકે આશરે પાંત્રીશ માણસ સરકારના એ ઘેરા ઉપર મૂવાં; પણ ઘેરો તેઓનાથી લેવાયો નહિ. ત્યા એક સાહેબનું ખૂન થયુ. પણ રાત્રિએ તે ગામ ભેળાયું નહિ.

પછી સવારમા ઠાકોર અભેસંગજીની ઠકરાણી જે સુરજમલજીની કાકી વિધવા હતા, તેણે વિચાર્યું કે આ (રા)જપૂતો લવાયા છે અને હવે હું પકડાઈ જાઇશ; તેથી બારીએ થઈને નીસરીને ભીલની સાથે સુરજમલજીના કબીલા પાસે પાનવરે ગયા.

તે દહાડે બપોર સુધી લડાઈ ચાલી, પણ ગામ ન ભેળાયાથી સાહેબ પણ અકળાયા. ત્યારે મહાવડના ઠાકોરના ભાયાત ગામ ઘેરોદના, કે જેના ગામો ધગેઈ, હડોળ, તે ગામો સુરજમલજીએ લૂંટયાં હતા અને બાળ્યાં હતાં, તથા ઈડર દરબારનું ગામ ટેચાઇઆ લૂંટયું બાળ્યુ હતુ. તેથી ત્યાના કોળીઓ પણ સાહેબની સાથે હતા.

તેઓએ સાહેબને કહ્યું જે હુકમ હોય તો અમે આ ગામ ભેળીએ. પછી તેઓને હુકમ મળ્યાથી તેમણે ખાતર પાડીને ગામમાંથી

ઘોડા દોડ્યા અને ગામ લુટયું; પછી બાળ્યુ. ત્યારે રતનો રાઠોડ તલ્વાર લઇને નીસર્યો તે દશ બાવીસ માણસ મારીને પોતાનું માથું કપાવી પાડ્યુ. ત્યાર પછી પણ દશ વીશ પગલાં ચાલીને લડ્યો.

લોકો કહે છે કે ગળીનો તાનશો આડો નાખ્યો ત્યારે ધડ પડ્યું. કેટલાએક રજપુતો એ ગામ બાળ્યુ તેમાં બળી ગયા. એ રીતે ગડોડે માથું પડ્યા પછી લીંબડામા તલવાર મારી, તેનું નિશાન હાલ સુધી છે.

સોરઠો—आगे केता पम सर पडियां धड उकसे,
नर रत्ना तें नेम, सो राख्यो मड धोरड़ा. १

અર્થ:—અસલ એમ કહેતા કે માથું પડ્યા પછી ધડ લડે, એ ગેરમંધડીના વંશના ભડ રતના તે નિયમ તેં રાખ્યો.

दोहरो-नमख उजालण नीरल, हूरवरण हरहार,
घाही रतनें राठवड, झूटयां सर तरवार. १

અર્થ:—નીમક ઉજાળનાર અને કુળનું પાણી ઉજાળનાર અપ-સરાને વરનાર અને શિવનો હાર થનાર રતને ગઠોડે માથુ તૂટ્યા પછી તલ્વાર વાહી. ૨

गोता कोधा गागरण, मतरो बाधी मोड
सरपडियां जूठो समर, रंग रतनराठौड. ३

અર્થ:—મારવાડમા ગાગરણ ગઢ છે ત્યા પાદશાહની ફોજ સાથે લઢીને ત્યાના અચળદાસ ખીમીએ કિલ્લો રાખ્યો તેમજ ગોત ગામ ગાગરણની પેઠે કર્યું અને મૃત્યુનો મુગટ બાધીને માથું પડ્યા છતા યુદ્ધમા મંડ્યો માટે રતનાગડોડને રંગ છે. ૩

गौरा पुछे सो हरी, घातजी ग्या वास
आव्या नहीं जुगगया अजे, कैलाशी कैलास. ४

અર્થ:—પાર્વતી શિવને પુછે છે કે શિવ ઘર તજીને ગયા છે તેને આજ જુગ ગયા, પણ આવ્યા નહિ. શિવ કૈલાસમા. ૪

गीत

शिवा कहे वात सुणो पत सीता, विखधर छोड गया घरवास,
बहु दन हुवा अठे मो बेठां, कैलाशी नाया कैलाश. १

અર્થ—પાર્વતી કહે છે કે એ સીતાના પતિ! વાત સાભળો શિવ ઘર છોડીને ગયા છે અને અહિં બેઠા મને ઘણા દિન થયા, પણ શિવ કૈલાસમા આવ્યા નથી ૧

भूल्या राह सदन भ्या भूली, मो सुध नहि कय गया महेश,
केता काल हुवा जग केता, भवन नहीं आया भूतेश. २

અર્થઃ—તે રસ્તો ભૂલ્યા કે ઘર ભૂલ્યા? મને ખબર નથી જે શિવ કયા ગયા? કેટલા કાળ અને કેટલા જુગ થઈ ગયા, પણ શિવ ઘરે આવ્યા નહિ. ૨

पणवे हरी सुणो पारवती, जध गोते रचीयो जमराण,
उमासुतरो शीश लेववा, कर ललच रहिया कल्याण. ३

અર્થ—ત્યારે વિષ્ણુ કહે કે પાર્વતી! સાભળો ગોતા ગામમા જમરાયના જેવો જુદ્ધ રચ્યો છે, ત્યા ઉમાજીના દીકરાનુ માથુ લેવા સારૂ લાલચ કરીને શિવ રહ્યા છે ૩

ए सब वात साच छे उमिया, कर मत शोच रदे तलकीस,
रतने सर दीधो राठोडे, ईला घर आशी हवे इश. ४

અર્થઃ—એ પાર્વતી એ બધી વાત સાચી છે, માટે તુ મનમા કશી ચિંતા કરતી નહીં રતના રાઠોડે માથુ આપ્યુ, માટે હે ઉમા! શિવ ઘેર આવશે ૪

ત્યાથી ગાઉ ત્રણ ઉપર ધુઆના ડુગરમા સુરજમલજી હતા, ત્યા તેમણે બંદુકોના ધડાકા સાભળ્યા તથા ગામ બળતુ દીઠુ. ત્યારે ભડારી જેઠાજી તથા કુપાવત ધીરજી એ બે જણાને જોવા મોકલ્યા તેમણે ગામના લોકોને નાસતા દેખીને તેઓને હકીકત પૂછી અને જઇને સુરજમલજીને કહી એટલે સુરજમલજી તરત ચડ્યા અને ગોતે આવ્યા

તે સમે આગમો બ દુકદારો તેઓની માથે હતા તે સમે સાહેબ ની ફોજ એ ગામના તળાવમા પડી હતી અને લોકો ધવાયેલા અને કઇક મૂએલા, તેઓને ડોળીઓમા ઘાલેલા હતા કોઈ તો પાણી પીતા હતા.

સુરજમલજીએ પોતાના બ દુકદારોને ડુગરી ફરીને ગોતા તથા વડાલી વચ્ચે વાધુ છે ત્યા આગળ મોકલ્યા અને પાછળથી તેના સ્વારોએ ઉપાડો કર્યો તેથી સાહેબની ફોજ નાઠી તેને વચમા ઘાલીને ફોજના ઘણા માણસોને મારી નાખ્યા ત્યા પણ કોઈ એક સાહેબનુ ખૂન થયુ

પછી સાહેબની ફોજમાથી જેઓ બચ્યા તેઓએ વડાલીએ મુકામ કર્યો ત્યાથી બીજે દહાડે ઇડર અને ત્રીજે દહાડે સાદરે આવ્યા અને સુરજમલજીએ પોતાના ગ્હેરાણમા જઇને મુકામ કર્યો પછી પોતાના ગુજરાન સારૂ ઈડરનુ ગામ ગનાડ છે ત્યાના વાણીયાને બાન પકડયા તેને લઇને જઇને પાનવરે ગયા.

પછી સાદરના સાહેબ તૈયાર થઇને ઘણી ફોજ ભેળી લઇને બે તોપો લઇને અહમદનગર આવ્યા અને ત્યાની સતીઓ બાનન જે મે જણને પકડ્યા હતા, તેમાથી શેણાવાડાના ઠાકોર શેરસંઘજીને તો છોડી મેલ્યા, અને લાલજી શકરવાળાને સાદરની તુરગમા મોકલી દીધા

પછી સાહેબ ઇડર આવ્યા ત્યા તેઓએ મુરડીના ઠાકોર જાલમસઘજીને તેડાવ્યા અને કહ્યુ જે તમારો દીકરો આવો જુલમ કરે છે તેને પકડવા સારૂ તમે આગળ થાવો એ સમે સુરજમલજી ફારકીમા આવ્યા હતા, તે વાત જાલમસઘજીએ સાહેબને જાહેર કરી, અને માયને પેટે સુરજમલજીને પણ ખબર કહી જે તારા ઉપર સાહેબની સ્વારી આવે છે, માટે નાશી જજે

પછી જાલમસઘજી સહિત સાહેબ ફોજ લઇને ફારકીએ ગયા ત્યારે સુરજમલજી ત્યાથી નાઠા, અને તેઓની જાજમ તથા ઉંટનો

કાઢેડા વગેરે કેટલોક સામાન પડ્યો રહ્યો; અને ગલોડાના શાહુકાર આણુકાને પકડેલો તે પણ છૂટી ગયો.

ત્યાંથી ઘોડાધરો, કારકી તથા પોળ્યો વચ્ચે ડુંગરમાં પાણીનો ઝરો વગડામાં છે, ત્યાં સુરજમલજી ગયા. પછી સાહેબે જઈને ગોરલગામમાં મુકામ કર્યો. ત્યાં પણ જાલમસંઘજીએ સાહેબને ખબર આપી અને માંયલે પેટ સુરજમલજીને પણ ખબર કરી, એટલે લશ્કર ઘોડાધરે ગયું.

ત્યાં સુરજમલજી બેપરવાઇથી રહ્યા હતા. તેઓએ લશ્કર સામી થોડી ઘણી લડાઈ કરી, પછી નાઠા. તે નાસતી વેળાએ તેનો ભાઈ શેરસંઘજી ગલરાઇને પાછળ રહી ગયા, તે માર્યા જાત, પણ તેના આદમીઓએ ઉંચકીને ડુંગરા ઉપર ચઢાવી દીધા.

પછી ત્યાંથી નાસીને પાનવરે ગયા. ત્યારે સાહેબે પાછા આવીને ગોરલમાં મુકામ કર્યો. વળી જાલમસંઘજીએ કહ્યું જે રૂપાલના ઠાકોર ફતેસંઘજી બહારવટે છે તે તથા અહમદનગરના રાજા પૃથ્વીસંઘજી તથા તખતસંઘજી વઢે છે તે તથા સુરજમલજી: એ સર્વે આજ મોજે કુવામાં આવ્યા મંળળાય છે. તેમ કહેવાનું કારણ એ હતું કે જાલમસંઘજીથી લઢીને સુરજમલજી પ્રથમ કુવાવે રહ્યા હતા, તેના ખારથી એવી સલાહ આપી.

પછી સાહેબ કુવાવે પધાર્યા. તે સંવત્ ૧૮૯૧ ના ફાગણ વદી ૧૩ ને રોજે રાતના ૯ વાગતાં ૮૦૦ સ્વારોએ આવીને ગામને ઘેરો ઘાલ્યો અને ચઉદશને રોજ પોહોર દહાડો ચઢતા સાહેબ પોતે પધાર્યા. ત્યારે ચારણો મળીને સાહેબ પાસે ગયા. તેમા આ હકીકત લખાવનાર ગઢની ધીરજી કહે છે કે હું પણ હતો.

પછી સાહેબે પૂછ્યું જે સુરજમલજી ક્યાં છે? ત્યારે ચારણોએ કહ્યું જે તેની અમને ખબર નથી. ત્યારે સાહેબે એ ગામ સામી તોપો માંડી, અને ગોળા મારવા માડ્યા. એટલે ગામની રૈયત કિલ્લાના પછવાડાની બારીએથી નીસરીને નાશી ગઈ, પણ તેમાંથી ઘણા

લોકો પકડાયા. પછી તોપો મારીને દરવાજો તથા રાજગઢ તોડી નાંખ્યાં અને ગામ લૂંટયું તથા ઘાસ ભરીને તમામ ઘરો બાળી નાખ્યાં. તેમાંથી દોઢસો ભેંસો અને પચાસ ગાયો તથા ચાર ઘોડાં શિવાય બાન પચાસ પુરૂષો એટલાંને લઇને સાહેબે ગોરલ જઇને મુકામ કર્યો.

ત્યાં એક દિવસ રહીને પછી પરગામના મેમાન બ્રાહ્મણો ૪ પકડયા હતા, તેઓને સાહેબે છોડી મૂકયા. બીજાં બાનોને લઇને જઇને વડાએ મુકામ કર્યો. ત્યાર પછી તે પકડાએલાં ઢોર તો દીઠાં જ નહીં જે ક્યા ગયા? અને સર્વે બાનોને મંદિરમાં કેદ રાખીને સાહેબ લશ્કર લઇને સુરજમલજીને પકડવા સારૂ પાનવરે પધાર્યા.

ત્યાં સુરજમલજીએ ખૂબ લડાઈ કરી અને લશ્કરનાં પાસ (૫) માણસો તથા એક સાહેબ કામ આવ્યા. આખરે લશ્કરે પાનવરા ગામ લીધું. ત્યારે ત્યાંની રૈયત ડુંગરોમાં નાસી ગઇ, તે ગામ લશ્કરે લૂંટયું તથા બાળ્યું. વળી તેના તાબાનું માનપર ગામ લૂંટયું અને બાળ્યું. સુરજમલજીની ઠકરાણી જેઠીજી હાલ વિદ્યમાન છે, તેઓએ એ સમાની વાત ધીરજી ગરવીને કહી હતી, જે એક નાની દીકરીને કેડમાં તેડીને હું ડુંગરોમાં નાઠી અને મારા પગમાં કાંટા વાગ્યા હતા, એવું મહા દુઃખ અમારે પડયું હતું.

પછી સાહેબે પાછા આવીને ગામ દેલોલી તથા વડાસીએ થઇને ઇડર આવીને મુકામ કર્યો. ત્યાં બે મહિના સુધી રહ્યા. એવામાં દાસાવના ઠાકોર દોલતસંગજી તથા ખેડાવાડાના ઠાકોર હિમ્મતસંગજીને અદાવત હતી. તેથી દ.સે.લવ.ગા.એ સાહેબને જાહેર કર્યું જે ખેડા-વાડાના ઠાકોર ચોરોને સંઘરે છે, અને લૂંટફાટ કરાવે છે, તથા બહાર પડાવે છે, માટે તેમને શિક્ષા કર્યાં વિના આ દેશના લોકો સુખથી રહી શકશે નહિ.

પછી સાહેબે ચૈત્ર મહીનામાં ત્યાં જઇને એ ગામ લૂંટયું, બાળ્યું તથા ઢોરો અને બાન પકડયાં. ત્યાંના ઠાકોર હિમ્મતસંગજીનો

નાનો ભાઇ જીવાજી ઉમ્મર વર્ષ ૩૦ નો હતો તે પકડાયો, તે હાલ વિદ્યમાન છે.

તેને લઇને ઇડર ગયા. પછી કુવાવમા બાનમા ધીરજીને, તથા તેના કાકા વજાજીને તથા ખેડાવાડાના બાન ૨૭ ને સાદરે મોકલ્યા. ત્યા અહમદનગર તથા રૂપાલ વગેરેના મળીને બાન ૧૭૫ હતા. પછી અહમદનગર પાસે વેંઝવોપ ગામમા અતીતનો મઠ છે, ત્યા રૂપાલના ઠાકોરે અફીણ વગેરે માલ પડાવીને રાખ્યો છે, એવું કોઇએ કહ્યાથી ત્યા લશ્કર ગયુ અને તે મઠ લૂંટયો તેમાથી પચાસ મણ અફીણ હાથ આવ્યુ

ત્યાના બે અતીતોએ પોતાના ગુહ્ય અગ કાપીને સાહેબ સામાં નાખ્યા તે અતીતોને કેદ કરીને સાદરે મોકલ્યા, અને સાહેબે તે ગામ લૂંટાવ્યુ. પછી જેઠ મહીનામા સાહેબ સાદરે પધાર્યા, અને સુરજમલજી કુવાવાના ડુંગરમા છાના રહ્યા. તેઓ ઇડર જીલ્લાનાં બાન તથા ઢોર પકડતા હતા અને લૂંટફાટ કરતા હતા. તેઓએ પોતાનો કબીલો પાનવરે રાખ્યો હતો

એવામા સિદ્ધપુરના મહંત ગુજર્યા. તેના બે ચેલા ગાદી વાસ્તે માહોમાહે લડ્યા તેથી એક ચેલો રાજભારથી બહારવટે નીકળીને સુરજમલજીને જઇને મળ્યો, અને તેણે પોતાનું નામ ફેરવીને રજપૂતનો વેશ રાખ્યો. તેણે સુરજમલજીને કહ્યુ જે તમે મારી સહાય કરો અને તમારૂં તમામ ખર્ચ હું આપીશ. પછી તેઓ મળીને સિદ્ધપુર પરગણામા લુટફાટ કરવા લાગ્યા.

એક સમે અઢાર સ્વારો લઇને સિદ્ધપુરને પાદર સરસ્વતી નદીને કાઠે ઉતર્યા ત્યા રસોઈ કરાવીને જમ્યા, અને કોઇ લોક પૂછે કે ક્યાના સ્વારો છે ? ત્યારે કહે કે કુકડીઆના છીએ અને પાલણપુર પરગણાના વડગામના દિવાનજી ગુજરી ગયા છે, તેના લૌકિકે જઇએ છીએ. (એવામા તે ગુજર્યા હતા.)

પછી સાંજ પડી ત્યારે બધા સ્વારો બજારમા ગયા અને ત્યાના નગરશેઠને પકડવો હતો, પણ તે તો મળ્યો નહીં. અને લખુ શેઠ

નામનો વાણીઓ જે લાખ રૂપૈયાની આશામી હતો તેની દુકાને જઈને ગુમાસ્તાને પૂછ્યુ જે લખુ શેઠ ક્યા છે ? ત્યારે ગુમાસ્તે કહ્યુ જે તમારે શુ કામ છે ? ત્યારે કહ્યુ કે અમારે હુંડી વગાવવી છે ગુમાસ્તે કહ્યુ કે હુંડી લાવો તેના રૂપૈયા અમે આપીએ, અને શેઠ તો મેડી ઉપર વાળુ કરવા બેઠા છે એમકે પછી દિવસ આથમે તો ચોવી આહારની વખત થઇ જાય.

પછી તે સ્વારો ઘોડેથી ઉતરીને મેડી ઉપર ગયા અને શેઠને મારી પકડીને હેઠે ઉતાર્યો પછી ધારજી કુંપાવતે તે શેઠને પોતાના ખોળામા ઘોડા ઉપર ઘામના ભાગની પેઠે લીધો

તે સમે બજારમા ખુમાખુમ થઇ રહી. પણ તેને લઇને નાશ તે દરવાજે આવ્યા. ત્યા દરવાન દરવાજો બંધ કરતો હતો, તેને ગાળ દઇને લાતની દેવડે તરવાર ઉગામી, એટલે તેણે દરવાજો ઉઘાડ્યો ત્યાથી નાશીને ઉંઝા પાસે ગામ એઠું છે ત્યાના ડુંગરમા આવ્યા અને સિદ્ધપુરમાથી ગાયકવાડી થાણુ વારે ચડ્યુ તે પછવાડે પછવાડે આવતુ હતુ, પણ તેઓને સિરપાવની કે ઇનામ મળવાની આશા નહોતી તેથી ધાડાવાળાઓ સાથે લડાઇ કરવાની તેમની ઇચ્છા નહોતી તેથી તેઓ એઠ સુધી આવીને પાછા ગયા

સુરજમલજી ત્યા એક દહાડો રહીને અને બીજે દહાડે ઘુઆના ડુંગરમા રહીને પાનવરે ગયા ત્યા લખુ શેઠે કહ્યુ જે તમે મને દુઃખ દેશો નહિ, અને મારે દૂધ સાકર તથા ચોખા ખાવા જોઇશે અને અને પલંગ તથા ગાદલા જોઇશે, તે આપો અને હુ ચિઠ્ઠી લખી આપુ, તે લઇ જઇને મેધ શહેરમા વગાવવા મોકલો તો તેના રૂપૈયા મળશે. અને મને છોડી મૂકો તો જેટલો માગો તેટલો દંડ આપુ.

ત્યારે તેણે કહ્યુ જે અમારે દંડ જોઇતો નથી અમારે તો આ ગોસાઇનુ કામ ગાયકવાડ સરકારના હાથમા છે અને તમારૂં કામ અંગ્રેજ સરકારના હાથમા છે શેઠે કહ્યુ એમા મારો કંઇ ઉપાય નથી ત્યારે સુરજમલજીએ કહ્યુ જે તે કામ પાર પડશે ત્યા સુધી તમારે અહીં

રહેલું પડશે. વળી બીજા શાહુકારને પણ પકડી લાવશું. પછી શેઠે ખરચી વાસ્તે હુંડી લખી આપી, તે વટાવીને રૂપૈયા લાવ્યા.

પછી સિદ્ધપુરના મહાજનોએ વડોદરે અરજી કરી જે શાહુકાર પકડાયો છે તેની ખબર લો, નહીં તો કોઈ બીજાને પકડી જશે તો અમે સૌ સિદ્ધપુરમાંથી ઉચાળા ભરીશું.

એ અરજી સાંભળીને ગાયકવાડ સરકારે વડોદરાના રેસીડન્ટ મી. આઉટરામ સાહેબને અરજ કરી જે, મહીકાંઠાવાળા અમારા શાહુકારને પકડી ગયા છે, તે તમે અપાવો. પછી તે સાહેબે મુંબઇ સરકારમાં લખ્યું. ત્યારે શાહુકારીએ (સરકારે) સાહેબને સાદરે મોકલ્યા. તેઓએ સાદરે આવીને, પછી ઈડર જઇને સઘળા બહારવટીયાઓને જમાન તથા બાંહેધરી આપીને તેડાવ્યા અને કહ્યું જે તમારા સર્વ ગુન્હા માફ છે.

પછી સુરજમલજી આવીને હાજર થયા. તેઓને જઇને સાહેબે કહ્યું જે તમે હાથમાંથી તલવાર નાંખી દો. એટલે સુરજમલજીએ તલવાર નાંખી દીધી. પછી સુરજમલજીએ કહ્યું જે મારા સરબંધી લોકો પગાર વાસ્તે મને બહુ નડશે, તથા મારે ખાવા અનાજ નથી તેનો બંદોબસ્ત થવો જાઇએ.

પછી સાહેબે તેમના ગામ નવું ગામ તથા કાનપર એ બે હવાલે કર્યા અને દર સ્વારનો પગાર માસ ૧ નો રૂ. ૧૦) લેખે વીશ સ્વારોનો બંદોબસ્ત કરી આપીને, ઈડર દરબારની વતી ગામ બીલોડા-ના થાણદારની નોકરી સુરજમલજીને આપી, અને મકરાણી, આરબી તથા સિપાઇઓ વગેરેનો જે પગાર ચડ્યો હતો, તેઓને ભેંસો વગેરે ઢોર હતાં તે ખંડી આપ્યાં. તેમાં રૂ. ૧૦૦) ને ઠેકાણે દશથી ચૂકાદો કર્યો. બંદુકો પણ ખંડી આપીને વિદાય કર્યા.

સુરજમલજી સાથે તેના જીલ્લાયતો જે વખનમાં હતા તેઓને તેઓનાં ગામ સોંપ્યાં. એ જ રીતે અહમદનગરના તથા રૂપાલ વગેરેના ઠાકોરોના ગુન્હા માફ કરીને બાંદ(ન) આપીને તેડાવીને, તેઓનાં

ગામ હવાલે કર્યા તથા સર્વ પ્રકારે સમાધાની કરીને કહ્યુ જે હવેથી સરકારના સામધર્મી રહેજો

એ સમે મી વાલેપ સાહેબ પણ સાથે હતા પછી લખુ શેઠને સિદ્ધપુર મોકલ્યા અખેચદ શાને તેને ઘેર મોકલ્યા પેરે બાવે સુરજમલજીને કહ્યુ જે મારૂં તમે કાઈ કર્યું નહી પછી બાવે વડોદરે જઇને ગાયકવાડ સરકારને ફરિયાદ કરી ત્યારે ગાયકવાડે તે બાવાને ૭ મહીના સુધી કેદમા રાખ્યો પછી બાવે કાઇ નજરાણું કર્યું, એટલે તેને પોતાના ગુરૂની ગાદી મળવાનો હુકમ મળ્યો. તે રાજભાગ્થી હાલ સુધી એ ગાદીએ વિદ્યમાન છે તેની પાસે પાચ લાખ રૂપૈયા કહેવાય છે

આઉટરામ સાહેબ મહીકાંઠાનો સારો બદોબસ્ત કરીને વડોદરે ગયા એ બદોબસ્ત સંવત્ ૧૮૯૩ મા થયો તે સમે સાદરાના પોલીટીકલ એજન્ટ મી અર્સકીન સાહેબ હતા, અને તેઓના આસીસ્ટટ વાલે (પ) સાહેબ હતા

પછી સુરજમલજીના પિતા જાલમસધજી સંવત્ ૧૮૮૪ ના ભાદરવામા ગુજર્યા તેથી મુરેઠી પટો સુરજમલજીને મળ્યો અને તેમના ભાઇ શેરસધજી ગોતા તથા રતનપરમા રહ્યા તે શેરસંધજી સંવત્ ૧૮૯૬ ની સાલમા ગુજર્યા તેનો દીકરો એક હમીરસંધજી હાલ વર્ષ ૨૦ ની ઉમ્મરમા છે અને સુરજમલજીને દીકરો એક અધ (ઇદ) ભાણજી ઉમ્મર વર્ષ અઢીનો છે

ઉપરના ઇતિહાસની પૂરવણી.

સવત્ ૧૮૯૦ મા જ્યારે સુરજમલજી પોતાના બાપથી રીસાઇને મોજે કુવાવમા રહેતા હતા, ત્યારે ગાડીઓલના ઠાકોર ગલાબસધજીના કુવરો ૪, તેમા બે કુવરો ચહુવાણી રાણીના ગંધનાપસંધજી તથા ખુમાણસધજી અને વાઘેલી રાણીના આણદસંધજી હતા

તે ગલાબસંઘજીનું ચહુવાણી રાણી ઉપર મન નહોતું. તેથી તેને કાંઇ આજીવિકા મળ્યાથી તે બાઈ પોતાના બે કુંવરોને લઇને રીસાઇને વડોદરાના ખચા જમાઇનું ગામ ભાદરડી ઇડર જીલ્લામાં છે, ત્યાં જઇને આઠ મહીના સુધી રહીને, પછી ઇડર જીલ્લામાં આપણું ગામ તશીયું છે, ત્યાં જઇને ૭ મહીના રહ્યાં. પણ તેના ધણીએ તેની આજીવિકાનો કાંઇ બંદોબસ્ત કર્યો નહિ, ત્યારે તે બાઇએ ઇડરમાં આવીને મહારાજ ગંભીરસંઘજીને અરજ કરી. તેથી મહારાજે જઇને ગાંડીઓલને પાદર મુકામ કર્યો અને ઠાકોરને બોલાવીને ઘણો ઠપકો દીધો અને આજીવિકાનો બંદોબસ્ત કરાવી આપ્યો.

પણ દરબાર પાછા ઇડર પધાર્યા, એટલે તે બંદોબસ્ત તૂટી ગયો. તેથી તે બાઇ વળી રીસાઇને મોજે ભૂતીયું ગામ છે ત્યાં ગયાં, પછી કુંવર રઘનાથસંઘજી કુવાવે જઇને સુરજમલજીને મળ્યા. તે રઘનાથસંઘની ઉમ્મર બાવીશ વર્ષની હતી. ત્યારે સુરજમલજીએ સલાહ આપી કે તમે તમારા બાપને કાંઈ નુકશાન કરશો ત્યારે તે માનશે.

એ ગુલાબસંઘજીને સુરજમલજીના પિતા સાથે દોસ્તી હતી અને એ કુંવરોને સુરજમલજી સાથે દોસ્તી હતી.

પછી કુંવરે સિરબંધી રાખવા માંડયા. એ સમે ગાંડીઓલનો ભાયાત હિંદુજી તે ગલાબસંઘજીથી વખે હતા અને રઘનાથસંઘજીએ એવી તદબીર કરી કે પોતાના એક બે માણસોને ગાંડીઓલને પાદર મોકલીને ત્યાંના કણબીના લુગડાં ખેંચી લીધાં, એટલે હિંદુ જીનના શકથી ગાંડીઓલના બધા સરબંધીઓ તે તરફ ચડયા.

એટલે બીજી તરફથી રઘનાથસંઘજી પોતાના ચાળીશ સરબંધી સહિત તે ગામમાં પેઠા. તે સમે ગલાબસંઘજી પાસે ગેનજી ભાટી નોકર હતો, તે સામો લડીને મુઓ. તેણે કેટલાએકને જખમી કર્યા અને ગલાબસંઘજીનો હાથ કોણી કપાઈ પડ્યો તથા કપાળમાં જખમ લાગ્યો.

પછી લડાઈ બંધ રહી અને રાણીએ હજામને બોલાવીને પારો બંધાવ્યો, લોકોએ કુંવરને ઠપકો દીધો. બીજે દહાડે મવાડમાં મુરેઠીથી ઠાકોર જાલમસંધજી તથા કુકડીઆના કુંવર પ્રતાપસંધજી અને પડરના કારભારી લખજી પંચોળી વગેરે આવ્યા, અને કુંવરે (ને) કહ્યું જે હવે તું અહીંથી નાસી જા, નહીં તો તોપો મંગાવીને તારૂં ગામ ઉડાવી દેશું, અને તને મારીશું.

પછી પંચાત કરી તેને બરવાળ ગામ આપ્યું પછી તે કબીલો લઈને ત્યાં ગયા, પછી ઠાકોર ગલાબસંધજી સંવત્ ૧૮૯૨ માં પડયા; ત્યારે રઘનાથસંધજી તથા ખુમાણસંધજી ગાદીઓલમા ગયા અને વાઘેલીજીના બે કુંવરોને મોજે બરવાળ આપ્યુ. તે રઘનાથસંધજી સંવત્ ૧૮૯૩ માં પડયા; ત્યારથી ખુમાણસંધજી ગાદીએ છે.

સુરજમલજી સંવત્ ૧૮૯૨ માં વખે હતા, ત્યારે ઠાકોર જાલમસંધજીનો કારભારી મેહતીઆ શેરજી સુરનાજી ગામ દેસોલમાં પોતાને સાસરે ગયો હતો, તે સુરજમલજીનો ભરોંસો રાખતો નહીં, પણ સુરજમલજીનો બારગીર લાલજી દેવડાનો ભરોસો રાખતો હતો કે, એ મને મારશે નહીં. તે લાલજીને સુરજમલજીએ કહ્યું જે તું જઈને શેરસંધજીને માર; ત્યારે તે લાલજીએ ના પાડી.

પછી તેને મુરેઠીનો કારભાર આપવાની લાલચ આપીને તે વાત કબૂલ કરાવીને દેસોલે મોકલ્યો. તેણે જઈને ગામને પાદર ઉતારો કર્યો, અને ત્યાં મળવા સારૂ શેરજીને બોલાવ્યો; ત્યારે તેને લાલજીનો ભરોસો હતો, તેથી તેને મળવા તે ગયો, ત્યારે શેરજીએ તેને કસુંબો પાયો. પછી વાતો કરતા તરવાડો (તલ્વાર) ઉચાડીને મારી નાખ્યો, તે સમે શેરજી સાથે બે ચાર માણસો હતાં. તે એટલા સારૂ જે લાલજીને વાસ્તે રોટલા કરાવીને મંગાવ્યા હતા.

સોરઠા–જે તું બંધવ જાણ રુડી યાંધી રાખડી;
उमर याधी आण दीधी लाला देवडा ! १

અર્થઃ—જેણે તને ભાઈ જાણીને સારી રાખડી બાંધી, તેને આખી ઉમરનો કાળો વાધો લાવીને, ઓ લાલા દેવડા! તેં આપ્યાં. ૧

करे न पडी कोई हेत हथ मारो हुओ;
शर उपर शीरोइ दाखी लाला देवडा! २

અર્થ:—એવું કોઈ કરે નહિ, જે હેતુ થઇને હાથ મારનારે થયો પણ તારા માથા ઉપર શરિાઈ હતી; તે તેં ઓ લાલા દેવડા! દેખાડી. શીરોહના લોકો વિશ્વાસઘાતી હોય છે.

મુરેઠીના ચહુવાણોનો ઇતિહાસ પૂરો થયો.

પ્રકરણ ૧૦ મું

ઇડરના પટાવત ચાંપાવતોનો ઇતિહાસ

જ્યારે મારવાડમાંથી આણદસંઘજી ઇડર આવ્યા, ત્યારે તેઓની સાથે ૧૧ સરદારો આવ્યા હતા. તેઓના નામ:

(૧) ૨ ચહુવાણ માનસંઘજી તથા તેમના કુંવર જોરાવરસંઘજી.
૩. ચહુવાણ દેવીદાનજી
૪. જોધા મોકલ શેરસંઘજી
૫. ચાંપાવત સવાઇસંઘજી
૬. ચાંપાવત માનસંઘજી
૭. ચાંપાવત પ્રતાપસંઘજી
૮. ચાંપાવત જીવણદાસજી
૯. કુંપાવત અમરસંઘજી
૧૦. જેતાવત અદેરામજી
૧૧. ઉદાવત લાલસંઘજી

તેઓમાંથી ચહુવાણ દેવીદાનજી લડાઇમાં કામ આવ્યા અને બાકીના સરદારોમાંથી આઠ જણાને એકએક તાલુકો આપીને આઠ પટાવત કર્યાં. તેમાં ચહુવાણ તે મહારાજના મામા થતા હતા અને બીજા બધા મહારાજના પિતરાઇ ભાઇઓ હતા.

હવે ચાંદરણીના ચાંપાવત સવાઇસંઘજી અને મઉના ચાંપાવત પ્રતાપસંઘજીના વંશનો ઇતિહાસ લખવો છે, માટે પ્રથમ તેઓની વંશાવળી લખું છું:

૧. પ્રતાપસંઘજીના
૨. મકનસંઘજી,
૩. ફતેસંઘજી, ખુમાણસંઘજી, નવલસંઘજી
૪. અનાડસંઘજી, ધીરસંઘજી, સરતાનસંઘજી, રતનસંઘજી
૫. ગોપાળસંઘજી, હેમતસંઘજી, ખુશાલસંઘજી છે.
વાકાનેરમા છે ૨
૬. ભારસંઘજી, પરવતસંઘજી
૭. ગુલાબસંઘજી.

એ પ્રતાપસંઘજીને મઉ પટો અને તેમના ભાઇ સવાઇરામજીને ચાદરણી પટો મળ્યો.

ચાદરણીના ઠાકોર.

૧. ચાપાવત સવાઇસંઘજી
૨. સુરજમલજી
૩. સબળસંઘજી
૪. શામસંઘજી તથા માલમસંઘજી.

એ સુરજમલજીને મહારાજકુમાર ભવાનસંઘજીએ મારી નાખ્યા, ત્યારે તેમના કુંવર સબળસંવજી બીકથી નાસીને બહારવટે નીકળ્યા હતા. પછી મહારાજે તેમને મનાવીને પાછા વસાવ્યા, પણ હરસોલ પટાના ગામ ૧૨ મહારાજે તેમની પાસેથી પાછા લીધા.

પછી મહારાજ ગંભીરસંઘજીના વખતમા ચાદરણીના ઠાકોર સબળસંઘજી પડયા. પછી તેમના બે કુંવરો ચાદરણીની ગાદી વાસ્તે લડયા. કારણ કે શામસંઘજીમા હુશિયારી થોડી હતી. તેથી માલમસંઘજીએ ગાદીએ બેસવા સારૂ ટંટો કર્યો. ત્યારે શામસંઘજી રીસાઇને વાકાનેર ગયા અને માલમસંઘજીએ ટીંટોઇમા જઇને ઠાકોર કાનજીને

કહ્યું જે મને તમે ચાંદરણીની ગાદીએ બેસારો તો હું તમારા કુંવરને ખોળે લઇશ. (તે ટીંટાઇવાળા પણ ચાંપાવત છે)

ત્યારે ઠાકોર કનકોજી ચાંદરણીમાં આવીને કહેવા લાગ્યા જે માલમસંઘજી ગાદીએ બેસશે. ત્યારે વાંકાનેરના ઠાકોર ધીરજીએ આવીને કહ્યું જે શામસંઘજી ટીલાયત છે, માટે તે ગાદીએ બેસશે. (એ ધીરજી મઉના ચાંપાવતના ભાયાત હતા.)

પછી તે બંને ઠાકોરો પરસ્પર વાદ કરીને પોતાને ગામે ગયા. એ વાત સંવત્ ૧૮૬૦ માં બની. તે પછી ટીંટાઇના ઠાકોર કનકાજી ૫૦૦ સરબંધીઓ લઇને વાંકાનેર ઉપર ગયા; ત્યારે તેની સાથે ધીરજીએ લડાઈ કરી. તેમાં કનકાજીનાં દશબાર માણસો મરાણા.

પછી આસપાસના ઠાકોરોએ આવીને કહ્યું જે તમે પારકી લડાઇ વાસ્તે શા સારૂ લડી મરો છો? એમ કહીને સમજાવીને કનકાજીને પાછા વાળ્યા. પણ તે બંનેના મનમા પાકું વેર બંધાણું.

વળી ચાંદરણીનો કારભારી રજપૂત ભાટી કલજી જે હાલ વિદ્યમાન છે તે મહારાજ ગંભીરસંઘજી પાસે આવ્યો અને કહ્યું જે મહારાજ! ચાંદરણીના કુંવરને ગાદીએ બેસાડવા સારૂ આપ પધારો; ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે ગાદીએ બેસાડવા સારૂ ધીરજી અને કનકાજી આવ્યા હતા તે શું?

ત્યારે તે કારભારીએ કહ્યું જે આપ ધણી છતા તેઓનાથી ગાદીએ બેસાડાય નહીં. આપ પધારો ત્યારે જ તેનાથી ગાદીએ બેસાય. પછી મહારાજે કહ્યું જે ગામ કોટડું (સાબળી કોટડું) મને આપો તો હું આવું અને તને હું શીરોલી ગામ આપીશ; એવો દિલાસો આપ્યો ત્યારે તેણે શામસંઘજીની સલાહથી મોજે કોટડું મહારાજને લખી આપ્યું.

પછી મહારાજે ત્યાં જઇને ટીલાયત કુંવર શામસંઘજીને ગાદીએ બેસાર્યો, તલ્વાર બંધાવી અને પેલા ચાંદરણીના કારભારીને મહારાજે ગામ આપવાનું કહ્યું હતું તે તો આપ્યું નહિ. ચાંદરણીના દૂટાયા કુંવરને તેના ભાગનું એક ગામ આપ્યું.

પ્રકરણ ૧૧ મું

મઉના ચાંપાવતનો ઇતિહાસ

પ્રતાપમંચજીના પુત્ર મકનમંચજી અને તેના પુત્ર ફતેસંચજી તથા ખુમાણમંચજી, એ ખુમાણમંચજીએ મહારાજ ગંભીરમંઘજીની સારી ચાકરી કરી હતી. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે તને વધારવાની મારી ઘણી મરજી છે; પણ હું જ્યારે તને વધારીશ ત્યારે તું મારા સામો લડવા ઉઠીશ, એવો મને અંદેશો રહે છે.

ત્યારે ખુમાણમંચજીએ કહ્યું જે હું આપના સામી કદિ તલ્વાર પકડીશ નહિ; એ વાતના તેણે સમ ખાધા. ત્યારે મહારાજે વાંકાનેર ગામ તથા મોજે ખરવાડામાં ત્રીજો ભાગ અને મોજે વંઝલપર એટલા ગામો તેને આપ્યાં; તથા તે કચેરીમાં આવે ત્યારે મહારાજ તેને ઉભા થઇને મળે, એવો એક મોટો કરબ અધિકાર આપ્યો. (આડે પટાવતોને ચડતા ઉતરતા એવા અધિકાર આપેલા છે.)

પછી બારોટજી અંદરમંચજી ગુજર્યા ત્યારે તેને વંશ નહોતો. માટે તેનુ સપિંડી શ્રાદ્ધ વગેરે ક્રિયા મહારાજા ગંભીરમંઘજીએ પોતે કરી, અને તેનું ગામ જેપરૂં મહારાજે લીધું. વળી ગામ પાનોલ, રોહીઆ (ચારણ) બારોટનો પણ વંશ ગયો, તેની વિધવાઓ બે આસુ વહુ હતી. તેમા એક એવુબાઇ અને બીજી દલબાઈ હતી, તે આસુની ઉમ્મર પચ્ચાસ વર્ષની અને વહુની પાત્રીશ વર્ષની હતી.

તે બાઇઓએ પોતાના કુટુંબી બે જણ મારવાડમાથી કમાવા સારૂ આવેલા તેઓને પોતાને ઘેર રાખ્યા, પછી તેઓને પરણાવ્યા અને તે બંને જણ વચ્ચે મોજે પાનોલનો છઠ્ઠો ભાગ લખી આપીને જૂદા રાખ્યા. પણ તે આખા ગામની આશાથી તે બંને બાઇઓએ તે બાઇને મારી નાંખવાનો વિચાર કર્યો. એવુબાઈની ઉમ્મર ૭૫ વર્ષની તથા દલબાઇની ઉમ્મર વર્ષ ૬૦ ની થઇ હતી. તેઓને મારવા સારૂ પેલા બને જણ કટારીઓ લઇને આવ્યા. તેઓનાં નામ ગમજી તથા લાલજી હતાં.

તે સાસુને મારી નાંખી, એટલે વહુ નાઠી, તે ઘણી મુશ્કેલીથી ધ્રોળમાં આવી અને તેણે મહારાજ ગંભીરસંઘજી પાસે ફરિયાદ કરી. ત્યારે મહારાજે આસપાસનાં ગામોના ચારણોમાંથી મુખ્ય બે જણને કહ્યું જે તમે પાનોલમાં જઇને એ ખુનીઓને કહો જે તમારે પાનોલમાં રહેવું નાહ, એવો તમને દરબારનો હુકમ છે.

પછી તેઓએ જઇને કહ્યું, પણ ખુનીઓએ હુકમ માન્યો નહિ. ત્યારે મહારાજે પોતાના એક એક સરદારને બોલાવીને હુકમ કર્યો જે તમે જઇને એ ખુની ચારણોને મારી નાંખો; અને પાનોલ ખાલસા કરો. ત્યારે તે સરદારોએ જવાબ દીધો જે કહો તો અમારૂં એક એક ગામ આપને હવાલે કરીએ, પણ ચારણને મારવા યોગ્ય નથી; માટે તેનો ગુન્હો માફ કરવો જોઇએ.

પછી મહારાજે બે હજાર રૂપૈયા ખરચીને સિંધના હૈદ્રાબાદથી પચાસ હબસીઓ તેડાવ્યા. તે આવીને હાજર થયા, ત્યારે બધા સરદારોએ તથા બીજાં માણસોએ મહારાજને વાર્યા, પણ મહારાજે માન્યું નહિ.

ત્યારે વાકાનેરના ઠાકોર ખુમાણસંઘજીને સહુએ કહ્યું જે તમારા ઉપર મહારાજની સંપૂર્ણ મહેરબાની છે, વાસ્તે તમે જઇને સારી પેઠે કહો તો જરૂર ચારણનો બચાવ થાય. પછી ખુમાણસંઘજીએ આવીને મહારાજને અરજ કરીને કહ્યું જે મહેરબાની કરીને આ ચારણોનો ગુન્હો માફ કરવો જોઇએ, ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે તે વાત હું માનીશ નહિ. પછી ખુમાણસંઘજીએ કહ્યું જે હવે હું કોઈ વખત આપને અરજ કરવા આવનાર નથી. મહારાજે કહ્યું કે તારી મરજી હોય તો આવજે, નહિ તો આવીશ નહિ.

તે ઉપરથી દુઃખ લાગ્યાથી ખુમાણસંઘજી ત્યાંથી ઉઠીને તરત ઘેર ગયા. પછી મહારાજે ચારણોને મારવા હબશીઓને મોકલ્યા. તે વાતને ખુનીઓએ જાણવાથી, રામજીએ પોતાની દીકરી આઠ વર્ષની હતી તેનું માથું કાપ્યું, તથા તેનો દીકરો ૭ વર્ષનો હતો તેનું માથું કાપ્યું; અને બે હબશીને તરવારથી મારી નાંખ્યા.

પછી તે રામજીએ પોતાના બે પગના ફણા, પિંડીઓ તથા ઝાંઘો ફાડી અને ચાર ઠેકાણે હાથ ઉપર જખમ કર્યા, પેટ વીંધ્યુ, ગળું વીંધ્યું અને મોઢામા સુંકણા બે ઘાલ્યાં. અને તેનો સમરો પોતાને હાથે માથું કાપીને મૂઓ.

એ વાત આશરે સંવત્ ૧૮૬૭ મા બની. અમરજીનો ભાઈ લાલજી પરગામ ગયો હતો તે બચ્યો.

પછી હળસીઓ પાછા ઈડરમા આવ્યા. અને પેથા ભાવજીએ શરિરાઈ તથા લુણાવાડા વગેરેના પોતાના નાતીલા ૫૦૦ એકઠા કર્યા અને ધરણું કરીને ઈડર આવ્યા. ત્યારે મહારાજે પોતાની પાસેના ચારણને મોકલીને ધરણુ વેગવી નાખ્યુ.

એ ચારણ મૂઆથી દુ ખ માનીને ઠાકોર ખુમાણસંઘજી હિમાળે મરવા ચાલ્યા. ત્યારે મહારાજે જઈને ખુમાણસંઘજીને વાકાનેરમાં રોક્યા, તેઓ પોતાના સરદારો સહિત ગયા હતા અને ઘણી મહેનત કરી પણ ખુમાણસંઘજીએ માન્યુ નહિ.

મહારાજે કહ્યુ જે અમરજી ચારણ મૂઓ તે વાસ્તે જતા હો તો તેના વારસને પાનોવ માટે વડાલી જેવું મોટું ગામ આપુ. ત્યારે ખુમાણસંઘજીએ કહ્યુ જે હું અરજ કરવા આવ્યો હતો તે વખતે માન્યુ હોત તો હુ રહેત. પણ હવે કરોડ ઉપાય કરો તો પણ હું રહેનાર નથી.

સંવત્ ૧૮૬૮ મા ખુમાણસંઘજી વાકાનેરથી ચાલ્યા, ત્યારે તેમની સાથે અગિયાર માણસો હિમાળે ગળવા સારૂ ચાલ્યા, તે સમે તેમની ઠકરાણીઓ તથા ગામની રૈયત ઘણી દિલગીર થઈ.

મહારાજ ગંભીરસંઘજીએ છેલ્લીવાર રસ્તામાં આડા થઈને કહ્યું જે હુ તારા આગળ પાઘડી ઉતારીશ, ત્યારે ખુમાણસંઘજીએ સમ ખાઈને કહ્યુ જે તમે પાઘડી ઉતારશો તો હું મારૂં માથું કાપની આગળ મુકીશ. પછી મહારાજ કાઇ બોલી શક્યા નહિ.

તે સમે ખુમાણમંધજીએ માથે ભગવું લુગડું બાંધ્યું હતું અને હથિયાર વિના અને સોટી એક રૂપાના તારે વીંટેલી હાથમાં હતી. એ ઘોડે ચડયા હતા. તેઓની સાથે કોઇ સગા મિત્ર, ચાકર વગેરે થઇને ૧૧ જણ હતા. તેમા મોજે વાવડીનો એક ભીલ હતો. તેને વાવડીના ભીલોએ દુઃખ દીધુ હતું, માટે તે કહેતો હતો કે હું હિમાળે ગળતા પ્રભુ પાસે માગીશ કે હું આદરણીનો ઠાકોર થાઉં, અને એ વાવડીના ભીલોને મારૂ. તે સિવાયના બીજા લોકોને ગોલોકપ્રાપ્તિ કરવી હતી. પછી તેઓ ગયા. એ પ્રસંગનુ આ ગીત છે.

ગીત

पाराशर व्यास के शुक पोते, आगे जादा संत अनंत;
वैकुंठनाथ तेणे पायडीउ, चापा तळे घलुध्यो चपवत. १

અર્થ:—ખુમાણમંધજી પોતે જ પારાશર કે વ્યાસ કે શુકદેવ હશે ? અસલ મોટા સંત પુરુષો અપાર થઇ ગયા. તેની પેઠે વૈકુંઠનાથના ચરણમા આપાવતનુ ચિત્ત વળગ્યુ. ૧.

गोपीचंद भरथरी गोरख, सध साथ के घात सुणी;
हणोजके नरदेह न धार्या, धार्यो गोकुलनाथ धणी. २

અર્થ:—વળી રાજા ગોપીચંદ, ભરથરી અને ગોરખનાથ જેવા સિદ્ધ અને સાધકે તે વાત સાભળી, જેણે દુનિયામા નરદેહ મનમાં ધાર્યો નહિ, પણ ગોલોકનાથને સ્વામી મનમા ધાર્યા. ૨.

जनक व देहने परीखत जोतां, नरेंद चुडा राजश नहिं;
ममता मांहि न लाग्यो जे मन, मन लाग्यो गोलोक महीं ३

અર્થ—જનક વિદેહી અને પરીક્ષિત જોતા ચુડાજીના વંશના જેવા તેઓના જરા નહિ; જેનુ મન મમતામા લાગ્યુ નહિ, કેવળ ગોલોકમા જ મન લાગ્યુ ૩.

पाप उतारण केंक चढया पहो, जगजग गिरसर फलंक जुओ;
शो चडतां सूभापड त्यागय, हिमाचळ नकलंक हुओ. ४

અર્થ:—કેટલાક રાજા પાપ ઉતારવા સારૂ હિમાળા ઉપર ચડયા, તેથી જુગોજુગ તે પર્વતને માથે કલંક લાગેલું, તેઓ મેટા

ત્યાગી ખુમાણસંઘ ! તારા ચડવાથી હેમાચળ કલંક વિનાનો થયો, પવિત્ર થયો. ૪.

એ ખુમાણસંઘજીના કુંવર ઉમ્મર વર્ષ ૨૦ ના હતા, તેને વાંકાનેરની દરબારી ચાકરીમાં રહ્યા. તેમણે મહેરબાન થઇને ગામ ધોળવાણી આપ્યું તથા ઘોડે નોબત આપી. [in line 1 of the ¶: "વાંકાનેરની હકરાત મળી અને તે મહારાજ કુમાર ઉમેદસંઘજીની ચાકરીમા રહ્યા."]

વાંકાનેરના ઠાકોર ઉપર મહારાજ ગંભીરસંઘજીની મહેરબાની હતી, તેનું કારણ જે જ્યારે પોળના રાવજી રતનસંઘજી સુધી, ઇડરની ગાદીનો દાવો કરીને, ઇડર જીલ્લામાં લૂંટફાટ કરતા હતા; તેઓએ ઘણા ગામ લૂંટયા, માર્યા, બાળ્યા. ત્યારે મહારાજે મનમાં ધાર્યું, જે એક વાર પોળો મારવી.

પછી સંવત્ ૧૮૬૪ મા બંદુકદાર સરબંધી છ હજાર રાખ્યા અને પોતાના સરવે સરદારોને બોલાવ્યા. તે સમે મહારાજના કારભારી ઉંડણીના ઠાકોર નાહરસંઘજી હતા પછી મહારાજે ફોજ સુધાં જઇને ઉંડણીને પાદર મુકામ કર્યો. પછી વડાલીએ ગયા. ત્યાસુધી કોઇને એ વાતની ખબર પડવા દીધી નહિ, જે પોળ્યો ઉપર ચઢાઈ છે. પછી પોળ્યોની આણી તરફ બે ગાઉ ઉપર પોળ્યોનો એક દરવાજો છે, ત્યાં જઇને મુકામ કર્યો.

એ સ્વારી આવવાની હતી તેવામા પોળ્યોના રાવજી તથા તેમના સરદારો જે મોહનપર, ઘોરવાડા, વગેરેના રહેવરો તથા પોશીના દેલોલ વગેરેના વાઘેલા તથા પાલ્યના રાઠોડ, એ સર્વેમા જાસુસો ખબર રાખવા સારૂ પરગણામા ફરતા હતા. તેઓએ જઇને પોતપોતાના ધણીને ખબર કરી. એટલે તે સહુ સાવચેત થયા. અને પોળના રાવજી પણ લડવાને તૈયાર હતા.

પોળમાં પેસવાનો રસ્તો એવો છે કે ઉગમણી આથમણી નદી વહે છે. તે ઉભી નદીમા ચાલીને પોળના બે દરવાજામા જવાય છે. એ રીતે પોળ વચ્ચે નદી છે, અને જવા આવવાનો રસ્તો એટલો જ છે. શિવાય ચારે તરફ મોટા પહાડો છે. તે ઉપર હાથાળા થોર છે.

તે બન્ને દરવાજે રાવજીએ ભીંતિ ચણાવીને રસ્તો બંધ કર્યો અને મહારાજનો કોઈ આદમી નજરે પડે તો તેને ગોળીથી મારી નાંખતા હતા. એ રીતે મહારાજના ચાળીસ માણસો મુવાં અને મહારાજે ચાર મહીના સુધી મુકામ રાખ્યો, પણ કશો ઉપાય ચાલ્યો નહિ. ત્યારે ઘણી દિલગીરી ઉપજી.

પછી કુપાવતોએ વિચારીને આસપાસના ભીલોને બોલાવ્યા અને ચારસેં જોડ સોનાના કડા કરાવીને ભીલોને વહેંચી આપ્યાં. પછી કહ્યું જે પોળમા જવાય એવો રસ્તો બતાવો. ત્યારે ભીલે કહ્યું જે બીજે કયાય રસ્તો નથી, પણ પોળોથી દખણાદો ડુંગર છે. ધગગવાની નીસરણી મૂકીને એકેક આદમી અહીયાર વિના ચઢે તો ઘણી મુશ્કેલીથી ચઢી શકે એવું છે. (આ રસ્તાની રાવજીને ખબર હોત તો ત્યાં પણ જાપતો રાખત).

પછી નીસરણી લાવીને મેલી અને મહારાજ તે ઠેકાણે આવીને ઉભા રહ્યા. અને એકે એકે સિરબંધીઓને તથા સરદારોને ચઢાવ્યા. એ વખતે બધા સરદારોના મનમા એવુ હતુ કે કુંપાવત ઉપર મહારાજ ઘણી મહેરબાની રાખે છે, માટે તેઓ આગળ થઇને આ કામ બજાવશે, આપણે કાંઈ જરૂર નથી.

તે સમે ચાપાવતોએ મળીને ઘરમેળે વિચાર કર્યો જે આપણા ભાઇને ટાકાટુકાના ઠાકોરે માર્યો હતો; તે હાલ રાવજી પાસે છે, માટે તે વેર લેવાની આ વખત છે. એમ વિચારીને કુપાવત ગજસઘજી તથા દરજણસંઘજી પછવાડે ચાપાવત ધીરજી વગેરે ચાલ્યા, અને ઠેઠ પોળો પાસે જઇને આરબોને કહ્યુ જે મારરો બજાવ્યો તથા બંદુકોના ભડાકા કર્યા. ત્યારે રાવજી કબીલા સુધા નાસીને ડુંગર ઉપર ચઢી ગયા, અને તેઓના મોરચાવાળા પણ નાસી ગયા.

ત્યારે મહારાજ પોળોમા પધાર્યાં. દરબારમા ગાદીતકીયો નંખાવીને બિરાજ્યા, ચમર થવા લાગ્યુ. એવી રીતે માસ ૧ સુધી ત્યા રહ્યા અને મનમા એવું હતું કે કબીલો તેડાવીને અહીં રહેવું.

પંચુ રાવજીએ ઈડર જીલ્લાનાં ગામ દરરોજ મારવા માંડ્યાં. ત્યારે સરદારોએ મહારાજને કહ્યું જે આપણે પોળો લીધી, આબરૂ વધારી, માટે હવે આ દરબાર સિવાય ગામનાં ઘર બાળી નાંખીને ઈડર જઈએ તો ઠીક, નહીં તો રાવજી ઈડરમાં પેસી જશે.

પછી મહારાજે તેવી રીતે કર્યું અને ત્યાંથી મુકામ ઉપાડીને ઈડર જીલ્લાના બીલોડા ગામમાં આવ્યા. ત્યાં સરબંધીઓએ પોતાનો બે ત્રણ મહીનાનો પગાર ચઢેલો તે લેવાની ઉતાવળ કરી અને બે દહાડા સુધી મહારાજને હોકો પીવા દીધો નહીં તથા ખાવા દીધું નહીં.

પછી મહારાજે તેઓને દિલાસો આપીને તમામ ખાલસાનાં ગામોના પટેલોને બીલોડે બોલાવ્યા અને કહ્યું જે તમે અમારાં ગામોની બધી પેદાશ ખાઈ જાઓ છો અને અમને થોડી દેખાડો છો, માટે આ સરબંધીઓએ મને રોકયો છે, તેનો કાંઈ ઉપાય કરો. ત્યારે પટેલોએ પોતપોતાની શક્તિ પ્રમાણે ખુશીથી દંડ આપ્યો.

મોજે ગઠોડાના પટેલે ત્રીશ હજાર રૂપૈયા દંડના આપ્યા. એ રીતે ત્રણ લાખ રૂપૈયા ભેળા થયા. તેથી સરબંધીઓના પગાર ચૂકવતાં એક લાખ રૂપૈયા વધ્યા, તે ઈડરને ખજાને નાંખ્યા; અને મહારાજ ઈડરમાં પધાર્યા. ઉપર લખેલી સ્વારીમાં ચાંપાવતોએ સારી ચાકરી કરી હતી, તેથી મહારાજની તેઓના ઉપર મહેરબાની હતી.

વળી એવામાં સિંધના સિંધીઓની ૫૦૦૦) માણસોની ફોજે આવીને ડુંગરપર લીધું અને ત્યાંના રાવળ રાવતસંઘજીને પકડીને મેનામાં બેસાડીને પોતાની ફોજ સાથે ફેરવતા હતા.

ત્યાંથી વાંસવાડા ઉપર ગયા. ત્યાં ઘણી લડાઈ થઈ, અને બંને તરફનાં કેટલાંએક માણસો મૂઆં. અને વાંસવાડાનાં કેટલાંએ ગામો તેઓએ દબાવ્યાં. ત્યારે વાંસવાડાના પટાવત મોજે ધડના ઠાકોર ચંદુવાણુ અરજણસંઘજીએ ફોજ ભેળી કરીને એ સિંધીઓને મારી કાઢયા. એ લડાઈ પાંચ વર્ષ સુધી ચાલી હતી. ત્યારે અરજણ-

સંધજીના સરખંધીઓનો પગાર ચઢી ગયો. તે આપવા મળ્યો નહિ, ત્યારે અરજણસંધજીએ ફોજ સુધાં લુણુવાડા ઉપર જઇને ત્યાંની ખંડણી લીધી. તથા વડાશીણોલની ખંડણી લીધી.

પછી ઇડરવાડા ઉપર આવવા લાગ્યા. તે મોજે પાસ ઉપર આવ્યા. તે સમે પાથવાળા સાથે વાકાનેરના ધીરજીને અદાવત હતી અને અરજણસંધજી સાથે ધીરજીને દોસતી હતી. તેથી ધીરજી જઇને અરજણસંધજીને મળ્યા અને કહ્યું જે મોજે ટોડડાવાળા ઠાકોર પહાડજી ભાટી સાથે અમારે વેર છે, માટે તેને મારો તો તમને અમે પાચ હજાર રૂપૈયા આપીએ.

તે વાત અરજણસંધજીએ કબુલ કરી. પણ તે ટોડડા સાથે ધીરજીને દોસતી હતી, તેણે મનાઈ કરી. પણ અરજણસંધજીએ માન્યું નહિ, ત્યારે ધીરજી રીસાઇને ચાલી નીકળ્યા. અને કહ્યુ જે હું જઇને ટોડડામા બેસું છું; તમે મારા સામા લડવાને વહેલા આવજો. એમ કહીને તે ટોડડે ગયા. ત્યારે ટોડડાના ઠાકોરે પણ સરખધીઓ ભેળા કર્યાં, તોપણ તે થોડા લોકો હતા.

પછી ટોડડાના ઠાકોરે ઇડરમા જઇને મહારાજ કુમાર ઉમેદ-સંઘજીને કહ્યુ જે આ સમે તમે અમારી બરદાસ્ત નહીં કરો તો, અમે ફોજ સાથે લડીને મરીશુ અને ટોડડા અરજણસંધજીને હાથ જશે. ત્યારે કુંવરજી પણ પોતાનો સરજામ લઇને ટોડડે પધાર્યા. તે વાતની ખબર થવાથી પેલી ફોજ પાછી ફરી ગઈ, અને સહુ સહુને ઠેકાણે ગયા.

એ સમે કુંવર ઉમેદસંઘજીની મહેરબાની ધીરજી ઉપર થઈ. એ વાતને માસ એક થયો ત્યારે ચાદરણીની ગાદી બાબત ટીંટોઇના ઠાકોર કનકાજીને જે ધીરજી સાથે વેર હતું તે સારૂ કનકાજી ફોજ કરીને-વાકાનેર ઉપર ચાલ્યા. ત્યારે સરદારો વચમા પડીને પાછા વાળવા લાગ્યા. તેથી કનકાજી વાંકાનેર ઉપર ગયા નહિ. પણ ધીરજીના દોસતદાર ટોડડાવાળા સાથે લડવા ગયા; ત્યારે ધીરજી ટોડડાવાળા તરફ

ગયા. અને ત્યાં ખૂબ લડાઈ થઈ. તેમા કનકાજીનાં દશ માણસો મૂઆં. પણ ટોડડા ગામ ભેળી શકાણુ નહિ. અને કનકાજી પાછા ગયા.

તે વખતનું ગીત છે, પણ તે મને યાદ નથી. ફક્ત તેનું ચરણ નીચે મુજબ યાદ છે.

टोडडा मारता पछी रह्यो टोपोयो फुक[1] थाफतो गयो फनको

પછી કનકાજીએ ટીરાઈમા આવીને ઘણા સરબધીઓ ભેળા કર્યા અને ફરીથી ટોડડા ઉપર ચડાઈ કરી. તે વાત જાણીને ધીરજીએ મહારાજ કુમાર ઉમેદસઘજીને ટોડડાની મદદ સારૂ તેડાવ્યા. ત્યારે કુંવરજીને મહારાજ ગંભીરસંઘજીએ ના પાડી; તો પણ તેઓ ગયા.

ત્યારે કનકોજી ફોજ લઇને ટોડડાને પાદર આવ્યા અને તેઓએ જાણ્યું કે રાજાનો કુંવર માહી છે, વાસ્તે તેને કાંઈ થાય તો ઠીક નહીં. તેથી ટીરાડાને પાદર થઇને મોજે પાલેજ ગયા, અને ત્યાની ઓળ લીધી.

(એ ગામ ઇડર જીલ્લાનુ છે, પણ ત્યા જૂદી જૂદી ઠકરાત છે) ત્યા જવાનુ બીજું કાંઈ કારણ નહોતુ, ફક્ત પેટ ભરાવા સારૂ લૂંટવા લાગ્યા હતા. પછી મોજે બોડેલીની વોળ લીધી પછી મોજે પાટને કુવે જઇને મુકામ કર્યો. અને ત્યાથી મહારાજ કુમાર ઉપર પત્ર લખ્યો જે આપ તો મારા ધણી છો, માટે તમારે ટોડડામા રહેવું લાયક નથી. એ તો અમે અને તેઓ સમજીશું. અને જો તમે મારા સામા લડવા આવશો તો મારા બીસોડા તથા ગોળાઓને આખો નથી અને દુનિયામા મને નીચું જોવરાવશો.

તે પત્રથી પણ કુંવરજીને ઉલટો ગુસ્સો ચડયો. એટલે પોતાના સરબંધીઓ આપીને ધીરજીને કનકાજી સાથે લડવા મોકલ્યા. ત્યારે ધીરજીના ઘરના અઢાર સ્વાર સાથે હતા અને કુંવરજીના ઘોડા ૫૦) તથા પાળા ૨૦) તેની સાથે હતા. અને કનકાજીની ફોજ ૨૦૦૦) માણસોની હતી.

---

૧. શોરબકોર

એ ફોજના આરબોનો જમાદાર ઘોડી ફેરવતો હતો તેનુ નામ અન્વારખાન હતુ તેના સામી ધીરજીના માણસોએ ગોળી મારી. તે આરબની ઘોડીને વાગ્યાથી તે મરી ગઈ તે વાત આરબે જઇને કનકાજીને કહી અને કહ્યુ જે હવે અમે કુવરજી સાથે લડશુ ત્યારે કનકાજીએ કહ્યુ જે આપણે ત્યા લડવા જવુ નહી અને આ વાઘામા ચુપચાપથી બદુકદારોને બેસારો અને આપણે સામા રહીએ પછી પેના અહીં આવે એટલે રસ્તામા બદુકદારો તેઓને મારે, એવો બંદોબસ્ત કર્યો

તે સમે ધીરજીના સ્વાર ૧૭ ઘોડા સહિત મરાણા અને ધીરજી પાછા વળીને ટોડડે ગયા એ લડાઈને સમે ધીરજીએ પોતાનો પોશાક એક બારગીરને આપ્યો હતો તે બારગીર મરાયાથી, તે મૂએના તમામ બારગીરોના પોશાક કનકાજીની ફોજ વાળા લઈ ગયા તેમા ધીરજીનો પોશાક જોઇને જાણ્યુ જે ધીરજી મરાણો તેથી કનકાજીએ બહુજ દિલગીરી જણાવી અને કસુબલ પાઘડી ઉતારીને ધોળુ ફાળીયુ માથે બાધ્યુ

ત્યારે તેના કુવર લાનજીએ કહ્યુ જે હવે શોક કરો છો ત્યારે આગળથી શા વાસ્તે વિચાર કર્યો નહિ? ત્યારે તેણે કહ્યુ જે મારી તરફના લોકોએ મળીને મારૂ મન ફેરવ્યુ હતુ તેથી હું આવ્યો હતો પછી તેઓએ ખબર કઢાવી, ત્યારે માલમ પડ્યુ જે ધીરજી કુશળ છે, ત્યારે રાજી થઇને પાછા ટીંગાઈએ ગયા

પછી ધીરજીને બહુ દિલગીર દેખીને કુવરજીએ કહ્યુ જે તમારે કાઈ ઉદાસી રાખવી નહીં અને જેઓ મૂઆ તેઓ તો હવે પાછા આવવાના નથી પણ તારે હું કશી વાત કમી રહેવા દઇશ નહીં તારા ઘોડા, પાખરો, હું તને આપીશ ત્યારે ધીરજીએ કહ્યુ જે કનકાજીએ મારી આબરૂ લીધી, માટે આપણે ટીટાઈ મારવી જોઇએ

ત્યારે મહારાજકુમારે પ્રતિજ્ઞા લીધી કે જરૂર હું ટીટાઈ માર્યા વિના ઘરમા પેસીશ નહિ પછી તેઓ ટીટાઇ ઉપર ચાલ્યા. ત્યારે

કુંવરજીએ મહારાજને પત્ર લખ્યો જે મારી મદદે આપને પધારવું ઘટે તો આપનો સરંજામ લઇને પધારજો, નહીં તો ટીટોઇવાળા માથે લઢીને મરીશ.

ત્યારે એ વાત મહારાજને ગમતી નહોતી, તોપણ કુંવરજીનું રક્ષણ કરવા સારૂ પોતાનો સરંજામ લઇને ટીટોઇને પાદર જઇને કુંવરજી ભેળા થયા.

એ સમે ટીટોઇના ઠાકોર સાથે ચારણ ખોડીદાનજી આબરૂદાર શીરોઈ પરગણાના હતા. તેને શીરોઈથી દેશવટો મળ્યો હતો, કારણ જે આશરે સંવત્ ૧૮૬૨ મા શીરોઈના રાવજી અદેભાણજી દીવાયત હતા, તેમને તેમના ભાઇ શવસંઘજી જે હાલ શીરોઇની ગાદીએ છે તેણે વર્ષ ૨૦ સુધી કેદ રાખ્યા હતા. તે વર્ષ પાંચ થયા ગુજર્યા.

તે બે ભાઇઓ જ્યારે સોરમને ઘાટ ગંગાજીએ જતા હતા, ત્યારે તેઓને જોધપુરના મહારાજ માનસંઘજીએ પકડીને કેદ કર્યા હતા. કારણ જે જોધપુરની ગાદીએ માનસંઘજીના કાકાના દીકરા ભીમસંઘજી હતા તેણે માનસંઘજીને ગાદી વારતે મારી કાઢયા હતા. તે ઝાલોરમાં જઇને રહ્યા હતા. ત્યા પણ તેમને પકડવા સારૂ ફોજ મોકલ્યાથી માનસંઘજીએ પોતાનો કબીલો શીરોઈમાં મોકલ્યો હતો ત્યારે શીરોઈવાળાએ ડરથી તે કબીલાને રાખ્યો નહોતો. તે માટે શીરોઇવાળાને માનસંઘજીએ કેદ કર્યા. ત્યારે શીરોઈ જીલ્લાના ચારણ ખોડીદાનજી સાઠ હજાર રૂપૈયાના જામીન થઇને તેઓને છોડાવી લાવ્યા તે રૂપૈયા શીરોઈવાળાએ આપ્યા નહિ. ત્યારે ખોડીદાનજીએ તાકીદથી ઉઘરાણી કરી, તેથી તેમને દેશવટો દીધો. ત્યારે તેઓ જોધપુર તથા ઉદેપુર અને ઇડરના રાજાઓએ તે ગઢવીને તેડવા માણસો મોકલ્યાં હતા. પણ તેઓ બીજે કયાંય ન જતા ઇડરમાં આવીને રહ્યા. ત્યારે મહરાજે તેમને મોજે હડદાસ પર ત્રાંબાપત્ર બક્ષીસ લખી આપ્યું.

એ ખોડીદાનજી ટીટોઇમાં હતા અને ત્યાં મહારાજની ફોજ ગઈ ત્યારે કનકાજીએ ડુંગરી ઉપર કિલ્લો બંધાવ્યો, લડાઇનો સામાન

તૈયાર કર્યો. પણ ખોડીદાનજીએ જઇને મહારાજને વિનતિ કરી જે તોપો લઇને અહીં પોતાના સરદાર સાથે લડવા આવવું તે આપને યોગ્ય નથી. (એ સમે મહારાજ સાથે તોપો બે હતી)

એ રીતે મહારાજને તથા કનકાજીને ખોડીદાનજીએ સમજાવ્યા. પણ ધીરજી તથા કુંવરજી માનતા નહોતા, ત્યારે કનકાજીએ રૂપૈયા ૭ હજાર આપ્યા, એટલે સમાધાન થયુ પછી કુંવરજી તથા મહારાજ ઇડર ગયા.

પણ ધીરજીનુ મન માન્યુ નહિ તેણે પોતાને ઘેર જઇને કુંવરજી ઉપર રીસ લાવીને તે કુવરજીની જીવાઇનુ ગામ બીલોડું હતુ, ત્યા જઇને ત્યાના ઢોર વાળ્યા, અને વેચી ખાધા ત્યારે કુંવરજીએ ધીરજી ઉપર ઠપકાનો પત્ર લખ્યો. તેનો જવાબ ધીરજીએ લખ્યો જે મારા ઘોડાને તથા માણસોને તમે કેમ મરાવ્યા?

પછી ધીરજીએ દરબારનુ ગામ ભુતાવડ છે, ત્યાના ઢોર તથા બાન પકડયા વળી કુવરજીની જીવાઇનુ ગામ વસાઇ માર્યું ત્યા કુંવરજીના બેચાર માણસોને ગોળીઓ લાગી. પછી દરબારનુ ગામ શીલાસણ માર્યું, તથા રે ટોડું ગામ રોવરાવ્યુ.

ત્યારે કુવરજીએ ધીરજી સાથે લડવા સારૂ બે હજાર માણસોની ફોજ રાખી અને તોપો બે તથા સરદારોને સાથે લઇને વાકાનેર ઉપર ગયા ત્યારે ધીરજી પણ સામો લડવા તૈયાર થયો અને બસેં સિરબધી રાખ્યા.

કુંવરજીએ વાકાનેર જતા રસ્તામા મોજે વસાઇમા ૫ દસ દિવસ મુકામ રાખ્યો. ત્યા અરધી રાતે ધીરજી આવ્યો, અને તોપખાના ઉપર આરબ હતો તેને મારી નાખીને જતો રહ્યો પછી બીજે દહાડે કુવરજીએ ત્યા ઉપાડીને બીલોડે જઈને મુકામ કર્યો પછી વાકાનેર ગયા. ત્યા સામસામી ખૂબ લડાઈ થઇ, અને બને તરફના કેટલાક માણસો મરાણા. તેમા કુવરજીના દશ અને ધીરજીના આઠ બે મુઆ.

ત્રણ દિવસ સુધી લડાઈ કરી, પણ ગામ ભેળાયું નહિ, ત્યારે કુંવરજીએ ઈડર મહારાજની હજુરમાં પત્ર લખ્યો જે ત્રણ દિવસ થયાં વાંકાનેર ભેળાતું નથી, માટે બીજી જાસ્તી સરંજામ મોકલજો, નહીં તો હું જઈને મરીશ. ત્યારે મહારાજે બમેં પાળા અને પચાસ સ્વારો મોકલ્યા.

. ત્યારે ઘણાં માણસોએ ધીરજીને કહ્યું જે રાજાનો કુંવર હઠ ઉપર આવ્યો છે તે વાંકાનેર માર્યા વિના જશે નહીં અને તમે ફક્ત ત્રણ ગામોના ધણી છો, માટે છેલ્લી વારે પહોંચી શકશો નહીં, અને તમને શાબાશ છે જે તમે ત્રણ દિવસ સુધી લડ્યા, પણ હવે નાસી જાઓ.

ત્યારે ધીરજીએ પોતાના દરબારમાં બીછાયત કરી, ઢોલીયો ઢાળીને આગળ દારૂના શીશા તથા મીઠાઇ મેલીને, પાચ રૂપૈયા નજરાણાના મૂકીને પછી પોતે નાસી ગયા. ત્યારે કુંવરજીએ ગામ લૂંટ્યું, બાળ્યું તથા. ત્યાંનાં આંબા મહુડાં કપાવી નાંખ્યાં, કૂવા પૂરાવી નાખ્યા, અને ત્રણ દિવસ સુધી રહીને પાછા ઈડરમા પધાર્યા.

અને ધીરજી કબીલા સુધા ડુંગર પર ગયા. ત્યાં રાવજી જસવંતસંઘજીએ ધીરજીને ગંજી વિગેરેનો ગામ ૧૨નો પટો આપ્યો. ત્યાં રહીને ઈડરમાં લુંટફાટ કરવા લાગ્યા, અને ઘણું નુકશાન કર્યું.

ત્યારે મહારાજે બાંહેધરી આપીને ધીરજીને ઈડરમાં તેડાવીને મનાવ્યા. અને તેનાં ગામ તેને હવાલે કર્યાં. વળી ધીરજીને કુંવરજીએ પોતાની ચાકરીમા રાખ્યા અને એક વર્ષ પછી કુંવરજીએ ત્રણ હજાર રૂપૈયાના કાઠીયાવાડી સારા ઘોડા ખરીદવા સારૂ ધીરજીને કાઠિયાવાડમાં મોકલ્યા, અને કહ્યું જે ત્રણ હજાર રૂપૈયાના ઉમદા ઘોડા ત્રણથી તે જેટલા મળે તેટલા લાવજો.

એ રૂપૈયા લઇને ધીરજી ચાલ્યા, ને માણસા પાસે વરસોડે જઇને તે રૂપૈયા ખરચીને પોતે પરણ્યા. તેની પહેલી એક ઠકરાણી હતી. વળી નવી ઠકરાણીને લુગડાં ઘરેણાં વગેરે એ રૂપૈયામાંથી કરાવ્યાં અને બાકી એક હજાર રૂપૈયાના બે ઘોડા લઇને ઈડરમાં આવ્યા.

તે ઘોડા કુવરજીને હાજર કર્યા, ત્યારે કુવરજીએ પૂછ્યુ જે બાકી બે હજાર રૂપેયા ક્યા ગયા ? ત્યારે જવાબ દીધો જે તે રૂપૈયા મારા ધણીના હતા ને મે મારા કામમા વાપર્યા છે મારા ઘરમાં ચોરવા ગયો નથી

ત્યારે કુવરજી તો કાઈ બોલ્યા નહિ, પણ મહારાજે તાકીદ કરીને ક્હ્યુ જે મારા રૂપૈયા લાવો ત્યારે ધીરજીએ કહ્યુ જે રૂપૈયા તો મારા ઘરમા નથી આપ ચાહો તે કરો ત્યારે મહારાજે ધીરજી ઉપર મોસલ કર્યા ત્યારે ધીરજીએ રૂપૈયાને પેટે પોતાનું ગામ ધાટી મહારાજને લખી આપ્યુ પણ ધીરજીના મનમા બહુ દુખ લાગ્યુ તેથી તે વખતે નિસર્યા અને કબીલા સુધા મેવાડ જીલ્લાના મેવાસમા પાગીયા, વરેચા નામના ભીલના ગામ છે ત્યા એક વર્ષ રહીને ઈડર જીલ્લામા લૂટફાટ કરતા હતા

એક સમે ટીંટોઇના ગામ મામણુવાના ઢોર લઈ ગયા તે સમે વીસ સ્વારો તેની સાથે હતા. પણ એક દહાડામા વીસ ગામોમા બુમ પડાવતા હતા પણ ઈડર જીલ્લામા લૂટ વગેરે નુકશાન કરનાર ભીલોના માથા કાપીને ટોપલામા ભરીને મહારાજને નજરાણું મોકલતા હતા

વસાઇ, બલોલી, ભીનોડા, વગેરે ઘણા ગામો ધીરજીએ બાળ્યા તથા ત્યાના ઢોર તથા ધાન લીધા ચારણ ભાટના ગામ સિવાય આલસાનુ તો કોઈક જ ગામ ધીરજીએ લૂટયા વિના રાખ્યુ હશે

સોરઠો:–જે યાધી ધ્રાપા, ધોડે ઘોડા ધીરતો
ચકચાહરે ચાપા, માથી ચાક મકનરા ૧

અર્થ.—જે ધીરજસંઘજી તુ ગામના ઝાપા બંધ કરીને ઘોડાં દોડાવા લાગ્યો, તેથી ઓ આપાવત મકનસંઘના તે ચકવે પૃથ્વી ચારે દિશાની ચાક ચઢાવી ૧

પછી મહારાજે કહ્યુ જે મે અધિકાર આપીને વધાર્યા ત્યારે આરા ગામ મારે છે, પણ એવા તરવારીયા છે તે બીજા ગજવાડામા પટો કેમ લેતા નથી ? એ વાત ધીરજીએ સાભળ્યાથી મોટે ઉદેપુર રાણાજી શ્રી ભીમસધજી પાસે ધીરજી ગયા અને વખો કર્યાથી, તેની બહાદુરીની આબરૂ દેશાવરમા પ્રસિદ્ધ થઈ હતી વળી એ જ રાણાજી ઈડરમા પરણવા આવ્યા હતા, ત્યારે મહારાજ ગ ભીરસધજીની બહેનને પણ ધીરજીને ઓળખાણ થઇ હતી તેથી રાણાજીએ તેને દશહજાર રૂપૈયા જાગીરનો પટો કરી આપ્યો, તે કાગળ લીધો, પણ જાગીર ધીરજીએ લીધી નહિ અને કહ્યુ જે અહીં રહેવાથી કોઈ કહેજે પોતાના બાપની જગ્યા વાળી શક્યો નહીં, તેથી મારી આબરૂ જાય. પછી ત્યા ચાર મહીના સુધી રહીને પાછા ઈડરમા આવ્યા અને પોતાનો કબીલો મારવાડમા કુડા ગામ છે ત્યા રાખીને પોતે ઈડરના ગામો લૂટવા માડ્યા

એવામા ટીટોઈના ઠાકોર કનકાજીના કુવર લાલજી ઉમ્મર વર્ષ અઢારીરામા હતો, તેણે મહારાજ ઉપર દુખ માન્યુ જે મહારાજે અમારા દડના રૂપૈયા છ હજાર શા વાસ્તે લીધા ? એમ કહીને વખે નીકળીને જઇને ધીરજી ભેગા રહ્યા તે બને જણાએ જઇને ડુંગરપર જીલ્લામા લેબરવાડ નામે મેવાસ છે, તેમા સુરતાન ઓઢા નામની જગ્યા છે ત્યા રહ્યા. તેઓને ડુંગરપરના કારભારીએ ત્યા બંદોબસ્ત કરાવીને રાખ્યા કારણ જે જ્યારે સિંધીઓએ ડુંગરપર માર્યુ હતુ ત્યારે તે ડુગરપુરવાળા વાકાનેરમા આવીને રહ્યા હતા, તે દોસ્તીથી રાખ્યા

પછી ત્યા રહીને એ બંને જણા ઈડર જીલ્લો લૂટવા મડ્યા એવામા મહેરબાન બાલેટન સાહેબ સદરાની ગાદી ઉપર આવ્યા. તેમની હજુરમા મહારાજે આ બાબતની અરજી કરી ત્યારે તે સાહેબે ડુગરપરના રાજા ઉપર લખ્યુ

એ સમે ડુંગરપરના રાવળજી જશવંતસંઘજીની ઉમ્મર વર્ષ ૩૦ની હતી. પણ તેમના મનમાં એવું થયું જે મારે કુંવર થશે નહીં વાસ્તે દાનપુણ્ય કરૂં. પછી પોતાના ગોત્રના દેવળીયાના રાજાના કુંવર દલપતસંઘજીને તેડાવીને રાખ્યા અને તેને વારસો લખી આપ્યો.

તે કુંવરે ઠાકોર કનકાજીના કુંવર લાલજીને મારી નાંખ્યા. પછી ધીરજી પકડાયા. તે એવી રીતે કે ડુંગરપરના કુંવરજીની એમરજી જાણીને ધીરજી તથા લાલજી ડુંગરપરના કુંવરનો ભરોસો રાખતા નહોતા, અને પોતાના કબીલા પણ સામળાજી પાસે સેંબાજી ભેમાજીના ઓઢા કહેવાય છે ત્યાં રાખતા હતા.

પણ ઈડર જીલ્લામાં પણ ફેરા કરીને જાઈને ડુંગરપર જીલ્લામા તેઓ રહેતા હતા. ત્યારે ડુંગરપરના કુંવરે છાની રીતે બંદોબસ્ત કરેલો જે ધીરજીને અથવા લાલજીને જે કોઇ અમને નજરે બતાવશે તેને સો રૂપૈયા આપીશું.

પછી એક સમે ધીરજી તથા લાલજી ડુંગરપર જીલ્લાના કરોરી ગામમાં ગયા. ત્યા ધીરજીની પીછોટી ટળી હતી, તેથી તે દુઃખી હતો અને ત્યાં વાણીયાને ઘેર રસોઈ કરાવતા હતા.

તે વાતની ડુંગરપરના કુંવરને માલમ થયાથી તેણે સો સ્વારો મોકલ્યા. તેઓએ આવીને કરોરીને પાદર નગારૂં કર્યું. તે સાંભળીને ધીરજી તથા લાલજી નાસી ગયા. તેઓની કેડે ડુંગરપરના સ્વારો દોડયા. તેઓ નજરોનજર થતા ડુંગરપરવાળાએ કહ્યું જે તમે રજપૂત થઈને નાસો છો શુ?

ત્યારે ધીરજીએ લાલજીને કહ્યું જે તેઓ ઝાઝા છે અને આપણે ફક્ત બે જણા છીએ, માટે આ સમે તો નાસી જવું તેજ ઠીક છે. તોપણ લાલજીએ તો ધીમે ધીમે પોતાનું ઘોડું ચલાવવા માંડયું, એટલે ડુંગરપરવાળા આવી પહોચ્યા. પછી લાલજીનુ ઘોડું ટક્યુ. તેથી તે આગળ ચાલ્યુ નહીં. ત્યારે એક અસ્વારે તે ઘોડાની પીઠ ઉપર તલવાર મારી. ત્યાં બીજે સ્વારે લાલજી ઉપર ભાલો નાંખ્યો,

તેથી લાલજીએ પોતાનો બચાવ કરીને તે સ્વારને ભાલો માર્યો, તેથી તે મરી ગયો. પછી ઘોડું ન ચાલ્યાથી લાલજી હેઠો ઉતરીને મારીને પોતે મુઓ. અને ધીરજીએ જાણ્યું જે લાલજી પછવાડે આવે છે તેથી તે આગળ દોડી ગયા. અને પછી ખબર પડી જે લાલજી મરાયો. પછી ધીરજી પકડાયા.

ડુંગરપર સાથે લાલજીનું વેર લેવા માટે ટીંટોઈના ઠાકોર કનકાજી માથે ધોળો ફેંટો બાંધતા હતા. તેઓ પણ આશરે સંવત ૧૮૯૬ માં ગુજરી ગયા. અને લાલજીનો કુંવર પર્વતસંઘજી ગાદીએ બેઠો. તેના મનમાં પણ બાપનું વેર લેવાનો વિચાર હતો, પણ સરકારનો હુકમ મળ્યો નહિ, તેથી બંધ રહ્યું. અને તે પર્વતસંઘજી પણ સંવત ૧૯૦૪માં ગુજરી ગયા. તેના કુંવર હાલ ગાદીએ છે.

ધીરજીને ડુંગરપર કેદમાં રાખ્યા. ધીરજીએ કેદમાં રહીને સામળાજીની માનતા કરી જે અહીંથી નીસરી જઈશ તો સામળાજીમાં રૂ. ૧૦૦) ખરચીશ.

પછી કોટડા ઉપરથી પડતું મુકીને નાસીને સામળાજીમાં જઈને રૂ. ૧૦૦ ખરચ્યા. પછી છાનીરીતે કાઠિયાવાડમાં જઈને ત્યાં પોતાનો દોસ્ત ચારણ જાને કાછેલો હતો, તેની પાસેથી તથા કાઠીયો પાસેથી તેર ઘોડા વેચાતા લઈને ઈડર જીલ્લાના ડુંગરોમા આવીને વળી લૂંટફાટ કરવા માંડી. ત્યારે બાલેંટણ સાહેબે ગામેગામ થાણાં મૂક્યા. તે થાણાં ઉપર રાતની વખતે પડીને થાણાંનાં કેટલાએક માણસો મારી નાખ્યાં.

બાલેંટન સાહેબ સાદરામાં રહ્યા ત્યાં સુધી પ્રાંતીજથી આઘા ઈડરવાડામા ગયા નહિ. એક વાર મહારાજ તથા સરદારો મળાને તેડવા ગયા, ત્યારે એવા પક્કા બંદોબસ્તથી ઈડરમા ગયા હતા.

ધીરજી તે સાહેબને પકડવાની ઘણી ઈચ્છા રાખતો હતો. જાણે કે કોઈ સાહેબ પકડાય તો તેના દંડના બે લાખ રૂપૈયા મળે. તેમજ મુરેઠીના સુરજમલજી—મી. આઉટ્રમ સાહેબને પકડવા ચાહતા હતા.

ત્યારે ધીરજીએ ભીસોડાનાં બાન પકડ્યા, ત્યારે ત્યા સરકારનું થાણું તથા મહારાજના સ્વારો હતા. તેઓ ધીરજીને પકડવા ગયા, ત્યા એક વાઘુ ૩૫ હાથ પહોળું હતું તે ધીરજીની ઘોડી કૂદી ગઈ. ત્યારે ધીરજીએ કહ્યુ જે આ વાઘું કૂદાવી શકે તે મારી કેડે આવજો. પછી સહુ પાછા વળ્યા.

પછી તો કોઈ ગામમા કોઇને ઘેર ધીરજી ગયો હતો, એવું સંભળાય કે તરત તે ઘરધણીને ઘેર સરકારના પચાસ સ્વારો જઈ પહોંચે અને તેને હરકત કરે.

એક સમે ધીરજી પોતાનું ગામ ખરવાડ, જે ચારણના નિવછા ગામ પાસે છે, ત્યા ઉતર્યા. એ નીલછાના ચારણ સાથે આગળ ધીરજીને દોસ્તી હતી, તેથી તે ચારણ ઉપર શક લાવીને તેના ઉપર મહારાજે બે સ્વારો મોશલ કર્યા, અને ધીરજી તો એ વખતમાં પોતાના દોસ્તદારના ગામને પાદર પણ નીકળતા નહિ, જાણે કે મારે વાસ્તે તેને બિચારાને હેરાન કરશે તે મોશલ સ્વારો ચાર મહીના સુધી નીલછામા રહ્યા અને ધીરજી તો મેવાડના ડુંગરોમા રહીને ઠેઠ પાટણ સુધી લૂંટફાટ કરતા હતા.

સોરઠા:–पाटण घोडा पाप मगरीं रही मेवाडरी;
आभो उडळ मांय धारे तोले धीरतो. १

माळव धरनी माड पूता लग धाहां पडे;
फफते कमाड धाकें जडीया धीरता ! २

बीजा वार बोहोल थाळी नह ठणको थयो;
धारी थळे थाळ धज बंध बाग्यो धीरता ! ३

तुं धीरा तरधार नवस पसा झालस नहीं;
नक्षत्रो निरधार खंड नमे होते खरी. ४

लाखां दळ असभार खेडे चा भारे खडा;
भागरो भणकार धरती सुणो न धीरता ! ५

बीजा रे वारे धनो न खाधी धीरता !
वड हत तो धारे खाधी सुठ खुमाणरा ६

અર્થ:—મેવાડની ડુંગરીમા રહીને પાટણને પાદર ઘોડાને પાણી પાય એ ધીરજી જો ધારે તો આભને ઉડગ(બાથમા)મા લઈ શકે ૧

માળવાથી તે પૂના સુધી તેનો ત્રાસ પડે, અને તે ધીરજીની ધાકથી કલકત્તે કમાડ દેવાય, ૨

બીજા વાઘની વાગમા એક ઘાગનો ટુકડો પણ થયો નહીં, પણ ઓ ધીરજી ! તારી વેળાએ મોટા ધજબધ થાળ વાગ્યા ૩

ઓ ધીરજી ! તું નવા સાહસિકપણાથી જો તલ્વાર પકડત નહિ, તો નવે ખડ પૃથ્વી ખરેખરી નમત્રી કહેવાત ૪

ઓ ખેડેચા ધીરજી ! લાખો ઘોડાની ફોજ તાળદે દોડાવી પણ નાસી જવાનો ભણકારો તારી પૃથ્વીમા સાભળ્યો નાહ ૫

ઓ ધીરજી ! બીજા રજપૂતોને જણતા માએ સુઠ ખાધી નહિ, પણ મોટા ટાયનાગા ખુમાણસઘટના પુત્ર, તને જણતીવારે તારી માએ સુઠ ખાધી. ૬

ગીત

पणे वात असगा त्रिया सुणो पाडोशीया,
दठ मक्ने शहर फरे दाये,
वत प वातरो हाडा क्या ने फणे,
अचिता यमधर्रो वखत आवे ६
सनाहा भीडीया भीच उचाशरो,
लगश घट मेळिया माच लाधा, १
धीर उदमा दिया तणो वर ढोधको,
घाह उपर धु रग वाध्या २
धमच पड पागरा राग सिंधु गवे,
भर अणिया तणे समरभावे,
ग्रसण खुमा तजवा सर ऊपरा,
वद मांढण वधु वाह वाये ३

साचर महर तणी नार कहे वे सही,
रेयण चांपातणे हकम रहेजे,
अरी धीरा जसा होय जण उपरा,
फहुं चुडा तणी आश कदेजे. ४
वीखर अटवायो जके रजपुतवट,
माणतंगा खळां थात थाडे,
फचायत उधरी कहे खग काढिप,
चढि पक शोक कालुं चुडे. ५

અર્થ:—શત્રુઓની સ્ત્રીઓ કહે છે કે પાડોશીઓ સાભળો. મકનમધના વશનો દાવો કરે છે, માટે ધણીના એવાતણુની વાત હુ શી રીતે કરૂ ? એ રાઠોડ મઈ વખતે ઓચિંતા આવે ? ૧

બખતર પહેરેલા અને ઉચી જાતના બાણુ લઇને તે લશ્કરનો જેમાવ મેળવીને સાચા દિનનો, તોફાની ધીરજીનો ધક્કો કરડો છે, માટે ચૂડા ઉપર રગ કેમ ચઢાવુ ? ૨

પાખરના પડ ધમકે, અને સિંધુ રાગ ગવરાવે અને ભાલાની અણિયોના જુદ્ધ તેને ગમે છે, જેના મ યા ઉપર ખુમાણજીનો પુત્ર શત્રુ હોય, તેના ચુડાનુ મ ડાણુ સ્થિર કેમ થાય ? ૩

શત્રુની સ્ત્રીઓ નક્કી સાચુ કહે છે કે એ ચાપાવતના હુકમથી પૃથ્વી રહે, જેના ઉપર ધીરજી જેવા શત્રુ હોય તેના ચૂડાની આશા શી કહેવી ?

એ બહાદુર જુધ્ધનો ભૂખ્યો, અને રજપૂત વટવાળો, અભિમાની શત્રુઓના દળને મરડી નાખે તલવાર કાઢીને ફોજ ઉપર આવે છે, માટે ચૂડા ઉપર શુ રગ ચઢાવીએ ?

સોરઠા—नागरे मरध रियो, खुमाघत फदिये खड्ग,
अधये ईडरियो, गळतो रात गभीरशो. १
सुये न सुपा दे, धडक तु हाळो धीरता।
कमध अजळो करे, गोरा ने गभीररो २

સોરઠાના અર્થ:—ડુંગર ઉપર મારવાડી ખુમાણવાળો તલવાર કાઢે તેથી ઈડરનો રાજા મહારાજા ગંભીરસિંહ ગળતી રાતે ચડે. ૧

પોતે સુવે નહિ અને બીજાને સૂવા દે નહીં, ઓ ધીરજી! તારો ત્રાસ, ઓ રાઠોડ! તેં સાહેબ લોકની તથા ગંભીરસંઘજીની ફોજની અંજલિ કરી. ૨

પછી ધીરજીએ મેવાડમાંથી આવીને ચોરીવાડનાં બાન તથા ઢોર લીધાં. ત્યાંથી વમાઈમાં જઈને દરબારના આદમીને જખમી કર્યો. પછી બજાલના વાણીઆને પકડ્યો. તે બાનનો દંડ લઈને છોડી મૂકતો હતો. પછી તેણે સાંભળ્યું જે મારે વાસ્તે નીમછાના ચારણ ઉપર મોગલ થયા છે, તેથી ધીરજી નીલછાની સીમમાં આવ્યો અને રાતે ગામમાં જઈને મોગલો ઉપર છાપો માર્યો. તેમાંના એક સ્વારને જખમી કર્યો અને બીજો નાસી ગયો. ત્યારે તે ચારણે કહ્યું જે મારે આગણે મોગલોને મારવાથી મારી આબરૂ જાય, તેથી તે ચારણ વજાજીએ ધીરજી ઉપર ત્રાગું કર્યું, ને પોતાનો હાથ કાપ્યો તથા ઝાંગ ફાડી અને એક ડોશીને ગળે ઘાલી.

ધીરજીએ એક મોગલના ઘોડાને પણ મારી નાંખ્યો. તે મોગલે જઈને ઈડર ફરિયાદ કરી ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે એ તો નીલછામાં ચારણ મરાયો, તેથી નીલછા ઉપર ફોજ મોકલો. ત્યારે પાસેનાં માણસોએ કહ્યુ જે મહારાજ! એ વાતની તજવીજ કરાવીને પછી મોકલો.

પછી તજવીજ કરતા એ ચારણથી તરફથી તકસીર માલમ પડી નહિ. અને તે સમે નીલછાના કેટલાએક ચારણો પણ મોગલોની ઉઠાંતરી કરવા સારૂ ડરમાં આવેલા હતા.

પછી મહારાજશ્રી અમદાવાદ પધાર્યા, કેમકે મી. બાલ્ટિન સાહેબની સ્વારી અમદાવાદમા હતી. તે સમે મહારાજના મુખ્ય પ્રધાન કુકડીઆના ઠાકોર કુંપાવત દજણસંઘજી હતા. અને પેલા ચારણો પણ અમદાવાદ ગયા. અને મહારાજના સરદારો પણ ત્યાં હતા.

પછી મઉના ઠાકોર ગોપાળસંઘજીએ કહ્યું જે એ બીચારા ચારણોનો કાંઈ વાંક નથી, વાસ્તે તેઓને મારવા નહિ. તોપણ મહારાજે કાંઈ ન માનતાં ચારણોને મારવાનો હુકમ આપ્યો હતો.

ત્યારે ઠાકોર ગોપાળસંઘજીએ કહ્યું જે હું મરીશ, પછી ચારણને મારવા દઈશ. પછી બીજા સરદારોએ મહારાજને સમજાવીને એ વાત બંધ રખાવી. તે પછી દશ દિવસ જતાં એમનો મુખ્ય ચારણ સાહેબજી ગુજર્યો, ત્યારે દરબારે મોશાળીના છસેં રૂપૈયાનું ખત કરાવી લઇને ચારણોને રજા આપી. છેલ્લી વારે ઈડરમાં જઇને રૂપૈયા માફ કર્યા.

તે પછી ધીરજી મોજે સાવળી ઉપર તથા રાયગઢ ઉપર ગડયા. એ રીતે તેમણે ચૌદ વર્ષ સુધી વખો કર્યો. એણે મહારાજને પેલા ચારણો વાસ્તે કહાવ્યું હતું, જે ઘરનો ધણી રજપૂત પણ ચારણોને માને છે; તો આપ એવા ગરીબોને શા વાસ્તે હરકત કરો છો? હું તમારો મુલક લૂંટું છું, માટે જે કરવું હોય તે મને કરવું જોઇએ.

પછી બાલેટન સાહેબે પણ ધીરજીનો કાંઈ બંદોબસ્ત કર્યો નહીં પછી સંવત ૧૮૮૪ના અષાડ શુદિ ૨ ને રોજે ઈડરના ડુંગરોમા ધીરજીએ બંદુકનો દારૂ મંગાવીને જાજમ ઉપર સુકવ્યો હતો, તે સિરબંધીઓને વહેંચતાં કોઈની જામગરી લાગ્યાથી તે દારૂ સળગી ઉઠયો. તેથી ધીરજીને ઈજા થયાથી તે ગુજરી ગયા. ત્યારે તેની ઉમ્મર આશરે ૪૫ વર્ષની હતી. તે શરીરે નીચા અને પાતળા હતા. ચહુવાણ સુરજમલજીના વખા કરતા પણ ધીરજીનો વખો બહુ ભારે કહેવાયો.

આ સમે ધીરજીનો કબીલો મારવાડમા ગામ કુડે હતો. ત્યાં ઠકરાણી ચાવડીજીએ એ વાત સાભળી ત્યારે ઠાકોર ધીરજીની પાઘડી લઇને તેમનો ચાકર વખતીઓ ત્યાં ગયો હતો. તે પાઘડી સાથે એક ઠકરાણી સતી થઈ. તે ઠકરાણીને કાંઇ પ્રજા નહોતી. અને બીજી ઠકરાણી નકીજી મોડાસા પાસે દુધરવાડાના જાતે નદકાર કછવાહા રજપૂતની દીકરી તે પણ ત્યાં મારવાડમા હતાં. તે પોતાના કુંવર

હિમતસંઘજી ૭ વર્ષની ઉમ્મરના હતા તેને લઈને તથા એક દીકરી હતી તેને લઈને વાકાનેરમાં આવ્યા અને તે ગામ વસાવા માંડયું.

ત્યારે મહારાણે કહ્યું જે આજથી એ ગામના વેરાની નિરંત આપો. ત્યારે તે કંપનીના કારભારી તે કુંવરને લઈને વડોદરે ગયા. અને ગાયકવાડ સરકાર તથા સાહેબની મારફત બંદોબસ્ત કરી લાવ્યા. અને વાકાનેર આબાદ કર્યું એ વખતે સારગામા કોઈ સાહેબ નહોતા.

આ ધણીની બહાદુરી મહીકાંઠામા બહુજ વખણાય છે, અને તેના રાસડા, ગીત તથા કવિત ઘણા છે.

छपय

संवत अढारे मोय, होय चौरसि हल्यारो,
अणमें मास अषाढ, खरो उज्जवळ पख सारो;
तिथि बीज धीक ताय, वार धिक सोम वदीजे;
अण दन धीर अभंग, कियो स्वर्गवास कहीजे
खगवाण गीत मोटां खलां, कमध मुंछ घाते करां;
खुमाण तणो पढियो मती, अजवाळो पख आपरां १
धसौं चद्रि गिरिवास, करौं शेवा केदारी,
शंकर चा दु शीश, धवी तजौं कुटुंब प्रचारी,
चित हे कण चैत्र मास, धरौं करवा शरधारा
त्यागु अन्न जळ तृप, करौं हरध्यान करारा,
परिक्रमण करौं सारी पृथ्वी, भमुं जे ते तप माणरो,
अण देह मळे धीरो अभंग, मयनट रुप खुमाणमें. २
लद मळतां घण जाण, वेहि मनहरस वरतो,
रंग राग रिझवार भलम जश वाय भरतो,
खुमावत खेडेच, अहोनिश करतो आछा,
महणां पुग्ण आश, शयरो शद लियांस काजा,
पाधुवा तणो मातापिता, दन छायाळा लांदिया,
नरधीर गयां पृथ्वी नहीं, हे नानत तोने हिया. ३

અર્થ:—સંવત્ અઢારસેંમાં હત્યારો ચોરાસીઓ હતો, એમાં અષાઢ મહીનો અને નઠારો શુદ પક્ષ, જેની તિથિ બીજ, તેને ધિક્કાર છે. અને સોમવારને પણ ધિક્ક કહીએ. હાથની તલવારે મોટા દુષ્ટોને જિતીને એ રાઠોડે મુછે હાથ ઘાલ્યો. પછી તે ખુમાણસંઘજીનો પુત્ર ક્ષત્રી પડયો; તે પોતાનાં પખાં અજવાળીને. ૧

બદ્રિકાશ્રમના પર્વતમાં વાસ કરૂં, તથા કેદારનાથની સેવા કરૂં, શિવને માથું ચઢાવું, વળી કુટુંબ પરિવાર તજું, એક દિવસથી ચોમાસામાં વર્ષાની ધારા માથે ધરૂં, અન્ન, જળ અને ઘી તજું, અને શિવના ધ્યાનનો ઠરાવ કરૂં, આખી પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણા કરૂં, અને જેટલામાં સુર્યનો તડકો પડે તેટલે ભમું; એ સર્વનું ફળ એ જ માગું જે આ દેહે ખુમાણનો પુત્ર ક્ષત્રવટવાળો ધીરજી મળે. ૨

તે ધણો સુજાણ જ્યારે મળતો, ત્યારે મનમા કંઈ કંઈ હરખ કરતો. રાજરંગની રીઝનાર, ભલપણ અને જશ લેવા બાથ ભરતો. જાતે બેડે આ ખુમાણસંઘજીનો પુત્ર રાતદિવસ વિશ્વાસ કરતો. પોતાની આશા પૂરનારાઓ સારા કામમા બીરૂદ લઈ શક્યા. કવિઓનો માબાપ, જેણે લાખોનું દાન પોતાને હાથે આપ્યું, એવા ધીરજી જતાં તું ફુટયું નહિ, માટે હે હૈયા! તને ધિક છે. ૩

ચાંપાવત ધીરજીનો ઇતિહાસ સંપૂર્ણ:

પ્રકરણ ૧૨ મું

મઉના ઠાકોર ચાંપાવત ગોપાળસંઘજીનો ઇતિહાસ

ધીરજીનો વખો પૂરો થયા પછી સંવત્ ૧૮૮૫ માં ઠાકોર ગોપાળસંઘજી વખે નીસર્યા તેનું કારણ જે મહારાજ ગંભીરસંઘજીએ મઉ પરગણાનાં ગામો માર્યાં હતા. તેથી ત્યાની નિશાના રૂપૈયા મઉવાળાએ રોકયા હતા. તે લેવા સારૂ મહારાજે ઘણી તાકીદ કરી, ત્યારે ગોપાળસંઘજીએ વખે નિસરવાનો વિચાર કર્યો, અને પોતાના સ્વાર આશરે વીશ હતા, તે લઈને પોતાના તાબાના ગામ મોજે ચીતોડે ગયા.

ત્યા એક વાણીઓ મરી ગયો તેનો તેની કાણે ઈડરના મહાજન બાહરીઓ, છોકરા સુધા થઈને ૧૦૦ માણસો ત્યા આવ્યા હતા તે ચાર દહાડા રહીને હમેસને મ ાને ઈડર ચાલ્યા તેઓને વળાવીને ચિતોડના મહાજન પાછા વલ્યા

પછી હમેર ગોપાળસઘજીએ પછવાડે જઈને તે સર્વને પકડીને ડુંગરાના લઈ ગયા તેમાથી થોડા ઘણા માણસ નાસી ગયા હતા. તેઓએ ઈડરમા જઈને મહાજન આગળ ફરીયાદ કરી અને ઈડરનું બધુ મહાજન પોકાર કરતુ દરબારમા ગયુ ત્યારે મહારાજે આગળ એવી ઉતાવળને પૂછ્યું જે શુ છે?

ત્યારે વાણીયા બોલ્યા જે અમારા માણસો કાણે ગયા હતા ત્યાથી ગોપાળનસઘજી તેમને પકડી ગયા તમે અમારા ઉપર શુ ધણીઆપુ કર્યું? અમારે માથે ાઈ ધણી હોય તો આમ થય? ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે થારો ધણી તો અજેમરની પાસે સુતો (કુવર ઉમેદસઘજી) થારે માથે ધણી કયા છે? હુ તો હવે બૂઢો થયો

જ્યારે જોધપુરથી મહારાજ આણદસઘજી વખે નીકળ્યા ત્યારથી તે મહારાજાએ તથા તેઓના સરદારોએ મારવાડના વાટની પાઘડીઓ ઉતારીને આગળ લઈને વખાની પાઘડીઓ બાધી હતી, અને ધાર્યું હતુ કે જોધપુર લેશુ ત્યારે જ મારવાડી પાઘડીઓ બાધશુ તેથી હાલ સુધી ઈડરના મહારાજ તથા તેમના સરદારો હમેશા આગળથી લઈ વખાની પાઘડીઓ બાધે છે.

પછી ગોપાળસઘજીએ તે વાણીઆઓનો દડ લઈને છોડી મૂક્યા અને પોતે કમીના સુધા મઉના ડુંગરમા રહીને ઈડર જીલ્લામા લૂટ-ફાટ કરતા હતા પછી મહારાજે પોતાની ફોજ સુધા જઈને મઉ પાસે ભવનાથ મહાદેવ નજીક મુકામ કર્યો, અને વીજાપુરના બારોટ દામોદર મહેસવદાસને ત્યા તેડાવ્યા તેઓની બાહધરી આપીને ગોપાળસઘજીને તેડાવ્યા અને તેઓને કસુબા પાઈને કહ્યુ જે હુ મારો બેટો છુ, તારા જેવો મારે કોણ છે? તને દેખુ છુ ત્યારે મને

કુંવર ઉમેદસંઘને જોયા જેટલો સંતોષ થાય છે. એવાં વચન કહીને તેઓને મઉમાં રાખ્યા.

પછી મહારાજે કહ્યું જે ગોપાળસંઘજીને જોયા વિના મને અન્ન ભાવતું નથી. એમ કહીને ઇડરમાં તેડાવ્યા, તેથી ગોપાળસંઘજી ઘણી વાર ઇડરમાં આવ્યા, અને ગયા.

પછી સંવત્ ૧૮૮૬ માં મહારાજ સ્વારી કરીને પરગણામાં ફરવા નીકળ્યા. તે સમે પોશીના પટામાં ખેરોદના ઠાકોર બરદસંઘજીને મહારાજે પકડીને બેડીઓમાં નાંખ્યો હતો. તેનું કારણ જે પોશીનાનો ઠાકોર જવાનસંઘજી (હઠાદપોશીના) સંવત્ ૧૮૮૩ માં ગુજર્યો, ત્યારે તેને કુંવર પરવતસંઘજી ઉમ્મર વર્ષ અઢારના હતા. પણ કાંઈ બહાદુર નહોતા. તેથી તેના પિતરાઇ ભાઇઓ બે જામતસંઘજી તથા બરદસંઘજી હતા. તેમાં જામતસંઘજીનો વિચાર તો તે કુંવરને ગાદીએ બેસારવાનો હતો, પણ બરદસંઘજીને પોતે ગાદીએ બેસવાનો વિચાર હતો. પણ કાંઈ ઉપાય ન ચાલ્યાથી તે આવીને મહારાજ ગંભીર-સંઘજીને મળ્યા અને કહ્યું જે તમને પોશીના પટાનો ચોથો ભાગ લખી આપું અને તમે મને ગાદીએ બેસારો.

એ વાત મહારાજે કબુલ કરી. ત્યારે તે કુંવરે તથા જામત-સંઘજીએ એ વાત જાણી, એટલે તેઓ પણ ઇડરમાં આવ્યા; અને મહારાજને અરજ કરી જે કુંવર છતાં પિતરાઇને ગાદીએ બેસારવાનો શિરસ્તો નથી, માટે તે કરવું આપને યોગ્ય નથી.

ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે મને એ ચોથો ભાગ લખી આપે છે, માટે હું એને બેસારીશ. ત્યારે તેઓને બીજો કોઈ ઉપાય ન સુજ્યાથી તેમણે પણ કહ્યું જે અમે તમને ચોથો ભાગ લખી આપીએ છીએ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, ચોથો ભાગ તો એ અમને લખી આપે છે, તમે તેનાથી શું વિશેષ આપો છો? જે તમને ગાદીએ બેસાડું.

પછી ઘણી તકરાર કરતાં આખર કુંવરે ત્રીજો ભાગ લખી આપ્યો અને તેને ગાદીએ બેસારવા સારૂ મહારાજના હુકમથી જામત-

સધજી પોશીને ગયા ત્યારે બરદસધજીએ મહારાજને ૭ આની આપવાનું કહ્યુ, ત્યારે મહારાજે હુકમ લખ્યો જે કુવરને ગાદીએ બેસાર્યા વિના પાછા અહીં આવજો તેથી તે પાછા આવ્યા

ત્યારે મહારાજે કહ્યુ જે બરદસધજી ૭ આની લખી આપે છે, માટે બરદસધજી ગાદીએ બેસશે પછી બે મહીના સુધી ભાજગડ ચાલી, અને આખર કુવરે અરધો ભાગ લખી આપ્યો ત્યારે મહારાજે સુવેનારના કુવરજી હમીરસધજીને બહુકદાર પચાશ તથા સ્વાર પચાસ, હાથી, નગારૂ તથા ચોબદાર સાથે આપીને એ કુવરને ગાદીએ બેસારવા સારૂ, તથા દરબારનો અર્ધ ભાગ તપાસી લેવા સારૂ મોકલ્યા

તેઓએ જઇને કુવર પર્વતસધને ગાદીએ બેસાર્યા, ત્યારે બરદસધજી બેરોજમા પોતાને ઘેર ગયા અને પોશીના પટાના ગામોને હરકત કરવા માંડી એટલે પોશીના વાળે ઈડર ફરિયાદ કરી, તેથી મહારાજે બરદસધજીને ઈડરમા તેડાવ્યા, પણ તે આવ્યા નહિ, જાણ્યુ કે મને મારી નાખશે

પછી બાહધરી આપીને તેને તેડાવ્યા, એટલે તે આવ્યા ખરા, પણ મહારાજનો ભરોસો રાખતા નહોતા ત્યારે શીરોઈ પરગણાના ઝાખર પરગણાનો આઢો ખેમરાજજી, તે શીરોઈનો કારભારી આગરદાર હતો તે શીરોઈના કાંઈ કામ વાસ્તે ઈડરમા આવ્યો હતો, તેના ભેળા બરદસધજી આવીને ઉતર્યો

ત્યારે મહારાજે તેને દરબારમા બોલાવીને ઠપકો દીધો, પણ તેણે કાંઈ માન્યુ નહિ ત્યારે મહારાજે તેને પકડવાનો વિચાર કર્યો. તેને વાસ્તે ખેમરાજ સામો થઇને લડશે એવુ જાણીને એ વિચાર મોકુફ રાખ્યો અને શિખામણ દઇને રજા આપી. એટલે બરદસધજીએ ઘેર જઇને પાછી એ જ રીતે પોશીના પટાને હરકત કરવા માંડી.

ત્યારે વળી મહારાજે બાંહેધરી આપીને તેડાવ્યો, પણ તે આવ્યો નહીં ત્યારે બરદસધજીના કારભારી જણ બે હતા તેમા એક તો મોજે

ગાનો બ્રાહ્મણ આચાર્ય નગભેરામ અને બીજો મોજે શુંદરનો ભાટ હતો તેઓને તેડીને મહારાજે કહ્યુ જે તમોને એક એક ગામ આપીશ, અને તમે ખરદસ ધજીને અહી સુધી લાવો

પછી તેઓ ખરદસ ધજીને ભોળવીને ઈડરમા આવ્યા ત્યારે મહારાજે ખરદસ ધજીની ઘણી આગતાસ્વાગતા કરી પછી તેને કચેરીમા બોલાવ્યો પણ તે આવ્યો નહિ ત્યારે ઘણો વિશ્વાસ આપીને તેડાવ્યો અને મહારાજે સિંધી મેર જમાદારને કહ્યુ જે ખરદસ ધજી આવે એટલે તેને તરત પકડી લેવો પછી તે કચેરીમા આવતો હતો, તેવો જ તેને પકડીને પોતાને ઉતારે લઇ ગયો, અને કેદ કરીને તેના પગમા બેડીઓ નાખી

પછી મહારાજે સ્વારી કરી ત્યારે તે ખરદસ ધજીને કેદમા સાથે લીધો હતો પણ બે મહીના પછી તેનો ખેરાદ પટો બેતરબ કરીને, ફેલ જામીન લઇને, તેને રાજી કરીને છોડી મૂકયો પણ તેણે ઘેર જઇને પેના બે કારભારીઓને સોનાનાને નિશ્વાસ આપીને રાખીને પછી તે બ્રાહ્મણનુ માથુ કાપ્યુ અને તે ફૂતગ પામે ચુથાવ્યુ અને પેનો ભાટ નાસી ગયો

પછી મહારાજે સ્વારીનો મુકામ કાનપર તથા તરીઆ વચ્ચે કર્યો, ત્યારે અહમદનગરના મહારાજ કરણસ ધજી, તથા મઉના ઠાકોર ગોપાળમ ધજી વગેરે બધા સરદારો તે સ્વારીમા હતા ત્યારે લખેના કરણસધજી, ગોપાળસધજી તથા સુરેઠીના ઠાકોર જાલમ-સધજી, એ ત્રણે મળીને, ઘરમેળે વિચાર કરીને મોજે પાન ઉપર સ્વારી લઈ જવાનો વિચાર કર્યો, અને દરજણસધજીનો તથા મહા-રાજનો વિચાર રેહધરો ઉપર જવાનો હતો પણ પેના ત્રણ સરદારોએ ભોળવીને પાલનતરફને રસ્તે સ્વારી ચલાવી અને પોતાનો સરંજામ આગળ ચલાવીને પોતે મહારાજની સાથે રહ્યા અને પોતાના સ્વારોને રજા આપી જે મોજે પાસ આરસી.

પછી ટપાલનો ઠાકોર મોહમતમધજી ડુંગરમા નાસી ગયો તે નાસી જાય એવો નહોતો પણ પોતાના ધણીની ફોજ જાણીને નાસી ગયો અને એ સરદારોને જુનુ વેર હતુ, તેથી તેઓએ એમ કરાવ્યુ પાટનના તમામ ઘર બાળી નાખ્યા પછી મહારાજ આવ્યા અને પાટન બળતી જોઈને સહુને ઘણો ઠપકો દીધો, અને પાટનને પાદર મુકામ કર્યો

ત્યારે પાટનના ઠાકોર મોહમતસધજીએ ભીલો ભેળા કરીને એઓને પાછા જવાના બધા રસ્તા બંધ કર્યા તેથી ત્યા દશ દિવસ સુધી પડાવ રહ્યો અને પાટનમાંથી લૂટ લાવીને ખાતા હતા પણ દરજ્જામધજીના માણસોએ કશુ લૂટયુ નહિ અને પેલા સરદારો શેરડી ખાવા જવાને બહાને જઈને આસપાસના ગામો લૂટતા હતા અને બાળતા હતા વળી તે વાત મહારાજના જાણવામા આવે ત્યારે મહારાજ તેઓને ઠપકો દેતા હતા

એ ફોજમા ઈડરના ગોસાઈ દેવનગરજી મણિગરજી પણ હતા તેઓનો સામાન ઈડરથી ઊંટ ભરીને ફોજમા લઈ જતા ભીલો એ ઊંટને તથા માણસોને જખમી કરીને સામાન લૂટી ગયા

તે સમાચાર ફોજમા આવ્યા અને પાટનના ઠાકોરે કહ્યુ જે, મહારાજ[1] મારૂ ગામ વગર ગુન્હે રૂપૈયા ભર્યા જેના શા વાસ્તે માર્યું? અને હવે આપને પાછા જતા ઘણુ મુશ્કેલ પડશે. ત્યારે મહારાજે કહાવ્યુ જે મારે પાટન મારવી નહોતી, પણ આ ત્રણ સરદારોએ મારી છે ત્યારે તેણે કહાવ્યુ જે તેઓને તો પહોચન પણ આપ શા વાસ્તે તેઓની સાથે પધાર્યા?

પછી મહારાજે તેને તેડાવ્યા, પણ તે આવ્યા નહિ. પછી મહારાજે બંદોબસ્ત કરી આપ્યો જે પાટન વસાવ્યા પછી બે વર્ષ સુધી જમાબંધી માફ છે એમ કરીને ત્યાથી મુકામ ઉઠાવ્યો અને દિવસ થોડા રહ્યાથી બીજે ક્યાય ન જતા પાછા ઈડરમા પધાર્યા અને ફોજ વેરી નાખી પણ ગોપાળસધજીને હજુરમા રાખ્યા

. તેવામાં દરજણસંઘજીને અને ગોપાળસંઘજીને પરસ્પર ઘણો દ્વેષ હતો. ત્યારે મહારાજે ગોપાલસંઘજીને કહ્યું જે ઇડરનો કારભાર તને આપવો છે, અને વળી એક વાત તું પેટમાં રાખે તો તને કહું ત્યારે કહ્યું જે રાખીશ.

મહારાજે કહ્યું જે દરજણસંઘજીને મારી નાંખીશું. ત્યારે ગોપાળસંઘજીએ કહ્યું જે, એ વાત સાચી છે કે મશ્કરી કરો છો ? મહારાજે કહ્યું જે સાચી વાત કહું છું. ત્યારે કહ્યું જે વચન આપો; એટલે મહારાજે કોલ દીધો.

પછી ગોપાળસંઘજીએ મહુએ જવાની રજા માગી, ત્યારે તેને શિરપાવ આપીને રજા આપી. તે જ્યારે પાછા આવ્યા, ત્યારે મહારાજે કુંવરજી ઉમેદસંઘજીની ઢાલ તલ્વાર તેને બક્ષીસ આપી. પણ ઘણા લોકો ગોપાળસંઘજીને કહેતા હતા કે કોઈ સમે મહારાજ તમને મારી નાખશે. જુઓ કે મોજે ચાદરણીના ઠાકોર સુરજમલજીને ભવાનસંઘજીએ દગાથી માર્યા હતા. મેઢામણના ઠાકોર ખુમાણસંઘજીના કુંવર જેસંઘજીને ભવાનસંઘજીએ દગાથી માર્યા હતા. એમના ઘરની એવી રીત છે, એવું લોકો કહેતા હતા.

આગળ એવી વખત ગઈ અને હાલ તો મહારાજ જવાનસંઘજી તથા તેમના સરદારો સંપ સ્નેહથી ચાલે છે, તે ઘણું ખુશી થવા જેવું છે. પણ એ વાત ગોપાળસંઘજીએ માની નહિ અને ગોપાળસંઘજીનો સસરો રોડાનો ઠાકોર પહાડસંઘજી હતો, તેણે ઘણું કહ્યું પણ માન્યું નહિ; અને જવાબ દીધો જે એવો એવો વહેમ બતાવીને ટીંટોઇના ઠાકોર કનહાજીને પણ ઇડરના દરબારથી વેગળા રાખ્યા, વાકાનેરના ઠાકોર ધીરજીને વેગળા રાખ્યા અને મને પણ એવો વહેમ બતાવીને વેગળો રાખવા ચાહો છો.

પછી ગોપાળસંઘજીના મા ગુજર્યાં ત્યારે ઘણા આગ્રહથી રજા લઈને તેની ક્રિયા કરી. ત્યા પણ ઘણાં માણસોએ કહ્યું કે તમે ઇડરમા જશો નહિ, પણ ગોપાળસંઘજીએ કોઈની વાત માની નહીં,

ત્યારે ગોપાળસંઘજીની ઓરમાન માએ તથા ઠકરાણીએ એક એવો બનાવ કર્યો કે જ્યારે ગોપાળસંઘજી ઘેરથી ચાલ્યા, ત્યારે કાગાં કાણ્યાં, અને ફૂટેલાં હાલ્લાંમાં પાણી ભરી છોકરીઓ સામી આવી; એ વગેરે અપશુકન દેખાડ્યાં. તોપણ ગોપાળસંઘજી ઘેર ગયા.

ઘણા દિવસ પછી સંવત્ ૧૮૮૭ માં મહા વદી ૧૪ ને રોજ મહારાજે પોતાના કમબાતીને પ્રથમ વાત જાહેર થવા બાબત પાકા સોગન દઈને કહ્યું જે આજ ગોપાળસંઘજીને તમે મારી નાખો. એ વાત કોઈએ કબૂલ કરી નહીં. ત્યારે મેરુ જમાદાર સિંધી હતો તેને બોલાવીને એ જ રીતે સોગન દીધા. પછી કહ્યું ત્યારે તેણે કબૂલ કર્યું.

આગલે દહાડે મહારાજે ગોપાળસંઘજીને કહ્યું જે, હાવે શિવરાત્રી છે, માટે તું સવારના પહોરમાં વહેલો આવજે, એટલે આપણે જે દરજણસંઘજીને મારવા ધાર્યું છે તે કરીશું. ત્યારે ગોપાળસંઘજી નાહી જમીને તૈયાર થઈને દોઢીએ જઈને ખબર કરાવી. ત્યારે હંમેશના શિરસ્તા પ્રમાણે દરવાને તેઓના હથિયાર દોઢીએ મુકાવ્યાં. અને મેરૂ જમાદારના સો સિપાઈઓ બંદુકો ભરીને તૈયાર હતા કે ગોપાળસંઘજી આવે તો મારવા. અને દરબારનાં જે જે સારાં આબરૂદાર માણસ હતાં, અને જે ગોપાળસંઘજી પક્ષનાં માણસ હતાં; તે સર્વેને મહારાજે કાંઈ ચાકરી બતાવીને પરગણામાં મોકલ્યા હતા.

જ્યારે ગોપાળસંઘજી દરબારમાં આવ્યા ત્યારે મહારાજ બતીસાલીજીના મહેલમાં ગાદીતકીયા નંખાવીને બિરાજ્યા હતા. ત્યાં ગોપાળસંઘજીને બોલાવ્યા અને તે સમે હજુરને આરોગવાનો થાળ આવ્યો. ત્યારે મહારાજે ગોપાળસંઘજીને કહ્યું જે તું મારા ભેગો જમવા બેસ. ત્યારે તેણે ના કહી, પણ ઘણો આગ્રહ કરીને જમવા બેસાર્યા. તે જમ્યા પછી મુખવાસ આપ્યો.

ગોપાળસંઘજીના સસરા પહાડસંઘજીએ ગોપાળસંઘજીને કોરે બોલાવીને કહ્યું જે મારા મનમાં એમ જણાય છે કે, 'આજ આપણને મારશે. અને મારી બેટી ચોદ વર્ષની તમને પરણાવી છે, વાસ્તે હું

તમને કહું છું, કે તમે મારો બચાવ કરો. ત્યારે ગોપાળસંઘજીએ કહ્યું જે, તમને ખોટો વહેમ આવે છે.

પછી ગોપાળસંઘજીનો સસરો હોકો પીવાને મશે ઘણી મુશ્કેલીથી પોતાનો જીવ બચાવી, ઉતારે જઈ સ્વાર થઈને જતો રહ્યો. ત્યારપછી તો જમાદારે પાકો બંદોબસ્ત કર્યો જે કોઈ જાય શકે નહિ.

પછી મહારાજે ચાકરને હુકમ કર્યો જે અત્તરની શીશી લાવો, એટલે શીશી લાવ્યા. ત્યારે વળી કહ્યું જે ભારે કીમ્મતની અત્તરની શીશી લાવો, પછી ચાકર જે જે શીશી મેડી ઉપરથી લાવ્યો તે તે તેણે પસંદ કરી નહિ. અને પોતે શીશી લાવવાને બહાને જઈને દાદરો બંધ કર્યો; તે એટલા સારૂ કે કદાપિ પોતાના જીવને કાંઈ નુકશાન થાય.

પછી મહારાજે જમાદારને કહ્યું જે હવે જીવતો જશે તો તારૂં માથું કપાવીશ. એટલે ચારે તરફના બારણા બંધ થયાં અને ચારે તરફથી બંદુકો છૂટી. ત્યારે ગોપાળસંઘજી સાથે બાર માણસો હતાં, તેઓ તો હાકોરને વીંટાઈ વળ્યા, પણ ગોળીઓ વાગ્યાથી તેઓ મરાણા, અને ગોપાળસંઘજી જખમી થયા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે ગોપાળસંઘ! તારે ઈડરની વાણીયાણીઓ પકડવી વાજબી હતી? અને હવે તારે જોર કરવું હોય તો કર. આ લે. બે તલ્વારો બાંધ. એમ કહીને બે તલ્વારો નાખી.

પછી ગોપાળસંઘે ભટીયાણીજીને પોકાર કરીને કહ્યું જે હું તમારા મહેલમાં તમારે શરણે છુ. એટલે ભટીયાણીજીએ કહ્યું જે હવે ગોપાળસંઘજીને મારશો તો તેની સાથે હું પણ મરીશ. ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે હવે એ ઉગરશે તો મને મારશે; અથવા ઘણી ખરાબી કરશે. ત્યારે ભટીયાણીજી દોલતકુંવરબા, ગામ ઓરવા મારવાડમાંના ભટીની દીકરી, તેણે કહ્યું જે પાકો બંદોબસ્ત કરશું, પણ હવે મરાય નહિ.

પછી એ રીતે એ દિવસ અને એક રાત ગઈ ત્યારે બીજી રાતે ગોપાળસઘે વિચાર્યુ જે રાજગઢ ઠેકીને નાસી જાઉ એવા વિચારથી બહાર નીસર્યા એટલે તેને સિપાઇઓએ તલ્વારથી મારી નાખ્યા ત્યાર પછી ભગીયા પાસે તે સર્વના મુડદા તણાવીને ચોકમા નાખ્યા પછી મહારાજે ભગીઆઓને કહ્યુ જે તે મુડદાના કટકા કરીને સમળીઓને ખવરાવો

તે વાત સાભળીને મહારાજના મુખ્ય શેઠીઆઓએ આવીને અરજ કરી જે, મહારાજ ! જે ગુન્હેગારો હતા, તેઓને તમે શિક્ષા કરી, હવે એ માટી સાથે તમારે કાઈ વેર નથી, વાસ્તે તેઓને બળાવો પછી ગાડામા મુડદા ભરીને સ્મશાનમા પહોચાડીને એક ચેહમા બાળ્યા

એ ત્રણ દિવસ સુધી દરબારમા મહારાજ સુદ્ધા કોઇએ અન્ન ખાધુ નહોતુ

તે ગોપાળસઘજીના કુવર બે તેમા એક ભારથસઘજી ઉમ્મર વર્ષ ૭ના અને પર્વતસઘજી ઉમર વર્ષ ૩ના હતા તેઓ તથા તેઓનો કબીલો તથા તેઓની તરફના જે લોકો હતા, તેઓ નાસીને ડુગરોમા ગયા ત્યારે મહારાજે મઉ પાસે ભવનાથ મહાદેવ પાસે મુકામ કરીને ગોપાળસઘના કુવરોને તેડાવીને મઉની જગ્યા પાછી સોપી, સવત્ ૧૮૮૭ મા

પછી સવત્ ૧૮૯૫ મા ભારથસઘજીની માને કાઈ શકના સબબથી તેના કાકા વાકાનેરના હિમ્મતસઘજીએ તરવારના જખમથી મારી નાખી, તથા એક વાણીયાને માર્યો

સવત્ ૧૮૮૨ મા પાલનના ઠાકોરે જુના વેરથી ધાડ લઇને મઉએ આવીને ઢોરા લીધા ત્યારે મઉનો શેરજી માગલીઓ રજપુત કામ આવ્યો, પણ ઢોર તો પાલનવાળાને હાથ ગયા

ગોપાળસઘજીને માર્યા તેના ઠપકાનુ સપાખરૂ ગીત છે

गीत

थरसिंहने वतायतणोथो अळामें विखाण थातां,
जगदाता छेतरीने नलेणो रुकां फडे तडे चांपो;
पण कारवो थो राजा, फोजां सुं अडावणो थो;
वुजो कतमाल १
मारवो नहोतो चांपो उगारवो राव मारु,
महावली झाशो करे राखवो थो मान,
पणों गजां तणी सुंडां, खागां तळे उड पडे;
जाणी वेळा हतो वयकारवो जवान २
दळां माथे भेडणो थो, कही जे आणंद दुजा,
इखतांशा अवां घणां मारतो उमग,
खांगा पाडायाळाने हु फालणो थोडे खेत;
अनारो गोपाल घेरी नमारां अभग. ३
थमोडा मुदडा तणा, अगमें सुसरे घनो,
भाण रथ रोक रहे, देखवा भाराथ,
घीस धरं तणी थाय, रढमाळ पू वेसला;
दराशया आणि वेळा, देखणा था हाय ४
हजारांरो गज घडां, चढाय लियो थोहीप;
देय तो तेग श्रृंखळां, घेर तो युद्दोड;
घेणा रो घाहरु हतो, पणी जे गंभीर राजा;
रुपरो दोरंग चांपो, कर्यु मार्या राठोड. ५
जांबुद्दीप थकी घेर, करेघो थो धयां जोध,
धरेघोयो सामहो, सादूळ रणधीर;
हाथी माथे चढी, पृथीनाथयें देखता हाय,
यातां साटे मारवो न, यलु हरी थीर ६
अरां तणे माथे जद्द, करया घाशो आप,
कमं घेश भारा धर्मे, भेळशो पेकाण,

मार मार चहु फोर जगमाहे करे महा,
धरा तणो थ भयाद, आवशे जो थाण ७

અર્થ:—કોઈ સિંહને વતાવવો હતો તો, કે જેથી પૃથ્વીમાં તાગ વખાણ થાત પણ એ અન્નદાતા ! તારે એ ગોપાળસધને છેતરીને ઝાલી લેવો નહોતો, ઓ મહારાજ ! જ્યાં તરવારના ઝપાટા વાગે ત્યાં તે ચાપાવતને પકડવો હતો. એ બીજા ફતમાનને કોઈ ફોજના સામો ચડાવવો હતો

ઓ મારવાડી રાજા ! એ ચાપાવતને મારવો નહોતો, ઉગારવો હતો એ મહા બગીચાનું ઝાઝુ માન કરીને રાખવો હતો તે હાથી• ઓની સૂંઢો તળે અને તરવારો તળે ઉડી પડે એવો હતો, માટે એવી વેળા જાણીને એ જુવાનને પડકારવો હતો ૨

ઓ બીજા આણંદસધણી મહારાજ ! તેને કોઈ ફોજ ઉપર ભીડાવવો હતો, તો તે જોના જોનામા ઉમંગથી ઘણા શત્રુઓને મારત એ વાણી પાવડીનાળાને જાહેર લડાઈમા ઉશ્કેરવો હતો પણ અનાજીના ગોપાળસધણીને એ રીતે ઘેરીને મારવો નહોતો ૩

તે પોતાના ભુજદંડના ધમકારાથી ધનુષના ટંકારવા શરીરમા સોસરા કાઢત, અને એનો ભારથ જોવા સારૂ સૂર્ય રથ રોકીને રહેત. અને શિવજીની રૂંઢમાળા પૂરી થવાની વેળા થાત એ શત્રુજીના વશના હાથ એ વેળાએ જોના હતા. ૪

હજારો હાથીઓની ઘટમા મનમા ચઢાવ્યો હોત તો તરવારથી શત્રુઓને દોડીને કાપી દેત વચનનો પાળનાર હતો એવુ કહેવાય છે ઓ મહારાજ ગભીરસધણી ! તરવારનો બજાવનાર ચાપાવત ગઠોડ તે કેમ માર્યો ? ૫

જ બુદીપમા કોઈ બીજા જોદ્ધા સાથે વેર હતું અને તેના સામો એ વાઘને લડાઈમા ધાવો હતો એ પૃથ્વીનાથ ! તમે હાથી ઉપર બેસીને પડી એના હાથ જોના હતા પણ આમ વાતો સાટે એવા શૂરવીરને મરવો નહોતો. ૬

હવે જ્યારે કોઈ શત્રુઓ ઉપર આપ લડાઈ કરવા ચાલશો, અને ઓ રાઠોડ રાજા ! લડાઇમા ઘોડા ભેળશો અને ચારે તરફ લડાઈમા મારમાર એવા મહાશબ્દ થશે, ત્યારે ઓ જુદ્ધ પુરાણી' એ પૃથ્વીનો થાભલો આપને યાદ આવશે ૭

આ પછી ગંભીરસધજી બિગડ્યા ત્યા સુધી આ રીતે વહીવટ ચાલ્યો અને સવત્ ૧૮૯૭ ના શ્રાવણમા મહારાજ પડયા, અને જુવાનસધજી ગાદીએ બેઠા, ત્યારે તે ઘણા સરદારો વખે હતા

મુડેઠીના સુરજમલજી, રૂપાલનો ઠાકોર, ઘોરવાડાનો ઠાકોર, મઉ, ટીંટોઇ, ચાદરણીના ચાપાવતો વખે નહોતા, પણ તેઓ દર બાગથી ઉંચે મન હતા અને જ્યારે જોધપુરના મહારાજ માનસધજી પડયા અને સવત્ ૧૮૯૯ મા જોધપુરનુ તેડુ અહમદનગરના વખત સધજીને આવ્યુ, ત્યારે ઇડરના જુવાનસધજી જોધપુરની ગાદી લેવા દાવો કરતા હતા

તે સમે સર્વે સરદારો કુપાવત સિવાય તખતસધજીને મળતા હતા, અને ઉમેદ ગણતા હતા જે હવે આપણને જોધપુર જીલ્લાના મોટા પટા મળશે પછી જ્યારે તખતસધજી જોધપુરની ગાદીએ બેઠા, ત્યારે તે સરદારો અથવા તેઓના ભાઇઓ જોધપુર જઈ આવ્યા. તેઓને રૂપીયા પાચ હજાર સુધીના શિરપાવ આપીને વિદાય કર્યા, તો પણ નાઉમેદ થઇને પાછા આવ્યા

મેઘરણના ઠાકોર અજીતસધજી જોધપુર ચાલ્યા ત્યારે તે ટાણે ઇડરના બાઇએ તેમને તેડાવીને કહ્યુ જે તમારે જોધપુર જવાનો વિચાર રાખવો નહિ અને તમારૂ ખર્ચ પૂરૂ થતું નહીં હોય તો દરબાર તમારી ખબર રાખશે તે ઉપરાત પણ જોધપુરના ઘણુ કાગળો આવ્યાથી તેઓ ત્યા ચાલ્યા ત્યારે પણ ગણીજીએ પોતાના ને સ્વાર મોકલીને ગઢગઢ ગામ એમનું આગળ પડાવી લીધેલુ છે તે પાછુ આપવાનું કહ્યુ. પણ તે સ્વારો તેમના ભેળા થઈ શક્યા નહિ, અને તેઓ તો જોધપુર ગયા.

ત્યાં ચાર માસ રહ્યા ત્યારે, અહીં રાણીજીએ મહેરબાન લાંગ સાહેબને અરજ કરી જે, મેઢાસણના ઠાકોર ગયા છે તે અમારૂં કાંઈ નુકશાન કરશે એવો શક રહે છે; માટે તેમને પાછા બોલાવવા જોઇએ.

પછી સાહેબે જોધપુરના પોલીટીકલ એજન્ટને લખીને જબરદસ્તીથી પાછા તેડાવ્યા. તેમને ત્યાંથી પાંચ હજાર રૂપૈયાની મત્તા મળી.

લોક કહે છે જે જોધપુરના મહારાજ માનસંઘજીએ પોતાને ખોળે લેવા સારૂ કુંવરની હુશિયારી જોવા વાસ્તે પોતાનાં માણસો છાની રીતે ઈડર, અહમદનગર અને સુરરમાં મોકલ્યાં હતાં. તે માણસોએ તખતસંઘજીની તારીફ કરેલી. અને અહમદનગરનાં માણસો અહીંથી છાનાં જોધપુરમાં ગયાં. તેવામાં ઈડરથી પણ મને (ધીરજીને) બે સ્વાર સાથે આપીને મોકલ્યો. તે હું જઇને મહારાજના નાથગુરૂને મળવાને તથા ઈડરના દરબારનો કાગળ આપવા ગયો. તે સમે તે નાથ પાસે અહમદનગરનાં આવેલાં માણસો હતાં.

તેઓએ એવું કહ્યું હતું જે મોડાસાના જાલમસંઘજીના દત્તપુત્ર તખતસંઘજી છે, જે જાલમસંઘજીને સંવત્ ૧૮૩૦ મા આશરે મહારાજ ધીરસંઘજીએ સ્વાર ૭૦૦ આપીને જોધપુરના મહારાજ વજેસંઘજી ઉપર દક્ષણીની ફોજ આવી હતી, ત્યારે કુમકે જોધપુરની તરફ મોકલ્યા હતા. ત્યારે જાલમસંઘજીએ સારી બહાદુરી દેખાડી હતી. પોતાના થોડા સ્વારો હતા, પણ મોટી ફોજને હઠાવીને આબરૂ પામ્યા હતા. તેમના કુંવર તખતસંઘજી છે, એ વગેરે વાતો અમે સાંભળી.

તે માણસો ઉઠી ગયા પછી અમે એ નાથ પાસે જ્વાનસંઘજીની તારીફ કરી અને કહ્યું જે તખતસંઘજી જાલમસંઘજીના નથી, એ તો કરણસંઘજીના કુંવર છે, અને ચાવડાના ભાણેજ છે; ઇત્યાદિ કહીને અમે કાગળ આપ્યો. તેનો કાંઈ જવાબ લખી આપ્યો. તે લાવીને અમે ઈડરમાં રાણીજીને આપ્યો.

પછી તો ભટીયાણીએ સરદારો ને માણસો હાથી ઉંટ સુધાં ત્રે હરીફ માણસો તખતસંઘજીને તેડવા મોકલ્યાં. ત્યારે ત્યાં જઇને તખતસંઘજી માહીએ જોયા.

ત્યારે ઈડર દરબારે અરજી કરી જે જોધપુરનો વારસો અમને પહોચે છે અને ત્યાં તખતસંઘજી ગયા, તેઓને અહમદનગર ઈડરથી મળ્યું હતું, માટે તે અમારૂં પાછું અપાવો. પછી સરકારે અહમદનગર પાછું અપાવ્યું. પછી જોધપુરથી ત્રણ માણસો દશ લાખ રૂપીયા લઈને મોકલ્યા, જે ઈડરવાળાને અહમદનગરમા પેસવા દેવા નહિ. તે સમે મહેરબાન વાલેસ સાહેબે તે માણસોને કેદ કરી જમાન લઈને છોડી મૂકયા.

પ્રકરણ ૧૩ મું

રેહેવર [1]રજપૂતોનો ઇતિહાસ

રેહેવર લોકો મૂળ પુંવાર રજપૂત ચદ્રવંશી ઉજ્જૈનના રાજા વિક્રમના વંશના તથા ચંદ્રાવતી નગરી જે આબુ પાસે ઉજ્જૈડ છે, તે રાજા ભર્તૃહરીની હતી એ બને રાજાઓની ઓલાદના છે ઉજ્જૈન અને ચંદ્રાવતી હાથથી છૂટતા, ત્યાથી કેટલાક વર્ષ ધારાનગરીમા રહીને પાછા ચંદ્રવતી નગરીના દેશમા દેવડા રજપૂત રાજ કરતા હતા, ત્યા એક રાજા પોતાના ભાઇઓ સુદ્ધા આવ્યો તેનું નામ માલમ નથી—અને તેના સગા ભાઈનુ નામ અવચળસઘ હતુ, તે પણ તેની સાથે હતો. પછી દેવડાઓ પાસેથી તે રાજ પડાવી લેઇને ત્યા પોતે રાજ્ય કરવા લાગ્યા. તેની સાલની ખબર નથી.

પછી એક રોજ રાજા પોતે શીકારે નિકળેલ, અને પેલા દેવડા રજપૂતો પણ ચદ્રાવતીના જંગલમા રહેતા હતા, ત્યા પેલો રાજા જઈ ચડ્યો, અને દેવડાઓને ઘણી કુંવારી દીકરીઓ દીઠાથી રાજાએ પરણવાનો ઠરાવ કર્યો, તે એવી રીતે કે દેવડાએ તે ૧૨૫ કન્યાઓ, તે રાજાના ભાઈ ભત્રીજા વગેરે ૧૨૫ વરને પરણાવી.

---

[1] મોહનપ ના ઠામદાર રેહેવર માલજી ભીમજીએ લખાવેલી

તે પરણવા આવતી વખતે સવાસો વર શિવાય બીજા કોઈ માણસને સાથે લાવવુ નહીં, એવો ઠરાવ કર્યો પછી લગ્નનો દિવસ નક્કી કરીને પરણવા સારૂ રાજા સુદ્ધા સવાસો વર નિકલ્યા. તેમાથી રાજાના ભાઈ અજયસિંહને શિકાર રમવાનો શોખ ઘણો હતો, તેથી તેણે કહ્યુ કે હુ શિકાર રમીને બારોબાર ત્યા તમારા ભેળો થઈશ એમ કહીને તે શિકારે ગયો અને રાજા સુદ્ધાંત ૧૨૪ વર, ત્યા દેવડા રજપૂતોની કન્યાઓને પરણવા ગયા પછી અજયસિંહજી સધ્યાકાળે એક મહાદેવનુ દેવળ વગડામા હતુ ત્યા શિકાર રમ્યા પછી આવીને ઉભા રહ્યા અને ત્યાથી ચાર ઘડી રાત જતા પેલા વરો ભેગા પરણવા સારૂ તૈયાર થઈને ત્યાથી નીકળ્યા તે સમે એવો શબ્દ થયો જે "રહે વર" એટલે ઓ વર તુ રહે, પરણવા જઈશ નહિ તે શબ્દ સાભળીને વિચાર કરવા લાગ્યો, અને ગયો નહિ પછી મહાદેવજીએ પ્રસન્ન થઈને તે અજયસિંહને કહ્યુ જે તમારા ભાઈઓ વગેરે ૧૨૪ વરો જે પરણવા ગયા હતા, તેઓને દેવડાઓએ મારી નાખ્યા માટે તમે ત્યા જશો નહીં એ વાત સવત ૧૨૮૨ મા બની, ત્યારથી તેના વંશની રેવર શાખા થઈ

પછી ચદ્રાવતીનુ રાજ્ય ઉપર લખ્યા પ્રમાણે રાજા મરાયાથી દેવડા રજપૂતોના હાથમા જવાથી તે અજયસિંહજી રોહીડાના ઘાટમા આવીને રહ્યા ત્યા આશરે એક વર્ષ રહ્યા તેટલામા પાદશાહની ફોજે ચાર્ઈ જતા આવતા ત્યા મુકામ કર્યો અને ફોજવાળાના શીકારના જનાવરો નાઠેલા, તે અજયસિંહના મુકામમા ગયાથી તે પાછા ન આવ્યાથી, તે ફોજ સાથે લડાઈ થઈ ત્યા અજયસિંહ સાથે સામાન હતો, તેમાથી કેટલાએક માણસો મરાયા બાદ હાલમા દાંત જે હમિર છે તેમના ઘરડાની ત્યા હકીગત હતી તેનો કામદાર એક વાણીઓ હતો તેની દીકરીને પરણવાનુ તે હમિરે કામદારને કહ્યુ. તે ઉપર કામદાર રોહીડાના ઘાટમા અજયસિંહજીને જઈને મળ્યો એ સર્વ સમાચાર કહ્યા ત્યારે અજયસિંહ ત્યાથી તરત

પોતાનો સરંજામ લઇને, હડોળ આવીને ત્યાના ઠાકોરને મારી નાખીને તે ઠકરાત પોતાને તાબે કરી લીધી. તે આશરે સવત ૧૨૮૩—૮૪ મા બની.

પછી આસપાસના ગામ દબાવી, પાટણ સુધી ગરાસ કરીને સવા લાખ રૂપૈયાની પેદાશ કરી અને હડોળમા રાજ્ય સ્થાપ્યુ. હડોળ પાસે તારગાનો ડુગર છે તેથી એ અવચળસંઘ તારગાના રાવ કહેવાયા. તે રાવ પદવી કોણે આપેલી, તેની તો ખબર નથી. અને આ દેશમા જેટલા રહેવરો હાલ છે, તે સર્વે ઉપર લખેલા અવચળસંઘના વશના છે. પછી હડોળમા આશરે ચારપાચ પેઢી સુધી રાજ્ય કરતા પછી હડોળના ઠાકોરને જે પ્રથમ મારેલ તે વખતે તેની એક સગભા રાણી નાસીને અમદાવાદ પાસે અસાલ્વા ગામમા જઇને રહેલી, અને તેને દિકરો અવતરેલો તેનો વશ ત્યા થયેલો, તેને ઉપર લખેના હડોળના કામદારના વંશનો એક વાણીઓ જઇને મળ્યો. અને ત્યાથી તેને ભીલોના જમાનથી લાવીને અવચળસંઘના વંશનો જે હડોળમા રાજ કરતો હતો (તેનુ નામ માલમ નથી) તેને ત્યાથી કાઢીને પોતાની ઠકરાત પોતાને તાબે કરી લીધી તેથી અવચળસંઘના વશવાળા ત્યાથી ઇડરના રાવ પાસે આવ્યા. તે કઇ સાલમા તે માલમ નથી પછી રાવ પાસે રહ્યા બાદ રાવે કહ્યુ જે ઘોરવાડામા રતનો ગોહેલ કરીને ત્યાનો ઠાકોર છે તે બીજો પાસે ઇડર મુલક લૂંટાવે છે અને ઘણુ તોફાન કરે છે. માટે તેને તમે મારો તો, એ પટો તમને આપીએ તે ઉપરથી અવચળસંઘના વંશવાળાએ ઘોરવાડે આવીને તે રતના ગોહેલને મારી નાખ્યો. તેથી ઇડરના રાજાએ તેમને તે ચોવીશ ગામનો ઘોરવાડ પટો આપ્યો, તેથી તેઓ ત્યા રહ્યા. તે કઈ સાલમા, અને તેઓનુ નામ શુ, તે તો માલમ નથી પછી ત્યાં ઠાકોર કહેવાયા. તે ઠાકોરના દિકરાના બે દિકરા થયા. તેમા પાટવી ઘોરવાડે રહ્યો તેનો વશ હાલ ઘોરવાડાનો ઠાકોર છે.

અને ફટાયાને ઇડરના રાવજીએ કહ્યું જે, તમે ભીલ લોકોને જેર કરો તો તમને નવો પટો આપીએ પછી તે ફટાયાને મોહનપર,

રણાસણ, તરફ ભીલ લોકોની વસ્તી ઘણી રહેતી, અને તોફાન થઈ કરતા, તેથી તેમનો બંદોબસ્ત કરવા મોકલ્યો તે વખતે મોહનપુર તથા રણાસણ આબાદ નહોતા પણ હાલ મોહનપુર પરગણામાં હાથરોલ ગામ, જે મોહનપુરથી આશરે ત્રણ ગાઉ ઉપર છે, તે ગામ આબાદ હતુ ત્યાં આવીને રહ્યા અને આસપાસના ભીલ લોકોને જેર કરીને બંદોબસ્ત કર્યો તેથી રાવજીએ હાથરોલ પાછળ બાવીશ ગામોનો પટો આપ્યો. તે ભાયાતનું નામ હરિસિંગજી હતું તે હાથરોલની ઠકરાત બાંધી ત્યાંના ઠાકોર થયા તેના દીકરાનું નામ ભાણજી તેના પુત્ર સિહાજી, અને સિહાજીના દીકરા બે, પાટવી હેગોળજી અને ફટાયા જોધસંઘજી તે હેગોળજીના દીકરા રાજસંઘજી, તેમણે રણાસણ આબાદ કર્યું અને જોધસંઘજીના બે દીકરા તેમાં મોટા ગંગાદાસજી અને નહાના ભગવાનસંઘજી

તે જોધસંઘજીને ઈડરના રાવજીએ વાસણાના રાજા ઉપર જ્યારે પાદશાહની ફોજ આવી ત્યારે રાજાની કુમકે મોકલ્યા. તે વખત ફતેહ કરી આપેલ જે, તમારા પાટવી ભાઈ હેગોળજીને જેટલા હાથરોલ પટાના ગામ છે, તેટલા ગામોના જૂદો પટો તમને પણ કાઢી આપીશું પછી જોધસંઘજી ત્યાં મરણ પામ્યા બાદ તેમના દીકરા ગંગદાસજીએ પટા વાસ્તે રાવજીને અરજ કરી, ત્યારે જૂદો પટો તો કાઢી આપ્યો નહિ, પણ પોતાના બાપના પાટવીના હાથરોલ પટો હતો, તેમાંથી બરાબર ભાગ વહેંચી અપાવ્યો તેથી ગંગદાસજી હાથરોલમાં રહ્યા. અને રાજસંઘજી રણાસણમાં રહ્યા. અને ગંગદાસના નાનાભાઈ ભગવાનસંઘે અમદાવાદમાં જઈ પાદશાહ તરફથી ત્યાં જે અમલદાર રહેતો હતો, તેની ચાકરી કરી

પરાંતીજ નજીક એ પરગણામાં દોલતરાવ ગામ છે, તે વગેરે બાર ગામોનો પટો મળ્યો અને ત્યાં રહ્યા પછી ગંગદાસજીના દીકરા મોહનદાસજી થયા તેમણે મોહનપુર આબાદ કરીને ત્યાં ઠકરાત બાંધી- અને હાથરોલ તે પટાનું ગામ કરી નાખ્યું એ રીતે મોહનપુર અને

રણાસણ, એ બે ઠકરાતો થઈ. અને ત્રીજી ઠકરાત દોલતાબાદની પછી મોહનપુરના ઠાકોર મોહનદાસજીએ ઈડરના રાવજીની ચાકરી કરી. તેથી બાકરોલ પટો દશ ગામોનો, તથા એ શિવાય ઈડર પાસે મોટા કોટડા ગામ છે, તે ગામનો ચાંપલો ભીલ માર્યો. તે બાબત મોજે ઝામળા તથા વડીયું એ બે ગામ રાવજીએ આપ્યાં, તથા રણાસણના ઠાકોર રાજસંઘજીએ પણ ઈડરના રાવજીની ચાકરી કરી તેથી તેમને રાવજીએ દેશોતરનો પટો આશરે બાર ગામનો આપ્યો.

પછી રણાસણનો ઠાકોરનો વંશ ચાલ્યો. તેમાંથી રણાસણ, વડાગામ તથા ખોળુદરા એ ત્રણ ઠકરાતો થઇ. તેમાં રણાસણના ઠાકોરે ખોળુદરાનો પટો મોડાસાના હાકમની ચાકરી કરી કાઢેલો. તે ભાઇયાતને જીવકમાં આપેલો. તેમાં પાટવી રણાસણ, અને વડાગામ, ખોળુદરા, એ બે ફંટાયા.

મોહનપુરના ઠાકોરનો વંશ ચાલ્યો. તેમાંથી પાટવી મોહન-પુર અને ફટાયા રૂપાલ, પીપળીયા, તથા એ શિવાય પ્રાંતીજ પરગણામા ગામ આગીઓલ છે; તેમાં રેહેવર ઠાકોર છે; તે રીતે થયા.

તેમા રૂપાલ, મોહનપુરના ઠાકોર મોહનદાસજીના સર્વથી નાના દીકરા કુબેરસંઘજી, તથા મકનસંઘજી તેમણે ઈડરમાથી રાવનુ રાજ ગયા પછી અમદાવાદ તરફથી પાદશાહનો હાકેમ પીલ કમાલ રહેતો તેની ચાકરી કરી. તેથી તેમણે બંનેને ચાકરીમા એ રૂપાલ પટો આપેલો. તેમા કુબેરસંઘજીનો વંશ જે હાલ રૂપાલમાં અનજી રેહેવર વગેરે છે તે. અને પીપળીયા ગામ મોહનપુરની ભેમાથી મોહનદાસજીના દિકરા કાનજીને જીવકમા મળેલું. તેનો વંશ હાલ પીપળીયામાં ચાલે છે.

આગીઓલ મોહનદાસજીના દિકરા ભીમજીને પરાતીજના પાદશાહી હાકેમથી ચાકરીમા મળેલું. તેનો વંશ હાલ આગીઓલમાં ચાલે છે. અને મોહનપુરમાં મોહનદાસજીના મનોરદાસજી તથા તેમના બીજા ફટાયા દિકરા રહેલા તેનાં નામ બરાબર માલમ નથી એ રહેલા

કૈટાયાનો વંશ હાલ મોહનપુરમા છે. અને પાટવીનો વંશ ઠાકોર જાલમસંઘજી સુધી ચાલ્યો, અને પછી નિર્વંશ ગયો.

ઉપર જે દોલતાબાદની હકીકત ગંગદાસના ભાઈ સરતાનસંઘ લખ્યા છે તેની જે પેઢી સુધી દોલતાબાદમા હકરાત કરી. પછી સરડોઇમા ભેલાથી ભીલ રહેતા હતા. તેમને અમદાવાદના પાદશાહી અમલદારના હુકમથી મારી કાઢ્યાથી, તે મારી કાઢનાર સરતાનસંઘજીના વંશના લાખાજી હતા. તેમને દોલતાબાદના પટા બદલે સરાડોઇનો પટો મળ્યો. તેમનો વંશ સરોડાઇમા ચાલતા, તેમાથી પાટવીને વંશ ઠાકોર હિંમતસંઘજી આશરે સંવત ૧૮૯૧ ની સાલમા સરડોઇથી મોહનપુર આવ્યા. કારણ કે મોહનપુરના ઠાકોર જાલમસંઘજીનો નિર્વંશ ગયો તેથી મોહનપુરની ગાદીએ ઠાકોર હિંમતસંઘજી બેઠા અને બીજા તેમના ભાઈયાત સરડોઇમા રહ્યા. તેમનો વંશ સરડોઇમા છે. તે ભાઇઆતોને સરડોઇ પટામાથી જીવકમા ગામો આપેલા છે, તે ખાય છે. પણ સરડોઇ પટો તથા મોહનપુર તથા બાકરી એ ત્રણ પટાના માલેક હિંમતસંઘજી થયા તેમનો વંશ હાલ મોહનપુરમા ઠાકોર રાયસંઘજી છે. તે મોહનપુરના ઠાકોરને સા પ્રથમ જામળા તથા વડીયુ, એ બે ગામો હતા. તે શિવાય અંબાસર તથા વાવડી, મોહનપુર પટામા હતા. તે અહમદનગરના મહારાજથી સગરામસંઘજી તથા તેમના ભાઈ જાલમસંઘજીએ સરડોઈથી હિંમતસંઘજી મોહનપુરની ગાદીએ બેઠા બાબત તકરાર કરીને દબાવ્યા અને રણાસણના ઠાકોરને યેગ દેશોતરનો તરતનો પટો હતો તે ઇડરમા મહારાજ આણંદસંઘજી તથા રાયસંઘજી જોધપુરથી આવ્યા, તેમા આણંદસંઘજીને તથા રણાસણના ઠાકોર અદેસંઘજી હતા. તેમને કજીઓ થતા આણંદસંઘજી મહારાજ મરાણા. એટલે રાયસંઘજી મહારાજે દેશોતરનો પટો દબાવ્યો.

એ રીતે હકીકત જે જે સાલોમા થયેલી હશે તેમા જે સાલની ખબર હતી તે ઉપર લખાવી છે. અને બાકીની માલુમ નથી.

હાલ રેહેવર લોકોની વસ્તી જે જે ઠેકાણે છે તેની વિગત જે—

૧૫ મહિકાંઠાના ગામોમા

૩ મોહનપુરમા, તથા બાકરોલ અને સરડોઇમા

૧ રૂપાલમા

૧ મોજે પીપળીયામા

૧ રણાસણમા

૧ વડા ગામ પટામા

૧ ઓઢ દરામા

૧ ઘોરવાડા પટામા

૧ ઘોરવાડા તળમા

૧ અણસામા

૧ ધણાલમા

૧ દેશોતર—પરગણે ઇડર એ ગામમા રણાસણના ભાઇ-
માતના ઘર છે.

૧ પરાતીજ પરગણાના આગલોડ ગામમા

૧ મોજે જાંબુડીમા—તે

જે આગળ ઘોરવાડા પટામા હતી, તે હાલ ઇડર તાબામા છે—તેમા ઘોરવાડાવાળાના ભાયાત રહે છે.

૧ મોઝરા વાંટડામા છે

જે આગળ ઘોરવાડાના ભાયાતના ગામ ઘોરવાડા પટાના તેમા તે ભાયાતોનો વંશ છે અને હાલ એ ગામો અહમદનગર પરગણામા છે.

આ રીતે એકત્રીશ (૩૧) ગામોમા રેહેવરોના ઘર છે અને તે શિવાય કોઇ ગામમા એ જાતના રેહેવરોના ઘર નથી.

પ્રકરણ ૧૪ મું

દાંતાના રાણાજીનો ઇતિહાસ[1]

દોહા-सरस्वती माता सुमत दे, करु वंदनाकार;
मो मती सार वखाणीए, पेहेल क्षत्रि प्रमाण १

ઓ સરસ્વતી માતા! સારી બુદ્ધિ આપ, તને નમસ્કાર કરૂં છું. અને મારી બુદ્ધિ પ્રમાણે પ્રથમ સારા ક્ષત્રી પરમારોના વખાણ કરૂં ૧

वंश छत्रिसे राजकुळ, जपण विचारी जोय,
पण क्षत्रि परमारसु, हाथी मेढ न होय २

વિચારી જોતા છત્રીસે વંશ રાજકુળના છે જ, પણ ક્ષત્રી સાથે કોઇથી મુકાબલો થાય નહિ. ૨

के हाथी हेमर दिये, के पहो लाख वरीस,
के जग हे परमारज्युं, शीश करे वखशीस. ३

તેના કેટલાએક તો દાનમા હાથી ઘોડા આપ્યા અને કોઇએ તો જગદેવ પરમારની પેઠે માથુ પણ બક્ષીસ કર્યું ૩

अव दे वदा कोइ हे, परमारोकी जोड,
वकण मोले आपीया, विक्रम नवे करोड. ४

ધન આપનારા કોઇ પરમારોની જોડ છે? જે વિક્રમ પરમારે એક કવિતના મૂલના નવ કરોડ રૂપૈયા આપ્યા ૪

नाना कोय हवा नहि, पहो जोडो परमार,
भोज सरीखा कोय कहुं, परदख भजणहार. ५

કોઈ ગજા પરમારની જોડે નથી, થયાજ નથી વળી ભોજ પરમાર જેવા કોઈ ક્યાય પરદુઃખ ભાગનાર થયા નથી. ૫

---

૧ ગઢવી ગોરખદાસજીએ રાણાજીના વંશના વર્ણનનો ગ્રંથ કવિતામાં રચેલો છે, તથા ગોરખદાસજીના વંશના ગઢવી માવજી મોઢેથી હકીકત ઉતરાવી છે, તથા મોજે દાવડ, તાબે ઈડરના બારોટ લક્ષ્મ તથા ભેરાજી નાથુજી પાસેથી લખી લીધેલા કાગળો દાંતાના કારભારી નરોત્તમદાસે આપ્યા. તે ત્રણેમાંથી મેળવીને લખ્યુ છે

अम पासे शर उडीओ, पडीयो खेत मलार;
मारमार शर उपरे, ओहो कळ परमार. ६

આકાશ તરફ માથું ઉડયું અને રણક્ષેત્રમાં પડયું, અને માથું મારમાર બોલે; તેનું કુળ પરમાર કહેવાય. ૬

जश परमारां दध्यजल, क्यवक्रण थाडा कहाय;
ते तो पाणी लीजीए, जे तो कुंभ भराय. ७

પરમારનો જશ સમુદ્રના પાણી જેટલો, તેનો પાર કેમ કવિ કહી શકે? પણ જેટલું પાણી પોતાના ઘડામા સમાય તેટલું લઇએ. ૭

अनल कुंडहु उपना, प्रथम भूप परमार;
तास तणी उतपत कहु मोजी हा मतसार. ८

વશિષ્ઠના અગ્નિકુંડમાથી પ્રથમ પરમારજી ઉપન્યા. તેઓની ઉત્પતિ મારી બુદ્ધિ પ્રમાણે કહું. ૮

છપ્પય.–अनलकुंड हरितेज, प्रथम परमार उपनो,
तास केड चहुवाण, पछे चालुक्य संपनो;
चोथ पाघ चावडो, चावग्रहि धर चंचल;
सत्रीधर्मे राखवा, हुवा चारे हालोहल;
धर वधे धरमअधरम घटे, गाय विप्र पूजा घणी;
उपना खत्री अळ उपरे, सुरलोके वातो सुणी. ९

અગ્નિકુંડમાથી પ્રભુના તેજથી પ્રથમ પરમાર ઉપન્યો. તે પછી ચહુવાણ, અને તે પછી સોલંકી ઉપન્યો. ચોથે પગલે ચાવડો ધનુષ્ય પકડીને પૃથ્વીમા ચંચળ થયો. ક્ષત્રી ધર્મ રાખવા સારૂ એ ચારે જોરાવર થયા. તેઓનાથી પૃથ્વિમા ધર્મ વધ્યો ને અધર્મ ઘટયો, તથા ગાયોની અને બ્રાહ્મણની પૂજા થઈ. એવા ક્ષત્રીઓ પૃથ્વી ઉપર ઉપન્યા, તે વાતો દેવલોકમા થઇ.

દોહા–अतळ कुलहु उपना, पेटी बीश पुंवार;
अभ्यासो शर उचरे, पछे होय परमार. १०

અગ્નિના કુંડમાંથી ઉપન્યા પછી વીસ પેઢી સુધી પુંવાર કહેવાયા પછી બોલવાના મહાવરાથી પરમાર થયા.

छप्पय.–मारमार शुरमार, मार कठुण मेवासी,
मार शेर सेवकां, मार असुरां अभ्यासी;
मार अरी-सामर्थ, मार सब हाम नाई,
मारहार मेलिया मार घाहर वेरांई,
तणवार सार शार उडोर्यो, धारहुत पडीयो शारधर;
परमार मार शार उचरे, ताम नाम परमार धर. ११

શત્રુઓને મારી મારીને તથા કઠણ મેવાસીઓને મેવકનાં દમ્ભ મારીને, અસુર કર્મના અભ્યાસવાળાઓને મારીને, જોરાવર શત્રુઓને મારીને, માર મોઢે સઉને હાર મનાવી, એમ મારીને નમાડી મેલ્યા. અને બહારના વેરવાઇને માર્યા, તે સમે તરવારથી માથું ઉડ્યું, તે તરવારની ધારથી ભોય પડ્યુ. તે માથું–પર–એટલે શત્રુને મારનાર એમ બોલ્યું. તેથી તેનુ પરમાર નામ ધરાવ્યુ

हुवो राय परमार, छत्र पकण सुर आसुर,
तास पुत्र पांत्रीस, साख जुजवी हुई धर;
थडो राय विक्रम, जगत सारा कथ जाणे;
धारयाण उजण, देश माळव धर माणे;
परमार वीर विराधी पहु, कमण भूप मढण कहीं;
नव क्रोड द्रब्य वेताळके, थक मोज धर अपहीं. १२

તે પરમાર રાજા દેવ અને દૈત ઉપર એક જ છત્રધારી થયો. તેના પાંત્રીસ પુત્ર થયા. તેની જૂદી જૂદી શાખાઓ પૃથ્વી પર થઈ. પછી તેમાં મોટો રાજા વિક્રમ થયો, તેની વાત બધું જગત જાણે છે: તેનું સ્થાન ધારાનગરી તથા ઉજ્જેણ, તેણે માળવાની જગો ભોગવી. એ પરમાર બહાદુર સર્વ બહાદુરોનો ઉપરી રાજા થયો, તેની સાથે કયો રાજા મોટવીએ ? જેણે વેતાળ બારોટના હાથમાં એક લક્ષીસમાં નવ કરોડ પૃથ્વી આપી.

पहोवी सर दातार, राव विक्रम वखतो,
धार थाण उजेण, साम पाखेय सुनो;
पाट तेन परमार, मुंज ऊदीयो म्हाबळ;
सुपुत्र तास सिंधल, बाप हुतो बलसबल;
राखवा वात अखीयातरण, नर असुराण न नमीयो;
धज बंध वंश आफण धनो. जळहळ भोज जनमीओ. १३

પૃથ્વી ઉપર દાતાર તો રાજા વિક્રમ વરતાયો, તેનાં સંસ્થાન ધારા તથા ઉજ્જેણ, તે એવા ધણી વિનાં સુનાં છે, તેની ગાદીએ પરમાર મુંજ મહા બળવાન જાગ્યો, તેનો સારો પુત્ર સિંધલ તેના બાપનાથી પણ વધારે બળીઓ થયો. તે લડાઇની વાત પ્રખ્યાત રાખવા સારૂ અસુર પુરૂષોને નમ્યો નહિ. તે સિંધલનો પુત્ર વાવટા-વાળો, વંશમાં આડો આંક વાળનાર તેજસ્વી ભોજ જનમ્યો, તેને ધન્ય છે.

दांन भोज देयणो, भोज परदुःखको भंजण;
देयल रख जाणतां, सवा लख देय अयुलण;
क्रोड भूप फळीजुग, भोज राजाको जेहा;
कर कंकण बंधीधर, तासहारो हाकहा;
पहोवीआ आज दीजे वरद, समे पण राजा सरे;
गोपाळ बाळ घरघरची ते, भोज भोज मख उचरे. १४

તે ભોજ દાન આપનારો અને પરદુઃખનો ભાગનાર, જાણતાને લાખ આપે અજાણતાને સવા લાખ આપે. કળીજુગમાં કરોડો રાજા થયા, પણ કોઈ ભોજ જેવો થયો નથી. જે હાથે કંકણ બાંધ્યું હોય–આજ બીજો રાજા આ સમે સર્વોપરી હોય–તેને જોવાને અરિ-સાની શી જરૂર? સહુ બાળગોપાળ ઘેર ઘેર ભોજ ભોજ એમ મોંઢેથી બોલે છે.

जपण भोज जीवीयो, नाथ मखहु तन आयो,
जपण भोज जीवीयो, दान दीधो कव्यभावो;

जसो भोज नजटल, खत्री जाणजे परीखत,
गौ विप्र प्रतीपाल, सत्यव्रत ग्रहिया शास्त्र,
क्रोड सादान दन प्रतदिया, क्रोड लक्ष शासनकार,
परमार नाम राखे पृथी, गयो जसो वैकुंठपर १

જ્યા સુધી ભોજ હતો ત્યા સુધી કવિઓને મન માન્યુ દાન આપ્યુ જેવો યુધિષ્ઠિર તેવો ભોજ અથવા પરિક્ષિત ક્ષત્રી જાણીએ ગાય બ્રાહ્મણોને પાળનાર તેણે શાસ્ત્ર પ્રમાણે સત્યવ્રત રાખ્યુ અને દરરોજ કરોડોના દાન કર્યા અને કરોડો અને લાખો શાસ્ત્ર સાથે આપ્યા એ પરમારે પૃથ્વી ઉપર નામ રાખ્યુ પછી તે ભોજ વૈકુંઠ ઉપર ગયો.

भोजपुत्र उजेण, धार धारवे विराजे,
आलपाल अरबुद, घाट जोगाईत छाजे,
हसराज पारकर, राव भोजल जालधर,
सिंह असुन अजमेर सिंह सामत मडोवर,
सोद्रगे भाण मुगलगजण, दमो सिंध उपर दणी,
परमार राज सारी पृथी, पृथवी परमारा तणी. १६

તે ભોજનો પુત્ર ઉજેણમા તથા ધારા નગરીમા બીરાજ્યો અને આલપાલ નામનો પરમાર આબુમા જોગાઈત નામનો પરમાર ઘાટ દેશમા, પારકરમા હસરાજ પરમાર અને જાળોરમા ભોજલ પરમાર, અને અજમેરમા અરૂસિંહ પરમાર, મંડોવરમા સામતસિંહ પરમાર, સોદરગઢમા ભાણ પરમાર મુગલ ગીજની તથા સિંધની દુનિયા ઉપર દામોદર પરમાર અને આખી પૃથ્વીમા પરમારોનુ રાજ થયુ અને પૃથ્વી તો પરમારોની થઈ

आठ लाखधर सिंध राज दामण विराजे,
असुर नाम सभळ लाखलाखा पड भाजे,
सुराशण खेशीयो, मार गजणी सुरताण,
सहस पग सशखधर असा भोमण जवाण,
असुराण शीश दल उपडे, वह खम जम वेणरा,
लिहवा सिंध लाप्या नहि, आसा राज दामेणरो. १७

આઠ લાખની જમીન સિંધની, તે ઉપર દામો પરમાર રાજા તેનું નામ સાંભળીને અસુરોની લાખ લાખની ફોજ નાશી જાય. તેણે ખુરાસાનના રાજાને ખસેડ્યો, ગિજનીના સુલતાનને માર્યો. શિખ લોકની પૃથ્વી હજારોની, તેમાં જુવાન ભીમ જેવા તે રાજાએ પગ માંડ્યો. તેની ફોજ અસુરોના ઉપર ચડી. અને જેમ વિદ્યુતનું ચક્ર વહે તેમ ચાલી. સિંધના લોકોએ તેની લીટી લોપી નહિ, એવું દામા પરમારનું રાજ્ય થયુ.

रायसु पद्मराज, सकन उपास करे नित;
हुई प्रसन अंबिका, माग राजा फल यंचत;
एक पुत्र आपीए, कुवर बत्रीसें लख्खण;
[1] ×   ×   ×   ×   ×
मात दियो मंगीयो, जगत जाहर जसरखण;
महमाय दियो फल मंगीयो, अगल भव्य उघगीओ. १८

રાજા રૂપે દમરાજ રોજ શક્તિની ઉપાસના કરતો હતો. તેથી અંબાદેવીએ પ્રસન્ન થઈને કહ્યુ કે—એ રાજા મનગમતુ ફળ માગ. ત્યારે કહ્યુ કે એક પુત્ર આપો. તે કુંવર બત્રીસે લક્ષણવાળો આપો. પછી માગેલો માતાએ આપ્યો તે જાતમા પ્રખ્યાત કીર્તિ રાખે એવો. મોટી માતાજીએ માગેલુ ફળ આપ્યુ, તથા અગણિત ધન મળ્યું.

जनमतां ज राज, थरक लग्गा सहथाणां,
तरकणु तरफडे, असुर गज्जण ओलाण;
दिली राज तुंअरां, अनग शंका बहु आणे;
शोमेशर शंभरी, चंद कनवज्ज जराणे;
घणराज डरे नोघण डरे, खमेली लोखडे;
जसराज चडे याहर जडां, सघा फोड साहण चडे. १९

તે જશરાજ જનમતા શત્રુઓને ધ્રુજત લાગી. મુસલમાનો તરફડવા લાગ્યા. દૈત્ય ગિજનીના ઓલાદના દિલ્હીનો રાજા તુઅર અનગ

१ આ ૫ક્તિ મૂળ પ્રતમા લખાયેલી નથી.

બહુ શંકા પામ્યો. અંબરનો રાજા સોમેશ્વર અને કનોજનો જેચંદ રાજા તથા ગુજરાતનો વનરાજના વંશનો મોગરના રા' નવઘણની પૂર્વજો ડર્યા, અને કચ્છના લાખાના વંશના તરવાર છોડીને ઉભા રહ્યા. જ્યારે જશરાજની વહાર ચઢે ત્યારે સવા કરોડ ફોજ ચઢે.

एक दीह जसराज, नाग डसया कज आयो;
नागणकथ सभळे, राय सनमुख बोलायो;
माग माग जसराज, नाग भाखे मन वंचत,
तब राजा बोलीयो, दियो याचा अरखेदत;
जसराज धनों बारड जतुं, तोयड कुण कलजग तवां,
अंबिका शक्ति खग अही, दोय देव सुप्रसण हवां. २०

એક દિવસ જશરાજને નાગ ડસવા આવ્યો. પણ તે નાગણની કથા સાંભળીને રાજાને સામો બોલાવ્યો, અને નાગે કહ્યું—એ જશરાજ! મનગમતું માગ માગ. ત્યારે રાજા બોલ્યો કે અક્ષય વાણીનું દાન આપો. એ જશરાજ બારડ! તું ધન્ય છે. કળજુગમાં તારા જેવો કોણ કહું? જે અંબાશક્તિ અને તક્ષક નાગ એ બન્ને દેવ તને પ્રસન્ન થયા.

एकदीह जसराज, मूख भाखे महमाया,
रहण धर्म अब नांही, पडी म्लेछापण छाया;
आय आघ मों साथ, कहे आरासुर राणी,
देउ राज गजबाज, देउ धरसुध प्रमाणी;
बारडां राय थंभाण पोह, मुछ गात कर उघरे;
महंमाया यंद्य बारड अमों, मेछ नाम सांभळ मरे. २१

એક દિવસે જશરાજને મોઢે મહમાયા દેવીએ કહ્યું કે હવે ધર્મ રહેવાનો નથી. કેમકે મ્લેચ્છની છાયા પડી. માટે હવે તું મારી સાથે ચાલ. કેમકે આરાસુરની દેવીએ કહ્યું: રાજ, હાથી અને ઘોડા હું આપીશ અને શુદ્ધ પૃથ્વી પ્રમાણ કરીને આપીશ. ત્યારે તે બગડ રાજા પૃથ્વીપતિ મુછે હાથ નાખીને બોલ્યો કે હે મોટી માતા, અમે બારડવંશી અમારૂં નામ સાંભળતાંજ મ્લેચ્છો મરી જાય.

कहे माता अंबिका, पुत्र मो साथ करीजे,
हो राजा जसराज! मोय आरासुर लीजे;
शकत साथ जसराज, आय आरासुर लग्गे,
किया जेथी मेलाण, तेथ देवातण जग्गे;
तरसिंग राज दीधो शकत, लेयां गाम साहस लजा;
जसराज कहे दामेणशे, मोय मात दीजे रजा. २२

त्यारे अंबा माताए कह्युं के ओ पुत्र! मारो साथ कर. ओ जसराज राजा! मने आरासुर पर्वतमां लई जा. पछी शक्तिनी साथे जसराज आरासुरमां आवी लाग्यो. अने जे ठेकाणे मुकाम कर्यो, त्यां देवीनी गत थइ. अने ते शक्तिए तरसंगमानुं राज्य आप्युं. पछी दमराजपुत्र जसराजे माताजीने कह्युं जे मारुं असल गाम अने आबरु जइने लेउ. माटे हे माताजी! मने रजा आपो.

जाओ जाओ जसराज! जोत मेळो जसराज,
राख्य राख्य राज धर्म, लाख भर बारह लाज;
कह्यो मात श्रीमुख, आपकर हो अचंचल थळ,
सकत्या वेण सांभळी, बजळ तोळीओ मावळ,
परदाई भूपल शकतवर, ठाम ठाम वातो थई;
दर कुच दळे दामेणरो, तखतसिंध आयो तंई. २३

त्यारे माताए कह्युं के ओ जसराज! तुं मारी जोतन साथे जा अने राजधर्मनी शाख राख, अने बहादुर बार लाखेणी लाज राख. एम माताए पोताने मोढेथी कह्युं जे तुं हवे अहीं अचळ स्थान करीश. एवुं शक्तिनुं वचन सांभळीने, ए तरवारतोळो बीरदवाळो राजा शक्तिनुं वरदान लेइने चाल्यो. आ वातो ठेकाणे ठेकाणे थई. अने दामराजनो पुत्र दर कुचे फोज सुद्धां सिंधनुं तखत हतुं त्यां (नगर ठठ्ठे) आव्यो.

मळ सात पतशाह, एक जस राजा उपर,
कई नाथ सज किया, घाट ताणो जळ भीतर;

त्रीश लाखह तरफ, अर्क छाना उतरीआ,
तरक मरण ग्रेघडे, आपथेले गढ फरीया,
गाया हेया फागोहरे, घेघ खेघ आयायही,
जसराज वृम साभळ रहे, अळासुर उगे नहीं २४

त्या एक जसराज उपर सत पातशाह मळ्या. कांईक थई ताणीने पाणीमा वहाणु तैयार कर्या अने तेमना त्रीश लाख घोडा सूर्यथी छाना (कतमा) उतर्या. ए तरके ए तेमने तेमनी मामा आवी ओनामना डेरा कर्या अने अगारना पहोरमा गायो लीधी. अने एथे त्यां वाघे वचा आव्या ते तेओनी पूंठ जसराज सामगी गे तो पृथ्वी उपर सूरज उगे नहि.

वेक फाज सर पछम, वेक फोजा हसायर,
वेक फोज सरघाट, वेक फोजा सर लाघर,
गया माथ शस्त्रधरा, रहे राजा पक्तर;
मसो घेत सभळे, फरे थं भयाहर आसुर;
घणा घार नगारा गडगडे, अळा व्योमरज उपडे,
जसराज चडे याहर जसा, चार लाख माथे चडे. २५

जसराजनी केटलीक फोज पश्चिम उपर अने केटलीक हसागर उपर गयेली हती केटलीक फोज घाट देश उपर गई हती, अने केटलीक फोज लाहोर उपर अने केटलाक साथे शिखरेश गयो हतो. अने राजा एकलो हतो, एवी जोगवाई साभळीने असुरोए माम पडार डेरा कर्या घणा अवाजथी नगारा वगाड्या. पृथ्वीनी रज उडीने आकाशमा गई त्यारे जसराज वहारे चड्यो त्यारे चार लाख फोज साथे चडी.

पडे घाट खग फार, पडे में छा मगाण,
पडे वाज यणपार, पडे खत्री मुगलाण,
पडे गजगजाह, पडे सर अद्ध हडपड,
पडे रथ ईंढ तळे, पडे पग्ग पडामड,

पद्दो खत्री तरफ पहु लडे, असी गाय पाहर अडे,
रजाधर्म राखी जसराज रण, पाडी शाह राजा पडे. २

પછી તે ફફમા તરવારના ઝપાટા પડ્યા, અને મ્લેચ્છોન
ભંગાણુ પડ્યુ. અપાર ઘોડા પડ્યા કેટલાએક ક્ષત્રીઓ અને મુગ
પડ્યા. હાથ પડ્યા અને હાથીએ બેસનારા પડ્યા. અને ઝડપ
અરધાના માથા પડ્યા. પૃથ્વી ઉપર ગ્થ પડ્યા. અને પગયે પગ
મોટા સુભટો પડ્યા. ઘણા ક્ષત્રી તરફ રાજાઓ પડ્યા. એમ ગાયોન
વહારે જઇને અડ્યો. જસરાજ રાજા લડાઇમા રાજધર્મ રાખીને પા
શાહને પાડીને પોતે પડ્યો.

गयो जोत जसराज, सिंह भागे हिंदुपाण,
गया देमशील धर, फेम लाग्यो तरकाण;
जाम राजतरसिंग, नाम हुं राणमपायर,
यद्धा मूप थरदेत, पक्ष पफ्हु सफायर;
को खत्री धर्म चूक्यो नहि, को असुराणने न नमीओ;
धन्न धध धरा आंफण धनो, जणकुपाल जनमीयो. २

જસરાજ જેતમા ગયો અને સિંધમાથી હિંદુઓ નાઠા. કેટલાક
શિખ્યના દેશમા ગયા. કેમકે ત્યા તરકાણુ આવી ગયુ, અને તરસ
મામા જસરાજના વંશનુ રાજ જામ્યુ. સા એને રાણા પદવી મળી. મોટ
રાજાઓ ખીરદ આપે. તે એકએકથી સવાયા. તે વંશનો કોઈ ક્ષત્ર
ધર્મ ચૂક્યો નહિ અને કોઈ અસુરને નમ્યો નહિ. વાઘદાબંધવંશને
આડો આક. તે વંશને ધન્ય છે કે જે કુળમા કુળનો પાળના
રાજા જનમ્યો.

पाल धर्म मेपाळ, पाल देवल देरासर,
पाल विप्र गौपाल, पाळ शाख पृथ्वीपर;
पाल भोमप्रत पाळ, पाल परत्रीया पणीजे,
काल रूप फेयियां, वडो दिगपाळ वदीजे;

तड ताण तपे मांग सतसत, धर्म धर्म कर धाइओ,
धर्म चे रूप वारड धनो, जण ध्रमराज धराइयो. २८

તે મેપાળે (મહીપાળે) ધર્મ તથા દેવળ, દેવસ્થાન તથા ગાયોને અને બ્રાહ્મણોને પાળ્યા. પૃથ્વી ઉપર શાસ્ત્ર શાસ્ત્રી પાળ્યાં. પૃથ્વીને પાળી તથા વ્રત પાળ્યાં. એને પરસ્ત્રીનો પાળનાર કહીએ. શત્રુનો કાળરૂપ, અને મોટા દિશાઓને પાળનાર કહીએ, પક્ષ તાણનારનો શિરોમણી તખ્ત ઉપર રાજનો ધર્મ ધર્મ કરતો હોવો. એવો ધર્મરૂપ બારડ ધન્ય છે, કે જેણે ધર્મરાજ નામ ધરાવ્યું.

वंध सवासो ताल, वाव सोसवा खणायी,
देवल सवासो किया, धज्ज उपर वधाई;
किया सवासो कूप, कूप एक घृते भरेयो,
करे काठ सर्व मे, माल रुपैया वरैयो;
कर गज चुन चावल तणा, लोक घृत नहचीयो;
श्रीरामदर्शन काज रथ, रामा नाटक रचीयो. २९

તેણે સવાસો તળાવ બંધાવ્યા, તથા સવાસો વાવો ખોદાવી; સવાસો દેવળ ચણાવ્યા, તે ઉપર ધજાઓ ચડાવી, સવાસો કૂવા કરાવ્યા, તેમા એક કૂવો ઘીએ ભરાવ્યો. લાકડાના પાત્રને બદલે રૂપાના કરાવ્યા, અને ઘણા રૂપૈયા વાવર્યા. દાળ અને ચોખાના ગંજ કરાવ્યા, અને લોક ઘીથી એટલે સૌને પોષ્યા. શ્રીરામના દર્શન વાસ્તે રિદ્ધિ ખર્ચીને રામનાટક રચાવ્યું.

नाकारो धज्जन, विप्र जमोया अपार,
घृतनोके महल्ले, मनोवांछित आहार;
जेवे जगन महोत्सो, नीलकंठ रुद्रह धप्पे,
हनुमंत जगयो, कोटमयघण कप्पे;
दल चले लोक सव देखया, महाराम अनमंगीयो;
वाणीप देयय अपलो थिरत, फलदक नाकारो कियो. ३०

આપતાં નાકારો ન કર્યો, એમ પાર વિનાના બ્રાહ્મણો જમીયા, ઘીની નીકો ખળખળતી ચાલી, અને મનમાન્યાં ભોજન આપ્યાં. જે જે ઠેકાણે મઠ માંડ્યો તે તે ઠેકાણે તેણે નીલકંઠ મહાદેવ સ્થાપ્યા, તથા હનુમાનજી ગડાવ્યો. તેથી કોડભવનાં બંધન કાપ્યાં, તે જોવાને લોકોનાં ટોળે ટોળાં ચાલ્યાં તાં રામે આવીને માગ્યું, તે જોઇને વાણીએ વ્રતભંગ કર્યું અને કણીક આપવાની ના પાડી.

हुवो ताम जग्यभग, डाम हनुमंत पडेयो,
चडी रीस रुषिराज, व्योम धरती खड हडीओ;
दीओ शाप तणताल, करे जेम कियो कबुधी,
जके पाट बेसशे, हो हशे पाछे बुद्धि;
तां शाश्वमंत्रमें सकल, काष्ट भरख आपे कियो,
ध्रमराज ग्य आरंभीयो, जाम आठ लग जीवीओ. ३१

તેથી યજ્ઞ ભંગ થયો, અને દર્ભનો હનુમાન પડી ગયો; એટલે ઋષિરાજને રીસ ચઢી. આકાશ ને પૃથ્વી ખળભળ્યા. તે વખતે ઋષિએ શાપ દીધો અને કહ્યું કે એ કુબુદ્ધિ' તેં એમ કર્યું તેથી તારી ગાદીએ જે બેસશે તે પાછળ બુદ્ધિવાળા થશે; ત્યાં બધા શસ્ત્ર તથા મંત્ર બાળી નાખ્યા; અને પોતે પણ બળી મુએો. એ ધર્મરાજાએ જગ્ન આરંભ્યા પછી પોતે આઠ પહોર સુધી જીવ્યો.

तास थान रायमल, यश छत्रीश लीप बळ,
रहे राज तरसंग, करे अहवेन ताकां कल;
तास पुत्र दो हुया, राण पाटोधर कानड,
लघुबंधव आंबेव, करे नत्य राजस फोटड;
अप आध भोम धांटे लई, करे सराज सुकोटडे,
तणवार खार आंबा तणे, धरावेध दनदन चटे. ३२

તેની ગાદીએ રાયમલજી બેઠો. તે છત્રીસ કુળનું બળ ધરાવનાર થયો. તે રાજા તરસંગમે રહ્યો, અને શત્રુઓ સાથે રોજ લડાઈ ચાલતી હતી. તેના બે પુત્રો થયા, તેમા પાટવી રાજા કાનડદેવ અને

નાનો ભાઈ આમોજી તે હમેશા મેટડામા રાજ કરતો હતો તેણે અન્ધો અરધ રાજ વેહેચી લીધુ અને મેગડામા રાજધાની કરી તે વેળાએ આમાજીના ભાગથી દરરોજ જમીનનો વાધો પડવા લાગ્યો.

कान राण मेवाड, गया परणे जपा कारणे,
दिया दान स्टवर्ने, हेम हेवर धैसवारण,
पाग्यान आयता, कपट आये मन कोधो,
सकळ जान नोतरे मान आदर बहु दोधो,
उघडे चूक करते चलु, गयो शीशधर शार पडी,
तणवार राण कानड तणु, चीत आय समदढ चडो ३३

પછી રાણો કાનડ મેવાડમા પરણવા વાસ્તે ગયા ત્યા યાચકો ને દાન આપ્યા, સોનુ, ઘોડા, વસ્ત્ર અને હાથી આપ્યા પછી સ્વસ્થાન તરફ આવતા આમાજીએ મનમા કપટ કર્યું અને બધી જાનને નોતરી ને બહુ આદરમાન દીધુ પછી મ્હો ધોતા કપટ ઉઘાડયુ તેથી કાનડનુ માથુ ભોય ઉપર પડ્યુ ત્યારે રાણા કાનડના મનમા ખારી યાદ આવી.

गया शीशधर शोम, राणो उठीयो हबके,
जसो गाव परमार, शीश पडीयो मुख बके,
घड धासे धाईओ, शीश पाघडी बतायो,
खर्शी दियो खवास, जवे पातलो पडायो,
पाघडो चडो पकोशमी, शाञ बचाळे साहीयो,
पकोल घाय आया तणे, कान कटारी वाहीयो ३४

માથુ તો પૃથ્વી ઉપર પડ્યુ, પણ રાણો હબકીને ઉઠ્યો તે પરમાર જસાની પેરે માથુ પડ્યે મોઢે બસ્સુ હતુ અને ધડ શત્રુની કેડે દોડ્યુ ભ થાએ પગથીયા બતાવ્યા, ખવાસને તેણે ખમેદી મુક્યો, જે પાતલ નામે હતો તેને, પછી એકવીશમે પગથીએ ચડતા શત્રુની આગ પકડી પછી આમાને એમ્બીશ મા કાનડે કગરીના કર્યાં

પ્રકરણ ૧૫ મું

ઉજ્જૈણના વિક્રમ પરમારથી વંશાવળી નીચે મુજબ

	નામ	ગાદીએ બેઠાનું વર્ષ
૧	વિક્રમાજિત—ગાદી ઉજ્જૈણમાં.	
૨	વિક્રમચરિત્ર તથા બુધમંધજી તથા દીકરી હરકુંવરબાઇ	
૩	શાકલમંધજી	
૪	મહાદેવજી, અગરસિંહજી, મહાકરણજી … …	સંવત્ ૨૨૧
૫	સાવદળજી, જોગરાજજી, અનાડસંઘજી … …	૨૬૨
૬	શાળવાહનજી, કુંજદામજી, જમણશીજી, વીરમદેજી …	૨૮૬
૭	શક્તિકુમાર, રણધવલજી … … …	૩૦૧
૮	સાધરકજી … … … … …	૩૨૫
૯	મનુસધજી … … … … …	૩૪૧
૧૦	વિનાયકજી … … … … …	૩૬૧
૧૧	અજેભોપાળજી … … … …	૩૮૫
૧૨	દેવમહેપાળજી … … … …	૪૦૧
૧૩	અજેપાળજી … … … … …	૪૧૩
૧૪	વનેપાળજી … … … … …	૪૨૯
૧૫	મહેપાળજી … … … … …	૪૫૪
૧૬	હેમપાળજી … … … . …	૪૬૧
૧૭	દેવ કુંજરરાજ … … … …	
૧૮	સાકુદજી, રણધવલજી … … … …	
૧૯	વેરીમાલજી … … … … …	૪૮૧
૨૦	હાકબંબાળજી, ગયાધરજી … … … ૦ |	૫૦૩
૨૧	ગયાદંડજી … … … … …	૫૩૧
૨૨	રાજપાળજી … … … … …	૫૨૪
૨૩	સરહંસજી … … … … …	૫૬૧

૨૪ પહોમજી ૫૯૦

૨૫ જદુરાજા ... ... ૬૦.

૨૬ અજરાજા ૬૨૧

૨૭ મહાનદપાળજી ૬૩૬

૨૮ કંકદેવજી ૬૫૧

૨૯ માનરાજા ૬૭૧

૩૦ રાજા હેમપાળજી ૬૯૬

૩૧ મુચકંદ રાજા ૭૧૭

૩૨ રાજા ભોજ... ... ... ૭૩૧

૩૩ સુદરસામ રાજા ૭૮૬

૩૪ ભદ્રસેનજી, ધારસેનજી, કનકદેવજી, દરજણસાલજી

ઉજ્જૈણમા ધારામા ચદેરી ૦

તથા પાચમા દેવકરણજી

એ ભદ્રસેનજીના, તથા ધારસેનજીના વંશના રજ-

પૂતો જુદા છે, અને કનકદેવજીના નીચે મુજબ ૮૦૧

૩૫ સામતસંઘજી, સગોળજી, સુરોજી, ગજ... ૮૨૦

મડોવર લીધુ, અમેને અજમેર મળ્યુ. માલજી

|

પુગલગઢ

તથા પાચમા ભાણોજી, છઠ્ઠા ભુરોજી, ખેમરાજજી

આ એને લોદરગઢ મળ્યો ટાકા

હાસોજી, આલજી, પાલજી, ભોજરાજજી ઝાલોદર શીરોધ જસ્સે

પાકર આ એને આબુગઢ

૩૬ સામતસંઘજીના પુત્ર સુકલખજી, ભાવણશીજી,

|

વડગજી ૮૩૫

|

૩૭ કેસર પસવો પ્રતાપ, ઉદેસંઘજી... ... .. ૮૪૧

૩૮ ભીમસંધજી, ફત્તેહમાલજી ...

૩૯ મહાદરપાલજી, સુરજમલજી, દુર્ગાદાસજી

૪૦ રવપાલજી, પ્રતાપસંધજી ૮૮૦

એ રવપાલજી સંવત્ ૮૮૮માં દ્વારકાની જાત્રાએ ગયા. તે વળતાં કચ્છમાં આવતાં, નગર ઠઠ્ઠા, બામણુવા, તથા બેલાઃ એ ત્રણ ઠેકાણે પોતાનું રાજ સ્થાપ્યું.

૪૧ રાજસંધજી, વીરપાળજી, અનંગપાળજી, ભાલચંદજી... ૮૯૮

નગર ઠઠ્ઠા.

પાંચમા સુરપથજી, છઠ્ઠા મંગજી.

જ્યારે રવપાળજી જાત્રાએ ગયા, ત્યારે ભાલચંદજી તથા સુરપાલજી સિવાય ચારે કુંવરો સાથે હતા.

૪૨ સિદ્ધદાસજી, દેવરૂપજી ૯૨૯

૪૩ નગરાજજી, વીજકજી ૯૪૬

૪૪ અખેરાજજી, દોલતસંધજી, રામસંધજી ૯૭૧

અખેરાજજીએ લાખ પસાવ કરાવ્યા, તથા તોપો ૪૦૦ કરાવી.

૪૫ વીચળદેવજી ૯૯૫

૪૬ હરિસંધજી ૧૦૦૧

૪૭ વીરપાળજી ૧૦૧૮

૪૮ ધાધલજી, અદેસંધજી ૧૦૨૨

૪૯ ધનપાળજી ૧૦૩૬

૫૦ સુરજરાજજી ૧૦૪૮

૫૧ વીજાદેવજી, વીજલજી, વાઘોજી ૧૦૬૧

૫૨ દામોજી, હરીબ્રહ્મણજી... ... ... ૧૦૮૧

૫૩ જસરાજ ૧૧૦૦

ઉપર લખેલા દામાજીને મુસલમાનની ફોજ સાથે લડાઈ થઈ તેથી તરશંગમાં આવી રાજ સ્થાપ્યું. પણ પાછા નગર ઠઠ્ઠે

જાદને પાદશાહ સાથે લડી મૂઆ. પછી જસરાજે લડાઈ કરીને છેલ્લીવારે તરસંગમે આવ્યા ને ૭૬૦ ગામ તાબે કર્યા.

તેની હદ— દક્ષિણમા દાંતર પટા, એટલે પેગળુ પટા સુધી. અને ઈશાન ખૂણામા કોટડા સુધી, અને વાયવ્ય ખૂણામાં હાથીદરા ગામ સુધી. સંવત ૧૧૧૦ તેને તક્ષક નાગ પ્રસન્ન થયો. પછી તે પોતાના બાપનુ વેર લેવા નગર ઠઠ્ઠે ગયો. કેટલાંએક માણસો મારીને પોતે મૂઓ. અને તેના કુંવર કેદારસંઘજી આરાસુર પર્વતના ગબ્બરમા રહ્યા.

૫૪ કેદારસંઘજી અથવા કેસરીસંઘજી, જશપાળજી ... ૧૧૧૬

એ કેદારસંઘજીએ તરસંગમાના ભીલને માર્યા. અને તેના કુંવરો ચંદરસંઘજી તથા દોલતસંઘજી નાની ઉમરમા ગુજરી ગયેલા. માટે કેદારસંઘજી ગુજર્યા પછી તેના ભાઈ જશપાળજી ગાદીએ બેઠા. ૧૧૩૬

૫૫ નરબ્રહ્મજી ૧૧૪૦

તેણે ગંગાજીની જાત્રા કરીને–ઘોડા એકસો પચાસનુ દાન કર્યું.

૫૬ હરદત્તજી, દુર્ગાદાસજી ૧૧૫૧

૫૭ હરિસંઘજી, દોલતસંઘજી, જોધસંઘજી, જાતસંઘજી ... ૧૧૭૦

૫૮ કેસરીસંઘજી, આણંદસંઘજી, અજશીજી. ૧૧૭૮

૫૯ કરણદેજી પીથલદેજી ૧૧૮૬

૬૦ ભૂદેવજી, વજપાળજી ૧૧૮૮

૬૧ શંગદત્તજી, હમીરદેજી, ફૂલકરણજી ૧૨૦૪

આની વખતમા પાદશાહની ફોજ આવી. ને લડાઈ થતાં પરસપર ૩૦૦ માણસો કામ આવ્યા. પછી ફોજ પાછી ગઇ.

૬૨ આસદેવજી, મુનરાજજી, ગજમાલજી ૧૨૧૩

૬૩ જેપાળજી, રાયપાળજી, શકતસંગજી, પ્રતાપસંગજી ... ૧૨૨૫

૬૪ ભાઈ રાયપાળજી ૧૨૪૦

કાનડદેજી, હિકસંગજી, શત્રસાલજી ૧૨૫૧

એ કાનડદેવજી ગંગાની જાત્રા કરીનેઆવ્યા.

૬૫ હરપાળજી, સુંદરદાસ, જાતસંઘજી ૧૨૭૧

૬૬ લાખણપાળજી, અંદરસંઘજી ૧૨૭૯

સંવત ૧૨૮૧ પાદશાહની ફોજ આવી, ને ત્રણ વર્ષ લઢયા.

૬૭ ગોહલજી, ચતુર્ભુજજી, રઘનાથસંઘજી ૧૨૯૧

૬૮ મેહેપાળજી, તે ધરમરાજા કહેવાતા હતા ૧૨૯૭

એ ત્રણે સંવત ૧૨૯૮ માં રામનાટક યજ્ઞ કર્યો; તથા ૧૨૨૧ કૂવા, ૧૨૫ વાવ્યો ૧૨૫ દેરા કરાવ્યાં. થાલડાની ખેડમાં, તરસંગમામાં ઘીનો કૂવો ભરીને ઘીની નીક ચલાવી ને યજ્ઞ કર્યો, તેના કારભારી હુંબડ વાણીઓ વીરચંદ હતો. એ યજ્ઞમા હડાદ તથા ધુનાળી ગામ દવે ભાદરવામાં આપ્યાં. છેવટ યજ્ઞભંગ થયો. પાદશાહની ફોજ આવી ને લડાઈ થઈ.

૬૯ મોહનશીજી, અજશીજી, સુંદરસંગજી, જાતસંઘજી ... ૧૩૨૮

૭૦ હંસદેવજી, નેધલદેવજી, સાખસુખાળજી ૧૩૪૦

૭૧ ગોવંદસંઘજી ૧૩૪૭

૭૨ રામદેવજી, પાતલજી, ભવાનસંઘજી, હરિસંઘજી ... ૧૩૬૦

૭૩ જાતપાલજી, સામંતસંઘજી ૧૩૭૫

સં. ૧૩૭૭ માં પાદશાહની ફોજ આવી, ને તરસંગમો તેણે લીધો. પણ છેવટ તરસંગમો પાછો લીધો અને સંવત ૧૩૮૧ મા તરસંગમામાં સાત કુળ કરાવ્યા. તેની રાણીઓનાં નામઃ—

૧ દેવકુંવરબા ઝાલીજી હળવદના

૧ તખતકુંવરબા વાઘેલીજી મુજપરના

૧ ચતુકુંવર રાઠોડજી બીકાનેરના

૭૪ રાયસંઘજી, ઉદેસંઘજી, જામાલજી ૧૩૯૦

૭૫ રાજડજી, લખમહાસંઘજી, ભાણસંઘજી ૧૪૦૦

૭૬ જાતસંગજી, હરિસંઘજી, રામસંઘજી, દેવીસંઘજી ... ૧૪૧૩

૭૭ મેરાંજજી, આસજી, ધીરતસંઘજી ૧૪૨૨

૭૮ સામંતસંઘજી, રાયમલજી, જામાલજી ૧૪૩૮
૭૯ કાનડદેવજી, આંબોજી ૧૪૫૦

આંબાજીને કોટડા મળ્યું.—કાનડદેવજીની બે રાણીઓ—શામકુંવર ઝાલીજી—હળવદનાં તેમને દોલતપરો જીવકમાં આપેલો. તે પોતાના કુંવરસોતાં બેરાજીમાં રહેતાં. તેમણે બેગાજીનો ઉગમણો દરવાજો, વાવ્ય, તથા તળાવ સંવત ૧૪૪૭ માં કરાવ્યાં. તે દરવાજાનું નામ હાલ સુધી ઝાલી દરવાજો ઝાલી તળાવ કહેવાય છે.

૧ રતનકુંવર સીસોદણીજી તેમણે રોહીવપર પાટણ, જેને આજ રોહીડા કહે છે, તે તરમંગમા પટામાં છે તે વસાવ્યું. મેવાળજીના વખતમાં શ્રાપ થયેલો, તે વાળવા સારૂ યજ્ઞ કરાવ્યો. પછી સંવત ૧૪૬૯ માં ત્રીજી વાર ઉદેપુર પરણવા ગયા. તે પાછાં કોટડે આવતા ભાઇ આંબાજીએ છેતરીને માર્યા.

૮૦ મેઘજી, વાઘજી ૧૪૭૦

દીકરી ગજકુંવરબાઇ તે શીરોઇના રાવ અખેરાજજીને પરણાવ્યા હતાં.

એ બે કુંવરો ઓશાળમા હતા તેથી તેમની નહાનમ જાણીને ઇડરના રાવે તરમંગમો કાયમ કરીને, ત્યાં થાણું મૂક્યું. અને જ્યારે કાનડદેજી ઉદેપુરના રાણા રામસંઘજીની દીકરી લાલકુંવરને પરણવા ગયા હતા, ત્યારે પોતાનો ખવાસ મારૂ રાવત હતો, તેને પ્રગણાની સુપ્રત કરી હતી. તે મહિરાવતને રાવજીએ પકડી, ઇડરમાં લઈ જઈ કેદમાં રાખ્યો. કાનડદેજી ગુજર્યા ત્યારે સીસોદણીજી કોટડે સતી થયાં. તેની છત્રી હાલ સુધી ત્યા છે. રાવજીએ એક સમે પેલા ખવાસને કહ્યું જે તું કેદમાંથી છુટે તો શું કરે? ત્યારે તેણે કહ્યું જે જા તારાથી થાય તે કરજે. એમ કહીને તેને છોડી મૂક્યો. એ રાવજીની રાણી આંબાજીની બેન થતી હતી. અને આ આંબાજી

અને કાનડદેજી ઓરમાઈ હતા. પછી મારૂ રાવત પ્રથમ હળવદ ગયો. ત્યાંથી બે કુંવરોને લઇને અમદાવાદ પાદશાહ પાસે ફરીયાદે ગયો. તે પોતાને માથે બળતી સઘડી લઇને ગયો હતો. તેને પાદશાહે કહ્યું કે સઘડી નાંખી દઇને ઉભો રહે. ત્યારે કુંવરે કહ્યું જે મારી જમીન તો ઈડરના ધણીએ દબાવી દીધી છે, હવે હું ક્યાં ઉભો રહું ? મારે ઉભા રહેવા જેટલી જમીન નથી. પછી પાદશાહે મેહરબાન થઇને સઘડી નંખાવી દઇને તમામ હકીકત પૂછી. એટલે મારૂ રાવતે બધી હકીકત કહી. તે સાંભળીને પાદશાહે એ કુંવરો પાસેથી એક લાખ રૂપૈયા નજરાણો લેવાનું ઠરાવ્યું અને ફોજ આપી. તે લઇને ઈડર ઉપર ગયા. તેણે ઈડર નજદીક મૂકામ કર્યો. ત્યારે ફોજના માલેક નવાબને કહ્યું જે તરસંગમાવાળે પાદશાહને નજરાનો આપવો ઠરાવ્યો હોય તેટલો અમે આપીએ ને તમે ફોજ લઇને પાછા જાઓ. ત્યારે ફોજના માલેકે કહ્યું જે અમને પાદશાહનો હુકમ છે, તે જ પ્રમાણે અમારે કરવું પડશે. પછી રાવજી કબીલો લઇને નાશી ગયા. અને ફોજે ઈડર માર્યું, તથા રાવના મેહેલ પાડ્યા. ત્યારે મારૂ રાવતે કહ્યું કે અહીંથી જે એક ઈંટ લાવશે તેને દર ઈંટે એક મોહોર આપીશું. પછી ઘણા લોકોએ તે ઈંટો લીધી. તે ઇંટોથી હરણાવ નદી ઉપર ગામ ગઢડામાં શામળાજીનું દેરૂ ચણાવ્યુ. ત્યાંથી ફોજ તરસંગમે આવી, ત્યારે ઈડરનાં થાણાં એ પ્રગણામાંથી ઉઠી ગયાં અને તરસંગમો આબાદ કરી આપ્યો. પછી ફોજના માલેકે કહ્યું જે લાખ રૂપૈયા કહ્યા છે તે આપો. ત્યારે મારૂ રાવને કહ્યું જે અહીં તો રૂપૈયા નથી. પણ અમારો ખજાનો સુદાસણાને મગરે છે. માટે ત્યાં ચાલો. એટલે તમારા રૂપૈયા ચૂકાવી આપીએ. એમ કહીને બે કુંવરોને માતા અંબાજીમા મેલ્યા, અને પોતે ફોજ લઇને ચાલ્યો. તે ગઢવાડામાં હોબા તથા ભાટવાસ વચ્ચે વરસંગ તળાવ છે ત્યાં ફોજનો મૂકામ કરાવ્યો. અને કહ્યું જે

હું ખજાનો ઉઘાડાવીને રૂપૈયા લેઈને આવું છુ. એમ કહીને સુદામણાના મગરામા મ તાઈ પેઠો. પછી ફોજવાળાએ એક બે દિવસ વાટ જોઈ, પણ આવ્યો નહિ. ત્યારે તેનો શોધ કરવા માડયો પણ તે હાથ આવ્યો નહિ અને તે માફ રાવને ફોજના માલેકને કહાવ્યુ જે રૂપૈયા તો મારી પાસે નથી. અને મને બાહેધર આપો તો હું આવીને ગેહ બંદોબસ્ત કરી આપુ પછી પેલાએ બાહેધર આપ્યા ત્યારે તે રાવ ફોજમા આવ્યો. અને કહ્યુ જે રૂપૈયા તો નથી, પણ આ માફ ખેરાળુ પરગણુ છે તે અમે પાદશાહને ઘેર ધગણે મૂકીએ છીએ. તે જ્યારે અમને રૂપૈયા એક લાખ અને ચાળીશ હજાર આપવાની શક્તિ મળશે ત્યારે અમે પરગણુ છોડાવી લેશુ એમ કહીને ખેરાળુ પ્રગણુ ગામ ૧૧૦ નુ દશોનરશત નામર્ગુ સંવત ૧૪૭૩ મા લખી આપ્યુ પણ કેટલાએક ગામોમા પોતાના વાટા રાખ્યા પછી માફ ગવન તરસગમે આવ્યો અને કુંવર મેઘજીને ગાદીએ બેસાર્યો ૧૪૭૪

૮૧ રણવીરદેવજી, વજેસઘજી ૧૪૮૯
૮૨ સારણરેજી, પ્રતાપસઘજી, દોલતસઘજી ૧૫૦૦
૮૩ જેકરણજી, હમીરસઘજી, રતનસઘજી ૧૫૧૪
૮૪ જણવેરજી, ભારમલજી ૧૫૨૭

એણે પરગણાના તમામ બ્રાહ્મણોની દીકરીઓના કન્યાદાન આપ્યા ગયાજીની જાત્રા કરી

૮૫ જેચદજી, અદમાજી, ભનસઘજી ૧૫૩૮
૮૬ અગજણરેજી, માનસઘજી, જસરાજજી ૧૫૫૧

આની વખતમા કારભારી મોતીચદ વાણીઓ હતો તેણે કમળાયા તળાવમા એસો ૭૦૦ નું દાન કરાવ્યું

૮૭ રણમલજી, ભગવાનસઘજી, જેતસઘજી . .. ૧૫૬૮
૮૮ હમીરદેજી, રાઘરવજી, જોધમઘજી વજેસઘજી. ... ૧૫૮૦

ભાઇસંઘરાવજી. ૧૫૮૧

૮૯ સુરજમલજી, અંદરસંઘજી, હમીરસંઘજી, ગમાનસંઘ... ૧૫૮૯

૯૦ આશકરણજી, રૂદરસંઘજી, ખાઇ હરકુંવરબા. ... ૧૬૦૧

આ આશકરણજીએ પાદશાહ અકબરના શાહજાદાને શરણે રાખ્યો, તેથી પાદશાહે તેને મહારાણાની પદવી આપી. એ શાહજાદો કાંઈ ગુનાહમાં આવ્યાથી દીલ્લીથી નાઠો. તે ઉદેપુર, જેપુર વગેરે રાજસ્થાનોમાં ગયો, પણ તેને કોઇએ શરણે રાખ્યો નહિ. પછી તે તરસંગમે આવ્યો. ત્યારે આશકરણજીએ કહ્યું જે આવો મારે શરણે રહો. પછી તે ત્યાં રહ્યો. અને તરસંગમેથી દોઢ ગાઉ ઉત્તરમાં કાળવાણુ નામે મગરો છે. તે ઉપર એ શાહજાદે ગઢ બંધાવ્યો છે. એક સમે તે શાહજાદો આશકરણજી ઉપર ખુશી થયો. ત્યારે તેણે પોતાની એક વીંટી ભારે કીંમતના નંગવાળી બક્ષિસ આપવા માંડી. ત્યારે આશકરણજીએ કહ્યું જે, આજ તો અમે કાંઈ લેશું નહીં. પણ અહીંથી તમારૂં મનામણું થશે, અને ખુશીથી પધારશો ત્યારે જે આપશો તે લેશું. એમ કહીને ઉઠી નીસર્યા. ત્યારે રાણાજીના હજુરી ચાકરે કહ્યું જે તમે ભૂલ્યા. જે આવી મોટી કીંમતની જણશ આપવા માંડી તે તમે લીધી નહિ. અને કહ્યું જે પછી લેશું. પણ સરદારોનાં મન હમ્મેશ સરખા રહેતા નથી. વાસ્તે વીંટી તો આજ લેવી હતી. ત્યારે રાણાજીને યાદ આવ્યું જે મારા વૃદ્ધોને શાપ છે જે "ગાદીએ બેસશે તે પાછળ બુદ્ધિવાળા થશે" તેથી જ આમ થયું. પછી બીજે દહાડે શાહજાદાને કહ્યું જે આપ વીંટી આપતા હતા, તે આ જ આપો. ત્યારે શાહજાદે કહ્યું જે હવે તો જાઇશ ત્યારે આપીશ. પછી વીંટી આપ્યા વિના પશ્ચિમમાં ગયો. ત્યા ભુજના રાવ ભારમલે તે શાહજાદાને પકડીને દીલ્લીએ પહોંચતો કર્યો. તેથી પાદશાહે ભારાને મોરબી જીલ્લો લખી આપ્યો. તેનો દોહરો છેઃ—

भारा भुपतौ पाछला, हिंमत ने मतीहीन,
यक मोरवी कारणे, पकड माफरहीन. १

પછી તે શાહજાદાને અને પાદશાહને સલાહ થઈ, ત્યારે પાદશાહે પૂછ્યુ જે તને કેણે કેણે શરણે રાખ્યો ? અને કેણે કેણે ખૂબ ચાકરી કરી. ત્યારે કહ્યુ જે તગ્શંગમે આશકરણજી એ મને રાખ્યો, અને મારી ખૂબ ચાકરી કરી. તે સાભળીને આશકરણજીને પાદશાહે શીરપાવ તથા મહારાણા પદવી અને સરણાધાધાર એવું બીરદ આપ્યું. અને શાહજાદાએ પેલી વીંટી પણ મોકલી દીધી. તેમા સવાલાખ રૂપૈયાની કીંમતનો હીરો જડેલો હતો.

એ આશકરણજીને જલોદરનો રોગ થયો હતો. ત્યારે મારવાડમાથી નાગમગા ભાટ (એટલે નાગના વહીવંચા) આવ્યા હતા એ રાણાજીને બે રાણીઓ હતી. તેમા એક માણમાના ચાવડી લાલકુંવરજી, અને બીજાં જાલેબંજના દેવડી કેસરકુંવરીજી. તે ચાવડીજીને પેલા ભાટે કહ્યુ કે આ કમળીયા તળાવમાથી થળદોડીની તરકારી કરીને રાણાજીને ખવરાવો તો રોગ મટશે. પછી રાણીએ થળદોડી જે નાગના જેવા આકારે દોઢ હાથની થાય છે તે લાવીને ખવરાવવા માંડી. તે વાતની ખબર બીજી રાણીને થઈ. ત્યારે તેણે રાજાજીને કહ્યું જે તમારી ચાવડીજી તમને સર્પ ખવરાવીને મારી નાખવા ચહાય છે. ત્યારે રાણાજીએ કહ્યું કે એ વાત કેમ મનાય ! પછી એક દિવસ પેલી રાણીની વડારણ તળાવમાથી થળદોડી સંતાડીને લાવતી હતી, તેને પકડીને રાણીએ કહ્યું જે તારી પાસે શુ છે ? વડારણે કહ્યું જે તરકારી છે. રાણીજીએ કહ્યુ જે દેખાડ. પછી તે જોયું તો સર્પ જેવુ દેખાયું ને રાજાને ઘણી દહેશત લાગી. તેથી ચાવડીજીને કહ્યુ જે તુ મને નાગ કેમ ખવરાવે છે ? ત્યારે રાણીજીએ કહ્યું એ નાગ નથી. પછી નાગ સંબંધી વાતો કરતા રાણીજીએ કહ્યું જે તમારા વૃદ્ધોને તક્ષક નાગ પ્રસન્ન હતો. તે નાગ આ તળાવમા રહે છે.

તેના વહીવંચા ભાટ અહીં આવ્યા હતા. પછી રાજાએ ફરીથી વહીવંચાને મારવાડથી તેડાવીને કહ્યું કે મને તક્ષક નાગ દેખાડો. ભાટે કહ્યું કે અમે થોડા દહાડા ઉપર વહી વાંચીને શીખ લીધી છે એટલે હવે જો હું નાગને બોલાવીશ તો નાગદેવ ગુસ્સે થશે. તોપણ રાજાએ હઠ લીધી. તેથી ભાટે નાગને બોલાવ્યો તેથી નાગ ગુસ્સે થઇને તરસંગમા કુંગરની દક્ષણાદિ કોર ફાડીને નાઠો. તેનો ભાટ તેની કેડે ગયો. તે જતા જતા ભુજના ડુંગરમા પેસી ગયો. તે હાલ સુધી ત્યા પૂજાય છે અને ત્યાના લોકો પણ કહે છે કે એ નાગ તરસંગમેથી આવીને અહીં રહેલો છે. ઉપર લખેલા આશકરણજીને ત્રણ કુંવરો થયા.

૯૧ વાઘજી, જાયમલજી, પ્રતાપસંઘજી. ૧૬૧૬

પ્રકરણ ૧૬ મું

રાણા વાઘ, રાણા જાયમલજી, અને રાણા જેતમલજી

રાણા વાઘજીના વખતમા ઈડરના રાવ કલ્યાણમલજીની રાણી માનવંતી ઉદેપુરના રાણાની દીકરી અને વિનયાવંતી તે ભુજના રાવની દીકરી હતી. તે રાણીઓ દર સોમવારે બ્રહ્માની ખેડમા બ્રહ્માજીનું દેરૂ છે ત્યા દર્શન વાસ્તે આવતી હતી. ત્યા ભૃગુક્ષેત્ર કહેવાય છે, અને હરણાવ નદી છે. ત્યા સુધી રાણો વાઘ પોતાના સીમાડાનો દાવો રાખતો હતો. તેની કહેવત ચાલે છે જે 'હું રાણો વાઘ, મારો હરણાવ સુધી ભાગ.'

રાણા વાઘ પાસે કોઇએ વાત કરી જે ઈડરના રાવની રાણીઓ બહુ રૂપાળી છે; ત્યારે રાણાજીને તે જોવાની મરજી થઈ. એટલે બ્રાહ્મણનો વેશ લઇને સોમવારે બ્રાહ્મણોની સાથે ભૃગુક્ષેત્રમા ગયા. પછી પેલી રાણીઓ દેવના દર્શન કરીને, બ્રાહ્મણોને આદલા કરીને દક્ષિણા આપતી હતી.

તેઓએ રાણા વાઘને ચાંદલો કર્યો અને દક્ષિણા આપવા માંડી, ત્યારે તે તેણે લીધી નહીં. પછી રાણીઓ ગઈ ને રાણાજી પાછા તરસંગમે આવ્યા. પણ તે વાતની રાવજીને ખબર પડી. ત્યારે રાવજીએ રાણા વાઘના ભાઈ જયમલજીની સાથે દોસ્તી કરીને ઈડરમાં રાખ્યા. અને અમદાવાદના પાદશાહથી રીસાઇને જમાદાર વેગરણો, જે પ્રથમ જાતે નાગર હતો, પણ વટલીને મુસલમાન થયો હતો, તે ઈડરમાં આવ્યો; તેને રાવજીએ રાખ્યો, અને કહ્યું જે રાણા વાઘને પકડીને મને સોંપ તો તને હું વડાલી ગામ સોંપું; એમ કહીને તેને વડાલી સોંપી.

એક સમે તે જમાદારે રાણા વાઘને કહાવ્યું જે કસુંબો પીવા લાંકને આરે સાબરમતી પાસે લાંક ગામ છે ત્યાં પધારવું. પછી રાણાજી ત્યાં ગયા. ત્યારે સાથે પોતાના બે સ્વાર હતા અને રાણાજીનો ઉમરાવ મનજી વાછાવત જે ગામ દીવડીનો ઠાકોર હતો તેના મનમાં એવું આવ્યું કે આજ રાણોજી એકલા જાય છે તે પકડાશે, એમ જાણીને તેણે રાણાજીને મનાઈ કરી જે તમારે જવું નહીં. પણ રાણાજીના કુળને ઋષિનો શાપ હતો, તેથી આગળ મતિ ઉપજી નહીં, અને તેઓ ગયા અને મનજી વાછાવતને પણ કહ્યું જે તારે મારી સાથે આવવું નહીં. તોપણ મનજી વાછાવત રાણાજીની પછવાડે ગયો.

પછી જ્યારે રાણાજી લાંકને આરે આવ્યા અને જમાદાર સાથે રાવણું કર્યું, દારૂ પીધો. પછી જમાદારના માણસોએ રાણાજીને પકડી લીધા અને એક ચાકર અનુડો નામે હતો તે નાશી ગયો; અને બીજો જતુડો નામે હતો તે લડીને મૂઓ.

પેલા મનજી વાછાવત બારડ ઠાકોર હતા, તે એક બે જણને બરછીથી મારીને પોતે ગામ આવ્યા. પછી રાણાજીને કેદ કરીને વડાલીમાં લઈ જઇને રાખ્યા. અને રાવજી ઉપર તે જમાદારે કાગળ લખ્યો, જે રાણા વાઘને અમે પકડ્યા છે, અને તમે રાણાજીના ભાઈ જયમલજીને કેદ કરજો.

એ પત્ર રાવજી પાસે આવ્યો તે સમે રાવજી જાયમલજી સાથે મેડી ઉપર સોગડે રમતા હતા અને નીચે નીસરણી આગળ રજપૂત સાણુભૂત ગામ ચાપુ તથા ખાચરેટાનો ઠાકોર બેઠો હતો, તેને જઇને કાસદે પૂછ્યું જે રાવજી કયાં છે? આ વડાલીનો કાગળ આપવો છે. એટલે તેણે પૂછ્યું જે શી ખબરનો કાગળ છે? મને કહેવામાં કશી ફીકર નથી. હું રાવજીનો ચાકર છું. ત્યારે કાસદે કહ્યું જે રાણા વાઘને પકડીને કેદ કર્યો છે તે બાબતનો પત્ર છે. એટલે સાણુભૂતે કહ્યું જે રાવજી પોઢયા છે, માટે તુ અહીં બેસ. હું જઇને જોઇ આવું. અને જો જાગ્યા હશે તો તને બોલાવીશ. અને કાંઈ ઉતાવળો બોલીશ તો રાવજી ઉંઘમાંથી જાગીને ગુસ્સે થશે; અને તને પાચ શેર મીઠું પાશે.

એમ કહીને તેને બેસારીને પોતે ઉપર જઇને રાવજીની પીઠે અને જાયમલજીના સામો ઉભો રહીને છરીથી ડોકાનું માથું કાપી દેખાડયું, જે રાવજી તારૂં માથું કાપશે. પણ એ વાત જાયમલજી સમજ્યા નહીં. ત્યારે માણુભૂને જાયમલજીને કહ્યું જે પોબાર નાખો એમ કહીને સમશ્યા કરી જે હેઠા ઉતરો.

જાયમલજી સમજ્યા અને પેશાબ કરવાને બ્હાને હેઠા ઉતર્યા. એટલે સાણુભૂતે સર્વ વાત કહી. એટલે તે પોતાને ઉતારે જઇને ઘોડે ચઢીને પૂર્વ દિશામા નાઠા; અને બાલેશી નામનુ ગામ જે બાલેશી, મઉ, એવા નામથી ઓળખાય છે ત્યા ગયા.

તેણે અગીયાર ગાઉ સુધી ઘોડો ખુબ દોડાવ્યો. તેથી ગામ આકોદીઆને પાદર ઘોડો ફાટી પડયો. ત્યારે પગપાળા થઈ ગામમા જઇને તે શાસણનુ ગામ જાણીને વરજાંગ બાવાને ઘેર જઇને તેને શરણે રહ્યા.

તે વરજાંગનો દીકરો શાકુળજી હતો. તેણે હકીકત પૂછી જે તમે કોણ છો? એટલે તેની આગળ બધી વાત કરી કે મારી પછવાડે રાવજીની ફોજ આવે છે. માટે મને રાખી શકો તો રાખો નહીં તો કયાંક દૂર પહોંચાડો. ત્યારે ચારણે કહ્યું જે અમારા માથા માટે તમને રાખશું. પણ રાવજી અમે મરતા સુધી તમને છોડશે નહીં.

વાસ્તે આ બે ઘોડીઓ છે; તેમાંથી સારી હોય તે લઇને નાશી જાઓ. અને તમારો ગરાસ વળે ત્યારે તમે અમારી ખબર લેજો.

પછી તે કેશર જાતની એક ઘોડી લઇને નાઠા. તે બેરાજી ઉપર ગયા.

પેલા કાસદે રાવજીને કાગળ આપ્યો. તે વાંચીને જયમલજી ફોજ ચડાવી, તે ગામ આકોટીએ ગઈ ત્યાં ઘોડો પડેલો દીઠો. ત્યારે જાણ્યું જે આ ગામમાં છે. પછી ચારણને ઘેર જઈ ઘણી તકરાર કરી જે અમારો ચોર સોંપો. ત્યારે ચારણે કહ્યું કે એ તો અમારી સાથે દગો કરીને અમારી ઘોડી લઇને નાશી ગયો. અને અમે તેને ઓળખતા નથી જે તે કોણ હતો.

પછી ફોજ તેની કેડે દશબાર ગાઉ ફરીને પાછી આવી અને જયમલજી બેરાજી પરગણામાંથી ફોજ એકઠી કરીને તરસંગમે આવ્યા અને તે જગ્યા હાથ કરી. પછી લડાઈનો સામાન ભેળો કર્યો. તેવામા રાવ કલ્યાણમલ ફોજ લઇને તરસંગમે લડવા આવ્યા, અને લડાઈ થઈ, તેમા રાવજીની ફોજનો લાગ ન ફાવ્યાથી તે પાછી ગઈ, અને જયમલજીનું તરસંગમામાં રાજ જામ્યું.

પછી રાવજી સાથે ઘણા દહાડા સુધી તકરાર ચાલી. રાણાજી પાસે ગામ મરાવાના ઠાકોર મેહેપો અને રાજધર એ બે ભાઇઓ ચાકરીમા રહેતા હતા, અને હેપો કોળી ગામેતી, જે વજાસણાનો ઠાકોર હતો, તે એંસી માણુસો સાથે રાણાજી પાસે ચાકરીમાં હતો તેણે કહ્યું જે ઠીક. પછી તેણે પોતાના માણુસોને ઈડરના ગામડામાં મોકલ્યાં અને પોતે બે ત્રણ માણુસો સાથે લઇને ઈડરમા ગયો. ત્યાં રાવજીના દરબારમાં ભવાયા રમતા હતા. તે માણુસો જોતા હતા, તે ભેળો પોતે પણ જોવા બેઠો. રાવજીના ભાઈ કેશવદાસજી પણ ભવાઇ જોતા હતા, તેનું નામ પૂછીને નક્કી કર્યું. કેશવદાસજીની દીકરી રાણા વાઘજીના માથામાં ગોખેથી કાંકરીઓ મારતી હતી, ત્યારે રાણોજી ગૈયા જેવો શબ્દ કરે, તેથી ભવાયા લોકો સહુ હસતા હતા. ત્યારે

રાણા વાઘજીએ કહ્યું કે મારો વારસદાર કોઈ હોય તે આ છોડીને રોવરાવે તો હું મરીને ગતે જાઉં. એવું રાણાજીનું દુઃખ જોઈ ગામેતી દેવાને ઘણું માઠું લાગ્યું.

પછી જ્યારે ખેલોમાં રમતાં રમતાં થાળી ફેરવવા આવ્યો, ત્યારે ગામેતીદેવે પોતાના હાથનું સોનાનું કડું થાળીમાં નાંખ્યું. એટલે ભવાયાએ પૂછ્યું, જે આ કોણ આપે છે? હું કોની કીરતી કહું? ત્યાં કોઇ બોલ્યું નહીં. એટલે લોકોએ કહ્યું જે કોઇ દારૂ પીધેલો છે, તેણે આપ્યું. તને પરમેશ્વરે આપ્યું તારે શું કામ છે? પછી તે બીજી વાર થાળી ફેરવવા આવ્યો ત્યારે બીજું કડું આપ્યું. એમ કરતાં કરતાં અરધી રાત ગઈ ત્યારે રાવજીના ભાઈ કેશવદાસજી પેશાબ કરવા સારૂ એક ખૂણે ગયા. એટલે ગોમતીદેવે મશાલચીના હાથ ઉપર એક ઝટકો માર્યો, તેથી મશાલ પડી ગઈ. એટલે બીજા બધા મશાલચી નાઠા. એટલે દેવે જઇને કેશવદાસનું માથું કાપી લીધું, અને તે નાશી ગયો. ત્યા ખબ પડી જે, રાવજીભાઈને માર્યા. તે વખતે પેલી છોડીએ રોવા માડયુ. તે જ ઘડીએ રાણો વાઘજી પોતાની વીંટીમાંથી હીરાકણી ચૂશીને મરણ પામ્યા. એ રાણોજી જીવ્યા ત્યાં સુધી હરરોજ રાવજી કહેતા હતા કે મને થોડા ગામ લખી આપ, તો તને છોડું. પણ તે વાત કબુલ ન કરતા, રાણો જીવ્યા ત્યા સુધી કહેતા હતા જે "હું રાણો વાઘ, મારો હરણાવ સુધી ભાગ."

પછી પેલે ગામેતીએ જઇને એક ડુંગર સળગાવ્યો. તેનો ભડકો જોઇને, તેના માણસો જે જે ગામમા હતા તેઓએ તે તે ગામમાં આગ મેલી. પછી તે દેવો તરસંગમે આવ્યો. તેણે જાયમલજીને સલામ કરીને કહ્યું જે, અંબાજીએ મારી લાજ રાખી, તેથી હું જશ ખાટીને આવ્યો. પછી તેણે તેને ભીમાળ ગામ આપ્યું. એ દેવાના વંશના હાલ વજાસણામાં છે, અને ખેતી કરે છે. પછી રાણા જાતસંઘજીએ એની ઓલાદ પાસેથી ભીમાળ ગામ પાછું લીધું. પણ તેને ચોથો ભાગ આપે છે, તે ખાય છે.

પછી રાણા વાઘના મોતની વાત સાંભળીને ભાન આવ્યું, અને નવજીએ બાકુઆ મકનજીને બોલાવીને કહ્યું જે, માગ ચોરને તે બચાવ્યો વાસ્તે તારે આ । પરગણામાં રહેવું નહીં એ વાત રાણા જયમલજીએ સાંભળી. ત્યારે તે ચારણને તે સમયે તેડાવીને પાલીવ ગા ગામ આપ્યું, અને પોતના ઢમોદી સ્થાપીને પોતાની પાસે રાખ્યા આ હકીગતનો લખાવનાર તેના વંશનો માવલ ગઢવી છે અને પાલી ગામમાં તેના ભાઇયોના ૧૬ ભાગ છે, તેમાંથી એ સોળમો ભાગ તેને મળે છે, તેની મોજ પાવી બાવરી એ વર્ષમાં તેને મળી હતી.

રાણા જયમલની ચાકરીમાં ગઢીઓ મેપો, અને રાજધર હતા. તેઓ થોડા દિવસની રજા લઇને પોતાને ઘેર ચાલ્યા, તે રસ્તામાં ગામ મોડાને પાદર નદી ઉપર ઉતર્યાં તેવામાં એક રબારી બકરાં લઇને નિકળ્યા, તેને તેઓએ પૂછ્યું કે આ બકરાં કોનાં છે? ત્યારે તેણે જવાબ દીધો કે રાણાજીનાં છે પછી ગઢીયાએ કહ્યું કે અમે પણ રાણાજીના છીએ, માટે એક બકરૂં અમને આપ ત્યારે તે રબારીએ બકરૂં ન આપતાં, પેલાઓએ જબરદસ્તીથી એક બકરૂં લીધું, અને માર્યું ત્યારે તે રબારીએ તરતમાં જઇને રાણાજીને ફરીયાદ કરી જે ગઢીયાએ દરબારનો વાવરીયો બકરો મનાઈ કરતાં છતાં જબરાઈથી લઇને માર્યો. એટલે રાણાજીએ કહ્યું જે તું જા, અને એ લોકો બહુ ઉન્મત્ત થયા છે, માટે હવે જોઈ લેશું એમ કહીને વખત થઈ તે વાત કોઇએ ગઢીયાને તેના દોસ્તદારે લખી જણાવી જે, તમે પાકા બંદોબસ્ત સિવાય અહીં આવશો તો માર્યા જશો. પછી તે ગઢીયા ૭ મહિના સુધી ઘેર બેસી રહ્યા, તરતમાં આવ્યા જ નહીં ત્યારે રાણાજીએ તેડું મોકલ્યું એટલે ગઢીએ કહ્યું જે અમને રાણાજીનો ભરોંસો આવતો નથી. માટે બાકુઆ મકુજીની બાંહેધરી આપો તો આવીએ. એ વાત હલકાર આવી રાણાજીને જાહેર કરી, ત્યારે રાણાજીએ કારભારી, સરદાર વગેરેની સલાહ લેઇને બકુવા સકુજીની બાંહેધરીનો જુદો કાગળ લખીને બાકુઆ સકુજીથી છનો પત્ર મોકલ્યો.

એ પત્ર વાચીને ગઢીયો મેપો, તથા રાજધર, તરસંગમે આવીને રાણાજીની હજૂરમા હાજર થવા સારૂ ગામને પાદર બાગમા ઉતર્યા. ત્યારે બાકુઆ સકુજી તેમને મળવા ગયા, અને મળીને કહ્યુ જે તમે ધણીને ચાકર એક થયા, તે ઘણુ સારૂ થયું. ત્યારે તેઓએ કહ્યુ કે તમારી બાહેધરીનો કાગળ આવ્યો તેથી અમે આવ્યા છીએ. એટલે સકુજીએ કહ્યુ જે બાહેધરીમા હું કાઈ જાણતો નથી. પછી તેઓએ કાગળ દેખાડયો. ત્યારે ગઢવીએ કહ્યુ જે આ પત્ર બાબત હું કાઈ જાણતો નથી. માટે તમારે કરવું ઘટે તેમ કરજો. પછી તે બે ભાઇઓ પ્રપંચ કરીને માહીમાહી બોલાબોલી કરીને નાનો ભાઈ રીસાઇને ચાલી નિસર્યો. એટવે બીજા માણસોએ કહ્યુ જે તેમને મનાવી લાવો. પછી મોટો ભાઈ સવાર થઇને, તેને મનાવવાને બાહાને ચઢી નિસર્યો. આમ તે બ ને નાશીને પોતાને ઘેર મહાવડ ગયા.

પછી રાણાજીને માલમ થયુ જે ગઢીયા તો પાછા નાશી ગયા. ત્યારે પૂછ્યું જે શાથી નાશી ગયા? એટલે લોકોએ કહ્યુ જે તે બનેમા વાદવિવાદ થયો, તેથી એક રીસાઈ ગયો. એટલે બીજો તેને મનાવા ગયો પછી રાણાજીએ કહ્યુ જે તમે મળવા ગયા હતા? અને તમે કાઇ વાત કરી હતી? કે કેણે કરી હતી? ત્યારે ગઢીયાનો ચાકર એક કોળી અશીણનો બ ધાણી હતો, તે રાણાજીની કચેરીમા પડયો રહેતો, અને પતરાળા બનાવતો હતો, તેનુ નામ લઇને ગઢવીએ કહ્યુ જે આ વાલીએ કહ્યુ હશે, તેથી ચેતીને નાશી ગયા. પછી રાણાજીએ તે કોળીને ખૂબ ધમકાવીને કાઢી મૂક્યો. એટવે તે પણ મહાવડ ગયો. પછી બાકુઆ સકુજીએ રાણાજીને કહ્યુ જે શાનારૂ ઠાકોર' મને ઈડરવાળા સાથે ઝેર કરાવીને અહીં તેડાવીને મારી આબરૂ લેવાનો વિચાર કર્યો હતો? મારા નામની બાહેધરી મોકલીને છાની રીતે તેમને તેડાવ્યા હતા. વાસ્તે મારે હવે તમારા દેશમા રહેવુ નહીં. એમ કહીને રીસાઇને ચાલી નિસર્યા; અને મહાવડ ગયા. કારણ કે મહાવડના ઠાકોરે મેપો,

અને રાજ્યર ગઢવીને છાની રીતે તેડાવ્યા હતા. પછી તે ગઢીયાએ ગઢવીને ગામ આપવાનો વિચાર કર્યો, તે વાતની રાણાજીને ખબર થઇ, ત્યારે રાણાજીએ ગઢવીને તેડાવી લીધા, અને મનાવીને પાળી-યામાં રાખ્યા.

પછી ઈડરની ફોજ તરસંગમા ઉપર આવી અને લડાઈ થઈ. તેથી બંને તરફનાં ઘણાં માણસો મૂઆ. આખર ફોજ પાછી વળી, અને તરસંગમાનો એક નાગર તે કટકવાળાઓના હાથમાં આવ્યો.

તેને પકડીને રાવ કલ્યાણમલજી પાસે લઈ ગયા; ત્યારે રાવજીએ કહ્યુ જે એનું નાક કાપો. એટલે નાગરે કહ્યું જે ઠીક છે. હું પણ કલ્યાણમલજીના કટકમાં હતો. ત્યારે રાવજીએ પૂછ્યું કે એમ કેમ? જવાબ દીધો જે મને એકલાને પકડીને મારૂં નાક કાપ્યાથી તમારી આખી ફોજનું નાક કપાશે. મતલબ કે આબરૂ જશે, ત્યારે હું સમજીશ કે આ ફોજનું નાક કપાયું, ત્યારે મારૂં નાક શી ગણતરીમા છે?

પછી રાવજીએ તેનુ નાક કાપ્યા વિના તેને કાઢી મેલ્યો. પછી તે ફોજ વળતા એક કણબણ ભાત લઇને જતી હતી; તેને રાવજીએ દીઠી અને પોતે ભૂખ્યા હતા; તેથી કણબણને પૂછ્યું જે તારી પાસે શું છે? તેણે કહ્યું જે ખીર છે.

પછી તે જોઇને તે ખાવા માંડી, એટલે તે ખીર ઉની હતી, તેથી હાથ દાઝ્યો. ત્યારે પેલી બાઈએ કહ્યું જે તમે કલ્યાણમલજી જેવા દેખાઓ છો. ત્યારે રાવે પૂછ્યું જે શી રીતે? બાઈએ કહ્યું જે જેમ રાવજી તરસંગમાની આસપાસનાં ગામો હાથ ન કરતાં પાધરા તરસંગમા ઉપર હાથ ઘાલે છે; તેથી દશ વર્ષ થયાં પોતાનો વિચાર પાર પાડી શકતા નથી; તેમ જ તમે પણ આસપાસ ઠંડી થએલી ખીર થોડે થોડે ખાતા નથી અને પાધરા વચમાં હાથ નાંખો છો તેથી દાઝો છો.

પછી રાવજીએ જાણ્યું જે આ ખરૂં કહે છે. આ મારો ગુરૂ મળ્યો. એમ વિચારીને ગઢીયાને પોતાના કટકમાં તેડાવીને કહ્યું જે તમે અમારા કટકની આગળ ચાલો. ત્યારે ગઢીયાએ કહ્યું જે અમે રાણાજીનું લુણપાણી ઘણા દહાડા ખાધું છે, માટે અમે જઇને તેઓને સમજાવી જોઇએ; પછી નહીં માને તો જેમ કહેશો તેમ કરશું.

એમ કહીને એક ભાઇ મેપો તરસંગમે આવ્યો અને કહ્યું જે તરસંગમાના કિલ્લા ઉપર મગરાનો કિલ્લો છે તે ઉપર પીપળાનાં ઝાડ છે. તે તમે કપાવી નાખો, કેમકે તે પીપળા ઉપર ચઢીને શત્રુની ફોજવાળા તમારા દરબારમા ગોળાઓનો માર મારશે. ત્યારે રાણાજીએ કહ્યું જે કોનો ભાર છે કે અહીં સુધી આવી શકે? અને પીપળાનું ઝાડ કાપવું કે બ્રાહ્મણનું ખૂન કરવું, એ બે બરાબર છે; માટે હું કપાવનાર નથી.

ત્યારે ગઢીએ ઘણુ ઘણુ કહ્યું, જે જા તું પણ જોજો ચઢીને આવજે. અમે કાંઈ ફીકર રાખતા નથી. પછી તે ગઢીયો પાછો રાવજીની ફોજમા ગયો અને જઇને કહ્યુ જે રાણાજી કાંઈ માનતા નથી.

પછી તે કટકના ત્રણ ભાગ કર્યાં. તેના ઉપરી બે ગઢીયા અને ત્રીજા રાવજી થયા. અને જૂદે જૂદે રસ્તે થઇને ગઢમા ઉતર્યાં. ત્યારે રાણાજી કબીલો લઇને નાઠા; તે દાતામા આવ્યા. એ તરશંગમાની લઢાઈમા રાણાજીની તરફના નામીચા સરદારો કામ આવ્યા. તેઓનાં નામ નીચે મુજબ: સંવત્ ૧૬૩૦ માઃ—

ખેતજી, પ્રતાપજી, મેહેદારજી, ગોપાળશંઘજી, પહાડખાનજી, વીરભાણજી, સેનખાનજી—ને રાવજી તરફના જમાવે માર્યા.

રાણો જયમલજી અને કુંવર જેતમાલજી દાતામા આવ્યા. પછી ત્યાં પણ રાવજીની ફોજ આવ્યાથી રાણાજી અંબાજીમાં જઇને રહ્યા; અને રાવજી ઉપર વખો કરવા લાગ્યા. અને રાવજીના ઘાણાં ગામોગામ બેઠા. અને રાવજી ઈડર ગયા.

'. વરસંગમે માલાડા ભીલનું થાણું મેલ્યું અને નાનાસડા તથા મોટાસડામાં રેહેવરોનાં થાણાં હતાં. ગામ થાણામાં મેઘા જાદવનું થાણું હતું. એ રહેવરો અસલ જ્યાં રહેતા હતા ત્યાં સડા ગામ હતું. તેથી રેહેવરોએ થાણાંનાં ગામોનાં નામ પણ સડા ઠરાવ્યા. તેની કેહેવત છે કે " મીયાં તાં માંડવા અને રેહેવર ત્યાં સડા."

મારવાડીઓ માંડવા ગામ જ્યારે મારવા આવ્યા હતા, ત્યારથી તે મારવાડીઓ વિવાહમાં પોતાને ઘેર માંડવો ઘાલતા નથી; કારણ જે માંડવા ઉપર તેમને લેણું નથી; તે તેઓના સમજ્યામાં આવ્યું.

એ રાવજીનું ત્યાં થાણું રહેવાથી જ એક ગામનું નામ થાણું પડયું. જ્યારે રાણાજીએ વખો કરતાં તેઓના ઘોડાં અને આદમી ખુટયા, અને રાણો જાયમલજી વખામાં ને વખામાં ગુજર્યા. ત્યારે સંવત, ૧૬૩૯ મા કુંવર જેતમલજી માતાજી ઉપર લાંઘવા બેઠા, અને કેટલીએક લાંઘણો કરી; પણ માતાજીએ જવાબ દીધા નહીં. ત્યારે જેતમલજીએ માતાજી ઉપર કમળપૂજા ખાવા માંડી. એટલે માતાજીએ હાથ ઉપાડયો ને કહ્યુ જે તું ઘોડા ઉપર ચઢીને ફરવા માંડ, હું તારી મદદે આવીશ. અહીંથી ચઢીને જેટલી જમીનમાં તું ફરીશ એટલી જમીન તારે તાબે થશે; અને જ્યાં ઉતરીશ ત્યાંથી તારો સીમાડો બંધાશે.

પછી તે જેતમલજી પોતાના થોડા ઘણા સ્વારો જે હતા તેઓને લઇને રેહેવરોના થાણા ઉપર સડે આવ્યા. ત્યારે રેહેવરોએ લાખ ઘોડાની ફોજ દીઠી, એટલે પોતાના ઘોડા તથા સામાન પડયો મુકીને નાશી ગયા. પછી રાણોજી બીજાં થાણા ઉઠાડવા ગયા, ત્યારે માતાજીની મદદથી જેટલાં જાળાં હતાં, તેટલા સ્વારો સામાના જોવામાં આવ્યા તેથી તેઓ નાશી ગયા.

થાણા ગામમાં મેઘો જાદવ પોતાના ઘોડાને નવરાવતો હતો તેને ત્યાં જ મારી નાંખ્યો, અને તેના ઘોડા પડાવી લીધા. પછી વરસંગમે જઇને ત્યાંનું થાણું ઉઠાડી મેલ્યું. પછી ચોકાદનું, તથા

કુકાદનું થાણું ઉઠાડી મૂક્યું. એવામા રાણા જેતમલજીને પેશાબ કરવાની જરૂર થઈ અને ઘોડેથી હેઠા ઉતરવા માંડ્યું. ત્યારે બીજા રજપૂતોએ વાર્યા, જે હેઠે ઉતરશો નહિ. તોપણ રાણાજીએ કહ્યું જે હવે તો મારાથી રહેવાતું નથી.

પછી હેઠે ઉતર્યા એટલે માતાજીનુ વરદાન પુરૂ થઇ રહ્યું અને તરસંગમો તો ઉજ્જડ થયો, તે ફરીથી વસાયો નહીં. અને દાંતામાં રાજધાની કરી. એ દાતા ગામનું નામ દાંતોડીયો વીર દાંતાનાથી પશ્ચિમમાં ગાઉ એક ઊપર નવા વાસને મારગે છે, તેના નામથી દાંતા નામ ગામને વસાવેલું તેનો સોરઠો:—

दांते माटो देघ वेयसिरे दांतोडीयो;
सोको माने शेव, फरजोडी सधमाल फहे.

એ વીરની જગ્યા છે. ત્યા માટીના ઘોડા કરીને મૂકવાની માનતા આસપાસના ગામોના લોકો કરે છે.

પછી જેતમાલજી પડયા સંવત્ ૧૬૬૫મા. તેના કુંવરો બે હતા. એક રાણાજીનો ઉમરાવ, અને બીજા ધનાળી ગામના વાઘેલાની દીકરી વાઘેલીજીના વર પૂંજોજી, તેના વંશના હાલ ગાદીએ છે. પૂંજાજી ગાદીએ બેઠા સંવત્ ૧૬૬૬ મા. બીજી રાણીના કુંવર જેશધદેજી તે વેળા પાટવી હતા.

એ બે ભાઇઓને અણુબનાવ હતો. તેથી પૂંજોજી પોતાના મોશાળમા રહેતા હતા. ત્યા પણ મોટા ભાઇની બીક લાગ્યાથી, તેને તેના મામાએ ગામથી ત્રાસણી જે શીરોઈ પરગણામા છે, ત્યા મેલ્યા હતા.

પ્રકરણ ૧૭ મું

રાણા પૂનોજી, રાણા ગજમલજી અને રાણા પૃથીસધજી

રાણો જેતમાલજી જીવતા પૂનોજી મોસાળમા હતા રાણોજી પડયા એટલે તરત પૂનાજીને ચિત્રાસણીએ મોકલ્યા જેતમાનજી ગુજર્યા ત્યારે તેના બાર દહાડા સુધી સર્વે સરદારો તથા સગાવ્હાલા વગેરે સહુ રાજાના દરબારમા પથારીએ સૂતા હતા, અને કુવર જેસધજી પોતે ઢોલીએ પોઢતા હતા તેઓને વાસ્તે ચાકર ઢોલીઓ ઢાળવા આવ્યો ત્યારે બારુ ખામકજીના દીકરા અમરાજીની પથારી કાઢી નાખીને તે ઠેકાણે પોતે ઢોલીઓ ઢળાવ્યો

ત્યારે સહુએ પૂછ્યુ જે આ કોનો ઢોલીઓ ઢાળ્યો છે? ત્યારે ચાકરે કહ્યુ જે દરબારનો ઢોલીઓ છે એટલે સરદારોએ કહ્યું જે દરબાર તો બે દહાડા થયા ગુજરી ગયા, અને એટલી વારમા પાછા દરબાર ક્યાથી થયા? ત્યારે ચાકરે કહ્યુ જે પરમેશ્વરે કર્યા, તે હવે તમારાથી ખોટા થવાના નથી

એ વાત સાભળીને સરદારોના મનમા બહુ માઠુ લાગ્યુ અને વિચાર્યું જે આ કોઈ આપણને પાર પાડશે નહી પછી સહુ સરદારો ભેળા થઈને વિચાર કરીને બારુના અમરાજીને કહ્યુ જે તમારી નજર મા આવે તે ઉપાય કરો

(એ અમરાજીના જેતોજી અને તેના દીકરા ગોરખદાસજી જેણે આ રાણાજીની વશાવળીના કવિત્ત બનાવેલા છે તે)

પછી અમરાજીએ કહ્યુ જે હુ જઈને બીજો ધણી લાવુ તો ખરો, પણ તમે સહુ હિમ્મત ધરીને મારી મદદમા રહેજો

પછી તે પોતાની સાથે બે સ્વારો લઈને ચાલ્યા તેમા એક તો દાતા તાબાના પેથાપુરનો રજપૂત ગુજરાય ભાણજી હતો અને બીજો કોઠીયા સામળદાસજી એ સુદ્ધા ત્રણ જણા ચાલ્યા ત્યારે કુવર જેસધદેએ કહ્યુ જે તમે ક્યા જાઓ છો? ત્યારે જવાબ દીધો જે

અમે દરબારને કામે જઇએ છીએ. એટલે તેણે જાણ્યું કે કાંઈ દરબારના કામ સારૂ કારભારી તેઓને મોકલતા હશે.

પછી તેઓ મોજે ધનાળીએ ગયા. અને ત્યાના વાઘેલા ઠાકોર મોકમસંઘજીને પૂછયું જે પૂંજોજી ક્યા છે? ત્યારે તેણે કહ્યુ જે એ તો મોજે ચિત્રાસણીમા છે. પછી તેઓ ચિત્રાસણીએ ગયા અને ત્યા વાસો રહ્યા, અને રાતે તે ગામના ધણી સીદીઓને બોલાવીને કહ્યુ જે પૂંજોજી તમારી પાસે રહે છે, વાસ્તે તમે તમારી ચાકરી બજાવો. ત્યારે તેણે કહ્યુ જે અમારા બસે ચારસે માણસો છે, તે હાજર છે. જેમ કહો તેમ કરી બતાવીએ.

પછી તે પોતાના માણસોને લઇને તૈયાર થયા અને ગઢવી અમરાજીએ પૂંજાજીને કહ્યુ જે તમે દાતે પધારો. ત્યારે તેણે કહ્યુ જે મને તો મારી નાખે, વાસ્તે હુ તો નહી આવુ. એટલે ગઢવીએ કહ્યુ જે તમને કોઈ મારે તેનો હુ જમાન છુ.

પછી તે પૂંજાજીને લઇને વળ્યા, તે મોટાસડામા આવીને રહ્યા, પછી બીજે દહાડે જેસઘજીને ગાદીએ બેસવાનુ મુહૂર્ત હતુ. તેથી ઘણી ધામધૂમ થઇ રહી હતી, અને જેસઘજી દરબારમા પોશાક પહેરતા હતા. તે જ વખતે પૂંજોજી પધાર્યા. એટલે કારભારીએ તથા સરદારોએ પૂંજાજીને ગાદીએ બેસાર્યા અને દાતાના નગરશેઠ નહાનાભાઇને સહુએ કહ્યુ જે તમે દરબારને ટીલુ કરો, પછી તે શેઠે ટીલુ કરીને રૂ. ૨૫) નજરાણુ કર્યુ એટલે બીજા સહુએ નજરાણું કરવું ઘટે તે કર્યુ

તે સમે ચિત્રાસણીવાળા સરબધીઓએ આવીને પૂછ્યુ જે અમને શી ચાકરી બતાવો છો? ત્યારે કહ્યું જે તમે દરબારની ચારે તરફ ચોકી રાખો કે કોઈ જવા આવવા પામે નહિ.

પછી તેઓએ પહેલા બંદોબસ્ત કર્યો અને પછી નગારા વગડાવ્યા, તોપો છોડાવી. તે સાભળીને જેસઘજીએ કહ્યુ જે આ નગારા કેણે વગડાવ્યા? ત્યારે કોઇએ કહ્યુ જે પૂંજોજી પાટ બેઠા.

તેવામા તેમનો હુકમ આવ્યો જે તમારી પાસે દરબારના દાગીના હોય તે મોકલી દો અને તમે બહાર નીસરો

ત્યારે જેમલજીએ કહ્યુ જે હુ ક્યા જાઉ ? એટલે કહ્યુ જે તમારી માને જીવાઇમા ગગવા ગામ આપેલુ છે ત્યા જાઓ. પછી જેસધરજીએ કહ્યુ જે એ ગગવામા મારૂ ખર્ચ પૂરૂ થશે નહિ ત્યારે તેને મોડદી ગામ પણ આપ્યુ પછી જેસધરે પોતાનો કબીલો લઇને ગગવે ગયા અને પજોજી ગાદીએ બેઠા

તે જ દહાડે તેને વચન થયુ ત્યારે સરદારોએ વિચાર્યુ જે આ વચન થવાના શુકનો ક્યા હશે ? એટલે કોઇ શુકન જાણનારે કહ્યુ જે નાત જમો, માટે વાણ પરણસે હાથ કરશે. પછી જ્યારે તેની ઉમ્મર પુખ્ત થઇ ત્યારે ધ્રાંગધ્રામા જે વીજો ગોસાઇ હતી તે વાળી તથા દેશોતર પરો એવગને ખેગાર પરણવામા પોતાના વાગા દબાવેલા હતા તે વાળ્યા

પછી પોતે તરગામો વસાવવાનો મનસૂબો કરતા હતા, પણ કુમક મળી નહિ, તેથી વસાવ્યુ નહિ. એટલામા ગામ ગડા જે હાલ Court છે, તે બાવા અમરાજીને નમસુમા આપ્યુ તથા ગામ ટૂકામાથી ડેરીઓ વાડ ને આમા ૨૫) મહિન આપ્યો તે પછી ગામ થાણામા બન્દો આપ્યા, ને એ વખતના આગમાન ભાઇ નાનોજી તથા સંઘજી હતા તેઓને તે ગરાસે બેનવ આપ્યા હતા

(ઉપર લખેલા ઉપરાંત ગામમા તથા નગરમા આ વંશાવળી લખાવનાર જાદવજી ચાવડા કહે છે કે દાન મારો બોલો દીઓ છે)

પછી તે ગણો પુંજોજી સીરાજીના ભાયાત મોજે સ પજવાળાને ત્યા પરણ્યા એ તેમનો ધણી બાવાજી હતા તેશે સીરોઇના ધણી અખેરાજજીથી વખો થયો, ત્યારે તે નાગોજી દાતામા આવ્યા. એટલે પુંજાજીએ તેમને રહેવા માટે વસાઇ ગામ આપ્યુ તે ગામ દાતાથી અગ્નિખૂણે જ્યા સ્થામા છે

ત્યા રહીને નાગોજીએ સીરોઇવાળા સાથે વખો કર્યો અને પાચ વર્ષ પછી સમાધાન થયુ ત્યારે નાગોજીએ પોતાની બહેન પૂંજાજીને

પરણાવી. અને પોતાની વસ્તી જે વસાઇમાં આબાદ કરી હતી; તે દાયજામા આપી એ રીતે રાણા પુંજાજીએ રૂડી રીતે રાજ કર્યું. પછી તે સંવત ૧૬૮૯ મા ગુજર્યા.

તેમના ચાર કુંવરો હતાઃ ૯૪ માનસંઘજી, અમરસંઘજી, સબળસંઘજી; શુરસંઘજી. અમરસંઘજીને સુદામણા ગામ મળ્યું હતું, પણ હાલ તેના વંશના મોજે અડેરણમા છે. સબળસંઘજીને મોજે ગઢેગામ મળ્યું. તેનું નામ ધેગોજી પણ હતું. સુરસંઘજીને મોજે સામટી આણી હતી. પણ તેનો વંશ નથી.

પૂંજાજીની રાણીઓ ત્રણ હતીઃ ૧ મુજપુરનાં વાઘેલીજી વનજી કુંવર, ૨ શીરોઈ જીંજાના મોજે પાટીપના દેવડીજી સજાણ કુંવરી, ૩ મોજે બીહોલના બીહોલીજી પાર્વતીકુંવર.

એ પૂંજાજીએ બાહુવા અમરાજીને મોજે રોડા સવત્ ૧૬૬૮ મા આપ્યુ

એ પૂંજાજી પડયા ત્યારે માનસંઘજી ગાદીએ બેઠા અને અમરસંઘજી એક સમે મોજે ચિત્રાસણીએ દોસ્તીના સંબંધથી, ત્યાંના ઠાકોરની મુલાકાત સારૂ ગયા હતા. ત્યા આવતા રસ્તામા ગધણપરના ખાણીની ફોજ આવી ચઢી, તેણે મારી નાખ્યા. તે ધાનધાર પરગણાના મોજે પલખડીના વનમા કામ આવ્યા.

તેના કુંવર બે તેમા એક હડીઓજી, અને બીજા જિતોજી હતા. તેઓને માનસંઘજીના કુંવર જામધજીએ દગો કરીને પોતે પાટ બેઠા પછી મારી નાખ્યા તેનુ કારણ જે માનસંઘજી સંવત્ ૧૭૧૮ મા ગુજર્યા તેના કુંવર બે

૯૫ ગજસંઘજી, જશવાજી એ ગજસંઘજી એક સમે દાતાના મહેલમાં બેઠા હતા ત્યારે બોલ્યા જે આ લીંબડા ઉપરથી કુદીને આ ગોખમા કોઇ પડે ? ત્યારે હડીઆજીએ તથા જિતાજીએ કહ્યુ જે અમે પડીએ. પછી હડીઓજી લીંબડે ચઢીને ગોખમા કુદી પડયો. તેથી રાણા ગજસંઘજીએ જાણ્યુ જે આ કોઈ વખતે મને દગો દેશે.

પછી રાણાજીનો ચાકર એક ચાવડો રજપૂત હતો તેને રાણાજીએ કહ્યુ જે આ બે ભાઇઓને તુ મારી નાખ, તો તને એક પસાયતુ ખેતર આપુ પછી તે રજપૂતે એક ભાઇને તો દાતાની કચેરીમા જ ઝટકાવી નાખ્યો ને બીજાને ડુગર સામી દરબારની બારી છે ત્યા માર્યો તે બારી પાસે એ જિતાજીનુ સ્થાન હાલ સુધી પૂજાય છે અને કોઇને એ જિતાજીનો વળગાડ થાય છે તથા કોઇના જોવામા પણ આવે છે ત્યારે તે ઠેકાણે ઉતાર મુકાવે છે એ હડીઆજીનો દીકરો ખુમાણસધજી હતો, તેને ઇનાયમા અડેરણ ગામ આપ્યુ અને તેની પાસેથી સુદાસણુ પડાવી લીધુ અને જિતાજીને દીકરો નહોતો

ગજસધજીના ભાઇ જશવાજીને પ્રથમ રાણપ ગામ આપ્યુ હતુ પણ પછી જ્યારે ગજશધજીએ હડીઆજી જિતાજીને માર્યા, ત્યારે તેના પુત્ર ખુમાણસધજી નાની ઉમ્મરના હતા તેને લાવીને તેની માએ ગજસધજીના ખોળામા મૂકીને કહ્યુ જે આ છોકરાને પણ આપની મરજીમા આવે તેમ કરો ત્યારે રાણાજીએ કહ્યુ જે એના બાપને મે માર્યો છે, માટે તેને ૯ કાઇ આપીશ ત્યારે મારી ગોત્રહત્યા ઉતરશે પછી તેને અડેરણ આપ્યુ અને રાણપર તો પ્રથમ આપેલુ હતુ જ, તે પણ તેને રહ્યુ પછી જશવાજીએ દાતા પટામાથી વસાઇ ગામ દબાવ્યુ તથા જસપર અને ચેનાણુ પણ લીધુ

એ જસવોજી ગુજર્યા ત્યારે તેના કુવર ૪ હતા સરદારસધજી, સરતાનસધજી, ધનરાજજી તથા તેમા સરતાનસધજીને મોજે ડાનસણુ, વસાઈ અને જસપર એ ત્રણે ગામો મળ્યા, અને ધનરાજજીને મોજે ચેનાણુ મળ્યુ એ સરતાનસધજી પરાક્રમી થયા હતા તેની વાતનો વિસ્તાર સુદાસણાની હકીકતમા લખાશે

રાણા ગજસધજી સવત ૧૭૪૩ ની સાલમા ગુજર્યા, તેની છત્રી બાગ બહાર ગામની પછવાડે છે, તેમા લખેલી પ્રશસ્તિ * નીચે મુજબ છે—

सघत १७४२ वरपे माक्षर सुदी नाम रवौप राणाश्री गजसघजी वैकुठ पधार्यां वांसे सती ३ थली ते सतीओनुं नाम वहोजी श्री राठीम वारेचणी अणंदकुंवर, वहोजी श्री वाघेली रुपाली अणदकुंवर, वहोजी श्री भयांणी जेसलमेरी अनोपकुंवर प सती त्रण थइ त्यारे वांसे राणाश्री गजसघजीनी छत्री करावी ॥

એ છત્રી ૪ થંભની છે પાળીયામા સ્વાર ૧ અને સ્ત્રીઓ ત્રણ ઉભી છે.

૯૬: ગજસંઘજીના પુત્ર પ્રથીસઘજી તથા વીરમદેજી તે વીરમદેજીને ગામ નાગેશ્વ આપ્યુ. તે પ્રથીસઘજીની વખતમા ગાયકવાડ દામાજીની ફોજ દાતે આવી, ત્યારે પ્રથીરાધજીએ તેની સાથે કેટલા એક દહાડા સુધી લડાઈ કરી અને આખર પોતે મગરીમા નાશી ગયા પછી બાહધરી લઇને પાછા આવ્યા અને થોડાક ગનીમવેરા આપ્યો ત્યાર પછી દીલ્લીના તાબાનો નવાબ હેદરકુલી ફોજ લઇને આવ્યો, તેની સાથે પણ લડાઈ કરી અને ફોજના ૩૦ માણસો ને માર્યા

આખર તે ફોજ નાશી ગઈ અને રાણાજીની ફતેહ થઇ. ત્યાર પછી પાનણપુરનુ ગામ ઘોડીવાળ, તેમા દાતાનો કપા હક્ક હતો, તે પાલણપુરવાળાએ બધ કર્યો ત્યારે રાણાજીએ એ ગામ મારવાનો વિચાર કર્યો તે વાત પાલણપુરવાળાએ જાણી, ત્યારે પોતાના તાબાના મોજે મેમનપરના ભાટોને કહ્યુ જે તમે મોજે ઘોડીયાળમા ચોકી કરવા રહો. પછી તે ભાટો ત્યા ચોકી કરવા રહ્યા એ વાતની દાનામા ખબર પડી તેવામા દાતાનો કારભારી રહીયો ગાધી હુમડ વાણીયો હતો (તેના જ વશનો હાલ હીમો ગાધી કારભારમા છે. રહીયાનો પુત્ર હીરો, તેણે કારભાર કર્યો નહોતો, અને હીરાનો પાનો તે રાણા જાનસઘજીનો કારભારી છે.)

એ રહીયા ગાંધીએ પોતા ભાટોને દાંતામા તેડાવ્યા અને કહ્યું જે તમે પાલણપુરનુ ગામ સાચરવા જેટલું તેઓ તમને આપશે તેટલું અમે પણ આપશુ અને ગામ ધનાણી તથા શીમરાણ રાખો, કે જેમાં પાલણપુરવાળા દાવો કરે છે ત્યારે ભાટોએ કહ્યુ જે અમે એ થોડે ચલાય નહિ. પછી તેઓને રજા આપી અને કહ્યુ જે તમારે જાપતો રાખવો હોય તેમ રાખજો, અમે ચઢીને આવીએ છીએ

પછી તે ભાટોએ વિચાર્યું જે આપણે ગામ મેમદપર જવુ અને આપણા આદમીઓએ પાલણપુર જવુ અને પાલણપુરના માણસોને લઇને ધોઢીઆરમા જવુ એવા વિચારથી મેમદપર તે ભાટ ગયા એટલે તરત દાંતાથી ગણાજી ચઢ્યા, અને જઇને ધોઢીઆર માર્યું, લુટ્યુ, તથા ત્યાના માન પકડ્યા અને ઢોર લીધા, પછી દાંતામા આવ્યા

તે સમાચાર સાભળીને પાલણપુરવાળાએ ભાટને બોલાવીને કહ્યું જે તમારી ચોકી છતા આ કામ થયુ તે ઠીક નહીં એવો ઠપકો દઇને કહ્યુ જે હવે તમારૂં જોર હોય તે કરીને અમારા માન વગેરે પાછા લાવી આપો

પછી તે ભાટે ધરગણ કર્યું તેમા ભાટના સો માણસો હતા, તે પોતાને ગામથી નીસર્યા, ત્યાથી જ ગાઉ ગાઉને અતરે એક એક માણસને બાળતા આવ્યા અને એ રીતે પુજપર સુધી આવ્યા, ત્યા સુધીમા સાતઆઠ માણસોને બાળી મૂક્યા

પછી દાંતાના માણસોએ પુજપર સામા જઇને ભાટોને સમજાવીને પાછા વાળ્યા તે ભાટોને રાણાજીએ કાંઈ આપવાનું કહ્યુ પણ તેઓએ કાંઈ લીધુ નહીં અને કહ્યુ જે અમે કાંઈ લઇએ તો રાણાજીનું આ પાપ ધોવાઈ જાય, માટે લઇશુ નહીં

પછી તેઓ પાછા ગયા તે પાપથી પ્રથીસધજીને સાત દીકરા છતા આખર વશ રહ્યા નહીં એ પ્રથીરાજજીની દીકરી અદેકુવર હતી તે ઇડરના મહારાજ આણદસધજીને પરણાવી હતી પ્રથી

રાજજી સંવત્ ૧૭૯૯ માં પડયા. તેની છત્રી ચણાવેલી છે. તેમાં નીચે લખ્યા પ્રમાણે પ્રશસ્તિ છેઃ—

શ્રી ગણેશાએ નમાં રાણાશ્રી પ્રથીસંધજી શ્રી વૈકુંઠ પધાર્યા, તાહરે સતી ગેઅ બલી. તેહનાં નામ વહુજી શ્રી દેવડી ફુલકુંવરે, વહુજી શ્રી વાઘેલી પેથાપુરી સરદારકુંઅર. સંવત ૧૭૯૯ ના વરખે શ્રાવણ સુદ ૨ વાર ગરૂ હાદહમાક્ર સંવત્ ૧૮૦૦ ના કાતી વદ ૬ વાર ગરઉ છત્રી સમન ચઢાવી છે. વૈશાક સુદ ૮ દને વરશંમ છતર આડ ચઢાવી છે.

એ છત્રી ચારે તરફ ખુલી છે. પણ માંહેલી તરફ બે બાજુએ ઈંટોની ભીંત ભરી લીધેલી છે. તેમાં આરસપાણનો પાળીયો છે. તેમાં એક સ્વાર અને તેની આગળ બે સ્ત્રીઓ છે. ઉપર સૂર્ય તથા ચંદ્ર કોતરેલા છે, તે છત્રીની ઉપરની દીવાલે અક્ષર છે જેઃ—

શ્રીગણેશાય નમહાં। રાણાશ્રી પ્રથીશંધજીની છત્રી રાણાશ્રી કરણજીએ કરાવી.

એ પ્રથીશંધજીને વંશ નહોતો, તેથી સરદારો અને કારભારીએ મળીને ભાઈ વીરમદેવજીના ચાર કુંવરોમાંથી મોટા કુંવર કરણજીને

૯૭: લાવીને ગાદીએ બેસાર્યા. બીજા ઉમેદશંધજીને મોજે કુડલ વગેરે પાચ ગામો આપ્યા. ત્રીજા દરજણશંધજીના બે કુંવરો હતા; તેમાંના જિતાજીને મોજે બામીવાડામાથી ભાગ મળ્યો અને જેહાજીને મોજે કુડળમાંથી કુવા મળ્યા. અને ચોથા ભાઇ મધુજીને મોજે મગવા મળ્યું.

એ કરણજીને પોતાના સરદાર મેઘરાજજી પાટાવત બારડ, મોજે દીવડી, તથા ભદર માળાનો પટો ખાતા તેની સાથે ખટપટ થવા લાગી. ત્યારે દાતામાં એક રજપૂત કોઈયો વખનો હતો તેને અફીણ આપતાં રાણાજી રોજ ગાળ દેતા હતા.

પછી એક દહાડે તે રજપુતને રીસ ચડયાથી રાણાજીને તરવારનો જખમ મારીને નાઠો; તે જઈને મેઘરાજજીને શરણે રહ્યો. ત્યારે

રાણાજીએ મેઘરાજજીને કહ્યુ જે એ ગુનાહગાર અમને સોપો. ત્યારે મેઘરાજજીએ કહ્યુ જે શરણે આવે તેને પાછો સોપવાનો રજપૂતનો ધર્મ નથી વાસ્તે એ તો અમારા માથા માટે છે

પછી રાણાજીએ ઘણી તાકીદ કરી ત્યારે મેઘરાજજીએ તે રજપૂતને તો મગરમા કાઢી મૂક્યો અને પોતે રીસાઈ નિમર્યા તે મોજે ગ છેરે ગયા ત્યા ૭ મહીના સુધી રહ્યા પણ રાણાજીએ તેઓને મનાવ્યા નહીં, ત્યારે પોતે ધાર્યુ જે હવે અહી રહીને શુ કરવુ ? પછી તેઓ સુદાસણે ગયા અને ત્યાના ઠાકોર અમરશધજીએ ત્યા રાખ્યા, તેથી એક વર્ષ સુધી ત્યા રહ્યા પણ રાણાજીએ તો મનામણ કર્યુ નહીં ત્યારે અમરશધજીને તેણે કહ્યુ જે ચાલો હુ તમને દાતાની ગાદી અપાવુ

પછી ફોજનો સામાન તથા એક હજાર માણસો લઇને દાતા ઉપર આવ્યા અને દાતામા પેઠા, અને રાણા કરણજીને કાઢયા તે રાણોજી ઘોડે ચઢીને નાશીને મોજે પેપળોદરે ગયા

તે ગામ દાનાથી પાચ ગાઉ ઉપર છે અને હમ્મેશા પાટવી કુવરને હાથ ખરચીમા એ ગામ અપાય છે દાતાની ગાદીએ અમરસધજી બેઠા અને પરગણુ બધુ પોતાને તાબે કર્યુ અને બે ત્રણ વર્ષ સુધી ત્યા રહ્યા ત્યારે પાણીયાગીના બડુવા ગોરખદાસજી તથા તેના ભાઇઓએ વિચાર્યુ જે આપણ છતા આપણો ધણી રાજભ્રષ્ટ થયો તે કાઈ ઠીક નહીં

પછી ગઢવી મયાનાયજી તથા ભાગચદજીએ બે રાણા કરણજી પાસે ગયા અને કહ્યુ જે આમ હડા થઇને શુ બેશા છો ? કાઈ મહેનત કરો તો દાતાનુ રાજ મળે ત્યારે રાણાજીએ કહ્યુ જે મને તો કાઈ સુજતુ નથી, તમને સુજે તે ઉપાય કરો ત્યારે ગઢવીએ કહ્યુ જે તમારા સરદારોને તેડાવો પછી તેઓએ સરદારોને તેડાવ્યા.

(૧) ઘોરડના ઠાકોર સાહેબસધજી ભાટી,

(૨) હડદના ઠાકોર અનોપસધજી રાઠોડ

(૩) થોંધણીના ઠાકોર દેવીદાસજી વાઘેલા.

તેઓને ક્યારે પટા મળેલા તે માલુમ નથી, પણ તેઓ જૂના છે. એ સરદારોએ મળીને બંદોબસ્ત કરીને કહ્યું જે પાલણપરના દીવાનજી બાહાદરખાનજીની મદદ લીધા વિના આપણું કામ થશે નહીં. પણ વિચાર્યું, જે કાતો દીવાનજીને આપવા ઝાઝા રૂપૈઆ હોય ત્યારે તે આપણી મદદ કરે, પણ રૂપૈઆ તો હાલ આપણી પાસે નથી. વાસ્તે શું કરવું ?

પછી રાણા કરણમધજીએ પોતાના નાના ભાઈ ઉમેદમંધજી મોજે નાગેલમા હતા, તેને તેડાવીને કહ્યુ જે તમારી દીકરી કુંવારી છે તે બાહાદરખાનજીને પરણાવો તો તે આપણી જાયગા વાળી આપે. ત્યારે ઉમેદશંઘજીએ કહ્યુ જે જાયગા વળશે તો ગાદીના ધણી તમે થશો, એમા મને શુ મળશે ? જે હું તરકાણે દીકરી આપુ ?

ત્યારે કરણસઘજીએ તેને પાચ ગામોનો લેખ કરી આપ્યો કે આપણી જાયગા વળે તો તમને આટલા ગામો આપવા. ૧ મોજે નાગેલી અઘી, ૨ મોજે થાણુ, ૩ મોજે કુકળ, ૪ મોજે ગઢ, એ ગઢ ગામ પછીથી વસાવ્યુ. માટે તે સુદ્ધા ૭ થયા. ૫ મોજે પાણદગ ૬ મોજે વડુસણુ ત્યારે ઉમેદસઘજીએ રજા આપી જે આપણી જાયગા વળતી હોય તો તમારી નજરમા આવે તે કરો.

પછી ગઢવી મયાનાથજી તથા ભાગચંદજી, પેથાપરનો અને ગુજરરાય ભાણુ એ ત્રણ જણને પાલણપરના દીવાનજીને મળ્યા અને પાકો બંદોબસ્ત કર્યો, જે તમે અમારી જાયગા વાળી આપો અને ઉમેદસંઘજીની દીકરીનુ સગપણ તમારી સાથે કરીએ

તે સાભળીને દીવાનજી બાહાદરખાનજી બહુ રાજી થયા અને કહ્યું જે ઠીક છે, તમારી જાયગા વાળી આપું, ત્યાર પછી પરણાવજો. પછી નાળિયેર રૂપૈઓ આપ્યો અને સગપણ કર્યું. પછી તે દીવાનજીની ફોજ લઇને દાંતા ઉપર આવીને રજપૂતાનાના મહુડામાં

મુકામ કર્યો અને અમરસંધજીને કહાવ્યું જે હવે તમે દાંતા-માંથી નીસરો.

ત્યારે અમરચંધજીએ વિચાર્યું જે હવે પાલણપરની ફોજ આવી, હવે આપણાથી દાંતા હાથમાં રખાશે નહીં. તેથી જવાબ કહાવ્યો જે તમારા દાંતા હું તમને સોંપું, પણ મારા ગુજરાન વાસ્તે શું આપશો ?

પછી તેઓને પાંચ ગામો આપવાનો ઠરાવ થયો. મોજે જેતપર, નાના સઢજ, રોઠડા, ખારી અને બાબણીયું. સિવાય માતાજીના દાણમાંથી ચોથો ભાગ આપવો કબુલ કર્યો.

તે સમયે માતાએ જનાર પાસેથી જણ એકે રૂપૈઓ એક દાણનો લેતા હતા. પછી કેટલાંએક વર્ષ સુધી તેમાંથી ચાર આના સુદાસણાવાળાને આપ્યા. પછી હિસાબમાં તકરાર થવા માંડી, ત્યારે રાણાજીએ દર માણસ પાસેથી બાર આના લેવા માંડયા અને ચાર આના તેમના ભાગના પડયા મુક્યા, અને કહ્યું જે તમારા ગામને પાદર થઇને જે આવે તેની પાસેથી તમારા ચાર આના તમે લેજો.

પછી સુદાસણે ચાર આના લેવા માંડયા. પણ કોઈ આપે અને કોઈ ન આપે. હાલ બે વર્ષ ઉપર વાલેસ સાહેબે પક્કો બંદોબસ્ત કરી આપ્યો ત્યારથી સુદાસણે થઇને આવે તેની પાસેથી ચાર આના ત્યાં લે છે.

પછી અમરચંધજી સુદાસણે ગયા. પ્રથમ સુદાસણા પરગણા-નાં પંદર ગામો હતાં અને ઉપર લખેલાં પાંચ સુદ્ધાં વીશ ગામો થયાં.

પછી રાણો કરણજી દાંતામાં ગાદીએ બેઠો, અને રાજ્ય કર્યું. જ્યારે પાલ પરની ફોજ પાછી વળી ત્યારે મોજે થાણાની સીમમાં ડુંગરી પાસે ચાર આંબા હતા, તે ઠેકાણે બાઇને નાગેલથી લાવીને દીવાનજી સાથે પરણાવી અને પાલણપુર વોળાવ્યાં. કરણસંધજીના-વખતમાં પોશીનાના ઠાકોરે હડાદમાં થાણું ઘાલ્યું, ને રાણાજીએ લડાઇ કરીને ઉઠાડી મેલ્યું અને રાઠોડને ચાકરી બદલ હડાદનો વાંટો

આપ્યો એ કરણશઘજી ૧૮૧૫ મા ગુજર્યા તેમના કુવરો ૯૮ રતનમઘજી તથા અભેગનજી તથા દીકરી ફતેકુંવરબાઇ, તે ઇડરના મહારાજ શવસઘજીને પરણા યા રતનસઘજી ગાદીએ બેઠા પછી ધનાળીના ઠાકોર લાડખાન તથા પહાડખાન એ બે ભાઇઓ હતા તેઓને માર્યા વાઘેના ઠાકોર રજપૂતોમા ખાન નામ પાડવાનો રીવાજ છે જેમકે નહારખાનજી હોય છે

એ લાડખાનજી એક સમે દાતામા રાણા કરણજીની સનામે આવ્યા હતા કારણ કે તેઓ દાતાના ઉમરાવ હતા એ સમયે કુવર રતનસઘજી રમતા હતા, ત્યારે એ લાડખાનજીએ કહ્યુ જે તમે ક્યા સુધી કુવર વાજશો ? (કહેવાશો ?) એમ કહીને મશ્કરી કરી તે સમયે કુવરજીની ઉમર ૩૦ વર્ષની હતી ત્યારે કુવરજીએ જાઇને રાણાજીને વાત કરી, કે લાડખાનજીએ મને કહ્યુ જે તમે કુવરજી ક્યા સુધી વાજશો ? તે સાંભળીને રાણાજીએ કહ્યુ જે ઠીક છે ત્યારે તમે મને મારો, અને રાણ કહેવાઓ પછી કુવરજીએ કહ્યુ જે બાપજી' તમો તો ઘણી ખમ્મા પણ (ને તો મારીશ રાણાજીએ કહ્યુ જે એમ કરવાની તમારી શક્તિ જોઇએ એ વાત લાડખાનજીના જાણવામા આવી એટલ તરત તે પોતાને ઘેર જતા રહ્યા ત્યારે રાણો કરણજી સેહેજ ગામ નાગોરે ગયા હતા, ત્યા ધનાળીથી પેના વાઘેના બે ભાઇઓ મળવા સારૂ આવ્યા હતા ત્યારે કુવરજીએ વિચાર્યુ કે આજ તેઓને મારૂ પછી પોતાના માણસોને સમજાવીને કુવરજીએ ઠરાવ કર્યો જે લાડખાનજીને લઇને સરસ્વતી નદીએ નહાવા જવુ, અને પહાડખાનજીને રાણાજી પાસે રાખવા પછી લાડખાનજીને ત્યા મારી નાખવા તે વખતે બદુકનો ભડાકો કરવો તે અવાજ સંભળાય, એટલે પહાડખાનજીને અહિં મારી નાખવા આવો બંદોબસ્ત કરીને, એ રીતે બને ભાઇઓને મારી નાખ્યા. કુંવરજી ભાલુ લઇને નહાવા ગયા હતા એ ભાલુ લાડખાનજીને માર્યુ, એટલે બીજા માણસોએ પૂરા કર્યા પછી બદુકનો અવાજ કર્યો

એટલે રાણાજી પાસે જે આદમી હતા, તેઓએ પહાડખાનને મારી નાખ્યો. તેઓના મડદા બાળીને દાતામા આવ્યા

એ વાતની પાલણપુરમા દિવાન બહાદરખાનજીને ખબર પડી એટલે કહ્યું જે રાણાજીએ લાડખાનજીને તથા પહાડખાનજીને માર્યા અને એ તેને આપણી સાહેબરી હતી, વાસ્તે તેઓના કબીના નો આપણે જાપતો રાખવો કે રાણાજી તેની આબરૂ લે નહીં એમ કેહીને બસે અસ્વારો ધનાળીએ ગીગાણીમા મેલ્યા તેઓ આજ સુધી નિર્ગ્યા નહીં તે ગામો પાલણપરને ખાલસે થયા અને એ મરનારા-ઓને એક એક દિકરો હતો તેમાથી એક તો ગોઘણીમા જઇને રહ્યો કારણ કે તે ગામ તેનુ હતુ તેના વશના હાલ સુધી ત્યા છે અને બીજો ભાઈ સુદાસણામા પોતાની ફોઈ ને ત્યા જઇને રહ્યો તેના વશના ત્યા છે, અને સુદાસણેથી વારો મળેતો તે હાલ સુધી ખાય છે

પછી રાણો કરણજી ગુજર્યા અને રતનસંઘજી પાટ બેઠા તેણે આશરે પાચ વર્ષ રાજ્ય કર્યું પછી સવત ૧૮૨૦ રતનસંઘજી ગુજર્યા તેને દીકરો નહોતો તેથી તેના ભાઇ અભેસંઘજી ગાદીએ બેઠા તેના વખતમા વડોદરેથી અરજણરાવ ચાપડી મરેઠો હતો, તેને દાતામા લાવ્યા તેનું કારણ જે પોતાના સગ્વર પટાવત તથા ભાઇયાત પણ હરકત કરતા હતા અને આસપાસના રાજાઓ પણ હરકત કરતા હતા વાસ્તે તેને લાવ્યા તેની સાથે ગાયકવાડી ઘોડા સો હતા તેણે દાતામા રહીને અમન ર્યા જેવુ કર્યું અને બે ત્રણ વર્ષ થયા એટલે તે આપ અખતિયારી કરવા લાગ્યો અને પોતાના ઉતારને ગઢી કરવા માંડી તથા વસ્તીને હરકત કરવા માંડી ત્યારે દરબારને બીક લાગી, જે રખેને આપણું તખત દબાવે!!! વળી એવામા તે સૂરે જગ્યા બાધવા માંડી ત્યારે ગામના રજપૂતને આગળે વાસના કડા પડયા હતા, તે જબરદસ્તીથી લીધા તે વખતે રજપૂતો ની આખ ફાટી ત્યારે પેના મરેઠા સિપાઈએ ધકડમ તીકડમ કરવા માડયું અને લડાઈ થાત પણ રજપૂતોએ વિચાર્યું જે

આપણે લડાઈ કરીશું તો, રાણાજીને મુશ્કેલ પડશે. પછી જઇને દરબારમાં જાહેર કર્યું જે, અમને આ મરેઠા લોકોએ ઘણી હરકત કરવા માંડી છે; ત્યારે રાણાજીએ કહ્યું જે, તમને હરકત થાય, તે મને પહેલી હરકત છે.

પછી સૌ સરદારોને એગા કર્યા. અને કુંવરજી થી માનસંઘજી ઉમર વર્ષ ૬૫ ના હતા, તેઓએ રાણાજીને કહ્યું જે આપનો હુકમ હોય તો એ લોકોને કાઢું. ત્યારે રાણાજીએ કહ્યું જે તું સપૂત હોય તો કાઢ. પછી કુંવરજીએ ચોપડાને કહેવરાવ્યું જે હવે તમે અહીંથી જાઓ. તે વાત મરેઠાએ માની નહીં. ત્યારે કુંવરજીએ તેને ઘેરો ઘાલ્યો, અને અન્નપાણી, ઘાસ બંધ કર્યું, અને ધમકી દીધી જે હવે નીસરો, નહીં તો તમને મારશું. ત્યારે તે લોકો નિસર્યા. તે અને કુંવરજીના ૧,૦૦૦ માણસોએ મળીને ઘેરેલા હતા. એવી જ રીતે જેમને ઘદવાડામાં પહોંચાડયા. પછી કુંવરજી પાછા વળ્યા.

ત્યારે ભાલુસણાના ઠાકોર સુમલજીએ તેઓને રાખ્યા, અને સુદાસણાવાળા સાથે ટંટો માડયો જે અમારો વારો સુદાસણામાં છે, એ અમને આપો. ત્યારે સુદાસણાના ઠાકોર ફત્તેસંઘજીએ દાંતામાં જઇને કુવર માનસંઘજીની મદદ માગી. ત્યારે કુંવરજી ફોજ લઇને તેની મદદે ગયા, અને શત્રુઓને મારી કાઢયા. ત્યારે ભાલુસણાવાળાને દેહશત લાગી જે દાતા સાથે વેર બંધાશે, તો હું માર્યો જઇશ. પછી પેલા ગાયકવાડીને ભાલુસણાવાળાએ રજા આપી. ત્યારે મરેઠા ગૂજરાતમા ગયા, અને કુંવર માનસંઘજી પાકો બંદોબસ્ત કરી પાછા દાંતામાં આવ્યા. પછી રાણો અભેસંઘજી સંવત ૧૮૫૧માં પડયા.

તેના (૯૯) માનસંઘજી, જાલતસંઘજી તથા નાહરસંઘજી તે ૩ કુંવરો હતા. બાઈ ઉમેદકુંવર અહમદનગરના મહારાજ સગરામશંઘજી વેરે પરણાવ્યાં હતાં. રાણા અભેશંઘજીએ સંવત ૧૮૪૨ માં દાંતામાં અંબકેશ્વર મહાદેવનું દહેરૂં કરાવ્યું, તથા ધર્મશાળા કરી

હતી, અને માનસધણીએ કુવરપદે સંવત ૧૮૫૦માં મોજે ગોધણીવાળા વાઘેલા જાતમસધણીને તરશગમુ સોપીને આવ્યા તે સંવત ૧૮૫૫ ની સાલ સુધી જાળવના સંવત ૧૮૫૬મા જાતમસધણીને દાતામા ભેલાવી લીધાથી તરમગમામા મેવાશીઓનુ ધાડુ પડયાથી જણ બે મરાણા, અને તરશગમુ ઉજ્જડ થયુ તે માનસધણીની મા વસાઇના ચાવડાની દીકરી હતી અને બીજા બે ભાઇઓ તરશગમા પામેના મોજે ઘીરવાડાના ઠાકોર ભટી સાહેબમધણીની દીકરીના હતા

માનમધણીએ ગાદીએ બેઠા પછી પોશીનાનુ ગામ ધનાળમા સેહેજ ફેરો કરીને ત્યાની ભેસો વાળી પછવાડે વાર આવી અને ભેસો પડાવી ગયા. ત્યાર પછી છ મહીને પેરીનાનુ ગામ ચોગોઠ માર્યું, લૂટયુ તે વખતે એ ગામ ઉજ્જડ થયુ તે હાલ સુધી વસ્યુ નથી

ઇડરના મહારાજ ગભીરસધણી ફોજ લઈને જ્યારે મેવાશી લોકો ઉપર ગયા ત્યારે મહારાજે રાણા માનમધણીને તેડા યા હતા

તે પોતાના ઘોડા ૪૦ લઇને ગયા અને મુલકગીરી કરીને આવ્યા ત્યારે મહારાજે શીરપાવ આપ્યો ઘોડો ૧ રૂા ૧૦૦૦ ની કીમતનો આપ્યો, તે લેઇને રાણેજી ઘેર આવ્યા મોજે કુડળવાળાએ દાતાનુ મોજે થાણુ હાથ કર્યું હતુ ત્યારે માનસધણીએ ફોજ કરીને લડીને છોડાવ્યુ અને કુડળ પણ કબજે કર્યું ત્યારે કુડળ વાળા મોજે ગઢમા નાશી ગયા પછી તેમણે નમ્રતાથી અરજ કરી, ત્યારે રાણાજીના ભાઇ અભેસધણીએ ભાજગડ કરીને મોજે કુડળ પાછુ અપાવ્યુ અને થાણુ ગામ ખાલસે રાખ્યુ રાણા માનસધણી પાચ વર્ષ રાજ કરીને દેવ થયા તેવામા ભાઇઓમા ટટા જેવુ હતું તેથી લોકોના કહેવામા જે ઝેર દીધા મુઆ ત્યારે સવત ૧૮૫૬મા તેમના નહાના ભાઇ જાતસધણી ગાદીએ બેઠા

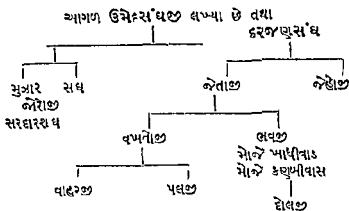
તે સમે હીનાધાડ, એટલે હીલુ પામીને પ્રથમ જમાડે તે હીનાધાડ કરીને ગઢવાડાનુ ગામ નેદરડી માર્યું, લૂટયુ આવ્યુ અને

તેનાં બાન પકડયાં. તેનું કારણ જે ત્યાંના ભીલો નવા વાસની ભેંસો લઈ ગયા હતા, ત્યારે તેના મુખ્ય પટેલ માનજીએ આવીને ફરિયાદ કરી, ને કહ્યું જે માવડો લાવો. મારા ધણી માનસંઘજીનાં હાડકાં કાંઈ હોય તો શોધી કાઢું. તે ધણી હોય તો મારી ભેંસો નંદરબી-વાળા લેઈ શકે નહીં. તે વાત સાંભળીને જાતસંઘજીએ તરત ચઢાઈ કરી. અને તે ગામ માર્યું. પછી ફોજ કરીને પોશીના ઉપર આવ્યા. ત્યારે પોશીનાનો ઠાકોર કેશરીસંઘજી હડાદ તથા પોશીના વચ્ચે સામા આવીને એક ઘોડો રાણાજીને નજરાણો કર્યો અને જમાન આપીને મેળાપ કર્યો. પછી ફોજ પાછી વળીને ગઢવા પરગણામાં આવી અને મોજે માહાવડ ઉપર જોર કર્યું. ત્યારે ત્યાંના ઠાકોર વખ્તાજીએ આવીને એક ઘોડો નજરાણો કર્યો અને જમાન આપીને મેળાપ કર્યો. પછી રાણાજીએ મોજે નહાના કોડા રણના ગઢીયા હાથીજી પાસેથી એક ઘોડો નજરાણો લીધો. તે ગઢીયા ઉપર કાંઈ ચોરીનો મુદ્દો પણ હતો. પછી રાણાજી દાંતામા આવ્યા. ત્યાર પછી સંવત ૧૮૭૦ માં ફોજ કરીને મોજે ધનાળાની તમામ ભેંસો લાવ્યા. પછી બીજે ફેરે મોજે બાવળ કોઠીયું જે દેરાલના રાજાનું હતું, તે માર્યું અને ત્યાંનો માલ લાવ્યા.

સંવત ૧૮૭૧ માં ફોજ કરીને પોશીનાના ઠાકોરના ભાઈનું મોજે ખેરોજ માર્યું, લૂંટયું, ત્યા રાણાજીના બે માણસો મરાણાં. ત્યાં પોતાના ભાઈ નહારસંઘજી પરણ્યા હતા તે રાણીના કુંવર હરિસંઘજી છે. તેથી નહારસંઘજીએ રાણાજીને કહ્યું જે, આ વખતે મને ખોટો લાગશે, જે નાહરસંઘજીએ સાથે આવીને સસરાનું ગામ મરાવ્યું. પછી ફોજ પાછી વળી, અને મોજે ધરોઈ મારવા ગયા. ત્યારે તે ફોજમાંથી ખારડ ફીરતાજીને સામાવાળે ખૂટવ્યા. તેથી ફીરતાજીએ તે ગામને પાદર જઈને રાણાજીને કહ્યું જે શુકન સારા થતા નથી, વાસ્તે પાછા વળો. પછી પાછા વળીને મોજે ચાણે આવીને મુકામ. કર્યો. ત્યાં રાણાજીએ સરદારોને કહ્યું જે આ શીરબંધીઓનો ચઢેલો પગાર

કયાથી આપશુ ? ત્યારે સરદારોએ કહ્યુ જે આ મોજે પાવડીનો ઠાકોર રતનસઘજી, તથા મોજે અંધારીઆના ઠાકોર અણદોજી આપણા પરગણામાં મેવાશીઓને લૂટફાટ કરાવે છે, માટે તે ગામો લૂટીએ, એટલે ત્યાંનો માલ આવશે, તેથી પગાર ચૂકાવી આપશુ પછી મોજે અંધારીયા ઉપર ગયા ત્યારે અંધારીયાવાળા નાશીને મોજે પાવડીમા પેઠા અને મોરચો બાધીને પાવડીનુ ગામ મોજે મુમણવાસમા ભૌ તૈયાર થઇ લડવા બેઠા અને મોજે થાણેથી પાછી રાતે ગણાજીની ફોજ મળી અને મોજે ધારીયે ગયા ત્યારે તે ગામ ઉજડ દીઠુ એટલે તે ફોજ મુમણવાસ ઉપર ગઈ બદકો છૂટી. ત્યારે ગણાજીની ફોજમા આગળ ચાલનાર જોખીયા મકરાણી જેવા હતા, તેઓની ગોળાથી મોજે અંધારીયના ઠાકોર અણદોજી મરાણા ત્યારે મુમણવાસમા બીજા માણસો હતા, તે નાશીને ડુંગરા ઉપર ચડી ગયા. પછી મુમણવાસ માર્યું, લૂટયુ પછી ગણોજી તરત જઇને મોજે પાવડીમા ઉતર્યાં, અને તે ગામ પણ લૂટીને, ત્યાંનો માલ લેઇને, પાછા વળ્યા તે મોટે મઢે આવીને મુકામ કર્યો ત્યા પાવડીના ઠાકોર બાજેશરી લઇને રાણાજી પાસે આવ્યા અને મોજે અંધારીયામા રાણાજીનો ત્રીજો ભાગ ઠરાવ્યો અને સામસામો લખતથી બંદોબસ્ત કર્યો પછી આસપાસના મેવાશીઓના જમાન બાહધર લેઇને સંવત ૧૮૭૨મા રાણાજીએ ફોજ વેરી નાખી અને પોતે દાતામા પધાર્યાં ત્યાર પછી એ જાલમસઘજી અને નાહરસઘજીને બખરાર થઇ એવામા કુડળના ઠાકોર સરદારસંઘજી ગુજર્યા તેને દીકરો ન હતો ત્યારે રાણાજી જાલમસઘજી તથા નહારસઘજી એ બેએ જઇને કુડલના પાચ ગામો જપત કર્યાં અને એ ઠાકોરની બધી જણશભાવ દાતામા લાવ્યા, અને કુડળમા તેનું ખરચપાણી કર્યું તથા ત્યાની ઠકરાણી જીવકમા વણ કુવા આપ્યા ત્યારે ગુજરનાર સરદારસઘજીના વારસા બાબત તેના પીતરાઇ ભાઈ ભવજી જીતાએ દાવો કર્યો અને તેના સગાભાઇ લખમોજી તો પ્રથમ ગુજરી ગયા હતા

કુડળના ઠાકોરની વંશાવળી નીચે મુજબ—

ભવજીએ દાવો કર્યો જે એ કુડળ તાબામાથી કાંઈ પણ મને આપવુ જોઇએ. ત્યારે રાણા જેતાજીએ કહ્યુ જે તમને જે તમારા બાપ જિતાજીનુ જીવક ખાધીવાડ તથા કણભીવાસ મળેલા છે, તે તમે ખાઓ, આમાથી કાંઈ તમને મળવાનુ નથી ત્યારે તે બારડ ભવજી રીસાઇને પાલણપુર ગયા તે વખતે જમાદાર મેરૂ સીધી, જે રાણાજીનો જૂનો ચાકર, રાણાજીથી રીસામણે હતો, તે પણ ભવજી સાથે ગયો. એ ભવજીનો મોટો ભાઈ વખતોજી હતો તેણે રાણા જેતાજીને કહ્યુ હતુ જે, ખાધીવાડ તથા કણભીવાસથી મારૂં ખરચ પૂરૂં થતુ નથી, માટે મને કંઈ વધારે અપાવો ત્યારે રાણાજીએ કહ્યુ જે, તમારા બાપને મળેલુ છે, તેથી વધારે તમને મળવાનુ નથી. એટલે વખતોજી રીસાઇને ડીસે દીવાન શમશેરખાનજી પાસે ગયા હતા ત્યા બે વર્ષ રહ્યા, અને શમશેરખાનજીને કહ્યુ જે મને ફોજ આપો, હું જઇને દાતા પરગણામા કાંઈ નુકશાન કરૂં, તો મને કાંઈ મળે. ત્યારે તે દીવાનને રાણાજી સાથે દોસ્તી જેવુ હતુ, તેથી તેણે રાણાજીને લખ્યુ જે તમે વખતાજીનુ સમાધાન કરો, નહીં તો તે કાંઈ નુકશાન કરશે. પછી રાણાજીએ વખતાજીને તેડાવીને પોતના ગામ

ઉંટડી તથા ભૂતવાસ એ બે અતીતને ઘેર ઘરાણે હતાં તે છોડાવ લેઇને રહો, અને હું તમને લખી આપું એવું કહ્યું. પછી વખતાજીએ તે બે ગામો છોડાવી લીધાં, અને તે બંને ગામો ઉજ્જડ હતાં તે બંનેની જમીનમાં એક જ ગામ તેમનું વસ્યું, અને ત્યાં પોતાનો કબીલો રાખીને પોતે દાંતામાં પ્રધાનપણું કરવા રહ્યા. તે બે વર્ષ સુધી પ્રધાનપણું કરીને ગુજર્યા, ત્યારે એ અબાપરૂં ભવજીને તથા વખતાજીના દીકરાઓને રહ્યું. તેઓ આજ સુધી એ બે ભાઇઓના વંશના, પોતાનો ગરાસ ત્રણ ગામોને સહિયારો રાખીને પેદાશ વહેંચી લે છે.

જ્યારે ભવજીએ પાલણપુર જઇને હેલ સાહેબ પાસે કુંડળના વારસા બાબત અરજી કરી, અને સરકારમાં કહ્યું જે કુડળના સરદારસંઘજી ગુજર્યા, તેનો વારસો અમને તથા રાણાજીને બરાબર પહોંચે છે. પણ રાણાજી તે તમામ ભાગ દબાવી બેઠા છે, માટે એ ગામ અમે અંગ્રેજ સરકારને લખી આપીએ છીએ, અને તેમાંથી સરકારના ધ્યાનમાં આવે તે આપે. એ વાત કોઈ રાણાજીના હેતુએ રાણાજીને લખી જણાવી. જે આ રીતે કુડળ જીલ્લો અંગ્રેજ સરકારને લખી આપેલ છે. ત્યારે રાણાજીએ પોતાના ભાઈ નહારસંઘજી તથા એક જીવલો કલાલ હતો, તે કારભારી હતો; તે બંનેને પાલણપર મોકલ્યા. અને પોતાનાં તમામ પરગણાં ઉપર દાંતામાં અંગ્રેજ સરકારની જપ્તી લાવ્યા. એટલે ભવજીના હાથ હેઠા પડયા. પછી ભવજીએ પાલણપરના દીવાનજીએ પોતાનો ચોથો ભાગ મોજે નાગેલમાં હતો, તે ભવજીને આપ્યો. પછી રાણાજીએ પણ મોજે કરણપર આપ્યું અને કસુંબા પાયા.

અંગ્રેજ સરકારનું થાણું સંવત્ ૧૮૭૬ માં આવ્યું હતું, તે આશરે વર્ષ ૨૭–૨૮ સુધી રહ્યું. અને રાણા જાલમસંઘજીએ મી. લાંગ સાહેબની વારીમાં સંવત્ ૧૯૦૪ની સાલમાં ઉઠાડયું. તે સમે ભવજી ગુજરી ગયેલા હતા. અને તેના તાબામાં કરણપર હતું. તે હવે

પાછું લેવા બાબત સરકારમાં તકરાર ચાલે છે. રાણા જાતસંઘજીના વખતમાં મેવાશી કાકરમી જીલ્લાના કોળીઓએ આવીને દાંતા તાબાના મોજે રતનપર તથા મોજપુરની ભેંસો લીધી. તે ધાડામાં ઘોડા ૨૦૦ અને ૫૦૦ પાળા હતા, તેની વારે જાતસંઘજી અસવાર ૫૦ તથા પાળા ૨૦૦ લઇને મળ્યા, તે મોજે મોટાસડાની સીમમાં ભેટો થયો, અને લડાઈ કરીને ઘોડાના પચીસ માણસોને માર્યા. અને રાણાજીનો જમાદાર ભીખો ભટી રજપૂત જખમ થયો. તથા તેની ઘોડી ભાંગી, પણ તે ભેંસો પાછી વાળી લાવ્યા. ત્યારે રાણા જાતસંઘજીએ ભીખા જમાદારને સોનાનાં કડાં, તથા એક ઘોડી વગેરેનો સરપાવ આપ્યો.

એ જાતસંઘજીના મોટા ભાઇ જાતસંઘજી જ્યારે ગાદીએ હતા, ત્યારે તેમણે ગામ પાસડેલા, જે દાંતાથી ઉત્તરમા આઠ ગાઉ ઉપર ડુંગરામાં કોળીનુ ગામ મેવાશી હતું તે હાલ સુધી વસ્યુ નથી.

એ જાતસંઘજીને દીકરો નહતો. ત્યારે તેમણે ભાઈ નહારસંઘજીને કહ્યું જે તમારા કુંવર બે છે, જાલમસંઘજી તથા હરિસંઘજી; તેમાથી એક મારે ખોળે આપો. ત્યારે નહારસંઘજીએ ના પાડી. કારણ જે જાતસંઘજીનો વારસદાર નહારસંઘજી શિવાય બીજો નહોતો. તેથી જાણ્યું જે દીકરાને ગાદી મળે, ત્યારે બાપ હેઠો બેસે; અને દીકરાને સલામ કરવી પડે, વાસ્તે ના પાડી. ત્યારે કોઇ લોકોએ જાતસંઘજીને કહ્યું જે નહારસંઘજી તમને ઝેરથી અથવા હથીયારથી મારવાના વિચારમાં છે. એ વાત જાતસંઘજીના મનમા ઉતર્યાથી તેમણે મહેલમાં બંદોબસ્ત કરીને પેશી રહેવા માડ્યું. અને કચેરીમાં બેસે નહિ. અને આસપાસનાં ગામોને કોળી તથા ભીલ લૂટવા લાગ્યા. ત્યારે લોકોએ આવીને અરજ કરી જે, આપ આવીને કાંઈ બંદોબસ્ત રાખશો નહીં, અને મહેલમા બેસી રહેશો, ત્યારે શી રીતે રાજ ચાલશે?

ત્યારે રાણો જાતસંઘજી કોઈ કારભારીનો ભરૂંસો રાખતા નહીં, ફક્ત કલાલ જીવાની સલાહથી ચાલતા હતા. તેથી લોકોમા નિંદા ચાલી

જે રાણાજીએ એક કલાલને પ્રધાન કર્યો છે. એવામા ઘાતામા હીંગડીયો રજપુત ગમાન નામે હતો, તેની વડારણને જબરદસ્તીથી એ જીવે સેવગવી અને એ જુવાને બે બહારીયો હતી તેમા એકની સાથે પેલો ગમાન લાગેલો એવા એવા કારણોથી એ બે જણને મોહોમાહી ઘણી અદાવત ચાલતી હતી પણ જાનમ ધણીના ડરથી પેલા કલાલને એ રજપૂત કશુ કરી શકતો નહીં પણ કેટ-લાએક કારભારી વગેરે લોકોની એ કલાલ ઉપર ઘણી નારાજી થઇ.

એક સમે એ કલાલ ફરતા ફરવા નીસર્યો ત્યારે પેલો ગમાનો પસાયતા જેવો હતો તેનુ પણ કંગાળ કર્યું ત્યારે તે રજપૂતે કહ્યું જે મારો વાડો કબજામા રાખવો નહીં તે વાત પણ તેણે માની નહીં અને હુકમ મનાવીને ઉતરી વાળી દીધી પછી તે રજપૂતને ઘણો ગુસ્સો ચડવાથી તેણે એ કલાલને મારવાનો વિચાર કર્યો અને પ્રથમ પોતાની માને તથા બાયડીને મોજે હડાદ પેટી જઇને મેલી આવ્યો. પછી પરોઢમા ઉઠીને કલાલના ઘરના રસ્તામા બેઠો તે સમે એ દ્રવો પટેલ ફળશીઓ લઈને દિશાએ ચાલ્યા, તેણે પેલા રજપૂતને રસ્તામા દીઠો ત્યારે પૂછ્યુ કે કયા જાય છે? રજપૂતે જવાબ દીધો જે મારે મોજે ડભાડ ચાલવુ છોરો જવુ છે, પણ આગ શુકન જોતા બેઠો છુ તે તમે જોઈ આપો ત્યારે તે કલાલને કાંઈ ડર લાગ્યો ખરો પણ થોડે વેગળે ચાલીને ઉતાવળો દીશાએ જઈને પાછા વળ્યો, અને પેલાથી વેગળે ઉતાવળો ચાલીને ઘેર જવા લાગ્યો ત્યારે પેલા રજપૂતે જાણ્યુ કે આ તો જતો રહેશે પછી તેણે જઈને પાછળથી બાથ ભરી, અને બંને જણા બથોબથ આવ્યા. ત્યારે કલાલે રજપૂતના માથામા લોટો માર્યો એટલે રજપૂતે પોતાની પાસે છરી હતી તે કલાલના પેટમા બે વાર ઘોંચી. પછી કલાલ છૂટીને નાઠો તે ઠેઠ ઘરમા પેસવા લાગ્યો. તેવામા રજપૂતે વેગળે હાથ તરવાર પડી હતી તે લેઈને દોડીને, કલાલને તેના બારણા વચ્ચે મારી નાખ્યો અને તેના કાનમા મરકીયો વગેરે દાગીના હતા, તે કાઢી લઈ ચાલ્યો.

ત્યારે લોકોએ બુમો પાડવા માંડી. તેઓને રજપૂતે કહ્યું જે બોલશો તો તમને પણ મારી નાંખીશ. એટલે તે લોકો ચૂપ રહ્યા. અને રજપૂત મગરામાં નાશી ગયો. એ વાત રાણાજીને શામચંદ ગંધીએ જઈને જાહેર કરી. રાણાજી ઉંઘમાંથી અચાનક જાગ્યા, અને તે વાત સાંભળ્યાથી રાણાજીને ઉચાટાળો થયો, અને હુકમ કર્યો જે, જીવાને મારનારને મારી નાંખો. પછી ચારે તરફ અસ્વારો ચઢ્યા, પણ તે સૌ અસ્વારોએ જીવો મુવાથી રાજી હતા તેથી આઘાપાછા જઈને પાછા આવ્યા, અને કહ્યું જે ખૂની અમારે હાથ આવ્યો નહી.

જાતસંઘજીના મનમાં આવ્યું જે, કારભારીને નાહરસંઘજીએ મરાવ્યો, અને હવે મને પણ મારશે. એવી વાત લોકોના મનમાં પણ થવા માંડી. ત્યારે નાહરસંઘજીએ રાણાજીને કહેવરાવ્યું જે, તમે મારે માથે બદનામ શા સારૂ મૂકો છો? હું તમારા ગામમાંથી જાઉં છું. એમ કહીને પોતે અહમદનગર જવા સારૂ તૈયાર થયા. ત્યારે લોકોએ રાણાજીને કહ્યું જે, નાહરસંઘજી રીસાઈ જાય છે, માટે તમને પાછા વાળો, એ જાય તેમાં તમારી શોભા નહીં, ત્યારે રાણાજીએ માણસ મોકલીને નાહરસંઘજીને પાછા વાળ્યા. પછી લોકોએ તે બંને ભાઇઓને કસુંબા પાયા. વળી એક મહિનો થયો એટલે કોઈએ રાણાજીને વહેમ ઘાલ્યો જે, તમને નાહરસંઘજી મારશે. તેથી રાણાજી સુદાસણે ગયા. ત્યા બે મહિના ઠાકોર મહોબતસંઘજી પાસે રહ્યા. ત્યારે વળી ભાઈ નાહરસંઘજી તથા સૌ કારભારીઓ મળીને મનાવા ગયા અને મનાવીને દાતામા લાવ્યા. તે દશબાર દિવસ રહીને, વળી નાહા; ને મોજે પાણીયાળીમાં જઇને એક મહિનો રહ્યા. વળી ત્યાંથી મનાવીને દાંતામાં લાવ્યા તે દશબાર દિવસ રહીને નાઠા, તે મોજે પેથાપરમાં અતીતના મઠમાં જઇને રહ્યા. પાછા મનાવીને ઘેર લાવ્યા. અને પછી તો રાણાજીને તાવ વગેરેનો મંદવાડ થયો, ને એક મહિનો માંદા રહીને સંવત્ ૧૮૭૯ ના ફાગણ વદી ૭ ને રોજ ગુજર્યો.

પછી સંવત ૧૮૭૯ ના વૈશાખ સુદી ૧૦ ને રોજ આપ નાહરસઘજી ગાદીએ બેઠા આગળ જાલમસંઘજીએ ફોજને કરેલી, તેથી બે લાખ રૂપિયા કરજ થયુ હતુ અને મોજે નવાવાસ, ભીમાળી, નાગેલ, તથા પેથાપર વગેરે ગામો તથા કુવા, અને દાગીના અડાણે મૂકેલા હતા તે નાહરસઘજીએ છોડાવ્યા દાતામા જૂનો મહેલ હતો તેમા વધારો કરીને સવત ૧૮૮૨મા નવો મહેલ ચણાવા માડયો તે દશ વર્ષે પૂરો થયો

માતા અબાજીમા ધર્મશાળા કરાવી મોજે અરેણને સીમાડે પોતાનુ વાઘાણી ખેતર હતુ તેમા અરેણના લોકોએ ગેનડીઓ તથા મગ વાવ્યા હતા ત્યા જઈને નાહરસઘજીએ તે ખેતર ભેળાવી દીધું. પછી પચ ભેગા થઇને શેઢો કાઢી આપ્યો અને તકરાર મટાડી

પછી ઉદેપુરનો રાણો જવાનસઘજી સવત ૧૮૯૨મા શ્રી અબાજીની જાત્રા કરવા પધાર્યા ત્યારે તેમણે નાહરસઘજીને મુલાકાત કરવા બોલાવ્યા તેઓ માતાજીમા ઉતર્યા હતા નાહરસઘજીને કહેવરાવ્યુ જે આપણી મુલાકાત કેવી રીતે થશે? એ બાબતની નોધ કાઈ તમારા દફતરમા છે? ત્યારે નાહરસઘજીએ સૌ કારભારીને પૂછીને તપાસ કરાવી, પણ કાઈ દાખલો મળ્યો નહીં. ત્યારે ઘરડા લોકોને પૂછતા ગઢવી માવલ જોગીદાસને પૂછ્યુ. ત્યારે તેણે દાખલો બતાવ્યો જે, રાણો કાનડદે ઉદેપુર પરણવા હતા, ને સીસોદણીજી ગેટડાને પાદર સતી થયા છે તેની છત્રી હાલ સુધી છે પછી એ વાત ઉદેપુરના રાણા જવાનસઘજીને કહેવરાવી જે દાતાના રાણાજીને તમારે માન આપવુ યોગ્ય છે ત્યારે જવાનસઘજીએ દરીખાનુ કરાવીને નાહરસઘજીને મુલાકાતે બોલાવ્યા અને ઉભા થઇને તાજમ આપી નાહરસઘજીએ એક ઘોડો તથા એક બહુક સો રૂપિયાની કીંમતની નજર કરી, ત્યારે જવાનસઘજીએ પણ એક ઘોડો તથા એક મોતીની માળા, નાહરસઘજીને આપી પૂજારી ભટજીને સોનાના કડા આપ્યા પછી બે દિવસ રહીને

જવાનસંઘજી સીધાવ્યા. ત્યારે કુંવર જાલમસંઘજી પોતાના અસવારો લઇને શિરોહી સુધી વળોટાવા લાગ્યા હતા.

સંવત ૧૮૮૯માં નાહરસંઘજી ચંદ્રગ્રહણ ઉપર આબુજીની જાત્રાએ ગયા, ત્યારે કુંવર જાલમસંઘજી પણ સાથે હતા. તે પર્વ ઉપર ત્યા મારવાડ, મેવાડ, અને ગુજરાત વગેરેના ઘણા સંઘ આવ્યા હતા. તેવામા ત્યા કોગળીયુ બહુ ચાલ્યુ, પણ માતાજીના પ્રતાપથી રાણાજીનો સંઘ ખેર ખુશીથી પાછો આવ્યો.

તે પછી મુબઇનાં ગવરનર મેહેરબાન માલકમ સાહેબ સદરે પધાર્યા. અને મહીકાંઠાના તમામ ભોમીઆઓને મળવા બોલાવ્યા. ત્યારે નાહરસંઘજી તથા કુવર જાલમસંઘજી પણ સાદરે પધાર્યા હતા. તેમણે સાહેબને ઘોડો એક, કીનખાબ, મંદીલ વગેરેનો નજરાણો કર્યો. ત્યારે સાહેબે શાલ જોટા અને પાઘડીઓ રાણાજીને તથા કુંવરજીને આપી. એ જ રીતે સાહેબે સૌ ભોમીયાના સરપાવ લીધા અને આપ્યા. તે સમે ઇડરના મહારાજ ગંભીરસંઘજી મહારાજ અહમદનગરના કરણસંઘજી મહારાજ, એક મુસલમાન સરદારો સાદરે પધાર્યા હતા. પછી જ્યારે ગવર્નર સાહેબ પાછા મુબઈ તરફ ગયા ત્યારે સૌ સૌને ઠેકાણે ગયા.

તે પછી રાણો નાહરસઘજી પોતાના પરગણાના બંદોબસ્ત વાસ્તે પાલણપુર મેહેરબાન મેલ સાહેબ પાસે ગયા. અને મેલ સાહેબને અરજ કરી જે, અમારા પરગણામા બંદોબસ્ત રાખવા સારૂ અમે અંગ્રેજ સરકારની જપ્તી રાખી છે, પણ અંગ્રેજ સરકારનો મહેતો કે પાળો ન આવતા પાલણપરના દિવાનજીના મહેતા અને સિપાઇઓ આવે છે. પછી નાહરસંઘજીએ ઘણી તકરાર કરી પણ સાહેબે કાંઈ માન્યુ નહીં. અને નવરાત્ર નજદીક આવ્યા. તેથી રજા લેઇને, રાણાજી માતાએ પધાર્યા. પછી કેટલાએ દિવસ જતા સાદરે મેહેરબાન લૉંગ સાહેબ પધાર્યા. એટલે પાલણપરના સાહેબને પરયા મેલીને લૉંગ સાહેબ આગળ ફરિયાદ કરી. ત્યારે લૉંગ સાહેબે મેહેરબાની કરીને

તે કામ હાથ લીધું, અને પાલણપુરનો ભાગ છોડાવ્યો, અને જપ્તી તે સાહેબે ઉઠાડી. એ જામીદાર તથા સિપાઇઓ પાલણપુરના દીવાનજીના હતા. તેઓ દીવાનજીના નામના હુકમ દાંતા પરગણામાં લખતા હતા. એવો વહીવટ આશરે ૨૭ વર્ષ સુધી ચાલ્યો. અને એ લાકડું નીકળવું પણ મુશ્કેલ હતું. તે લૉગ સાહેબે કાઢ્યું.

પછી કુંવર હરિસંઘજીએ પોતાની જીવાઇ વાસ્તે લૉગ સાહેબ પાસે ફરીયાદ કરી. પણ તે સાહેબની બદલી થઇ, અને મેહેરબાન વાલેસ સાહેબ પધાર્યા. તેમણે હરિસંઘજીને મોજે મુજવર, તથા લોટેલ, અને મોજે નહાના સઢાનો વાંટો આપ્યો. પણ હરિસંઘજીનું મન માન્યું નહીં. એટલે તે બાપથી રીસાઇને શીરોઇએ ગયા. ત્યાં એક વર્ષ રહ્યા. પણ નાહરસંઘજીએ મનાવ્યા નહિ. પછી નાહરસંઘજી સંવત ૧૯૦૩ના જેઠ સુદ ૧૦ નેસોમવારે વૈકુંઠવાસી થયા.

પછી ૧૦૦—જામલસંઘજી ગાદીએ બેઠા. એ નાહરસંઘજીને ત્રણ રાણીઓ હતી. તેમાં એક શીરોઇના ખાના મોજે કાછોલી નાંદિવડી લાખાવતજી, તેમનાં કુંવર જાતશંઘજી.

૧ પોશીનાનાં વાઘેલીજીના કુંવર હરિસંઘજી તથા દીકરી દોલત કુંવરબા તે શીરોઇનાં શવસંઘજી વેરે પરણાવ્યાં.

૧ દેરોલનાં વાઘેલીજીના કુંવર પ્રતાપસંઘજી. ચોથી રાણી

રાઠોડજી હડાદનાં નાહરસંઘજી પડયા પછી કુંવર હરિસંઘજી દાંતામાં આવ્યાં. નાહરસંઘજીને અગ્નિદાહ તો મોજે ગંગવાને પાદર સરસ્વતીને પાદર કરાવેલો છે.

લોકો કહે છે શીરોઇના રાવનો ભાગ અંબાજીની ઉપજમાં અસલ હતો. ત્યારે ઉદેપુરના રાણાજીએ અંબાજીને ભારે કીમતની સાડી ચઢાવી. તે સાડી શીરોઇવાળાને ભાગ આવી. તે રાવની દીકરી ઉદેપર પરણાવી હતી. તેને સાસરવાસામાં તે સાડી આપી. તે સાડી પેહેરીને ઉદેપરના રાણાજી પાસે ગયાં. ત્યારે રાણાજીના જાણવામાં

આવ્યું કે જે સાડી મેં માતાજીને ચઢાવી હતી તે આ છે. પછી રાણાજીએ કહ્યું જે માતાજીનો પોશાક તેં પહેર્યો છે, માટે મારે તો તું માતાજી બરોબર છું. એમ કહીને તેને તે પગે લાગ્યા. ત્યારે બાઈ પાછી પોતાને મહેલે ગઈ. અને પોતાના બાપને સમાચાર લખ્યા. ત્યારે શીરોઇના રાવે સોગન ખાધા જે અંબાજીની કશી પેદાશ હવે મારે લેવી નહીં. તે દિવસથી શીરોઇનો ભાગ ગયો. દાંતાના રાણાજીએ પણ બંદોબસ્ત કર્યો જે દીકરીને માતાજીનું લુગડું આપવું નહીં. દીકરી પીયરમાં રહે ત્યાં સુધી પહેરે. તે રાણીઓને પહેરવાનો ચાલ પણ હાલ બંધ થયા જેવો લાગે છે. અને ઘણું કરીને માતાજીનાં લુગડાં ભાટ, ચારણ તથા બ્રાહ્મણોને આપી દે છે, તથા વેચીને પૈસા પણ કરે છે.

જાલમસંઘજીને કુંવર એક સરદારસંઘજી કરીને હતા. તે આઠ વર્ષની ઉમ્મરના થઇને સંવત ૧૯૦૬માં ગુજરી ગયા. હવે દીકરીઓ બે છે. તેમાં એક શીરોઈ જીલ્લાના પહાડીવ ગામનાં દેવડીજી તથા માણસા પેથાપરનાં વાઘેલીજી.

એ જાલમસંઘજી સંવત્ ૧૯૦૭ માં દ્વારકાની જાત્રા કરી આવ્યા. અંબાજીના દેવળનાં માંહેલા કમાડ રૂપાનાં કરાવ્યાં તથા ધ્વજાગરો રૂપાની ખોલે કરાવ્યો. અને શીખર ઉપર સોનાનું છત્ર ચઢાવ્યું. ત્યારે કંકોતરી લખીને બધું પરગણું તેડાવીને જમાડયું હતું. તરશંગમે કમળિયું તળાવ બે હજાર રૂપૈઆ ખરચીને સમરાવ્યું.

અંબાજીની પેદાશ દર સાલ આશરે ૩૦ હજાર રૂપૈઆની છે. સિદ્ધપુરના ઔદીચ્ય બ્રાહ્મણ પૂજા કરવા રહેલા છે. તેને દર સાલ રૂ. ૧૦૦૦) આશરે મળે છે. અંબાજીમાં તેલ કશામાં વાપરવું નહીં, એવો ચાલ છે. સંઘના લોકો પણ પોતાને ઉતારે ઘીના દીવા કરે છે અને જરૂર હોય તો ત્યાં બાઈડીઓ માથે ઘી ઘાલે, પણ ચોટલામાં તેલ ઘલાય નહીં. કહે છે કે તેલ વાપરવાનો માતાજીનો હુકમ નથી.

માતાજી ઉપર ચારણ મૂઓ તેની વાત આજથી એટલે સંવત્ ૧૯૦૯ થી અગાઉ આશરે પાચ ગાઉ પર ડુંગર પર જીલ્લાના વાગડ પરગણાના બે ચારણો અંબાજીમા આવ્યા હતા તે બને સગા ભાઇઓ હતા તેમા મોટા ભાઈને કાંઈ દુઃખ હતું તે મટવા સારૂ માતાજી ઉપર દશ બાર લાંઘણો કરી પણ માતાજી કાંઈ બોલ્યા નહિ

પછી એક દિવસે આરતી સમે ઘણા સ્ત્રીપુરૂષો મડપમા દર્શન કરવા ભરાયા હતા અને ઘણા ઘટ વગેરે વાજત્ર વાગતા હતા. તે સમે એ મોટે ભાઇએ નાનાભાઇને કહ્યુ જે હું માતાજી પર મરીશ, એટલે માતાજી મને જીવતો કરશે, નહીં તો માતાજીની આબરૂ જશે એમ કહીને પોતાને હાથે કટારી ગળામા ઘાલી પછી તેના નાના ભાઇએ તરવારના ઘાથી તેનુ માથુ કાપીને માતાજી પાસે ઉરાડી નાખ્યુ તેથી અચાનક સર્વે માણસો ડરીને મદિરમાથી બહાર નીસરી ગયા પૂજારી ભટજીએ તે ચારણને ઉઘાડી તરવારે દીઠો, તેથી ડરીને માતાજી પાસે જે હમ્મેશા ઉઘાડી તરવાર મૂકાય છે તે હાથમા લીધી અને ચારણને કહ્યુ જે તુ બહાર નીસર, ત્યારે ચારણે કહ્યુ જે મારા ભાઇને માતાજી જીવતો કરે નહીં, તો હું મરીશ અથવા તમને મારીશ

પછી ભટજીએ તેને ધીમે ધીમે સમજાવવા માડયો અને કહ્યુ જે આપણા દેખતા એને માતાજી જીવતો કરશે નહીં વાસ્તે એના ધડ ઉપર માથુ મેલીને એક લુગડુ ઓઢાડીને આપણે બન્ને બહાર નીસરીને મદિર બધ કરીએ પછી માતાજી એને રાતમા જીવતો કરશે. આમ સમજાવીને તેને બહાર કાઢીને મદિર બધ કર્યું અને ભટજી પોતાને ઠેકાણે ગયા

એવે સમે દાતામા સાદરાની જપ્તી હતી જપ્તીદાર મહેતો અચરતલાલ જે હાલ પેથાપરમા છે, તે દાતામા હતો તેના ઉપર રાતોરાત માણસ મોકલ્યુ તથા રાણાજીને ખબર કરી એટલે દાતાથી

તે મહેતાના માણસો તથા રાણાજીના માણસો અંબાજીએ જઈને તે ચારણને પકડી બાંધીને સાદરે મહેરબાન વાલેસ સાહેબની હજુરમા પહોચાડ્યો અને પેલા મુડદાને બળાવ્યુ. વાલેસ સાહેબે તે ચારણને આશરે બે વર્ષની કેદની શિક્ષા કરી.

દાંતાના રાણાજીની વંશાવળી સંપૂર્ણ

પ્રકરણ ૧૮ મુ

સુદાસણાના ઠાકોરનો ઇતિહાસ*

૧ દાંતાના ૯૪ નંબરના રાણા માનમંઘજીના બે કુંવરો હતા. તેમા એક ગજસધજી તે દાંતાની ગાદીએ બેઠા. બીજા કુંવર જસવાધજીને જીવાઇમા મોજે રાણપર આપ્યુ. તે સમે સુદાસણામા પૂંજાજીના દીકરા અમરસંઘજી—જે ૯૫ વખેયા રાણા માનસંઘજીના ભાઈ હતા. ત્યારે સુદાસણા તાબે ગામ ૧ ફક્ત સુદાસણા જ હતું.

એ અમરસંઘજી લડાઈમા બહાદુર હતા. અને તે જસવાજીનુ રાણપર પોતાને તાબે કરવા ચાહતા હતા તેથી રાણપર ફેરો કરીને ભેંસો લીધી, ત્યારે જસવાજીએ કહ્યુ જે, મારે દૂધ પાવાની ભેંસ હતી, તે તો તમારે લેવી યોગ્ય નહોતી. ત્યારે અમરસધજીએ જવાબ કહાવ્યો જે રાણપરને પાદર આકડા ઘણા છે, વાસ્તે દૂધ પીવાનું મન થાય તો આકડાનુ દૂધ પીઓ. પછી જસવાજીએ દાંતામા જઈને રાણા માનસધજીને એ વાત સંભળાવી, અને દિલગીર થયા. ત્યારે માનસંઘજીએ કહ્યુ જે, આ સમે અમરસધજી છેડવા જેવા નથી. માટે કોઈ સમે જોઈ લેશુ. પછી રાણા માનસધજીએ અદાવત રાખીને મેવાશીઓને તથા ગઢીયાને સલાહ આપી જે તમે અમરસધને મારી નાખો, તો તમને ઈનામ આપું. ત્યારે તે લોકો સુદાસણાને હરકત કરવા લાગ્યા.

---

* લખાવનાર: ગઢવી માવલ

એ સમે ગઢીયા લોકોએ સુદામણાનાં ઢોર લીધા તેની વહારે અમરસધજી ચડયા અને મોજે ભાલુસણે જતાં તે ઢોરને પડાવી પાછા વાળ્યા ત્યારે સુદામણાના એક ખેડુતે આવીને કહ્યુ જે તમે તમામ ઢોર પાછા વાળ્યા, પણ મારો એક બળદ મો રૂપીયાની કીમત નો છે તે આમા નથી વાસ્તે તમે મારી કાંઈ વાર કરી નહીં ત્યારે અમરસધ પાછા ધાડ પછવાડે ગયા, અને તે બળદને પાછો વાળવા માડયો પણ બળદ ભડકીને નાઠો, તે પાછો વળ્યો નહીં ત્યારે અમર સધજીએ જાણ્યુ જે, આ બળદને ધ ડવાળા લેઈ જશે, તો મારી આબરૂ જશે એમ જાણીને બરછી મારી, તેથી બળદ મરી ગયો પછી અમરસધ પાછા આવ્યા, ત્યાર પછી અમરસધ ચાર મહિના મા મરાણા તેથી લોકોએ કહ્યુ જે, બળદહત્યા લાગ્યાથી મરાણા તે એવી રીતે કે —

પોતે મોજે મિત્રાસણીના દાદરને દોસ્તીના સબબથી મળવા ગયા હતા ત્યાથી પાછા વળ્યા ત્યારે તેમની સાથે એક મીર હતો તેને કહ્યુ જે, આ વખતમા બહારવટીયા ઘણા છે, માટે તુ મારી સાથે દોડી શકે નહીં તો, મારી સાથે આવીશ નહીં ત્યારે મીરે કહ્યુ જે બાપજી ! હું તમારી સાથે આવીશ પછી તે સાથે આવ્યો તેવામા રાધનપરના બાબીના ઘોડા ફેરો કરવા આવેના તે મોજે મનખડી પાસે અમરસધજીને ભેટો થયો ત્યારે નાસતા મીરની ઘોડી થાકી એટલે અમરસધજીએ કહ્યુ જે હેઠે ઉતરીને તારી ઘોડીને મારી નાખ અને તુ મારે ઘોડે મારી જોડે બેસ પછી તે મીર તો હેઠે ઉતરી શક્યો નહીં, અને પેના ઘોડા તો આવી પહોચ્યા એટલે મીરે બૂમ પાડી જે, બાપજી ! મને મેલીને જશો નહીં તેથી અમરસધજી પાછા વળ્યા, ત્યા તેમની છાતીમા ગોળી વાગવાથી મરણ પામ્યા

તેનો કુવર ખુમાણસધજી સુદામણામા રહ્યા હતા, તેની ઉમર વર્ષ ૧૧ાા ની હતી ત્યારે જસવાઢએ સુદામણું હાથ કર્યું એટલે અમરસધની ઠકરાણીએ દાનામા જઇને રાણાજીને કહ્યુ જે,

હવે મારૂં ગુજરાન શાથી ચાલશે? ત્યારે રાણાજીએ મોજે અડેરણ્ તેમને આપ્યું. તેમના વંશના હાલ અડેરણમાં છે. અને જસવોજી સુદાસણે રહ્યા. તેના પાંચ કુંવરો થયા.

૩. ગાદીએ સરદારસંઘજી બેઠા. અજબોજી, ધનરાજજી, એ બેને દાંતાથી મોજે શેલાણું મળ્યું. ચોથા નાથજી અને જોરાજી એ બેને જસવાજીનું સાવેલું જશપર આપ્યું.

જસવાજીની વખતમાં ગાયકવાડની ફોજ આવી હતી, તેમાં વિઠુબા નામનો સુબો મુખતીયાર હતો. તે ફોજે સુદાસણા સાથે લડાઈ કરી.

ગાયકવાડની ફોજ હમ્મેશા ત્રીજે કે ચોથે વર્ષે આવતી હતી, ત્યારે તે ગામના લોકો દશ ગાઉ ઉપર ફોજ આવ્યાનું સાભળે એટલે તરસાયો ઢોલ વગડાવે અને બુમ પડાવે જે 'નાશી જજો ફોજ આવે છે.' પછી લોકો નાશીને ડુંગરોમા સંતાઈ પેસે. એટલે ફોજ આવીને ગામ લૂંટે તથા બાળી નાખે. પછી ત્યા ઘણા દહાડા સુધી પડાવ રાખે. પછી વિષ્ટિ કરાવીને થોડા ઘણા જમેબંધીના રૂપૈયા આપીને લોકો તે ગામમા વસતા હતા. એવા પ્રસગમા ગઢવી માવલને પણ ઘણી વાર નાસવું પડયુ હતુ. તે સમે ભોજરાજ રાવળ તથા તોગો વઘેલ તથા બાહુવો થેલોજી પાણીયાળીના ગઢવી, એટલા જણા લડાઈમા મૂઆ. પછી તે ફોજ ગામ મારીને પાછી ગઈ. ત્યારે લોકો ડુંગરામાથી પાછા આવીને વસ્યા. ગઢવી થેયાજીને બે દિકરા હતા. પીથાજી તથા ડાહ્યાજી. એ બ નેને ઠાકોરે રાણપરમા એક કૂવો આપ્યો.

જસવોજી ગુજર્યા પછી સરદારસઘજી પાટ બેઠા. ત્યારે રાણા ગજસંઘજીની ઉમ્મર વૃદ્ધ થઈ અને તેમને કુંવર નહોતો ત્યારે સરદારસંઘજીને ખોળે લીધા. તે પછી ગજસંઘજીને કુંવર પૃથીરાજજી થયા. તેથી રાણા ગજસંઘજી ગુજર્યા પછી સરદારસંઘજીએ દાવો કર્યો, જે દાંતાની ગાદીનો માલેક તો હું છુ. પછી તેને વસાઇ, ડાવોલ, ડાલેસર્ણું વગેરે કેટલાએક ગામો આપીને સમાધાન કર્યું.

એ સરદારસંઘની મા ભાઈઓ પણ જીવાઇ સારૂ વખે નિસર્યાં હતા તેઓને ખેતર પાદર વગેરે આપીને સમાધાની કરીને સરદારસંઘજી ગુજર્યા તેના ઉમેદસંઘજી, ચંદરસંઘજી, વખતસંઘજી, સરતાનસંઘજી અને પ્રતાપસંઘજી એ પાચ કુંવરો હતા. તે ચાર ફટાયા ભાઇઓ વચ્ચે મોજે વસાઈ આપ્યુ.

જ્યારે સરદારસંઘજી ફોજ કરીને મોજે ટીંટોઈમા ફેરો કરીને વળ્યા અને ત્યાના ઢોર તથા બાન લીધા હતા ત્યારે ટીંબાની બહા ચઢી તે બંનેને ભેટો થયો. તે લડાઈમા કુવર ઉમેદસંઘજી કામ આવ્યા અને સરદારસંઘજી પાછા આવ્યા તે ગુજર્યાં ત્યારે ઉમેદસંઘજીના ત્રણ કુવરો હતા

૫ અમરસંઘજી, જગુજી અને અગરસંઘજી એ બે ફટાયા ભાઇઓને જીવાઇમા પાચ ગામા મળ્યા

ખીલોડ જીલ્લો જે સુદાસણા અને તરસંગમાની વચ્ચે છે તે દાતાના પટાવત હરીયોલ રજપૂત ખાતા હતા એ જીલ્લાને મેવાશી લોકોની ઘણી હરકત થઈ એટલે તે રજપૂતો ગામમાથી નાશી જઇને વડનગર પરગણાના મોજે કરબડીએ ગયા ત્યારે તે જીલ્લો સુદાસણાવાળે દબાવ્યો એ વાતમા રાણાજી પણ ખુશી હતા

એ અમરસંઘજીને ગાયકવાડની ફોજ સાથે ખૂબ લડાઈ થઈ હતી તેમા ફોજના કેટલાએક આદમી મરાયા, પણ ઠાકોરનો કોઈ આદમી મરાયો નાહ અને ફત્તેહ થઈ

એ અમરસંઘજીએ દાતાની ગાદી હાથ કરી હતી તે હકીકત દાતાની હકીકતમા લખેલી છે. અમરસંઘજીએ બાહુવા વજેસુરજીને સુદાસણામા વારો બક્ષીશ તામ્રપત્રે લખી આપ્યો, તથા બાહુવા જોગીદાસને ખેતરફૂવા આપ્યા તેની પેદાશ દરસાલ આશરે સો મણ દાણા આવે

એ અમરસંઘજીના કુંવર

૬. ફત્તેસંઘજી થયા અને તેમના કુંવર.

૭. મહોબતસંઘજી તથા પનજી થયા.

અમરસંઘજીના ભાઈ જગુજીને અને અગરસંઘજીને ખીસોડ જીલ્લો બન્ને ભાઇઓ વચ્ચે મળેલો. તેમાના મોટાભાઇને ભાગ બે અને નાનાભાઇનો ભાગ એક, એ રીતે હાલ સુધી વહેચાય છે. તે જગુજીનો વંશ ગયો, ત્યારે જગુજીએ મહોબતસંઘજીના ભાઈ મનજીને ખોળે લીધા.

મહોબતસંઘજીની વખતમા સંવત્ ૧૮૬૦ મા ગાયકવાડની ફોજ કાકાજી ગાયકવાડ લઈને આવ્યા. તે સાથે ખૂબ લડાઈ થઈ. તે ફોજના સાઠ માણુસો મૂઆ અને ઠાકોરનું મૂઉ નહિ, અને ફત્તેહ થઈ.

જે માણેકનાથ બાવાએ અમદાવાદમા માણેકચોક તથા માણેક બજારથી પોતાનું નામ રખાવ્યુ તે સુદાસણામા રહ્યો હતો. તેની જગ્યા હાલ સુધી ત્યા છે. તે આ વખતે નહોતો, પણ તે દેવરૂપ થયેલાએ ઠાકોરને સહાયતા કરી, તેથી ઠાકોરની જિત થઈ એવુ લોકો કહે છે.

પ્રકરણ ૧૯ મું

પોશીનાના ઠાકોરનો ઇતિહાસ*

વાઘેલા વંશમા ધોળકાનો રાજા ધવળ વાઘેલો થયો. તેણે ૨૫૦ ગામોનો મોજે બીલડી જીલ્લો તાબે કર્યો તેના વંશના વાઘેલા સાધાજીએ સંવત્ ૧૪૦૩ની સાલમા રૂપાલ વસાવી, અને ત્યા ત્રણ પેઢી સુધી રાજ કર્યું પછી સંવત્ ૧૪૫૨ મા બનોજી તથા ભાઈ ભીમજી થયા. તે માહોમાહે મારામારીએ આવ્યા.

તે સમે ઈડરમા રાવ ત્રણ હતા. તેજ સાલમા રાવજીએ મોજે ચોરીવાડને પટો આપ્યો. તેથી રાજના ઠાકોર કહેવાયા, અને નવ પેઢી સુધી ચોરીવાડમાં રહ્યા.

પછી રાયસંઘજી તથા રતનસંઘજી એ બે ભાઇઓ થયા. તે રતનસંઘજીને અંબાજી માતામાં રાવ વીરમદેજીએ ચૂક કરીને મારી

---

* લખાવનાર: ઠાકોર તથા કામદાર

નાંખ્યા, અને રાયસંઘજીને ગત જ'નાથે સંવત્ ૧૬૧૨ મા પોશીનાનો પટો આપો

અમલ ઈડર દરબારને તેઓ કશો હક્ક આપતા નહીં. પછી સંવત ૧૬૮૯ની સાલમા ઠાકોર તખતસંઘજી ઉદેપુર ગયા હતા; ત્યારે ઉદેપુરના ગણાજીએ શિરપાવમા હાથી આપો હતો.

તે ઠાકોર ગુજરી ગયા પછી ઠાકોર દોલતસંઘજી નાના હતા, તેને ગાદીએ બેસાડયા અને હાથી હતો તે ઈડર મોકલી દીધો. ત્યાર પછી નબળાસ આવતી ગઈ, એટલે ઈડરથી મહારાજ ફોજ લઈને આવે તે જોરાવરીથી દગ્માલ ૮૦૦ રૂપૈયા લેતા.

ત્યાર પછી સંવત્ ૧૮૬૬મા ઠાકોર કેશરીસંઘજી ગુજરી ગયા અને મોજે ખેરોજથી પર્વતસંઘજી આવી પહોચ્યા, અને ગાદીએ બેઠા. ત્યાર પછી સંવત્ ૧૮૭૯મા ઈડર દરબારનો ભાગ કર્યો અને પોશીના પટામા રજપુતોના ઘર ૨૬ તથા ભીલોના ઘર ૯૦૦ છે. પટાની ઉપજ આશરે રૂપૈયા ૫૦૦ની ધનાળના પટા સુધાંની છે. અને ત્યાના ભીલો અમલથી જે જમીન ખેડી ખાય છે, તેઓ ઠાકોરને વજે આપતા નથી. જો ભીલ નવું ઘર કરે, તે બળદ એક ઠાકોરને આપે અને જો તે કોઈનુ ખૂન કરે તો ઠાકોર તેનો દંડ લીએ છે.

પાદરી એવા નામના હક્કનુ ધાન કોઈ ગામ પાસેથી બે કળસી, કોઈ ગામ પાસેથી ૭ કળસી, એ રીતે જેવું ગામ હોય તે પ્રમાણે લેવાતુ હતુ તથા મેંસુદી નામના હક્કના રૂપૈયા ૭) અથવા કોઈ ગામ પાસે રૂ. ૬) લેવાતા હતા, તથા વેઠ વગેરે કરતા હતા.

તે હાલ સવત ૧૮૯૪ની સાલમા આજમ વાલેસ સાહેબે ગામો ઉપર વેરાના આકડા ઠરાવ્યા અને બીજી બધી બાબતો રદ કરાવી. ત્યાર પછી સંવત્ ૧૮૯૯મા ભીલ લોકોએ અરજી આપી કે કોઈ ગામ ઉપર ઓછો અને કોઈ ગામ ઉપર વધારે આકડો છે. ત્યારે સાહેબે એવો ઠરાવ કર્યો જે વેરાનો ઘર દીઠ રૂ. ૧) દરસાલ લેવો. બીજું કાંઈ લેવું નહીં

એ ભીન લોકોનો પરણવાનો ચાલ એવો છે કે વરનો બાપ કન્યાના બાપને ઘેર જઈને કન્યાનુ માગું કરે. ત્યારે જો કન્યાનો બાપ કબૂલ કરે તો તે વરના બાપને કસુંબો પાય, નહીં તો સગાઈ કબૂલ કરી કહેવાય નહીં પછી ગરોડા પાસે મુહૂર્ત જોવરાવીને વર પરણવા જાય. તે પોતાને ઘેરથી રોટલા લઈને, જે ગામ વિવાહ હોય તેને પાંદર જઈને ઝાડ તળે આખો દહાડો બેસી રહે પછી સાંજે પોતાના રોટલા ખાઈને કસુંબો પીએ.

પછી ગરોડો આવી વરને કન્યાના બાપના ઘરમા લઈ જાય. ત્યા વરકન્યાને ગોત્રેજને પગે લગાડીને કન્યાને વરની આગળ કરે. પછી ઢોલ વગડાવે તો પરણ્યા કહેવાય પણ ઢોલ વગડાવે નહીં તો નાતરૂ કર્યું કહેવાય છે જો કન્યાનો બાપ પૈસાવાળો હોય અને તે અફીણ, તમાકુ તથા ઘુઘરી ગામના લોકોને ભેળા કરીને વહેચે તો ઢોલ વગડાવે, અને એટલી મળતર ન હોય તો ઢોલ વગડાવે નહીં, એટલે નાતરૂ કર્યું કહેવાય

એ લોકોના ગોર ગરોડા છે અને એ ભીલોમા ગમાર, ખુમડીયા, પરમાર, ડાભી, અગારી, ખોખરીયા, ગગશીયા, તરાલ તથા મુલી વગેરેની જાતો કહેવાય છે. પોતાના ઘરનુ માણસ મરી જાય ત્યારે તેના નામનો એક પથરો ઉભો કરે છે તે આખા ગામના પૂર્વજોના પથરા એક મેદાનમા હોય છે. તે પથરાને પોતાના દેવ કરીને માને છે.

પોશીનાના ઠાકોરની વંશાવળી

૧ રાયસઘજી સવત્ ૧૬૧૨મા ગાદીએ બેઠા.
૨ ભાણજી તથા રતનસઘજી
૩ કરણજી
૪ જાતસઘ
૫ હરીસઘ
૬ વખતસંઘ તથા નારસઘજી

૭ દોલતસંધ મોબતસંધ અનોપજી
o o o

(૬) નારસંધજી
|
૮ કેશરીસંધ, હેમતસંધ સામતસંધ અંદસંધજી.
| o |
૯ પરબતસંધ. જવાનસંધ બદજી જાલમસંધજી
| |
પરબતસંધ રતનસંધ, ખુમજી

આ મોજે ખેરોજમાં.

રાસમાળા પ્રકરણ સંપૂર્ણ

ભાગ ૨ જો

વિવિધ વાર્તા પ્રસંગો.

પ્રકરણ ૧ લું.

જૂનાગઢના રા'કવાટની વાત*

રા'કવાટે તળાજાના રાજા ઉગમશીવાળાને એક સમે કહ્યું કે આપણે બન્ને જણાએ એક સંબંધ રાખવો; કેમકે એક હાથે તાળી પડે નહિ. ત્યારે ઉગમશીવાળાએ કહ્યું કે મરદની તાળી તો એક હાથે પડે. ત્યાર પછી પરદેશી રાજાની ફોજ આવી અને રા'કવાટને પકડી ગઈ. ત્યારે કવાટે ઉગમશીવાળાને સોરઠો લખી મોકલ્યો કે

સોરઠો

તું કહે તો પ્રતકાય તાળી જે તાળીઓ ઘણી
વાળા ! એહ વજાય,* એકે હાથે ઉગલા ! ૧

પછી ઉગમશીવાળો પોતાનું લશ્કર લેઈને, રા'કવાટને છોડાવી લાવ્યો. ત્યાર પછી દીલ્લીના અનંગપાળ તુંવરની ફોજે આવીને રા'કવાટને મારી નાંખ્યો. તે સમે રા'નવઘણની માસ ૬ ની ઉમ્મર હતી. તેને લઈને એક દાસી ગામ આહીદર બોડીદરમા આયર દેવાઇત નામે હતો તે જાતે બોદર હતો તેને ઘેર આવી. તે દેવાઇતને ઉગો નામે એક દીકરો હતો. અને જાહલ નામની નાની દીકરી હતી. પછી રા'નવઘણ જ્યારે દશ વર્ષની ઉમ્મરના થયા ત્યારે બીજા કોઈ આયરે

---

* લખાવનાર ભાવનગરના ગઢવી પાતાભાઈ * તે હાથે. *બજવા.

જૂનેગઢ જઈને અનગપાગના સરદારને જાહેર કર્યું કે ગ'ક્વાટનો દીકરો અમારા ગામમા આયરને ઘેર છે પછી તે સરદારે દેવાઈતને બોલાવીને કહ્યુ કે રા'ક્વાટનો દીકરો તારે ઘેર છે તે આયર ત્યારે કહ્યુ કે એ તો મારે ઘેર નથી મારે ઘેર તો મારો દીકરો છે પછી તે આયરને બંદીખાને નાખ્યો, અને કહ્યું કે એ કુવર તારે ઘેરથી મગાવી આપ, નહી તો તને મારી નાખીશુ પછી તે આયરે પોતાને ઘેર કાગળ લખ્યો 'રા'રખતી વાત કરીને કુવરને અહીં પોહોચાડજો' પછી તેની બાઈડીએ પોતાના દીકરાને ત્યા મોકલી દીધો ત્યારે કોઈએ કહ્યુ કે એ તો આયરનો દીકરો છે પછી અમનદારે તે આયરને કહ્યુ કે આ તો તારો દીકરો છે ત્યારે આયરે કહ્યુ કે એ મારો દીકરો નથી પછી અમનદાર બોલ્યો કે તું તથા તારી બાઈડી પાસે ઉભા રહો અને આ છોકરાનુ માથુ કાપીએ જો તે દેખીને તમારી આખમાથી આસુ નહિ આવે તો તમારો દીકરો નહીં તે વાત કબૂલ કરીને દેવાઈતે પોતાની બાઈડીને તેડાવી પછી અમનદારે તે છોકરાને ગુપ્ત રાખી અને મૃગની આખો મગાવીને કહ્યુ કે આ તારા દીકરાની આખો છે તે જોઈને બનેની આખમા આસુ આવ્યા નહીં તેથી તેઓને છોડી મૂક્યા પછી તેઓ પોતાને ઘેર ગયા પછી કોઈ ઠેકાણે તળાવમા પાણી રહેતુ નહોતુ માટે ત્યા મારવા સારૂ ઉગાને પહોચાડચો અને ત્યા મારવા માડચો ત્યારે તેણે કહ્યુ કે મને મારશો નહીં, પાણી રહે એવો ઉપાય હું કરીશ એમ કહીને તેણે પોતાની આગળી કાપીને નવાણમા નાખી. એટલે તેમા પાણી રહ્યુ

પછી રા'નવઘણની ૧૬ વર્ષની ઉમ્મર થઈ એવામા દેવાઈત' ખેડુનો ધંધો કરતો હતો, તેને ભાત દેવા જનાર કોઇ નહોતુ તેથી ઉગા દીકરાને સભારીને એની માની આખમાં આસુ આવ્યા તે જોઇને રા'નવઘણ બોલ્યો કે માતાજી ભાત આપવા સારૂ હુ જઇશ એમ કહીને તે ખેતર ભાત આપવા ગયો. તે આયર ખાવા બેઠો એટલે

રા'નવઘણે તેનું હળ ખેડવા માડ્યું. તે વખતે સોના મહોરનો કઢાઈ હળના દાતામા આવી. તે જોઇને આયરે જાણ્યુ કે હવે આના ભાગ્યનો ઉદય થયો. પછી તે નાણાથી લશ્કર રાખીને જૂનાગઢનુ રાજ હાથ કર્યું.

પ્રકરણ ૨ જું

સોલંકી રાજ—બીજ ચરિત્ર*

પાટણનું રાજ ચાવડાને હાથથી સોલંકીને હાથ ગયું તે વિષે

પ્રથમ દુકટોડા મધાવતી નગરી જે અતરવેધમા (ગંગા યમુના-ના મધ્ય ભાગમા) છે, ત્યા સોલંકી રાજ હતુ. તેના વંશના રાજ-બીજ નામના સોલકી થયા. તેઓને ભાઇઓ સાથે લડાઈ થઈ અને પોતાના પીતરાઈ ભાઇઓને ગરાસ વાસ્તે માર્યા. તેથી ગોત્રહત્યા બેડી એવું ધારીને બ્રાહ્મણોને બોલાવીને પૂછ્યુ કે ગોત્રહત્યા શાથી ઉતરે? બ્રાહ્મણોએ કહ્યુ કે કાશીની જાત્રા કરીને દ્વારિકાની જાત્રા કરો, તો ગોત્રહત્યાનુ પાપ ઉતરે. પછી રાજ ને બીજ કાપડીનો વેષ ધરીને જાત્રાએ ચાલ્યા. પ્રથમ કાશીમા જઇને બાર મહિના રહ્યા અને શેલડીઓનો વાઢ વવરાવીને શેલડીઓ તૈયાર થઈ ત્યારે બ્રાહ્મણો પાસે વાઢ લૂટાવી દીધો. સિવાય ઘણાખરા બ્રાહ્મણો જમાડ્યા ઉપરાન એક વાર આખી કાશી જમાડી.

પછી ત્યાથી ગંગાજળની કાવડો ભરીને દ્વારકા તરફ ચાલ્યા, અને પાટણને પાદર આવીને તળાવને કાઠે ઉતર્યા. તે સમે પાટણના રાજાની ઘોડીને પાણી પાવા સારૂ રાજાનો ખાસદાર આવ્યો. રાજ—બીજના ભગવા વેષથી ઘોડી ભડકીને પાછી હઠી. ત્યારે ખાસદારે

---

* અમદાવાદના બારોટ કાળીદાસના ચોપડા પરથી.

ઘોડીને જોરથી ચાબકો માર્યો અને તે ઘોડીના પેટમાં ગર્ભ હતો. તેથી બીજ સોલંકીએ વિચારીને ગુસ્સો કરીને ખાસદારને કહ્યું કે ફટ ! ભૂંડા આ શું કર્યું ? આ ઘોડીના પેટમાં પંચકલ્યાણી વછેરો છે તેની ડાબી આંખ તેં ચાબકે મારીને ફોડી નાંખી. એ રીતે પોતાની અક્કલથી વિચારીને કહ્યું. એ બીજ સોલંકીની આંખે ખોડ હતી. પછી તે ખાસદારે જઇને રાજા આગળ બધી વાત કરી કે આપણા તળાવને કાંઠે કોઈ ભગવા લુગડાવાળા ઉતર્યા છે. તેમાંથી એક જણે આવી રીતે કહ્યું. ત્યારે રાજાએ કહ્યું: એ વાત કેમ મનાય ?

પછી રાજા તળાવ ઉપર ગયો અને જાણ્યું કે આ કોઇ શ્રીમંત છે. માટે તેની સાથે કાંઇ શરત કરીને તેની મીલ્કત પડાવી લેઇએ. એવું ધારીને તેઓ સાથે શરત કરી કે તમે કહો છો તેવો પંચકલ્યાણી વછેરો આ ઘોડીને આવે, તો પાટણનું અર્ધું રાજ તમને આપુ, અને મારી કન્યા પરણાવું. પણ જો તમારી વાત જૂઠી પડે તો તમારી માલમિલ્કત અમે લૂંટી લેઇએ. આવો કરાર કરીને તેણે રાજબીજને પાટણમાં રાખ્યા અને બીજ સોલંકી ઘોડાની પરીક્ષાનો શાલિહોત્ર નામનો ગ્રંથ ભણેલો હતો, અને ઇશ્વરની પણ તેના ઉપર કૃપા હતી, તેથી કેટલીક વાતનું અગાઉથી અનુમાન કરી શકતો હતો. માટે એવો કરાર કરીને બન્ને ભાઇઓ પાટણમાં રહ્યા. પછી આશરે દસ દિવસ જતાં ઘોડીને પ્રસવ થયો અને તે જાતે પંચકલ્યાણી (ચાર પગ તથા મોં ધોળું હોય તે) વછેરો હતો. પણ તેની ડાબી આંખ ફૂટેલી હતી.

એ રીતે બીજ સોલંકીના કહ્યા પ્રમાણે બધી વાત મળતી આવી. ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે હું વચનથી બંધાયો છું. માટે પાટણનું અરધું રાજ તો આપીશ. પણ મારી કન્યા તો નહીં આપું. કેમકે તમારી જાતિ કેવી છે, તે અમે જાણતા નથી. માટે તે જાણ્યા વિના કન્યા અપાય નહીં. ત્યારે સોલંકીઓ બોલ્યા કે અંતરવેધમાં ટુકરોડા અને મધાવતીનગરી છે. ત્યાંના અમે સોલંકી રાજા છીએ. પણ જાત્રા

કરવા સારૂ આવે કાપડીને વેપ નીકળ્યા છીએ. તે સાંભળીને સામંત‑સિંહ ચાવડો ખુશી થયો અને પોતાની સેનાજી× નામની બેહેન તે રાજ મોનંકી સાથે પરણાવી.

શરત તો બીજસોલંકી સાથે હતી, પણ તેની આખે ખોડ હતી. તેથી તેણે ખુશીથી કહ્યું કે મારા નાના ભાઇને પરણાવો. તે પરણ્યા પછી કેટલાએક દિવસ સુધી બંને ભાઇઓ પાટણમા રહ્યા અને બાઈ સેનાજીને દીકરો અવતર્યો. તેનું નામ મૂળરાજ પાડ્યુ. ને કંઈક મોટો થયો ત્યારે તેને સાથે લઈને રાજ બીજ દ્વારિકાની જાત્રા કરવા ગયા.

તેઓ રસ્તામા મોડેરા કોટ તથા નગર સામૈયુ છે, તેને પાદર ઉતર્યા. ત્યા ગ'લાખાણીનુ રાજ હતુ તે ગ'લાખો સોલંકીઓને જાણીને મળવા આવ્યો. ત્યારે રાજ બીજે તેને ઘણુ આદરમાન આપ્યું. મીજબાની કરીને વાતો કરવા બેઠા તે સમે લાખા ફુલાણીના મનમા ઉદાસી આવી. ત્યારે બીજ સોલંકીએ પૂછ્યુ કે, તમારા જીવમાં ઉદાસી કેમ થઈ? ત્યારે લાખા ફુલાણીએ મારો ઘોડો નામે પાખુ‑પસર (પાખોની પેઠે ચાલનાર) છે, તે ઘણો કાયલી છે તેથી ઉદાસી છું.

ત્યારે બીજ સોલંકીએ કહ્યુ કે, લાવો, તમારા ઘોડાને જોઇએ. પછી છોડી ત્યા મંગાવ્યો અને બીજ સોલંકીએ તેનાપર હાથ ફેરવીને જોયો ને કહ્યુ કે આ ઘોડો માદો નથી, પણ ઉંઘમા ઘવ‑રાયો છે. જેમ પુરૂષને સ્વપ્નું લાગે, અને સ્વપ્નામા જાણે કે મને ગોળી વાગી અને કાયલી થાય, તેમ આ ઘોડો ઉંઘમા છે અને તેણે જાણ્યુ કે હુ ઘવાયો છુ; તેથી પોતાનો પગ હેઠે મૂકતો નથી. એ રીતે પોતાની અક્કલથી ઘોડાની પરીક્ષા કરીને બીજ સોલંકીએ કહ્યુ ત્યારે લાખે ફુલાણીએ એ વાત માની નહીં, અને કહ્યું કે તમારી વાત સાબીત થાય તો અમારી બહેન રાયા નામે છે તે તમને પરણાવીએ, અને જૂઠી પડે તો તમારો સંઘ અમે લૂંટી લઇએ. એવો કરાર બન્ને જણાએ કબૂલ કર્યો

× કુમારપાળ રાસામાં લીલાદેવી

પછી બીજ સોનકીએ કહ્યું કે તમે ધામધૂમથી સ્વારી ચડાવો અને તોપોનો હાથા અવાજ કરાવો એટલે તમારો ઘોડો ઉંઘમાથી જાગશે અને અમારી વાત ખરી ઠરશે, ને તમારો ઘોડો કાયરી મટી હેરા પગ મૂકશે.

પછી લાખા ફુલાણીએ પોતાના ગોનદાજોને હુકમ કર્યો કે તોપોના અવાજ કરો પછી એ ઘોડા ઉપર પલાણ ચડાવીને ઉપર સ્વાર ચડાવીને ને ઘોડાની આસપાસ બંદુકદારોને રાખીને ત્યાર થઇને ચાળીશ પચાશ ઘોડા તેની આસપાસ દોડાવ્યા, તથા બંદુકો ને તોપો છોડાવી. તેથી તે ઘોડાની ઉંઘ જતી રહી અને સાવધાન થયો, ને બરાબર પગ માંડીને દોડવા લાગ્યો તે બીજા ઘોડાઓ કરતા સરસ દોડ્યો તેથી બીજ સોનકીની વાત બરાબર મળતી આવી.

પછી તે લાખે ફુલાણીએ પણ શરત પ્રમાણે પોતાની બહેન રાજ સોનકીને પરણાવી. પછી કેટલીક મુદ્દત સુધી તેઓ ત્યા રહ્યા અને લાખા ફુલાણીની બહેનને દીકરા અવતર્યો તેનું નામ રાખાઇત પાડ્યુ

પછી લાખો ફુલાણી તથા રાજ સોનકી એ સાળા બનેવી બન્ને ગાદીને પાદર પાધરવારી નામના બાગમા સોગઠે રમતા હતા. એવા સમામા અતીતની જમાત નગારું વગાડતી આવી. ત્યારે લાખે ફુલાણીએ ચાકરોને કહ્યુ કે મારા ગામની ભાગોળે મારી રજા વિના નગારું વગાડતા આવ્યા, માટે તેઓનું નગારું ફોડી નાખો

પછી ચાકરોએ જઇને તેઓનુ નગારું ફોડી નાખ્યુ ત્યારે રાજ સોનકીએ કહ્યુ કે તમે એ ગરીબ દરવેશ લોકોનુ નગારું શા વાસ્તે ફોડાવી નાખ્યુ? ત્યારે લાખે ફુલાણીએ કહ્યું કે મારી ભાગોળે નગારું બજાવે, તેનુ નગારું ફોડી નાખુ ત્યારે રાજ સોલંકીએ કહ્યુ કે ગરીબનું નગારું ફોડી શકાય, પણ જોરાવરનુ નગારું ફોડી શકાય નહી. લાખે કહ્યું કે ગમે તેવો હોય તેનું ફોડી નાખીએ. અમારા સીમાડામા પણ કોઈનો ભાર નહીં કે પોતાનું નગારું વગાડે.

તે ઉપર સાળા બનેવીને ખૂબ વાદ થયો. પછી સોલંકીઓ ત્યાંથી દારકા ગયા અને કાશીએથી ગંગાજળની કાવડો લાવ્યા હતા તે શ્રી રણછોડજીને ચઢાવી. ગોમતીમાં નહાયા, સાત વાર બધી દારિકા જમાડી. પછી ત્યાંથી પાછા વળ્યા. અને કેરાકોટની ભાગોળે નગારૂં વગાડતા નીકળ્યા. એટલે લાખો ફુલાણી લઢવા ચઢયો અને ત્યાં લડાઈ થઇ અને લાખે ફુલાણીએ રાજસોલંકીને મારી નાંખ્યો. તેની સાથે રાજ સોલંકીના બમેં રજપૂતો મરાયા. રાયાજી જાડેચી રાજસોલંકી સાથે સતી થઈ અને બીજ સોલંકી પોતાના ભત્રીજા મૂળરાજ સોલંકીને લઇને પાટણ આવ્યા અને રાયાજીને કુંવર રાખાઇત પોતાના મામા લાખા ફુલાણી પાસે રહ્યો.

એ સમે મૂળરાજ સોલંકીની ઉમ્મર અગીયાર વરસતી હતી. પછી બીજ સોલંકીએ મૂળરાજને પૂછ્યું કે તારે મામે પાટણનું અરધું રાજ આપવાની શરત કરી હતી તે તને આપ્યું છે કે નહીં? ત્યારે મૂળરાજે કહ્યું કે મને તો કાંઈ આપતા નથી. ત્યારે બીજ સોલંકીએ કહ્યું કે તું તારા મામા પાસે જઇને કહે કે, મામા! મને પાટણની ગાદીએ બેસાડવાનુ તમે કહ્યું હતુ, માટે હવે બેસાડો

પછી મૂળરાજે જઇને એ રીતે પોતાના મામાને કહ્યું. ત્યારે મામાએ કહ્યું કે તું રાજ કરવાને લાયક નથી. તારા બાપને અમે રાજ આપવાનું કહ્યું હતું. એટલે રોજ રોજ લીંબું ઉછાળીએ ને તે હેઠું પડે ત્યા સુધી રાજ કરવા દેવું એવી શરત હતી. માટે તને મારે દર રોજ એ રીતનું રાજ આપવું છે.

પછી મૂળરાજને તેના કાકાએ સલાહ આપી કે તું લીંબું ઉછાળે એટલી વાર ગાદીનો માલેક ખરો કે નહીં, તે વાત તારા મામાને પૂછીને પહેલાં નક્કી કર. પછી રોજ લીંબું ઉછાળે એટલી વાર તને ગાદીએ બેસારે; એટલી વારમાં તું સરદાર પટાવતોને શિરપાવ આપવાનો હુકમ કરજે, એટલે ધીરે ધીરે બધા સરદાર તારી તરફ થશે.

પછી મૂળરાજે ભરી કચેરીમાં મામાને કહ્યું કે તમારી કબલાત પ્રમાણે દરરોજ લીંબુઉછાળ રાજ આપો અને લીંબું હેઠું પડે

પ્રકરણ ૩ જું

કચ્છના રાવ લાખાફુલાણીની વાત*

રા'ફુલાણીનો દીકરો રા'લાખો હતો. તેણે એક સમે સવારમાં ઉઠીને સૂર્ય સામું જોયુ. ત્યારે ઉગતો સૂર્ય રાતો દીઠો. તેણે કોઇને પૂછયું કે આ ઉગતો સૂર્ય રાતો કેમ થાય છે ? ત્યારે તેણે કહ્યું કે ઉદયાચળ પર્વત ઉપર રાક્ષસો રહે છે, તેઓની સાથે સૂર્યને યુદ્ધ થાય છે, તેથી રાતો થાય છે. લાખાએ પૂછયુ કે એ સૂર્યની સહાયતા કરવા સારૂ કોઈ આપણા રાજા કેમ જતા નથી ? ત્યારે કહ્યુ કે અગાઉના રાજા જતા હતા; પણ આજ કલિયુગના રાજા તો કોણ જાય એવા છે ? એટલે લાખે કહ્યુ કે આપણે સૂર્યની સહાયતા કરવા જવું.

એમ કહીને ફોજ તૈયાર કરી. એ લાખા પાસે પાંચ લાખ માણસોની ફોજ હતી. લાખે કહ્યુ કે વર્ષ ૧૬ થી તે વર્ષ ૨૫ સુધીની ઉમ્મરનો હોય તેણે જ અમારી સાથે આવવુ, બીજાએ આવવું નહીં. પછી એવી ત્રણ લાખ માણસોની ફોજ થઈ.

તેમા એક રજપૂતના દીકરાનો એવો નિયમ હતો કે પોતાના બાપનું મુખ જોયા વિના અન્ન જમવુ નહીં. તેણે પોતાના બાપને કહ્યું કે હુ સ્વારીમા જાઉં નહીં તો મારી ચાકરી તૂટી જાય અને જો જાઉં તો મારો નિયમ તૂટી જાય. વાસ્તે મારે શુ કરવુ જોઇએ ? ત્યારે ડોસે કહ્યું કે એક પેટીમા ઘાલીને મને સાથે લે. પછી એવી રીતે ડોસાને લીધો અને એ ફોજ સુધા લાખો કચ્છથી પૂર્વ દિશામા ચાલ્યો. તે મૈથિલ દેશ, ગૌડ દેશ વગેરેમા થઇને ઈશાન ખુણામાં ઘણા જંગલ છે ત્યાં જઈ ચડયો.

---

* વઢવાણના શા. મૂળજી મેઘજીએ લખાવેલી-લાખાફુલાણીના ચારિત્રનો મોટો ગ્રંથ છે; પણ તે જોવામાં આવ્યો નથી. અને તેમાંની થોડીક વાત તથા તેના દોહરા સાંભળ્યા છે તે લખાવ્યા છે.

ત્યા ઘણા પર્વતો અને ઝાડી હતી, તેથી સુરજ જણાઈ શકે નહીં એવો અંધકાર આવ્યો તે અંધારામા સાત દહાડા ચાલ્યા. ત્યાં તો પૂર્વ પશ્ચિમ દિશા સુજવા લાગી નહીં, એટલે સહુ ઘણા મુંઝાઇને કલ્પાત કરવા લાગ્યા કે હવે કેણી તરફ જવું

ત્યારે પેલા ડોસાએ પોતાના દીકરાને પૂછયુ કે આ સહુ શા વાસ્તે ગભરાટમા પડયા છે? છોકરે કહ્યું કે હવે જીવવાની આશા સહુએ મૂકી છે અને કઈ તરફ જવુ એ દિશા સુજતી નથી ત્યારે ડોસાએ કહ્યુ કે અહી લાખ ઘોડા છે, તેમાની કેટલીએક ઘોડીઓ કાલે વીયાણી છે તેના વછેરા ત્યા જ પડયા મૂકયા છે તે ઘોડીઓને છૂટી મૂકો, એટલે પોતાના વછેરા હશે ત્યા જઇને ઉભી રહેશે.

પછી તે છોકરે એ વાત રા'ખાખાને સંભળાવી. એટલે તેણે તેવી ઘોડીઓને છૂટી મૂકી અને તેની પછાડે ફોજ ચલાવી. તે ઘોડીઓ રહી, એ રીતે પાછલા એક મુકામ સુધી પાછા આવ્યા પછી તેથી પાછલા મુકામે વીઆએલી ઘોડીઓને છૂટી મૂકી અને તેની પાછળ ચાલતા બીજે મુકામે આવ્ય એ રીતે સાત મુકામ વટાવીને અજવાળામા આવ્યા

એ પેલા અંધારામા એક ગામ આવ્યુ નહીં તેથી ઘોડા તથા માણસો જ્યારે મરવા લાગ્યા હતા, ત્યારે ત્યા બાજરી ઉગેલી હતી. પણ કોઈ લોકો બાજરીને ઓળખતા નહોતા, પણ ભૂખને લીધે બીતા બીતા ઘોડાને બાજરી ખવરાવી તથા માણસોએ પણ ખાધી પછી તેના બીજ લેતા આવ્યા તે બીજ ઠંડા દેશમાથી લાવ્યા માટે તેને શીતજો કહેતા હતા પણ તે જ્યારે સહુના પેટમાં જ્યોં (પચ્યો) એટલે રજપુતોએ કહ્યુ કે જ્યોં, બા, જ્યોં, તેથી તેનુ નામ બાજરો પાડયુ કાઠિયાવાડમા બાજરો કહેવાય છે

પછી પેલા ઘરડા ડોસાનો રા'ખાખે ઉપકાર માન્યો ને કચ્છમા આવ્યા એ રા'ખાખાની બ્હેન પાટણ પરણાવી હતી તેને બીજી શોક હતી. તેથી માન પાટણના દરબારમા નહોતું તે બાઇને રાખ્યા-

ઇત નામે એક કુંવર હતો. તેને લઇને રીમામણે ફેરેકોટ-ગઇ. (તે ફેરેકોટ કચ્છમા ગામ ભચાઉ પાસે હાલ સુધી છે.) ત્યારે રા'લાખો ફોજ લઇને પાટણ સાથે લડવા આવ્યો. એટલે પાટણવાળો પણ સામો લડવા આવ્યો. એ લડાઈમા પાટણવાળો મરાયો અને તેનો નાનો ભાઈ પાટણની ગાદીએ બેઠો. અને કુંવર રાખાઇત રા'લાખા પાસે રહ્યો.

એ લાખો રોજ ગાદીએ બેસીને માથે ચાદર ઓઢીને રોતો હતો. પણ તેને એનુ કારણ કોઈ પૂછી શકતુ નહોતુ. ત્યારે રાખાઇતે એક દિવસ જઇને પૂછ્યુ કે મામા! તમે આમ શા વાસ્તે રુવો છો? તે મને કહો. ત્યારે લાખે કહ્યુ કે હું એટલા સારૂ રોઉ છુ જે એક તો તારા બાપને મે માર્યો અને તારા ઉપર પણ મને રીસ ચઢે છે, વાસ્તે તને હું મારી નાખીશ. એમ કહી પોતાના ચાકરોને હુકમ કર્યો જે આ રાખાઇતને કપટથી વહાણ-મા બેસારીને એવે ઠેકાણે મૂકી આવો કે ફરીથી અહીં આવી શકે નહિ.

પછી ચાકરોએ રાખાઇતને ભોળવી વહાણમા બેસાર્યો અને વહાણ ચલાવ્યુ તે ઘણે વેગળે જઇને ઉભુ રાખ્યુ અને કહ્યુ કે પવન બધ થયો છે, ને વળી વહાણ તરના સેવાઓમા ભરાઈ રહ્યું છે તેથી ચાલી શકતુ નથી માટે તુ હેઠો ઉતરીને આ મોટા પખીઓ બેઠા છે તેઓને ઉડાડે તો તેઓની પાખોના પવનથી વહાણ ચાલે.

પછી રાખાઇતે હેઠો ઉતરીને પખી ઉડાડયા, એટલે વહાણવાળા વહાણ ચલાવીને જતા રહ્યા અને રાખાઇત તો બીચારો ત્યા જ રહી ગયો.

પછી તે ચાલતો ચાલતો આઘો આઘો ગયો ત્યારે એક બેટ આવ્યો તેમા જઇને જોયુ તો એક મહેલ દીઠો. ત્યારે જાણ્યું કે કોઇ દેવીની જગા છે. પછી તે મહેલમા ગયો, ત્યા હીંડોળાખાટ ઉપર બેઠી બેઠી અપ્સરાઓ ત્રણ હીંચતી હતી. તેમાથી એક જાંગી તો રાખાઇતને જોઇને ઘુઘટો કાઢીને વેગળી જઈને ઉભી રહી અને બીજી બેએ ઉઠીને રાખાઇતના ઓવારણા લીધા, અને કહ્યું કે ભાણેજ! ભલે પધાર્યા.

પછી ગખાઇને પૂછ્યું જે તમે કોણ છો ? હું તમને ઓળખતો નથી. ત્યારે તેઓ બોલી કે અમે એ તમારી મામી છીએ અને આ ઘૂંઘટો તાણીને ગેરે ઉભી રહી તે તમારી વહુ છે અને તમે તથા તમારો મામો લાખો માણસ નથી, પણ દેવતા છો. અને શાપ લાગ્યાથી માણસનો જન્મ પામ્યા છો

પછી ગખાઇને પૂછ્યુ કે એમને કોણે શાપ દીધો છે ? ત્યારે તેઓએ કહ્યુ કે એક સમે ઇન્દ્રની સભામા અપ્સરાઓ નૃત્ય કરતી હતી. તે લાખાએ તથા તમે તેની કાઈ મશ્કરી કરી, તેથી ઇન્દ્રે શાપ દીધો કે તમે બંને સ્વર્ગમા રહેવા લાયક નથી, માટે મૃત્યુલોકમા જઇને માણસોમા જન્મ ધરો

એ શાપ સાભળીને તમે બન્ને જણાએ ઇંદ્રની સ્તુતિ કરીને પૂછ્યુ કે અમે પાછા સ્વર્ગમા ક્યારે આવશુ ? ત્યારે ઇંદ્રે કહ્યુ કે લડાઇ કરીને યુદ્ધમા મરશો તો તરત પાછા અહીં આવશો આ વાત લાખો ફુલાણી જાણે છે, ભૂલી ગયા નથી એટલા માટે તેણે વિચાર્યું કે આજ સમે પાટણના રાજ વિના બીજો કોઈ મને યુધમા મારી શકશે નહીં એમ જાણીને તમારા બાપ સાથે લડાઇ કરી, પણ તે તો ઉલટા મરાયા વાસ્તે ગ' લાખો રાજ ઓઢણુ ઓઢીને ફરે છે કે હવે મને યુધમા કોણ મારી શકશે ? વાસ્તે અમે તમને એક ઉપાય બતાવીએ તે કરો અમે એક જંત્ર લખી આપીએ, તે તમે જઇને કચ્છ દેશના એ કાળીયાર મૃગને શીગે બાધજો એટલે તે મૃગ કચ્છના જેટલા ભાગોમા ફરશે તેટલામા વરસાદ થશે નહિ.

ત્યા કોઈ સાથે લડીને મરશો, એટલે તરત સ્વર્ગમા આવશો. એમ કહીને તેની ગાંઠે એક ચીઠી બધાવી. ત્યારે ગખાઇએ કહ્યુ કે અહીંથી કચ્છ દેશ ઘણો વેગળો છે માટે હુ એકલો ત્યા શી રીતે જઇ શકુ ? પછી અપસરાએ કહ્યુ કે આ પલગ ઉપર સૂઈ રહો પછી તે સૂતો એટલામા ઉઘ આવી. એટલે રાતે તે પલગને ઉડાડયો તે રાખાઇતના સૂવાના મહેલમા જઇને પડયો. રાખાઇતે સવારમા ઉઠીને

જોયું તો તે પોતાના સુવાના મહેલમાંજ સૂતો હતો પછી તેણે પોતાના મામાને કાહાવ્યું કે હુકમ હોય તો હું મળવા સારૂ આવું. ત્યારે લાખે કહ્યું કે ભલે આવો. પછી રાખાઇત તેની પાસે ગયો. ત્યારે લાખે કહ્યું કે મામીઓને મળી આવ્યા? જવાબ દીધો કે હાજી. લાખે કહ્યું કે એ જગા સાંભરે છે, તેથી હું રોજ રોઉં છું.

પછી પેલી જંત્રવાળી ચીઠ્ઠી કાળીયાર મૃગને શીંગડે બંધાવી. તેથી સાત વર્ષ સુધી કચ્છમા વરસાદ થયો નહીં. તેથી ઘણા લોકો માળવા વગેરે દેશમાં વસવા જતા રહ્યા. અને રા' લાખો પંચાળ દેશમાં આટકોટ પાસે વસવા આવ્યો, ત્યારે તેની સાથે હથીયારબંધ બે હજાર રજપૂત હતા.

એવામાં રાખાઇતના મનમાં એવો વિચાર આવ્યો કે, મારો મામો છે, પણ તેણે મારા બાપને મારી નાંખ્યો છે. તેનું વેર વાળવું જોઇએ. અને વળી મને પણ મરવાની જગા મોમન પણ મોકલાવ્યો હતો. એવું ધારીને લાખાનો ખાસ ઘોડો લઇને, પોતાનો કાકો વઢવાણમાં હતો, તેની પાસે રાતમા જઇને કહ્યું કે, તમારા ભાઇનું વેર વાળવું હોય તો રા' લાખો ફલાણે ઠેકાણે થોડે માણસે છે. એવું કહીને રાતમાં ને રાતમાં તે ઠેકાણે આવ્યો. પછી સવારના પહોરમા રા' લાખો પોતાના ઘોડાને હાથ ફેરવતો હતો, ત્યારે ઘોડાના કાનમા રાતી ધૂળ દીઠી. એટલે હાણીયાને પૂછ્યું કે, આ ઘોડાના કાનમા વઢવાણના મારગ જેવી ધૂળ ક્યાંથી આવી? એવું કહીને ખૂબ ધમકી દીધી, ત્યારે હાણીએ કહ્યું કે રાતે રાખાઇત ચઢીને ક્યાંક ગયા હતા. પછી રાખાઇતને પૂછ્યું, ત્યારે તેણે કહ્યું કે હું મારા કાકાને મળવા ગયો હતો. અને તે ફોજ લઇને લડવા આવે છે. માટે તમારે નાસવું હોય તો નાસો. ત્યારે રા લાખે કહ્યું કે હવે નાસીને શું કરવું? જે થશે તે ખરૂં. પછી પાટણની ફોજ આવી અને તેની સાથે લડાઈ થઈ તેમાં લાખો ફુલાણી મરાણો. અને રાખાઇત પોતાના મામાના પક્ષમાં હતો તેથી તેને પણ ઘા વાગ્યા હતા અને તેનો એક હાથ તથા એક પગ કપાઇ ગયો હતો, તથાપિ એક હાથ, અને એક પગથી તીર ચઢાવીને કાકાના ઉમરાવને તેણે માર્યો હતો. ત્યાર પછી પોતે મૂઓ.

આટકોટ પાસે લાખા ગરદીની જગા હાલ સુધી પ્રસિદ્ધ છે ત્યા એક હજારથી વધારે ખાભીઓ છે કેરેકોટ તો ભચાઉ પાસે હાલ નાનુ ગામ છે, પણ ત્યા મોટા જૂના શહેરના ચિહ્નો છે અને વલ્લીના કરતા પણ જૂનુ અને મોટુ શહેર હતું એવુ જણાઈ આવે છે અને ત્યાં લાખા વાવ હાલ સુધી છે

દોહરા

ગાયે અકોડા ગળ્યા, બાઇએ મેલ્યા બાગ
વહેલો વળજે લખપતિ' દેશ પડયો દુગાળ ૧
માહુ કાપડ લોહાધરા નીખરીએ વાખાણ
રાખાઇત ધાએ સેધિઓ, તોય ન મેલ્યુ માણ. ૨

સસ્કૃત પ્રબધચિંતામણિ વગેરે ગ્રથોમા લખ્યુ છે કે રા' લાખાને મૂળરાજ સોલકીએ માર્યો

પ્રબધ ચતુર્વિંશતિમા તથા કીર્તિકૌમુદીમા લખ્યુ છે કે અજ્ય પાળ પછી ભોળો ભીમ, પછી મૂળરાજ પાટણની ગાદીએ બેઠો (તેને બાળ મૂળરાજ કહે છે) તે પછી અરણો રાજા (પ્રબધ ચિંતા મણિમા આનુ નામ જડતુ નથી) એટલે સુધી સોલકી વશ ચાલ્યો. પછી લવણપ્રસાદને ગુજરાતનુ રાજ ગયુ

ગધનપુર પગણે મુંજપર પાસે વાઘેલ ગામ છે ત્યાના રહેનારા વાઘેલા મોડાભાઇ સકુજી કહે છે કે અમારો મૂળ પુરુષ લૂણોજી (**લવણપ્રાસાદ**) વાઘેલમા રહેતો હતો તેના નામનુ લૂણસર તળાવ

ધવળે ધોળકુ વસાવ્યુ અને વાઘેલ ગામના નામથી વાઘેલા કહેવાયા નહીં તો તેઓ સોળકી વશના છે ને લવણપ્રસાદ પાસે માડળના વાણીઆ વસ્તુપાળ, અને તેજપાળ પ્રધાન હતા વીરધવળનો પુત્ર વિસળદેવ તથા વીરમદેવ હતા પ્રબધચતુર્વિંશિતિમા તેનું નામ છે એ વિસળદેવે વિસનગર વસાવ્યુ તેની વાત પણ પૃથીરાજ રાસામા છે

પ્રકરણ ૪ થું

વહોરાઓની જકાત વિષે.*

અબસ્તાનમાં ઇમન નામના જીલ્લામાં હીજરી સન ૫૨૭ એટલે સંવત આશરે ૧૧૪૮ માં મુસાનો દીકરો જોવૈબ નામે થયો. તે મુલ્લાંજીના પૂર્વજોમાં પેહેલો ગાદીપતિ થયો. મુસલમાનોમાં અસલ ૭૨ ફિરકા (એટલે નાતો) હતી. એઓમાં અંદરઅંદર અદાવત ચાલતી હતી, અને દિવસે દિવસે મુલ્લાંજીની નાત ત્યાં વધતી થઇ, અને ૨૩ પેઢીઓ સુધી ચલાવ્યું.

પછી ચોવીસમો યુસુફ ગુજરાતમાં આવીને સિદ્ધપુરમા ગાદીએ બેઠો. તે હીજરી સન ૯૫૮ એટલે સંવત ૧૫૮૫ આશરે ગાદીપતિ થયા. મુલ્લાંજીનો દીકરો હોય તેને ગાદીએ બેસાડવો એવું નથી. એ વાતમાં જે હુશિયાર હોય તેને ગાદીએ બેસાડે છે.

ઇમનમા ૨૩ મા સૈયદ મહમદે કહ્યું હતુ કે સિદ્ધપુરમાં યુસુફ નામે છે તેને મારી ગાદીએ બેસાડજો. પછી ત્યાથી કાગળ આવ્યો, તેથી તેઓને ગાદીના માલેક ઠરાવ્યા. તે પાચ વર્ષ સિદ્ધપુરમા રહીને ઇમનમાં ગયા, અને ત્યા જ ગુજરી ગયા. તેથી અમદાવાદમાં જલાલ નામે હતા તે પચીસમા ગાદીપતિ થયા. તે અમદાવાદમા જતા રહ્યા.

ઉપર લખેલા પ્રથમ પુરૂષ જોવૈબે પોતાના બે શિષ્યો મુલાઈ અબદુલા તથા મુલાઈ એહમદને ગુજરાતમા મોકલ્યા હતા. તેઓ ખંભાતમા આવ્યા હતા. મુબોબ નામની તવારીખ ખોજા બીન મલમ નામના પુરૂષે કપડવંજમા બનાવેલી છે. તેમાં, લખ્યું છે કે તે વખતમાં પાટણના સિદ્ધરાજ જેસંગનું રાજ ખંભાતમાં પણ હતું. તેના કારભારી ભારમલજી તથા તારમલજી રજપૂતો હતા.

પ્રથમ તો અરબસ્તાનમાથી આરબ બે આવ્યા હતા, પણ તેઓ હિંદુ ભાષા જાણતા નહોતા, તેથી તેઓની વાત કાંઇ સમજાય નહીં,

* લખાવનાર મુલ્લાં તૈયબઅલી.

ત્યારે ખંભાતના બે છોકરાઓને કાંઈ રીતે ભોળવીને ત્યા લઈ ગયા. તેઓના નામ બાલમનાથ તથા રઘુનાથ હતા. તેઓ અરબસ્તાનમા રહીને અરબી ભાષા ભણ્યા. બન્નેને લઇ જનારા આરબો જેવૈસના વકીલો હતા અને અને જેવૈસના મોકલ્યાથી આવ્યા હતા.

પછી પેલા બે બ્રાહ્મણોના નામ મુલાઈ અબ્દુલ્લા અને મુલાઈ એહમદ ઠરાવીને તેઓને ખંભાત મોકલ્યા હતા તેઓએ ઉપર લખેલી બે કાગ્બારી બુકમા લખ્યુ છે કે સિદ્ધરાજ જેસગ પણ મુસલમાન થયો હતો.

મુસલમાનો વચ્ચે ટંટો થયો અને કરાર થયો કે જો ઇલમમા હિંદુઓ હારે તો તેઓ મુસલમાન થાય અને મુસલમાનો હારે તો પોતાનો ધર્મ છોડી દે પછી હિંદુઓ હાર્યા અને ખંભાતમા એક દહાડે સવામણ જનોઇઓ ઉતરી હતી તેઓ મુસલમાન થવા છતા હિંદુઓનો ચાલ રાખ્યો કે મરનારનુ નોમીઉ, માસીઓ, સંવત્સરી વરસી વગેરે દહાડે જમણ કરવુ વિવાહમા માડવો બાનવો હીજરી સન ૧૮૫૮ થી નાની જમાત તથા મોટી જમાત એવી બે નાતો થઇ તેનું કારણ એ છે કે ગાદીપતિના હુકમમા રહ્યા નહિ, તેથી જૂદી જમાત થઇ.

પ્રકરણ ૫ મું

વાઘેલા વંશ વિષે*

વાઘેલાઓ સોલંકી વંશમાંથી થયા છે. તેઓનો મૂળ પુરૂષ મૂળરાજ થયો. તે એવી રીતે કે [1]વાઘેર ખાંભમાં વાઘજ્યાઢતા રાજાની રાણીને મૂળ નક્ષત્રમાં કુંવર અવતર્યો. ત્યારે જોશીએ કહ્યું કે તે અશુભ વેળામાં જન્મ્યો છે માટે રાજ્યનું માઠું થશે. પછી તે કુંવરને વનમાં મૂકી આવ્યા. તેને એક વાઘણ લઇ ગઈ અને વાઘણને ધાવીને મોટો થયો, માટે તેના વંશના વાઘેલા કહેવાયા. અને એ મૂળરાજે પાટણમાં આવીને સોલંકી અજેપાળને મારીને સંવત ૧૨૦૦ ઉપરના સૈકામાં રાજ લીધુ અને તેનું નામ બાળ મૂળરાજ કહેવાયું. પણ તેણે ફક્ત બે વર્ષ સુધી રાજ કર્યું. પછી ભીમદેવ વાઘેલો ગાદીએ બેઠો. તેણે ત્રેસઠ વરસ રાજ કર્યું એ ભોળા ભીમે દીલ્લીના ચહુવાણ પૃથુરાજના બાપ સોમેશ્વરને માર્યો, પછી તેનું વેર પૃથીરાજે લીધું તેની વાત પૃથીરાજ રાસામા છે.

ભીમદેવની ગાદીએ વીરધવળ બેઠો. તેના પ્રધાન વસ્તુપાળ ને તેજપાળ હતા. તેથી વીરધવળે વર્ષ ૧૩ અને માસ ૫ રાજ કર્યું. તેનો દીકરો વિસળદેવ થયો, તેણે વિસલનગર વસાવ્યુ. તેણે વર્ષ ૧૭ ગુજરાતનું રાજ કર્યું. પછી અર્જુનદેવે વર્ષ ૩, પછી સારંગદેવે વર્ષ ૩, અને માસ ૪ રાજ કર્યું. પછી ઘેલો કરણ વાઘેલો ગાદીએ બેઠો. તેને બે કુંવરો થયા. તેમા કેરાકોટના જાડેજા દેશળજીની દીકરી

---

* લખાવનારઃ પેથાપરના વાઘેલા વહીવંચા બારોટ જેઠાભ ભગવાનજી, રહેવાસી વડોદરાના.

૧. રાધનપર પરગણે વાઘેલ ગામ છે. ત્યાંના વાઘેલા ખોડાભાઇ સાહેબજી કહે છે કે અમારો મૂળ પુરૂષ લૂણોજી (લઘણપ્રસાદ) વાઘેલમાં રહેતો હતો. તેના નામનું લુણસર તળાવ હાલ વાઘેલને પાદર છે. તેના દીકરા વીરધવળે ધોળકું વસાવ્યુ અને વાઘેલ ગામના નામથી વાઘેલા કહેવાયા.

અમરકુંવરબા હતી તે વાઘેલા કરણની રાણી હતી. તેનો કુંવર વરસંગદેવજી થયો અને બીજી રાણી જેસલમેરના ભટી ગજસંઘજીની દીકરી તાજકુંવરજી બા હતી તેનો કુંવર સારંગદેવજી થયો. તે બન્ને કુંવરોની વધામણી રાજાને એક વખતે મળી હતી, માટે તે બન્ને કેટલોક ભાગ વહેંચી આપ્યા હતા. તેમા તે વરસંગદેવજીને સરધાર જીલ્લો આપ્યો અને સારંગદેવજીને બીલડી જીલ્લો આપ્યો

પછી કરણઘેલાના પ્રધાનો વડનગરા નાગરો માધવ અને કેશવ હતા. વઢવાણમા માધાવાવ બંધાવી તે કેશવે. માધાવાવના ત્રીજા મતવાલામા જમણે હાથ ગોખનામા મૂર્તિઓ ૨ છે. તેની વચ્ચે લખ્યુ છે કે **संवत १३५० वर्षे कार्तिक शुदी ८ गुरौ नागर ब्राह्मणज्ञातीय** એ ઉપરથી તેનુ વર્ષ માલમ પડે છે

તેની સ્ત્રીને ઘેલે કરણે જબરદસ્તીથી લીધી ત્યારે માધવ દિલ્હીએ જઈને અલાઉદીન પાદશાહને મળીને તેની તરફથી એક સુબાને લાખ સ્વારના લશ્કર સુધાં લાવ્યો અને પોતે ગુજરાતની દિવાનગીરી લાવ્યા

ત્યારે એથી હજાર રજપૂતો સુધા ઘેલો કરણ લડીને મૂઓ અને પાટણ મુસલમાનને હાથ ગયુ પછી સારંગદેવજીએ આવી વીરસંગજી ભેગા થઈને કાઠી પરગણુ હાથ કર્યું, અને કેટલીએક જગમોને ફ્રે કરી. પછી બાહેધરી થઈને અલ્લાઉદ્દીનને દિલ્હીએ જઈ મળ્યા ત્યારે પાદશાહે ૫૦૦ ગામો આપ્યા, તે બન્ને ભાઈએ એ વહેંચી લીધા. તેમા સારંગદેવે કનોલ જીલ્લો ૨૫૦ ગામનો મળ્યો અને વરસંગદેવે માણુદ જીલ્લો ૨૫૦ ગામનો મળ્યો એ વરસંગદેજીના વહીવંચા ભાટ કાશીદાસ તથા રાવજી હાલ અમદાવાદમા છે

કનોલના સારંગદેના પુત્ર ચોડાજી થયા, તેના આનંદદેવજી થયા, તેના દીકરા બે થયા, મોટો લૂણગદેવજી ને નાનાને આનંદદેવજી થયા.

લૂણગદેવજીના સંઘજી, લખમણજી, મોકાજી, કરણજી અનુક્રમે થયા. તેના મૂળજી ભીમસંઘજી તથા વીરધવલ એક થયા. તે ભીમ-

સંઘને શમી મુજપર તાલુકો ને વીરધવળને છત્રાળ ગામ મળ્યું. મૂળરાજના મેઘજીને તેના કાકા દરહોજી થયા તે પાટણના સૂબા આલમશાહ સાથે કલોલમા લઢીને મૂઆ.

પછી પાદશાહે કલોલમા કોટ ઘાલ્યો. સંવત્ ૧૫૩૯ માં મેઘજીના જેતોજી તથા વરહોજી એ બે કુંવરો અને લાલાજી તથા ફુલાંજી એ બે દીકરીઓ થઇ. તે ફુલાજી બીહોલા સામંતસંગજીને પરણાવી અને લાલાજી મહમદ બેગડાને પરણાવી. એ વરહાજીની રાણી રૂડાં બાઇએ અડાલજની વાવ કરાવી અને ફુલાજીએ બુડથળની વાવ કરાવી.

નોંધઃ અડાલજની વાવનો લેખ મહમદ બેગડાની વખતનો સંવત્ ૧૫૫૫ નો છે. તેમા વરહાજીથી મોકલસંગ સુધી પાચ પૂર્વજોના નામ છે. તેમા લખ્યું છે કે દંઢાવ દેશના રાજા વાઘેલા હતા. તેમા રૂડાં બાઇનુ નામ પણ છે.

પ્રકરણ ૬ ઠું

ઝાલા રજપુતોનાં ચારિત્ર *

કહે છે કે માર્કંડ ઋષિએ મુખવાણી વડે કુંડમાથી એક પુરુષ પેદા કર્યો તેનુ નામ કુંડમાલ હતુ. મુખવાણી એ શબ્દનો અપભ્રંશ થઇને જાતે મકવાણા કહેવાયા. તેના વંશના સાલણ દેવે ઉત્તર હિન્દુસ્તાનમા શિખરી ગઢમા રાજ કર્યું. તેના વંશમા ધનજય થયો. તે હિંગળાજની જાત્રા કરવા આવ્યા અને સિન્ધમાં પરમારનું રાજ હતું, તે સાથે લઢીને કેરંટીમા રહ્યો.

તેના વંશના મકવાણા રજપૂતો પૂર્વમાં છે ધનંજયના વંશમા કેશર મકવાણો થયો. તે સિંધના પાદશાહ સાથે લઢીને કામ આવ્યો. તેના દીકરા ૩ હતા. હરપાળ, વજેપાળ અને સામંતજી. તે

* વઢવાણના કારભારી શા ડોસા જેચંદ વહીવંચા પાસેથી લખાવી લીધેલી તે

વજેપાળ મુસલમાનોને હાથ ગયો અને મોલેસલામ થયો. તે વંશના મહીકાંઠે લાઘને માંડવે છે અને સામંતજી કોળીના હાથમાં ગયો. તેના વંશના મકવાણા કોળી મહીકાંઠે છે. હરપાળ પાટણના વાઘેલા કરણની ચાકરીમાં રહ્યો અને પરાક્રમ કરીને અઢારસેં ઝાલાવાડની ગાદી પાટડીએ તેણે સ્થાપી.

આશરે સંવત ૧૩૫૦માં સોઢોજી, શેખરોજી અને માંગોજી એ ૩ પુત્ર થયા. સોઢાજીનો વંશ પાટડીએ રહ્યો. શેખરાજીનો વંશ નથી અને માંગાજીનો વંશ હાલ લીંબડી તાલુકામાં છે.

પ્રથમ ઝાંઝુમાં રાજગાદી હતી. તેના ખેતોજી, માંગાજી, સોઢાજી, અદાજી, વેરાજી, કરણજી, ભોજરાજજી, અદાજી, વેરાજી, હરભમજી, હરિસિંગજી, ભોજરાજજી, અને હરભમજી હાલ ગાદીએ છે.

સોઢાજીના વંશમા રાયધરજી થયા. તેણે હળવદમાં ગાદી સ્થાપી. તેના વંશમા ચંદ્રસધજી થયા. તેના આશકરણજી, પૃથીરાજજી તથા અમરોજીએ હળવદની ગાદી લીધી, અને પૃથીરાજજીએ વઢવાણરાજ સ્થાપ્યુ.

એવા સમયમા શીયાણીના રજપૂત અદાજી શીઆણીથી રીસાઇને ઉચાળા ભરીને પાદર જઇને ઉતર્યા. તેવામા કુંવર પૃથીરાજજી ઘોડો ફેરવવા સારૂ નીકળ્યા. તે વેળામા ઘોડાને પાણી પાવા ગયા અને શીઆણીવાળા અદાજી પણ ઘોડાને પાણી પાવા ત્યાં ગયા. ત્યારે બીજાં માણસોએ અદાજીને કહ્યુ કે પૃથીરાજજી ઘોડો પાય છે તેને પડખે તમે જશો નહીં, કેમકે તેમને એવી ટેવ છે કે પોતાને પડખે થઇને જે કોઈ ઘોડુ નીકળે તેને ચાબખો મારે છે.

તે વાત ન માનતા તેઓને પડખે જઇને ઘોડો પાવા માંડ્યો. ત્યારે પૃથીરાજજીએ તે ઘોડા ઉપર ચાબખો ઉગામ્યો. એટલે અદાજીએ શલાગીમાંથી બરછી કાઢીને સામી ઉગામી અને કહ્યું કે તું મારા ઘોડાને ચાબખો મારીશ તો હું તને બરછી મારીશ.

તે સમયે પૃથીરાજજી પાસે હથીઆર નહોતુ, તેથી તે ઘોડો મરડીને ગામમા ગયા અને તે જ વખતે અદાજીના ઉચાળા લૂટવા સારૂ હલ્લા ભેગી કરી. તે વાતની રાજ ચંદ્રસધજીને ખબર થઇ. ત્યારે રાજે પૃથીરાજજીને કહેવરાવ્યુ કે અદાજીએ ઉચાળા લાવીને મારા ભરૂસાથી મારા ગામને પાદર છોડ્યા છે માટે તે ઉચાળા લૂટાય નહી. પૃથીરાજજીએ એ વાત માની નહિ. ત્યારે રાજ ચદ્રસધજી ઘોડે ચઢીને અદાજી પાસે જઇને ઉતર્યા તે વાત સાભળીને પૃથીરાજજીએ હલ્લા વેરી નાખી.

પણ પોતે રીસાઇને વઢવાણ જઇને સવત ૧૬૫૫ની સાલમા રહ્યા, અને કેટલાએક પર જીલ્લાના ગામો લૂટ્યા. તથા રાહદારી માલ લૂંટયો એ કરતા પોતાની પાસે ૨૦૦૦ સીરબદી લોકોનો જમાવ થયો એવામા જૂનાગઢથી પાદશાહનો ખજાનો દીલ્લી જતો હતો. તેની પૃથીરાજને ખબર થઈ. એટલે તે ઊંટો લૂટી લીધા. તેની ખબર પાદશાહને થઈ ત્યારે પાદશાહે ફરમાવ્યુ કે એ પૃથીરાજને કોઈ પકડી લાવે તેને ઈનામ આપુ ત્યારે ૨૨,૦૦૦ સ્વારોનો એક જમાદાર રહેતો હતો તેને પાદશાહે મોકલ્યો

તે અમદાવાદ આવ્યો, ત્યારે ત્યાના લોકોએ કહ્યુ કે પૃથીરાજ પાસે ૨૦૦૦ માણસો છે પણ તે એવો જોરાવર છે કે ૨૨,૦૦૦ સ્વારોથી ડરે એવો નથી પછી તે જમાદારે ધાર્યુ કે પૃથીરાજની સાથે પ્રથમ દોસ્તી કરીને પછી તેને પકડી લેવો પછી પૃથીરાજ પાસે મોકલી કહેવરાવ્યુ કે અમે દેશની ખડણી ઉઘરાવવા સારૂ આવ્યા છીએ માટે તમે અમારી સાથે આવો. ત્યારે તેણે કુરાન ઉપડાવીને સોગન દઈને ખાતરી કરી કે કશો દગો કરવો નહી. પછી પૃથીરાજજી અમદાવાદ ચાલ્યા

પણ જમાદારો સાથે એવો ઠરાવ કર્યો કે રસ્તામા શીયાણી ગામ આવે છે તે પ્રથમ મારવુ પછી શીયાણી આવીને તે ગામ લૂટીને અદાજીને માર્યો, અને તેનુ માથુ કાપીને ઝાડ ઉપર મૂક્યુ.

તે અદાજીની ઠકરાણી સતી થવા તૈયાર થઈ, અને માણસોએ આવીને અદાજીનું માથું માગ્યું ત્યારે પૃથીરાજે કહ્યું કે, એ બાઈ પોતે આવીને ઝાડ ઉપરથી ઉતારી લે તો આપું. પછી તે બાઈ પોતે આવી ઝાડ ઉપર ચડી ત્યારે પ્રથીરાજે કહ્યું કે, અદાજીએ મારા ઉપર તરવાર ઉગામી હતી, પણ મેં તેની બાયડીને મેં ઝાડે ચડતી કરી છે? એવું સાંભળીને સતીએ શાપ દીધો કે, હું તો ઝાડે ચડતી થઈ, પણ તારી સ્ત્રીને તો તારું સ્નાન પણ થશે નહી, એવું તારું મોત થશે. એવું સાંભળીને બીજા માણસોએ પૃથીરાજને ઠપકો દીધો અને પૃથીરાજ પોતે પણ બહુ પસ્તાયા.

પછી તે જમાદાર સાથે ખંડણી ઉઘરાવવા જતા એક સમે કોઈ ઠેકાણે વગડામાં મુકામ કરવાનું ધાર્યું ત્યાં પ્રથીરાજના માણસો આગળથી જઈને કૂવો એક હતો તે ઉપર તંબુ તાણ્યો, અને કહ્યું કે આટલામાં કૂવો નથી. પછી પૃથીરાજના માણસો પેલા કૂવામાંથી પાણી વાપરતા હતા તે વાતની જમાદારને માલમ થઈ ત્યારે તેણે કહ્યું કે પૃથીરાજે પ્રથમ આપણી સાથે દગો કર્યો, માટે હવે આપણા સોગન છૂટ્યા. પછી કપટ કરીને પૃથીરાજને પકડીને દીલ્લીએ પહો-ચાડ્યા. તે પછી તેની કશી ખબર આવી નહિ.

એ પૃથીરાજના રાજોજી થયા તે સવંત ૧૬૯૯ માં ગુજરી ગયા. તેની સાથે રાઠોડ શામકુંવરબાઈ સતી થયા. એ સતીના પાળીયામાં લખેલી પ્રશસ્તિ નીચે મુજબ છે વઢવાણમાં.

श्री गणेशाय नम. ॥ स्वस्ति श्री जयो मगलमभ्युद
यश्च स १६९९ वरषे शाके १५६८ प्रवर्तमान उत्तरायन
गते सूर्ये ग्रीष्म ऋतौ महामागल्य फलप्रद
मामोत्तम वैशाक मासे धृदमपक्षे० गुरु . ला. ...
महाराणा श्री चद्रसिंहजी तस्य भार्या बाई मुलिबाइ तस्य
सुत श्री राजो तस्य भार्या बाई ताजबाई तस्य सुत श्री

राजाजी हरीसरण दवा तस्य भार्या चंद्रो राठोड श्री सात राठोश्री नारणदासमुत राठोड श्री ईसवदासजी तस्य भार्या वाई ९—पतीतस्य सुता वाईश्री सामकुअरवाई सागवन कीधु सुभं भवतु ॥ कल्याणमस्तु जयं ॥

પ્રકરણ ૭ મું

ચન્દ્રસધજીનુ ચરિત્ર×

એક સમે ગામ મેમકાનો લુવાણો ઝાલરનો (વાન) પોઠીયો ભરીને લીંમડી તાલુકામા ભાન પરગણાના રોજકા ગામમાં વેચવા ગયો ત્યા રોજકાના ગરાસીયા ચૂડાસામા, તે ઝાલાના વેરાઈ થાય. કેમકે તેઓની દીકરીઓ ઝાલાઓને પરણાવેલી તેથી તથા લીંબડી અને વઢવાણના મને ચઢીયા હતા તેથી રોજકાના ગરાસીયાઓએ મશ્કરીમા કહ્યુ કે, તારા ઝાલા સો ભાવે વેચાય છે? ત્યારે લુવાણે કહ્યુ કે તમારા ભાલીયા ૧૦૦ અને અમારો ઝાલો ૧ તે બરાબર. એવુ સાભળીને તેને રીસ ચઢી તેથી લુવાણાને માર મારીને તેનો પોઠીયો ખૂચી લઇને કહાડી મૂકયો તેણે વઢવાણમા આવીને ચન્દ્રસધજીને તે હકિકત કહી ત્યારે ચન્દ્રસધજીએ પોઠીયાની તથા ઝાલરની કીમત આપી અને તે વાતનો ડસ મનમા રાખ્યો

એક સમે ૨૦૦૦ સ્વાર લઇને ચન્દ્રસધજી ચૂડાસમાનુ ગામ ભોરચીયુ છે ત્યા ગયા તે ગામ લૂટીને ત્યાના ઘરોના કાઠવગા સુદ્ધાતના ગાડા ભરીને લાવતા હતા ત્યારે ત્યાના ઠાકોર મેતજીના દીકરા લાખોભાઈ તથા રામોભાઈ, તેઓ લીબડીના રાજા હરભમજીના સાળા હતા માટે હરભમજી ૭૦૦ સ્વારો તથા ૮૦૦ પાળા લઇને

× રાજેશ્રી કસ્તુરભાઇ હસ્તારામ મારફતે મળેલુ

તથા ગાયકવાડનો સૂબો ભગવાનભાઈ જમે ઉઘરાવવા સારૂ ૧૨,૦૦૦ સ્વારો લઇને આવ્યો હતો તે લીંબડી હતો. તેને કાંઈ આપવાનું પડીને તેને પણ સાથે લઇને ચાલ્યા. તેઓ સાંજની વખતે ભાદર નદીને કાંઠે ઉતર્યા. તેઓના ભેગી કેટલીએક તોપો પણ હતી. તેમણે જાણ્યું કે આ રસ્તે થઇને ગાડાં નીકળશે, એટલે અટકાવશું.

પછી ચંદ્રસંઘજીએ વિચાર્યું કે આ માલ આપણા ગામ સુધી લઈ જવાશે નહીં, તેથી તે સળગાવી દીધો. પાછલી પોહોર રાત્રે ઉઠીને નાહીને લડી મરવાની ધારતીથી ગંગાજળ પીધું, તુળસીદળ તથા પરવાળું પાસે રાખ્યું.

તે સમે પોતાનો આરબ ગોરીભો જમાદાર હતો. તેણે કહ્યું કે મારા મકરાણી ૫૦૦ લઇને કહો તો હું સામી ફોજની તોપો ઉપર જાઉં, અને તમે તે ફોજ ઉપર જાઓ. ઘણું જો તમારે તોપો ઉપર જવું હોય તો હું ફોજ સામો જાઉં. ત્યારે ચંદ્રસંઘજીએ કહ્યું કે તમે તોપો ઉપર જાઓ. એમ કહીને ઠાકોર ઢાલતરવાર લઇને પગપાળા ચાલ્યા. ત્યારે તેઓનો ઉમરાવ ગાજીઓ કાનજી હતો. તેણે કહ્યું કે હવે જીવવાની આશા તો પરમેશ્વરના હાથમા છે; પણ આપણે પગપાળા ચાલશું તો સામી ફોજના ઘોડાની ખરીઓમાં ખુંદાઈ જઇશું. ત્યારે ઠાકોરે કહ્યું કે હવે આપણને જીવવાની આશા તો નથી, ત્યારે ઘોડે ચઢીને શું કરવું છે? પછી તે કાનજીએ ઘણો આગ્રહ કર્યો, ત્યારે ઠાકોર ઘોડે ચઢ્યા. પછી બીજા સો અસ્વાર થઇને સામી ફોજ સાથે લડવા ચાલ્યા, અને ગોરીભો જમાદાર તોપો સામે ગયો. તેને સરખધી સુદાંત આવતો જોઇને સરકારના હુકમથી સામી ફોજવાળે એકદમ તોપો છોડી. એટલામાં પેલા જમાદારના બધાં માણસો નદીમાં ઉતરી ગયાં, અને ગોળા તેઓની ઉપર થઇને નદી પાર ગયા. પછી તરત તોપો ઉપર જઈ પહોંચ્યા. એટલે તોપોવાળા નાશી ગયા, અને તોપો જમાદારના હાથમાં આવી. એટલે ચંદ્રસંઘજી ફોજ ઉપર ગયા. ત્યારે હરભમજીએ જાણ્યું કે તોપોવાળા નાશ માટે ચંદ્રસંઘજીનાં

ઘણા માણસો હશે, તેથી તેઓ પણ નાશીને લીબડી ગયા ત્યારે ચદ્રસઘજીએ તેમની પછવાડે દોડીને આશરે ૫૦ માણસોને માર્યા.

પછી સુબા ભગવાનભાઇએ હલકારા સાથે ચદ્રસઘજીને કહેવરાવ્યુ કે એ તોપો સરકારની છે, માટે તમારે રાખવી નહી. ત્યારે ચદ્રસઘજીએ કહ્યુ કે અમે તો હરભમજીની તોપો જાણીએ છીએ, અને જો સરકારની હોય તો તમે આવીને લઈ જાઓ પછી સરકારના અસ્વારો આવીને તોપો લઈ ગયા પછી ભગવાનભાઈ તોપોની ફોજ લઇને વડોદરે ગયા, અને ચદ્રસઘજી વઢવાણ આવ્યા આ વાત સવત ૧૮૫૨ ની સાલમા બની

તે વાત દિલમા રાખીને ચદ્રસઘજી ગુજર્યા પછી સવત ૧૮૫૯ ની સાલમા તેના કુવર પથાભાઇ સાથે હરભમજીએ લડાઈ કરી તે એવી રીતે કે—

એક સમે અસ્વાર ૫૦૦ તથા પાળા ૨૦૦ લઇને હરભમજી વઢવાણ ઉપર આવ્યા તે અસ્વારોના ત્રણ થોક કરીને એક થોક સહિત ઠાકોર વઢવાણથી ત્રણ ગાઉ ઉપર ખારી નદી છે ત્યા રહ્યા બીજો થોક ગાઉ ૨ ઉપર કેરાળાના તળાવમા રાખ્યો, અને ત્રીજો થોક ગાઉ ૧ ઉપર પાળીયાવાળી તળાવ ઉપર રાખ્યો. તેમાથી અસ્વાર ૨૫ વઢવાણ આવ્યા અને ગામના દરવાજા પાસે એક ખેડુ જતો હતો, તેને માર્યો તથા બીજુ પણ કોઇ નુકશાન કર્યુ તે સમે એટલામા પેથાભાઈના અસ્વાર ૧૪ ચોકી કરવા ફરતા હતા, તેઓ આની પહોચ્યા એટલે લીબડીના અસ્વારો નાઠા, તેઓની કેડે એ ૧૪ અસ્વારો થયા તેઓ ગાઉ ૧ ઉપર ગયા, ત્યાના લીબડીના અસ્વાર ૧૫૦ તથા પાળા ૭૫ હતા, તે ઉપર વઢવાણના અસ્વારોએ બદુક છોડી, તેથી પાચ માણસો મરણ પામ્યા એટલે લીબડીના અસ્વાર બધા નાઠા, અને કેરાળાના તળાવમા બીજો થોક હતો ત્યા પહોચ્યા. એ વાતની માલમ થયાથી પેથાભાઇ અસ્વાર ૩૦૦ તથા પાળા ૨૦૦ લઇને ચડ્યા, તે કેરાળે જઇને ભેળા થયા. ત્યા મોટી લડાઈ થઈ.

અને હરભમજીનો મામો રામોભાઈ તથા લાખોભાઈ પરબડી ગામના હતા તેઓ કામ આવ્યા. એટલે બીજી ફોજ નાઠી. પછી ભારી નદી ઉપર હરભમજી હતા ત્યાં લડાઈ થઈ. ત્યાં પેથાભાઇનો મામો શેરભાઈ પેથાવર વાઘેલો હતો તેની ઘોડી ભડકી, ને હરભમજીની ફોજ વચ્ચે થઇને આગળ નીસરી ગઈ.

તેની પછવાડે થઇને હરભમજીએ તેને માર્યો. પછી સૌ સૌને ઠેકાણે ગયા. એ લડાઈમા લીંબડીનાં ૨૫૦ માણસ મરાયાં અને વઢવાણના ૭૫ મરાણા. તે વખતના પેથાભાઈના કવિએ કહેલા

દોહરા:—કેરાળેથી કૂટીયા, ઢગર મચેરણ ઢાણ;
ચોરાશી ચૂત ફરે, રંગ છે પેથલ રાણ! ૧
મામા દોઈ મરાવીયા, ફરી ઘરે ગઈ કાણ;
હરભમરી હરે હુઈ, રંગ છે પેથલ રાણ! ૨
બાબા* બળ બાધનો, પ્રગટ હુઓ પરમાણ;
ગઢપતિઆને ઘેરતો, રંગ છે પેથલ રાણ! ૩
કાલ વઢવાણીઓ વામશે, થાસે સૂપ સવાય;
માહે હરભમ ચુંથીઓ, એ પળ આવે નાવ. ૪
ભારીમા ઘોડા ખદબદે, વઢવાણ આવ્યુ જાણ;
ચડવો ચપળ થઈ ચોપથી, રંગ છે પેથલ રાણ! ૫

ચોથા દોહરા ઉપરથી જણાય છે કે હરભમજીએ વઢવાણનાં ગામ ઉજ્જડ કરેલા ખરા. હરભમજી આગળ કોઈ સારો કવિ ભાટ આવી ચડયો હતો. તેને રાખીને પોતાના મહાભારતનું પુસ્તક મોઢું રચાવ્યું, પછી તે વચાવા માડયું. ત્યારે તેની સરસ કવિતાથી રાજા રંજન્ થયો. તેવામા લીબડીનો એક ચારણ સાધારણ કવિ હતો તેને અદેખાઈ આવી. તેવામા હરભમજીના કુંવરનો કુવર બે ત્રણ વર્ષનો ગુજરી ગયો. એટલે પેલે ચારણે એક દોહરો લખીને કચેરીમાં પડતો

*બાથડવાડી સુઓ.

મૂકયો. તે રાજાને હાથ આવ્યો. તેની મતલબ એવી હતી કે મહા- ભારત મંડાવતા અપશુકન થયા માટે તે સાભળવું નહિ.

દોહરો.

મહાભારત મંડાવતા, હુઈ પોત્રારો હાણુ,
સપૂરણ જો સાભળ્યુ, મોત થશે મકવાણ ! ૬

પછી ઠાકોરે તે પુસ્તક પાણીમા બોળાવ્યું. એ જો આજ સુધી હયાત હોત તો તે કેવુ ઉપયોગી થઈ પડત ?

પ્રકરણ ૮ મુ

વઢવાણ ને હળવદના રાજાની લઢાઈ

આ લઢાઈ સવત ૧૮૬૩ ની સાલમા થઈ. તે એવી રીતે કે વઢવાણનુ ગામ ખોડુ છે ત્યાથી ત્રણ ગાઉ ઉપર ધ્રાગધ્રાના રાજાનું ગામ ગુજરવેદી છે. ત્યાથી ધ્રાગધ્રાના રાજાનુ થાણુ રહેતુ હતુ, અને ખોડુએ વઢવાણનુ થાણુ રહેતુ હતુ. પછી ઈદના દહાડામા રાજના સિપાઇઓ બકરી લેવા સારૂ ગુજરવેદીમા ફર્યા, પણ ત્યા બકરી મળી નહી. એટલે ખોડુની સીમમા આવીને, ભરવાડ ખોડુના બકરા ચારતો હતો તેની પાસેથી બકરી એક રૂા. ૧ાા ની ઠરાવીને, નાણુ આપ્યા વિના લઈ ગયા તેથી ભરવાડે ખોડુમા આવી ફરિયાદ કરી. ત્યારે ખોડુના થાણાવાળા ગુજરવેદીએ ગયા. ત્યારે ગુજરવેદીવાળાએ રૂા. ૧ાા આપવા માડયો, પણ પેનાઓએ લીધો નહી, અને ટંટો કરીને બકરી પાછી લઇને ખોડુએ આવ્યા પછી ગુજરવેદીવાળાએ હળવદના રાજ આગળ ફરીયાદ કરી. ત્યારે રાજે કહ્યુ કે તમારા સપરવા દહાડામા વેચાતી લીધેલી બકરી તમે શા વાસ્તે પાછી આપી? પણ રાજે વઢવાણ ઉપર ચઢાઇ કરી, અને લીંબડીના રાજાને પણ

પોતાની તરફ બોલાવ્યો તથા સાયલાના અને ચૂડાના રાજાઓને પણ તેડાવ્યા

તે બધાઓ પોતાના લશ્કર લઈને આવ્યા તેઓને એક દહાડો હળવદના રાજે જમાડયા પછી સૌ પોતપોતાની ગાંઠનું ખર્ચ ખાતા હતા. પેથાભાઈએ પણ પોતાના ભાઈયાતો વગેરેને એકઠા કર્યા હતા. તેઓ એક દિવસ ભાગનાનું, અને બીજી વખતે લીંબડીનું લૂંટી આવીને પોતાનું ગુજરાન ચલાવતા હતા પછી તેઓની ખૂબ લડાઈ થઈ, અને બંને તરફના ત્રણસોએક માણસ મરાણા પછી ચારણ તથા ભાટોએ પંચાત કરીને લડાઈ પતાવી અને સૌ સૌને ઠેકાણે ગયા

તેમા હળવદના રાજને એક લાખ રૂપિયા ખર્ચ થયું લીંબડી-વાળાને પચીસ હજારનું, અને ચુડાવાળાને દશહજારનું ખર્ચ થયું અને સાયલાવાળાને પણ એટલુંજ થયું તે લડાઈની કવિતા નીચે મુજબ છે —

પૂગી ધા પેથલ અગે, વ્યોમ વગો વઢવાણુ;
ચોવળિયા કેકાણુ ચઢી, નોગળીયા નીશાણુ;
નોગળિયા નીશાણુ, દદામા દડ દડે;
પડે ત્રંબાળા ઠોર, અઠે દશ ઉપડે;
કૌરવ પાંડવ જામ, લોહભડ કોપિયા;
રાજ પથે જઈ પ્રથમ, કલહરા રોપિયા.

હળવદ દિન ઉગે હવે, રોજ ધમે વઢવાણુ;
ફરે નહીં પાછા ફણા, મારકણા મકવાણુ,
મારકણા મકવાણુ, સુહી રણુ મેળવે;
જોને જૂના વેર, વિધાળા ભાગિયા;
લોહાળાથી ખેદ, લકાળા લાગિયા.

રાજે કાગળ ભેજિયો, રચવા ફરી રામાણુ,
રાણુ હરિસંગ તાણુ તળ, ખગ દોડયો વઢવાણુ;
ખગ દોડયો વઢવાણુ, અખેવા ખેલીએ;
ઠાઠ પથરા ઝાડ, ઝડડે ઠેલીએ;
ખેગા ડાભી મોય, ખુંદાઉં ખાખરા;
કોટ તણા અકેક, ઉડાઉ કાકરા.

હરભમે ફરમાણુ લખિ, વળિ આવ્યો વઢવાણુ;
હળવદ ને ગઢ લીબડી, જૂદા પેથલ ! મ જાણુ;
જૂદા પેથલ ! મ જાણુ, નવિ નહી ધારીએ;
હડમત સાથે બાથ, ભરતા હારિએ;
કર મા જૂધ વિપરીત, અજારે કારણે;
શુધ કોઇ જમરાજ, તેડાવે બારણે ?

વેધી અસન જીવશે, દૂજો જશે દરંગ;
ફેલાશે ફિરંગી ઘટા, ચોપાશે ચતુરંગ !

ચોપાશે ચતુરંગ, સવાઈ આનશે,
કહોક હવાઇયા કઈક, કમાણા હાથશે,
ગોળિ મારી ચોટ, શિયાળે ઘાલશે,
હળહળતા હીસોળ, ને ભાલા આલશે ૭

હરભમ કયમ મેલુ હવે, ખતરીવટ ઝુઝાર,
એક તેતગરે કારણે, કઈક મૂઆ પઢિયાર,
કઈક મૂઆ પઢિયાર, સહિતા સૂરમા,
શિતેર ગાયે કાજ, મરાયા ઝૂરમા,
એગ શશારે કાજ, પરમાગ આનટે,
અણજંગ હોસી એમ, અભરો ખગ ઝટે ૮

રણધેનો યા મા પથા ! ખા મા સોમન ખાર,
તુ પટ્ટણ વાગાણહાર, ડપટયા ડુંગરા,
ગજરાજા ગડમાગ, ઉગેણુ ઉભરા,
રીત અભા ઉદસ્સ, તણી હુ રાખજો,
બોજ વેર બોય સદા, આગી નહી ભાખણો ૯

પથ્થો બરદિ ઓલિયો, ન ખમુ જરન જરાય,
રણમોકુ રાવણ જાુલિ, સરકી લણ લઈ જાય,
સરકી લણ લઈ જાય, પગે મર પખળી,
પિયે ભવાની રૂધિર, જડ મર જખણી,
ભેરદ નારદ જેમ, રમાડુ ભૂચરા,
કૌરવ પાંડવ જેમ, અખાડા હકરા ૧૦

વરોવાર યા મા પથા ! હું છુ અગન ઉનાણ,
ઝકે બાણે ઉડવ્યા, દુજ સદમા અશમાણ,
દુજ સદમા અશમાણ, પેટે જત ધાસિયા,
દાવાદગ મજ મેગ, જહરે ડાસિયા,

રણુકુ મહમદ ખાન, મેમદ મારીયા;
હરભમસો પેઞડી, ફતેસંગ હારિયા. ૧૧

હુ રણુકો હુન હિફતો, મહમદ મને જાણુ;
હુ કાઠી જત નહિ હરી, કાઠ પરાં કહેવાણુ;
કાઠ પરાં કહેવાણુ, કહીએ મકેમ બેયો;
બળા સાબળા પૂર, કે માધવસંગ બેયો;
સોય પચાનાં વેણુ, હરિસંગ સાંભળી;
ઉઠયો કરવા વેર, કે મૂછાં આમળી. ૧૨

લખેશી દુખ ખેંચિયા, નિ દરશિયા નીશાણુ;
ચઢી કેકાણે ખાપરાં, જડી સલાહ અજવાણુ;
જડી સલાહ અજવાણુ, જળાંબા જળ હવે;
ભાલા કોહક બાણુ, કે ઢાલાં જાળ હવે;
હીંડલીયા ગજરાજ, હેયાટા હૂકળે;
પાવસ હુઓ ધરે ઉબ, કે વાદળ પરગળે.

સાઠ હજાર તેડિયા, બાબોજી દીવાણુ;
આજૂકો વઢવાણુ સર, ઉલટિઓ મેહેરાણુ;
ઉલટિઓ મેહેરાણુ, અરજ્જા અડકુડે;
ખડે દરંગા રાગ, મહોલા ખળહળે;
હયનાળા બહુ રૂપ, કુબાણા હૂબકે;
ધણુણુ વહે કોક બાણુ, નિશાણા મુબકે.

ગણુણુ વછૂટે ગોળીયાં, બણુણુ છૂટે કુક બાણ
કુકે માથા ઉછળે, બાણીએ અળ વિમાણુ;
બાણીએ અળ વિમાણુ, તિરાંથે કોરણી;
ઉપર ફોજ્જે લોઢ, શેલારા ઓરણી;
બેસે બેતલ વીર, કે ખપ્પ ખરખડે;
હર શક્તિ લે શીર, કે નારદ હડહડે.

ગોળા હેસન લગિયા, કોટ પડયા ઉથલ;
પેથલ ભારે શલ હતો, કહો શો હળવો ફલ,
કહો શો હળવો ફલ, ત્રીજુ મેં તોળિયો,
રોયો હતો રણુત્રક, રગ કરી રોળિયો,
ભાગ્યા દો દો વાટ, માધાણી ભાથિયા;
હરણુ અખાડા કીયા, અફાળી હાથિયા ૧૬

પેસ ભરી નમિયો પથો, હાથ જોડિ અણુભગ,
હેદો અજા મોભયદા, ગજહાથને રગ;
રાજહાથને રગ, ભૂપાળે પાખિયો,
રાજપટા દો માન, ધરોનો રાખિયો,
સુ અતળી બળજિત, ધરો દેશ આઇયો,
ગુણિયલ મેહેલ એમ, ઝમાલે ગાઇયો ૧૭

પેથાભાઇની તારીફના ઝુલણા છંદ

કિયો મહાભારત છાલી તણે કારણે, જાણુતર માધાદર રાજજારો;
પચવા ન દિધી ને લીધી પેથલે, દાખડે નાવિયો રાજ દાદો,
વળી ગયો હરિસગ રાજરે વસૂલે, કશો વિચાર જોઈ વાત કીધી;
રધે તોટકાવિ એતરી ધડી ગખીયો, લીંમડી ધણીરી લાજ લીધી. ૧

ભલે વઢવાણુથી મેનીકાર ભાગીયો, લેખનથ ભાગીયા વાટ રૂગા;
કટક ઝાલે નહીં કટક બાધો ફર્યા, પેથનો તણા જ્યા જાણુ પૂગ્યાં;
ખૂટિયો દેશ સોરઠ આધો ખરો, કજેથી ધશીયા બથા કરમી;
તરત સાહેબનો આવિ યાત્રા જૂએ, ધણી વઢવાણુરો થામ ધરમી. ૨

ગુજરોનાથ ગયો આબરૂ ગમાવીને, ખરો સવાદ જોઈ નકે ખાધી;
અભપાત ખેત્રમા જોખ્ખી આકરી, બાકરી પેથ તે કાખ બાધી;

દોહો સોરઠો

તારી જો છાળી તણો, રૂઓ રખાએ નાક,
માટે માથાણો, પાછી લીધી પેથના ' ૧

કોડે વેર હરિસગ કીધો, કોડે દળવદ દોરાણો,
ભૂખ્યા સાવજ તણા ભોયભા, આવી ઝાલો ઓરણો. ૧
મરતો કાઠીયાવાડમા ચગતો, છકમે છકમે છાનરિયો,
નાહર હતો છાયો ત્યા નરણો, અરણો પાડો ઓતરિઓ ૨
બેસો આવ્યો ચાલિ અભાવત, પછ મખ દેખી પાખરિયો:
તણ ચાઢતો કદિ ન ધરાવ્યો, વદવાણુ આવી વેતરિઓ ૩
મૂકી તળ ભાગ્યો મકવાણો, મગતો પડયો ધાવ મથે,
મરખી ગાડોએ કચડીતી, પાડો ભાગ્યો રાણુ પથે ૪
ભોજ અદેસગ હરભમ મહાભડ, વેર નહી દશવીશ વસા,
આ પળમા જો હરિ ઉગારે, દેહુ નહિ વદવાણ દશા ૫

એ પૃથીરાજજીના અાનમસઘજી, તેના રાજસઘજી, તેના ચદ્રસઘજી થયા.

એક સમે લીંબડીના ઠાકોર હરભમજી દ્વારિકાની જાત્રા કરવા ગયા, અને રાજકારભાર તેના ભાઈ અમરગ્મઘજીએ ચલાવ્યો. ત્યારે કાઠીઓએ અમરસઘજીને માર્યા તેનુ વેર લેવા સારૂ હરભમજીએ કાઠીયાવાડ ઉપર ચઢાઈ કરી, તેનો

શલોકો

સરસ્વતી માતા ' તમ પાય લાગુ, કહેવા શલોકો વરદાન માગુ,
અબાજી માતા ' આરાસુર ગણી. ૧
લીબડી કેરો કહુ શલોકો, એક ચિત્તથી સાભળજો લોકો,
લીંબડીએ તો પરિયાણ થાય, રાડોડ જૂડો ધોળકે જાય. ૨

ગણુકાના રેવન સાગધા થાય, શેઠ વનોસા ધણુકે જાય,
પંડિત મગનો રળિયાદ થાય, ચાકરના મહિના ત્યા તો લખાય ૩

શેઠ વનોમા પાઠા વળિયા, હઇયામા ઘાલી હરભમજી મળિયા,
જાઓ કુવરો સામધા થાઓ, ભરીઓની ભગર ભાનમ્ને ભાવો ૪

સઘળા ભાઇઓને તેડા પણ થાય

આવે ભાઇઓ તો થાય ભનાઈ, ચાદો કરો તે સહુમા મવાઈ,
કાકો સતો તે સાચી સગાઈ, ગમમઘજી આવે પેથા પણ ભાઈ ૫

પોતાને દેરે કરવી લુભાઈ, નાતે મોજાએ નાણો તે ભાઈ,
વેહેરાણી તણી કરની તે લનાઈ, પાટની કુવર હરભમજી ભાઈ ૬

કુવર વરસોભાઇ અમરીમગ, જીવણ ભાગણી ગખે રગ
ખોડીનામના ભાખરશી જાણુ, સમના તે એગ વાર વખાણુ
ભાઈ કાએગ અમેમગ ભાઈ, જીવણમઘણુરી કરે વનાઈ ૭

કારેલે કુનર કરમી ન્હેવાય, જેમનજી આ યો મિજનસ થાય,
ઝાતા રૂપમઘજી જાણુ સુજાણ, મજરો કીવો છે ગણ મકવાણુ ૮

ચાધેના ઘેર આદિ વડાઈ, મેનાજી જોડે કરો તે ભાઈ,
વિરમગામના સાદા સીપાઈ, સાગોભાઇ આવે કીરી કટકાઈ ૯

પાધરા ભાનમા પરિયાણુ કીધા, તેનારી વિપ્ર મુરત લીધા,
દેરા દેવગવ્યા પાધર માહી, કયા પસ્તાના ઉનારા ત્યાહી ૧૦

દારૂગોળી ત્યા દીસે અપાર, સાહીએ મેરો ત્યા જનનાર
લુહાર, સુતાર ને વૈનદાર, સાથે પખાની દશ ને બાર ૧૧

વાણિયાના હાટ બહોળી બાજાર, રણછોડ નહાનની કનમદાર,
આગળ ડુગરશી છે નામદાર, પરમો ખોડો તે ખાડાની ધાર ૧૨

શેઠ વાછરડા કરે વનાઈ, અને ઠક્કર હરભમજી ભાઈ,
સંઘની ધારણી ઘોભાને કહેય, ચોપડા આપડા હાથમા છેય ૧૩

બીંબડિયે કટક મલ્યું છે સાર, પગપાળાનો નવ જાણું પાર;
સાથે સ્વાર બાર હજાર. ૧૪

તેજ નિશાન ચડિયું ધમશાણ, ખાચર લાખાને થયું છે જાણ;
ચડિયા ભાવોજી ભળામણ દેય, શશવના ભાઇયો સંઘાતે રહેય. ૧૫

ચડિયા હરભમજી વાદિત્ર વાજે, ભેર ભૂંગળ ને શરણાઇઓ ગાજે;
આનંદ ઓછવ ત્યાં કણે થાય, એની આગળ તજીયો કરાય. ૧૬

વહોરો કપુર કુંવરને કહે, બાધે હથિયાર તે આગળ રહે;
કુંવર હરિસંગજી કરમનો કોટ, સાથે રૂપીયા કેટલા છેય. ૧૭

બાપ્યા રૂપીયા બાવન હજાર, કરો હાસકારા મંગાવો લાર;
કુંવર હરિસંગજી કરમનો કોટ, કાઠિયાવાડ સામી દીધી છે દોટ. ૧૮

બત્રીસ લક્ષણે બાવન વીર, જોદ્ધા સરીખા જેને વજીર;
પહેલું મંડાણ સઉકે કીધું, સેખડા બાળીને બેર જ લીધું. ૧૯

સીધા સામાન કટકમા થાય, ઘોડાના જોગાણ ત્યા જોખાય,
મારી મેવાસ ચોદશ ઘેરી, ગઢ કાકરા નાખ્યા છે વેરી. ૨૦

ખોધા ખોલડા ટાળ્યા છે ઠામ, રાણે રાખ્યુ ભલુ ધરતીમા નામ;
અરજરામ ઉપર મૂકી છે આગ, લાખા ભીમને લાગી છે ધાક. ૨૧

ભાગ્યો ભીમ ચોટીલે જાય, કેશરિ શાર્દૂલનો મામલો થાય;
ચડિયું કટક ચોટિલે જાય, રાધ્યા ધાન તો કોઇ ન ખાય. ૨૨

કળકળતા કાઢી આવ્યા છે કોર, રતોવાઇએ ચડવા જઈ ચોર;
કુંવર વરસો ભાઈ પાય ન કીધા, બાધી મોરચો માર જ દીધા. ૨૩

ગરજ જોમુ બારા છૂટે છે નાળ,..............ફૂટાણું પાળ;
મારી વજીર ને વધી છે વાત, જોબને રાણે દેખાડયો હાથ. ૨૪

લખિયા વેગળને લાગી છે ગોળી, લાખાની ચોવટ નાખી છે ચોળી;
ભાગ્યો ચોટાલો ટાળ્યા છે ઠામ, મારી કાઠિયાવાડ મૂકાવ્યો મામ. ૨૫

ચોગશી સાથે ડગ્યો મો વાદ, નરપત કેરો ઉતર્યો નાદ;
વેરાનો જામ રીમાળ ગણો, મારી પરગણું મરદ કહેવાણો. ૨૬

ચડે વેગડે ધરતી વશ કીધી, મારી કાઠિયાવાડ સલામી લીધી,
ચડિયું કટક છાયો છે ભાણુ, વેરીને ઘેર પડિયું ભંગાણુ. ૨૭

દાનો હમીર મળવાને આવ્યા, ઘોડા ચાર તે સવામે લાવ્યા;
ઉભા દદીડા ગીત જ ગાય, બેહેચર રામને રારપાત થાય. ૨૮

ચોપરાું કટક ચંદ્રસે જાય, કેસર કસુંબા સાદુડા થાય;
ઉપર વૂવરી ગોઠ વહેંચાય.... ... ... ૨૯

ઉકણુ આવ્યો છે આદરિયાણે, લાખો લાજો ને મેવડો જાણે;
ધારશી, ડુંગર, દાના કલાજ, કીના ટોળીએ આવ્યા જે કાજ, ૩૦

બળદાણે આવી બપોર કીધા, ચાકરના મહિના ચુકાવી દીધા:
સારે શુકને ઘેર આવ્યા છે ગય, આનદ ઓછવ ઘેર ઘેર થાય. ૩૧

એહ રાયોડો મુજરો કરે, ગજા હરભમજી અવિચળ રહે.
.... ૩૨

વાંકાનેરના રાજની વંશાવળી

સરતાનજી
માનાજી
રાજસંધજી
ચંદ્રસંધજી
કેસાભાઈ
ભારાજી
બાપજી
કેસાભાઈ
કેસાજી
વખતસંધજી
જશવતસંધજી
બનેસંધજી. (હાલ છે.)

ધ્રાંગધ્રે

રાજચંદ્રસંધજી
અમરસંધજી
મેઘરાજજી
ગજસંધજી
સજોજી
રાજસંધજી
અમરસંધજી
રણમલસંધજી
મનુભા

કોટામાં

માધવસંધજી
મદનસંધજી
પ્રથીરાજ
જાલમસંધજી
માધવસંધજી
મદનસંધજી
પ્રથીરાજજી

સાયલામાં

શેખમલજી
વખતસંધજી
મદારસંધજી
બાપુભાઈ
કેસરીસંધજી

ચૂડામાં

અભેસંધજી
રાજસંધજી
ભાવોજી
હઠીભાઇ
અભેસંગજી
રાજ્યસંધજી
જોરાવરસંધજી.

થાન લખતરમાં

અભેસંધજી
વજેરાજજી
મેસમલજી
ગોપાળસંધજી
કરણસંધજી
અભેસંધજી
રાજધરજી
ચંદ્રસંધજી
પ્રથીરાજજી
વજેરાજજી
અખેરાજજી
કરણસંધજી.

પ્રકરણ ૯ મું

અમદાવાદ વસ્યાની વાત *

જ્યારે અમદાવાદ વસ્યું નહોતું ત્યારે આ ઠેકાણે આસપાસ ઝાડી હતી. એને આસ્તોડીયું અથવા આસાવલી નામ હતું. (संस्कृत आशापल्ली लखेलु छे) તેમા આશો ભીલ રહેતો હતો. તેની એક દીકરી ગુર્જર કુંવરી નામે હતી. તે બહુ રૂપાળી હતી. એ સમે હાલના માણેકચોકને ઠેકાણે સાબ્રમતી નદી વહેતી હતી. ત્યા તે બાઇ હમેશા પાણી ભરવા આવતી હતી. એવામા પાટણના પાદશાહ અહમદશાહનો રાવત પાદશાહનો ઘોડો લઇને પાણી પાવા આવ્યો. અને ગુર્જર કુંવરી સાથે મેળાપ થયો. પછી તે રાવત દરરોજ તે ઘોડો લઇને પાટણથી એક રાતમા આવીને ગુર્જર કુંવરીને મળીને તે જ રાતમા પાછો જાય.

એ વાત પાદશાહના જાણવામા આવી. પછી પાદશાહે આવીને પોતાના નામથી એહમદાવાદ શહેર સંવત ૧૪૬૭ મા વસાવ્યું. અને ગુર્જરકુંવરીને પાદશાહે પોતાના મેહેલમા રાખી. તે સમે માણેકનાથ બાવો નદીને કાઠે રહેતો હતો. અને પાદશાહે કોટ ચણવા માડ્યો; ને આખા દહાડામા કોટ ચણાય તે વખતે પેલો બાવો ગોદડીમા દોરા ભરે, પછી રાતે પેલા દોરા કાઢી નાખે, એટલે પેલો ચણેલો કોટ પણ બધો પડી જાય. તે વાતની પાદશાહને ખબર પડી ત્યારે પાદશાહે વિનંતી કરી. ત્યારે બાવે કહ્યુ કે મારૂં નામ કાંઈ રાખે તો ચણાવા દઉં. પછી તેના નામનો માણેક બુરજ ચણાવ્યો, તથા ચોકનુ નામ માણેકચોક રાખ્યુ.

---

* લખનાર અમદાવાદના કાળીદાસ વશરામ.

પ્રકરણ ૧૦ મું

મૂળીના પરમારોની ખ્યાત

જ્યારે જાદવ પરમાર ધારને કાલ્લેથી પાટણ આવ્યા, ત્યાં તેઓનો ભાઇ રણધવળ ધારને કિલ્લે રાજ કરતો હતો. તેના વંશને એક ભાઇ ત્યાથી નીકળી જઇને પારકરમા વસ્યો. તેના વંશમ ચંદન તથા સોઢો પરમાર થયા. તે સોઢો રોજ સવારમા સુતા ઉઠીને દાન આપ્યા પછી ઢોલીએથી પગ હેઠો મૂકતો હતો. તેના વંશમ મોજો અને લગધીર થયા. તેઓ પારકરનુ રાજ કરતા હતા, એવામ ભાત દુકાળી પડી. ત્યારે પોતા જ સહિતે દુ:ખ પામવા માડ્યુ. એટલ પોતાના કુટુંબ સુધા ત્યાથી નીકળ્યા.

તેઓ રાજ સૂર્યદેવની મૂર્તિની પૂજા કરતા હતા. તે દેવ **मार्तण्डराज** અથવા માડવરાય કહેતા હતા. પહેલે મુકામ ગાઉ પાર ઉપર કર્યો. ત્યાથી પાછા આવીને તે દેવની પૂજા કરી. બીજે દહા દશ ગાઉ ઉપર જઇને મૂકામ કર્યો. ત્યાથી પાછા આવીને પૂજા કરી એવી ઘણી તસદી પડી, પછી મૂર્તિને સાથે લીધી. તે દે સ્વપ્નમા કહ્યું કે તમે મને લઇને જાઓ અને જે ઠેકાણે મારા રથ પૈડુ અટકે તે ઠેકાણે તમે રહેજો. પછી ચાલતા ચાલતા પચાલ દેશમા મૂળી નામની આયરડીનો નેસ હતો તેની સીમમા આવ્યા, ત રથનુ પૈડું અટક્યુ.

ત્યા તેઓ રહ્યા એવામા વઢવાણમા વડવા વાઘેરાનું રાજ હતું તેના સાગા છભાડ શાખાના રજપૂતનું સામલામા ગામ હતુ

ત્યા છભાડો એક સમે શિકારે નીકળેલા હતા. તેઓ એ તેતર પાછળ દોડ્યા. એટલે તે તેતર ઉડીને પરમારોના ઉચાળામ જઇને પડ્યો. પછી બધા છભાડોએ પરમારોના ઉચાળાને ઘેરો લીધો પછી મુજા તથા લગધીર પરમારોને બોલાવીને કહ્યું કે અમારો તેત

નાશીને તમારા ઉચાળામા આવ્યો છે, તે અમને આપો ત્યારે તે પરમારોએ છબાડોનુ સન્માન કરવા માડ્યુ, કસુબો પીવાનો કહ્યો. તેથી છબાડોએ જાણ્યુ કે આ પરમારોમા કૈઈ હૈવત નથી, એટલે વધારે હઠ કરીને તેતર માગ્યો ત્યારે સુજા અને લગધીરે કહ્યુ કે, અમે તમારો તેતરો લેવા આવ્યા નહોતા, અને જે તેતરો અમારે શરણે આવ્યો તે અમારાથી અપાય નહીં પછી તેઓની સામા લડાઇ થઈ—

દોહરો

જગન તેતર ઉડિયો, આયો રાજદુવાર
છબાડ સઉ ઘોડે ચડયા, બાધી ઉભા બાર ૧
પહેન પહોર ચડે તડે, સોઢાનો સગ્રામ
રત ધરે રતનાવતે, નિશ્ચળ કીધુ નામ ૨
સુજા તીનર મારતો, માનો દુજણ સાર
ગર્વભર્યો ગુજરધણી, આપે નહી એ વાર ૩
પહેન પહોર ચડતડે, સોઢાનો સગ્રામ
રત ધરે રતનાવતે, નિશ્ચળ કીધુ નામ ૪
સવન સાત પનોતરો, ટાટા પોયણુતીજ,
સોઢા ને ચબાડ શર, ધજવડ કીધી ધીજ ૫
પડયા છબાહર પાચમે સાર વીશુ સાત
એક તેતર કારણે, અખગાળી અખ્યાત ૬
ધરૂ ચળે, મેરૂ ડગે, ગામ મરેડ ગરનાર
મરેડ કેમ મૂગી ધણી, પગ પાછા પરમાર ૭
થાન કુડોગો ચોટગઢ, થર મૂળીરો વાસ
એ તો દે પરમારને, અવર ન દુજી આસ. ૮

એ લડાઇ થઈ ત્યારે સોઢાઓનો સરદાર વઢવાણમા રહેતો હતો, માટે છબાડોની બેએ પોતાના સ્વામીને કહ્યુ કે, મારા ભાઈઓને મારનારનો સરદાર અહી રહે છે, માટે તેને મારો ત્યારે રાજાએ

કહ્યું કે મેં એને કાલ દઇને તેડાવ્યો છે, માટે ખૂટીને તો મારીશ નહીં, પણ જુગતીથી બીજી રીતે પરભાર્યો મરાવીશ.

એવામાં ગુજરાતમાં ચાહો તથા ફતો ભીલ જોરાવર હતા. તે વાઘેલાના પ્રગણા લૂંટતા હતા. એ ફતો ફતેવાડીયાના કોટલામાં રહેતો હતો. અને ચાહો ચાહલ પરામાં રહેતો હતો. તે ભીલોને મારવા જવાને સોઢને વાઘેયે હુકમ કર્યો. તે એવું ધારીને કે પરભાર્યો ત્યાં કપાઈ મરશે એટલે થયું. પછી મોઢાઓએ જઈને પ્રથમ ચાહને, અને પછી ફતા વગેરે ભીલોને માર્યા.

તેથી વઢવાણના વાઘેલાઓએ પરમારોને મૂળીની, થાનની, ચોટીલાની અને ચોબારીની એ રીતે ચાર ચોવીશીએ આપી. આગળ જતા થાનની ચોવીશી ઝાલાઓએ દબાવી, અને ચોટીલા તથા ચોબારીની કાઠીઓએ લીધી. પછી કાઠીઓ મૂળીની ચોવીશી દબાવા આવ્યા હતા.

એ રીતે મુંજા અને લગધીર પરમારોએ ચબાડોને મારીને મૂળીનું રાજ લીધુ, તે લગધીરનો પુત્ર ચાચ પરમાર નામે થયો. તેણે મૂળીમા વાઘનું દાન આપ્યુ હતુ.

દોહરો

ચંચે સિંહ સમપ્પીઓ, કેસર જલ્લે કાન;
પહોચ્યો પરમારો ધણી, રમતો મૂક્યો રાન. ૯

તે ચાચનો દીકરો રતન પરમાર થયો. તેણે ક્રોડ પસાવ આપ્યા હતા.

દોહરો

કુળ બીજે કાકો થિયે, લાખ વરીસણ લોય;
સોઢા વણ સૂજે નહી, ક્રોડ વરીસણ કોય. ૧૦

અર્થ.

બીજાં કુળોમા કોઈ કોઈ પુરૂષ લાખપસાવ આપનારા થઇ ગયા છે. પણ ક્રોડ પસાવ આપનાર સોઢા વંશ શિવાય ક્યાંએ દેખાતો નથી;

આજમખાનને મદદે લાવ્યા હતા. તે આજમખાને રાણપરમાં સરકારી થાણું રાખ્યું, અને પાદર કીલ્લો બાંધ્યો. ત્યાર પછી વઢવાણનો રાજા સબળસંઘજી થયો. સંવત ૧૮૦૦ ઉપરના સૈકડામાં, તેણે રાણપરમાં ૭ મહીના સુધી પોતાનો અમલ ચલાવ્યો, અને રાણપરના આલમભાઇએ કીલ્લામાં પોતાનો હાથ રાખ્યો હતો. તે સબળસંઘજીની ફોજ રાણપરમા પેસતી વખતે મોટી લડાઈ થઈ હતી, અને બને તરફનાં કેટલાએક માણસો મરાણાં હતા.

પછી દામાજી ગાયકવાડ મુલકગીરી કરવા નીકળ્યા, ત્યારે આલમભાઈ અમદાવાદમાં જઇને તેને મળ્યા. અને દામાજીને લાવ્યા. તેને આવતા સાંભળીને વઢવાણનો રાજા વઢવાણ ગયો. આલમભાઇને દામાજીએ નજરાણામા આપ્યું, અને તેની પાસે વઢવાણનું ગામ નાગનેશ મરાવ્યું. તે વખતે વઢવાણવાળાના ૧૮૦૦ માણસો મરાણાં.

રાણપરને પાદર ગોમા નદીને કાંઠે એક મસ્જીદ છે તે વિશે એવી વાત ચાલે છે કેઃ

અસલ અહીં રાણા ગોહેલનુ રાજ્ય હતું. એવામા એક મુસલમાન ડોશી તથા તેનો દીકરો મક્કે જતા હતા, તે અહીં રાતવાસો રહ્યા. પછી સવારમા ઊઠીને છોકરે બાગ દીધી. ત્યારે બ્રાહ્મણોએ જઇને રાજાને કહ્યું કે આ મુસલમાને એવા જોગમા બાગ દીધી કે આ ઠેકાણે મુસલમાનનું રાજ થાય. પછી રાજાએ તે ડોશીને તથા છોકરાને પકડીને કહ્યું કે, તમે હિન્દુરાજમા શા વાસ્તે બાંગ દીધી? ડોશીએ કહ્યું કે અમે ગરીબ લોક છીએ, અને અમને માલમ નહોતું કે હિન્દુના રાજમાં બાંગ દેવાય નહીં. પછી રાજાએ એ છોકરાને તલવારના ઘાથી મારી નાંખ્યો. તે ઠેકાણે છેલ્લી વારે છોકરાની માએ મસ્જીદ કરાવી.

એ ડોશીએ અમદાવાદમા જઇને પાદશાહની આગળ ફરીયાદ કરી. ત્યારે પાદશાહે પોતાના અમીરોને કહ્યું. પણ કોઈ ગોહેલ સાથે

લઢવા ઉભા થયા નહીં. પછી પાદશાહનો ભાણેજ બેડેરીપરા નામના પરામાં રહેતો હતો. તેની તે જ દિવસે શાદી થઈ હતી. તેણે કહ્યું હું લઢવા જાઉં. પછી પાદશાહ તથા બીજાઓએ તેને ના પાડી, તોપણ તેણે કહ્યું કે ખુદાને વાસ્તે હું જાઇને લઢીશ.

પછી તે ફોજ લઇને આવ્યો, અને રાણુજી ગોહેલ તેના સામે લઢવા નીકળ્યાં. ત્યારે પોતાનાં ઠકરાણાં ૧૬ હતાં. તેને કહ્યું કે મારૂં છત્ર પડે ત્યારે તમારે કૂવામાં પડીને મરવું, નહીં તો મુસલમાનો તમને પકડી જશે. પછી લઢાઇ થતી વખતે, હાલના ઘોરવાડા આગળ વાવ છે, તે વાવમાં રાણા વાસ્તે પાણી લેવા સારૂ છત્રવાળો ગયો. એટલે રાણાજીના ભાણેજે પોતાની ૧૬ મામીને કહ્યું કે દારૂનાં કુલ્લાં ૧૬ ભરેલાં છે તે સળગાવીશ. તેથી મેરી સળગશે ને તમે મરી જશો. પણ હું તમને મુસલમાનના હાથમાં જવા દઇશ નહીં. ત્યારે રાણીઓએ કહ્યું કે અમે આ કૂવામાં પડશું પણ મુસલમાનોના હાથ અમને અડકવા દેશું નહીં. પછી તેઓ કૂવામાં પડીને મૂઇઓ.

તે કૂવો હાલ કિલ્લામાં છે, અને રાણાનો નહાનો કિલ્લો હતો. તેજ ઠેકાણે આજમખાને મોટો કિલ્લો બંધાવેલો છે. પછી તે રાણો કિલ્લા આગળ મરાણો અને ભંડીડેરીમલ પણ એટલામાં જ મરાણો. તે બંનેની જગા આજ સુધી પ્રસિદ્ધ છે, તથા વાવમાં ઉતર્યો હતો તે છત્ર ધરનારો તે પાળીઓ છે.

એ કીલ્લામાં રાજબાઇ માતાનું સ્થાનક છે. તે વિષે એવી વાત ચાલે છે કે ઉપર જણાવેલા રાણાજી તથા અમદાવાદનો પાદશાહ એ બંને કોઇ રાજાને ઘેર પરણ્યા હતા. પછી એક સમે પાદશાહને પરણેલી રજપૂતાણી તથા રાણાજીની રાણી, એ બંને પોતાના માબાપને ઘેર ગયાં હતાં. ત્યારે પાદશાહને પરણેલી રાણીએ પોતાની પહેલી બેનને કહ્યું કે આવો આપણે ભેળાં જમવા બેસીએ. ત્યારે પેલીએ કહ્યું કે તમે પાદશાહને પરણ્યાં છો, અને મારો ધણી તો તાલુકદાર

છે, માટે તમે મોટે દરજ્જે છો, તેથી હું તમારા ભેગી જમવા જોગ્ય નથી. એ વગેરે ઘણાં બહાનાં કાઢ્યા, પણ પેલી મોટી બહેને હઠ લીધી.-ત્યારે નાની બહેને કહ્યું કે તમે મુસલમાનને પરણ્યાં છો, માટે કે તમારા ભેગી જમું, તો વટલાઉં, વાસ્તે તમારે એ વાત બોલવી નહીં. એ વચનો સાંભળીને મોટી બેનને રીસ ચઢી. પછી તેણે મનમાં એવો નક્કી ઠરાવ કર્યો કે, આ નહાની બેનને મારા ભેગી જમાડવી. પછી તે મોટી બહેન પાદશાહને ત્યાં ગઈ અને પછી પાદશાહને બધી વાત કહી.

એક સમે રાણાજી પાદશાહની કચેરીમા ગયા. એવામા રાણાજીના ઢોલીયાનો એક ચાકર તકશીરમાં આવ્યાથી તેને કાઢી મૂકેલો, તે રાણાજીની સાળી પાસે ચાકર રહેલો. તેને તે બાઇએ કહ્યું કે તુ રાણપર જઇને કાંઈ બહાનુ બતાવીને રાણાજીના ઠકરાણાને અહીં તેડી લાવ. ત્યારે ચાકરે કહ્યું કે, રાણાજીના કાગળપત્ર વિના આવે નહી. પણ જો રાણાજીની તરફની કાંઈ નિશાની હોય તો તે બાઈ અહીં આવે. પછી તે વાત પાદશાહને કહી. તેથી પાદશાહે એક દિવસ રાણાજીની તરવાર જોવા સારૂ માગી લીધી;અને બીજે દહાડે તેની કટાર, તથા ત્રીજે દહાડે હાથનુ માદળીયુ જોવા સારૂ માગી લીધુ.

એ ૩ નિશાનીઓ આપીને પેલા ચાકરને રાણપર મોકલ્યો. તેણે જઇને રાણાજીના ઠકરાણાને કહ્યું કે હું તમારા ઢોલીયાનો ચાકર છું, તે તો તમે જાણો છો. રાણાજીએ તમને બોલાવવા સારૂ મને મોકલ્યો છે, અને તેની નિશાની વાસ્તે આ ત્રણ જણસો મને આપી છે, અને જો તમે રાણાજીનો હુકમ તોડશો, તો તે તમારો ત્યાગ કરશે. વાસ્તે તમારે જલદીથી પધારવું જોઇએ. આ વાત સાભળીને રથ જોડાવીને તે બાઇ તે ચાકર સાથે ચાલ્યા, અને અમદાવાદ સુધી આવ્યા. ત્યાં રાણાજીનો માણસ હતો, તે રાણાજીનો રથ જોઇને સામા ગયા. એટલે પેલો ચાકર નાશી ગયો. પછી તે બાઇને રાણાજીને ઉતારે લેઇ ગયા. રાણાજીએ પૂછ્યું કે તમે અહીં કેમ આવ્યા છો?

ત્યારે બાઈએ કહ્યું કે હું તમારા હુકમથી આવી છું. પછી તરવાર, કટાર, તથા માદળીયું દેખાડયું, ત્યારે રાણાજીએ જાણ્યું કે દગો થયો.

પછી પાદશાહે કહેવરાવ્યું કે તમારાં ઠકરાણાને અહીં મોકલો, અને નહીં મોકલો તો જબરદસ્તીથી લેશું. પછી એ બાબત લડાઈ થઈ. આખર રાણાજીની પડતી દશા આવી. ત્યારે કાઠીયાવાડના ઢમેટા ગામના દુદા ચારણની દીકરી રાજલ હતી. તેને રાણાજીએ ઠકરાણાંનો વેશ પહેરાવીને પાદશાહના દરબારમાં મોકલી. તેને આવતાં સાંભળી પાદશાહે લડાઇ મોકુફ રાખી.

પછી રાણાજીએ રાણપર આવીને પોતાના કીલ્લામા રાજબાઈ માતાનું સ્થાપન કર્યું. તેને પોતાની કુળદેવી કરીને માની.

પછી એ ઠેકાણે જ્યારે આજમખાને કીલ્લો ચણાવા માંડયો. તે આખા દહાડામાં જેટલો જણાય, તે રાતમાં પડી જતો હતો. ત્યારે આદમખાને એક ઔદીચ્ય બ્રાહ્મણને બોલાવીને પૂછ્યું કે આ કિલ્લો આ રીતે પડી જવાનું શું કારણ છે? ત્યારે તેણે કહ્યું કે આ ઠેકાણે રાણાજીની કુળદેવી રાજબાઈ માતાનું સ્થાનક છે. માટે તેનું સ્થાપન કરશો ત્યારે જ કીલ્લો થવા દેશે, નહીં તો થવા દેશે નહીં. પછી એ દેવીનું સ્થાનક આદમખાને તે કિલ્લામા કર્યું. તે હાલ સુધી છે. અને એ માતાની પૂજા કરવા સારૂ એ જ ઔદીચ્ય બ્રાહ્મણને વંશપરંપરા વર્ષાસન કરી આપ્યું, ને પણ હાલ સુધી ચાલે છે.

પ્રકરણ ૧૨ મું

ધોળકાના કસ્બાતીની વાત*

કહે છે કે ધોળકાના તાલુકદાર પણ મૂળીના પરમારના વંશના છે. હાલોજી, લગધીરજી વગેરે ત્રણ ભાઇઓ હતા. તેઓમાંનો મોટો ભાઈ હિન્દુ રહ્યો. તેના વંશના મૂળીના પરમાર છે. અને બીજા બે ભાઇઓ મુસલમાન થયા; તેમાંના એકને રાણપર તાલુકો મળ્યો. તેના વંશના રાણપરમાં છે. અને બીજાને બોટાદ પ્રગણું મળ્યું હતું.

પછી સંવત ૧૭૮૦ ની સાલમાં બોટાદથી એક ભાઈ ધોળકે આવીને રહ્યો. તેનું નામ મલેક મહમદ હતું. તેનો દીકરો મલેક હુસેન મહમદ—તેનો મલેક કમાલ મેહમદ હતું. તેને સાત દીકરા થયા. મલેક નામત, મલેક જાફર, મલેક ફતેમહમદ, મલેક નૂરમહમદ, મલેક આજા, મલેક મહમદ, અને મલેક જહાંગીર.

એ સાત દીકરાઓએ અમદાવાદમાં નવાબ કમાલુદીનની નોકરી કરી; અને અમદાવાદમાં મારવાડીનું રાજ થયું ત્યારે તેની નોકરી પણ કરી, તે મોટી આબરૂથી ઘોડા ૨૦૦ તાબામાં રાખીને નોકરી કરી. પછી અમદાવાદમાં સૂબો બદલાયો, એટલે જૂનાગઢના નવાબની નોકરી કરવા ગયા. ત્યાં કેટલાએક વર્ષ રહ્યા. પછી કેટલાએક વર્ષનો પગાર લેણો રહ્યો, તેટલા રૂપીયા વાસ્તે પાલીતાણાથી ત્રણ ગાઉ ઉપર ગારિયાધાર ગામ છે, ત્યાંના ગામની પાસે નવાબની જમાબંધીનું લેણું હતું. વાસ્તે નવાબે તેના ઉપર ચીઠી કરી આપી અને મલેક નામત વગેરેને ગારિયાધારવાળા સાથે ઘણો મેળાપ હતો, તેથી ખુશીથી એ હુકમ લઇને પોતાના ભાઇ ભત્રીજા વગેરે શિરબંધી સુધાં ગારીયાધાર ગયાં.

* રાજશ્રી લલ્લુભાઈ દલાસંરામની મારફતે મળેલી.

ત્યારે ગામેતીએ સન્માન કરી, બધા મિરઝાદીઓની સારી ખાતરદારી કરવા સારૂ, વસ્તીમા ઘર દીઠ એક એક અસ્વારનો ઉતારો કરાવ્યો, અને વસ્તીને કહ્યુ કે તે અસ્વારોની સારી પેઠે ચાકરી કરવી. પછી રાતમા કપટ કરીને સઉ ઉંઘતા હતા, તે વખતે ભગીયા પાસે ઢોલ વગડાવ્યા તે જ વખતે હરએક ઘરવાળાએ પોતાને ઘેર સૂતેલા અસ્વારોને મારી નાખ્યો

એ રીતે તમામ મિરઝાદીઓ કતલ થઈ ગયા, અને ઉપર લખેલા સાત ભાઇઓમાથી મલેક ફતેમહમદ તથા મલેક અછા બે ભાઇ જીવતા રહ્યા તે એવી રીતે કે એક ગામમા એક મુસલમાન ચહુવાણ રહેતો હતો તેને ઘેર એ જણોનો ઉતારો હતો તે મુસલમાને એ જણને ઘરમા છાના રાખીને વાડીના કૂવાના કોસમા ઘાલીને તે કોસ ગાડા ઉપર નાખીને અંધારામા ગામ બહાર કાઢી મૂકયા

તેઓ ગઢડે ગયા તે ગઢડામા બે ગામેતી હતા તેમા એક સાથે તેઓને સનાદ હતી, અને બીજા સાથે વેર હતુ. તે ગામેતીએ ઘોડા બે તથા લુગડા સાત પહેરવા આપીને ધોળકે મોકલ્યા. એ વાત સાભળીને ધોળકામા તેઓના સગાવહાલા બહુ દિલગીર થયા તે બને ભાઇઓ દિલગીર થઈને કહેવા લાગ્યા, કે હવે અમે ફકીર થઈ જઈશુ પછી સગાવહાલાએ સમજાવ્યા કે ફકીર થવુ નહીં પણ હવે તો વળી ગરબંદીનો જમાવ કરીને નાઈ સામે વેર વાળવાનો વિચાર રાખવો

પછી તેઓ ફરીથી જુનાગઢના નવાબની નોકરી કરવા ગયા ત્યા બે ચાર વર્ષ રહ્યા, પણ પેતુ વેર વાળવાનો જોગ બન્યો નહીં. એવામા એક વાર ગાયકવાડની ફોજ કાઠીયાવાડ તરફ ગઈ, તેમા ધોળકાના કસ્બાતી નીવાજખાન પણ ગયા હતા, અને તે ગામની જમાબંધી નીવાજખાને ભરીને તે ગામ મગાવ્યુ

ઉપર લખેલા ફતેમહમદ તથા મલેક અછા મીયાએ પણ ગાયકવાડની નોકરી કરી હતી. તેણે પોતાના ભાઇઓનુ વેર લેવા સારૂ

ગારીયાધારની જમાબંધી ગાયકવાડને ભરીને તે ગામ મરાવ્યું હતું. તથા ગુધાડે હળ જોડાવીને ગામ તળીયામાં મીઠું વવરાવ્યું હતું. વળી તે ગામેતીની બે દીકરીઓ પકડી લાવ્યા. તેમાં એકનું નામ જાઇ બાઇ અને બીજીનું નામ ધનીબાઈ હતું. ઉપરાંત એક ગાડું અને ઢોલ લાવ્યા હતા. તે બે ઓરતો થોડાં વરસ પછી ગુજરી ગઇ, અને ગાડું તથા ઢોલ ધોળકા પ્રગણાના ધનવાડી ગામમાં હજી સુધી છે. ગારીયાધાર સાથે હજી સલાહ થઈ નથી.

સંવત ૧૮૭૮ ની સાલમાં ગવર્નર એલ્ફીન્સ્ટન સાહેબની સ્વારી કાઠીયાવાડ તરફ ગઇ, તે સમે તેમનો મૂકામ ગારીયાધારમાં થયો હતો. તેમાં બાપુમીયાંના અસ્વારો હતા. તે સ્વારોએ તે ગામનું પાણી પીધું નહીં, અને ત્રણ ગાઉ ઉપર બીજું ગામ હતું ત્યાં જઇને પાણી પી આવતા હતા તથા રોટલા ખાઇ આવતા હતા. એ એ વાત ગવર્નર સાહેબને પણ જાહેર થઈ હતી.

ઉપર જણાવેલા ફતેમહમદ સંવત ૧૮૦૨ ની સાલમાં ગુજરી ગયા. તેની ગાદી ઉપર તેમના દીકરા શેરમીંયા બેઠા. તેમણે ધોળકા તાલુકામાં પોતાના ગામોની રાજરીત સારી ચલાવી, અને તરવાર બજાવીને ગરાસ વધાર્યો. તે સંવત ૧૮૫૫ માં ગુજરી ગયા. તેની ગાદી ઉપર તેમના દીકરા બાવામીંયાં બેઠા.

શેરમીંયાંના કાકા અજીમીંયાંએ ગરાસમાંથી ભાગ લીધો નહોતો. પણ પોતાની તરવારના જોરથી ધનવાડાના ગામ ૧૧ ના તાલુકદાર તે થયા. તે સંવત ૧૮૨૧ માં ગુજરી ગયા. ત્યારે તેમને ત્રણ દીકરા હતા. તેમાંના બે દીકરાઓએ બાપની મીલકતમાંથી ભાગ લીધો નહીં, પણ પરાક્રમથી ગરાસ પેદા કર્યો, અને પાટવી નાના મીંયા બાપની ગાદીએ બેઠા. તે સંવત ૧૮૫૫ માં ગુજરી ગયા.

તેઓને કાંઈ પ્રજા નહોતી. અને તેઓની બેન નરબીબી મસેફ શેરમીંયાં સાથે પરણ્યાં હતાં. શેરમીંયાંની બીજી ઓરતને

બાવામીંયા નામનો દીકરો હતો. તે નાનામીંયાનો ભત્રિજો થાય, તેથી તેને ગાદીએ બેસાર્યો. તે પછી જત લોકોના ૪૦૦ સ્વારો બાવામીયાના ગામ લૂટવા આવ્યા હતા. કારણ કે આગળ શેરમીંયાએ એ લોકોને ઘણી વખત માર્યા હતા. તેઓએ બાવામીયાના ગામના ઢોર લઇને મોજે કેસરડીએ જવાને હુકમ કર્યો, અને ત્યાના લોકોને પણ હરકત કરી તેથી ખુમ પહોચ્યાથી ૬૦ સ્વારો લેઈને બાવામીયા ગયા તે સમે તેમની ઉમર ૨૨ વર્ષની હતી, પણ જઇને ખુમ તરવાર બજાવી તેથી જત લોકો નાશી ગયા તેમાથી પાચના માથા અને બે ઘોડા લઇને હેમખેમ ધોળકે આવ્યા ત્યા ધોળકેથી બીજા ૩૫૦ સ્વારો આવ્યા હતા, તે સુધા પાછા ધોળકામા પેઠા

પછી સવત ૧૮૫૬ ની સાલમા સેતુકગને પકડવા સારૂ ગાયકવાડની ફોજ અમદાવાદ આવી ત્યારે બાવામીયા ૭૦૦ સ્વારો લેઇને ગાયકવાડની તરફ ગયા હતા

ત્યાર પછી સવત ૧૮૫૮ ની સાલમા મલ્હારરાવને પકડવા સારૂ અંગ્રેજ સરકારની ફોજ ને બોલાવી, તે ખભાતને બદરે ઉતરી તે વખતે ગાયકવાડના પત્રથી બાવામીયા ૨૦૦ સ્વારો લેઈને કડીએ ગયા હતા પછી બાવામીયા સવત ૧૮૬૮ મા ગુજરી ગયા તે વખતે તાલુકાના ગામ ૭૭ તથા ઈનામી ત્રણ હતા, હાથી એક ને ઘોડા ૨૦૦ હતા બાવામીયાના બાપુમીયા અને મલેકમીયા એ બે દીકરા હતા તેમાથી મોટો દીકરો ગાદીએ બેઠો, પણ તેની નાની ઉમ્મરને લીધે આતમખાન કારભારી હતો તેણે વહીવટ ચલાવ્યો પછી તે આતમખાન સવત ૧૮૭૧મા ગુજરી ગયા. ત્યારે ૨ કુંવરોની સભાળ કરીમ બુ લૂટી હતી તે રાખતી હતી તે લૂટીએ ખરાબ વહિવટ ચલાવ્યો, અને કરજ વધાર્યું તેથી સવત ૧૮૮૦ મા સરકારથી જપ્તી બેઠી

પછી સવત ૧૮૮૫ મા બાપુમીયા ગુજરી ગયા તેનો દીકરો નહોતો. માટે ભાઈ મલેકમીયા ગાદીએ બેઠા તે પછી લેણદારોએ

ઉનામ ગામ ત્રણ તથા મીલ્કત હરરાજ કરાવરાવી. પછી મસ્તેકમીંયા સંવત ૧૯૦૦ મા ગુજરી ગયા. તેનો દીકરો શેરમીંયા થયો. તેને ખર્ચ વાસ્તે દર મહીને રૂપૈયા ૧૨૬-૬-૩ સરકારમાથી મળતા હતા. પછી હાલ મેહેરબાન પીલ સાહેબે તેના કેટલાએક વખતનો ખુલાસો કરાવ્યો.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

ગોહિલ વંશ વિષે કંઈક

ઢુંકટોડાના રાજા ચહુઆણ હતા. તેના ચાકર ગોહેલ તથા ડાભીઓ હતા તેમા ચહુઆણનુ ડાભી ઉપર હેત હતુ, અને ગોહેલ ઉપર નહોતું. તેથી ગોહેલે ગજાને મારીને રાજાના ભાઈ ને રાજ આપવાનો વિચાર કર્યો હતો. તે જાણવામા આવતા તે ગજાએ પોતાના કુવરના વિવાહ સંબંધી બહાનુ કરીને ગોહેલોને તથા ડાભીઓને જમવા તેડાવ્યા, ને નોખી નોખી જગોમા જમવાનુ ઠેરાવ્યુ ત્યારે ગોહેલો જમવા આવ્યા ત્યારે તેમને એકેએકે જવા દઇને પછી તેમા એક મોટી ખાડ ઘાલીને માહેં મોટા લાકડા ભરીને સળગાવી રાખ્યા હતા તે આગમા ગોહેલને નાખતા હતા. જ્યારે ડાભી જમી જમીને પાછા ઊતારે આવતા હતા, ત્યારે ગોહેલ કોઇ જમીને આવતો નહોતો ત્યારે ગોહેલોને ઊતારે ગોહેલ સેજો અને ગોહેન વેજો બે ભાઇ હતા. તેમણે પોતાના ચાકર હજામને કહ્યુ જે આ કેમ હશે? ત્યારે તે હજામે લીમડા ઉપર ચઢીને જોયુ. (એ હજામના વંશના હાલ સુધી લીમડા હજામ કહેવાય છે.) ત્યારે ગોહેલોને અગ્નિમા નાખતા દીઠા તેથી ભય પામીને પોતાના માણસો લઈને તે બે ભાઈ નાઠા બેડા સુધી ચહુઆણની ફોજ તેમને પકડવા સારૂ આવી હતી. પણ તેઓ હાથમા આવ્યા નહીં, એટલે

ત્યાથી તે ફોજ પાછી વળી તે બને ભાઇ વઢવાણ આવીને ત્યા વાઘેલા રાજાને મળ્યા તેમને રાજાએ પચાલ દેશમા રાખ્યા

ત્યારે સેજ ગોહેલે સેજકપર વસાવ્યુ એટલામા જગત દેવ અને ખાટ બીનનો ડર લાગતો હતો તેની ચોકી કરવા રાખ્યા હતા એ વખત સુધી કાઠીઓ પાવરમાથી આવ્યા નહોતા ત્યારે સેજકપરથી પશ્ચિમમા ગાઉ ૪ ઉપર ધાધનપુર છે જ્યા ધુધીમલ નામે ગોસાઈ અમલ રહેતો હતો તે સમયે સિદ્ધરાજની મા મીણલદેવીને ગર્ભ પ્રસવ થતો નહોતો તેથી તે તીર્થમા જઈને દેહત્યાગ કરવા જતી હતી તેણે ધાધનપુરથી પશ્ચિમમા ગાઉ એક ઉપર અચાલુ તળાવ છે ત્યા ધુધીમલ ગોસાઇનુ માહાત્મ્ય સાભળીને એ બાઇ પગે લાગવા ગયા અને તે ગોસાઇએ તેની શોભાના કામો ટાળ્યા ને ત્યા સિદ્ધરાજ જેમ ઘણો જન્મ થયો એ ધુધલીમલ સિદ્ધનો આપેલો માટે સિદ્ધરાજ નામ પાડયુ પછી તે સિદ્ધરાજ જ્યારે મોટો થયો ત્યારે પોતાની જન્મભૂમિ જાણીને ત્યા એક વાવ બાવી ને એ બાવાને હનુમાન દેવ હતા માટે ધુધલીમલ નામના હનુમાન બેસાડયા બાવાના પગના જૂદી દેરીમા સ્થાપ્યા તેના નામથી ગામનુ ધુધનપુર નામ ઠરાવ્યુ (હાલમા ધાધલપર કહે છે) ને જ્યા જન્મ થયો ત્યા આ ખુ તળાવ બધાવ્યુ આ સિદ્ધરાજના જન્મની સક્ષેપ વાર્તા

એ નગાર સુધી વાઘેલાનો દેશ હતો તેની પશ્ચિમમા જૂનાગઢ વાળા રાજાનો દેશ હતો તે ગઢનો કુવર અસ્વારી લઇને ફરવા નીસર્યો હતો તે અચાલા તળાવ પાસે આવીને ઊતર્યો ત્યારે સેજકપરના ગોહેલોને ખબર થઈ જે ગઢક અસ્વારી અમારી સાથે લડાઇ કરવા આવે છે આમ જાણીને ગોહેલો અસ્વારી લઇને સામા લડવા ગયા, ને સામસામી લડાઇ થઈ ગોહેલોએ કેટલાએક માણસોને મારીને કુવરને તથા સરદારોને પકડી લીધા ને પછી પૂછ્યુ જે તમે કોણ છો? ત્યારે તેણે પોતાના સમાચાર કહ્યા તે સાભળીને ગોહેલે ઘણો પસ્તાવો કર્યો ને કહ્યુ જે અમે ઓળખ્યા વિના તમારી સાથે લડાઈ કરી

પછી વેજા ગોહેલની દીકરી રાંના કુવરને પગણાી ને ગોહેલે કુવરને તથા બાદને ઘણી પહેરામણી આપી વોળાવીને ગાંની પામે જૂનેગઢ ગયા. ત્યારે ગાંએ મહેરબાની કરીને ગોહેલોને લાઠી વગેરે ગામ ૧૨૫ આપ્યા. ત્યારે મેરે જઇને મેજકપર રહ્યા. તેના વંશ હાલ સુધી લાઠી તથા પાલીતાણામા છે.

તે સેજા ગોહેલનો દીકરો ગણ ગોહેલ થયો તેણે રાણપુર વાસ્યુ, ને ત્યા ગજધાની કરી. તે વખતમા ધધુકામા મેર કાળી હતા, તે જોરાવર હતા તે સાથે હેત કરવા સારૂ ગણ ગોહેલ એ મેરની દીકરીને પરણ્યા. એ બાઇને દીકરા થયા. તેને મોજે ખસ ગામ આપ્યુ. તેના વંશના ખસીઆ મેળી થયા. એનામા વવેમા તથા તળાજામા એભલવાળાનુ રાજ હતુ. તેણે પોતાના પરગણામા બ્રાહ્મણો ઉપર જુલમ કર્યો, તથા બ્રહ્મહત્યાઓ કરી તેથી તે બ્રાહ્મણો ધધુકે આવ્યા. ધનમેરે તે બ્રાહ્મણોની આજીવિકા પોતાના પરગણામા બાંધી આપીને રાખ્યા, ને પોતાના માણસ પાચ હજાર ને રાણાજીના ૨૦૦૦ મળીને એભલવાળાને માર્યો ત્યારે એભલવાળો સુરજને પૂજતો હતો. તે સના પહોર દિવસ ચડ્યા સુધી સુરજની સામો બેસીને સુરજની પૂજા જપ વિગેરે કરતો હતો તેવામા ફોજ લડવા આવી પણ પૂજા અધૂરી મેલીને ઊઠ્યો નહીં પછી મેરે તળાજુ તથા વવે પોતાના જમાઇ રાણજીને આપ્યુ ત્યારે રાણજીએ વવેમા રાજધાની રાણપરમા હતી, ને ત્યા આવીને એક મુસલમાને બાંગ દીધી તે સારૂ તેને મારી નાખ્યો. તે મારૂ પાદશાહની ફોજે રાણાજીને માર્યો

એ એભલવાળાના કુટુંબી હતા તે જઇને દેશ મવા તથા વાઘ (નગર પરગણુ) ત્યા જઈને રહ્યા પછી કેટલીક પેઢીએ ખસના ખસીઆ જોરાવર થયા. તેણે વાળા પાસેથી વાળાનુ પરગણુ ઉંચકાવી લીધુ ને ત્યા રહ્યા, ને ઘણી પેઢી સુધી તેણે ત્યાનુ રાજ કર્યું. પછી અખતરસંઘજી ગોહેલે ખસીઆ પાસેથી વાળાક દેશ જોરાઇથી લીધો.

હાલ વાળા ગરાશીઆનો વંશ જૂનાગઢ પાસે હાક વીગેરે ગામોમા છે.

પ્રકરણ ૧૪ મું

ગોહેલની વાત સેજકજી પચાલમાં

ગોહલ ઝાઝરશીએ મારવાડમા ખેરીગઢ રાજ કર્યુ છે તેને આઠ દીકરા થયા તેઓના નામ —

૧ સેજકજી	૫ દનજી
૨ મોનગજી	૬ માનગથજી
૩ દેપાલજી	૭ રાણોજી
૪ દૂદોજી	૮ વીહોજી

એ રીતે આઠ દીકરા સહિત ત્યાહા રાજ કરતા હતા ત્યાહા દિલ્લીનો પાદશાહ અત્મશાહ નવ લાખ ઘોડાની ફોજ લેઇને લડવા આરૂ આવ્યો તેની સાથે વરસ ૧ સુધી લડાઇ કરી, તેમા ચાર હજાર રજપૂત કામ આવ્યા, તથા પાદશાહના ઊમરાવ પણ ૫૦૦૦ કામ આવ્યા તે દહાડે ગોહલજી ઝાઝરશી કામ આવ્યા તેની વાંસે સતીઓ ૪ થઈ પછી ખેરગઢ ભાગ્યો એટલે ત્યાથી કુવર ૮ પોતાના કુળદેવ મોરલીધરજીની મુરતી રથમા બેસારીને ગુજરાતમા આવ્યા તે આવતા મોરલીધરદેવે સપનામા સેજકજીને કહ્યુ જે 'જ્યા મારા રથનુ પૈડુ નિકળી પડે તે ઠેકાણે તમે રહેજો" એટલે તમારા મનનુ કામ ચિત સુ થશે. પછી આવતા પચાલ દેશમા પૈડુ વનમા નિસરી પડયુ

દોહરો—રથ ભાગો સમર થશે, સેજક કથ સભલન
ધર સેજકપર નામ ધર, પ્રથમ સુધામ પચાલ ॥૧॥

ત્યાહા સુતારને બોલાવીને રથ સમો કરાવ્યો, અને ચલાવવા માડયો, પણ ચાલે નહી એટલે કવિએ ઉપરનો દોહરો કહ્યો તેથી સુપનની વત સાભળી એટલે પોતાના નામથી પચાલમા ત્યાહા સેજકપર

નામે ગામ વસાવ્યુ. ત્યાહા નવલખો પ્રાસાદ કરાવ્યો તે ગામથી આથમણો છે. તેમા મોરલીધરદેવની મુરતી પધરાવી. તે આજસુધી છે. ત્યાહા તલાવ ને વાવ પણ કરાવ્યા, તે ગામથી દક્ષિણ દિશે છે. તે સેજકજી સેજપર રહ્યા, તથા સોનંગજી અને બીજા દેપાલજી એ બે ભાઇઓ કાઠીયાવાડમા પાલીઆદ ગામમા વસ્યા. ગોઅલજી દુદોજી ગામ ટાટમ વસ્યા તથા હનુજી બગડ વસ્યા. માનસધજી ભીમડાદ વસ્યા. ગોહેલ ગણુજીએ ઝાલાવાડ પાસે ગણુપર વસાવ્યુ. ગોહેલ વિહોજી ગામ ખમમા વસ્યા.

ગોહેલ સેજકજીના ત્રણ દીકરા સારંગજી, રાણોજી અને શાઓજી; દીકરી વનમાજીબા તેમા સારંગજી તથા વનમાદે તે મારવાડના કણોજગઢના રાજાના ભાણેજ હતા તેમની માનુ નામ કુરજે. શાઓજી અને રાણોજી સરવૈઆ ગરાશીઆ પાલીતાણા પાસે હાથણી ગામના. તેના ભાણેજનુ નામ સજાણકુવરી. તે વનમાજીબા જૂનાગઢના રાજા મંડલિકને ઘેર પરણાવ્યા હતા. તેને સાંના કટારીમા મંડલિકે ૪ ચોગશી પ્રગણા આપ્યા તેમા ચોગશી ૧ ગામ વાદીની, ૨ અરીલાની, ૩ ગામ ખોખરાની અને ૪ થી ચોગશી ગામ ગારીઆધારની આપી. ત્યારે સારંગજી ગામ લાઠીએ વસ્યા તેણે પાટવી રાણીને ૨ ચોગશીઓ આપી. એક વાદીની અને બીજી અરીલાની.

ગોહેલ રાણોજીને ખોખરાની ચોગશી આપી. તેણે ખોખરાથી જઇને દરીયાકાંઠે ગામ પીરમ વસાવ્યુ ત્યાહા પેઢી બે સુધી રહીને પછી તેના વંશમા મોખડોજી થયા તેણે ઔદિચ્ય બ્રાહ્મણો પાસેથી શિહોર ગામ વેચાતુ લીધુ. તે મોખડાજીની ત્રીજી પેઢીએથી રાજની નાહાનમ પડી, ત્યારે તે કુંવરના બાપની માએ કુંવરને મારવાનો ઉપાય કીધો તે વાત જાણીને કુંવરની માએ એક કુંભારને પોતાના દુખની વાત જાહેર કરી પછી તે કુંભાર એના બે કુંવરોને તથા તે બાઇને જતન કરીને પાવેગઢ લેઈ ગયો. ત્યાહા ચોહાણનુ રાજ હતુ તે શાખે રાવલ કહેવાતા. ત્યાહા જ એ બાઇનુ

તે ગઢ ઝમગડે છે ત્યાંહા એક વાવ છે તેનુ નામ ધારાનીગર પ્રેતાય છે લડાઇ થઈ તે માટે ત્યાંહા ખધીઆ ૭૦૦ મરાણા તેના પણ પાળીઆ છે.

પછી ખસીઆના વંશના ત્યાંથી ગીયાગો સેહને નદી ગોત્રજીને કાંઠે નેમ બાંધીને રહ્યા તે અગરાજીજી ખસીઓ રહ્યા. તેના દીકરા ૨, વીજો ૧ અને મહરી ૧ તે બે ભાઇએ શ્રી મગીરા ગિર પાસે મેતીઆણુ ગામ કાઠીઓ પાસેથી લડીને લીધુ તેનો ધણી સામંત ખાચર હતો તે ગરીબ થઈને એ ગામમા રેહેતો હતો. તેના બાપનું અગ્ય કરવા માંડ્યુ તે વીજા અને મહરી ખસીઓએ ગાડી ૧૦૦૦ ભેળા કરીને લુંટી લીધુ તે ઉપર સામંત ખાચર ગાયકવાડ દામાજીની ફોજ લાવ્યો તે વીજાને પકડીને દામોજી પોતાની ફોજમા લાવ્યા અને મહરી ખસીએ જઈને મહુવા પ્રગણુ ગામ ૩૫૦ ભાવ કોળી પાસેથી લેઇ લીધુ અને મેતીઆણુ સામંત ખાચરને સ્વાધીન થયુ પછી ગોહેલ આતાભાઈ ભાવનગરના રાજાએ લડાઈ કરીને મહુવા પ્રગણુ

તેની બેન રાંઆઆજીબા તે જૂનેગઢ મેંપ કુવરનાં ગણી માનીતાં હતાં. તેનો ભાઇ વીધોજી પણ જૂનેગઢ રેહેતા હતા.

પછી એક સમે અતીતની જમાત પરદેશી વેપારી જાતરા ગિરનારની કરવા આવ્યા હતા તે જૂનેગઢ ઉતર્યા. તેની પાસે તરવાર ૧ તથા જમાઈઓ બહુ મુલનો હતો. તેણે રા' મંડળીકની કચેરીમા આવીને ભેટ કરી. ત્યારે તે જોઈને મેંપ કુંવર ઘણુ રાજી થયા. પછી તે નર વીધાને જોવાને રા'એ હાથમા આપ્યા. તેણે તરવાર હાથમા લેઇને ઘણાં વખાણુ કીધાં અને રા'નો બીજો સાળો જે અરજણજી તેની સામે તરવાર ધ્રુજાવીને કહ્યુ જે આ તરવાર તો એવી છે કે ૧ લાખ ને નવઘણી સોરઠમા એ કુંડો રેહેવા દે નહીં. ત્યારે અરજણજીએ કહ્યુ જે સોરઠમાં કુંડા તો એવા હોય છે કે આવી ૨૫ તરવારો ભાગી જાય તોયે નિસરે નહી. ત્યારે વીધે વાજે કહ્યુ જે એવો કુંડો હોય તો બળદ ૮ જોડીને ગપ વને ખોદી નાખીએ. ત્યારે અરજણજી કહે એવી ગપો ૧૦ ભાગી જાય, પણ કુંડો નિસરે નહી એવો હોય છે. ત્યારે તેણે કહ્યુ જે એ કુંડો અમારે કાઢવો. ત્યારે અરજણજી કહે તમે કાઢતા હો તો અમે તૈયાર છીએ. ત્યારે વીધે વાજે કહ્યુ જે ત્યારે જાઓ તૈયાર થાઓ.

પછી અરજણજી અડીલે ગયા અને લઢાઇનો સામાન કરવા લાગ્યા. વીધો વાજો શેધાવ નામે પોતાને ગામ ગયા અને લઢાઈનો સામાન કરવા લાગ્યા. તે વાત સાભળીને વીધા વાજાની બેન જે રાઆજી તે પોતાની વડારણો ૩ લઈને અરજણજીની બેન રતનકુંવરની મેડીએ ગયા અને કહ્યુ જે અરજણજીએ વીધા વાજા સાથે વાદ કર્યો તે ઠીક કર્યુ નહી; કેમકે એને ઘેર મુલક ઘણો છે તે અરજણજી એને પોહોચશે નહી અને વાજાના ઘોડાના પગોમા કચરાઈ મરશે. માટે તમારા ભાઇને લખી જણાવજો જે એ સાથે વાદ કરે નહી. ત્યારે રતનકુંવર બોલ્યા જે એ ભાઈને કાંઈ થશે તો હુ મેડી ઉપર

પીહર પણ હતુ તેના બાપનુ નામ રગનાથરાવ, ભાઈનુ નામ ત્રબક-સેનજી પછી કુભાર સિહોરમા આવીને રહ્યો, તેણે એ વાતની ફેરને માલમ થવા દીધી નહી

એ સિહોરમા એ કુવરના બાપની માએ આશરે ૫ વરસ સુધી રાજ કર્યું પછી એની અત અવસ્થા થઈ, ત્યારે કુભાર પાવાગઢ જઈને મોટા કુવરને સિહોરમા લઈ આવ્યો તે સાથે પાવાગઢની સ્વારી પણ હતી તેણે કુંભારને કહ્યુ જે ભાઈ આ કુવરને તારી મદદથી રાજ મળ્યુ છે, વાસ્તે તુ ટીલુ કરીને તેને ગાદીએ બેસાડ પછી તેણે ટીલુ કરીને ગાદીએ બેસાર્યો. તે જ દિવસથી આજસુધી પણ શિહોર ભાવનગરની ગાદીએ જે બેસે, તેને એ કુભારના વશનો કોઈ આવીને ટીલુ કરીને બેસાડે છે તે કુભારને શિરપાવ મળે છે એ રાજા મામાની માપેથી રાવળ કહેવાયા, અને એ નાના ભાઈને રાજપીપળાનુ રાજ મામે આપ્યુ, ચાપાનેર પાસે, તે વાસ્તે ગામ ૧૦૦૦ ને આશરે છે

આ વાત આશરે સવત ૧૩૦૩ ની સાલમા બની પછી એ સિહોરના રાજાઓના વશમા ભાવસિહજી થયા તેણે સવત ૧૭૭૯ વૈશાખ વદી ૩ ની સાલમા ભાવનગર વસાવ્યુ

ગોહેલ સરધજી આગળ વખ્યા છે, તેને ગામ ગારીઆધારની ચોરાશી આપી તે ત્યા વસ્યા પછી તેના મામા સરવૈયા જૂનાગઢના રાજા હતા તેણે એમને કાપડામા ગામ પાલીતાણુ આપ્યુ તે વાસ્તે ગામ ૧૦૦ ને આશરે છે તેના વશમા હાલ પ્રતાપસિહજી ત્યા રાજ આવે છ

ગોહેલ વીહાજી ખમમા વસતા હતા તે એક સમે શીકાર રમવા નિસર્યા, તે વનમા ભૂલા પડ્યા અને જે સાથે સ્વાર ૫૦ હતા તે જૂદા પડી ગયા અને વીહોજી એકલા રહ્યા તેને પાણીની તરશ લાગી તે ગામ ધધુકાની પાદરમા બાદર નદીને કાંઠે આવ્યા તે ગામમા નાગાઓની વસ્તી હતી તે શાખે મીર

કહેવાના. ત્યાંના ગામના ધણી દુદા ગીગની દીકરી પાણી ભરવા આવી હતી તેનું નામ સવીરાંબા હતુ. તે બાઇનું સ્વરૂપ ઘણું દેખીને ત્યાંહાં આવીને વીહોજીએ પાણી માગ્યું. તે બાઇએ વીરડામાંથી પાણીનો બાટકો ભરીને આપ્યો. તે પાણી પીને તેણે પુછયુ જે બાઇ! તમે કોણુ નાતે છો? ત્યારે બાઇએ કહ્યું જે પાણી પીઇને હવે શું પુછો છો. આ ગામનો ધણી દુદો ગીગ છે તેની દીકરી હું છુ. પછી તે વિંહોજી તે બાઇની સાથે દુદા ગીગને ઘેર આવીને ઊતારો કર્યો અને પુછયું જે તમારી દીકરીનુ સગપણ કીધુ છે? ત્યારે ગીગે ના કહી પછી તે બાઇને વીહોજી રૂડી રીતે પરણ્યા. તે બાઇને લેઇને પોતાનું ગામ ખસ છે, ત્યા ગયા. અને તે વીહોજી જ્યારે અમદાવાદના પાદશાહ ઓરંગશાને મળવા આવતા ત્યારે પાદશાહ વીહાજીને ખશીઆ કહીને બોલાવતા (ખસ ગામના માટે) તેની શાખ આજ પણ ખશીઆ કહેવાય છે. અને તે વંશના છોરૂ કોળીની નાતમા વરે છે અને તે પણ જાતે કોળી કહેવાય છે.

તેના વંશમા રતનો ખશીઓ થયો તેણે ખસ ગામને પાદર રતનાગર કુવો કરાવ્યો તથા ગામ આલાઉથી દક્ષણ દિશા તરફ ગંગવો કુંડ ચોરસો કરાવ્યો પછી તેણે બોટાદ ગામ વસાવ્યુ ને ત્યાહા રહ્યા. ત્યાહા માતા અંબાજીની દેરી બજાર વચ્ચે કરાવી તે હાલ છે. તેના વંશના બોટાદથી ૧૦ કોસ ઉપર સલેમાન ખશીએ અસળડો ગઢ વસાવીઓ તે ગિરમા છે.

એ સમે ઔરંગશાહાની મા ઓરમાન હિન્દુ હતા. તેને એવો નિયમ હતો કે સોમનાથનુ દર્શન કરીને જ અન્ન જમવું. તેથી ઔરંગશાહાએ સોમનાથને અમદાવાદમા લાવવાની ઊમેદવારીથી કટક લેઇને ચડાઈ કરી. તે વખત ગઢ ત્રસંગડે હાચો અને ભાચો એ બે મકવાણા રેહેતા હતા. તેમની પાસે ૨૫૦૦ કોળી હતા. તેમણે પાદશાહ સાથે મોટી લડાઈ કરી. સોમનાથ સારૂ તે સરવે મરાણા. તેમા હાચા-ભાચાની પાદશાહે ઘોરો બનાવી છે અને ૨૫૦૦ પાળીઆ કીધા છે

તે ગઢ ગમ'ગડે છે. ત્યાહાં એક વાવ છે. તેનું નામ ધારાતીરથ કેહેવાય છે. લડાઇ થઈ તે મારે ત્યાંહા ખશીઆ ૭૦૦ મરાણા. તેના પણ પાળીઆ છે.

પછી ખસીઆના વંશના ત્યાંથી ઉચાળા લેઇને નદી ગેત્રંજીને કાંઠે નેમ બાંધીને રહ્યા. તે અરજણજી ખસીઓ રેહ્યા. તેના દીકરા ૨, વીજો ૧ અને મશરી ૨. તે બે ભાઇએ શ્રી મઢીવા ગિર પાસે મેંતીઆલુ ગામ કાઠીઓ પાસેથી લઈને લીધુ. તેનો ધણી સામંત ખાચર હતો તે ગરીબ થઇને એ ગામમાં રેહેતો હતો. તેના બાપનુ ખરચ કરવા માડ્યુ. તે વીજા અને મશરી ખસીએ કોળી ૨૦૦૦ ભેળા કરીને લૂંટી લીધુ. તે ઉપર સામંત ખાચર ગાયકવાડ દામાજીની ફોજ લાવ્યો. તે વીજાને પકડીને દામોજી પોતાની ફોજમા લાવ્યા અને મશરી ખસીએ જઈને મહુવા પ્રગણું ગામ ૨૫૦ ભીલ કોળી પાસેથી લેઇ લીધુ અને મેંતીઆલુ સામંત ખાચરને સ્વાધીન થયુ. પછી ગોહેલ આતાભાઈ ભાવનગરના રાજાએ લડાઈ કરીને મહુવા પ્રગણું પાછુ લીધુ અને ગામ મોણપર ગરાસ સહિત આતાભાઇએ મશરી ખસીઆને આપ્યા.

દામાજી વીજા ખસીઆને વડોદરે લઈ ગયા. ત્યાંહા તે દામાજીની મા પાસે જંત્ર બજાવતો હતો. તે બજાવતા ચોમાસાની રૂતમાં પોતાનો દેશ સાંભર્યો તેથી આંખમા આંસુ આવ્યા અને જંત્રનો સ્વર પણ રોવા જેવો ઝાંખો. તેથી દામાજીની માએ પૂછ્યુ ત્યારે તેણે કહ્યુ જે મારો દેશ મને સાંભરે છે પછી તેણે છોડાવ્યો અને મહુવે પહોંચાડ્યો.

તે સમે જૂનાગઢમા જાધવ મંડળિકના વંશમા મેંપા કુવર રાજ કરતા. તે વખત ગામ લાઠીના ગોહેલ ભીમજીના દીકરા કુંદાજી ૧, અરજણજી ૨, હમીરજી ૩, સુરસંગજી ૪, બેન ૧ રતનકુંવરી. તે જૂનેગઢ મેંપ કુંવરને પરણાવ્યા હતા પણ આગુમાનીના હતા અને ભાઈ અરજણજી જૂનેગઢ રેહેતા અને બીજા ભાઇ રગુ ગામ લાઠીએ રેહેતા. ગામ (નાઘેરમા) શેંધાવના રજપૂત શાખે વાજા નામ વીંજોજી,

તેની બેન રાંઆજીબા તે જૂનેગઢ મેંપ કુવરનાં રાણી માનીતાં હતાં. તેનો ભાઇ વીધોજી પણ જૂનેગઢ રેહેતા હતા.

પછી એક સમે અતીતની જમાત પરદેશી વેપારી જાતરા ગિરનારની કરવા આવ્યા હતા તે જૂનેગઢ ઉતર્યા. તેની પાસે તરવાર ૧ તથા જમઈઓ બહુ મુલનો હતો. તેણે રા' મંડળીકની કચેરીમા આવીને ભેટ કરી. ત્યારે તે જોઈને મેંપ કુંવર ઘણું રાજી થયા. પછી તે નર વીધાને જોવાને રાંએ હાથમા આપ્યા. તેણે તરવાર હાથમા લેઇને ઘણા વખાણ કીધાં અને રાંનો ખીજો સાલો જે અરજણજી તેની સામે તરવાર ધ્રુજાવીને કહ્યુ જે આ તરવાર તો એવી છે કે ૧ લાખ ને નવલખી સોરઠમા એ ઠુંઠો રેહેવા દે નહીં. ત્યારે અરજણજીએ કહ્યુ જે સોરઠમાં ઠુંઠા તો એવા હોય છે કે આવી ૨૫ તલવારો ભાગી જાય તોયે નિસરે નહીં. ત્યારે વીધે વાજે કહ્યુ જે એવો ઠુંઠો હોય તો બળદ ૮ જોડીને રાપ વતે ખોદી નાખીએ. ત્યારે અરજણજી કહે એવી રાંપો ૧૦ ભાગી જાય, પણ ઠુંઠો નિસરે નહી એવો હોય છે. ત્યારે તેણે કહ્યું જે એ ઠુંઠો અમારે કાઢવો. ત્યારે અરજણજી કહે તમે કાઢતા હો તો અમે તૈયાર છીએ. ત્યારે વીધે વાજે કહ્યુ જે ત્યારે જાઓ તૈયાર થાઓ.

પછી અરજણજી અડીલે ગયા અને લડાઇનો સામાન કરવા લાગ્યા. વીધો વાજો શેધાવ નામે પોતાને ગામ ગયા અને લડાઈનો સામાન કરવા લાગ્યા. તે વાત સાભળીને વીધા વાજાની બેન જે ગઆજી તે પોતાની વડારણો ૩ લઈને અરજણજીની બેન રતન-કુંવરની મેડીએ ગયા અને કહ્યુ જે અરજણજીએ વીધા વાજા સાથે વાદ કર્યો તે ઠીક કર્યુ નહી; કેમકે એને ઘેર મુલક ઘણો છે તે અરજ-ણજી એને પોહોચશે નહી અને વાજાના ઘોડાના પગોમા કચરાઈ મરશે. માટે તમારા ભાઇને લખી જણાવજો જે એ સાથે વાદ કરે નહી. ત્યારે રતનકુંવર બોલ્યાં જે એ ભાઈને કાંઈ થશે તો હું મેડી ઉપર

છો વગાને રોકશે નહી, પણ જાણીશ કે એ મકરા વચના મૂત્રા હતા પણ પરમેશ્વર રાખશે તેની લાજ રેહેશે. પછી રામરામ કીમ કરીને મેડીએ આવ્યા

વીધા વાજો સ્વાર ૫૦૦ લઈને ચાલ્યા, તે શત્રુંજય નદીમા આવીને ઊતર્યા તે વખત અરજણજીના ભાઈ જે સુરમધજી અમીના પાસે મદાની ગામ છે ત્યાહા રેહેતા હતા તે ગામને સીમાડે બેવડીઓ માહાદેવ છે તેની પૂજા કરવા હમેશ આવતા તેને અવ્યા જાણીને એ સ્વાર ત્યાહા આવ્યા તેને આવતા દેખીને સુરમવજીનો ચાકર જેહનો હતો તે રાવળીએ જાણ કરવા આગ ગયો વગડે વીવેવ જે આવીને કહ્યુ જે સુરમધજી તમે દેવળ માહાર નીસરો ત્યારે સુરમવજી કહે જે મારે માળા જો ફેરવી બાકી છે તે ફેરવીને કહો તો નીસરુ અને કેમ તો હાન નીસરુ ત્યાર વાજો કહે જે માળા ફેરવીને નીસરો પછી સુરમવજીએ માળા ફેરવીને માહાદેવજીને કહ્યુ જે મારી લાજ રાખજે પછી તરવાર કાઢીને ચાલ્યો, તે વીધા વાજનો દીકરો જે જશવતમવજી હતો તેના ઉપર ઘા કર્યો, તે ડાબો પગ નાખીને ઘોડાના કાંધમા ત્રણ તસુ તરવાર બેઠી પછી સુરમધજી ઉપર ૫૦૦ સ્વાર ઊપડ્યા, તે પર વાર વાગેથી સુરમધજી પડ્યા પછી એ સ્વાર પાછા વળ્યા તે પછવાડે મદાની સ્વાર ૧૦ ચડ્યા

ત્યાથી જેહલો ચાકર નીકળ્યો તે ગામ ધામેરે આવ્યો ત્યાહા સુરસંગજીનો પીતરાઈ કાકો વરમવદે ગોહેલ મુછડાન રેહેત હતા, તેની મુછોનો ચોટલો પછવાડે બાંધ્યાનો હતો, તે ૭ સ્વાર લઈને ચડ્યા પછી જેહલને હીરે જાણ કર્યુ તે વખત હીવાના ચોરામા કદોજી તથા અરજણજી કસુંબો પીતા હતા. એવમા આવીને સમાચાર્યુ તે સ્વાર ૧૫૦ લઈને ચડ્યા તે અરતા નદી નામે સુરગાળી કહેવાય \ છે ત્યાહા ચારણનો નેસ હતો ત્યાહા ચારણો પાણી ભરવા આવી હતી, તેને પૂછ્યું જે વીધા વાજના ઘોડા કેટલેક ગયા ત્યારે ચારણીએ કહ્યુ જે કાવામાનો ધણી વીધા વાજાનો દીકરો મરાણો તેને આ નદીમ"

દેન પાડીને ગયા તેની આ ચેહ બળે છે ત્યારે દુદોજીએ અને અરજણ જીએ જાણ્યુ જે આપણે ભાઈએ વેર તો લીધુ દેખાય છે પછી પોતાના ભાઈ સરવે ત્યાહા ભેળા થયા ત્યાથી વીજા વાજાના ઘોડા પાસે સૌ મળીને ગયા, તે નદી મચ્છદરીને કાંઠે ભેગા થયા ત્યાહા લડાઈ થઈ તે ૫૦૦ સ્વારને પણ દુદોજીએ અને અરજણજીએ મારી નાખ્યા, અને વીજો વાજો પણ મરાયો.

જશવંતસધજી વીધા વાજાનો દીકરો પેહેલો મરાઓ હતો તે વખસવદે મુળડાનનો જમાઈ થતો હતો તેનો દીકરો નથુજી ૧૬ વરસની ઊંમરનો હતો તેને પોતાનો ભાણેજ જાણીને વખસવદેએ ઉગારી લીધો અને એના ૧૫૦ સ્વારમાથી ૭૫ ભગાયા પણ અરજણજીને તથા દુદાજીને વરસધદેને શરીરે ઘા વાગ્યા, પણ કુશળ રહ્યા તે નથુજીને લઈને પાછા વળ્યા તે વખત અરજણજીએ પૂછ્યુ જે વરસધજીની પાસે એ કોણ છે, ત્યારે કહ્યુ જે એ તો ભાણેજ છે ત્યારે કહ્યુ જે કાકો સાપોલીયુ સાથે રાખી રહ્યા દેખાય છે તે વાત સાભળીને વરસધજીએ તરવારથી ભાણેજનુ માથુ કાપી નાખ્યુ પછી તેણે દિલગીરીથી પોતાના હાથના કાંડા મે કાપ્યા અને પછી કાશીની જાતરા સારૂ ચાલ્યા

પ્રકરણ ૧૫ મું

સેજકજીને માથે બેઠેલો હોલો

દોહા-સોરઠીઆ

સેજકજીએ સોગિયા, કે મુગલ કે મીર;
પરગટ કીધા પીર, જાણે ઝાઝર શિયાઉત. ૧

જૂના કોઈ જાણે નહિ, પીર તણાં પરમાણ;
નવા ચઢ્યા નીશાણ, જાણે ઝાઝર શિયાઉત. ૨

આગલા પ્રકરણમાં જણાવેલા ઝાઝરશી ગોહેલને આઠ દીકરા હતા. ઘણા કહે છે કે તેઓ મોરબીમાં આવ્યા હતા. તેમાં સેજકજી સેજકપરમાં રહ્યા. બીજા હલુજીને અગડ ગામ મળ્યું. પાંચમા માનસંઘજીને ઢીંટમ ગામ મળ્યું. છઠ્ઠા દુદાજીને તુરખા ગામ મળ્યું સાતમા દેપાળજીને પાળીયાદ મળ્યું. આઠમા વીશાજી અથવા વેજાજીને ખસ ગામ મળ્યું. આ વેજાજીના વંશના ખસીયા કહેવાયા. તે ખસીયાજી ત્યાં ધંધુકિયા મેર રાણાની દીકરી પરણ્યા. તેના વંશના ખસીયા કોળી થયા.

સેજકપરમાં એક દિવસે ગોહેલ સેજકને માથે હોલો બેઠો. ત્યારે પરોહિત ગંગારામે સેજકજીનો દોષ ઉતારવા સારૂ શાન્તિ કરાવવા માંડી. તેણે સોનાનો એક હોલો કરાવરાવ્યો અને બીજો હોલો ઘઉંની કણિકનો કરાવ્યો. પછી દેશમાં કંકોતરી લખીને પાંચ હજાર બ્રાહ્મણો એકઠા કર્યા તેઓએ કપોતશાન્તિ કરવા માંડી.

ત્યારે સેજકજીનો કાગબાઈ સોજે ભટલીએ ગયો હતો; તેને પણ તેડાવ્યો. તે શાહ રાણપાળ ત્યાંથી આવતા હતા, એટલામાં રસ્તામાં એક મોઢ ચાતુરવેદી બ્રાહ્મણ ગંગાજીની કાવડ (ખભે) લઈ ચાલ્યો જતો હતો તેનું નામ ત્રવાડી સોમૈયો હતું. તેને પેલા

કામદારે પૂછ્યુ કે મહારાજ ! તમે કયા જાઓ છો ? ત્યારે ત્રવાડી સોમૈયો બોલ્યો કે સોમેશ્વર મહાદેવને ગગાજળ ચઢાવવા જાઉ છુ.

પછી તેણે કામદારને પૂછ્યુ કે તમે કયા જાઓ છો ? ત્યારે કામદારે રાજાને માથે હોલો બેઠાની બધી વાત કરી, અને કહ્યું કે રાજા કપોતશાન્તિ કરે છે તેના મુહૂર્ત ઉપર અમે જઇએ છીએ ત્યારે તે બ્રાહ્મણને ત્યા જવાની ઇચ્છા થઇ, ને સેજકપર બન્ને આવ્યા કામદાર પોતાને ઘેર ગયા અને સોમૈયો દરબારમા ગયો

ત્યા બ્રાહ્મણની સભા બેઠી હતી અને ગોહેલ સેજકજી તથા તેના દિકરાણા હવનના કુડ પાસે બેઠા હતા ત્યા એક સોનાનો અને બીજો કણિકનો બનાવેલો હોલો દીઠો ત્યારે ત્રવાડી સોમૈયો બોલ્યો કે ભાઈ દરબારનો ગોર કોણ છે ? એટલે ગોર ગગારામે કહ્યુ કે અમે ગોર છીએ સોમૈયે કહ્યુ કે હોલો માથે બેઠાનો દોષ તુ શી રીતે ઉતારીશ ? ગગારામે કહ્યુ કે આ બે હોલા બનાવ્યા છે તે કુડમા હોમીશુ, એટલે રાજાનો દોષ ઉતરશે. સોમૈયો બોલ્યો કે એમ તો રાજાનો દોષ ઉતરશે નહીં કેમકે આ હોલો કાઈ રાજાને માથે બેઠો નહોતો શુ આને હોમવાથી દોષ ઉતરે ? પણ જે હોલો રાજાને માથે બેઠો હોય તેને બોલાવીને કુડમા હોમો ત્યારે રાજાનો દોષ ઉતરે પછી તે હોલો કુડમાથી જીવતો નીકળે ત્યારે સાચી વિદ્યા જાણવી

એવુ સાભળી ગોર ગગારામ બોલ્યો કે એવી રીતે દોષ ઉતારવાની શક્તિ અમારામા નથી તમે કહો છો એવી રીતે તમારાથી થઈ શકે તો અમારૂ ગોરપદુ આજથી તમને આપીએ ત્યારે સોમૈયે કહ્યુ કે હુ એ રીતે કરી શકુ છુ

પછી સોમૈયો કાવડ હેઠી મૂકીને સ્નાન કરીને હોમના કુડને કાઠે બેઠો પછી તેણે મત્ર ભણીને હોલા માત્રને તેડાવીને ભેળા કર્યા પછી બધા હોલાઓને કાઢી મૂકીને રાજાને માથે જે હોલો બેઠો હતો તેને પકડયો અને હવનમા હોમ્યો, અને પાછો જીવતો કરીને કુડને કાઠે બેસાડયો

પછી રાજાએ તે મોમૈયાના પગ ધોઇને ચરણામૃત પીધુ અને પોતાનો ગોર થાપ્યો પછી ત્રવાડી મોમૈયો બોલ્યો કે આ બ્રાહ્મણનુ ગોરપદુ છીનવી લીધુ તે પાપથી મારા વંશનો કોઈ વિદ્યા ભણશે નહી, એવો તેણે પોતાના વંશને શ્રાપ દીધો એ બન્નેના વંશ હાલ સુધી ભાવનગરના રાજાના ગોર છે

પ્રકરણ ૧૬ મુ

અખેરાજજી, ભાવસંગજી અને વખતસંગજી

કાઠિયાવાડમા આષાડ મહિનાથી વર્ષ ફરે છે તે જોતા ધૂનાજી પછી નવ મહિને રતનજી મરાણા હતા પણ એ ગડબડની સહાયથી હકીકત મળી નથી

પછી અખેરાજજીએ સિહોરની ગાદી લીધી ભાવનગરના જુના કામદારીના વંશના મેહેતા ગોપાળજી હજુ હાલ છે ને અખેરાજજીના વખતમા ભટનીઆવાળા ગોવિંદજી સિહોરના માલેક થવા આવ્યા ત્યારે મોરજે લોલીયાણેથી દેશાઇ મેહેરાજ જે પાદશાહી નોકર હતા તેમને કુવરની માએ તેડાવ્યા તે પાદશાહી થાણ લઇને મેહેરાજ દેશાઈના દીકરા રામજી દેશાઈ સિહોર આવ્યા, અને ગોવિંદજીને ગામમાથી કાઢ્યા

દોહરો—રાજા નહીં ઘેર રતનસંગ, અખો નહીં ઘેર આજ,
તુ બેઠો મેહેરાજતન, ગય ડગે કમ રાજ? ૧

કુવર અખેરાજજીને લઈને બા મઈ ભુજ ગયેલા અને રાજા રતનસંગજી મરાયા હતા તેથી સિહોરનુ રાજ સૂનુ પડયુ હતું એવી મતલબ ઉપલા દોહરામાથી નીકળે છે.

એ રામજી મેહેતાના દામાજી મહેતા થયા. અને અખેરાજજીના કુંવરનું નામ પણ રતનજી પાડયું હતું.

સવૈયો એકત્રીશા

પ્રતિમેર કુબેર ધરાયો માડણ, ભૂપત તણો નિવારણ ભાર,
દામ વડે શિહોર દીપિયો, દામ વડે ઓપે દરબાર;
પાલણ કવિયાં શિર કુલ પાલણ, વંશ કપોળ વધારણ વાન,
રામ તણે દીસે કળ રૂડે, રામ તણે ઓપે રાજાન ૧
થાપણ હેક હેક ઉથાપણ, માનવ તણાં વધારણ માન,
રહો ઘણા દિન અવિચળ રવિતળ, રહો રતન ને દામ પ્રધાન. ૨

દામાજી મહેતાને ૭ દીકરા હતા. તેમા મોટા વલ્લભજી મહેતાને કુંવર ભાવસંઘજીએ બરછીના ઝખમથી મારી નાખ્યા. ત્યારે ભાવસંઘજી ૧૧ વર્ષની ઉમ્મરના હતા. તેઓને કોઇએ કહ્યું કે રાજ તો વલ્લભજી મહેતા કરે છે, તમે તો માત્ર કહેવાના રાજા છો. તે ઉપરથી તેને મારી નાખ્યા. ત્યારે પોતાના ભાઇઓએ ઉચાળા ભર્યા ત્યારે રાણીજી રથ જોડાવીને ઉચાળા આડા આવી કહેવા લાગ્યાં કે અમે એ વાત જાણતા નથી, અને કુંવરે સમજ્યા વિના એ કામ કર્યું, માટે તમે ઉચાળા ભરશો નહીં. અમારા ઉચાળા તમારી સાથે આવશે, એવુ કહીને મનાવીને પાછા વાળ્યા અને મહેતા રણછોડ વગેરેએ કારભાર ચલાવ્યો. રણછોડ મહેતાના ધનજી મહેતા, તેના દામાજી મહેતા, તેના હરખજી મહેતા. તેના પુત્ર ૩ થયા: જેઠો, ગોપાળ અને કેશવજી. ઉપર લખેલા હરખજી મહેતા પડે ભારે કવિ હતા. એ કારભારીઓના વંશનું આ કવિત મહુવાના બારોટ કાલાએ કરેલું છે.

કવિત—રામજી પ્રધાન તારે પાટ અખેરાજ મોટા;
પાટ રતનેશ ત્યારે દામાજી પ્રધાન.
પરધાન રણછોડ ત્યારે ભાવસંગજી પાટ;
ધનરાજ મેહેતા તે દિ અખેરાજ થાન.

દામાજી દીવાન ગણો વખનેશ કેરી દાખ્યા,
મેહેના હરખા હા ગખ્યા વખનેરા માન
મહારાજ વજીરે દીવાન જેમ જોહો મેતો
મેહેનો દામા દાજીરાજરે ગોપાળજી દિવાન. ૧

અખેરાજજીને પાચ દીકરા હતા તેમા મોટા રતનજી, હરભમજી, ધનરાજજી, સરતાનજી અને ધૂનોજી તેમા હરભમજીને મોજે વરતેજ આપ્યુ ધનરાજજીને મોજે થોરડી આપી, સરતાનજીને મોજે મગથાણુ આપ્યુ ધૂનાજીને વશ નહોતો

તે રતનજીના દીકરા રાવળ ભાવસંઘજી, તેના અખેરાજજી, વીરોજી, રામદાસજી, ગોવિંદજી, અન્નજીણજી અને છઠ્ઠા મોડજી હતા તેમા વીશાજી વગેરે ચાર ભાઈઓ વચ્ચે વજેના ૧૨ ગામ આપ્યા હતા, મોડેજી ઓરમાઠ ભાઈને મોજે રતનપર વગેરે ત્રણ ગામ આપ્યા હતા, અને રાવળ ભાવસંઘજીએ સવત્ ૧૭૭૮મા વૈશાખ સુદિ ૩ ને વાર સોમવારને દિવસે ચાર ઘડી દિવસ ચડતા ભાવનગર બદર વસાવ્યુ

સવત ૧૭૮૮ મા વૈશાખ સુદ ૨ ને દિવસે ભાવસંઘજીએ શતચડી કરીને બ્રાહ્મણોને જમાડીને બબ્બે રૂપીયા દક્ષિણા આપી

સવત્ ૧૮૦૪ના શ્રાવણમા તથા સવત્ ૧૮૦૬ ના મહા સુદ પાચમે પણ તેમજ કર્યુ તે પછી તેઓ મહા વદી ૨ ને લગ્ને મોજે ઉચડીએ રાજ્નવજીની દીકરીને હથેવાળે પરણ્યા

સવત ૧૮૧૫ ના દરસથી દર સાલ દશરા ઉપર કવિઓને દાન આપવાનો ઠરાવ કર્યો, તે દાન સુધી ચાલે છે અને તેજ દહાડે બ્રાહ્મણો પાસે ભાવનગરની બજાર લૂટાવીને તેનું નુકસાન પોતાને માથે મડાવ્યુ

એ ભાવસંઘજીના પુત્ર અખેરાજજી તેના પુત્ર રતનજી તથા પૃથીરાજજી, ભાંભાજી, સારગોજી, બોજરાજજી, ઉદોજી, શત્રશાલજી, વિજેરાજજી થયા તે બધા નાની ઉમરમા ગુજરી ગયા અને આમા કુંવર વખતસંઘજી હતા તે ગાદીએ બેઠા

સંવત્ ૧૮૩૨ ના ભાદરવા શુદિ પાંચમે રાવળ વખતસંઘજી દ્વારકાની જાત્રા કરવા સોંડયા. ત્યાં બ્રાહ્મણોની ચોરાશી જમાડી અને ત્યાંના વાઘેલા લોકોને પહેરામણી કરી. ત્યાંથી જૂનેગઢ થઇ, દામાકુંડમા સ્નાન કરી,ચોરાશી કરી. પછી ગિરનારની જાત્રા કરીને પ્રભાસ ગયા. પછી પોરબંદર જઇને રાણા સરતાનજીને મળ્યા. ત્યાં દશરા કરીને કવિઓને ૧૨૫ ઘોડાં તથા કડા, વેઢ, વીંટીઓ આપ્યાં. હાલારમાં જે જે ગોહેલોની દીકરીઓ હતી, તેઓને કાપડાં આપીને પાછા ભાવનગરમા આવ્યા.

ત્યારે મહેતા જીવન પ્રેમજી તથા મહેતા કસા રણછોડ, મહેતા દામજી ધનજી. એ ત્રણ મહેતા જાત્રામાં સાથે હતા. એ જાત્રામાં છ લાખ કોરીનું ખર્ચ થયું.

સંવત્ ૧૮૩૫ માં રાવળ વખતસંઘજીએ કટક કરીને નૂરમહમદને મારી કાઢીને તળાજું લીધુ તથા મોજે ઝાંઝરમેર લીધું. અને એ વર્ષમા કોળી જલા ખશીયાને મારી કાઢીને મહુવા બંદર લીધુ.

સંવત ૧૮૪૮ મા કાઠીઓ સાથે વેર થયું, ત્યારે વખતસંઘજી કટક કરીને મોજે ચીતળ ગયા. ત્યાના ગઢમા કાઠીઓ ઘણા હતા. તેઓ ઉપર હલ્લા કરી. એટલે બધા કાઠીઓ નાશી ગયા. અને વખતસંઘજીની ફોજે ચીતળ લૂંટયું. તેના ઘોડા, ઊંટ અને ગાડાં વગેરે માલ ઘણોક લીધો. પછી કુંડલે જઇને નીશાન ચઢાવ્યું. ત્યારે બધા કાઠીઓ જૂનેગઢ જઇને નવાબ હામદખાનને મળ્યા; અને કહ્યું કે વખતસંઘજીએ અમારા બધો ગરાસ ખૂંચવી લીધો. એટલે નવાબ ફોજ લઇને આવ્યા. ત્યારે ઠાકોર ચાળીસ હજાર માણસોની ફોજ લઇને સામા ગયા. અને મોજે પાટણને મુકામે નવાબ સાથે તોપોની લડાઈ કરી ને નવાબ પાસેથી મોજે રાજુલું લીધુ. પછી જેઠવા ઉગાજી હઠુ નવાબ સાથે કસુંબા પીધા અને કાઠીઓ સાથે બાર વર્ષ સુધી વેર ચાલ્યું.

સંવત ૧૮૬૮ માં તરવાની જાત્રાએ પધાર્યા. ત્યાં સોળ હજાર બ્રાહ્મણો જમાડયા. પછી ભરૂચમાં આવ્યા. પછી ચાણોદ કરનાળી જઈને ચોરાશીઓ કરી. ત્યાંથી ડાકોરજીએ થઈ ભાવનગર આવ્યા.

સંવત ૧૮૭૧ માં શતચંડી કરી. વખતસંઘજી સંવત ૧૮૮૦ સાલમાં દેવ થયા. તેના કુંવર ત્રણ હતા. વજેસંઘજી, રાયસંઘજી તથા વીહોજી. તેમાં રાયસંઘજીને ગરાસ મળ્યો નહોતો અને વીહોજીને મોજે રોયલ, ત્રદરા (ત્રાઘસા) અને વાવડી, એ ત્રણ ગામ આપ્યાં હતાં, પણ તેનો વંશ નથી.

રાવળ વજેસંગજી સંવત ૧૮ ની સાલમાં જન્મ્યા હતા, અને સંવત ૧૮ થી વર્ષ ૩૫ સુધી રાજગાદીએ બિરાજ્યા હતા. તેના કુંવર ભાવસંઘજી, કેસરીસંઘજી અને દીકરી બાઈ રાજ તે નવેનગર જામ રણમલને પરણ્યાં હતાં. એ ત્રણ ભાંડુ રાણી વખતુબાના પેટનાં હતાં અને રાણી નહાનીબાના કુંવર નટવરસંઘજી તથા અખુભા. તે બંને જણાને ત્રણ ગામો મળેલાં

પ્રકરણ ૧૭ મું

સિંધના પાવર પરગણામાંથી કાઠીઓ સોરઠમાં આવ્યા તેની વાત

સિંધના પાદશાહની આગળ નાયકા નામે કાંઈ કુંદી ગાન કરતી હતી. તેણે પાદશાહની કાંઈ મશકરી કરી તેથી પાદશાહે હુકમ કરીને તેને રજા આપી, જે અમારી કચેરીમા તારે આજ પછી આવવું નહીં. તે પાદશાહના પરાવત કાઠી હતા. તેણે તે નાયકાને પોતાના ઊતારા ઉપર બોલાવીને ગાન કરાવ્યુ. તે વાત પાદશાહના જાણવામા આવી. ત્યારે તેણે હુકમ કરીને કાઠીઓને કહ્યુ જે અમારા મુલકમા ક્યાંઈ તમારે રેહેવું નહીં. ત્યારે તે કાઠીઓ નાશીને સોરઠમાં આવ્યા તે ઢાંક(જૂનાગઢ પાસે)નો રાજા વાલો રજપૂત ગરાશીઓ હતો તેણે પોતા પાસે ચાકર રાખ્યા. તે કાઠીઓ શાખો ૮ ના હતા;

૧ માજરીઆ	૨ રોહરીઆ
૩ નરેર	૪ નાટા
૫ પટગર	૬ જેબલીઆ
૭ ભાભલા	૮ બાબરીઆ

તે સઘળા એવરતીઆ કેહેવાએ છે. તેમાના પટગરની દીકરી રૂડી હતી. તે સાથે વાલાનો કુંવર ખૂટયો. એટલે તેને મારવાનો વિચાર કાઠીએ કર્યો. ત્યારે એ રાજાએ પટગરને બોલાવીને કહ્યુ જે એ તમારી દીકરી અમારા કુંવરને પરણાવો. પછી પરણાવી. તે કુંવર કાઠીની નાતમાં ભલ્યો. બીજા તેના ભાઇઓ રજપૂત રહ્યો. એ કુંવરને ધરડેરા કરીને કાઠીએ થાપ્યો. તેના વંશના થયા તે હાલ સુધી ધરડેરા શાખા-ઇતિ કેહેવાય છે. અને પેલા ૮ શાખોવાળા એવરતીઆ કેહેવાય છે. તે એવરતીઆ પોતાની ૮ શાખોની માહોમાહી દીકરી લેતા દેતા

નથી, પિત્રાઈ જાણીને, તથા ધરડેરા પણ તેમ જ કરે છે. પણ ધરડેરા તથા એવરતીઆ સામસામી દીકરી લે છે ને દે છે. ધરડેરાવાળા કાઠી પણ કેહેવાય છે.

જે વાલો પેહેલો વટલ્યો તેને દીકરા ત્રણ હતા. તેમા મોટો

૧ હરસુર; તેના વંશના વાલા કેહેવાય છે,
૨ ખૂમાણ; તેના વંશના ખૂમાણ કેહેવાય છે;
૩ ખાચર; તેના વંશના ખાચર કેહેવાય છે;
એ સરવે ધરડેરા શાખાઈતિ કેહેવાય છે.

૧ વાલા કાઠીનુ તખત મોટુ હાલ જેતપર તથા ચીતળમા છે;
૨ ખૂમાણનુ તખત આવરકુંડલામાં છે.
૩ ખાચરનું તખત જસદણ તથા ચોટીલામા છે.

પ્રકરણ ૧૮ મું

એભલવાળાની વાત [1]

એભલવાળો વળે પરગણાનો રાજા હતો. રજપૂત વાલા કાઠી પણ છે. તે રજપૂતમાથી થયા છે ગામ ઢાક(ધોરાજીપાસે)નો રાજા વાલોજી હતો. તે કાઠીની દીકરીને પરણીને વટલ્યો.

સિંધ પાસે પાવર મુલકમા અમરા કાઠીઓ રેહેતા હતા. ત્યાહાં દુકાલ પડે ત્યારે ઊનાળા ભરીને ઢાકને પાદર આવ્યા. તેમા અમરો પટગર નામે કાઠી હતો તેની દીકરી નામે અમરાબાઈ બહુ રૂપાળી હતી. તેને જોઇને વાલોજી આશક પામ્યા ને એ પટગરને કહ્યું જે તમારી આ દીકરી મને પરણાવો. ત્યારે તેણે કહ્યું કે તમે અમારે રસોડે જમો તો પરણાવીએ. ત્યારે એ વાત કબૂલ કરી. ત્યારે તેને

---

૧ લખાવનાર મહેતા દેદર ભોજક, ગામ વડવાણ સં. ૧૯૦૮ ચૈત્ર શુ ૨

પગણાની ત્યારે તે વાલાજીના ભાઇઓએ કહ્યુ કે, તુ વટચો માટે ગાદીના વારસ અમે ઉઠ્યે હવે તારે ગાદીનો અધિકાર નહી એમ કહીને સઊએ ગંપીને તેનુ ગજ ખૃચી લીધુ ત્યારે વાનોજી કાઠી-ઓના ઊચાગામા જઇને રહ્યા અને કહ્યુ કે તમારે સારૂ મારૂ ગજ મે ખોયુ, માટે હવે શુ કરવુ ? ત્યારે કાઠીઓએ કહ્યુ જે, આપણે મળીને બોમીઆની જમીન દબાવશુ, ને અમાગમા મોટેરા તે તમે મેહેવાશો

આમ નક્કી કરીને ચોગીના પ ધકમા એ મજીએ આવ્યા વાનાજી બી ન કોઈ દેવને માનતો નોહોતો ફકત સુરજનેજ માનતો હતો તે વાનો એક સમે પોતાનો ગરાસ ગયા બાબત પસ્તાવો કરીને સૂતો તેને સુરજદેવે સ્વપ્નામા આવીને કહ્યુ કે તુ મારૂ સ્મરણ કરીને લડાઈમા ચડજે, તારી મદદમા કરીશ, ને તારી જિત થશે પછી તુ મારૂ એક દેરૂ કરાવજે પછી તેણે સુરજદેવની સહાયતાથી લડાઈ કરીને કેટલાક ગામો દબાવી લીધા પછી તેણે સુરજનુ દેરૂ મોટુ, ગામ થાનની સીમમા ચણાવ્યુ તેમા સુરજની મૂરતી પધરાવી એ વાલાજીને દીકરા ત્રણ થયા ખુમાણ ૧, ખાચર ૨, ને વાલા ૩ તે ત્રણે ભાઇ-ઓએ ગરાસ વેહેંચી લીધો ખાચરની ગાદી ચોગીના ૧, ખુમાણની ગાદી ભિ તીઆને ૨ અને વાલાની ગાદી જેતપર ૩

એભલવાલાની ચાલતી વાત

એક સમે મેધીશા વાણીએ સુખવિજયજી જતી પાસે વરસાદ બધાવ્યો એટલા સારૂ કે તેણે રોજગાર સારૂ દાણા વખારમા ભરાવ્યા હતા તેના ભારે નાણા ઉપજે તે ગોરજીએ ચીઠીમા મ ત્ર લખીને કાળી આરને લીગડ માર્યો તે એભલવાને છોડ્યો ને ઘણો વરસાદ થયો ને સાઈ નેસડીને ઘેર ગયો તે બેહોશ થઇ ગયો હતો તેથી સાઈ નેસડીએ તેને આલિંગન લઇને બચાવ્યો તેણે કપડામા વચન આપ્યુ તે બાઇનો ઘણી પેથો ગઢવી માળવેથી આ યો તેણે લોકના કહ્યાથી બાઇના ઉપર કલક નાખવા માડ્યુ ત્યારે શ્રાપ દીધો જે તુ ગળતમાડે ગળ પછી તેમ થયુ તારે તે ચારણને કડીઆમા ઘાલીને

લઇને એભલવાલાને ઘેર આવી, ને તેના દીકરાનું માથું કાપીને લોહી છાટ્યું, એટલે કોઢ મટયો અને છોકરાને જીવતો કર્યો.

પ્રકરણ ૧૯ મું

રાધરા જેશંઘનાં કમઠાણો

રાધરા (સિદ્ધરાજ) સોલંકી. એનું નામ મૂળ રાજા વિહલદે, જન્મનામ જેશંઘ. તે પાટણમાં થયા. તેમણે સાતહજાર બસે ને ચોવીસ વાવ કરાવી. ધરતી ઉપર પાંચ હજાર તલાવ કરાવ્યાં તેમાં બસે બંધાર તલાવ કરાવ્યાં. તેમા શેશલંગ (સહસ્રલિંગ) તલાવ કરાવ્યું, પાટણમા સંવત ૧૧૫૨ના વરખે ચઈતર સુદ ભરણી નક્ષત્ર ભરણ-

કવિત્ત—સંવત શંકરવીર[1] ચૈત્ર સુદ લગી આચાર
ભરણી નક્ષત્ર ભરણ શુભકર વાર શનિવાર
દેસોત દંડે સાત, ટકા ક્રોડ પાંત્રીસે
સીઠી પથર પચાસ, પલ ઓગણપચાશે.
તારા ઘેર ભાગી તરસ સુણ ધરા ગુજરધણી
શેસલીંગ સરોવર સરસ શી સોભા વખાણું તે તણી

રાણી વાવ કરાવી પાટણમા. તીરથીઉં તલાવ પાટણમાં કરાવ્યું. વડનગરમાં તલાવ સમેયા કરાવ્યું. સંવત ૧૧૧૨ના વરસમા ધોલકામાં વાવ કરાવી. તેનું દામ સોળ લાખ ટકા, એકસો ને સાઠ હજાર ટકા અંકે સત ટકા. ઊજણ દસીઆડ નાથના ત્રાંબા બરોબર પથર ચણાવ્યો. સંવત ૧૧૧૫ની સાલમાં વીરમદે વાઘેલે વીરમગામ વસાવ્યું. સંવત ૧૦૮૭ ના વરખે માહા સુદ ૧૩ દિને મુણછર (મુનસર) તલાવ વીરમ-

---

૧. શંકર=૧૧ અને વીર=૫૨=૧૧૫૨. (બાવન વીર અને અગીઆર રૂદ્ર કહેવાય છે.)

ગામમાં સાઠ દેરીનું કરાવ્યું સિદ્ધરાજ સોલંકીએ. તે તલાવ વીરમગામથી આથમણું છે.

સિદ્ધરાજનો જન્મ ડભોઈમાં થયો. તેણે ડભોઈનો ગઢ કરાવ્યો, ને જશદણ ગામનો ગઢ કરાવ્યો. તે જશદણમાં ભુઇરૂં હતું. તેમાં ધુંધલીમલની મુરતી છે, ને એક ધરમનાથ સિદ્ધ હતો. ધાંધલપરનો ગઢ કરાવ્યો. ધુધલીમલની મૂરતી વાવને ટોડે બેસારી છે.

શરવાનો ગઢ કરાવ્યો. સાયલાનો ગઢ કરાવ્યો. આણંદપરનો ગઢ કરાવ્યો. વીરપરનો ગઢ કરાવ્યો. ભડલીનો ગઢ કરાવ્યો. મેંજકપરનો ગઢ કરાવ્યો. વઢવાણનો ગઢ કરાવ્યો. જેતલપરનો ગઢ કરાવ્યો.

શિહોરમા ભરમ કંડ(બ્રહ્મકુંડ)કરાવ્યો. દશહજાર પ્રાસાદ કરાવ્યા. સવા લાખ પરબો માંડાવ્યા. એક લાખ નેં નવ કન્યાદાન દીધા. આઠ હજાર તપસીની મઢીઓ કરાવી. બોતેર હજાર ધરમશાળાઓ કરાવી; નેં સોરઠમા દેવકાપાટણ (પ્રભાસ)મા શોમઇઆ(ગોમેશ્વર—ગોમનાથ) માહાદેવનું દેરૂ કરાવ્યું. સહસ્ત્ર ગામ બ્રામણને સિદ્ધરાજ જેસંઘે આપ્યા.

સિદ્ધપરમા રૂદરમાલો કરાવ્યો. ચૌદ કરોડ મોહોર કાગજે ચડી ખરચની. તે શવંત ૧૧૫૨ની સાલમા રૂદરમાલો કર્યો.

> પથર સેહે ચઉદ ચુમાલ થભ પણ પણ સહસ્ત્ર નિરંતર
> પ્રથમ ક્રોડ અઢાર જડા જેણે માણુંક મનોહર
> સવાલાખ ધ્વજ દંડ લખ કલમ ભોવરણ તણા
> કોરણી ઘણી વિશાળ ચક લોહો રૂદર જહલે
> જ્યોત મોહોલ સોને જડી રૂદરમાલો ચકવત હે
> ચઉય (ચૌદી) મોહોર કાગલ ચડી ... ...

સાતસે ને ચાલીસ ગામ શિવ વાસે બ્રામણને આપ્યા. સંવત ૧૧૯૨ની સાલમા ઝીંઝુવાડે ગઢ કરાવ્યો. ત્યાહા રાખસ પોલ કરાવી. દખણાદિ તરફ ત્યાહા ઝીંઝુવાડે ભોઅરૂં છે; તે ભોઇરામા રાખસ દીઠો. ત્યારે ભોઇરામા બેસા બે તેલના ભરાવીને મસાલ કરાવીને ધણીધણીઆણી બે રાજા તથા રાણી ભોઇરામા ઊતર્યા

તે અલોપ થઇ ગયાં. તે ભોંઇરાંનું મોઢું ૧ જૂનેગઢ છે, મોઢું જશાદણને ગઢ છે. ત્રીજું મોઢું ઝીંઝુવાડે છે.

પ્રકરણ ૨૦ મું

કુમારપાલ અને રતનકુંવરી

સિદ્ધરાજ જયસિંહ મરી ગયો ત્યારે માસ ૨ ને દિન ૧૨ સુધી પાટણનું રાજ સુનું રહ્યું. ત્યારે કારભારીએથી કેટલે કુમારપાળને તેડીને પાટણ લાવ્યા, ને તેમને ગાદીએ બેસાર્યા. તેણે વરસ ૩૦ રાજ કીધું. તે કુમારપાલ પાટણથી શિકાર રમવા ચ ડ્યા ત્યારે મારગમા જતી જયમત રૂપ મળ્યા. તેમણે સાવને પ દીધો. જૈનધર્મ પાળ્યો. તે પછી કુમારપાલે દેક કારભારીએ મૂ ગામથી એનરાદિ કેગ.

જાએ ત્યારે રાણીએ ના કહ્યુ ત્યારે રાજાએ જોગનરી મોકલવા માંડી. ત્યારે બારોટ જશ્સપશ્સને તે પળે ગણીને પાછી પીદર પોહોચતી કરી.

આથી રાજા ભાટ ઉપર કતરાજ થયો ત્યારે ભાટે પોતાનો નાતમેળો કરીને ધરણુ કર્યું, ને પાટણમા ભાટે જમોર કર્યો સાતમેં ને મત્યાસી બારોટ બળ્યા

પાટણમા બારોટ જશ્સપશ્સનો ભાણેજ બારોટ ભટ્ટાચાર્ય વખતરા ફરી કાશીએ ગયો એ બાર વરશ સુધી વિદ્યા ભણ્યો પછે પાટણ આવ્યો તે આવીને રાજા કુમારપાનને કહ્યુ જે રાજા' કાન દરીઓ રેલશે ને પાટણ બોળશે ત્યારે રાજા કુમારપાળે બારોટ વખતરાને કહ્યુ જે તમે મારી પાસે રેહેજો ત્યારે બીજે દિને ઘડીએક દિન ચડતા રાજા કુમારપાન ને બારોટ વખતરા સાતમે માળ ચડ્યા ત્યારે જતિ હેમાચારજી પાસે બેઠા હતા તેણે જાણુ જે દરીઓ રેલશે ને પાટણ બોળશે જો રાજા પાસે રહીએ તો જતિએ જાણ્યુ જે આપણે ઉગરીએ એટલે તે ચેલા સમેત હેમાચારજી લાખ જતિને લઇને સોનાત ઉપર ચડ્યા, ને ચડીને રાજા કુમારપાન પાસે ઊભા રહ્યા ત્યારે બારોટ વખતરે રાજા કુમારપાનને કહ્યુ જે લોઢાના રારજા પાયદરાર મોહોલની પછવાડે નાખ્યો આનના નાહાણ બધાશે બારોટ વખતરે રાજા કુમારપાનને કહ્યુ જે મારા કહ્યા વિના તમે નાહાણમા બેસશો નહીં, એવામા કરામતનો દરીઓ નજરે આવ્યો એનામા નહાણ તરફોસી નજરે આવુ ત્યારે જતિ બધાએ કરામત નહાણ જાણ્યુ નહીં, ને એવુ જાણ્યુ જે રાજા જાહાજમા બેસશે તો પછી આપણે રહી જશુ એવુ જાણીને તમામ જતિ જાહાજમા કુદીને પડ્યા તે લાખ જતિ મરણ પામ્યા તે પાટણમા ચાખા ખાડ કહેવાય છે

તે કુમારપાન રાજાને પોતાના દસોદી ભાટનુ પાપ લાગ્યુ ત્યારે તે રાજા કુમારપાનને રગત કોહોડ (એટલે પિત્તવિકાર) નીકળ્યો. ત્યારે રાજા કુમારપાલ મરણ પામ્યો

તે અલોપ થઇ ગયાં. તે ભોંયરાંનું મોઢું ૧ જૂનેગઢ છે, બીજું મોઢું જયાદણને ગઢ છે. ત્રીજું મોઢું ત્રીસુવાડે છે.

પ્રકરણ ૨૦ મું

કુમારપાલ અને રત્નકુંવરી

સિદ્ધરાજ જયસિંહ મરી ગયો ત્યારે માસ ૨ ને દિન ૧૨ સુધી પાટણનું રાજ સુનું રહ્યું. ત્યારે કાલરીએથી સોલંકી કુમારપાળને તેડીને પાટણ લાવ્યા, ને તેમને ગાદીએ બેસાર્યા. તેમણે વરસ ૩૦ રાજ કીધું. ને કુમારપાલ પાટણથી શિકાર રમવા ચઢ્યા હતા ત્યારે મારગમાં જતી જયવંત રખ મળ્યા. તેમણે સાચનો ધર્મ દીધો. જૈનધર્મ પાળ્યો. ને પછી કુમારપાલે દેરું કાલરીએ કરાવ્યું ગામથી ઓતરાદિ કોરાં.

તે કુમારપાલને દીકરા ૧૬ થયા. તે પાટણમાં પોસાલે સવાહજાર જતિની હતી. ત્યારે તે રાજા કુમારપાલે અનેરી ઠેકાણે એમદમી કરવા માંડી. તે કુમારપાલને રાણી ઉદેપરની રત્નકુંવરી હતી. રાજાએ કહ્યું જે તમે જયવંત રખનો ચેલો હેમાચારજી છે તેને અપાસરે રાણીને પગે લાગો, ત્યાર પછી રાજાની મેડીએ રાણી થઇને તમે ચઢો. તેણે એવી અણઘટતી કરવા માડી, ત્યારે રાણી રીસાઈને પોતાને પીઅર ઉદેપર ગયાં. ત્યારે રાજા કુમારપાલે પોતાના દશોદી બારોટ નામે જલ્હપલ્હને ઉદેપરથી રાણીને તેડવા મોકલ્યા. તે રાણીને ઉદેપરથી તેડીને પાટણ લાવ્યા. બારોટ જલ્હપલ્હ તેને સોગન ખાઇને તેડી લાવ્યા. જે તમને પોસાલે પગે લગાડવા મોકલશું નહી. એવું કહીને તે તેને તેડી લાવ્યા. ત્યારે રાજા કુમારપાલે બારોટનું કહ્યું માન્યું નહીં, ને રાણીને કહ્યુ જે તમે જતિને અપાસરે

જાઓ. ત્યારે રાણીએ ના કહ્યું. ત્યારે રાજાએ જોરાવરી મોકલવા માંડી. ત્યારે બારોટ જલ્હુપલ્હને તે પળે રાણીને પાછી પીદર પોહોચતી કરી.

આથી રાજા ભાટ ઉપર ઇતરાજ થયો. ત્યારે ભાટે પોતાનો નાતમેલો કરીને ધરણું કર્યું, ને પાટણમા ભાટે જમોર કર્યો. સાતમેં ને સત્યાસી બારોટ બળ્યા.

પાટણમા બારોટ જલ્હપલ્હનો ભાણેજ બારોટ ભટ્ટાચાર્ય વખવટો કરી કાશીએ ગયો. એ બાર વરશ સુધી વિદ્યા ભણ્યો. પછે પાટણ આવ્યો. તે આવીને રાજા કુમારપાળને કહ્યુ જે રાજા[1] કાલ દરીઓ રેલશે ને પાટણ બોળશે. ત્યારે રાજા કુમારપાળે બારોટ વખવટાને કહ્યુ જે તમે મારી પાસો રેહેજો. ત્યારે બીજે દિને ઘડીએક દિન ચડતા રાજા કુમારપાળ ને બારોટ વખવટો સાતમે માળ ચડ્યા. ત્યારે જતિ હેમાચારજી પાસે બેઠા હતા. તેણે જાંણ્યું જે દરીઓ રેલશે ને પાટણ બોળશે જો રાજા પાસે રહીએ તો જતિએ જાણ્યુ જે આપણે ઊગરીએ. એટલે તે ચેલા સમેત હેમાચારજી લાખ જતિને લઇને મોલાત ઊપર ચડ્યા, ને ચઢીને રાજા કુમારપાળ પાસે ઊભા રહ્યા. ત્યારે બારોટ વખવટે રાજા કુમારપાળને કહ્યુ જે લોઢાના ગરજા પાયહજાર મોહોલની પછવાડે નાખ્યો. આવતા વાહાણ મધાશે બારોટ વખવટે રાજા કુમારપાળને કહ્યુ જે મારા કહ્યા વિના તમે વાહાણમા બેસશો નહીં, એવામા કરામતનો દરીઓ નજરે આવ્યો એવામા વહાણ તરફોસી નજરે આવુ. ત્યારે જતિ બધાએ કરામત વહાણ જાણ્યુ નહીં, ને એવુ જાંણ્યુ જે રાજા જાહાજમા બેસશે તો પછી આપણે રહી જશુ. એવું જાણીને તમામ જતિ જાહાજમા કૂદીને પડ્યા તે લાખે જતિ મરણ પામ્યા. તે પાટણમા લાખા બાડ કેહેવાય છે.

તે કુમારપાળ રાજાને પોતાના દમોદી ભાટનુ પાપ લાગ્યું ત્યારે તે રાજા કુમારપાળને રગત કોહોડ (એટલે પિત્તવિકાર) નીકળ્યો. ત્યારે રાજા કુમારપાળ મરણ પામ્યો

પ્રકરણ ૨૧ સું

કુમારપાલ પછીના રાજાઓ

કુમારપાળ મરણ પામ્યો ત્યારે પાટણનું રાજ સુનું રહ્યું. ત્યારે નગર મધાવની ને મલક વાઘેલ, ત્યાંથી વાઘેલો મુળરાજ પાટણ આવ્યા. દવાઈ વાઘેલની ફરી. ભીમ સોલંકી કાવરીએથી આવ્યો. તે કાલરીઆ પછવાડે વીમામો ગામ છે તેની ગાદીએ બેઠો, ને મુળરાજનો પુત્ર રણધવળ પાટ બેઠો. તેણે વરસ ૪૮ માસ ૧ દિન ૧૭ સુધી રાજ્ય કર્યું. તેનો પુત્ર વટલા વિમલરે, એણે વરસ ૫૯ માસ ૯ દિન ૧૧ રાજ કીધું. તેનો પુત્ર સારંગદે એણે વરસ ૮॥ મા ૧ દિન ૧૩ રાજ કીધુ

તેનો પુત્ર ઘેલડો કરણ એણે વરસ ૪૯ માસ ૭ દિન ૧૨ રાજ કીધું. એવું રાજ પાચ છત્ર ભોગવ્યું. વાઘેલા ઘેલડા કરણની વખતમાં વડનગરા કેશવ ને માધવ નાગર હતા. તે માધવે વઢવાણમાં માધવ વાવ કરાવી નામ હાલમાં ગઢ પામે છે. કેશવને ઘેર સ્ત્રી પદમણી હતી તે ઉપર રાજાએ કપટ કર્યું. ત્યારે પદમણી પેટ કટાર નાખીને મરી ગઈ ત્યારે પાટણથી કેશવ ને માધવ એ નામે સાંઢીઆ મોહોરના ભરીને દીલ્હિએ આવ્યા. પાદશાહની ખીજમત કરી બત્રીસ લાખ રૂપીઆ આપ્યા. તે બાદશાહને દિલ્હીથી પાટણ લાવ્યા ઘેલડા કરણને મારીને મીરગેહે ગુજરાતનું રાજ લીધુ

પડલા વિસલદેએ શહેર વઢવાણ વસાવ્યું કરણ વાઘેલે કરણાવતી નગરી વાસી. કરણાવતી નગરી પછવાડે પાચશેહે ગાંમનું રાજ કર્યું.

પ્રકરણ ૨૨ મું

રા' ખેંગારની વાત*

સિંધમા પાવર ધરતીમા રાજા સેરપાવરને ઘેર મૂળ નક્ષત્રમાં એક દીકરી અવતરી. ત્યારે જોશીએ રાજા સેરને કહ્યું કે આ દીકરી જેના ઘરમા રેહે તેહેનુ રાજ જાય, એવા જોગમા અવતરી છે. તે વાત સાભળીને રાજાને ઘણો ત્રાસ ઊપજ્યો. એટલે તે કુવરીને વનમા મૂકી આવ્યા. તે એક કુભાર નામે હનમતીઆને હાથ આવી. તેણે તેને પાળીને મોટી કરી. તે બહુ સ્વરૂપવાળી હતી. તેથી લાખા ફુલાણીએ માગુ મોકલ્યુ જે એ કન્યા અમને પરણાવો. ત્યારે કુંભારે કહ્યું કે મારી નાતવાળાઓને પૂછીને પરણાવીશ. પછી લાખા ફુલાણીએ ઘણો ડર દેખાડ્યો. ત્યારે તે કુંભાર ત્યાથી નાશીને સોરઠમા મજેવડી ગામમા આવીને પોતાના કુટુંબ સહિત વસ્યો.

એક સમે પાટણના રાજા શધરા જેશંઘના દસુદી ભાટો ૪ લલ્લભાટ ૧, ભગંડભાટ ૨, ચચભાટ ૩, ઉભલભાટ ૪, એ ચાર જણા દેશાવરમા ફરતા ફરતા મજેવડી ગામે આવ્યા. ત્યાહા કુંભારની દીકરી બહુ સ્વરૂપવાળી દીઠી. તે ચાલતી ત્યારે ભોએ કંકુના પગલાં પડતા હતા. તેને જોઇને એ ભાટોએ વિચાર કર્યો જે આ કન્યા શધરા જેશઘના દરબારમા શોભે એવી છે. વાસ્તે આપણે પાટણમા જઇને વધામણી આપશું તો રાજા આપણને કાંઈક ઈનામ આપશે.

* શ્રી શંખેશ્વરના ઠુરીએ લખાવી.

એમ વિચારીને તેઓ પાટણમા આવ્યા ત્યારે શધરાજે તે ભાટોની બઙ ચાકરી કરી અને શધરાજને રાણીઓ સોળ હતી. એક એક રાણીને રસોડે એક એક દાહાડો શધરાજની સાથે તે ભાટો જમ્યા. પણ જમી ઉઠે ત્યારે માથુ હલાવે ત્યારે શધરાજે પૂછ્યુ જે તમે માથુ કેમ હલાવ્યુ? ભાટો બોલ્યા કે તમારી સોલે રાણીઓ અમે જોઇ પણ એમાની એકે પૂરી પદમણી નથી ત્યારે રાજાએ કહ્યુ કે તમે સાગ દમોદી ભાટો છો વાસ્તે દેશાતરમા તપાસ કરવાને ફરો ને જે પુરી પદમણી કન્યા હોય તેનુ સગપણ લઇને લગન જોવરાવીને આવજો

પછી તે ભાટો ચાલ્યા તે ઘણા ઘણા દેશો ફર્યા પણ કોઈ ઠેકાણે પૂરી પદમણી કોઈના જોવામા આવી નહી પછી સોરઠમા જોતા જોતા મજેવડી ગામમા આવ્યા જ્યારે એ પેહેલા એ ભાટો એની દીકરીને જોઇ ગયા હતા ત્યારે એ કુભારને એવી બીહીક લાગી હતી જે આ કન્યાને શધરાજના ભાટો જોઈ ગયા છે, વાસ્તે આપણને કાંઈ હરકત થશે આમ વિચારીને એ દીકરીને ભોયરામા રાખતા હતા ત્યાહા આવીને ભાટોએ કહ્યુ કે તમારે દીકરી છે તેનુ સગપણ પાટણના રાજા સાથે કરો ત્યારે કુભારે કહ્યુ જે અમારે તો દીકરી જ નથી ત્યારે ભાટોએ કહ્યુ કે અમે તમારી દીકરીને નજરે જોઈ ગયા છઇએ વાસ્તે તમે જો સગપણ કરશો નહીં તો શધરાજ તમને કાંઈ સુખે રેવા દેશે નહી એવા તારાં

આગણુ આંબો મોરીઓ મોરીઓ, સાખ પડી ઘર બાર;
દેવાં ઊપાઈ દેવડી, નહી જાન તણી કુંભાર. ૧

એ સાંભળીને તથા તે કન્યાનાં ચાલતાં કંકુનાં પગલાં વગેરે ઘણાં વખાણુ સાભળીને રાજા પ્રસન્ન થયો અને વિવાહનો આદર કર્યો. માંડવો ઘાલ્યો તથા ગણેશ બેસાર્યા.

હવે એવા સમામા જૂનાગઢનો રાજા ચૂડાસમો રાખેંગાર હતો. તેની બેહેન શધરાજના ભાઇઓમા પરણાવી હતી. પણ તે જૂનાગઢમા રેહેતી હતી. તેના દીકરા બે દેશલ તથા વિશલ હતા. તેમણે પોતાના મામાને કહ્યું કે મામા આપણા પરગણામા મજેવડી ગામ નવું વસાવ્યુ છે, તે જોવા સારૂં અમે જઈશુ. એવી રજા લઈને તે બને ભાઇઓ. ગામ મજેવડી આવ્યા. ત્યારે એ કુંભારની દીકરી બાબતની સઘળી વાત સાભળી. પાછા જૂનાગઢ આવી પોતાના મામા આગળ વાત કરી: "આપણા પરગણામા એક કુંભારની દીકરી બહુ સ્વરૂપવાળી મોટા રાજવાડામા શોભે એવી છે તેને શધરાજના દશોંદી ભાટો જોઈ ગયા છે, અને શધરાજને પરણાવવા લગન ઠરાવ્યા છે. માટે આપણા પરગણામાથી એવી કન્યા પાટણનો રાજા લઈ જાય ત્યારે આપણી આબરૂ શી રહેશે ?"

પછી ચૂડાસમા રા'ખેંગારે દેશળને કહ્યુ જે "તુ ખાડું લઈને જા અને આપણા દરબારમા એ કન્યા લેઈ આવ."

પછી દેશળ ખાડું લઈને સા ગયો. અને કુંભારને કહ્યું જે "તારી દીકરી રા'ખેંગારને પરણાવ." ત્યારે કુભારે કહ્યું જે "આ કન્યાની પાટણના રાજા સાથે સગાઈ કરી છે, અને થોડા દિવસમા જાન આવવાની છે. વાસ્તે હું જો રા'ખેંગારને આ દીકરી પરણાવું તો શધરાજ મને મારી નાખે." ત્યારે દેશળે કહ્યુ જે "જબરજસ્તીથી અમે તેને લઈ જઈએ છીએ. વાસ્તે તને હરકત થનાર નથી." ત્યારે કુંભારે કહ્યું જે "પાટણનો રાજા ગિરનારના ડુંગરાને મૂળમાથી

ઓદીને પથરા ફયાઈ નાખી દેગે વાસ્તે રાધગજ સાથે વિવાહ કરેલી કન્યા સામુ જોવુ નહી "

સોરઠો.—જેસગ દેવે જાય ધાય નગર ઢંઢોળીયો
 કપરો તે કહેવાય, ખેગાર તુ એવો મ કર ૨

ત્યારે દેવાગ બોલ્યો

દોહા —આવન કંજાર ચોડા ગઢ ગિરનાર,
 ક્યમ મરે સોગર ધણી, સોહણ દંગ ખેગાર ૩

એક સોહણ એટલે એક અગૌલિની ફોજ ધગવનાર ફોજ ધગવનાર ખેગારને રાધગજ એવી રીતે જિતે એમ છે ?

પછી દેવાગ જમનાસીથી એ કન્યાને જૂનેગઢ લાવ્યો રથમા દેરે ઉતરી પરેલી પોગમા પેમના એ દેવડીને પગે ઠેસ વાગી, અગુઠામાથી લોહી નીકળ્યુ ત્યારે રાણક દેવડી બોલી " અપશુકન ભારે માઠા થયા છ સાર્ક નગરનુ નીપજવાનુ

દોહરો —પથમ પોરે પેમના થયા ટપરા ને દેશ
 ડાપો રાણક દેવને, (?) સૂનો સોરઠ દેશ ' ૪

પછી રાખગાર લગન કરી તેને પરણ્યો ત્રણ દિવસ સુધી અઢેકુ (દેર) ગુદાન્ત ગામ જમાડ્યુ ત્યારે ઉત્તરાદા દરવાજા બહાર પાટણના ૧૦૦ વાઘરી માગીના વાસણ વેચવા આવ્યા હતા, તેમને પણ જમવા નાતરુ મોકલ્યુ ત્યારે વનબે પૂછ્યુ જે " રાજાને ઘેર શો પ્રસંગ છ ? તે અમને જમવા તેડાવો છો ? ત્યારે ચારે કહ્યુ

દોહરો.—સોરઠ સિદ્ધદ્વીપની જાત તણી પરમાર
 એવી રાજા રોગની પરણ્યો રાખગાર ૫

આ કારણે રાજા અઢેકુ ગામ જમાડે છે, વાસ્તે તમને પણ જમવા આવજે "

ત્યારે વઘરીઓએ વિચાર કર્યો જે આ તો આપણા રાજાનુ સગપણ કર્યુ હતુ તે કન્યા રાખેગાર જબરાઈથી લાવીને પરણ્યો રાધરાજ જાતનો સોલકી છે અને પણ પણ સોલકી

વાઘરી છીએ વાસ્તે સોલકીની કન્યા સવેની જાય અને આપણે તો જલદીથી પાટણ જઈને આ વાત રાજાને સભળાવવી જોઈએ

આમ વિચારી તે ભૂખ્યાતરસ્યા ત્યાથી ચાલી નીકળ્યા ચાલતે ચાલતે પાટણવાડાના ગામ વાઘેલની સીમમા શિકાર પકડવા પામને માડયો તેવામા શધરાજના દશોદી ૪ ભાટો ઘોડે ચઢીને આવ્યા. તેથી પાસવામા સપડાયલા રોઝ નાસી ગયા એટલે વાઘરીઓએ કહ્યુ જે "બાપજી' અમે જૂનેગઢથી ગત દહાડા મજલ કાપતા અહીં આવ્યા છીએ આજે તેને માત લાઘણો થઈ છે તમે અમારા રોઝ તગડી મેલ્યા?" ત્યારે ભાટોએ પૂછ્યુ જે " તમારે શા માટે માત માત લાઘણો થઈ? ત્યારે તેઓએ કહ્યુ જે" આપણા રાજાની સવેની કન્યા રા'ખેગાર જ્યાગઢથી લઈ ગયો " એ સાભળીને ભાટો તરત પાટણ ગયા અને શધરાજને સભળાવ્યુ

દોહરો (અમે) નિધણીયા અને નરોગીયા ભણિપેલ જાતે ભાટ,

ખોળી કાઢી રાણકદેવીને ખગારે પાડી વાર ૬

તે સાભળી શધરાજે પોતાના મદદનીશ મામરા ભૂતને તેલાવી કહ્યુ જે "જૂનેગઢ રા'ખેગાર સાથે લઢવા જવુ છે માટે મારી સાથે ત્યા આવવા તૈયાર થા "

પછી ચઢાઈ કરવા ઉપડયા પહેલો મુકામ ગામ વાવેને કીધો. ત્યા આગળથી બાબરા ભૂતે ૫૨૦૦ ભૂતાવળ એકઠી કરી અને એક રાતમા તળાવ ત્યા બધા યુ ત્યાથી ઉપડયા તે મુજપુર મુકામ આવ્યા. ત્યા મુજ માળની રાજ કરતો હતો તેણે દસ્તુર પ્રમાણે ભાટોને કાંઈ જ નહોતુ આપ્યુ તેથી અગાઉ તેમણે ત્યા ત્રાગા કીધા હતા. શધરાજે તેને દપ । પાડ્યો તેથી મોમા તરણુ લે તે શરણે આવ્યો. ત્યાથી પછી શધરાજ ઝીઝુવાડે આવ્યો ત્યા કિલ્લો બધાવ્યો. ત્યાનો મુખી ઝ્બારી ધાધો હતો, તેનો ત્યા નેસ હતો

દોહો —ધાધાને રે ધણીયાણીઓ રતિ ને જતિ

ગઢનો પાયો માડિયો સમર વાવ હતી ૭,

હાનમા એ વાવ ખૂટન નામે ઓળખાય છે એક માણસ છ માસ સુધી એ વાવનુ પાણી પીએ તેનામા ખૂટામણુ આવે, એવી કહેવત છે

શ્રીકુવાડેથી શધરાજ વીરમગામ આવ્યો ત્યા પોતાની માતા મીણલદેવીના નામથી મુનસર (મીણલસર) તળાવ બધાવ્યુ ત્યાથી વઢવાણ મુકામ કરી ગઢ કરાવ્યો ત્યાથી સાયલ જઈ ગઢ તથા તળાવ બધાવ્યા એમ મુકામ કરતા કરતા કેટલેક દહાડે તે જૂનેગઢ પહોચ્યો

ત્યા શધરાજે રા'ખેગાર સાથે બાર વરસ સુધી લડાઈ કરી છના ગઢ હાથ ન આવ્યો ત્યારે રા'ખેગારના મહેલ પર ચડવાને એક સુથારે લાકડાની સારણી કરી આપી તે ઉપર બેસી શધરાજ અને તેની મા મીનલદેવી બન્ને રાણકદેવીના મહોલે પહોચ્યા તેના બારણા બધ હતા તે તેમણે ઠેલ્યા એટલે રાણકદેવી બોલી

સોરઠો—કાણ ખખડાવે કમાડ મઢી છે રાણક દેવની
જાણશે રા'ખેગાર ત્રાટક માન જ તોડશે ૮

એટલે મીનલ દેવી બોલી

દુહો સોરઠિયો—મારા મોટા[1] લાડકો ઓખોરકાર ગિરનાર
મારી રા'ખેગાર ઉતારવી રાણકદેવને ૯

ત્યારે રાણકદેવી બોલી

સોરઠો—અમારા ગઢ ઠેક કેણે તમુ તારીયા ?
અધરો[2] મોટો શેઠ, બીજા વરતાઉ વાણીયા ૧૦

એટલે મીનલદેવી બોલી

સોરઠો—વાણીયના વેપાર, જાતે દહાડે જાણશો
મારશુ રા'ખેગાર, ઉતારશુ રાણક દેવને ૧૧

આ રીતની તકરાર કરી માદીકરો પાછા મુકામ પર આવ્યા. પછી એક દિવસ રા'ખેગારે પોતે દારૂ પી, પોતાના ભાણેજને પાઈ તેને કહ્યુ જે "આ શીશો તારી મામીને આપી આવ." ત્યારે તેણે

1 દીકરો 2 અધરો

કહ્યું જે, "મામા! મે દારૂ પીધો છે, માટે મને ન મોકલતા." છતા ખેંગારે આગ્રહ કરી તેને મોકલ્યો. તેણે જઈને મામીને શીખ આપી. રાણકે તેને કહ્યુ જે "તમારા મામાનો દારૂ તો તમે પીધો. હવે અહી આવો. મારા હાથનો પીઓ." તેણે ના પાડી, તોપણ મોગન દઈને હીચોળાખાટે તેને બેસાડયો. અને આમનેસામી એકએકના હાથનો દારૂ પીધો. કેફથી રાણકદેવી સુઈ ગઈ. દેશળ પણ કેફથી રાણકદેવી ઉપર પડી ત્યા જ સુઈ ગયો. એટલામા રા'ખેંગાર ત્યા આવ્યો અને મામીભાણેજને સાથે સુતેલા જોઈ ગુસ્સે થયો. તેણે લાગલી જ તરવાર કાઢી ઘા કર્યો, પણ હીચકાની આકડી આડી આવી. એટલે તલવાર તે બન્નેને વાગી નહીં ત્યારે રાજાએ જાણ્યુ જે આ બન્ને જણની દાનત ખરાબ નથી જો એમ હોત તો તલવાર તેમને વાગ્યા વિના રહેત નહીં પછી વધુ પરીક્ષા કરવા જનોઈયો કાઢી રાણકદેવીના ઉઘેરેલા ચંપા ઉપર તેનો ઘા કર્યો છતા ચંપો કપાયો નહી. ત્યારે તેણે નક્કી જાણ્યુ જે "આ બન્નેના દિલમા કોઈપણ પાપ નથી." પછી થાભલામા કટારી મારી, દેશળે ઓઢેલી પામરી ઉચકી લીધી અને પોતાની પામરી તે બન્નેને ઓઢાડી.

ત્યાથી તે પોતાની બેન પાસે ગયો. અને તેને ઠપકો દીધો જે, "તારો દીકરો મારા ઘર આમુ જુવે છે.

દુહો–સોરઠીયો—બેન દેશળ દીઠેલ ચખ્ખ હવેખે અમ તણા
કાળી ચાચને કાગડે વેઠી નાગર વેલ ૧૨

બહેન! દેશળને જોઈને મારી આખમા દ્વેષ-ઝેર ઉભરે છે. કારણ એ કાળા મોના કાગડે નાગરવેલના પાન વેઠી તોડી લીધા"

સવારે રાણકદેવડી જાગી, અને રાજાની પામરી બન્નેની ઉપર ઓઢાડેલી જોતા તેમ થાભલામા કટારી દેખતા ભાણેજને જગાડી કહ્યુ જે,

દોહરો—"ઉઠ ભાણેજ! વરવુ થયુ ચંપો જોઈ વિચાર,
થભ કટારો થર હરે, કોપ્યો રા' ખેંગાર"

પછી દેશળ ઉઠી તેને ઘેર ગયો, ત્યારે માએ તેને ઠપકો દીધો

સોરઠા —"તુ મુજ પેટ પત્થર પડ્યો જળજળનો અગાર
ઉગ્યે દિન ઓળભો દઈ ગયો રા' ખેગાર" ૧

ત્યારે દેશળે કહ્યુ જે

દોહરો —"નથી મે ઘોડા ચોરીયા, નથી ભેળ્યા ભડાર,
નથી માણી રાણકદેવડી, કિમ ઓળભા દે ખેગાર ૧૫

અમારે તો ભાઈબેન જેવો સ્નેહ છે મામાના મનમા પછી ચાહે તેમ આવો"

માએ ત્યારે કહ્યુ જે "તે તારી કાકી રાણકદેવીને મામાને પરણાવી, છતા તેનો ગુણ વિસારીને ઉલટુ તારો મામો આ આળ ઓઢવે છે વાસ્તે તારે આ ગામમા વસવુ લાયક નથી"

પછી રા'ખેગારે પણ તેને જાસ્રો દીધો એટલે દેશળે પોતાના ભાઈ વીશળને કહ્યુ જે "હુ તો આ ગામમાથી જાઉ છુ" ત્યારે વીશળે કહ્યુ જે "તુ જઈશ તો હુ પણ તારી સાથે જ આવીશ કેમ જે

દોહરો —કડવા હોયે લીબડા શીતળ હોયે છાંય,
બાધવ હોયે બોલણા તોય પોતાની બાંહ્ય" ૧૬

પછી બન્ને જણ રાતે ને રાતે જ ગઢમાથી ચાલ્યા અને દરવાજે ચાલ્યા એટલે કિલ્લેદાર રજપૂત દુદે અને હમીરે તેમને પૂછ્યુ જે "ભાઈ દેશળ! કઈ તરફ પધારશો?" દેશળે કહ્યુ જે "માળવેથી અફીણના પોઠીઆ દરબારના આવે છે, તે લેવા સામો જાઉ છુ અરધી રાતે કે પાછલી રાતે પહેલે પહોરે પોઠીયા લઇને આવીશ માટે દરવાજા ઉઘાડવા સારુ જાગતા રહેજો"

આમ કહી નીકળ્યા તે દેશળ અને વીશળ સીધા કાકા સધરાજને જઈ મળ્યા અને તેને કહ્યુ જે "કાકા! તમે અમારા કાકા થાઓ છો તેની અમને પહેલા જાણ ન હતી તેથી જ મે મારા કાકીને

રા'ખેંગાર સાથે પરણાવી હવે મારો મામો મારે માથે બદનામનું આળ ઓળવે છે. વાસ્તે હું તમારી પાસે આવ્યો છું ચાનો માગી માથે હું રા'ખેંગારને મારી મારી કાઢી તમને પાછી સોંપું "

પછી ૧૫૦ પોઠીઆની ગુણોમા હથિયારબંધ સીગંધીઓને ઘાલ્યા, અને એ પોઠીયાઓને ચલાવી દરવાજા ઉઘડાવી ગઢમા પેસાડયા. તેમણે દૂદો તથા હમીરને ત્યા જ ઠાર કર્યા પછી આવી રા'ખેંગારના દરબારમા વિજયની શરણાઈઓ બજાવી રા'ખેંગાર લડવા આવ્યો

દોહરો ઝાંપો ભાંગ્યો, ભેળ પડી, ભેળ્યો ગઢ ગિરનાર,
દૂદો હમીર મારિયા, સોરઠના શણગાર ૧૭
રણ શરણાઈ વાગિયો, પાખરિયા મણુ[1]
શૂરા મુખ પાણી ચડે, કાયર પડે ભગાણ ૧૮

એ લડાઈમા બન્ને બાજુમા કેટલાએક માણસ પડયા, અને રા'ખેંગાર પણ મરાયો પછી દેશળ સધરાજને રાણકદેવીને મહેલે લઈ ગયો અને બોલ્યો "મામી અમે બે ભાઈ તથા મામા આવ્યા છીએ, માટે બારણા ઉઘાડો ' એટલે તેણે બારણા ઉઘાડતા સધરાજે રાણકદેવીને પોતાની સાથે ગુજરાત આવવા વિનવણી કીધી. પણ તે એકની બે ન થઈ ત્યારે તેના બે દીકરા માણેરો ૧૧ વરસનો, અને ઉગાયચો ૫ વરસનો, એ તેને તેની પાસેથી ઝુંટવી લીધા પહેલા ઉગાયચાને માર્યો પણ રાણકદેવી ડગી નહીં પછી માણેરાને મારવા લીધો પણ ૮ છટકી માની સોડમા લપાયો અને રોવા લાગ્યો રાણકે તેને પડકાર્યો

સોરઠો—"માણેરા ! મા તું રોય મ કર આંખ્યું રાતિયો
કુળમા લાગે ખોય મરતા મા ન સંભારિયે" ૧૯

પછી સધરાજે માણેરાને ચારણ પાસે પકડાવ્યો અને આજ્ઞા કરી જે 'આને અહીં મારતા નહીં પણ રાણકની નમાની થઈ પાટણમા ન પેસે તો દરવાજે એને મારજો '

---

1 ઘોડા

પછી રાણકદેવીને ગઢમાંથી બહાર કાઢી. ત્યાં રા'ખેંગારનો ઘોડો નજરે ચઢતા તે બોલી

સોરઠો—"તરવરિયા તોખાર ! હઇયું ન ફાટયું હંમલા !
મરતા રા'ખેંગાર ગામતરા ગુજરાતના." ૨૦

એટલામાં રા'નો સાબર શૃગાલ નજરે પડતા રાણક બોલી

સોરઠો—"રે સાબર શૃગાલ ! એક દિન શૃગાલા હતો.
મરતા રા'ખેંગાર ભવના ભીલા[1] થઇ રહ્યા." ૨૧

ત્યા તો મોર પણ જોયો, એટલે તેને પણ કહ્યું કે

સોરઠો—"કાઉં કે ગરજ મોર ગોખ ગરવાને ચઢી,
કાપી કાળજકોર પિંજર દાઝયો પાણીએ." ૨૨

(અરે ગરવા મોર ! ગિરનારની બારીએ ચઢી, હવે શોર શાને કરે છે ? મારા કાળજાની કોર કાપી મારૂ પિંજર (ઘર) પાણીએ બાળ્યું, મારા સગા ભાણેજે બોળાડયું.)

એવામાં રા'ખેંગારનું શબ નજરે ચઢ્યું, એટલે તે બોલી

દોહરો—"સ્વામી ! ઉઠો સૈન્ય લઇ ખડગ ધરો ખેંગાર
છત્રપતિએ છાઇઓ, ગઢ જૂનો ગિરનાર. ૨૩

સોરઠો—ઉતર્યાં ગઢ ગિરનાર, તનકુ આવ્યુ તવારિએ
વગના બીજી વાર દામો કુંડ નથી દેખવો." ૨૪

ત્યાંથી આગળ ચાલતા ચાંગરવાડી આવી એટલે તે બોલી

સોરઠો—"ચંપા ! તું કાં મહોરિયો થઇ મેલ્યું અગાર
મટોરે કળિયુ મ્હારુ નો માર્યો રા'ખેંગાર." ૨૫

આ પડકારથી ચંપાનું ઝાડ સૂકાઇ ગયું. અને વાડી પણ બળી ગઇ. તરત તેણે ગિરનાર તરફ દષ્ટિ નાખી. અને બોલી

૧ વળેલા કે બાંગેલા શીંગડાંવાળા હરણ કે બળદને ભીલા કહેવામાં આવે છે.

સોરઠો—"ઉંચો ગઢ ગિરનાર! વાદળથી વાતું કરે
મરતાં રાખેંગાર રંડાયો રાણકદેવડી." ૨૭

ત્યાંથી સહુ રસ્તે પડયાં. પાંચ ગાઉની મજલ કાપ્યા પછી એણે ગિરનાર જાણે વળાવવા સાથે સાથે આવતો હોય એમ નજરે ચડતાં ફરી પાછો ગિરનારને પડકાર્યો:

સોરઠો—"ગોઝારા ગિરનાર! વળામણ વેરીને કિયો.
મરતા રા'ખેંગાર ખરેડી ખાગો નવ થયો." ૨૭

ત્યાંથી આગળ ચાલ્યા. વળી પાછું કેટલેક છેટે ગયા પછી જોયું તો ગિરનાર પડતો દેખાયો. એટલે તે બોલી જે,

સોરઠો—"મ પડ મારા આધાર! ચોસલા કોણ ચડાવશે
ગયા ચડાવણહાર જીવતા જાગર આવશે." ૨૮

(હે ગિરનાર! હવે પડતો અટક. તું તો મારો આધાર હતો. તારા ચોસલા પડતા તેને પાછા ચડાવનાર કોઈ હવે રહ્યો નથી. તેને ચડાવે એવો રા'ખેંગાર ગયો. હવે તો તારે ત્યા જે જીવતા હશે તેઓ જાત્રા કરવા આવશે માટે હવે પડતો નહિં.)

આગળ ચાલતા દેશળવીશળ શધરાજ પાસે આવ્યા અને રા'ખેંગારને મારી જૂનેગઢનુ રાજ્ય દેશળને આપવાની આગલી બોલી ની યાદ આપી. ત્યારે શધરાજે કહ્યુ જે "હા સોરઠ છોડયા પછી સોંપીશું." પણ તેણે મન સાથે વિચાર કર્યો કે "જે પોતાના સગા મામાના ન થયા તે મારાથી ફૂટી મારી સામે પણ કો દિ થવાના. તેથી તેમનું તો કાસળ જ કાઢવું જોઇએ." આમ વિચાર કરી માર્ગમા જ એ બે ભાઇઓને તેણે મારી નંખાવ્યા.

પછી પાટણવાડામા તેઓ આવ્યા. ત્યા સારી જગ્યા રાણકદેવીને શધરાજે બતાવી. ત્યારે તે બોલી

સોરઠો—"બળજો પાટણ દેશ પાણી વિના પૂરાં મરે.
ગરવો સોરઠ દેશ સાવજડા સેજળ પીએ." ૨૯

પછી પાટણને પાદર ઉતરના ચહેર આખા પામે રાવનાજે ઉજાણી કરાવી અને લોકો ગજાનાથી સાગ માગ કપડાવસ્ત્ર પહેરીને આવ્યા તેને જોતા નાણકદેવી બોની.

સોરઠો—"મારજે પાટણ દેશ, જ્યે પટોળા નીપજે
ગજ્ગો મોગ ત્યાં લાખેણી મને સોમડી" ૩૦

એટનામા એક સ્ત્રીએ ગણુને પૂછ્યુ બાઈ, તમે રાધગજની ગણી છો ત્યા તે બોની માગ "કંથને હુ આવી અવસ્થામા મૂકી આવી છુ

દોહરો—વાએ કંચ મઢડી, ચપ્પુ[1] ચમક દત
જુઓ પટોળાવાળીઓ લોમડીવાળીનો કંથ ૩૧
જે માને મોગ વચ્ચો ધડીયો ગંખેગાર
તે માના ભાગી ગયો, જતો રહ્યો લુહાર"

ત્યારે પેની સ્ત્રીએ કહ્યુ જે "તમારી આખમા આસુ કેમ નથી આવતા? ત્યારે રાણકદેવી બોલી

સોરઠો—"પાપણને પતે કહો તો .વા ભરાવીએ
માલેગ મગને શગી મા મનણા વટે"

પછી રાધનજે ગણુનુ મન મનાવવાને વણાક ઘણાક પ્રયત્નો કર્યા પણ તે પ્રસન્ન થઈ જ નહીં પછી એક વાર રાધગજે તેને પૂછ્યુ જે "તારે કયા રહેવા મરજી છ?" ત્યાર તે બોની જે "મારૂ ગામ વઢવાણ છે, તેથી હુ ત્યા જઈશ." પછી રાધગજ તેને વઢવાણ લઈ ગયો એટલે તેણે કહ્યુ જે 'હુ તો સતી થઈશ" પછી ભોગાવામા ચિતા ખડકાવી રાણી તેમા બેઠી અને સુરજને પગે લાગી બોની

સોરઠો—"મારૂ શહેર વઢવાણ ભાગોરે ભોગાવો વટે
બે સવનો ખગાર ગયુ, ભોગવ ભોગાવા ધણી" ૩૨

એટલામાં ચિતા બળવા લાગી અને ઉનો વા વાવા લાગ્યો

---

1 દલ જેવા

મોરદો--"વાયુ વાય સવાય વાથે વેનુ પરજ્જે
ઉભો ત્યા શધરાજ સત જોવા ઓન્દિયાણીનુ." ૩૫

તે વેળા શધરાજે પામગી ગણુ૰ ઉપર નાખી પણ ગણુદે તે પાછી ફેકી કહ્યુ કે, "જો તુ મારી એગો બજે તો હુ તારી ગણી આવતે ભવે થાઉ" પણ તેની સાથે બળવાની શધરાજની હિમત ચાનીજ નહી

પ્રકરણ ૨૩ મું

માંડવરા દેવ

જે દાહાડે જગદેવ પરમાર ધારને કીન્તેથી પાટણ આવ્યા તે દાહાડે પોતાનો ભાઈ રણધવન ઉજ્જણનુ રાજ કરતો હતો તેના વશનો ભાઈ એક નીકળીને પારકર જઇને વસ્યો તે પરમારોના કુળમા ચ દન ને શોઢો પરમાર હતા શોઢો પરમાર ઢોનીએથી પગ હેઠો મુ૰ સદનારને ગોહોર અને દાતણ જ્યારે કરે ત્યારે માગણને કરોડ પસાવ આપે એવુ એને બરદ હતુ

એ ચ દનના કુળમા મુંજો અને લગધીર એ પારકરનુ રાજ કરતા એનામા સાત દકાની પડી ત્યારે પોતાના શેહેરમા રૈઅત દુ ખ પામવા માડયુ ત્યારે પોતાના પ્રગણા સમેત બધો દગ લઇને મુંજો ને લગધીર બે ભાઈ પારકર મૂકીને નીકળ્યા ત્યારે માડવરા દેવ (માતણ્ડેંવર—સૂર્ય) હતા તેની બે ભાઈ પૂજા કરતા તે પૂજા કર્યા વિના મોઢે રજક લેતા નહીં માડવરાની પૂજા પેહેરે દિવસે કરીને પાચ ગાઉ જઇને પોતાનો બધો દગો જઇને પડયો ત્યારે બીજે દાહાડે પાચ ગાઉથી આવીને માડવરાની પૂજા કરી ત્રીજે દાહાડે દશ ગાઉ ગયા વળી દશ ગાઉથી આવીને માડવરાની પૂજા કરી, અને જઇને રજક ખાધુ એવી રીતે ચોથે

દિવસે ગાઉ ૧૫ થી માંડવરાની પૂજા કરવા આવ્યા. એથી એની તો નિત્ય ઊઠીને તસની પડના માંડી. ત્યારે માંડવરા દેવે જાણ્યું જે કેટલાક ગાઉથી આવશે ને કેટલા ગાઉ જશે. તેથી માંડવરા દેવ મુંઝાયા ને લગધીરને પ્રસન થઇને બોલ્યા જે મને રથમાં બેસારીને સંગાતે લઇને જાઓ. પણ જ્યાંહાં મારા રથનું પઇડું અટકે ત્યાંહાં તમે રેહેજો. ત્યાંહાંથી ડગલું આગળ ભરશો નહી. એવું માંડવરાએ કહ્યું તારે મુંઝા ને લગધીર બે ભાઇએ માંડવરાને રથમાં બેસારીને ત્યાંથી નીકળ્યા અને પોતાના દંગમાં આવ્યા. ત્યારે ચાલતાં ચાલતાં દેવકો પંચાલમાં ગામ વઢવાણ તેના પ્રગણામાં ગામ નો મુળી, તેની સીમમાં નાડીતોડ ખાદરું ધાગડી તલાવ ત્યાંહાં આવ્યા. ત્યાંહાં રથનું પઇડું અટક્યું. ત્યારે મુંઝો અને લગધીર પરમાર ગાડાનો ગઢ કરીને રહ્યા.

ત્યારે વઢવાણમાં વડવા વાઘેલો તેના સાલા રજપૂત તો શાખે છભાડ મુળી રાજ કરતા. તે એક દહાડાને સમે શિકાર રમવા નીકળ્યા. વગડામાં જીવજંતને ઉડાડ્યા. એવામાં તેતરો એક નાશીને પરમારોના ઉચાળામાં પડ્યો. ત્યારે બધા છભાડ આવીને ઘોડાં ઊપર ચઢીને દંગ બાધો વીટયો. હઇઆમાં એવું જાણ્યું જે આ બાધો દંગ પરદેશનો છે; અને બહુ ધનમાલ દીઠું. આપણ એને ગુનામાં નાંખીને લૂંટી લીજીએ, એવો છભાડે વિચાર કર્યો. એવું જાણીને મુંઝા અને લગધીર પરમારને બોલાવીને કહ્યું જે અમારો તેતરો નાશીને તમારા ઊચાળામાં પડ્યો છે, તે અમને આપો. તારે મુંઝા અને લગધીર પરમારે છભાડની ઘણી આગતાસ્વાગતા કરવા માંડી. કસુંબાની મનવર કરવા માંડી; જે તમારે પરગણામાં આ ગામ તો તમારું, તમે કરમી માનવીના સગા કેહેવાઓ છો. વડલા વાઘેલો, તેના તમે શાલા કેહેવાઓ છો; તે સારુ અમારે તમારી મનવર કર્યાં વિના ચાલે નહીં. એવું ગરીબ વેણ મુંઝા અને લગધીરે કાઢ્યું. ત્યારે છભાડે જાણ્યું જે આ રજપૂત પરમારોમાં કાંઈ દૈવત નથી. એવું જાણીને કહ્યું જે અમારે કસુંબો તમારો જોઈએ નહીં. પણ અમારો તેતરો તમારા ઊચાળામાં

આવ્યો છે તે અમને આપો ત્યારે મુઝા અને લગધીર પરમારે કહ્યુ જે અમે તમારા તેતર કાંઈ લેવા આવ્યા નોહોતા પણ જે શરણે આવ્યો તે અમથી અપાય નહી ત્યારે છભાડે કહ્યુ જે ત્યારે તમે તરવાર બાંધો એટલે પરમારો હથીઆર બાંધીને ઘોડા ઉપર ચઢીને બારણે ઉભા રહ્યા

કવિત્ત

જગન તેતર ઊડીઓ, આવો રાજદરબાર,
છભાસર ઘોડે ચડા, બાંધી ઊભા બાહાર ૧

મુઝા તેતર માહેરો, માગે દુર્જણશાલ,
ઘોહો ભરીઅન ગુજરધણી, આપે નહી એણી વાર ૨
પેહેને પોહેરે ચઢ તના, શોઢો ને સગરામ,
રતન ઘેહેને રતનાવતે, જેણે નિશ્ચય કીધુ નામ ૩

બાર મનિશાર ચોથ વદ, ટાળા પુરણ ત્રીજ,
મોઢા તે છભારાગ, ને દીધા રણધીર ૪
પડા છભાસર પાચશે, ઓઢો વીશે સાત
એક તેતરને કારણે મુઝાએ રાખી ખ્યાત ૫

ધરૂ ચને, મેરૂ ડગે, ગમો મરડે રરનાર,
મરડે મ્મ મૂળીધણી, પગ પાછા પરમાર ૬
ચાન, ક્રોડાનો ચોટ ઘટ, થર મૂલીરો વાસ
એ તો દે પરમારને, અવર ન દુજી આશ ૭

મુઝા ને લગધીર પરમારે છભાશરાને મારીને મૂળીનુ રાજ લીધુ લગધીરના ચ ચોજી, એ ચ ચાજીએ મૂળીમાં વાઘનુ દાન આપ્યુ.

કવિત્ત

ચને સિંહ સમપિઓ, કેશર ઝબે કાન
પોહોચો પરમારા ધણી, એને રમતો મેલો રાન. ૧

ચાચનો દીકરો રતન મુલીમા થઓ. તેણે કોડ પસાવ આપ્યો "

કલ બીજે કોગ થાએ લાખવરી રાણુ લોએ,
ગોઢા વણુ સુઝે નહી, કોડવરી શણુ ગોએ ૨
વખત ભામણે મુઝાવત, બગ્દા અહણુ ગ્રેહે જાઆ,
ને અહે ત્રુગ પુગના, વાધના બેવડી બેગ્નરા,
વાર પાડના તકે સેહેર ઊઠા નખતરી અગ્બરી,
ગવ ગણુા નહી હજારી આગણે, વાલ હટકે હનાહલ,
મુવીએ વાધરૂ ઊકતા, તાહા બાટરા મેડીએ કડા ખટકે,
ચાર ચોવીશીઆ કવાવન, ચાકેન સારીએ સસાર સારો,
કનક છેઠાણીએ નીર વેહે કામની, વાહરેવાહ રતને મવારો ૩

એ પરમાણે ચાર ચોવીસીઓ મૂલીએ દીધી

પ્રકરણુ ૨૪ સું

કેશર મકવાણો

કવિત્ત

આદ જેતા ઓકાર સકન નાદો શુભુ ઉપાઆ
ચોમર મુખા મખમાએ મખ બત્રીશ કદ અ
સોન મુખ મખમાએ, વરી અમા બનનરીઆ
શેખ માઈ ત્રગ નામ કમરમુખ નોમુખ કરીઆ
બ્રંમાસન દ્દીસે માત નખ, માત રખ શનદી મહો.
ધન કુડમાન હનોત્ત મનમ, તે કશ સનો મારવ્હે ૪

મારકુંડ ત્રણુ ગોત્ર, આદ કુલ ચંદર વિલાસી;
શ્રાંમ સાખ માદની, તરપણ કલ ત્રણ પલાસી;
આદમાન કલદેવ, વેદ તો જજુર વખાણું;
એ તો જાણે અદકાર, તે કલ સાચો મકવાંણો;
ધન કુડમાલ ક્ષત્રીવટ ધરમ, મારકુંડ ઊતપત કીઓ;
રવિ શશી જાંહા લગ રેહે, તેમ રાજ અવિચલ દીઓ. ૨
નગર કેડે નવ લાખ, શેહેર છપનપર છાજે;
બાવન ગઢ બત્રીસ, ગામ રાખણુ ભડ ગાજે;
રણુ ચડો મકવાણુ, એહે એ તો ભાણુ ન સુજે;
આણુ દાણુ એકા નમે, કુડમાલ રાજસ કરે;
દણી આણુ ભૂપ કોણુ દુસરા, ધરા પાવ સામો ધરે;
કુડમાલનો મેહેરખ, મેહેરખનો ગંગરખ
ગંગરખનો પ્રથીપત મકવાણો, ગઢ શેકરી રાજ કરે. ૩
સતર સહસ્ર પરસાદ, ગેદરએ કરી સજાઈ;
પંચ લખ ધરપેસ, તેર કરોડ ભરતાઈ;
ધવલ મંગલ ઊદેસ, શેહેર મજ મોલ સવાઈ;
કેકાણુ લાખ હુ કલ કટક, જેને પંચ સહસ્ત્ર ગજરાજ,
સુણુ શીકરી શા લણુથી હરી, માહા જુધ મકવાણુ મેંણ. ૪
ચાર નીલ અસ્વાર, પદમ દશ રાવત રાણા;
પદમ લખ પાખરા, ખાવી પતશાહા બદાણા;
આઠ લાખ ઊચાસ, ચલે મેહેગલ મેહેમતી,
સહસ્ત્ર મણુ સબ તેલ, જલે નત દીવે બત્તી;
દાતા એશા દનીઆણુમા, ક્રોડ દાન નિત પ્રત કરે;
મકવાણુ રાણુ માહા જલી, એમ પ્રથીપટ ઊપરે; ૫

પ્રથીપતના આલણસી. આલણસીના ઊગંમસી. ઊગમસીનો વેહેરી. વેહેરીનો વેહેરીસાલ. વેરીમાલનો વ્યેહોઆસ. એણે ગઢ કેરંટી રાજ કર્યું. તે વ્યેહોઆસને પેટે કેશર મકવાણો થઆ.

ગઢ કગીમા જે દહાડે વ્યેહોઆમ મકવાણો મરણસજાએ પોઢયા ત્યારે જીવ ગતે જાયે નહીં ત્યારે કેશર મકવાણે પૂછ્યુ જે પિતા! તમારો જીવ કેમ મોક્ષ જતો નથી? ત્યારે વ્યાસ મકવાણો બોલ્યા જે ગોટથી નગર તો સામર્થિ છે તેમા હમીર સુમરા રાજ કરે છે તેના દૂધમલીઆ વછેરા સવાસો લાવીને મારા તેઓને દાહાડે ભાટચારણને આપે તો મારો જીવ ગતે જાએ ત્યારે પોતાના ભાઈ ભતરીજા પાસે માગ્યે એહ'તા તેમાનો એ જણ ગો યો નહીં ત્યારે કેશર મકવાણો અગીઆર વરસની ઊમરનો હતા તેણે પોતાના પિતાને હાથે જળ વાલ્યુ જાઓ પિતા! તમારો જીવ મોક્ષ પમાડો તેઓને દાહાડે વછેરા સવાસો મારે લાવીને ભાટચારણને આપવા વ્યેહોઆસ મકવાણો દેવલોક પામ્યા'

પછી બાર દિન વીત્યા તેરમો દિન આવ્યો ત્યારે કેશર મકવાણે શોક મૂકીને પોતાના ભાઈઓને કહ્યુ જે મારી સંઘાતે ગઢ પ્રેકાટ આવો ત્યારે સગવ ભાઈએ એવુ કહ્યુ જે મના પ્રાનર ભાઈએ સંઘાતે આવે નહી ત્યારે કેસર મકવાણાના હાથમા સવામણ લાગની સાગ રેહેતી હીચણથી નીમના હાથ રહેતા એવો અજાનબાહુ અતલિ બળ હતો સાડાત્રણ ટાંકની કમાન હાથમા રહેતી સવાસવા મણનો બલ હતો ત્યારે કેશર મકવાણો ગરાધો ઉપર ચઢીને ચાલ્યો

કવિત્ત

બીજા વોઝ ચાપગા, વોઝાહુ ચાગીશ
સીમા નર સઝે હથા કેમર પગ ધીસ ૧
તરકસથી તીર કહેઓ કર ગ્રહી ગાન કમાન
દોસુદા ભર વકી વેધી અરને બાણ ૨

ત્યારે કેસર મકવાણો નગર સામૈએ જઈને હમીર સુમરાના દૂધમલીઆ વછેરા સવાસો કરગીએ લઈ આવ્યો, ને ભાટ ચારણને આપ્યા

પછી કેશર મકવાણે પોતાના ગોરને બોલાવીને પોતાની જનમોતરી મગાવી, ને જોવરાવ્યું. ત્યારે મોત ઢુંકડું આવ્યાનું તેણે કહ્યું. ત્યારે કેશર મકવાણે કહ્યું જે ઘરને ખૂણે મરીએ તો કોઈ જાણે નહીં, પણ કોઇ મામલે કજીઓ કરીને મરીએ તો મારૂં નામ રેહે. એવું જાણીને નગર સાંમઇએ હમીર સુમરાની સાતસેં સાંઢો એની નદીમાં ચરતી હતી, તે કેશર મકવાણો ગઢ કેરંટીએ લાવ્યો. તે લાવીને ભાટ-ચારણને દાન આપ્યાં. તોએ નગર સામઇએથી હમીર સુંમરાની ફોજ ચઢી નહીં. ત્યારે કેશર મકવાણો ત્રીજે બાહારવટે નગર સામઇએ ગયો. ત્યારે દશેરાનો દિન, મહીનો મોહોરમ હતો; ને હમીર સુમરાની દીકરીઓ તથા વહુઓ, તેના રથ આવીને બાગમા ઊતર્યા હતાં ને રમતા હતાં. બાગમાં ત્યાંહા કેશર મકવાણે આવીને રથ બાધા હંકાવીને લીધા. જાતે સુમરો કેહેવાએ, તેહેની વહુદીકરીઓ તે સવાસો સુમરીઓના રથ ઝડીને કેરંટીએ લાવ્યો. ત્યારે હમીર સુમરે પોતાના વજીરાને કેરંટીએ મોકલ્યા. તેણે આવીને કેશર મકવાણાને કહ્યું જે એ તો હમીર સુમરાની વહુદીકરીઓ છે તે જે રીતે લાવ્યા તે રીતે સાસર-વાસો કરીને નગર સામઇએ મોકલો. એવું વજીરે કહ્યું તારે કેશર મકવાણો બોલ્યો જે એ તો મોકલ્યાનો માલ નથી. એ તો અમારા ઘરની સ્રીયો રાણી છે. એવું સાભળીને વજીર હમીર સુમરાના નગર સામઈએ ગયા.

પછી કેરંટીમા કેશર મકવાણે પોતાના ભાઇઓને બોલાવીને અકેકી સુમરી વેહેચી આપી ને ચાર સુમરીઓ કેશર મકવાણે પોતાની મોહોલાતમા રાણી કરીને રાખી. બીજી રાણીઓ કેશર મકવાણાના ઘરમાં ઘણી હતી

આમ કેશર મકવાણાને કજીઓ કરતા વરસ દશબાર ગયા. ત્યારે કેશર મકવાણાને દીકરા ૧૮ હતા. પોતાના ભાઇઓના થઈને દીકરા અઢાર હતા. તેમા દીકરા ૯ કેશર મકવાણાના હતા. ચાર સુમરીઓ રાખી તેમાં એક ચારણની દીકરી રાખવામા આવી હતી.

ત્યારે નગર મામઈએથી હમીર સુમરે કહાવીને મોકલ્યું જે કેરંટી તો મારા પાટમાં છે, ને મારી ફોજ આવીને માથ શું. ત્યારે કેશર મકવાણે કહાવી મોકલ્યું જે હું હજાર વીવામાં લીવા જવ વવર્યું તે તારી ફોજને ખવગાવવા આવો. એવું જ્યારે કહ્યું ત્યારે હમીર સુમરાની ફોજ ગઢ કેરંટીએ આવી. ને કજીઓ કર્યો. ત્યારે કેટલાક રજપૂત ગઢ કેરંટીએ કામ આવ્યા. અને નવ દીકરા કેશર મકવાણાના કામ આવ્યા. કેશરના ભાઈભત્રીજા બધા ઝમેરમા કામ આવ્યા અને તેની નવ શાખો પડી.

કવિત્ત

મકવાણુ ગણુમ[1], ઓઢો બાબક્ષ[2] બગદાલા,
લગનવંત લુણુંગ,[3] ભવા બનોઅચ[4] ભાર્ડ;
ખતરવટ રાખણુ ખોડ,[5] જેક માગ[6] કર જાણુ;
સીહોડ[7] નેહાપેવ[8], જેક ઝલનાણુ[9] વખાણું,
નવ શાખ નવ ખંડમા, મકવાણુ સ્વામી મણિ;
એટલી સાખ વિજાવતા, તવક સાખ ઝાલા તણી, ૧

પ્રકરણ ૨૫ મું

હરપાલ મકવાણો

કેરંટીએ કેશર મકવાણો કામ આવ્યા પછી તેનો દીકરો હરપાલ મકવાણો. કેશર ને મવાસો સુંમરીઓ જુંપ ખાકીને બળી મુઆ. ગઢ કેરંટી ભાગ્યો. ત્યારે કેશરનો દીકરો હરપાલ મકવાણો તે પાટણ આવ્યા. તે પાટણમા ઘેલડો કરણ વાઘેલો રાજ કરતો. તેના રાજમા હરપાલ મકવાણો આવ્યા. ને હરપાલના હાથમા મરાભણ લોઢાની આગ રેહેતી હતી. તે ઘેલડો કરણ વાઘેલો ને હરપાલ મકવાણો જે

મસીઆઈ ભાઇ થતા. તે હરપાલ મકવાણાને ઘેલડે કરણે માન આદરભાવ દઇને રાખ્યા.

ત્યાહારે ઘેલડા કરણ વાઘેલાને સાત રાણીઓ હતી. તે ઘેલડો કરણ સીનેરશેહેની ગાદી પાટણ હતી, ત્યાહારે ઘેલડા કરણની માનીતી રાણી નામ તો ફુલાદે. તેહનું પીઅર આંઝમેર તલાદે હતું. તે રાણીએ રાજાને વશ કરવા પોતાનો બ્રામણ તલાદે મોકલ્યો. ત્યાહાંથી તેલ મંત્રીને વશીકરણ કરીને તુંબડી ભરીને બ્રામણના હાથમા આપી, તે બ્રામણ લઇને નીકલ્યો. તે નગર છત્રાવતી આવ્યો. ત્યાહારે છત્રાલનો છોઓ કેહેવાતો, તે પાસે એક વાવ છે ત્યાંહાં એક ગંભીર વડ છે ને વડે બાબરો ભૂત રેહેતો. તે વડની ડાલે તેલની તુંબડી વળગાડીને બ્રામણ સુતો. એવામા બાબરો ભૂત આવ્યો. તુમડી તેલની વાવ઼ટોળે પડી ગઈ. તે ફૂટી ગઈ. તે તેલ ડાળ ઊપર હલ્યું. ત્યાહારે બાબરા ભૂતની નજરે પાટણ આવ્યુ. ત્યાહારે બાબરો ભૂત ઘેલડા કરણ વાઘેલાનું રૂપ ધરીને રાણીની પાસે રહે રાજા વાઘેલાને બાંધીને ઘોડીઆટે વળગાડીને ચાર પોહોર રાત વીતે રાત પાછલી ઘડી ચ્યાર રહે ત્યા સુધી બાબરો ભૂત રહે. પછી છત્રાવતી નગરીએ જાય. એવું હમ્મેશ જાય ને આવે.

એમ કરતા દિન દશપાચ ગયા. ત્યાહારે ઘેહેલડા કરણના મોહોની કળા પડવા માંડી. હરપાલદે મકવાણે પૂછ્યુ ઘેલડા કરણ વાઘેલાને જે તમારા મોહોની કળા કેમ ઘટે છે ? ત્યાહારે ઘેલડે કરણ વાઘેલે કહ્યુ જે માહારા મોહોલની ચોકી કરો. ત્યારે હરપાલ મકવાણો ચોકીએ બેઠો. મધરાતને સમે બાબરો ભૂત આવ્યો. હરપાલ મકવાણે હોકારો કરીને બાબરાને જઇને બાધ્યો. ને બે જણે વઢવા માંડ્યું. વઢતા વઢતા રાત પાછલી પોહોર રહી, ત્યારે બાબરાની ચોટલી હરપાલના હાથમા આવી. ત્યારે બાબરો બોલ્યો જે "હે હરપાલ મકવાણા મારે! પાટણની પોળે હવે આવવું નહી." ત્યાહારે હરપાલ મકવાણે વેણ માગ્યું. તે બાબરે વેણ આપ્યું. ત્યારે બાબરાને

હરપાલ મકવાણે કહ્યુ જે માહારે ભીડ પડે ત્યાહારે દ સંભારૂ ત્યારે મારા મોહો આગળ આવી ઊભા રેહેવું. એવું વેણ આપીને બાબરો ગયો.

પછી પાછલી ચાર ઘડી રાત રહી ત્યાહારે હરપાલ મકવાણાને ભૂખ લાગી. તે વેળા તેણે વિચાર્યું જે અત્યારે આહા આપણને કોણ ખાવા આપે ? એવું જાણીને રબાનીવાડે જઇને ખાજરૂ લેઇને વધેર્યો અને મસાણુ ભોમમા આવ્યા. આવીને ખત્રીનો ધરમ કર્યો. ત્યાહારે મસાણુની રખવાલ શક્તિએ આવીને મોહો આગળ હાથ કાઢયો ત્યારે હરપાલ મકવાણે ખાજરૂ બેએ શક્તિને આપવા માડયા, તોહે શક્તિ ધરાણી નહી. ત્યાહારે પોતાનો ખંજર કાઢીને પોતાના પગની પિંડીઆ કાપીને માહી મસાલો ભરીને શક્તિને આપી. ત્યારે શક્તિ તુષ્ટમાન થઇને કહે જે "માગો માગો મકવાણા ' જે માગો તે આપુ." ત્યાહારે મકવાણે વચન માગ્યુ તે શક્તિએ આપ્યું. ત્યાહારે મકવાણે એવુ કહીઊં જે માહારી મેડીએ રાણી થઇને આવો તારે શક્તિ બોલી જે તમો માનવી ને અમો દેવતા તાહારે હરપાલ મકવાણે કહ્યુ જે મને દેવતા જાણો તો મેડીએ રેહેજો, ને માનવી જાણો તો રેહેશો નહી. એવુ વેણુ હરપાલે શક્તિને આપ્યુ. ત્યારે શક્તિ આવીને મેડીએ બેઠી.

ત્યાહારે પરભાતને પોહોર ઘેલડે કરણ વાઘેલે કચેરી કરી. હરપાલ મકવાણાને તેડવા મોકલ્યા. તે હરપાલ મકવાણો ઘેલડા કરણની કચેરીમા આવીને ઊભા રહ્યા ત્યાહારે ઘેલડે કરણે કહ્યુ જે "માગો હરપાલ મકવાણા'" ત્યાહારે મકવાણે કહ્યુ જે "એક રાતમા "જેટલે ગામ તોરણ બાધીએ તેટલા ગામ આપો" હરપાલ મકવાણે એવું ઘેલડા કરણ પાસે લખુ કરાવ્યુ. એ કરાવીને પોતાની મેડીએ આવ્યા. ત્યાહારે શક્તિએ પૂછ્યુ જે કાંઇ મકવાણા તમને ઘેલડે કરણે કેવું વેણ આપ્યું. ત્યાહારે હરપાલ મકવાણો કહે જે "જેટલે ગામ તોરણ બાધીએ તેટલા ગામ આપણને આપે" ત્યારે શક્તિએ જાણ્યું

જે દેવતામાનરીતું પારખું હવે પડશે. શક્તિએ એવો દગો જાણ્યો. મકવાણાને કહ્યું જે "તમે ગાગર બેડીઆં મૂકશો કે તોરણ બાંધશો?" ત્યારે મકવાણે કહ્યું જે "જાઓ શકિન તમો તોરણ બાંધો, અમે ગાગર બેડીઆ મૂકશું." એટલે પોહોર રાત જવા દેઇને શક્તિ નીકળ્યાં તે પાટડીએ આવ્યા ને પાટડી પછવાડે છસેં ગામે તોરણ બાધ્યાં.

ત્યારે હરપાલ મકવાણે બાબરા ભૂતનું સ્મરણ કર્યું. તે સવા લાખ ભૂતાવળને લઇને આવી મો આગળ ઊભો રહ્યો જે. "ખાવંદ! જેવો હુકમ આપો એવે હુકમે ચાલુ." ત્યારે હરપાલ મકવાણે કહ્યું જે: "શકિન તોરણ બાંધે તે આગમચ ગાગરબેડીઉં મૂકો."

એવો હુકમ લઇને બાબરો ચાલ્યો. અને ગાગર બેડીઆં મૂકવા માંડયા. શકિનએ ત્રેવીસેં ગામે તોરણ બાંધ્યા ને બાબરે ગાગર બેડીઆ મૂકયા. પાછલી ચાર ઘડી રાતે પાટણ આવ્યા ત્યારે શક્તિએ જાણ્યું જે "મકવાણે મારા મોહોર ગાગરબેડીઆ મૂકયા તેથી તે ખરા દેવતા." એવું જાણીને તેણે હરપાલ સાથે ગૃહસ્થધર્મ કર્યો.

કવિત્ત

ગામ મશાલી તણે, બરદ રાવલ બોલાઓ;
અંગ થકી ઓદીચ, તેણે મંગલ વરતાઓ;
પોહો પાટણ પરણીઓ, જગત કોના તન જાણી,
હુઓ દેવ હરપાલ, રીઝ શકત ઘેર કીધી રાણી;
સંસાર વાત રાખી સહી, અમરવેલ ઊતપત કરી;
સેઢો માગ, શેખરો, બાઈ ઊમાદે દીકરી.

શક્તિને પેટ ચાર છોરૂ થયા. રાજા ઘેલદે કરણ વાઘેલે મકવાણાને બોલાવીને પૂછયું જે: "તમે કીએકીએ કેટલે ગામે તોરણ બાધ્યા." ત્યારે હરપાલ મકવાણે કહ્યું: "જે સાંઢીઆ ઊપર મેહેતાને બેસારીને તલાસ કરાવો, જે ગામ ગાગર બેડીઉં તોરણ દેખો તે

ગામ લખજો ' એવા ગામ ત્રેવીસે કાગળે ચડ્યા તે લેખ લાવીને ઘેનડા કરણ વાઘેલાને કહ્યા ત્યારે ઘેનડા કરણ વાઘેલે કહ્યુ જે "આપણે તો તમને જેટલે ગામ તોરણ બાધ્યા તેટલા ગામ આપ્યા '

પછી અપો ૌવખત ઘેનડો ક પુવ ઘેતો પોતાની મોહોલાતમા જમવા બ ઠ'તા ત્યારે પોતાની રાણીએ રાજાને મોઢે તેજ દીઠુ નહી ત્યારે રાણીએ પૂછ્યુ જે "તમારા મોહો ઉપર તેજ કેમ નથી?" ત્યારે ઘેનડો ઉત્તર વાળેતો જે "આપણા ગામ તેવીશે તે હરપાળ મકવાણે લીધા ત્યારે રાણીએ કહ્યુ જે ' મે હરપાળ મકવાણાને ભાઈ કહીને મોકલ્યો છે ' તે રથ જોડીને હરપાળ મકવાણા પાસે આવીને ઊભા રહ્યા ત્યારે હરપાળે કહ્યુ જે "કહો બેન શા કામે આ યા ?" ત્યારે રાણીએ કહ્યું જે ભાઇ મને આજ કાઈ કાપ આપો ' ત્યારે હરપાળ મકવાણે ૧૫ ગામ ગામ પ ચ આપ્યા તે પાને ભાલ કહેવ ય છે

ત્યારે શક્તિના કુ વર મેડી હેઠે રમતા હતા તેવામા ઘેનડા કરણના ઘમનીઆ વછેરા છુટયા એ ન નશક્તિએ જાણ્યુ જે કુવરને વગાડશે. એવુ ન ણીને મ નમે માળથી શક્તિએ હાથ વધારીને એક કુવરને ઝ લ્યો બે ઝાન કનલો બીજાને હાથી મારી તેતો ટાપરીઓ ચારણ ઝાનાના વ્હદી થયો

કવિત્ત

તુ સૂણ ઓ સામત ' હ્યત અમ ભાગા ડોર
તુ સૂણ ઓ સામત ' અડપ લીધા ચોર
તુ સૂણ ઓ સામત ' ૩ ર શક્તિ ઘેર કીવી [illegible],
તુ સૂણ ઓ સમત ' અગર મેડિ ઘેર આ ણી
ર પાત વડો જમગ હયો દન દન અધ ' વાખીએ
તુઆરો તોન મર તપા અન સામત એને અખીઓ ૧
પાર ૌએ તોરીપાટ મેડિ ન કીયો મકવ ણે
ગાલી ગોખ ગ્હત, ગત અ મમ્ન ન જાએ

ગણા તણા ગજરાજ, ચેહ છુટા મદમતા,
દૂર પથ દેખીઓ, રાજેન્દ્ર પુત્ર ગમતા,
શેદો, માણ શેખરો, સામે કર ઝાલી નીઆ,
આપ શક્તિ આપરા, કુવર સાખ ઝાના કીઆ ૨

તેના પાટવી ભાઇએ જઇને પાટડીએ તોરણ બાધ્યુ ત્યાથી જઇને હળવદને ટીંએ બેઠા, અને તે ઝાનાવાડ કેહેવાય છે

પ્રકરણ ૨૬ મું

વાઘેલા વરહો અને જેતા

જ્યારે વાઘેલાનુ રાજ પાદશાહે છીનવી લીધુ, ત્યારે વાઘેના વંશમા વરહોજી તથા જેતોજી બે ભાઇ થયા તે બહારવટે નિસર્યા તે પાટણની પડખે વનમા ભીનડીગઢ તથા સરધાર એવા ગામ છે ત્યા રહ્યા તેમા વરહાજીનુ કુટુબ ભીનડીએ રહ્યુ તેથી તેના વંશના આજ ભીનડીઆ કહેવાય છે અને જેતાજીનુ કુટુબ સરધાર રહ્યુ તેથી તેના વંશના આજ સરધારા કહેવાય છે ત્યા માયડી છોકરાં રાખીને એ બે ભાઈ અમદાવાદ બહારવટે આવતા હતા તેના ભેળા ૧૫૦ સ્વાર હતા તે માર્ઈ વખત રાત્રીમા તથા કાઈ વખત દહાડે આવીને અમદાવાદના ગામડા લૂટી જતા, તથા માઇ સામે બાન ઝાની જતા તેને પકડવાની મહેનત પાદશાહ સુલતાન અહમદશાહ ઘણી જહેમત કરતા હતા, પણ તે બે ભાઇ હાથ આવતા નહીં પણ પછી ખર ચીના ટોટાથી દુઃખ પામીને એમની આથે સ્વાર થોડા રહ્યા

પછી એક વખત ગામ નારાયણ કરીના રસ્તામા અમદાવાદથી જતા છે,ત્યા સાતજ પાસે ગૌર છે તે ગામના તળાવમા રાતની વખત એ બે ભાઈ સ્વાર એક વખત આવ્યા હતા, તે નારાયણ ગામના

રજપૂત ભડારી જાતે, નામે અખો હતો તે પરોઢીયે ખાતરનું ગાડું ભરીને ખેતરમા લઈ જતો હતો એવામા એ વરહા જેતાનો આદમી એક પોટલીએ જતો હતો, તે વખતે એ અખા ભડારીનું ગાડુ કણબી હાંકતો હતો, તેણે કહ્યુ જે "ભાઈ તનાનમા બાદશાહવટીઆ આવ્યા હોય, એવુ ભાસે છે, તે માટે આપણે ઉતાવળા ચાલીએ તો ઠીક" ત્યારે અખે કહ્યુ જે, "માગ જેવો રજપૂત તેની પાસે કોઈ નહીં હોય, નહીં તો ત્રીજે દાહાડે ગરામ પાછો વાળે" તે વાત એ પોટલીએ જનારે સાભળી તે મગવે. એ વરહા જેતાને સભળાવી ત્યાર તેણે કહ્યુ જે એ રજપૂતને વિનતી કરીને અહીં સુધી બોલાવો પછી તે અખા ભડારીને ત્યા બોલાવીને વરહા જેતાએ પૂછ્યુ જે, "તમે શુ બોલ્યા?" ત્યારે અખ ભડારીએ વિચાર્યું કે મે તો હસતા કહ્યુ હતુ, પણ આ તો સાચુ થયુ પછી કહ્યુ જે "હા, ઠાકોર! માગ જેવો રજપૂત તમારી પાસે હોય તો ત્રણ દિવસમા ગરામ તમારો વાળી આપે" પછી એ વરહા જેતાએ કહ્યુ જે, 'આ અમારો ઘોડો રા ૧૦૦૦ નો છે, તે તમને ચડવા સારૂ આપીએ, તથા બીજુ પણ તમને અમોને જે કહેશો તે આપીશુ' એમ કહીને એ અખા ભડારીને સાથે લઇને ચાલ્યા, અને અમદાવાદ આવ્યા

અમદાવાદના પાદશાહની હજુરમા તથા બીજા પટાવતો મુસલમાનોની બેગમો ઉમ્મેરા શુકરવારે રથ ૫૦૦ મળીને જાય, તે ભેગી બીજી ફોજ પણ ઘણી જાય તે ફોજ સઘળે તે મકરબા ના ટોડા છે, ત્યા છેટે ઉભી રહે અને ફક્ત ઓરતોએ તે મકરબા મા જાય તે વખતે અખ ભડારીએ તે બે ભાઇને કહ્યુ જે, "આ ઓરતોને પકડી ગયા વિના તમારો ગરામ વળશે નહી" પછી તે રથ આઢર ગયા તે વખત એ સ્વાર રથને ઘેરીને ઉભા રહ્યા એટલે ઓરતોએ પૂછ્યુ, જે "તમે કોણ છો?" ત્યારે એ રજપૂતોએ કહ્યુ જે, "અમે વરહો જેતો બે ભાઇ છીએ અને અમારો ગરામ ગયો છે, તે વાસ્તે અમારે તો હવે મરવાનો વિચાર છે વાસ્તે આ રથ હાકી જાહશુ"

પછી હુરમોએ કહ્યું જે "તમે અમારી હુરમત લેશો, તો અમારે મરવું પડશે, માટે હવે શહેરમાં જઇને તમારો ગરાસ તુરત અપાવીશું." તે વાતના સોગન પાકા કર્યા, એટલે એ સ્વાર દૂર રહ્યા. પછી બીજા ફોજવાળાઓને માલમ થઇ, એટલે તે સ્વારો સાથે લડવા આવ્યા. તે વખત હુરમોએ કહ્યું જે એ સ્વારોને તમારે કંઈ હરકત કરવી નહી. પછી તે ફોજવાળા કંઈ બોલ્યા નહીં.

પછી શહેરમા એ હુરમો આવી, ને રાત્રીએ મહેલમા દીવાબત્તી કરી નહીં, તથા રીસાઇને બેઠી તે વાત સર્વે પાદશાહના પણ જાણવામાં આવી હતી. પછી પાદશાહે મોહોલમાં આવીને હુરમોને પૂછ્યું જે "તમારે શી હકીકત થઇ?" પછી તે હુરમોએ સરવે વાત કહી, અને કહ્યું જે "અમે આવા સોગન કર્યા છે તે વાસ્તે એ ભાઇને બોલાવીને ગરાસ આપવો જોઇએ. અમારા રથ હાકી ગયા હોત તો પાદશાહની આબરૂ શી રહેત? પછી પાદશાહે સારી રીતે આબરૂથી એ બે ભાઇને અમદાવાદમા બોલાવીને શીરપાવ કર્યો.

જ્યારે મકરબેથી સ્વાર ગયા હતા તે વખત હુરમોએ તેમને કહ્યું હતુ જે "પાલડીની સીમમા ઘોડી કૂવો છે ત્યા રહેજો. સહવારમા મોહોલ અંદર બોલાવીશુ." પછી પાદશાહે સહવારમા પોતાના વજીર માણેકચંદ મોતીચંદ વાણિયા હતા, તેને બાધણી કરીને મોકલ્યા. તે વજીર ઘોડીકૂવે જઇને માળીને મળીને એ વરહા જેતાને બોલાવ્યા અને કહ્યુ જે પાદશાહ તમને બોલાવે છે.

ત્યારે વરહા જેતાએ કહ્યુ કે અમને પકડીને બંદીખાને નાખે, ત્યારે અમે શુ કરીએ? ત્યારે વજીરે કહ્યું કે અમે તે વાતના જામીન છીએ. પછી એ વાતના સોગન કરી અમદાવાદમા તેમને તેડી લાવ્યા. તે સાંજની વખત કાઇંક દિવસ છતા શહેરમા પેઠા. તે વખતે બહરીઓ ઝાડે ફરવા બેરી હતી, તે જોઇને વરહા જેતાએ વજીરને પૂછ્યુ જે આ બહરીઓ જાતે કોણ હશે? ત્યારે વજીરે કહ્યું જે એ જાતે

વાણીયા તથા બ્રાહ્મણ હતે. એટલે વગ્હે જેતે પૂછ્યુ જે ત્યારે તમારી શી જાત છે? એટલે કહ્યુ કે અમે વાણીયા છીએ એટલે વગ્હે જેતાને કહ્યુ જે "જેની બાયડીઓ ઘોડે હ્દારે આ રીતે ઉધીઓ બેસે છે તેનોજ ફરજન આ વગ્ગ છે માટે આપણુને મદીખાને નાખશે, તો આને શી લાજ આવશે અને એ શુ કરશે? માટે અહીઆથી જ પાછા વળીએ તો ઠીક" પછી કહ્યુ જે "તમારી બાહધરીનો વિશ્વાસ અમને આવતો નથી આમ કહીને પાછા તેઓ ઘોડીઉવે ગયા

પછી એ વજીરે જઇને પાદશાહને કહ્યુ કે "સાહેબ! એ તો આવતા હતા પણ અધવચથી પાછા વળી ગયા," ત્યારે પાદશાહે ખબર કઢાવી જે પાછા કેમ વળી ગયા ત્યારે વગ્હે જેતે કહ્યુ જે, "એવી બાહધરીથી અમે આવીશુ નહી" પછી પાદશાહે પોતાના અમીરઉમરાવ એવાને બાહધરીમા આપ્યા. એટલે તે બે સ્વાર શહેરમા આ યા

પછી આવતી વખત સાજનો સમય હતો તે વખત કાંઈ ગ્ગને આડકો હશે ત્યા આવ્યા તે વખત કોઈ પરાણુની બાયડી મોઢા આડી કપડાની જાળી ગખીને આવતી હતી તેણે આ સ્વારોને દેખીને લાજથી સતાવાનો વિચાર કર્યો પણ એટલામા સતાવાની જગ્યા મળી નહી ત્યારે બાઇએ વિચાર્યુ જે હુ સ્વાણુ મોગલની બેટી છુ અને મને મર્દ નજરે દેખે એ વાત ઠીક નહી પછી એટલામા કુવો હશે તેમા પડતુ મેલ્યુ તેનો ધબકારા સાભળીને માણસ ભેગુ થયુ તથા એ સ્વારો પણ ઉભા રહ્યા અને એ બાઇને કુવામાથી કાઢીને ઓળખી ત્યારે માલમ થયુ જે આ તો કુવાણાની ઓરત છે તે આ સ્વારોને આવતા દેખીને પોતાનુ મોઢુ દેખાડવુ નહી એવી લાજથી નાસી જવાની જગ્યા મળી નહી એટલે કુવામા પડતુ મેલ્યુ એવી વાત સાભળીને વગ્હા જેતાને વિશ્વાસ આવ્યો જે આવી લાજ વાળી જેની જાત છે તેના ફરજન આ મોગલ આપણુને પાદશાહ મારશે તોપણ આપણને જરા ઇજા આવવા દેશે નહી

પછી પાદશાહની કચેરીમાં આવ્યા. તે વખત પાદશાહે એ વરહા જેતાના જૂનાં ખરાબ લુગડા ઉતરાવીને નવો પોશાક શિરપાવ આપ્યો. તે વખતે એમના જૂનાં લુગડાંમાંથી નવટાંક જુઓ નિકળી. એવાં દુઃખ એ બે ભાઇઓએ જંગલમાં રહીને ભોગવ્યાં હતા.

પછી તે બે ભાઇએ વિચાર કર્યો જે આપણા ઉપર પાદશાહ શી રીતે ખુશી થાય? એમ વિચારીને પોતાની બેન નામે લાલા હતી તે પાદશાહને આપી. પાદશાહે તે બે ભાઇઓને કલોલ પછવાડે ૫૦૦ ગામ આપ્યાં અને પાદશાહે પૂછયુ જે "આ ગગાસની વહેંચણ તમે બે ભાઇ શી રીતે કરશો?" એટલે વરહે અને જેતે કહ્યું જે "મોટા ભાઇને ઝાઝા ગામ રહેશે અને નાના ભાઇને થોડા રહેશે." ત્યારે પાદશાહે કહ્યું જે "એનુ શુ કારણુ? જોરાઈપણુ છે?" પછી પાદશાહે કહ્યું જે "તમે બે ભાઇઓએ સરખાજ દુઃખ વેઠયા છે તે વાસ્તે બરોબર ભાગે વહેચી લેવા."

પછી કલોલ પછવાડે ગામ ૨૫૦ તે ભાગ મોટા ભાઈ વરહાને આપ્યો. તેના વંશના આજ પાટવી રાજા લેઓદાએ છે અને તેના ફટાયા પેથાપર તથા પેંડારડે છે. તેના પછવાડે ગામ ૧૨ ૧૨ છે. બીજાં દાલીઆટ હેઠે ગયા. તથા સાણંદ પછવાડે ગામ ૨૫૦ તે નાના ભાઈ જેતાને આવ્યા' તેમા નાનામોટા ભાઇનો વિચાર એટલો રાખ્યો કે નાના ભાઇએ ખારોપાટ લીધો અને મોટા ભાઇને મીઠો પાટ આપ્યો. પણ જને દાહાડે નાના ભાઈની જમીનમા ઘઉં ઘણા નીપજવા માડયા, અને મોટા ભાઈની જમીનમા મીઠું પણ પાકયુ નહીં.

એક વખત બીઓલ વાસે ૩૫૦ ગામ છે. ત્યાનો ઠાકોર ગામના નામથી બીઓલા કહેવાય છે. તે સામતસગ તે અમદાવાદમા પાદશાહના મોહોલ નીચે ચાલ્યા જતા હતા અને ઉનાળાની વખત હતી તેથી ઘણા તાપથી માથે લુગડું ઓઢીને જતા હતા. કેમકે

તે વખતે છત્રીઓ નતી નટી અને બારે સુખી હોય તો અમરાગીરીઓ રાખતા હતા તે વખતે વરહો જેતો પાદશાહના ગોખમા બેઠા હતા તેને મશ્કરીના વચન કહ્યા, જે "આ માથાદકા કોણ જાય છે?" તે સાંભળીને સામતસધજીએ કહ્યુ જે "અમે માથાદકા શેના? જેની બહેન તથા દીકરી તુરકાણે દીધી હોય તે માથાદકા કહેવાય." તે વાત સાંભળીને વરહા જેતાને ઘણો ગુસ્સો ચડ્યો અને વિચાર્યુ જે એની દીકરીઓ તુરકાણે અપાણીએ, અને આપણા બગેર એમને કરીએ તો આપણુ નામ વરહો જેતો ખરૂ, નહી તો આપણા જીવતરને ધિક્કાર છે

પછી એ સામતસધજી પોતાને ઉતારે ગયા, અને એ વરહો જેતાએ પાદશાહને વાત કરી, જે "સાહેબ' આ સામતસધ બીજોલ અમને લાજના વચન કહ્યા તે વખતે તે સામતસધને દીકરી ૧ વરસ ૧૪ ની છે તે મદારૂપવાળી પાદશાહ સાહેબને લાયક છે તે વાસ્તે આપ સાહેબની એ સાથે શાદી થાય તો અમારી લાજ ઉતરે."

પછી પાદશાહે પોતાના મુગલોને કહ્યુ જે, "જે વખત એ સામતસધ કચેરીમા આવે તે વખત તમે તેની દીકરીનુ માગણુ અમારા વાસ્તે કરજો" એટલે મુગલોએ કહ્યુ જે "સામતસધ મેવાસનો રહેનારો છે તે અમારૂ કહ્યુ એમ તુરત માનશે નહી અને અમારાથી એવુ એને કહેવાશે નહી જ્યારે સામતસધ આવે ત્યારે એ વાત યાદ કરજો, એટલે અમે કહીશુ

પછી કોઇ વખત સામતસધજી કચેરીમા આવ્યા ત્યારે મુગલોએ તે વાત યાદ કરી આપી એટલે પાદશાહે કહ્યુ જે "સામતસધજી' તમારે કયા ફરજન્દ હે?" ત્યારે સામતસધજીએ કહ્યુ જે, "સાહેબ' અમારે બેટા ૧ તથા બેટી ૧ છે" ત્યારે પાદશાહે કહ્યુ જે, "એ બેટી કીતને બરસકી હે" ત્યારે સામતસધજીએ કહ્યુ જે "સાહેબ' બેટી ૭ વરસની છે" ત્યારે પાદશાહે કહ્યુ જે "તુમ રજપૂત લોક બેટીકુ મોત બડી કરકે

લાયક માદી કરતે હો!" ત્યારે સામંતમંધજીએ કહ્યું જે "સાહેબ! અમારે દીકરીના લગ્ન કરતા ૨૦૦૦ રૂપિયા અથવા ૩૦૦૦ રૂપિયાનું ખરચ થાય, માટે તે રૂપયા તુરત કયાથી કાઢીએ? તથા ન્હાનપણમાથી પરણાવીએ અને પછી તુરત મરી જાય તો એટલા રૂપિયા ફોગટ જાય, એટલા સારૂ મોટી કરીને પરણાવીએ છીએ." ત્યારે પાદશાહે કહ્યુ જે "અચ્છા સામતમંધ! તુમારી બેટીકી સાદી પાદશાહકી ગાદીસે કરો." ત્યારે સામતસંઘ કહે જે, "ઠીક કહો છો, સાહેબ! અમે પણ જાણીએ છીએ કે ઘણા હિન્દુ રાજાની દીકરીઓ પાદશાહના દરબારમા છે આ કચ્છના રાહોરની દીકરી તથા ધ્રાંગના રાજાની તથા જોધપુરના રાજાની દીકરીઓ પાદશાહને ઘેર છે તે વાસ્તે આપણી દીકરી પણ એક હોય તો સારૂ એમ અમે જાણીએ છીએ. પણ આ અમારી દીકરી તો હજી નાની છે તથા રૂપે રંગે પાદશાહ લાયક એ દીકરી નથી અમારા ભાઈભત્રિજામા એવી કન્યા પાદશાહ લાયક હશે તો સગપણ કરીશું." ત્યારે પાદશાહે કહ્યું જે, "અચ્છા! જેસી હોય એસી તુમારી બેટીકી સાદી કરો." પછી સામતસંઘજીએ ઘણુ ઘણું કહ્યુ જે "અમારી દીકરી મોટી થવા દો, પછી સાદી કરીશુ" પણ પાદશાહે ઘણો આગ્રહ કરી હા કહેવરાવી.

પછી સામતસંધ ઉઠીને ઉતારે ગયા એટલે પાદશાહે વગેરા જેતાને કહ્યુ જે "તમે કહેતા હતા કે સામતસંધ સાદીની હા કહેશે નહીં, પણ જુઓ હા કહેવરાવી ખરી" એટલે વગેરે જેતે કહ્યુ જે "હા તો કહી, પણ રાજવટામા વસત ચડાવવાનો ચાલ છે તે માટે કાંઈ કપડા તથા દાગીના વસતમા આપો તે લઈ જાય, ત્યારે વાત ખરી."

પછી એક દિવસ સામતસંધજી કચેરીમા આવ્યા ત્યારે પાદશાહે કહ્યુ જે "સામતસંધ! તુમારી બેટીકે વાસ્તે વસત લે જાઓ." ત્યારે સામતસંગ કહે "હા સાહેબ! અમે અમારે ગામ જાશું ત્યારે વસંત લઇ જઈશું." ત્યારે પાદશાહ કહે "ના અભીને અભી વસત તુમારા મુકામ પર લે જાઓ"

પછી વમત લીધુ પછી પાદશાહે કહ્યુ જે "કેમો વરહા જેતા! તુમ કહેતા થા જે વમત નહી તે, મો લીયા ક નહીં?" ત્યારે વરહે જેને કહ્યુ જે "વમત તો લીધુ પણ લગન કરશે નહીં તે વાત જરૂર છે"

પછી પાદશાહે સામતસધણીને કહ્યુ જે "હવે લગ્ન લો" ત્યારે સામતસધણીએ કહ્યુ જે " [illegible] તો સાહેબ! અહીંઆ ૧૦ મહિના થયા ગયો છુ તે માટે મારે ગામ જઇને મારી પેનાશની ઉપજ નીપજ મળાગીને લગનનો સામાન ભેગો કરતા વરસ ૧ આશરે થશે અને પાદશાહ સાહેબ મારે ત્યાં પરણવા આવે તેવું ખરચ ઉપાડવાનુ મા ગજુ હાલ નથી તે માટે કંઈ સમજ ગયો" પછી પાદશાહે કહ્યુ જે "તમારે નાણુ જોઇએ તેટલુ અહીંઆથી લઇ જાઓ પણ હાલ લગ્ન ઠરાવો ત્યારે સામતસધણ કહે 'તમારુ નાણુ લઈને અમે લગ્ન કરીએ ત્યારે અમારી આબરૂ જગતમા વધે નહીં" પછી પાદશાહે આગ્રહ કરીને નાણાના ઉંટ ભરીને બીઓલ પહોચાડ્યા

પછી સામતસધણીએ એ નાણા વડે બીઓલ ગામનો કિલ્લો બનાવ્યો કોઠા બનાવ્યા તથા દારૂગોળી લડવાનો સામાન ભેગો કર્યો તથા શીરબંધી લોક ભેગા થયા પછી અમદાવાદ પાદશાહને કહાવી મોકલ્યુ જે પરણવા માટે પધારજો

હવે બીઓલથી આશરે ગાઉ ૧૪ ઉપર એક પહાડ જેવી ભયંકર જગ્યા છે તેમા ઘોડી પાવડી એવે નામે ઠેકાણુ છે, ત્યા એ સામતસધે મોટો મહેલ કરાવ્યો તથા ભોયરૂ મોટુ કરાવ્યુ તે એટલા માટે કે જો બીઓલથી નાસવુ તો અહીં આવવુ એ ઠેકાણે આજ પણ એ મહેલ તથા ભોયરૂ છે તેમા લોક કહે છે કે ધન ઘણુ ભર્યુ છે પણ ભમરાના ભયથી માહે કોઈ પેસી શકતુ નથી ત્યાથી આશરે ગાઉ [illegible] ઉપર [illegible]દારેશ્વર મહાદેવ

છે તેને લોકો કહે છે કે પાંડવની વારીના છે. તથા ત્યાંથી સાત ગાઉ ઉપર આશરે ઉંટડીઆ મહાદેવની જગ્યા છે તે પાંડવના અગાઉની છે એમ લોકો કહે છે.

પછી પાદશાહ પોતાની ફોજ લઇને પરણવા સારૂ બીઓલ નજીક આવ્યા અને ગામથી બે ગાઉ ઉપર મુકામ કર્યો. પછી સામતસંઘજીએ પોતાના ભાઇ તથા ભત્રીજાને પાદશાહ કને મોકલી પૂછાવ્યું જે "સાહેબ! મુસલમાનની નકા પઢશો કે હિન્દુની ચાલ પ્રમાણે વિવાહ કરીશું?" ત્યારે પાદશાહે કહ્યું જે નકા તો ઘણી વાર પઢયા છીએ. પણ હિંદુના પરણેતર જેયા નથી તે માટે હિંદુની રીતે પરણીશુ." પછી તેગણે કહ્યુ જે "આજ પાદશાહ સાહેબ અમારે ઘેર પરણવા પધાર્યા છે તે સારૂ અમે સારી તરેહથી વિવાહ કરીશુ, કેટલુક દારૂખાનુ ઉડાડીશુ, તથા ગલાલ ઊડાડીશું તથા અમારો હિન્દુનો ચાલ છે જે જાનવાળાની મશ્કરી કરવી, મીઠું છાટવું તથા કોઇ કાકરીચાળો કરે તે માટે તમારી ફોજવાળા એવું સાખે નહી અને કંઇકે ઉપર ઘા કરે. તો વિવાહમાથી તો મોટી લડાઈ પેદા થાય. તે માટે સરવેને સમજાવજો? બીઓલના માણસ કોઇ હરકત કરે તો તેની સાથે ટ ટો કરશો નહી."

પછી પાદશાહે પોતાના ફોજવાળા સરવેને કહ્યુ કે "ખબરદાર! કોઈ પાદશાહના હુકમ વિના કોઈ સાથે ટ ટો કરશો નહીં." પછી તે સામતસંઘજીના ભાઇએ કહ્યુ જે, "સાહેબ! આટલી તમારી ફોજ ઉભી રહે એટલી જગ્યા બીઓલના પાધરમા પણ નથી. માટે પ્રથમ મોટા મોટા ઉમરાવ પટાવતને મોકલવા, પછી તમારે પધારવું, પછી ફોજ આવે એવી રીતે કરવુ." એમ કહીને તે ગામમા આવ્યા.

પછી પાદશાહે પોતાના ઉમરાવ પટાવત જેટલા હતા તેટલાને આગળ કર્યા. તે પછવાડે પોતાની સ્વારી રાખી, તેની પછવાડે ફોજ રાખી. એમ બીઓલ નજીક આવ્યા તે વખતે બીઓલમા ૫૦૦૦ રજપૂત ભેળા થયા હતા. તે સર્વે બંદુકોમા ગોળીઓ ભરીને

તૈયાર ઉભા હતા તેણે ગામનો દરવાજો બંધ કરીને ગઢ ઉપરથી તામેગો છોડયો તેથી પાદશાહના કેટનાએક માણસ મરી ગયા પણ પાદશાહે જાણ્યુ કે એ તો હિંદુ લોકો ખુશીનુ દારૂખાનુ છોડે છે પણ પછી ઘણા માણસ મરેલા જોઇને જાણ્યુ જે આ તો દગાબાજી છે પછી દિવસ ૭ સુધી ત્યા લડાઇ ચાલી અને ઘણો માર લાગ્યાથી સામતસંઘે પોતાનો કબીલો ઘોડી પાવરીએ પોહોચાડયો પછી પોતે પણ નાહાસીને ઘોડી પાવરીએ ગયા અને પાદશાહની ફોજે બીલોન લૂટી પછી ત્યા માસ ૩ સુધી પાદશાહ બીલોન પાસે પડાવ કરી રહ્યા અને કોઇને વાવ પડધાવ વાસ્યો હશે તેની ત્યા રી તથા લડવાનો સામાન સ્લોક ભેગો કર્યો

પછી પાદશાહ બીજી ફોજ ટલીક મેગાવીને ઘોડી પાવરીએ લડવા સારૂ ગયા ત્યા ટલીએક ઝાડી કપાવીને ફોજ ચલાવી અને ત્યા સામતસંઘજી સાથે માસ ૬ સુધી મોટી લડાઈ ચલાવી ત્યા લોકો કહે છે કે સામતસંઘજી સોનારૂપાની ગોળીઓથી પાદશાહ સાથે લડયો, અને અંતે સામતસંઘ ત્યાથી નાશીને મારવાડમા ધુવાનો પાહાડ છે ત્યા ગયો

ત્યા જઈ એણે એ દીકરીને ઈડરના રાજાને પરણાવી, અને એ સામતસંઘના ગામ ૩૫૦ પાદશાહે કાયમ કર્યા પછી સામતસંઘે ૧૨ ૧૩ વરસ સુધી બારવટુ કર્યુ અને પાદશાહને ઘણી ઘણી હરકત કરી

પછી પાદશાહે ખાતરી આપીને તેડાવીને કહ્યુ જે, "તમારો ટીલો પાછો પાડીએ' ત્યારે સામતસંગે કહ્યુ જે "મારા ૩૫૦ ગામ પાછા આપો તો ટીલો પાછો પડે

પછી પાદશાહે દહેગામ પરગણાના ૮૪ ગામનો વાટો એ સામતસંઘજીને આપીને ટીલો પાછો પાડ્યો પછી સામતસંઘ બીલોદમા આવીને રહ્યા અને અત્યારે પણ તેના વંશના બીલોદના રજપૂત છે તેને વાટો દેગામના ગામો ક્યાંક ક્યાંક છે

પછી એ વરહા જેતાની બ્હેન લાલા ગુજરી ગઈ. તેને લોક કહે છે કે ઊનું દૂધ પીતાં આંતરડાં દાન્યા તેથી મરી ગઈ. તેના ઘણા સ્નેહથી તથા રૂપરંગથી પાદશાહ દીવાના જેવા થયા અને પોતાના દીવાનોને દેશાવરમાં એવી હિન્દુની કન્યા શોધવા સાર મોકલ્યા.

દીવાનોને ઘણા ઘણા મુલકમા હિન્દુ તથા મુસલમાનમાં કોઇ કન્યા લાલાના જેવી રૂપાળી જોવામા આવી નહી. પછી તે પાછા અમદાવાદમાં આવ્યા અને કહ્યું જે, એવી રૂપાળી કન્યા તો કંઈ મુલકમા નથી. પછી તો પાદશાહ ઘણા દીવાના થયા અને કોઈ દિવસ કચેરી પણ કરે નહીં તથા ઉદાસ રહે. પછી દીવાનોએ વિચાર્યું જે લાલા જેવી કન્યા બીજી મળશે ત્યારે જ પાદશાહનુ દિલ ઠેકાણે આવશે.

પછી પડધો (શોધ) કરનાર બ્રાહ્મણને ફરીથી કોઈ રૂપાળી કન્યાની તલાશ કરવાને મોકલ્યો. તે બ્રાહ્મણ ઘણા દેશાવર ફરતો ફરતો ચડોતરમા માતર ગામમા આવ્યો. ત્યાના રાજા જાતે સિસોદીઆ ઉદેપુરના રાજાના ભાઇ શાખે રાવલ નામે સતરશાલજી, તેને ઘેર ૬૬ ગામ હતા. તેની દીકરી રાણીબા નામે હતા તથા તેના દીકરા ૨ ભાણજી તથા ભોજજી હતા. તે દીકરી રૂપેરંગે ઘણી સારી હતી. તેને જોઇને બ્રાહ્મણ ઘણો ખુશી થયો અને જાણ્યુ જે આની વધામણી લઇને હુ જઇશ તો મને શીરપાવ મળશે. પછી તે પાદ-શાહના દીવાનો પાસે આવીને એ બ્રાહ્મણે કહ્યુ જે લાલાના જેવી રૂપરંગવાળી કન્યાની ખબર હુ લાવ્યો છુ. પછી તે દીવાને એ બ્રાહ્મણને શીરપાવ આપીને પૂછ્યુ ત્યારે બ્રાહ્મણે કહ્યું જે ચડોતરમા માતર ગામમા રાવલ સતરશાલજી રાજા છે, તેની દીકરી માહા રૂપ-વાળી છે. એવી બીજી કોઈ રાજાની દીકરી નથી.

પછી તે દીવાનોએ સતરશાલજીને અમદાવાદ તેડાવ્યો, અને ઘણું સન્માન કરીને કહ્યું જે "હે સતરશાલજી' તમારી દીકરીની પાદશાહની ગાદી સાથે સાદી કરો." ત્યારે સતરશાલજીએ કહ્યુ જે

"અમે હિન્દુ, અમારી દીકરીની સાદી અહીં થાય નહીં." ત્યારે દીવાનોએ કહ્યું જે "ઘણા હિન્દુ રાજાની દીકરીઓ પાદશાહના દરબારમાં છે." ત્યારે સતરશાલજીએ કહ્યું જે "એ હિન્દુ રાજા બીજા અને અમે બીજા." પછી દીવાનોએ કહ્યું જે "રાજીથી કરો તો ઠીક છે, નહીં તો અમે જબરજસ્તીથી પણ કરાવીશું."

પછી સતરશાલજીએ એ વાત નાકબૂલ કર્યાથી દીવાનોએ તેમને કેદ કર્યા. પછી તેની સ્ત્રીએ વિચાર કર્યો જે, "આ એક દીકરી મરી ગઈ એમજ જાણીશું પણ ઠાકોરના જીવનો બચાવ તથા આપણા ગરાસનો બચાવ આ સમે કરવો,"

એમ વિચારીને એ બાઇને ત્યાં મોકલાવ્યાં. એ બાઇ શણગાર ધરીને જે વખત પાદશાહ પાસે ગઈ તેજ વખત તેનું રૂપરંગ જોઇને પાદશાહ વિસ્મય થઇને બોલ્યા જે "ઓ લાલાં આઇ." ત્યારે તે બાઇએ કહ્યું જે "વે લાલાં તો વે ગઇ, હું ઓ લાલાં નહી."

પછી પાદશાહનો છત્ર ઠેકાણે આવ્યો. બીજે દિવસ કચેરી કરી. પછી પાદશાહે ખુશી થઇને સતરશાલની બેડીઓ તોડાવીને કચેરીમાં બોલાવીને શીરપાવ આપ્યો. તે વખત સતરશાલજીએ વિચાર્યું, "મેં કેદખાનું તો ભોગવ્યું, પણ મારે મુસલમાનોને દીકરી આપવી પડી નહીં તે બહુ સારૂં થયું."

પછી તે પોતાને ગામ ગયા. જહને જે વખત જમવા બેઠા તે વખત બોલ્યા જે "રાણીઆને જમવા બોલાવો." ત્યારે રાણીએ આઘાં જઇને પાછા આવીને કહ્યું જે "રાણીબા તો રમતમા બેઠાં છે તે ઉઠતાં નથી." ત્યારે સતરશાલજીએ ઘણો હઠ લીધો જે રાણીબા આવશે ત્યારેજ અમે જમવા બેસીશું. ત્યારે રાણી બોલ્યાં જે, "ઠાકોર! રાણીબાને તો અમદાવાદ પાદશાહના દરબારમાં બોલાવ્યા ત્યારે તમારૂં બંધીખાનું છુટયું. તે સાંભળીને સતરશાલજીના પેટમાં ફાળ પડી, અને બોલ્યા જે "હું ત્યાં મરી ગયો

હોત ત્યારે શું થાત? પણ મારી દીકરી મુસલમાનને ઘેર દેવાય નહીં. અમે ઉદેપુરના ભાઈ છીએ. અમે નકલંકી કહેવાઇએ છીએ. અમારે માથે આવું કલંક કોઇક દિવસ આવ્યું નથી તે તને ધિક્કાર છે કે મને કલંક બેસાડ્યું." તો રાણીએ કહ્યું જે " તમારા જીવને જોખમ થાત તેથી એ દીકરી જ મરી ગઈ એમ જાણીશું."

પછી રજપૂતે ઉઠીને તુરત તલવાર હાથમા લીધી. તે વખત રાણીએ કેડે બાથ ભરી. ત્યારે સતરસાલજીએ રાણીને જમીન પર પછાડીને તલવાર ઉઘાડી કરીને તેના તેમ પોતાના પેટ નાખીને મરી ગયા. તેનુ ખરચપાણી સારી રીતે તેના દીકરા ભોજજીએ કર્યું. પછી તે માતરનું રાજ પણ તે ભાઈઓએ ચલાવ્યું.

તે વાત મરવે અમદાવાદમા જાહેર થવાથી પાદશાહ તો મુસલમાન હતા તેથી તેમને તો ન્હાન કરવું પડે નહીં પણ રાણીબાએ બાપનુ સ્નાન કર્યું અને તેની મરવાની હકીકત સાંભળીને બાઇ ઘણા દિલગીર થયા. એ રાણીબાનુ મન ઉદાસ દેખીને પાદશાહે તેને સારુ મનાવવા કહ્યુ જે " તમારે હિન્દુ લોકમા કોઈ રાજા મરી જાય ત્યારે તેના દીકરા પાટ બેસે તે વખતે તેનો સારો સગો હોય તે શું કરે?" ત્યારે રાણીબાએ કહ્યુ જે, " સારો સગો કરમી હોય તો શિરપાવ આપીને શોક મૂકાવે." ત્યારે પાદશાહે કહ્યું જે "આપણે તમારા બે ભાઇને અહીં તેડાવીને શિરપાવ આપીને શોક છોડાવીએ."

એમ કહીને પાદશાહે તે બે ભાઇને તેડાવ્યા. તે અમદાવાદમા આવ્યા. પોતાની મેડીએ ઉતારો કર્યો. પાદશાહે ઘાસ દાણા વિગેરે સામાન ત્યાદા પોચાડ્યો. પછી પાદશાહે બે બાઇને કહ્યું: " તમારા ભાઈ આવ્યા છે તેને શિરપાવ આજ આપીશું." તે વખતે બાઇએ કહ્યુ જે કોના ભાઈ? અને કોની બેન? મારે ને એને લેવાદેવા નહીં." ત્યારે પાદશાહ કહે " કેમ એ તમારા ભાઈ નહીં?" એટલે બાઈએ કહ્યુ જે " હુ મુસલમાન થઈ અને એ હિંદુ

"અમે હિન્દુ, અમારી દીકરીની માટી અદી થાય નહી.' ત્યારે દીવાનોએ કહ્યુ જે "ઘણા હિન્દુ રાજાની દીકરીઓ પાદશાહના દરબારમા છે' ત્યારે મતરામાનજીએ કહ્યુ જે ' એ હિન્દુ રાજા બીજા અને અમે બીજા" પછી દીવાનોએ કહ્યુ જે "રાજીથી કરો તો ઠી છે, નહી તો અમે જબરજસ્તીથી પણ કરાવીશુ'

પછી સતરામાનજીએ એ વાત નાકબૂલ કર્યાથી દીવાનોએ તેમને કેદ કર્યા પછી તેની સ્ત્રીએ વિચાર કર્યો જે, "આ એક દીકરી મરી ગઈ એમજ જાણીશુ પણ ધણીના જીવનો બચાવ તથા આપણા ધરમનો બચાવ આ અમે કરવો,"

એમ વિચારીને એ બાઈને ત્યા તોનાવ્યા એ બાઇ શણગાર ધરીને જે વખત પાદશાહ પાસે ગઈ તેજ વખત તેનુ રૂપરંગ જોઇને પાદશાહ વિસ્મય થઇને બોલ્યા કે "ઓ નાના આઇ" ત્યારે તે બાઇએ કહ્યુ જે 'વે નાના તો વે ગએ, હુ ઓ નાના નહી'

પછી પાદશાહનો હુકમ કેમાણે આવ્યો બીજે દિવસ કચેરી કરી પછી પાદશાહે ખુશી થઇને સતરામાનની બેડીઓ તોડાવીને કચેરીમા બોલાવીને શીરપાવ આપ્યા તે વખત સતરામાનજીએ વિચાર્યુ, "મે દેખાનુ તો ભોગવુ પણ મારે મુસલમાનોને દીકરી આપવી પડી નહી તે બહુ સારુ થયુ

પછી તે પોતાને ગામ ગયા જઇને જે વખત જમવા બેઠા તે વખત બોલ્યા જે 'રાણીમાને જમવા બોલાવો' ત્યારે રાણીએ આઘા જઇને પાછા આવીને કહ્યુ જે રાણીમા તો રમનમા બેઠા છે તે ઉઠતા નથી' ત્યારે સતરામાનજીએ ઘણો હઠ લીધો જે રાણીમા આવશે ત્યારેજ અમે જમવા બેસીશુ ત્યારે રાણી બોલ્યા જે, "ઠાકોર' રાણીમાને તો અમદાવાદ પાદશાહના દરબારમા બોલાવ્યા ત્યારે તમારૂ બંધીખાનુ છૂટયુ તે સાંભળીને સતરામાનજીના પેટમા ફાળ પડી અને બોલ્યા જે ' હૂ ત્યા મરી ગયો

તોન ત્યારે શું થાત? પણ મારી દીકરી મુગ્ધાભાનને ઘેર દેવાય નહીં અમે ઉદેપુરના ભાઈ છીએ. અમે નકલંકી કહેવાઇએ છીએ અમારે માથે આવુ કલંક કોઇક દિવસ આવ્યુ નથી તે તને ધિક્કાર છે કે મને કલંક બેસાડ્યુ" તો રાણીએ કહ્યું જે "તમારા જીવને જોખમ થાત તેથી એ દીકરી જ મરી ગઈ એમ જાણીશુ."

પછી રજપૂતે ઉઠીને તુરત તરવાર હાથમા લીધી. તે વખત રાણીએ કેડે બાથ ભરી ત્યારે સતરસાલજીએ રાણીને જમીન પર પછાડીને તરવાર ઉપાડી કરીને તેના તેમ પોતાના પેટ નાખીને મરી ગયા તેનુ ખરચપાણી સારી રીતે તેના દીકરા ભોજજીએ કર્યું. પછી તે માતરનુ રાજ પણ તે ભાઈઓએ ચલાવ્યુ

તે વાત સરવે અમદાવાદમા જાહેર થવાથી પાદશાહ તો મુસલમાન હતા તેથી તેમને તો સ્નાન કરવુ પડે નહીં પણ રાણીસાએ બાપનુ સ્નાન કર્યુ અને તેની મરવાની હકીકત સાભળીને બાહુ ઘણા દિલગીર થયા એ રાણીસાનુ મન ઉદાસ દેખીને પાદશાહે તેને સારૂ મનાવવા કહ્યુ જે "તમારે હિન્દુ લોકમા કોઈ રાજા મરી જાય ત્યારે તેના દીકરા પાટ બેસે તે વખતે તેનો સારો સગો હોય તે શુ કરે?" ત્યારે રાણીસાએ કહ્યુ જે, "સારો સગો કરમી હોય તો શિરપાવ આપીને શોક મૂકાવે' ત્યારે પાદશાહે કહ્યુ જે "આપણે તમારા બે ભાઇને અહીં તેડાવીને શિરપાવ આપીને શોક છોડાવીએ."

એમ કહીને પાદશાહે તે બે ભાઇને તેડાવ્યા તે અમદાવાદમા આવ્યા પોતાની મેડીએ ઉતારો કર્યો પાદશાહે ઘાસ દાણા વિગેરે સામાન ત્યાહા પોચાડયો. પછી પાદશાહે એ બાઇને કહ્યુ "તમારા ભાઈ આવ્યા છે તેને શિરપાવ આજ આપીશુ" તે વખતે બાઇએ કહ્યુ જે કોના ભાઈ? અને કોની બેન? મારે ને એને બોલાવેવા નહીં" ત્યારે પાદશાહ કહે "કેમ એ તમારા ભાઈ નહીં?" એટલે બાઈએ કહ્યુ જે "હુ મુસલમાન થઈ અને એ હિંદુ

માટે અમારે જમવા વહેવાર નહીં ને મારા હાથનું પાણી પણ પીશે નહીં તે માટે એ ભાઈ શેના? અને હું બેન શેની?' પછી પાદશાહે કહ્યું જે "ત્યારે આજ તમારી કરેલ રસોઈ એમને જમાડવી' તે સાંભળીને બાઈએ વિચાર્યું જે મેં તો ઠીક ધાર્યું હતું, પણ આ તો ઊલટું પડ્યું

પછી પાદશાહે તે બે ભાઈઓને બોલાવ્યા ને શિરપાવ લેવાની ઉમેદથી પાદશાહના દરબારમાં આવીને પોતાની બહેનના મહેલમાં બેઠા હતા, તે વખત એકાન્ત જાણીને બાઈએ કહ્યું જે "ધિક્કાર છે તમને બે ભાઈઓને જે મને અહીં મુસલમાનને ઘેર આપી તે માટે સતરસાલજી પેટ નાખીને મરી ગયા અને તેના દીકરા તમે અહિં વટલાવા સારૂ આવ્યા છો અને શિરપાવની ઉમેદ રાખો છો?'

એવું ૧૨ વરસ સુધી ચાલ્યું, તથા ઘણી ઘણી લડાઈ થઈ અને કેટલાક રજપૂતો સામા લડીને મૂઆ. તેમનાં ગામ રાજપીપલા, ચાપાનેર પાસે છે. તેની પછવાડે આશરે ૩૫૦ ગામ છે.

રાજપીપળાનો રાજા ઠાકોર હરિસંઘજી ગોહેલ હતા. તેના દરબારમાં એક સમે મોતી સારાં નજરાણામાં આવ્યાં હતાં. તેનો હાર કરીને રાણીને આપ્યો. તે વખતે કહ્યું હતું જે આ મોતીમાં પાણી છે. પછી જે વખતે પાદશાહ સાથે લડાઈ થઈ અને નાસવું પડ્યું. ત્યાં જંગલમાં રાજા તરસ્યો થયો તે વખત રાણીએ કહ્યું જે તમે કહેતા હતા જે આ મોતીમાં પાણી છે.

કવિત્ત(એકત્રીસું)

સાજાકા સુલતાન આર, કે પચઠોજ ખેંતાબ ॥
શેષના સાંહાનો ભાર, મરા નિહલાની હે ॥
મરે રજપૂત શરે, માહાપૂરે રેવાહુરે ॥
આસપાસ ભયે ધૂર લાલ રંગ પાની હેં ॥
સુલતાન તેરે ત્રાસ, પીહુનમે છોલે પરે ॥
કંદ મુલખાની લાગી, બોમી એકી રાની હે ॥
તોર તોર હાર અપછરા લે, નિચોવે મુખ ॥
તુમ જો કહંત કથ, મુગતા મેં પાની હેં ॥ ॥ ૧ ॥

કવિત્ત

ધીર છોડી ચાલો રાજા, ચીર ઓઢા રાનીકો ॥ ૨ ॥
× × × × ×[૧]

પછી એ રાજપીપલાનો રાજા નાશીને ઝાલમા ગયો. એ વિંધ્યાચલના પાહાડમા છે. ત્યા છાપરા બાંધીને રહ્યા. ત્યાં કોઈ કવીશ્વર એવી વખતમા જાચવા ગયો. તેને રાજાએ હાથી આપ્યો. તે હરિસંઘના ભાઈ રાજા રાયસંગે આપ્યો.

૧. મૂળમાં આ કવિત્ત આટલેથી જ અધુરૂ છે.

દુહો–ગયા સંગન જયશ્રો, જગન રોપત સાથ
જે વેગ અગન ગધતા, સો ગજબંધ કીઆ ॥ ૧ ॥

પછી તેણે બાગડ્ડુ બોગરીને પાશાહ પાસેથી પોતાનો ગગરા નગ્મ ૧૨ ને આશરે લીધો તેના વગના આજ સુધી ત્યાંનુ ગાજ કરે છે

ઉપર કહેલા ગયમધનો ગોહરો.

થગ દીડા જળ પર તાગ ॥ મેના પાતક પેશાહુ
બલિહારી દેશકુ જાહા રાઆમધ નરેશ ॥ ૨ ॥

પછી જેટલા રજપૂતો વટલાણા તેટલાની નાત એક બંધાણી છે, તેનુ નામ મોલેસલામ કહેવાય છે પણ આજ સુધી તે હિન્દુનો ધરમ કેટલાએક ગણે છે, પણ તેની નાતમા મરે તેને જરૂર દાટે છે, તથા તેની બાયડીઓ પણ હિંદુસ્થાની વેશ રાખે છે, પણ તે નાત મુસલમાન ગણાય છે અને તેની સોગની રાખેલી રહી છે, તથા તેના વડીલના ભાટ તેની વસાવતી વાંચે છે અને વિવાહમા કલમો પડે છે, પણ હિન્દુની રીત થોડીક રાખે છે

વડોદરાના એક દિવસ જાચવા સારૂ ગયા. તેને અન ખાવા પણ આપ્યુ નહીં, તથા કંઈ દાન પણ આપ્યું નહી. એટલે બારોટે તેની નિંદાનુ કવિત્ત કહ્યુ —

અવા મેવ બાધી પરી મેઆ લગ આવીઓ,
કવિ વે દુવા પામે નહી રજક વેવા,
ભગવનસઘ તણા દરબારમા ભાઈઓ,
ભૂખ ને દુખ દો થયા ભેવા. ૧

કુંવર કાકા તણો તેણુ માડુ કહે,
તેણ ખાવા તણો ઘણો જ ત્રોટો,
રાણીયા રોદણા રૂવે સૌ રાજમા,
મેડીએ બારીઓ રૂવે મોટી ૨

સાત વાતે કરી વનાવીઓ વાણીઓ,
શીદને નકારી ભૂપ શેવો,
માડવે[1] જાઓ હરી નવેનિધ મેલશે,
જ્યાહા જિતસધ જલધાર જેવો. ૩

એટલે એ બારોટને જીતસંઘે સારી પેઠે કાંઈ આપ્યું હશે તેથી તેની તારીફ કરી

એ બાવન ગામોના રજપૂતોને વટલાવ્યા, પણ તેમા કેટલાએક ભાઇઓ વટલાયા નથી, અને આજ પણ એ ગામોમા તેના વંશના રજપૂત ક્યાઇક છે, અને ક્યાઇક નથી. એમ ઉથલપાથલ હોવ તો થઈ ગયું છે.

---

૧ રસોઈ પાસે જાદવ રાજા